

OSMANOGRÁFIA,

az az:

A' TÖRÖK BIRODALOM'

*Természeti, erkölcsi, egy-házi, polgári, 's hadi
állapottjának, és a' Magyar Királyok ellen
viselt nevezetesebb hadakozásainak summás le-
írása.*

DECSY SÁMUEL,

FILOSOF. ÉS MEDIC. DOCT. ÉS AZ OB. FRANK-
FURTI KIR. TUDÓS TÁRSASÁGNAK TAGJA
által

HARMADIK RÉSZ.

B E T S B E N.

Nyomtattatott Nemes KURZBECK JÓSEF T. K.
Könyv-nyomtató és Könyv-áros betűivel.

MDCCLXXXIX.

1789

111 Ag

ELŐ-JÁRÓ BESZÉD.

Nem annyira azért ragasztottam a Magyar és Török Nemzet közt eleitől-fogva történt Hadakozásoknak historiáját az *Osmanografiához*, hogy az Osmanoknak természeti's erköltsi tulajdonfága az abban elő-forduló példák által-is meg-mutattasson; hanem inkább azért, hogy abból az Osmani Birodalomnak Európában való kezdete, erőszakos terjedése, 's öregbedése, és egyszersmind a Magyar Nemzetnek példás vitézfége ki-tündököllyön, és régen el-húnyt

vitéz Öseinknek hamva a' seledé-
kenységnek sirjából fel - támadván,
szüntelen szemeink előtt forogjon.
E' két atyafi Nemzet között vi-
felt hadi történeteket, ennekelötte
immár *Bonfinius*, *Istvánffy Miklós*,
Berhlen Farkas, *Pray* és más neve-
zetes magyar Irók bőven elő-beszél-
lették, de nem anyai nyelvünkön,
nem is olly röviden és világosan,
hogy azoknak olvasására, 's meg-ta-
nulására minden jó hazafinak ideje
's tehetsége lehetett volna. Ennek-
felette, minthogy az említett Irók
Hazánknek polgári, egyházi és más
változásait a' hadi történetekkel ösz-
ve-zavarták, nem kevés fárattfágot
's unalmat okozna azoknak rendel-
való el-olvasása. Ebben akartam én
a' magyar-török hadi történeteket
tudni szerető hazafiakon könnyíteni.

Mi-

Elő-járó Beszéd.

Minémü vitézi indulattal birt legyen hajdan a' Magyar Nemzet, e' munkából világos. A' mi ditsőfféges Öleink' vitéz karjainak közönheti Európa, hogy ötet már régen el nem borították az Osmanok, és hogy *Mahomet* dögleletes tudományának homálya régtől fogva el nem óltotta a' Keresztenyek közt tündöklő evangeliomi napnak arany világát. A' régi virágzó Görög Birodalomnak minden tudománya, 's mesterfége elégtelen volt az Osmani dühösségnek meg-sojtására. A' napkeleti Római hatalom, I. *Amurat* Sultánnak 'Asiából Európába először által-jött hadi serege hírének hallására el-ájúlt, és mint a' vízbe haló ember, mindenfelé kapott, fűhöz-fához folyamodott segítségért, de fohol sem nyert. *Roma*, ez a' kereszteny-

fégnek hatalmas királynéja vallásban való vak buzgófága, és abból származott gyűlölfége miatt inkább kedvezett *Mahomet*, mint *Kristus* követőinek. Későn bánta-meg tfelekedetét, az Osmanok Európának napkeleti és déli részét el-nyomták, és azolta szüntelen keresztény vérel moflak fertelmes kezeiket. Semmi Európai nemzet nem szenvedett tölök annyit, nem-is hadakozott olly gyakran velek, mint a' Magyar Nemzet, és ha az irigyfégnek 's egyenetlenfégnek lelke hazánkfiainak szivét kétfelé nem szakasztotta volna, tulajdon erejek által-is ki üzhették volna őket Európából. — Igy-is a' bámulásig vitézkettek ellenek. — *Hunyady Janos, Ujlaky Miklós, Batory István, Kinyisy Pál, Zriny Miklós, Erdödy Péter, Pálffy Miklós és Janos, Nadasdy*

Elő-járó Beszéd.

dy *Tamás és Ferentz*, 's más több igaz magyar vérből származott, és magyar emleken neveltetett hires Vezérek, kiknek példás hadi virtufáról e' munkában emlékezet vagyon, mindnyájan olly vitézek voltak, kiket *N. Sándorral, Caesárral, Afrikai Scipióval, Ulyssessel, Agamemnonnal*'s más ó 's új Historiákban elő-forduló Herófokkal, minden magunknak való hízelkedés nélkül öszve lehet hasonlitni. Még-is fájdalom mirejutottunk! Meg-hólt vitézi szivünk hadi virtufokra termett hajlandóságunknak tüze el-alutt, és annak hamvában sinlö szikrája csak imitt-amott vet lángot. Ennek okát, más puha nemzetekkel való égyeffégünkben, idegen élet módjának 's erköltsöknek Hazánkba való bé-teszafában, 's kiváltképen pedig nemes ifjainknak,

Elo-járó Beszée.

nak, idegenek miatt, mind polgári, mind hãdi hivataloktól való ki-re-keztésében kell keresnünk. Ezt a' nemzetünknek régulta tartó sebét orvosollyátok-meg kedves hazámfi-ai, akkor, a' midön módotok leszen abban. Igy fog ösi ditsőffégteknek régen homályban járó napja újobban fel-derülni, és nemesi szabadságtoknak alkotmányát soha semmi forgó szel meg nem háborittya. Ir-tam *Bétsben* sz. Mihály Havának XXIV. -dik napján , MDCCLXXXIX. esztendőben.

OSMANOGRAFIA

HARMADIK RÉSZ.

A Magyar és Török Nemzet között történelmi nevezetesebb hadakozásokról.

ELSŐ SZAKASZ.

A magyar-török hadakozásokról, ZSIGMOND R. Császár és Magyar Király uralkodásától fogva, a Várnai szerentsétlen ütközetig.

§. I.

Első AMURAT, I. Osmannak hatalmas unokája, Afiai pártos jobbagyinak meg-hódoltatása, és ősi örökségének egynéhány nevezetes várasokkal 's tartományokkal való öregbitése után, 1381-dik esztendőben, Szahin

Lala Bafa vezérlése alatt, számos hadi feregét Nátoliából Európába, 's nevezetesen Rómániába által-szállította, annak kultfos városait, úgy mint *Galliopolyt*, *Drinapolyt* és *Filippopolyt* csak hamar el-foglalta, és a' Görög nemzetnek egymás között való meg-hasonlását hasznára fordítván, az Osmani Európai Birodalomnak első mozdulhatatlan fundamentomát meg-vetette. — Minémü érzékenységet okozott legyen e' reménytelen történet minden keresztény Fejedelmekben-is ugyan; de kiváltképen *Paleologus János* napkeleti Tsászárbán, és ennek leg-közelebb való szomszédjában *I. Lajos* magyar Királyban, akár ki-is képzelheti. Amaz, fényes birodalmának következhető romlását szüntelen szemei előtt forgatván, fülhöz fához folyamodott, és egyéb keresztény uralkodó Fejedelmeknek, 's nevezetesen a' magyarok' hatalmas Királynak hathatós segítségében bizván, azt ígérte, hogy, ha a' naponként öregbedő Osmani hatalmat le-nyomná, és e' mindenfelé dühösködő ellenségnek birodalmából való ki-hajtásában neki segítségül lenne: tehát ő, egész háza-népével, 's idővel minden uralkodása alatt lévő jobbagyival egyetemben, a' Római Anyaszentegyháznak kebelébe visszsa térne. — *Lajos* Király, nem csak vallásához való buzgóságától, hanem a' szomszéd ház tüzétől való félelemtől-is indit-

díttatván, a' nevezett Görög Tsáfzárnak ké-
résére örömmel rá-állott, igyekezetét az
akkori Római szentséges Pápának *Orbánnak*
jelentette, és hogy ő-is az evangeliomi val-
lás' ellenségének meg-gátolására, sőt egész
Europából való ki-üzésére más kerefziény
Fejedelmeket-is ferkengetne, ötet t'fak nem
királyi méltóságához illetlen meg-alázódásá-
val kérte.

§. 2.

Melly reménytelen kedves izeneten a'
szentséges atyának fizive annyira fel-buzdúlt,
hogy a' Királynak idvefséges szándékát nem-
t'fak nagyon ditsírte, és jóvá hagyta; hanem
egyszer'smind ötet esküvéssel arra kötelezte,
hogy mind addig, míg a' kegyetlen Osma-
noknak hatalmát porrá nem tenne, 's őket
Europából Ásiába mind egy lábíg ki-nem
t'izné, sem fáradságának, sem költségének,
sem hadi erejének nem kedvezne. E' papi
fejedelmet az ellenség ellen való haragra az-
is nagyon gerjesztette, mivel ő abban a' re-
ményességben v'olt, hogy, ha *Paleologus János*
Lajos Királynak tet íg'retét bé-tellegesitené,
ő fogná azt a' nehéz munkát, melyet fok
előtte uralkodó Pápák, minden úton módon
próbáltak, de soha végére nem hajthatták,
tökéletességre vinni, és az által magának
mind e' világon halhatatlan hirt, 's nevet sze-

rezni, mind az egekben különös jutalmat érdemelni. — Melly felettébb való buzgóságában mindazáltal, mitfoda indító okból nem tudódik, azután tfak hamar meg-hült, és *Lajos Királyhoz* küldött levelében apostoli hatalommal meg-tiltotta, hogy, mind addig, mig a' Görög Fejedelem tett igiretét tökéletesen bé-nem tellyesítené, akár mint szorongattatna az ellenség által, segítségére ne menne. Ennek igazságát láthatni *Orbán Pápanak Lajos Királyhoz* küldött leveléből, melyet én egy nagy hitelű íróból ekképen fordítok által. *ORBÁN Pápa, Lajosnak, a' magyarok nevezetes Királynának, a' Krisztusban szerelmes fiának, egészséget 's apostoli áldást kíván!* — „Noha felettebb örvendet-
 „tünk légyen azon, hogy a' Görögöknek
 „óltalmát, olly fel-tétellel, hogy ők az
 „anyaszentegyháznak égyeségére visszaf-
 „térnének, magadra válaltad, és azt tellyes
 „erőddel kívánod-is elő mozdítani: mind-
 „azonáltal e' dolgot olly böltsen és okossan
 „szükség folytatni, hogy az, a' mi az anya-
 „szentegyháznak hasznára tzelez, kárára
 „ne szolgállyon. Mivel, a' mint a' régi
 „kronikákból és írásokból ki-tettzik, a'
 „Görögök gyakran tfalárdúl bántak azzal,
 „'s azt egynéhányszor meg-is tfalták, és
 „mostan-is, hogyha az el-múltakról a' je-
 „lenvalókra lehet következeft tfinálni, úgy
 „lát-

„ láttzik, hogy ők nem valóságos ahétatofság-
 „ ból, nem önkent; hanem kéntelenségből,
 „ és a' te segittségedhez való bizodalomból
 „ akarnak a' Római anyaszentegyháznak
 „ egyefségére vizfza - tézni. — Mellyhez ké-
 „ pest velek igen szemessen és okosfau kell
 „ bálni, mivel e' szent dolognak tökéletes-
 „ ségre való vitele nem tfak igen nehéz, ha-
 „ nem időt-is kíván. — Annakokáért, bá-
 „ tor esküvéffel fogattad és igérted légyen-
 „ is azt, hogy néki, az az (*Paleologus*
 „ *Jánosnak*) a' rendelt időre segittséget fog-
 „ nál küldeni: mi mindazonáltal az el - múlt
 „ időket, és történt dolgokat meg - fontol-
 „ ván, tégedet néki tett fogadáfod és eskü-
 „ véffel petsételt igíreted bé - tellyesítésének
 „ kötele alól, apostoli hatalmunk által fel-
 „ szabadítunk, 's azt esztendő ekkorra halasz-
 „ tyuk. — — Te pedig azomban más ke-
 „ gyefségnek munkában gzakorolhatod ma-
 „ gadat.

„ Iratott Avenióban, kis afzfzony havá-
 „ nak 24 - dik napján 1369. esztendőben (a).

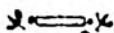
§. 3.

Én ugyan e' dologban itilő biró sem nem lehetek, sem lenni nem akarok; mindazáltal más józanon gondolkodó, és minden részre való hajlástól üres tudófokkal azt tartom, hogy e' tfalhatatlan papi fejedelem, tfalhatóságának ném kevés jeleit mutatta ezen tfelekedete által, és az osmani hatalom Európában való ki-terjedésének egy leg-főbb eszköze volt. — A' keresztény vallásnak terjesztésében való vak buzgóság, eleitől fogva nagy kárára 's veszedelmére szolgált e' világnak. Ugyan mit használt Tseh országnak a' Hussitáknak fegyverrel való üldöztetése, 's pusztitása? mit használt Német országnak X. Leo Pápanak Luther ellen egynehány ízben ki-lövöldöztetett ményköve, 's követőinek az anyaszentegyháznak egyefségéből való ki-rekesztése? mitloda ditsőségre vált Frantzia országnak a' szegény Hugonottáknak hazájokból való ki-üzetése? Ha Orbán Pápa-is, Lajos Királyt a' napkeleti Tsászárnak tett fogadásának 's esküvésének kötele alól fel-nem oldozta; ha ötet idveséséges szándékában apostoli hatalmával meg-nem akadályoztatta volna: soha az Osmanok Európában erőt nem vehettek; soha annyi ártatlan vért ki-nem ontottak; soha annyi száz ezer embert kegyetlen rabságra nem vittek, a' Görög Bi-

rodalmat fel-nem fordítottak, és a' napkeleti virágzó tudományokat 's szép mesterségeket e' világnak viszfza szerezhethetlen kárára el-nem temették volna; és, a' mi szivünket leg-inkább sebheti, soha kedves magyar hazánkat, annyi fok inség, nyomorúság, pufztítás, rablás, mellyeknek súllyát még most is keserveffen érezzük, és soha el-fem felejthettyük, nem érdeklették volna. Ugyan E. O. akár Pál, akár Apollós követője légy, vald-meg igazán, mellyik lehetett a' kereszténységnek nagyobb ártalmára, a' Görögöknek ősi vallásokban és birodalmokban való meg-maradása-é, vagy a' Mahomet mételes tudományának, és a' kegyetlen osmani hatalomnak Európában való el-terjedése? Méltó, hogy minden igaz keresztény azon napot, mellyen *Orbán* Pápa, e' tilalmazó parantsfolatot ki-gondolta, és ki-adta, zsákba öltözve, és hamúba ülve meg-gyászolja, méltó, hogy azt a' téntat és pennát, mellyekkel az irattatott, meg-átkozza!

§. 4.

Illyenképpen akadályoztatott-meg *Lajos*, minden akkori Európai uralkodó Fejedelmek között leg-hatalmasabb Király *Pa-leologus Jánosnak* esküvéffel petsételt fogadásának bé-tellegesítésében, a' ki nem tsak

Magyar és Lengyel országoknak, hanem egyszer'smind mind két Havas - al - földének, Bulgariának, Szerviának, és Bosznia országnak ura lévén, könnyen két, és több száz ezer emberből álló hadi sereggel - is ki - szállhatott volna az Osmanok ellen, és öker, a' napkeleti Tsászárnak egyesülése által egész Európából ki - űzhetette volna. Melly dolog el - mulatásának szomorú következéseit, azután nem sokára, mind maga *Lajos* Király, mind utánna következő uralkodó maradéki keferveffen érezték, de már akkor meg - nem változtathatták; mivel *I. Bajazeth* I. *Amuratnak* telhetetlen, és attyánál - is ravaszabb, vitézebb és vérengzőbb fia és örököse, a' görög birodalmat meg - erőtelentvén, és annak egyik tartományát a' másik után, nevezetesen Rómániát, Theffáliát, Matzedóniát, Beotziát, Attikát és Albániát el - foglalván, 1392. esztendőben a' magyar koronához tartozó vég tartományokra - is ki - ütött, és azokat nemcsak égette és pusztította, hanem a' szegény lakosokat - is rész szerint meg - öldöste, rész szerint pedig holtig tartó kegyetlen rabságra horta. Kinek egynéhány esztendőig gyakorlott dühöségét, 's égre kiáltó kegyetlenségét *Zsigmond* R. Tsászár és magyar Király tovább nem tűrhelvén, 's egyszer'smind birodalmának végső romlásától rettegő *Palcologus Manuel*, napkeleti Tsászártól - is szüntelen

len ösztönöztetvén, magyar, tseh és belga hadi seregeit öszve-gyűjtötte, és azokat minden szükséges hadi készülétekkel fel-ruházta; sőt még az akkor uralkodó Frantzia Királyt *VIII. Károlyt* - is arra vette, hogy a' Nivernoi és Artesiai Grófoknak vezérlése alatt, egynehány tsupán volonter vitézekből álló sereget küldene segítségére, kiknek el érkezésével, hadi népének száma 130. ezer válogatott fegyveres emberre szaporodván, fel-fúvalkodságában azt merte mondani: *hogy ha az ég le-akarna-is dűlleni, ezeknek dardájával azt meg-tartoztathatná (b).*

§: 5.

Minekelötte győzhetetlen seregében bizakodó *Zsigmond* Király, Havasalföldéből ki-mozdult, és az ellenségeskedést valójában elkezdette volna, *Bajazeth* Osmani Tsászárt 1395. esztendőben Prusziába küldött követei által a' békeséggel meg-kinálta, és, hogy azon Görög birodalomhoz tartozó tartomá-

A 5

nyok-

(b) *Sigismundus se tantas copias barbaris obiecturum esse iactitabat, ut si coelum rueret, facile suorum hastis sustentari posse. Conf. BONFINIUS* *Rer. Hungar. Dec. III. Libr. II. p. 295. et LONGINUS* *Histor. Polonic. Libr. X.*

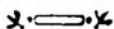
nyokból, mellyekhez néki, sem az Isten, sem a' természet és nemzetek törvénye szerint semmi jussa nem volna, hadi népével együtt ki-takarodna, barátságosan kérte 's intette. De számos győzdelmeiben immár fel-fúvalkodott, és el-húnyt őseinek gyakorlott szokása szerint, birodalmának erőszakos terjesztésében telhetetlen, és sem a' természet, sem a' nemzetek törvényére nem figyelmező Osmani Fejedelem, a' Királynak békecséges követtségére meg-fiketülvén, nem csak meg-nem szünt el-kezdett ellenségeskedésétől; sőt inkább Natóliai seregeit-is egybe gyűjtven, és azokat Galliopolynál a' Hellepont tengerén által-szállitván, szomjúságát keresztény vér italával kívánta enyhíteni. — Mellyet *Zsigmond* Király viszfiz-tért követinek hirmondásából meg-értvén, 1396. esztendőben, hadi seregével egyetemben Havasalföldéből Bulgariába által-ment, nagy *Nikopol* várát (c), melly már annakelőtte a' gonosz Osmanoknak birtokába esett, megszá-

(c) *Praynak* ítélete szerint három *Nikopol*yok voltak; az első Bulgariában a' duna partján, melly nagy *Nikopolynak* neveztetett; második a' *Hemus* hegye között, harmadik Rácz-országban (Szerviában) és kis *Nikopolynak* hivatott. *Annal. Reg. Hung. Libr. III. pag. 190.*

szállotta, azt minden felől ostromlotta, és az ottan ki-ütő őriző muszulmanokkal való tfa-tazásiban mindenkör szerentsés lévén, köz-zülök fokakat küldött Mahomet Prófétának udvarlására. Azomban *Bajazetnek*, és szá-mos ásiái hadi népének sebes lépésekkel elei-be való meneteléről értekezvén, *Paleologus Manuel* napkeleti Tsászárral, az ellenségnek két tűz közzé való szoritásáról tanátskozott, kiknek level-hordó postáját az ide 's tova tfavargó Spáhik el-fogván, és *Bajazethez* ve-zetvén, minden titkokat, igyekezeteket, rendeléseket, és hadi készületeket ki-tanúl-ta, és azt el-is tökélette magában, hogy mi-nekelötte a' két frigyes Tsászárok hadi ereje-ket egybe-kaptfólnák, *Zfigmond* Királlyal szembe szálván meg-ütközne.

§. 6.

Ahoz képest mihelyt Nikopolyhoz érke-zett, leg ottan Európai és Ásiái vitézekből álló hadi seregét, a' kereftényeknek tábo-rától három düllő földnire le-telepítette, és kevés pihenése után, szivének titkát hadi ké-születei által ki-jelentette. Mellyet *Zfigmond* Király meg-fajditván, minden hadi vezéreit egybe-hivta, és az ellenséggel való meg-ütközésnek el-kerülhetetlen szükségét sze-mek' eleibe terjesztvén, annak kezdetéről 's foly-

folytatásáról tanátskozott. Itten az ötközetnek elsőségéről a' magyar és frantzia fő tisztek között vetelkedés támadván, egyik nemzet a' másiknak engedni nem akart. — A' képzelt győzödelemből származandó ditsőséggel magoknak hízelkedő Frantziák, egyedül magok akarták az ellenséget le-mészárolni, 's erre nézve kivánták a' viaskodásban való elsőséget; a' zsiros szájú magyar vitézek-is, kikben hazájokhoz 's Fejedelmekhez való hűségeknek 's szerezeteknek tüze gerjedezett, őseiknek hadi' vívelt dolgairól 's bátor vitézségéről emlékeztvén, amazoknál nem kevesbé szomjúhozták az ellenség' vérének italát; de, ugyan csak végtére inkább idegekhez mutatandó betsületből, mint azoknak hadi virtusához való bizodalomból, az elsőséget a' Frantziáknak engedték, és azoknak fő kormányát a' Király a' *Nivernioi* Grófra bízván, a' többi hadi vezéreknek megparantfolta, hogy a' környül-állásokhoz képest egyik a' másiknak segítségére lenne. — Ennekfelette, minthogy az Osmano'knak fortélyosságát jól tudta, a' hadi fortélynak hasonló fortély által leendő meg-tzáfolására, a' két tábor között fekvő erdőben, mellynek közepén szép viadalra alkalmas mező volt, következő éjjel egynéhány gyalog és könnyű szerezű lovas seregeket állított lesbe, olly véggel, hogy azok, az ütközetnek leg-sebeiebb tüze

tüze között, les - helyekből egyfzerre kiugrándozván, az ellenségre rohannyanak, és azt meg-zavarják.

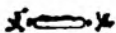
§. 7.

Ez eleve tett rendelések ugyan, a' hadi tanúlt mesterségnek (Tactikának) jeles példái voltak, és ha tökéletességre mehetek volna, bizonyosan még ekkor nyaka szakatt volna az Europai osmani erőszakos birodalomnak. De, az álnok *Bajazet*, a' ki a' mint igen gyanús, úgy ellenségi' fortélyainak kitanulásában többnyire szerentsés volt, az erdők kémlelésére egynéhány test örző katonáival éjfélnélkor ki - ment, és a' keresztényeknek eleve tett rendeléseit tulajdon szemeivel tapasztalván, táborába visszafert, és minden haladék nélkül egybe-gyűjtött fő hadi tiszteit az ellenség fortélyaira meg-tanította, és őket öfiek' s magok számos győzödelmére emlékeztetvén, söt Mahomet Profétának testi paraditsomába való bizonyos bemenettel biztatván, azokat hazájoknak, vallásoknak és az osmani birodalomnak körömszakadásig való védelmezésére s terjesztésére hathatos kéréseivel és fenyegetéseivel serken-

kengette (d). Mivel pedig eleve el-látta ő azt, hogy, ha a' Görög Tsászárnak segítő feregei el-érkeznének, és magokat a' magyar és frantzia próbált vitézekkel egybe-tfoltolhatnák, kotzkája kétség kívül vakra fordúlna: annakokaért, minden továbbra való halasztás nélkül, következő napon, úgy mint, mind szent havának 18. napján, egész hadi feregét, még viradta előtt a' táborból kivezetvén, két részre osztotta, mellynek egyikét a' már lesben álló keresztény katonakra való szoros vigyázatra allatta, másikával pedig az immár hadi rendbe állott frantzia feregekre rend kívül való dühöfiséggel és ordítással rohant. De a' Frantzia bátor vitézek az ellenségnek pokolban tanult sikotásától meg-nem rettenvén, nemzeti szokások izérent lovaikról le-ugrándoztak, és orofzláni bátorsággal való viaskodások által az Olimnokát mindgyárt az első tűzben meg-hátraltatták. Mellynek látására maga *Bajazet* viaskodó katonai közzé ugratott, és azokat nagy jutalom igírettel a' viadalra ferkengette, bátorította, és a' midőn egy felől vezéri, más felől vitézi hivatalát keményen folytatta

vól-

(d) SEIDINUS de Progressu Domus Ottomannicae pag. 183.

vólina, sífakjától meg-mezitelenített kopasz agyán olly tetemes sebet kapott, hogy, ha-nemha test őrző kotonái hanyatlani kezdő fedelmeket meg - ragadván, bátorságofabb helyre vitték vólina, minden bizonnyal, ő vagy életét el-vefztette, vagy a' már győződelmeskedni kezdő frantzia vitézeknek markába esett vólina.

§. 8.

A' keresztények immár 15. ezer mufulmanokat tafzitottak-le eredeti helyekbe a' pokolba, midőn a' kormányozó frantzia vezérek között, mi okból, meg-határozni nem tudom, egyenetlenség támadván, a' viaskodó vitézeknek tüze - is kezdett aludni. Mellyet *Bajazet* meg-fajditván, a' viadalt meg-újította, és a' Spáhikat hol előre küldvén, hol hátra húzván, és ezen hadi fortélyá által a' frantziákat a' viadálnak alkalmas helyéből ki-mozditván, annyira meg-farasztotta, 's úgy meg-zavarta, hogy azok közzül igen kevés maradott, a' kit damaskusi fegyvere által meg-nem emészttetett vólina. Maga a' fő kormányozó vezér a' *Nivernioi Gróf*-is, meg-félemlett 's futásnak eredett test-őrző katonaitól el-hagyattatván, az ellenségnek kezébe esett, a' többi fő hadi tisztek pedig, keresztény valláshoz való buzgóságokat mind-nyá-

nyáján halálokkal petsételtek-bé. — A' viaskodók fegyverének tfattogásától, és a' dühös Ofmanoknak sikoltásától meg-rettent frantzia feregeknek lovai, nagy nyeritések között a' táborba vízfzáz-szaladtak, melyeket a' hátra-maradott és a' viadalnak kétséges ki-menetelére várakozó magyarok látván, mivel a' frantzia nemzet' hadakozásának módját nem értették, annyira meg-rémültek, hogy mind Királyoknak tartozó hívségekről, mind hazajoknak védelmezéséről el-felejtkezvén, mindnyáján futásnak erettek, és inkább szorgalmatoskodtak életeknek meg-tartásáról, mint az el-nyomattott frantzia feregeknek fegittségéről. — A' gyözüdelmeskedő barbarufok meg-nem elegendvén a' frantzia vitézeknek veszedelmével, a' magyaroknak üzéséhez fogtak, kik közül futásokban fokakat le-is vágtak, fokakat el-fogtak, az egész keresztény táborot fel-dúlták, minden hadi készületeket el-foglaltak, és a' gyözühetetlen fereget, azt, melynek dardaival *Zsigmond* Király a' le-düledő eget-is meg-támazthatta volna, nem tfak meg-gyözték, hanem tfak nem egészen fem-mivé tették.

§. 9.

Látván maga-is a' Király ez Ofmanokkal való első hadakozásának fzerentsérien ki-me-

menetelét, maga - is meg - rettent, és meg - félemlent telt - őrző katanáitól el - hagyattatván, allig menekedhetett - meg az ellenségnek markától. Valamerre csak tekiutett, senkit a' győzödelemnek borától meg - részegedett Osmanokon kívül nem látott, szárazon sem egy, sem más felé nem futhatott, a' dnna partya körül szüntelen nyargalódzó ellenség miatt, hajón sem térhetett - visszafordulásába. Annakokáért szabadulásának egyéb módját nem láthatván, meg maradott keves hadi seregét *Garay János* nevezetes hadi vezérre bizta; maga pedig *Garay Miklós* Palatinussal, és egynéhány hűséges hadi, 's udvari tiszteivel és telt őrző katonáival együtt, igen vakmerő, de szerentsés ki - menetelű útnak indult, és az ellenségnek ide 's tova futkosó fokasága között hajóra ülven, fok tévelygése után Konstantzinápolyba ment, holott egy kevesé meg - pihenvén Horvát országon keresztül, Magyar Országba jött, és életéről szorgalmatoskodó jobbágyait, nem reménylett meg - érkezése által meg - örvendeztette. — Ellenben a' győzödelmeskedő *Bajazet* a' Márs piatzán el - hűllott keresztényeknek veszedelmével meg - nem elégedvén, Magyar országnak végső határiban vé - ütött, mindent tüzzel, vassal pusztított, és sok ezer ártatlan lakosokat örökös rabságra vitetvén, nagy győzödelmi pompá-

val tért vissza Drinapolyba. Ha e' történet dologról írónak hitelt adhatunk, e' vérés ütközetben 60. ezer Osmanok és 20. ezer keresztények veszték - el , a' fogságba esteknek száma - is nem kevés volt, kik közül való volt a' frantzia seregnek fő kormányzója a' *Nivernioi Gróf* - is, a' ki annakutánna nagy árron váltatott - ki rabságából (a).

§. 10.

Szerentsétlen ütközetén fokáig búslakodó *Zsigmond* Király úgy gondolkozott, hogy *Bajazet* Nikopolyi győzödelme és egész Bulgáriának el-foglalása után, néki, a' ki más-ként - is nem ták a' Hufszitáktól és Velenzéfektől, hanem ennekfelette némelly pártos jobbagyítól - is nem keveset szenvedett, nyugodalmat engedne, és minden további ellenségeskedésétől meg-szűnne. De e' tantalusi természetü Fejedelem, azután - is, hol itt, hol amott örökös tartományinkba ki-üt-vén, gyakorlott kegyetlenségének mindenütt szomorú nyomdokit hagyta maga után. Nints olly ékeffen szólló nyelv, és olly mestersé-
ge-

(a) Id. loc. cit. et BUSSIERS Histor. Franc. L. X. BONFIN. Rer. Hung. Dec. III. L. II.

gefen író penna, melly kedves hazánknak akkori gyászos állapottyát eleggké ki-beszélhetné, 's elevenen le-rajzolhatná. Egy felől a' dühös ellenség égette és pufztította azt; más felől pedig hazánkfiái között támadott nagy egyenetlenség miatt, a' Fejedelemnek tartozó tisztelet 's engedelmeiség a' földig tapottatott, a' törvényeknek szájja meg-némúlt, az igazságnak folyamattya megszünt, egyik hazafi a' másiknak vagyonát 's örökségét minden félelem 's tartózkodás nélkül ragadozta, és csak kevesbe múlt, hogy halálos nyavalyájában fetregő hazánk lelkét testéből örökre ki-nem fujta. — A' megfeghedett szivü Király - is ezer bajai között mindenhez kapott 's mindenfelé futott, és partos jobbágyai közzül sokakat adakozása, némellyeket kemény birói páltzája által vezetett vissza jobbágyi tartozó kötelelésegeknek meg-ismerésére. — Ez idő tájban a' verengező *Bajazet*-is telhetetlen lelkét testéből ki - fúván, és birodalombéli örökségéről két idősbb fiai, u. m. *Szulejman* és *Műsza* egymás között 1403 eszt. fogva 1413-dik esztendeig vetelkedvén, mind a' szomszéd napkeleti Birodalomnak, mind sok belső és külső bajokkal küszködő hazánknak egy kevés pihenés engedtetett.

§. II.

Melly békefészből származott öröme fokáig állandó nem vólt, mivel, mihelyt I. *Mahomet* két egymással vetelkedő bátyyait titkossan meg-ölettetvén, az Osmani Birodalomnak kórmányára ült, hogy magát, attya' nyomdokinak követése által, hazafiai előtt kedvesse tehesse, felső *Mefziába*, melly most *Bofznya* országnak neveztetik, ki-ütvén, azt hatalma alá vetette, és annak fejedelemségére, egy *Ikak* nevezetű, igen alacsony nemből származott embert emelt. Ez, mind Mahomethoz való háládatos hűségének, mind királyi méltóságának ki-jelentésére, a' szomszéd tartományokat nyughatatlankodtatta, égette, pusztította, a szegény lakosoknak vagyonát el-ragadozta, fok ezereket rabságra vivén, és mint a' barmokat vásárookra hajtván óltsó pénzen el-adta, kiknek szomorú példáján a' föld-népe meg-rettenvén, mező várasokban 's salúkon való lakásokat oda hagyták, és más tavolyabb lévő tartományokba költöztek. — E' kegyetlen uralkodónak meg-zabolazására a' Király, *Péterfi Miklóst*, a' ki mind öfeinek érdemei, mind maga jeles vífelt dolgai 's szerentsés hadi fortélyai által, magának az élők előtt nagy hirt és kedvesseget, a' következő maradékoknál pedig halhatatlan emlé-

emlékezetet szerzett, küldötte. Kinek erőtelenségét a' hitetlen *Ikak* meg-fajditván; reá nagy dühösséggel rohant, és, leg ottan, hogy a' két ellenség egymással szembe szállott, febes futással melléje ugratván vele öszve - tlapott. Kit-is a' próbált vitéségű magyar hadi vezér, mingyárt bajnokoskodásának elein, dardajával keményen meg-döfvén lováról le-taszított, és maga-is le-ugorván paripajáról, földön fekvő bajnok társának nyakát lábaival meg-tapotta, és annak cselező kérésére meg-siketülvén, melyet éles fegyverével kereftül döfte, 's dühös lelkét egy szempillantás alatt pokolra szállította. Kinek reménytelen veszedelmét szemlélő *Osmanok* még-rettenvén hátat vetettek ugyan, de futásokban rész szerént meg-ölettettek, rész szerént pedig a' győzdelmeskedőtől el-fogattattak, és minden tábori bútorokat 's hadi készületeket hátra hagytak, mellyeknek egy részével a' vitézek és parasztkok ösztoztak, más részével pedig a' kormányozó hadi vezér, hűségének 's győzdelmének meg-bizonyítására, *Királyának* kedveskedett.

§. 12.

Hasonló szerentsével hadakozott *Péterfi Miklós*, az ezután nem sokára *Bosznia* or-

szágba újobban bé-ütö és kegyetlenkedő
 Osmanok ellen, kiknek fokasága noha ke-
 ves hadi feregét fokkal felül halatta; még-
 is mindazáltal példájával meg-mutatta ő
 azt, hogy a' győzödelem nem a' viaskodók-
 nak fokaságától, hanem a' kórmányozó ha-
 di vezéreknek szemefiségétől, okofságától,
 és bölts rendeléseitől függ. — Jól tudta azt
 e' próbált vezér, hogy ő ellenségei előtt
 másként meg-nem áthatna, hanemha gya-
 korlott hadi fortélyait elő-venné; mellyhez
 képest a' körül belől lakó paraszt férfiakat
 egybe-gyűjtetvén lóra ültette, és kezekbe
 dobokat, trombitákat 's fipokat adván meg-
 parantfolta, hogy a' következő éjjel mind-
 nyájan lesbe állyanak, és a' midön ő kevés
 regulás hadi népével az ellenségre ütend,
 és viaskodni fog, ök doboknak meg-veréfe,
 trombitájiknak és fipjaiknak kemény fúváfa
 között les-helyekből egyfzer'smind ki-ugrán-
 dozván, hátul az ellenségre rohannának.
 Kik, minekutánna *Péterfi Miklós* fetét haj-
 nalban az Osmanokra ütött 's velek kemén-
 nyen kezdett volna viaskodni, vezéreknek
 parantfolattyát az utolsó pontig bé-töltöt-
 ték, és annyira meg-is zavarták az ellensé-
 get, hogy annak nagy része a' viaskodó
 magyarság közzé futván meg-ölettetett, nagy
 ré-

része pedig futásában az üzö vitézek és parafztok által le-vágattatott (f).

§. 13.

A' keresztények ellen gyakorta hadakozó, de többnyire szerentsétlen *I. Mahometnek* halála után uralkodó *II. Amurat*, nem tudom tettetésből-é és tflárdságból, vagy inkább attyanak uralkodása alatt szüntelen fegyverben forgó hadi seregének ki-pihentetésére való kivánságából, mingyárt birodalmának kezdetében, ú. m. 1423. esztendőben, *Zsigmond* Királyhoz fényés követtséget, és fok napkeleti ritkaságokat küldvén ajándékba, vele békefségre lépett. Mellyet mindazáltal azután öt esztendővel Rátz országának (Szerviának) akkori Despotája (Vajdaja) hitetlenül félbe szakasztott, a' ki nehezen szenyvedvén azt, hogy *Tvartko* Bosznyai Király, *Zsigmond* meg-egyezéséből, *Hermant* Tziliai Grófot, örökösévé választotta, szivében gerjedő titkos haragjának és bosszúállásának ki-okadására *Golambotz* várát, 's annak egész vidékét 12. ezer aranyokon *II. Amurat* Tsáfszárnak örököfien el-adta, és e'

gonosz tfelekedete által Hazánknek törvényes jufsát tetemessen meg-sértette. Ahoz képeft, mivel az Osmani Fejedelem, sem a' nemzeteknek törvényére, sem *Zfigmondnak* barátságos intésére nem hajtott, a' Király az ország fő rendeinek meg-eggyezéséből eleve jól el-készítettett hadi seregét *Rozgony István* nevezetes magyar vezérnek kórmányára bizván, ötet a' nevezett várnak ostromlására, 's erőszakosan való vissza-vételére küldötte, és vele együtt maga-is táborba szállott. *Rozgony István* halván *Amuratnak* számos Európai, 's Ásiai hadi népével való közelgetését a' nevezett várnak ostromlásától meg-szünt, és az oda nem messze érkezett és le-telepedett Osmánoknak ellenébe táborba szállott; de sem egyik, sem másik seregnek a' viadalra kedve nem lévén, mind két résznek biztofsai békefség' szerzésben foglalatoskodtak, 's végtére abban meg-is egyeztek, hogy *Zfigmond* Király *Galambotz* varnak ostromlását félbe szakasztza, az Osmánok pedig minden további el-lenségeskedéstől meg-szünnyenek.

§. 14.

Ki gondolta volna, hogy az álnoksággal biró *Amurat* ugyan azon napon, melyen a' kötött békefségnek pontyait tulajdon
ke-

keze alá-írásával 's petsettyével meg-erősítette, ellenségeskedésének újjabb jeleit mutassa? Allig ment által a' magyar seregnek szine a' duna és száva vizein, midõn test-õrzõ katonáival még a' viznek túlsó partyán mulatozó Királyunkra újjobban rá ütött, és ötet, mivel csak keves népével maradott hátra, helyébõl ki-is mozdította. *Rozgony István* látván kedves Fejedelmének végsõ veszedelemben való forgását, azt tanátsolta, hogy a' Király test-õrzõ vitézivel együtt tsonakra ülvén, bátorságofabb helyre menne, maga pedig e' nagy vezér hadakozó tfajkáinak egybe húzáfa után, a' dühös ellenséget példa nélkül való vitézséggel tartoztatta, és kormánya alatt maradott seregeket kevés kárral a' vizen által szállította. Csak kevesbe múlt, hogy a' Király e' hátralásban az ellenségnek markába nem esett, mivel némelly vakmerõ mulmanok a' viaskodó magyaroknak rendein keresztül tlapván, mikor szintén a' Király tsonakba akarna ülni, oda futottak, és azt meg-akarták tartoztatni. Mellynek szemlelésére *Rozgony* lováról le-ugorván, fegyverestül együtt, a' duna vizébe ugrott, a' Király tsonakját a' partól el-taszítván, az Osmanoknak kezétõl meg-mentette, maga pedig a' mélységes viz által el-borítottván, ha kedves hadi vezéreknek meg-tartásáért es-

dekló vitézektől a' vizből ki-nem vonattott volna, bizonyosan annak örvényében vegezte volna-el fok jeles hadi vífelt dolgokkal tündöklő életét (g).

§. 15.

A' minémű szerentsétlen vólt *Zsigmond* Királynak az Osmanok ellen való *Nikopolyi* első ütközete, tfak nem hasonló vólt velek való utolsó viaskodása-is. Akkor-is tfak egy tsónakotskán menekedett-meg az ellenségnek markától, és most-is hasonló vizi szekeren menthette-meg betfes életét a' jelen való veszedelemtől. Kinek példajával arra tanítatunk, hogy még azok-is, kik e' világnak fzei előtt minden ki-gondolható ditsőségben élni láttatnak, ezer meg ezer vizontagságoknak hánykodó habjaival küzködnek, és fok ide, 's tova való hányattáfok után, azoktól, egy kis tsónakotskához hasonló koporsó által szabadúlnak-meg. A' királyi fényes koronáknál, e' világon nehezebb tereh nintsen, és a' kik azokat fejeken viselik, bátor minden világi ditsőséggel birni láttassanak - is; de a' fok bú, baj, gond

(g) Annal. Reg. Hung. L. V. pag. 294.

gond és éjjeli 's nappali nyughatatlanságok által meg- emélesztetvén, ama' hires pogány böltsnek *Solonnak* mondását, hogy t. i. *senki-is halála előtt böldognak nem mondathatik*, szembe ötlő példájokkal erősítik- meg.

§. 16.

Ritka magyar Fejedelem uralkodott olly hosszú ideig, mint *Zsigmond* Király; de valósággal ritka- is vólt azok között, a' ki a' világi viszontagságoknak habzó teengerén annyit hányattatott, és annyi belső 's külső ellenséggel küfzködött volna, mint ő. A' királyi tündöklő koronát ötven esztendeig horta fején, 's mondhatom, hogy az alatt allig tölthetett- el két 's három esztendőt lelki tfendeféggel és békeféggel. Ha külső ellenségi egy kevésfé le- tfendefedtek, tulajdon jobbágyi költek- ki ellene, 's ezek keferítették életének 's uralkodásának folyamattját. Külső ellenségi közzül senki ötöt olly gyakran nem szorongatta mint az Osmanok, kikkel való hadakozásiban több- ször vólt szerentsetlen mint szerentsés, és az ő uralkodása alatt leg- inkább nevedett az Osmanoknak Európai birodalma. — Halála után- is, melly 1437. esztendőben történt, a' telhetetlen lelkű *Amurat* mingyárt ki- költ, és Rátz országba bé- ütvén, annak
nagy

nagy részét erőszakosan el-foglalta. Kitől való félelmében *György Despota Szendrő* (most *Szemendriának* neveztetik) várának őltalmát idősbb fiára *Istvánra* bizta, maga pedig a' fo nemetseggel és Papokkal magyar országba jöven, meg-holt *Zsigmond* Király örökösének *Albert R. Tsászárnak* és Magyar 's Tseh Országok' Királynának fe-gittségéhez folyamodott. A' ki-is jól is-mérvén az Ofsmanoknak telhetetlenségét, és félvén a' szomszéd háznak tovább terjedhe-tő tüztől, magyar-tseh-és austriai vitézek-ből álló feregét öfzve-gyűjtötte, azt a' du-na és tizza vizei között le-telepítette, és maga-is táborba szálván *Amuratnak* gyilkos igyekezetét minden úton módon kívánta akadályoztatni. — Azomban minekelötte hadi szükséges kézületét tökéletességre vi-hette és az ellenség ellen ki-indúlhatott volna, *Amurat* Szendrő várát erőszakosan meg-vette, az őriző katonákat és lakofokat, minden személy, nem, 's idő választatás nél-kül le-vágatta, Istvánnak a' Despota fiának fzemeit ki-tolatta, és szép szüz leányának ágyát meg-ferteztetvén, azt Drinapolyi há-remébe küldötte. Melly szomorú történet-nek hallására *Albert* Király alsó Magyar Or-fzágról visszá térvén, a' napnak hévségétől, és a' mint némelly Irók fel-jegyzették, sár-ga diunnyének mohon való ételétől ver-has-ba

ba esett, és minekelötte Bétsbe érkezhett volna, *Nefzmélyen* Komáron Vármegyében, rövid uralkodását az halál félbe - szakasztotta.

§. 17.

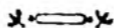
Tsak hamar *Albert* Királynak halála után, újban fel - támadt a' nyughatatlan *Amurat*, és az új Királynak választása miatt meghasonlott magyar nemzetnek erőtlenségét hasznára fordítván, Rácz országba ismét kitépott, és hogy el - kezdett gyözedelmét édes Hazánkra - is ki - terjeszthesse, számos hadi népével *Nandor fejér várát* megszállotta, mellynek könnyebben lehetö el - foglalására minden utakat és kapukat el - zártott, semmi eleséget a' megszállottaknak bevinni nem engedett, ennekfelette a' várnak erőseit köfal - törö szerzámokkal, és minden ki - gondolható hadi eszközökkel gyengíteni igyekezte. *Nandor fejér várának* akkori fő kormányzója *János Auraniai Prior*, fok jeles hadi vívelt dolgairól nevezetes vitéz - is nem restelkedett, hanem, valamit csak e' várnak őrizetére 's megtartására hasznosnak 's szükségesnek lenni itilt, mind azt szorgalmatosan el - követte. E' mellett kormánya alatt lévő katonákat szüntelen való vigyázatban tartván, öket nem csak bőv jutalom igiréssel, hanem tulajdon példájával

is ferkengette a' viadalra, és gyakor ki-üté-
 fei által a' vigyázatlan Osmanok közzül so-
 kakat a' más világra küldött. Gyakran fel-
 hágtak ugyan az ostrowlók a' várnak külső
 bástyaira, és kevesbe múlt, hogy a' szüntel-
 len való nyughatatlanság, dolog, és viasko-
 dás miatt el-lankadott öriző katonákon erőt
 nem vettek. Mindazáltal a' kormányozónak
 példája 's biztatása által meg-friffelt vité-
 zek, a' vár bástyáira fel-hágó mufulmano-
 kat rész 'szerint le-vagdalták, rész szerint
 a' fantzokba le-tafzigálván kövekkel agyon
 vérték, azokra pedig, kik a' le-hányattak-
 nak segítségére akartak menni, olvaíztott
 fzurkot és kénkövet öntöttek, és egész ko-
 sár méheket botsáttgattak-ki, mellyeknek
 mérges fulankjától meg-sértetett mufulma-
 nok, még tfak közelíteni sem mérefzlettek
 a' köfalakhoz.

§. 18.

Midőn egynehány hólnapi ostromlása
 után látta *Amurat*, hogy sem igiretei és
 fenyegetései, sem erőszak által a' várnak
 birásához nem juthatna, hadi fortélyokban
 kereste vigasztalását. Ahoz képeft fel-téte-
 lének el-titkolására, a' várnak ostromát meg-
 kettőztetvén, 20. ezer embereket üreg(mi-
 nák) ásásra állított-ki, és annak ásását,
 a'

a' várhoz mintegy két dülö földuire fekvő hegyetskének háta megett el-kezdetvén, a' ki-áfatott földet a' duna vizébe hanyatta. E' dologról darab ideig semmit sem tudnak a' várban lévők, és ha azt, egy Osmani tabornál mulatozó keresztény katona nyilára kötött és a' várba bé-lőtt tzedulátskájában ki-nem nyilatkoztatta volna, bizonyosan meg-vette volna *Amurat* a' várát. Mihelyt tehát a' kormányozó a' jelen való vezedelemről tudósított, leg-ottan ellenkező üregeknek (contra mináknak) ásásához fogatott, és azokat éjjel nappal mivelteven, minekutánna bizonyos jelekből ki-tanulta volna azt, hogy a' két ellenkező üreg egymáshoz közelitenek, áfatott üregjeit fzuokkal, kénkövel, száraz venyegével és más égő eszközökkel meg-tömvén, az üreg ajtaját vastag köfállal bé-rakatta, és azon t'fak egy olly lyukat hagyatott, mellyen a' minában el-rejttetett égő eszközök meg-gyújtattathattak. Azomban midön nem-is gondolhattak az Oímanok, hogy azon verembe, mellyet ők a' meg-szállottaknak áftak, magok fognának bé-esni, a' várnak fő kormányozója a' minákban el-rejttetett égő eszközöket meg-gyújtatván, azoknak az ellenség mináiban bé-rohant dögleletes fűtő és szaga 17. ezer osmani mina áfokat, és fok föld-hordó barmokat két és három szempillantás alatt

alatt meg-fojtott, és az ostromoltatott keresztényeket, az ellenségnek markától megmentette (*h*).

§. 19.

A' minémű gyalázattyára és kárára szolgált *Amuratnak*, Nandor fejér várának nyoltz hólnapig tartó ostromláfa; olly nagy ditsőségére vált *Auraniai Jánosnak* annak megtartáfa, és 25. ezer ostromló muszulmanoknak pokolra való alá-küldetése. Amaz látván hadi népének veszedelmét, és előre képzelt győzödelmének füstbe való hajtását, meg-maradott hadi seregének ki-pihentetésére, és új katonákkal való öregbitésére, Rátz országot oda hagyván, téli quartélyra Matzedoniába által ment, és szüntelen arról tanátskozott, miképt moshatná-el a' Nandor fejér vára alatt rajta történt nagy piszkot, Az egész Kereszténység ugyan, de kivált a' magyar nemzet ellen való haragja, és bosszú-állásának kivánsága szivének fazekában annyira fel-buzdúlt, hogy annak hevét, femmi eddig rajta történt gyalázat és szerentsétlenség meg-nem ólthatták. Ha-
fon-

(*h*) BONFINIUS Rer. Hung. Decad, III. Libr. V.

fonló indulattal vóltak minden alatta vitéz-
kedő hadi vezérek, és mufulman katonák-
is, készebbek vóltak mind egy lábíg el-vefz-
ni, miut gyalázatos étettel hazájokba viifzá
térni. Az osmani zenebonára könnyen haj-
ló köfség-is e' fzerentsétlen táborozásnak
kedvetlen híren meg-remülvén fel-zendült,
uralkodó Fejedelme ellen morgott, és a' go-
nofz Ulehmáknak alattomban való ingerlé-
sére fegyvert kapván, boffzúságának tüzét
vérengző tfelekedetei által mutatta - ki.

§. 20.

A' meg-febhedett fzivü köfségnek meg-
enyhítésére *Amurat* Tsáfzár számos hadi fe-
regét 1441. efsztendőben, fok jeles hadi vi-
felt dolgokkal tündöklő nagy vezérére, *Me-
zetes* Basára bizván, Erdély Országának pufz-
titására küldötte, ki-is hadi készületeinek
eleve való eí-rendelése után Rátz ország-
ból ki-indulván a' havafok között Havas-
al-földére ki-ütött, a' várafokat és falukat
fel-égette, a' lakofokat minden személyre,
nemre, 's időre való tekintet nélkül rész
fzerint meg-ölette, rész fzerint pedig rab-
ságra vitette, és égre kiáltó kegyötlenfége
által mindenekben nagy félelmet okozott.
Mellynek hallására, Erdély Orzágnak ak-
kori Vajdája, *Huuyady János* nemzetének

örökös dísze és ditsősége (i), érezvén hadi feregének keves száma miatt, az ellenségnek meg-zabolazására való tehetetlenségét, keferőségében csak hogy meg-nem holt, és elméjének fok ide, 's tova való hányása között *Lepen*, Erdélyi Püspök lelki 's testi baráttyához folyamodott, kinek hathatos segittsége által, a' mint lehetett az illy szomóru és semmi halogatást nem szenvedő környül-állások között, a' föld nép közzül egynéhány ezeret fel-fegyverkeztetett, kiknek vitézségéhez ámbár keves bizodalma lett légyen-is; mindazonáltal kézszebb volt velek együtt betses életét fel-áldozni, mint az ellenségnek kegyetlenségével el-tölt kedves hazájának végső veszedelmét szemlélni. — Mind ketten annakokáért, ú. m. *Hunyady János* és *Lepen Püspök* az ellenség ellen való haragjoknak tüztől felgerjesztetve, keves számú, és többnyire a' fegyverben gyakorlatlan hadi feregket ki-índitották, és minden kémek 's könnyu szerű lovasoknak előre való küldése, 's az ellenségnek fortélyaira való vigyázat nélkül, ellenek sebes lépésekkel utaztak. Mellyet

Me-

(i) *Hunyady János*nak eredetéről, életéről és jeles viselt dolgairól alább fogunk értekezni.

Mezeles Bafa, igen álnok nagy Vezér megfajdítván, *Szent Imre* nevű falúhoz közel fekvő völgyekben és erdőkben számos Spáhikat lesbe állított, kik a' közöttök marsírozó magyarságra rohanván, fokakat le-mézfároltak, fokakat el-fogdoftak, a' többit pedig meg-futamtták. Melly vigyázatlanságból származott szerentsétlen történetnek szemlelésére *Hunyady János* és a' Püspök meg-fordulván el-futottak, és midőn mind ketten keményen üzettetnének az ellenségtől, a' Püspök egy patakon által akarván lovát szöktetni, arról le-maradott, és a' reá rahanó barbarusok által meg-ölettetett, *János* pedig magát keves test-örző katonáival együtt *Károly fejér várba* vonta.

§. 21.

Noha e' viadalnak ki-menetele *Hunyady Jánosra* nézve szerentsétlen volt; ő mindazáltal nem csak el-nem tsüggedett, sőt inkább győzödelmén fel-fuvalkodó nagy Vezérnek meg-alázására, és az ellenség' kegyetlenségének el-fordítására, újjabb 's határozottabb kivánsággal gerjedzván, mind a' városi, mind a' falusi férfi lakosokat, a' kiknek csak ideje 's ereje engedte, fel-fegyvereztette az egész Székelységet lóra ültette, és mindnyájoknak, feleségeiknek,

gyermeküknek és vagyonoknak végső véze-
delomben való forgását szemek eleibe ter-
jesztvén, és őket kedves hazájoknak, 's
uralkodó Fejedelmeknek tartozó hűségre fer-
kengetvén, annyira meg-bátorította, hogy
azok egy szivel lélekkel az ellenség ellen
való menetelt, 's azzal való meg-vívást sür-
gették. Illy gyűlevész, de életét egészen
el-szánó néppel indúlt *Hunyady János* mi-
napi győzödmén ürvendező, és fok pré-
dat 's kerefztény rabokat hurtzó ellenség
után. — Kinek közelgetéséről *Mezetes Bal-
sa* kémjei által tudósíttatván, így szólt:
*Hadd jöjjön, majd még gazdagabb zsákmány-
ra fogok kapni; egyfzer'smind kormánya*
alatt lévő *Basáknak* keményen meg-hagya-
ta, hogy leg-elsőben-is *Hunyady Jánosra*
rohannyanak, és ötöt vagy elevenen el-fog-
ják, vagy ha a' nem lehet, meg-öllyék,
hogy ökként kedves hadi vezéreknek véze-
delmét szemlélő magyarok meg-rémülvén
meg-zavartassanak, és mind egy lábíg le-
vágattassanak. Hogy pedig *Jánost* másoktól
meg-külömböztethessék, ábrázattát, teste-
állítását, köntösét, fegyverét, és paripáját
előttök le-festette.

§. 22.

Mezetesnek e' gyilkos szándékáról *Hu-
nyady János* szemes kémjei által bizonyos-
sá

sá tétettetvén, annak el-távoztatására, *Kemény Simon* bátor és vitéz hadi tiszttét, a' ki mind képére, mind teste állására nézve hozzá nagyon hasonlított, magához hivatta, és a' jelenvaló veszedelmet szemel eleibe terjesztvén, maga izokott köntösében és fegyverében fel-öltöztette, piripáját alája adta, és őtet a' valas őriző vitézek közzé állítván, ő maga tettetes öltözetben a' viadalra ki-állott, vitézeit hathatos beízedé-vel bátorította, és minekutánna a' fok preda és kerefztény rabok miatt lafsú lépésekkel utazó ellenséget bé-érte vólna, arra minden ki-gondolható méreggel ütött, és azt, mindjárt első reá-rohanásával meg-is zavarta. — Képzelhettük e' két ellenségnek egymás ellen forró indulattját, haragját, és viaskodását; az Osmanok a' zsákmánynak kívánása miatt meg-dühödvén, nem keves kerefztény vért ontották-ki; *Kemény Simont*-is, a' kit *Hunyady Jánosnak* lenni vélték, test őrzőivel együtt le-vágták; a' meg-búsúlt magyarok, kik hazájokhoz, Fejedelmekhez, házok-népéhez és örökségekhez való fzeretettel és hűséggel egyaránt égtek, a' jelen való veszedelemre nem hajtván, mint a' meg-búsúlt oroszok tífportoffan futottak az ellenség rendi közzé, és fokoknak lelkét testéből ki-hajtván, darab ideig kétséges ki-menetelű fzerentsével

viaskodtak. Az alatt, azok a' kerefsztény rabok, a' kik *Szent Imrénél* el-fogattattak, látván a' magyaroknak nem tsüggendező vitézségét, magok-is vér-fzemet kaptak, és lábokra vettetett bilintseket, lántzokat, és köteleket le-tördelvén, és le-vagdalván, az őket öriző katonákat fegyverektől meg-fosztották, mind egy lábíg meg-öldösték, 's azután hátul a' magyarokkal hartzoló ofinanokra rohanván, közzülök fokakat a' pokolra taszitottak. Mellynek szemlelésére a' viaskodó magyarok, új kedvet és erőt kapván, a' két tűz közzé szorittatott ellenséget, mint a' torzsát úgy aprítottak. — *Meztes* nagy Vezér a' hadi rendnek egyik szárnyától a' másikhoz nyargalván meg félemlert katonáit biztatta, a' hátralókat fenyegetés, 's jutalom ígérettel viszá vitte, és azokat ismét hadi rendbe állítván a' viadalt meg-újírtta: de midön sem szép kérései, sem kemény beszédei által a' már el-rémült musulmano-
kat meg-nem élészhetette, 's bátorithatta volna, maga-is futásnak eredett, és futásában az üzö magyar vitézek által fiával együtt meg-ölettetett, testétől el-vágattatott feje *Hunyady János* eleibe vitettetett, fokan elevenen fogattattak-el, és minden nyert predájok, 's táborig eszközök a' gyözödelmeknek kezébe eíett.

§. 23.

Illyen ki-menetele volt 'minapi *Szent Imrei* kis győzödelmében fel-fuvalkodott *Mezetes Basának*, és lakosoktól erőszakosan el-ragadozott zsákmánynak örülő osmani tábornak, mellyből a' magyarok 20. ezret küldöttek a' más világra, magok pedig 3. ezernél többet el-nem vesztettek. E' reménytelen győzdelemnek híren még vidamúlt lakosok, tfluportonként mentek a' táborba, és mindnyájan *Hunyady Jánosnak* lábaihoz borúlván, ötet hazájok édes attyának; a' fogságból ki-szabadútlak, szabadságok' vissza-szerzőjének; az afzfzonyok és szüz leányok szemérmeteségek örizőjének; az ifjak és gyermekek, örökös pártfogójoknak; a' vének és meg-élemtettek gyámoloknak nevezték; egy ízóval, nem volt az a' nemű 's idejű ember; a' ki *Hunyady János-ra*, mint mennyből küldettetett szabadító-jára úgy ne tekintett és ötet úgy ne tisztelte volna. Ez örömében könyvező nagy hadi vezér-is, látván tiszteletére öfzve-gyűllött fokaságnak körülötte való esdeklését, belső kellemetes érzékenységének jeleit hadi tiszteinek ölelgetése és tfluolgatása által jelengette, azoknak bátorságát, vitézséget, hazájokhoz 's Királyokhoz való hűségét mindenek előtt ditsirte, vitéz seregének bátorsá-

ságát, erejét, szívét magasztalta, és az el-
 lenségtől nyert prédának egy részét közöt-
 tők fel-osztván, más részét az Isten ditsősé-
 ségére rendelte; és a' nyert győzedelemért
 közönséges helyen Istennek hálákat adott.
 Ennekfelette Királyához *Ulaszlóhoz* való hü-
 ségének meg-bizonyítására, *Mezetes* nagy
 Vezérnek, sijának és fok le-vágattatott ol-
 mani fő hadi tiszteknek fejével, fegyveré-
 vel, köntösével 's más nyert hadi jelekkel
 meg-terheltetett szekereket Budára küldött,
 holott egy öreg katona, a' ki fok seb-he-
 lyekkel kevélykedő ábrazattját üftőkbe kö-
 tött ösz hajával fedezgette, a' magyar fő
 rendek előtt meg-álván, illy sziveket ol-
 valzó közönséges beszédet mondott: *Hu-
 nyadi János Felségednek leg-hüségeseb szol-
 gója, mostani győzödelmének, mellyben Fel-
 ségedet - is akarja reszeltetni, imé e' je-
 len való jeleit küldötte (ittén a' holt fejekre
 és fegyverekre mutatott,) Ez a' Mezetes, ez
 a' fija, amazok más Asiai fő embereknek se-
 jei, mindnydjan Hunyadi győzödelmének meg-
 némúlt tanubizonyosságai, a' ki tilket mind-
 nyájakat arra kér és int, hogy el-kezdett
 győzödelmeteket tovább-is folytassátok, a' val-
 lást és hazát óntalmazzátok, és a' győzödel-
 met adó kegyelmes Istennek hálákat adjátok.*"
 — Melly beszédének végzése után, a' sze-
 ker körül álló fő rendeknek és fokaságnak,
 a'

a' már meg - fzenyvedett holt fejeket mutogatta, a' nyert Frigyiái fegyvereket 's köntöket figyogtatta, és mindnyájokban nem kevés álmétkodást okozott. A' Király és György Despóta Hunyady Jánosnak leveléből a' győzödelmet minden környül - állásokkal együtt meg - értvén, hadi vitézségen 's fzerentséjén bamultak, ötet ditsiretekkel az egekig emelték, és mindnyájan római győzödelmi pompára méltónak lenni itilték. Más Európai keresztény Fejedelmek, és nemzetek - is halván 'e' ritka győzödelmennek híret, és az osmani tábornak romlását, Hunyady Jánosnak hadi virtussain álmétkodtak, és ötet minden vitézek felett való vitéznek, és az egész kereszténység óltalom bastyajának lenni tartottak, és nevezték.

§. 24.

Hadi feregének romlásán, Hunyady Jánosnak fzerentsés győzödelmein, a' Móldvai és Havasalföldi Vajdáknak szövetségétől való el - szakadásán bosszonkodó Awurat a' rajta efett gyalázatnak 's fzerentsétlenségnek meg - bosszúlására, Európai 's Ásiai 80. ezer emberből álló hadi feregét újobban egybe - gyűjtven, és Sciabadin nagy Vezér kormányára bizván, Móldva, 's Havasalföldének puszttítására ki - küldötte, és olly szán-

dékkal vólt, hogy le' két tartománybéli Fejedelmeknek meg-hódoltatása után, Erdély Országát-is fel-dúllassa, és annak Vajdáját *Hunyady Jánost* titkos mesterségei által ke-leptzéjébe kerithesse. — Ahoz képest *Sciabadin* Bassa kormányára bizott osmani sereget Matzedoniából ki-indítván, és Rátz orzágon kereftül vivén, kis Nikopolynál a' du-na vizén által költözött. Kinek közelgetésén meg-félemlert Havasalföldi Vajda és lakofok siettséggel követeket küldöttek *Hunyady János*hoz, és vezedelmes környül-álláfaik között mi tévök legyenek, töle tanátfot és segítségét kértek. — Nem kell koránt-is gondolni, hogy e' nagy magyar Vezér a' hozzá küldetett követségen felettébb meg-indúlt és az ellenségnek fokaságától meg-rettent vólna : söt inkább bizván az isteni segedelemben, és hűséges magyarjainak vitézségében, a' meg-rettent olahokat is hathatoffan bátorította, és nékiek tellyes segítségét igirvén, meg-parantsolta, hogy a' félelmefek vagy az ő táborához mennének ; vagy Erdély országba által-költöznének — A' bosszús *Sciabadin*, Havasalföldnek végső határhoz érkezvén, hadi seregét két részre osztotta, és a' Spáhiakat 's más lovas osmanokat mindenfelé ki-küldvén, minden szemekbe ötlő várafokat és falukat fel-égetette, minden nemű és idejű lakof-

fokat le - vagdaltatott , és égre kiáltó kegyetlenségével annyira el-töltötte ezt a' fzegény tartományt , hogy a' kinek tfak ép keze 's lába volt el - futott , és lakásának 's vagyonkájának oda hagyásával bátorságofalbb helyen kereste életének meg-tartását.

§. 25.

Sciabadin Bafa Havasalföldének fel - dúláfa után , Erdély ország felé indúlt , és annak végső határiban érkezvén hasonló kegyetlenséggel kezdett dühösködni. Mellyben mindazáltal , mihelyt *Hunyady Jánosnak* 15. ezred magával való közelgetéset megértette , alább hagyott , és annak hadi virtufairól 's eddig viselt hartzaiban való szerentséjéről emlékezvén , és mostani bátorságán-is álmétkodván , a' mit esze 's tehetsége által végbe nem vihetett , gyakorlott fortélyai által kívánta el - követni. Mind ketten tehát a' *Vas Kapuhoz* érkezvén , és egymással szem közbe táborba le - telepedvén , a' viadalt fok időre nem halasztották , hanem mind ketten bizván a' ketfegtető hadi szerentsének kedvezéséhez , minden ütközetre való szükséges kézfületeket meg - tettek. *Sciabadin Bafa* , keménnyen meg-hagyta hadi népének , hogy rendet ne bontnának , hanem fél hóld formájú hadi rendbe álván , egy-

egybe tlatolt vállakkal üténéek az ellenség-
re, és hol előbb menetélék, hol magok há-
tra húzáfa által amazokat álló helyekből ki-
tálnák, és környül keritvén vezérekkel
együtt le-vagdálnák. *Hunyady János*-is,
a' ki fok gyakorláfa után az osmanoknak
hadi szokott fortélyát ki-tanúlta, a' ma-
gyárokra rá parantfolt, hogy fenki közzü-
lök az ütközetnek helyéből ki-ne mozdúl-
na, és magát a' többi feregtől el-szakaszta-
ni ne engedné.

§. 26.

Mivel pedig az ő hadi ferege, az el-
lenségnek fokságához képeft, tfak egy ma-
rokni vólt, szükségesnek itilte, hűséges vi-
tézinek, az ütközet előtt való biztatását.
Azért-is, egy felöl azokat a' fok gonofzo-
kat terjesztette szemek eleibe, mellyeket
régtől fogva fzenyvedett kedves hazájok;
más felöl pedig el-hunyt öfeiknek kárdjok
által kerefett ditsőségre emlékeztette őket,
és el-hitette azt velök, hogy, hanemha ök-
is, hafonló hűséggel és szeretettel vífeltet-
nének kedves hazájokhoz, nem tfak minden
vagyonok, hanem kedves feleségeik és gyer-
mekeik-is az ellenségnek predájává fognának
lenni. Elő-beszéllette azoknak a' virágzó
nemzeteknek, ú. m. a' Görögöknek, Matze-
don-

doubélieknek, Mesziaiaknak, Epirus szigete' Athénás, Thébás és Latzedemon város' lakosinak szomorú forsát, kiket az osmani kegyetlen sejedelmek meg-győzvéen, örökös szolgaságba vetettek. Meg-mutatta azt nékik, hogy a' Magyarokon kívül még senki sem találkozott, a' ki az Osmanoknak ellent állhatott, és birodalmoknak üregbedését meg-akadályoztathatta volna; egyedül az ő ditsőséges őfeik, és ők voltak azok az erős férjfiak, kiknek vitézi erejét amazok érezhetőképen tapasztalták, 's valójában félték is tőlük. Azzal-is erőssen biztatta őket, hogy azok a' görög, matzedóniai, és illyriai keresztény katonák, kik kéntelenségből szolgálnak az osmani Tsáfszárnak, nem ő érette, hanem inkább a' keresztények mellett fognának hartzolni, titkon velek egyet érteni, és, mihelyt *Sciahadin* Bafsának szérentsétlenségét fogják tapasztalni, azonnal ellene fordulnak, ellene emelik-fel vitéz karjaikat, és az ő hadi feregének el-vesztegetésében nékik segítő tárfaik lesznek.

§. 27.

Továbbá az -is nagy vigasztalására vőn Hunyady János vitézeinek, hogy *Sciabacin* Bafsának egész hadi ferege, gyűllevész, erőszakosfan hadba vitettetett, fegyverben gyakor-

korlatlan és kénytelenségből szolgáló emberekből állott, kik nem hazájoknak 's vallásoknak ditsőségeért, nem házok népének boldogságáért, és vagyonoknak megtartásáért; hanem hitetlen 's vért szomjúhozó Fejedelemért, idegen birodalomnak öregbitéséért, zsákmányért és mulandó ditsőségért fogtak fegyvert. Ellenben ők, vallások, hazájok, vagyonok, feleségek és gyermekek, keresztény felebarátok, és az Isten ditsősége mellett vitézkedtek. Valamint azért más indító okból és végből hadakoztak ők, mint amazok, úgy a' győzelemhez-is erősebb bizodalma lehetett, mint amazoknak.

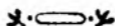
„*Legyetek tehát, kedves vitéz társaim; (igly szólott Hunyady sátora előtt egybe gyűlött magyar hadi tiszteknek:) jó remény-ségben, a' hegyelmes Isten, a' ki szent áusosságának óltalmát, ti reátok bizta, semmi veszedelmes környül állások között el-nem fogtiteket hagyni, és szent hitetekhez, hazatokhoz, 's Királyotokhoz mutatandó hűségteket nem csak világi, hanem mennyei ditsőséggel is meg-fogja jutalmaztatni. De, minekelotte jél adattatnék a' viadalra, ölelgesétek és szokolgasátok-meg egymást, hofjatek magatok között arról szöveltséget, hogy nem tják el-nem fogjátok e' szent viadalban egymást hagyni, hanem mindnyájan egyenlő jszírral 's lélekkel fogtok kedves hazánk mellett viaskodni.*

A' minémü kefszéggel küszködött a' ti Meg-Vál-
tótok a' Jéfus lelketeknek ellenségeivel, életé-
nek utolsó tziikkelyében, hasonló kedvel har-
tzollyatok ti-is a' Kerejzténységnek meg-es-
küdt ellenségeivel az Osmanokkal. Ez a' men-
nyei ditsőséges Fejedelem, mindentütt jelen fog
velcteki lenni, titeket vezérteni, minden vesze-
delmek között meg-óltalmazni, és titeket bé-
kefségben, örömben, 's préddval meg-gazda-
gittatva házatok népehez vissza-vezérteni (k).

§. 28.

Hasonló biztató szókkal bátorította Scia-
badin Bassa-is kormányára bizattatott hadi
feregeket, gyakorta emlékeztette őket azok-
ra a' fok győzödelmekre, mellyeket mind
eleik, mind magok szereztének magoknak,
és őket arra intette, hogy előbbi bátorsá-
gokban, 's vitézségekben semmit-is alább
ne hagyjanak; sőt inkább azon erőlködjé-
nek, hogy e' világnak birodalmát, mellyet
az Istennek leg-kedvesebb baráttya, 's leg-
nagyobb Sente Mahomet a' muszulmanok-
nak ígirt, el-nyerhessek. Gondolnák-meg
azt, hogy miólta ők Ásiából Európába által-
köl

(k) BONFINIUS *Rei, Hungaricar. Decad. III.*
Libr. V.

költöztek, mennyi országokat nyertek, mennyi nemzetségeket hódoltattak-meg, és ha most *Hunyady Jánost*, a' Magyaroknak fő hadi vezérét, kinél az egész kereszténység között sem jobb, sem szerentséfebb, sem a' hadi mesterségben gyakorlattabb vezér nintsen, meg-győzhetik, nem tfak magyar országot, hanem egész Európát könnyen hatalmuk alá fogják vetni. — Ha ök e' nevezetes hadi vezéren győzödelmeskedhetnek, magoknak leg-nagyobb győzödelmet fognak szerezni; azért-is kiváltképen azon törekedjenek, hogy elsőben -is e' nagy vezért ölnék, vagy fognák-el, annak, a' ki ezt végbe viheti, különös jutalom fogna adattatni. — E' beszédi után *Sciabadin* Baffa el-készült hadi feregét a' táborból ki-vezette, a' Jantsárokat a' hadi rendnek közepére, a' lovaságot jobb és bal szárnyára fél hóld formában állította, a' Jantsárok után állottak a' segítő feregek, mellyeknek, mi tévők legyenek, miként kezdjenek a' viadalhoz, mint kerittsék környül az ellenséget, és miként szabják magokat a' szükséghez, időhöz és környül-állásokhoz, röviden meg-beszéllette.

§. 29.

De még *Hunyady János* sem restelkedett, hadi feregének a' viadalra való helyes el-

el-készítésében, és olly rendbe való állatásában, melyet számos ellenségének megrontására, és a' győzödelemnek bizonyos elnyerésére alkalmasnak lenni itilt. Ugyan-is, gyakor tapasztalásából tudta ő azt, hogy, ha az ellenségnek immár fél hóld formára állott és felé indúlt fokságától környüvétettethetne, néki egy marokni hadi népével, mind egy lábíg el-kellene veszni; azért-is az ütközet helyének két szárnyára, két négy szegű vafas lovasoknak feregét helyezettett, ezek után állította a' könnyűszerű lovasokat, közepére a' gyalogokat, az ütközet helyének közepére ismét más két vafas fereget küldött, kiket a' dárdafoknak és nyilafoknak fokasága által meg-erősített; títollyára az egész feregnek' két szárnyát, hosszas és szoroffan egybe-kapfoltatott, és minden hádi eszközökkel meg-rakatott szeker várakkal vette - környül. Kiknek eleve való el-rendelése után, az ellenség felé ki-indúlt, és minekutánna harmadfél száz lépésnyire közelített volna hozzája, mind két részről jel adattatván a' viadalra, olly erővel, mérgefséggel és dühöfséggel ütöttek egymásra, hogy a' nyargaló lovaknak dobogáfa alatt a' föld meg-rendült, és a' fegyvereknek títattogásától a' levegő ég títikorgott. Látván *Hunyady János* az ellenségnek fokságát, annak

Ojm. III. R. I. Sz. D egy-

egymástól való el-oztására, első hadi rendet hirtelen ék formába állította, a' Törökök pedig bizván gyors lovaikban, kaszás szekerekkel rohantak a' mieink közé, a' kiken ülőket a' mi lovasaink dárdáikkal le-taszigálták, gyalogjaink pedig megöldöfték. — Hasonló erővel és mérgeességgel viaskodtak a' hadi rendnek közepére és két szárnyára állított feregek-is, és minekutánna mind két részről nem kevéssen hüllottanak volna-el, az ék formára állított magyar vasaok, keresztül vágván magokat az ellenségnek hadi rendén, fegyverekkel, és lovaknak lábaival fok vért ontottak. — A' könnyű szerű lovasok, a' nehéz lovaságnál egy kevéssé szerentsétlenebb voltak; mind azért, hogy a' törököknek gyorsabb lovaik lévén, a' mieinket meg-előzhették; mind azért, hogy számmal-is felül haladván a' mieinket, az el-hüllottaknak helyére őket, a' sebefek helyébe épeket, az el-fáradtak helyére pihent vitézeket állíthattak. Kik, noha a' mi könnyű szerű lovasainkat meg-hátráltattak, és egészen a' vasaokig üzték: de ekkor meg-fordulván szerentséjek, a' lántsás és három élű dzsidáfok által vagy le-vágattattak, vagy pedig el-fogattattak. Melly szerentsétlenségnek szemlelésére *Sciabadin Bassa*, 4. óráig tartó viaskodása után, pihent katonái

náival újabban szerentsét próbált; de ezek is a' vitéz magyaroknak fegyvere által tñak hamar meg-emésztetvén, a' több musulmanokban olly nagy félelmet okoztak, hogy òk, sem a' kórmányozó Vezérnek, sem más Balsáknak biztatására nem figyelmeztvén, látát vetettek, egész táborokat a' gyözödelmeknek hagyták, és közzülök tñak nem 40. ezereu maradtak a' vérrel béborúlt hartznak mezején (1).

§. 30.

E' ritka gyözödelemnek meg-gondolása, *Julian* Kárdinál Pápa követének, az ország gyűlésben mondott hatalmas beszéde, és *György* Rátz országi Despótának esedezése által, az osmanok ellen való hadakozásnak kiváltása.

D 2

ga

(1) Kevés napokkal e' gyözödelem előtt, *Amurat* Tsászárnak parantsolattyára, követek érkeztek *Ulászló* Királyhoz, kik tőle azt kívánták, hogy, ha nyugodalmassan akarna uralkodni, néki vagy *Nandor* fejér várát adni által, vagy esztendőnként adót fizetne. Kiknek a' Király, hadi seregének gyözödelméről bizonyosá tétetvén azt felelte, hogy mennének *Hunyadi János*hoz, kitől követségekre való választ bizonyosán meg-fognák kapni, a' mit e' hadi vezér végezne, ő-is t. i. a' Király, abban ellenkező nem lenne. BONFIN, ibid.

ga az ifjú *Uldszló* Királybau fel-gerjedvén, Európai keresztény Fejedelmekhez küldött követei által őket az osmanok ellen való hadakozásra példája által serkengette. Kik, minekutanna elegendő segítséget ígértek volna, 15. ezer emberből álló hadi seregével, Püüköst havának első napján 1443. esztendőben, Budáról ki-indult, és egyenesen Erdély országába utazott. Itt egynéhány napig tartó pihenése után, Havasalföldén által Bulgáriába ment, és *Sofia* városánál megtelepedvén, azt csak hamar el-foglalta (m), egész vidéket el-pusztította, és a' lakosoknak szivében nagy félelmet öntvén, onnan tovább ment. — A' Királynak szerentsés elő-menetelén visszonzokodó Osmanok - is, a' mit erejek által végbe nem vihettek, hadi gyakorlott fortélyok által akarták el-követni. Kiknek álnok ravaszságot a' Király kiküldetett kémjei által ki-tanúlván, *Hunyady Jánost* 10. ezerből álló válogatott lovaszággal eleikbe küldötte, a' ki *Niffa* városánál, álomba merült és vigyázatlan ellenségét megtá-

(m) E' város hajdan a' Szardufokról, *Szárdatziának* neveztetett, mostani nevét kapta *Juflinián* Római Tsászártól, a' ki ottan szent 'Sofia tiszteletére egy nagy fényes templomot építtetett, és arról, magát a' váraft-is 'Sofjának nevezte.

támadván, olly fokakat meg-ölt, 's megfebesített, hogy a' mint némelly hiteles irók emlékezeiben hagyták, 30. ezer osmannál több maradt az üzközetnek helyén, a' többi, félelmében a' hová futhatott futott, a' győzödelmek pedig az egész török tábort felprédáltak (n).

§. 31.

Minémű érzékenységgel 's örömmel értekezett légyen a' Király *Hunyadi Jánosnak* e' példa nélkül való győzödelméről, abból ki-tettzik, hogy *György Rátz* országi Vajdával, és a' mellette maradott feregekkel együtt, hadi musika, és nagy öröm kiáltásoknak harfogása között, néki eleibe ment, és Királyához való tiszteletének meg-mutatására lováról le-fzállani akaró Vezérnek jobb kezét meg-fogván, azt tfelekedni nem engedte; hanem inkább néki örvendezvén, fok ezer szerentséknök kívánása után, öt Magyar ország, sőt az egész Kereszténység' őltalmazójának nevezte, és virtufainak követésére minden jelen lévő tiszteket kérvén

D 3

és

(n) BONFINIUS *Res. Hungar. Dec. III. Libr. V. It. THURÓTZIUS Chro. pag. 406. et PRAY Annal. Reg. Hungar. ad a. 1443.*

és intvén, a' foglyoknak és nyert prédának előre való küldetése után, maga - is táborába visszám ment, és az Isten kegyelmességének meghaladására közönséges könyörgéseket tartatott. — Ennekfelette, hogy a' szerentsétől adatott alkalmatofságot el nem málaffa, az Ország fő Rendeinek meg-egyeztéséből, *Hunyadi János*, és *György Despota* Bulgariából, Rómaniába küldetett-által, hogy ottan, a' már osmani kézbe esett főbb várasakát, ú. m. Filippopolyt és Drinápolyt el-foglalná, és az ellenséget Európából Ásiába ki-űzné. — Melly dolognak el-követése, noha a' már bé-következett ősi időnek változása miatt terhesnek lenni láttatott-is; mindazonáltal nem vólt olly nehetség, és olly veszedelem, mellynek el-vitelésére, a' vallása, Királya és hazája mellett buzgó magyarság, és a' segítő keresztes vitézek (o), önként le-ne kötelezték vól-

(o) *Keresztes vitézeknek* nevezettek a' XI. és XII. Százakban azok, kik a' szent földnek, és a' Krisztus temető helyének a' Szaratzenufoktól való el-vételére, azok ellen fegyvert fogtak, tulajdon költségeken vitézkedtek, és ezen vallásbéli buzgóságokért, a' Római Pápától minden névvel nevezendő büneiknek bocsánattyát (Indulgentziákat) nyertek; és ennek jelölül felső köntüsükön és zárlójokon

vólna magokat. Annakokáért *Hunyady János* vezérlése alatt táborokból ki-indulván, elsőben-is Bulgariának még eddig az ellenség birtokában meg-maradott várafait és helységeit minden nehézség nélkül el-foglalták, és a' *Hemus* hegyéhez érkezvén, ámbár annak Rómaniába vivő szoros útait az ellenség el-zárlotta légyen-is; de még-is tel'yes erővel azon vóltak, hogy a' Király parantfolattyát bé-tellyefithetsék.

✂

§. 32.

Halván *Amurat* Tsászár *Ulászló* Királynak szándékát, és *Hunyady Jánosnak* vitéz feregével Rómania felé való utazását, *Natoliai* nevezetes hadi vezérét, *Karamb* Basát, Ásiai hadi népével eleibe küldötte, és azt előre meg-parantfolta, hogy a' *Hemus* hegye között íckvő szoros utakat el-zárván, szembe ne szállana a' keresztényekkel, hanem

D 4

in-

veres kereszteteket hordottak. Az azután következő százakban-is valakik a' Törökök ellen magok költségeken katonáskodtak, azon névvel nevezettek. Innen eredett a' magyaroknál a' *Kurutz* nevezet, a' *Crux-tól*, a' mint ezt KORNIDES minap el-húnyt nagy magyar Túdós, egy erről írt tudós munkátskájában meg-mutatta. *Vid. Ungarisches Magazin Tom. I.*

inkább igyekezne őket Rómánia határitól el-fordítani. A' minthogy eleinte Fejedelmének hagyása szerént, a' hegynek oldalaira őriző katonákat állítván, a' keresztényeknek meg-akadályoztatására, a' szoros útakra nagy köveket és fákat hömpölygettetett, mellyek miatt az utazó lovaság igen sok bajjal és munkával evezkedhetett előre, a' tár-szekerek pedig éppen nem mozdúlhattak, mellyből a' következet, hogy *Hunyady János* egész feregével együtt, nemcsak a' télnek keménységével, a' veszedelmes úttal, és ellenséggel; hanem gyakorta az éhséggel-is küszködven, tanátiosabbnak tartotta ideje korán a' Királyhoz visszafordítani, mint az ellenségnek fegyvere, és éhség által meg-emésztetni. — Mellynek tapasztalására *Karamb Bassa*, bizván hadi feregének sokaságában, a' helynek kedvező fekvésében, 's más több környül-állásokban, lovasait a' hegy között fekvő térségre le-vezette, és azt mindjárt hadi rendbe állítván a' keresztényeket viadalra kényszerítette. — *Hunyady János* és *György Despóta* a' Királynak hátra maradt feregétől egy napi járó földre távol lévén, és így attól semmi segítségét nem reménylhetvén, az ellenséggel lejendő ütközetnek szerentsés ki-menetelén nagyon szorgalmatoskodott; de, minthogy az ellenség körmei közzül való ki-szabadulá-
 lá.

lásának más módját nem láthatta, kórmánya alatt lévo vitézeknek eleve való bátortáfa és biztatáfa után, reménylvén az isteni legedelemben-is, az ellenséggel szembe szállott, és minekutánna mind két részről nem kevés vér ontattatott-ki, és *Karamb Bassa*-is hanyatlani kezdő és futásnak indúlt feregeit, igiretei 's fenyegetéfei által egynehány izben a' hartznak meg-újítására vílízá vezette volna, utollyára a' kerelztényeknek hátat vetett, és fok ezer katonáinak el-veztéfe után, maga-is fok nevezetes hadi tiszteivel együtt a' gyözödelmefeknek hatalmába esett (p).

§. 33.

(p) *Karamb Bassa* futásában egy jéggel és hóval bé-fedett tóba esett, a' honnan sem maga sem lova ki-nem evedzhetvén egy magyar köz katonától el-fogattatott, a' ki ütöt nem ismérvén keze hátra kötve vitte a' magyar táborba. Kinek nagyot mutató tekintete *Hunyadi Jánosnak* szeme eleibe tűvén, ötöt a' magyar vitéztől 40. aranyokon meg-vette, és sátorához vitetvén, méltóságához illőképen tartotta, és biztatta. Azon éjjel *György Despota*-is meg-érkezvén a' táborba, és látván e' fogolynak frigyiai drága küntösét, és méltótágos ábrázattyát. török nyelven meg-föllította, és ki-tanúlván azt, hogy ő *Karamb Bassa* légyen, *Amuratnak* kedves sógora, és *Natoliának* helytartó *Fejedelme*, Hu-

§. 33.

Ha ekkor a' téli időnek keménysége, a' *Hemus* hegye között fekvő szoros útnak győzhetetlen roszasága, és a' hadi seregnek élelmére szükséges eleségnek szüksége a' keresztényeket meg-nem gátolták volna, könnyen bé-mehetett volna *Hunyady János* Romániába, és annak kúltos varafait el-foglalván, a' meg-félemlett osmanokat könnyen ki-hajthatra volna Európából.

nyady Jánoshoz fordúlt, és el-titkolván e' fő fogolynak méltóságát, tőle pénzen meg-kérte, mellyre *Hunyady János* azt felelte, hogy ő ugyan csak 40. aranyakat adott érte; de 40. ezer aragnál alább senkinek nem adná. — Melly történetből az álhatalan szerentsének mívóltat szemléllyük: *Karamb* Bassa, a' ki az előtt kevés idővel, egész Natoliának parantsolt, és az egész osmani fereget kormányozta, egy szegény magyar vitéztől el-fogattatván kötözve vitettetett *Hunyady János* eleibe; az a' ki *Amurat* Tsáczárnak főgora volt, és magát győzödelemmel ketsegtette, egy köz magyar vitéznek szolgájává lett, és mint más alávaló emberek, árúba botsáttatott, 's másokat arra tanított példájával, hogy a' nagy következésű dolgokhoz, mindenkor érett elmével, és előre jól meg-főtt tanáttal kellefsék kezdeni.

ból. De, mivel egy részről a' *Hemus* havz-fai között óalkodó ellenséggel, más részről az éhséggel küszködött; kéntelen volt, mind ő, mind *Ulászló* Király az ellenségtől nyert betstelenebb hadi bútoroknak és fegyvereknek meg-égetése, és a' hosszas utazás miatt meg-gyengült barmoknak, le-vágattatása és agyon-veretése után, trombitát fúvatni a' vissza térésre, és fok ezer bajoskodások között, Rátz országba által-men-vén, lankadt hadi seregét Nandor fejér váránál meg-pihentetni. Innen a' Király, *Hunyady Jánossal*, *György Despótával*, és a' főbb hadi tisztekkel, a' Száva vizén által költözvén, királyi lakó helyébe, Buda várasába menni indúlt. Kinek szereztsés közelgetését, a' magyar fő rendek, és a' polgári fő tisztek meg-értvén, a' Papi rendel, a' váras Elő-járóival, és fő kórmányozójával együtt, eleibe ki-mentek, és uralkodásának folytatásához ezer szereztsét kívántak. Nem le-feltetni, de még tfak képzelní sem lehet azt a' nagy örömet, mellyet mind győzödelmi ditsőséggel ez anya várasba bé-menő hadi sereg, mind a' lakosok az országnak nagyai öröm-kiáltásokkal jelengettek, mellyet a' hadi musikáknak levegő eget és du-na vizének hajait hafogató harfogása ket-tőztetett. — A' Király jobbja felől lovaglott *Hunyady János*, nemzetünknek akkori,
leg-

leg-nagyobb díze, óltalma és öröme; bal keze felől mentek *György Despóta* és *Julián Kardinál*, előttök vezettettek a' fok fogoly oszmanok, kik között *Karamb Bassa*, méltóságos tekintete, és frigyiai ékes köntöse által, a' jelen való fokaságnak szemeit magára vonta. — A' Királyt követték, más fegyverekben és nyereségekben ékeskedő fő hadi vezérek, és több felsőbb 's alsóbb rendű Mars fia, kik mindnyájan fejeken, es kopjájoknak tetején borostyán ágából tfinált zöld bokretákat, és az ellenségtől nyert fej-ékecségeket viseltek. — E' győzödelmes fereg eleibe ki-menő papi rendek, kezekben a' *Krisztusnak*, a' *Szent Szűznek* képét, és más nagy Szenteknek aranyból 's ezüftből készítettett ábrázattyaikat hordozván, a' győzödelmet adó Istennek, és boldogságos szent Szűznek magyar ország pártfogójának hálaadó éneklésekkel zengedeztek. E' győzödelmi pompának szemlelésére minden felől egybe gyüllött fokaság pedig, ifjak, szüzek és vének, Királyoknak, és Hunyady Jánosnak szerentsés meg-érkezésén és látásán való belső érzékenységeket, fok ezer: *Ellyen a' Király, és Hunyady János Országunknak erős óltalma* kiáltásokkal jelengették.

§. 34.

Mihelyt a' Király a' kisirő fokaság között a' várnak kapuján bé-ment, lováról le-ugorván, egyéb hadi tiszteivel együtt, egyenesen a' Mária templomába ment-bé, és ott minden óltárokon mondott szent mise halgatásában, és egyéb ahétatoságban egynéhány órákat el-töltvén, és a' győzödelemnek nevezetesebb tzimereit, a' templomnak belső falaira fel-függesztetvén, királyi palotájába bé-ment, holott a' magyar fő rendeknek, és fokaságnak füle hallattára, elsőben is *Hunyady Jánost* édig erőditsireteivel meg-tetezte, minden ellenségein vett győzödelmét Isten után, egyedül e' nagy magyar Vezér hadi mesterségben való jártoságának, böltsétségének, vigyázóságának, és hazajához 's Királyaéhoz való fegyhetetlen hűségének és szeretetének tulajdonította. — Egyéb fő hadi vezéreket is, kit kit érdeme szerint meg-ditsírt; egy szóval, az egész győzödelmeskedő magyar sereget, közönséges ditséretivel fel-magasztalván a' haza szeretetében ajánlotta, és ezen tselekedetével minden jelen lévőekben olly rend kívül való kedves érzékenységet szerzett, mellynek ki-sejezésére *Demosthenes* ékeffen szólásának mestersége is elégtelen volna.

§. 35.

E' példa nélkül való győzödelemnek fzarnyon járó hire, keves idő alatt, minden Európai Fejedelmeknek udvarát befutván, mindnyájokban-is ugyan; de kiváltképen *IV. Eugen* akkori Római Pápában, *Skanderbég* Epirusi Királyban (q), a' Velen-

(q) SKANDERBEG, másként *Castriota Gyűgy*, volt *Castriota Jánosnak*, Albania és Epirus szigete Királyának leg-kifőbb fia, kit édes atya, gyenge gyermek korában, három testvér bátyaival együtt kénytelenítettett *II. Amurathnak* zalogba adni. E' kegyetlen osmani Fejedelem, három testvérét méreggel meg-étette, Skanderbeget pedig, ifjú nagy reménységet mutató elmétségéért és eleveenségéért életben meg-hagyván és környül-metéltetvén, a' mahometána vallásban, perzsi és arabiai nyelveknek és egyéb mesterségeknek tanulásában neveltette, és fel-serdült ifjú korában katonai életre adván, *Saudsiaki* tiztséggel megajándékozta. *Skanderbeg* ugyan külső színel, Amurathoz való hűségét mutatta; de belsőképen, kedves testvérinek erőszakos haláláról, és atyai örökségének hitetlen elfoglalásáról emlékeztvén, bosszú-állása tűzének ki-okadására alkalmatosságot várt. Azért-is 1432. esztendőben a' pártos Albanusok ellen küldettétvén, a' fő kormányozót titkon elhagyta, hazafiai Amurat Tsászir ellen fel-támasztotta, és Albániának anya-várasát Kro-

tzei és Genuai köz - tárfaságokban , *Filep* Burgundiai hertzegben, és mindenek felett *Paleologus János* Görög Császárban, olly nagy örömet és reménységet okozott, hogy mindnyájan el-hitették azt magokkal, hogy míg *Ulászló* Király és *Hunyady János* élnek, addig az olmani vad nemzetnek Eu-

ro-

ját fegyveres kézzel meg-vévén, ezt az egész tartományt, és az Epirus szigetét is az oszmanok markából ki-fatfarta, magát Albániai királyságra emeltette, és újokban a' keresztény vallásra állott. Kinek tselekedetén *II. Amurat* meg-boffzonkodván, ellene egy-néhányszor számos hadi sereget küldött, de őt soha hatalmába nem vethette. *II. Mahomet* nyöltz izben hadakozott ellene, de mindenkor szerentsétlenül, azért-is meg unván a' sok bajt, vele 1464. esztendőben frigyet kötött, és őtet *Albania*'s *Epirus* törvényes királyának lenni meg-ismérte. — *Skanderbeg* török nyelven Sándor sejedelmet jelent, melly nevét vitézi erőiségeért és hadi dolgokban való szerentséjéért adtak neki az Osmanok. Ennek fia *János* ellen a' Törökök újokban hadat indítottak, és őtet atyai örökségétől meg-fosztották. *Skanderbeg* familiajában utolsó volt *Marchese di S. Angelo*, a' ki 1525. esztendőben a' Pávia ütközetben *I. Ferentz* Frantzia Király által meg-ölettetett. Conf. BARLETTI Historia Scanderbegi, et OUTREMAN de Excidio Graecorum Cap. XV.

ropában nemcsak femmi elő-mente nem lehetne; sőt ha ők a' szerentsétől adattott alkalmatossággal tovább-is élni és nyert győzödelmeiknek rendét folytatni akarnák, e' kegyetlen ellenséget Ásiába visszázhetnék. Azért-is *Uldfzló* Királyhoz küldött követeik által, elsőben-is fegyvere szerentsés elő-menetelének ürvendettek, azután vele szövetséget kötven, hadakozásának folytatására néki elegendő pénzt és segítő feregeket ígértek, és magokat esküvéssel kötelezték arra, hogy mind addig, mig a' Mahomet Próféta mételes tudományának vak követőit Európából ki-nem hajtának, fegyvereket hüvelybe visszáz nem tennék. Ehez járult *Julian* Kardinálnak, a' keresztény vallásnak óltalmára serkengető közönséges beszéde, és *György* Deszpótának könyhüllatáfokkal egyelitett esedezése, a' ki a' Királynak lábaihoz borúlván, és *Amurat* Tsáfszár által rabságra vitetett háza népének, 's el-pusztított országának szomorú forsát, szemei eleibe terjesztven, őtet a' bosszúállásra kényszerítette. Minthogy pedig jól tudta ő azt, hogy a' Királynak szive, szándéka, akarattya és minden végezése, egyedül *Hunyady János* tettésétől függ, szükségességnek itilte ennek kedvét keresni, 's legelsőben-is őtet pártjára vonni, mellyet sok fáradozást után végbe-is vitt. — Ellenben

Len-

Lengyel országnak fő reudei, kik *Ulászló-*
nak jelen nem létében egymás közt meg-ha-
fonlottak, és Podoliába 's Rusziába bé-tfa-
pó Tatarok miatt-is fok iuséget szenyved-
tek, a' Király végezését nem tsak jóvá nem
hagyták; sőt inkább, mintha ugyan előre
meg-éreztek volna következő vesze-
delmét, egész erővel azon igyekeztek, hogy
öter az Osmanok ellen való hadakozástól el-
vonván, a' hazafiak között támadott tűznek
meg-óltására beszélhefsék. De a' meg-ke-
ményedett szivü Király a' Lengyeleknek hasz-
nos tanátsára meg-fiketülvén a' ditsőségnak
hazug hízelkedésére állott, és Budán tar-
tatott ország gyűlésben, a' fő Rendeknek
meg-egyezésével azt végezte, hogy minden
hadi készületek eleve el-készittetvén, ki-
keletre az Osmanok ellen kard vonattasson.

§, 36.

E' titkos szövetségnek és alattomban
való hadi készületnek lafsú hangja, tsak ha-
mar fülébe ment *Amuratnak*. De miathogy
Asiai Birodalma-is, egynéhány pártos tar-
tományok, 's nevezetessen az ellene táma-
dott Karamániai Királyka miatt, végső ve-
szedelemben forgott; hasznosabbnak itilte
Ulászló Királytól békefséget kérni, mint
minden örökségétől meg-fosztattatai. An-

nakokáért, valóságos szándékának tettetése alatt *György* Rátz országi Deszpótához *Budára* követeket küldvén, néki alattomban azt igirte, hogy, ha a' Királyt és *Hunyady Jánost* békefésre beszéllené, nem tfak fog-ságra vitetett háza-népet, hanem el-fog-laltatott minden örökséget-is visszá-adná. — Kinck üzenetén *György* meg-örülvén, a' minémü buzgósággal munkálodott az előtt kevés idővel az Osmanok ellen való tűznek fel-gerjesztésében: éppen olly szorgalmatos vólt most annak még hamvában való meg-fojtásában. Elsőben-is tehát *Hunyady János-hoz* fordúlván, és néki a' változó szerentsének áthatatlanságot, a' Lengyel országi zenebonát, és a' magyar nemzetnek sokféle bajait eleibe terjesztvén, az Osmanokkal való békeféséget 's barátttságot nagyon javas-lotta. Tettes igykezetének elő-mozdítására ezt-is hozzá tette, hogy ha ő, t. i. *Hunyady János* a' Királyt és az országnak fő rendeit *Amurattal* öfzve békéltetné, ő nem tfak *Karamb* Bafsáért le-fogná az 50. ezer aranyakat fizetni: hanem még azt a' tartományt-is, mellyet *Zfigmand* Király ajándékozott eleinek, néki örökösleu által adná. A' szüntelen való hadakozásnak meg-únáfa, a' haza' külömbb-külombbféle bajainak meg-gondolása, vagy talám *György* fényes igireteinek szeretete miatt-é, vagy más in-di-

ditó okokra nézve tfelekedte légyen *Hunyady János*, nem mondhatom, elég az ahhoz, hogy *György* Deszpótának szines tanátfát helybe hagyván, az Olmanokkal való békefégtől nem ták nem idegenkedett; söt inkább Királyával-is el-hitette azt, hogy jobb legyen a' hazának belső ügyes bajos dolgait el-igazítani, és a' Lengyel országban támaszkodott tüzet lassan lassan óltogatni; mint a' hadi szerentsének áthatatlanságára támaszkodván a' Mars piatzára ki-szállani.

§. 37.

Hogy tehát ez az *Amurat* Tsászártól önként ajánlatott békefégség a' Hazának ditsőségsére és javára szolgállyon, *Hunyady János* mind szent havának 12. napján 1444. élfzendőben Budáról Szügedre le-menvén, Királyának azt javasolta, hogy az alatt, míg ő az osmani követekkel a' frigy-kötésnek módiáról és pontyairól tanátskozik, maga a' Király egynéhány ezerből álló hadi feregével Szüged városának vidékén táborba szálllyon, és hirleltefé azt, hogy mihelyt az Európai Fejedelmektől igirtetett segítő, és keresztes feregek egybe gyüllenének, azopnal *Amurat* ellen fogna indulni. Melly fortélynak az a' haszna vólt, hogy az osmani Fejedelem félvén *Ulászló* Királytól, kö-

veteinek meg-hagyta, hogy a' békeféség szer-zéffel ne képedelmeznének, és a' mennyire tetemes kára 's kiffebbsége nélkül meg-es-hetik, *Hunyady János* kivánságának enged-jenek. Illyen módon a' békeféség tükélfetes-ségre mevén el-vegeztetett, hogy 10. ez-tendeig mind két részről való ellenségeske-dés meg-szűnnyön; egész Bulgária az Of-manok birtokában maradjon; Rátz ország *György Despótáunak* visszát adattasson; el-rab-lott házanépe haza botsáttasson; *Karamb Bassa* váltságáért 50. ezer fizetteffen; és mind két részről való rabok hazájokba visszát kül-detteffenek. Melly pontoknak bé-tellyesité-sére, és a' kötött frigynek meg-erősítésére, *Uldájló Király*, az óltári szentségre (r), az
Osma-

(r) Az illy óltári szentségre és Evangeliomra való esküvés a' magyar nemzet között az időben szokásban vólt, a' mint ezt láthatni: *in Hungaria Diplomatica temporibus Mathiae de Hunyad Regis Hungariae* Cl. STEPH. KAPRINAY pag. 118. Ez az oka, hogy néuelly történt dolgoknak Irói, 's ezek között BON-FIN-is, *Rer. Hungar. Dec. III. Libr. III.* azt költötték, hogy e' békeféségnek állandóságá-ra *Uldájló Király*, *Azuratnak* az óltári szentséget adta. Igaz ugyan, hogy az osmani követek ennek zálogúl való adását igen sür-gették, és talám rá-is vették volna a' Ki-

osmani követek pedig a' Koránra meg- esküdtek.

§. 38.

Allig mentek-ki az Osmani követek Szöged városából, mikor immár a' frigyes ke-relztény Fejedelmektől érkezett posták és levelek által, a' Király a' már fel-készült és ki-is indúlt segítő seregekről bizonyossá tétet-tett. — Nevezetesen *Herentz Florentz* Florentzai Kardinal a' R. Pápa hajó seregének fő-kór-mányozója követei által azt izente a' Ki-rálynak, és *Hunyady Jánosnak*, hogy *Amurat* Tsászár pártos Afiai jobbagyinak, 's ne-vezetesen, a' nyughatatlan *Karamaniai* Ki-rálykának meg-hódoltatására, minden Eu-rópai seregeit Natoliába által-vitte, és ma-ga a' Tsászár-is ott vagyon, és így most volna jelen az időnek az az áldott tikkelye, mellyben az Európai frigyes Fejedelmek, a' szerentsétől adatott alkalmatóságot hasz-nokra fordíthatnák. A' mi ötet illeti, ő már a' Hellesponti tengerhez érkezvén, hajó se-

E 3

re-

rályt, ha *Szánotzi György* Fejedelmének meg-hitt kedves belső embere ötet arról le-nem beszéltette volna. Conf. Annal. Reg. Hungar. Tom. Libr. I. p. 17.

regét a' vigyázatra ki-állította , minden úta-
kat el-zárt, és meg-nem fogja engedni,
hogy *Amurat* Ásiából Európába által-jöhef-
fen. Ha tehát a' Király elegendő hadi nép-
pel Rómaniába és Matzedoniába által-men-
ne, minden bizonnyal az osmani kultfos vá-
rafokat és erőiségeket minden ellen-állás
nélkül el-foglalhatná, és az osmani biroda-
lomnak Európában véget vethetne. — Ugyan
ezt izente a' Görög Tsászár-is Konstantzi-
nápolyból, és mind a' Királyt mind *Hunya-
dy János*t arra kérte, hogy az *Amurat* tet-
tető belzédinek, igiretinek és barátságának
helyt ne adnának; hanem mind ötet, mind
a' Kereszténységet eddig való szorongatásai
közül mentenék-ki, és az Európai Fejedelmek-
nek várakozó reménységét tellyesítenék be.
Skanderbeg-is Epirusnak Királya Szögedre
küldött követői által azt igirte, hogy a' Ki-
rálynak 25. ezer emberrel segítségül lenne,
és Matzedoniának határain vigyázna. — Mind
ezek a' levelek, az ország fő Rendeinek je-
len létében el-olvasztatván, a' lelki-isméret
mindnyájokban fel-támadt, és egy felől,
a' keresztény Fejedelmekkel kötött szövetsé-
gnek meg-rontását szegyenelvén, és tart-
ván attól, hogy azok, a' kik ekkoráig minden
reménységeket a' magyar nemzetnek vitéz-
ségében helyhezítették, és egyedül ezt tar-
tottak a' keresztény vallás' óltalmának, mo-
ltan

ftan hit szegéssel, félénkséggel, és el-kez-
dett szerentséjeknek lábbal való meg-tapo-
dásával fognák vádolni. Más felől kételked-
vén az Oimanoknak barátságában, és fél-
vén attól, hogy *Amurat* pártos Ásiai jobbá-
gyinak meg-hódoltatása után, ellenek újob-
ban fel-ne támadjon, és a' magyar koro-
nához tartozó tartományokat, egymás után
el-ne ragadozza: egy szivvel lélekkel meg-
égyeztek abban, hogy, mivel a' kereftény
Fejedelmekkel előbb kötöttek szövetséget;
azoknak hire 's meg-egyezése nélkül az Of-
mani Fejedelemmel meg - nem békélhettek,
következésképen a' vele kötött frigy meg-
nem álhathat.

§. 39.

A' mi az egybe gyült magyar fő ren-
dekben leg-inkább érzékenységet, és az
Amurattal kötött békeféségnek fel-bontására
kivánságot gerjesztett, vólt *Julián* Kardinál-
nak, az apostoli szent szék hozzájok kül-
detett követének közönségeffen mondott ha-
talmás beszéde, mellynek itten való le-irá-
sát azért itiltem szükségesnek lenni, hogy
kiki láthassa, hogy e' fő Pap az *Amurattal*
kötött békeféség' fel-bontásának, és az azt
követő Várnai vezedelemnek egy leg-ki-
váltképen való eszköze vólt — „ Ne tfu-

„ dálljátok, úgy mond *Julián* Kardinál, méltóságos Urak, hogy én a' Törökökkel szerzett békeiségnek meg-rontásáról akarok szólni; hanem inkább gondollyátok meg azt, hogy azon tfelekedetünket mindnyájan meg-bántuk. Nem tagadom ugyan, hogy én-is jelen nem lettem volna azon frigynek kötésekor; de esküszöm az élő Istenre és minden Szentekre, hogy valamint nektek, úgy nekem-is semmi kedvem nem volt arra, melly örökös gyaláztatunkra szolgáló tfelekedetünket szánnyuk és bánnyuk, és hanemha meg-máfolandjuk azt, sem ti soha tsendessen nem lakhattok hazátokban, sem én többé Rómába visszá nem térhetek. — — — —

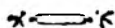
„ Azért kötöttünké frigyet a' Törökökkel, hogy a' hívöknek tett esküvésünket megszegjük, és hogy a' szentséges Pápával, és más keresztény Fejedelmekkel tett kötésünket fel-bontsuk? — — — —

„ — — Nem az a' kérdés, méltóságos Urak, mivel tartozzatok a' hitetlen Törököknek, hanem hogy én *Julián* Kardinál, a' szentséges Pápanak és Római szent társaságnak hozzátok botsátott követe, titeket, a' keresztény Fejedelmekkel kötött szövetségteknek meg-rontásáért lelketek-isméretének itilő széke eleibe idezlek, és, nem idegen, hanem a' ti magatok ítélet-
„ té-

„ tétéle szerént teszlek titeket bűnösökké.
 „ Felellyetek kérlek kérdéseimre , nem nagy
 „ örömmel tértetek - é visszà hazátokba , mi-
 „ nekutánna Mesziában és Rátz országban
 „ egynéhány izben szerentséssien hadakozta-
 „ tok az ellenség ellen? Egész Olasz ország,
 „ és a' Görög Tsáfzár-is, örvendezvén gyö-
 „ zödelmeiteken , titeket hadakozástoknak
 „ további folytatására kértek. Nem én un-
 „ szollottalak é titeket az Olaszokkal és Gö-
 „ rögökkel való barátságos egyet - értésre,
 „ kik mind ketten elegendő segítséget igir-
 „ tenek tinékték? Ha már ezekkel egyszer
 „ szövetséget kötöttetek a' Törökök ellen,
 „ miért békéltetek - meg. ezekkel, miért tsi-
 „ náltatok velek frigyet? Hogyha azért leg-
 „ kisebb érzékenységgel és okofsággal bir-
 „ tok , és ha igaz keresztények vagytok,
 „ szükség, hogy a' Törökökkel kötött frigyet
 „ fel - bonisátok , másként meg - rontjátok
 „ az előbbeni keresztényekkel való szentsé-
 „ ges kötést, és valamint Judás a' Krisztust;
 „ úgy ti - is annak helytartóját a' R. szentsé-
 „ ges Pápát el - fogjátok árulni, és az Istent
 „ magatok ellen való haragra és bosszú - ál-
 „ lásra ingerleni. — — Kérlek , ugyan
 „ mit fogtok a' Konstantzinápolyi Tsáfzár-
 „ nak , a' Római Pápának, és a' Velentzei
 „ 's Genuai köz - társaságoknak felelni, kik
 „ a' ti segítségtekre, mind szárazon, mind

„ vizen, nagy hadi készülteket tettek? Mi-
 „ vel fogjátok magatokat a' Burgundiaiak
 „ előtt mentegezni, kik már az Otzeán nagy
 „ tengeren úszkálnak, sok veszedelmet szeny-
 „ vednek, és már eddig a' Hellepont ten-
 „ gerén való vigyázatra-is ki-állottak? — —
 „ — — Nem azt ígértetek - é mind ezek-
 „ nek, hogy ti fogtok leg-elsoben-is tá-
 „ borba szállni; de imé hadi feregeitek tiak
 „ henyélnek, a' napon pirittyák hafokat, és
 „ a' te nagy gondatlanságtok miatt, nem
 „ élhetnek a' jó alkalmatossággal. — —
 „ — — Minekelotte tehát hit-szegésünk-
 „ nek hire tovább terjedne, molluk-le e'
 „ hitetlen tfelekedetünkben reánk ragadott
 „ piszkos gyalázatot, és leg ottan hogy ők
 „ Mezfiát vissza adják, és a' keresztény ra-
 „ bokat haza botsátták; mingyárt állítsa-
 „ tok-ki hadi feregeiteket, minden szüksé-
 „ ges készülteket tegyetek-meg, és azzal
 „ mentsetek magatokat, hogy sem ti, sem
 „ *Uláfló* Király nem köthettek velek iri-
 „ gyet a' Rómaiaknak és Görögöknek hi-
 „ re, meg-egyezése és akarattya nélkül,
 „ kikkel már az előtt esztendővel szoros ba-
 „ rátsággra léptetek ellenek. Illendőbb a'
 „ keresztényekkel barátságosan élni, mint
 „ a' hitetlen és áthatatlan Törökökkel szö-
 „ vettséget kötni. Ők álnoksággal jöttek-
 „ által Ásiából Európába, tflárdsággal fog-
 „ , lal-

„ lalták - el a' Görög Birodalomhoz tartozó
 „ tartományokat és várafokat , mindenkor
 „ hit-izegők voltak , és moztani ditsőségek-
 „ nek tetejére nem vitézségek , hanem ál-
 „ nokságok által léptek - fel. Hát ti vakos-
 „ kodtak - é még tovább - is , és kézzebbek
 „ lefzteké a' velek szerzett frigyet meg - tar-
 „ tani , mint a' keresztény fejedelmekkel ,
 „ 's kiváltképen a' R. szentséges Pápával
 „ szoros egyefségben élni ? — — — —
 „ — A' köz jóért mindenkor szabad a'
 „ szövetséget meg - rontani , és a' hitetle-
 „ neknek tett esküvésnek meg - tartására senki
 „ sem köteleztethetik. Szabad volt - é Dio-
 „ medesnek esküvéssel tett fogadását bé - tel-
 „ lyesíteni , a' ki azt igrte az isteneknek ,
 „ hogy valaki hazajába való visszá - térése-
 „ kor néki leg - elsoben eleibe fogna menni ,
 „ azt fel - áldozná , azomba a' maga fia fu-
 „ tott leg - elsoben - is eleibe ? Éppen nem ;
 „ tehát a' törvényes esküvést szükség bé-
 „ tellyesíteni , a' törvénytelen , és köz jóval
 „ ellenkező esküvésnek meg - tartására pe-
 „ dig senki sem köteles. — — — —
 „ — — — — Annakokárt kérlek és
 „ intlek titeket méltóságos Urak , 's kivált-
 „ képen tégedet Felséges Király , tekintsetek
 „ a' kereszténységnek hasznára ; a' szentsé-
 „ ges atyával , és a' keresztény Fejedelmek-
 „ kel elobb kötött szövetséget ne bontsa-
 „ tok-

„ fel; a' Rómaiaknak és Görögöknek tett
 „ igéreteiteket tellyesíttsetek -bé; folytaf-
 „ sátok tovább -is el-kezdett fzerentsés ha-
 „ dakozáftokat; a' török járom alatt nyögő
 „ tartományokat szabadíttsetek -fel az alól;
 „ tegyetek elegt a' bennetek helyheztetett
 „ reménységnek; és a' nemzeteknek vára-
 „ kozását ne tzáfollyátok -meg. — — —
 „ — Ne ifzonyodjatok a' Törökökkel kü-
 „ tött frigynek meg -rontásától: hanem in-
 „ kább a' szentséges atyával és a' kerefsz-
 „ tény Fejedelmekkel szerzett békeféségnek
 „ fel -bontását tartsátok leg -nagyobb go-
 „ nosfságnak. Mellyet hanemha tfelekedni
 „ fogtok, az Isten meg -fogja hitetlenségte-
 „ ket boffzúllani 's a' t. (s).

§. 40.

Julian Kardinálnak e' hatalmas befzédét bámuláffal halgató magyar uraságban a' heves vér fel -buzdúlván, egy fzivvel lélekkal kiáltották, hogy a' Törökökkel kötött frigyét fel -kell bontani, és a' kerefsztény Fe-
 je-

(s) BONFIN. Rer, Hung, Dec. III. Libr. VI.
 Ez a' JULIAN Kardinálnak befzéde ugyan hofszabb, de én, tfak a' fzükségefebb dolgokat irtam abból -ki.

jedelmekkel szerzett szövetség mellett állhatatosan meg-kell maradni, 's az ellenség ellen minden kéfedelem nélkül fegyvert kapni. — Gyakran pegették nyelveken, hogy inkább kívánnak minden ki-gondolható veszedelmet el-szenvedni, mint a' Római szent atyának tett fogadáfokat bé-nem tellyeíteni. És noha nem kis reménységek vagon a' felől, hogy a' Törökökkel való hadakozásból reájok elegendő hazsón fog háramlani; de bátor szerentsétlen lenne-is annak ki-menetele, még-is inkább akarnának a' keresztény vallásnak óltalma mellett meghalni, mint a' nemzeteknek várakozását meg-tzáfolván, gyalázatos életet élni. — Mellyhez képeft a' Királynak és a' fő Rendeknek meg-égyezéséből, a' Törökökkel kötött frigy fel-bontatott, a' keresztény Fejedelmekkel elsőben szerzett szövetség meg-újittatott, mellyel hogy sem *Hunyady János*, sem *György Despóta* ne ellenkezzenek, amannak, ha a' szerentse szolgálna *Bulgariát*, ennek pedig öfi országának visszä szerzését igírték. — E' titkos végezésről semmit nem tudó Osmiani követek, a' Szügedi békekségnek ereje szerént, *Myfiának* és *Rázt* országnak el-foglal-tatott várafait visszä adták, a' rabokat szabadon bocsátották, *Karamb* Balsáért *Hunyady Jánosnak* 50. ezer aranyakat fizettek, és *Györgynek* háza népet háza küldötték, 's

ötet

ötet atyai örökségébe vissza helyhez tették, Ellenben *Ulászló* Király, a' Törökökkel kötött frigynek fel-bontásáról tett közönséges végezését, mind a' Görög Tsászárnak, mind *Ferentz* Flórentziai Kárdinálnak, a' Pápa hajó ferege' fő-kormányozójának fietséggel meg-küldötte, mind kettőt el-kezdett munkájoknak folytatására, és a' ferény vigyázatra intette, a' keresztény Fejedelmektől igírtetett ségítségét sürgette, *Skanderbég*et hadi feregének vele való egyesülésére kérte, és az egyesülésnek helyét-is meghatározta. És minekutánna mindeneket jól el-rendelt volna, keves hadi feregével, szent András havának 22. napján, Szögedről ki-indulván, ugyan ezen hólnapnak utolsó napján Orsovához érkezett, a' Dunán Bulgariába által költözött, és az imitt amott őrizetben fekvő ellenséget meg-útálván el-végezte azt, hogy mindaddig míg a' frigyos feregekkel Rómaniába nem egyesülhetne, semmi ellenséggel való viadalba nem botsátkozna.

§. 41.

Drahula, Havasalföldének akkori Vajdája, a' ki nem csak bölts uralkodása, hanem az Osmanokon vett fokszori győzödelmei által-is magának nagy hírt 's nevet szerzett, halván *Ulászló* Királynak Nikopoléhoz

hoz Bulgáriának anya-városához való eljutását, annak tiszteletére, és a' folytatandó hadakozásnak el-intézésére eleibe ment. Kinek fsekély hadi erejét szemlélvén meg-rettent, és a' Királyt arra kérte, hogy olly marokni fereggel, *Amurattal*, a' ki a' vadászatra-is számofabb kisérokkal szokott járni, szebbe ne szállna, hanem útaból visszátérvén, hadakozását jobb időkre halasztaná. De a' heves vérű ifjú Király *Drakulának* üvefséges tanátsára nem hajolván, és egyszer'smind *Julian* Kardináltól szüntelen ösztönözöttvén, következő veszedelmére bé-húnyt szemekkel fített. Azért-is, hogy Havasalföldének Vajdája ne láttasson a' Királyt illy kétséges ki-menetelű környúl álláfai között tellyefésséggel el-hagyni, és az ellenséggel tzimborázni, annak segítségére, öregbik fiának vezérlése alatt négy ezer próbált lovasokat 's egynéhány jó kalauzókat, és magának a' Királynak két különös szépségű és gyorsaságú paripákat adott, maga pedig tartományába visszát fordúlt, A' Király egynéhány napi pihenése után egész fereggével együtt meg-indult, útában az ellenség' intselkedéseinek el-távoztatására minden apróbb várakat el-foglalt, azokban fekvő őrizeteket rész szerént le-vagdaltatta, rész szerént rab-ságra küldötte, a' föld népét hűségére megeskette, és a' *Szuniumi* 's *Peszeki* erőiségeknek

nek meg-vétele után, útát egyenesen a' fekete tenger felé intézte.

S. 42.

A' Királynak keves ideig tartó szerentséjéből izármazott örömének édefséget, *Ferentz* Florenziai Kárdinálnak és *Skanderbégnek* szomorú levelei érezhetőképen meg-keferítették. Amaz azt izente, hogy *Amurat* Tsáfzar, a' Hellefpont tengerén, Galliopoly alatt vigyázó hajóit, álnoksága 's adakozáfa által meg-rontván, egész hadi feregével együtt Európába által lopódott, és mérfekelhetetlen dühösséggel indult a' keresztények ellen. — *Skanderbég* küldött irásnak rövid summája e' volt, hogy minekutánna ő Matzedoniából Rátz országba által ment volna, a' lakofok előtte minden utakat el-zártak, és ellene fegyvert kapván, fel-vert útában annyira meg-akadályoztattak, hogy néki lehetlenség volna a' rendelt idore a' Királyhoz meg-érkezni. — E' kedvetlen üzeneteken meg-haborodott *Ulászló* Király, fő vezéreit hirtelen magához hívatta, és e' kétséges állások között mit kellene tfelekedni, velük együtt tanátskozott. Sokan közzülök azt allították, hogy halznofabb volna onnan visszátérni, mint mind magát, mind hadi feregét kotzkára vetni. Mások azt javallot-

tak,

rák, hogy addig-is, míg az ellenségnek számat és szándékát ki-tanúlhatnák, a' minap el-foglalt *Szuniumi* és *Peszehi* erősségekbe vonnák magokat, holott, minthogy elegendő eleségek vagyon, jövő tavaszig bátorsággal maradhatnának. Sokan fokféleképen szólottak. — De ekkor-is győzött életének szomorú végéhez közelgető *Ulászló* Királynak akarattya, és a' képzelt győzödelemből származandó ditsősséggel magát eleve ketszegtető *Julján* Kardinálnak éretlen tanátfa. Azért-is minden haladék nélkül *Peszek* vidékét oda hagyván, és utazásokban *Galakridt*, *Makropolyt*, *Galatdt* 's más várasokat meg-hódoltatván, *Várndhoz* ehez a' magyar feregnek valóságos mézfárszékéhez érkeztek, 's ugyan ottan táborba -is szállottak.

S. 43.

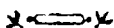
Azomban *Amurat* Tsászár -is utát fíet-tetvén, azután heted nappal oda érkezett, és a' keresztényeknek szemek láttára, tőlök négy dülő földnire le-telepedett. — Az osmani hadi feregnek fokaságáról értekező Király 's fő hadi vezérjei újobban egybe-gyűlvén, a' viadalnak idejéről 's módjáról tanátskoztak, és a' mint az illy szoros környül-állások között lenni szokott, ki e', ki más értelemmel vólt. Az ellenségnek foka-

ságától meg-rettent *Julian* Kardinál belső szorongattatásai között azt javasolta, hogy az egész tábort sántzokkal, szekér várakkal 's más erősségekkel kellefsék környül venni, és mind addig, míg a' Pápának hajó ferege el-érkezne, és az ellenséget hátul szoritaná, magokat, csak óltalmazóképen (defensive) viselhék. Hasonló értelemben voltak *Rozgony Simon* Egri Pülpök, *Tallóczy Ferentz* Horvát országi Bán és több nevezetes magyar és lengyel urak. — Maga *Ulászló* Király, a' ki szinte bal lába szárán támadott orbántz miatt ágyban fekvő beteg volt, dolgainak kétséges ki-menetelén hánykódó elméjét nem tudta meg-határozni. — *Hunyady János* és *György* Vajda amazoktól különböző értelemben voltak, és mint a' hadi mesterségben ifjúságoktól fogva gyakorlott vezérek azt állították, hogy nem a' bátrak, hanem félenkek szokták magokat sántzokkal és szekér várakkal körül keríteni; hogy a' hadi feregnek nem kellene félelmet mutatni; hogy mindenkor jobb az Osmanokra ütni, mint őket el-várni; hogy az erősségekbe vonódni-is nem tanátságos, mivel ha az ellenség által környül kerítettnek, és ostromoltatvának, nekik az éhség miatt kellene el-veszni. — A' Pápa hajó feregének el-érkezésére sem volna szükség várakozni, mellynek éppen az a' házna le-

ne a' szárazon való hadakozásokban, mint a' lovas katonáknak a' tengeri ütközetekben, a' ki mit tanult, 's miben gyakoroltatott, abban leg-alkalmasabb szokott lenni. — Az ebben vetett bizodalom mind késő, mind haszontalan. — Mivel már oda érkeztek, a' honnan győzödelem nélkül sem elébb, sem hátrább nem mehetnek, az ellenséggel szembe kell szállni, azzal az ellenséggel, ki a' múlt esztendőben a' magyar karnak és kardnak erejét elegendőképen érezte, és kapott sebeinek maradványit még most-is fájlallya; a' ki a' fa-levelnek tsörgésétől-is meg-retten, és mintha hátán volna a' győzödelmeskedő magyarság, úgy fut, 's úgy keresi életének meg-tartására a' hegyeknek barlangjait, és fának odvait. — A' győzödelem nem a' viaskodóknak fokságától, hanem bátorságától, és hazájokhoz 's Fejedelmekhez való hűségétől függ; mind ez a' magyar vitézekben meg-vagyon, az Osmanok pedig kelletlen kedvetlen és kényszerítésből hadakoznak ellenségekkel. 's a' t.

§. 44.

Azoknak, kiknek a' Szögedi gyűlésben, nagyobb volt szájuk mint tehetségük, 'és a' kik az Osmanokkal kötött frigynek meg-rontását leg-jobban sürgették, *Amurat Tsá-*

szárnak hadi kézszületét, és vitézinek sokaságot tulajdon fzeimeikkel szemlélvén, tettették ugyan belső szorongattatásokat; de valójában nem vólt inyek 's tettzések szerént *Hunyady Janosnak* e' viadalra serkengető beszéde. Azok között *Rozgony Simon* Egri Püspök, nem türhetvéu tovább ellene forró boszúságának hevét. illy szókra fakadt: *En ugyan jó Hollósi* (igy neveztetett *Hunyady* születésének helyéről *Hollosról*.) *el-nem futok, a' viaskodástól sem huzom vonom magamat, és ha meg-győzöttetünk, hész vagyok itten meg-halni; de te, a' mint előre-is képzelem, hdtat fogsz vetni, és magadat boldogabb időkre tartani.* Kiknek egymással való szóbéli vételkedését az ifjú és heves véru Király tovább nem türhetvén, mintha ugyan, maga a' fatum (bal szerentse) üstökön fogva vitte vólna ötlet élének szomorú végéhez, hadi vezéreit szüntelen az ellenséggel való meg-vivásra únszollotta, 's nevezetellen *Hunyady Jánosnak*, kinek próbált hadi vitézségében és okofságában helyheztette minden bizodalmat, meg-parantsolta, hogy mivel *Amurat* Tsáfzár-is az ütközetre mindöneket el-rendelt, ő-is tovább ne késne, hanem vitéz seregeit a' viadal helyére ki-vezetvén, dolgait úgy intezze, a' mint leg-jobbnak, 's leg-halznofabnak lenni itili. — *Várna*, holott e' szerentsétlen ütközet történt, Bul-

gariának népes várafa, a' fekete tengernek nap nyugoti partján két hosszú hegy között fekvő hely, nap-kelet felől fok kies szőlő és gyümölts termő kertekkel ékeskedik, észak felé fekvő hegyen *Galata* várafa, dél felé fekvőn pedig *Makropoly* helyhezettek, a' városnak nap-nyugoti részén egynéhány in-goványos tók voltak. — Hogy azért az ellenség sem jobb, sem bal felől szabadon ne üthessen a' Keresztényekre, *Hunyady János* a' tók és halmok között fekvő szoros utakat szeker-várakkal rakta-meg, azokat jó mély sántzokkal meg-erősítette, a' szoros útakon felől fok hadi ölö ezközöket helyhezettetett, a' honnan távolról-is lehetett az ellenséget lövöldözni, és előre való erölködésében akadályoztatni. A' Királyt test örző vitézivel együtt a' tók mellett fekvő közép völgyetskében állította; a' városnak jobb-jára fekvő térséget, a' merre t. i. az ellenséget várta, válogatott lovas seregekkel töl-tötte-meg, ennek jobb szárnyát bizta *Tallózi Ferentz* Horvát Országai Bánra és az Egri Püspökre, segittségekre hagyta *György* Vaj-dát a' rátz katonákkal, és *Julián* Kardinált a' keresztes vitézekkel. — A' segítő sere-geket, hátul a' tabori erőlségek és szeker-várak közzé állította, ide helyhezette szent László Királynak zászlóját-is, itt voltak a' V. radi Püspök és *Bohrik Leshó* egynéhány

száz magyar és lengyel lovasfokkal. Maga *Hunyady János* a' Havasalföldi gyors lovasfokkal semmi bizonyos helyt nem választott; hanem a' mint a', környül-állások kívánták, majd ide majd amoda nyargalt a' meg-nyomattatnak segítségére.

§. 45.

Amurat Tsáfzár egész hadi seregét három részekre osztotta-iel. Egyiknek kormányát bizta az Európai, másiknak pedig a' Nátoliai *Beghler-Bégek*re, maga a' *Jantsárokkal*, kik ekkor időben, a' Tsáfzároknak rest-örző vitézi voltak, és három ezer próbált gyors Spáhikkal, a' közep helyet választotta, táborát sántzokkal és magas földhányásokkal környül-vette, a' sántzon belül állította a' tereh hordó téveket és más barmokat, és azoknak zablaít, hogy mint egy kofal gyanánt lennének, egymásba kaptfoltatta. Illy eleve tett rendelési után, szent *András'* havának tizedik napján a' keresztény tábornak meg-kémlelésére, és boízfontatására 15. ezer Spáhikat ki-küldött, kik a' várasnak jobbjára fekvő hegyekre felmenvén, és onnan egészen ki-látatott keresztény seregeknek kevelségét meg-útálván, még távolyról el-kezdették a' viaskodást. — *Rozgony Simon* a' magyar sereg' jobb
 12ar-

szárnyának kormányozója látván az ellenségnek közelgetését, darab ideig tartoztatta vitézeit, és tetteres hátraláfa által, őket a' völgybe le-tsálta, a' hova mikor le-érkeztek volna, hirtelen jelt adatott a' viadalra, és kormányára bizatott feregetket, eleiknek ditsőségre, magok próbált vitézségre emlékeztetvén, és az isteni különös fegedelemmel biztatván, a' Spáhikra olly nagy bátorsággal és méreggel rohant, hogy mingyárt az ütközetnek elein', közzülök lokakat le-vagdalt, a' többit meg-futamtatta, és magát *Amurat* Tsáfzart-is olly félelembé ejtette, hogy, hanemha őt a' körülötte álló Báfsák lova zabláján fogva tartoztatták, félenkségéért pirongették, és halállal fenyegették volna, még akkor mingyárt feregeinknek engedte volna a' győzdelmet (t). Azoknak biztatására tehát, a' meg-futamtatott Spáhiknak segítségére újra hat ezer friss és pihent lovakat küldött, a' kik az üző magyarokkal öszve-tsapván, a' hegynek tetejét el-foglalták, a' keresztényeket a' völgybe le-kergették, holott az Püspök és Horvát országi Bán visszafordulván, számos Spáhikat küldöttek a' más vi-

F 4

lág-

(t) AENEAS SYLVIUS Histor Europ. Cap. V.

lágira, a' meg-maradtakat visszafordították, és újra markokban tartották a' győzödelmet. Mellyen való örömeben a' Váradai Püspök, a' kire szent *László* zászlójának őrizete volt bízva, álló helyét oda hagyta, az alatta valókkal együtt az ellenséget keményen üzte, és futásában fokokat megölt. De, midőn a' hegynek túlsó oldalához érkezett volna, az ottan hadi rendben álló ellenségnek fokságától visszafordított, üzetett, és midőn régi álló helyére visszafordítaná, egy tónak ugratván, annak potsványos vizébe fuladott. — Az Egri Püspök-is életének meg-tartására *Galata* vára felé szaladt, és megöltetett, vagy el-fogattatott, senki bizonyosan nem tudhatta (u).

§. 46.

E' két pap katonának vakmerősége, és hadi dolgokban való gyakorlatlansága miatt az egész keresztény sereg meg-zavartatván, egy része a' szeker-várakkal meg-erősített

(u) Némely magyar történetírók azt állítják, hogy e' fő Pap az ellenségtől el-fogattatván, Afrikába örökös rabságra vitetett, és ottan holtá napjáig barom pásztorságot viselt volna.

tett tábor helyére vonakodott, más része pedig *Hunyady Jánosnak* bátorítására a' har-
 tzot meg-újította, szerentséjéken való örö-
 mökben ordító Osmanokat visszá verte, 's
 nagyon meg-is ritkította. Itt vólt a' Király-
 is, és magát nemcsak fejedelmi, hanem
 crös vitézi módon viselvén tulajdon segyve-
 rével fokakat meg-ölt. — Más részről
György Despóta, a' Horvát országi Bán, és
Bobrik Lesko az ellenségnek fokságátúl kör-
 nyül-vétettetvén, mind hárman példás vi-
 tézséggel viaskodtak, és kétség kívül itten-
 is visszá verték volna az ellenséget, ha *Bob-
 rik Lesko* kormányára bizatott vitézinek bá-
 toritása, biztatása és úrszolása között, fe-
 jén 's mellyén kapott halálos febek miatt
 lováról fél holtan le-nem düllött volna.
 Kinek váratlan veszedelmén el-tsüggedt len-
 gyel katonák, midőn a' tsuportos ellenség
 által minden felől szorongattatnának, éltek-
 nek meg-tartására magokat a' szeker-vár
 közzé hűzták. De itt-is fokáig bátran nem
 lehettek, mivel a' Spáhik oda férkezvén
 fok szekereket fel-forgattak, fokakat öfzve
 törtek, és immár keves héja vólt, hogy ma-
 goknak az egész tábori bútornak el-fogla-
 lására szabad útat nem nyestek. — Az ez-
 távolyról szemlélő Király és *Hunyady Já-
 nos*, az előttök futó ellenségnek üzését fél-
 be-hagyván, mind ketten a' tábori szekere-

reket rontó 's dulló Osmanok ellen fordultak, és közülök fokakat le-vagdalván a' félelem és reménység között reszketve tántorgó lengyeleket jelenvaló veszedelmek közül ki-mentették.

§. 47.

Még ekkoráig a' viadalnak ki-menetele kétséges volt. Ügyének igazságára, 's hadi népének fahaságára támaszkodó *Amurat* Tsá-fzár, ámbár a' viadalnak elein nem kis félelemtől vétetett légyen-is környül; de tsak ugyan még-is mindenkor azzal a' reménységgel biztatta magát, hogy az igazságot szerető Isten és Mahomet szent Proféta a' Magyaroknak hit-szegését meg-fognák bölzülani, őtet pedig győzödelmésé tenni. — A' Krisztus evangeliomának meg-esküdt ellenségi ellen hartzoló kerefstények, bizván az Isten rend-kivül való kegyelmességében, próbált karjoknak erejében, előbbi gyakor szerentséjekben, és *Hunyady Jánosnak* hadi dolgokban gyakorlott böltsétségében, előre nyúzták a' bakot, és majdan következő veszedelmeket nem tsak nem képzelték; sőt, a' miképen az Egri és Varadi Püspököknek, és *Julján* Kárdinálnak éretlen tselekedete bizonyította, az ellenségen vejendő győzödelemből származandó ditsőséggel és nyereséggel

gel még előre hizlalták magokat. De, éppen abban a szempillantásban, mellyben a' izerentsének rövid üstöket két kézzel akarják meg-markolni, a' tereh hordó tevéknek 's más izokatlan állatoknak tekintétől és szagától meg-félemlett magyar és lengyel lovak visszafordulván, kemény zablájóknak nem engedtek, és ide 's tova való futásokkal az egész keresztény tábort meg-zavarták. — Ugyan ekkor a' heves vérű ifjú Király-is, kedves Achatesének *Hunyady Jánosnak* bölts tanátsára nem figyelmeztvén, 70. test őrző lovasival együtt *Amurat* Tsászfár sátoráig bé-tfapott, és a' jantsárok között némelleyeket fegyvere, másokat kemény hágású paripájának körmei által megölvén, fényes köntöfe, villámló szablyája, 's rend kívül való mérészsége által az ellenségnek mérgét 's kezét maga ellen felbuzdította, kik, minthogy az ide 's tova gyorsan forgó, és oroszláni bátorsággal harczoló Királynak semmit nem árthattak, utólyára lovának tomporát keményen meg-febesítették, és azzal a' földre le-düllött fejedelemnek fejét el-vágták, azt *Amurat* Tsászfárnak ajándékba vitték, a' ki azt, győzödelmének bizonyítására, birodalmának nevezetesebb 's népesebb városaiban hirtzoltatta (x).

(x) BONFIN, és a' kik ötet követik. azt állítják, hogy nűdön *Amurat* Tsászfár a' ke-

§. 48.

Kedves Királyoknak reménytelen halálát szemlélő magyar vitézek azonnal megrettenvén hátat fordítottak, és fokban közülok futásokban élteket el-vesztették. — *Hunyady János* - is meg-félemllett katonáit, sem szép szó, sem biztatás által a' hartznak helyére villzá nem térithetvén, és Királyának fok sebekkel meg-undokított teftét az ellenségnek keze közzül ki nem fatíarhatván, maga - is futásnak eredett, és
fok

reíztények által meg-nyomattatott, és a' félelem 's szorongattatás között, mi tévő lenne, nem tudná, *Ulájló* Királytól adatott, és magával hordozott óltári szentséget kebeléből ki húzta, és szemeit az ég felé emelvén így szólott: *Krisztus, ha Isten vagy, a' mint követőd híjzik, mi pedíg kétlük, bojjzáld-meg az ő hitetienségeket, és hit-fzegéjéért büntesd - meg őket méitóképen!* *Christe!* si Deus es, (vt *Christiani* ajunt, et nos hallucinamur) tuas, meaque injurias hic, quaeso, vlcifcere, et his qui sanctum tuum nomen nondum agnovere, violatae fidei poenas ostende, *Rer. Hungar. Dec. III. Libr. I^o*. De, valamiképen meg-nem mutathatik az, hogy *Ulájló* Király, az óltári szentséget *Amuratnak* adta légyen, úgy ezen szavainak igazságáról is kételkedhetünk.

fok tévelygése után, Havasalföldebe *Drahulya* Vajdához jutott, a' ki ötet, mi okon, nem tudódik, meg-fogatván egynéhány napokig fogságban tartotta, annakutánna pedig gondolatlan tfelekedetét meg-bánván, sok ajándékokkal meg-terézve el-botsátotta, és Erdély országába kisírtette. Az itten mind két részről el-húllott vitézeknek számát bizonyosan meg-határozni nem lehet. A' keresztény seregek, melly az ütközet előtt 17. ezer főből állott, egy harmad része el-húllott, kik között voltak maga *Ulászló* Király, kinck testét *Amurat* Tsászar hadi pompa között el-temettette (y); *Julián* Kardinal

(y) A' mondatik, hogy *Amurat* Tsászar *Ulászló* Király fej-fajára e' verseket mettzette légyen:

Romulidae *Cannas*, ego *Varnam* strage notavi;
Discite mortales non temerare fidem.

Me, nisi Pontifices jusserint frangere fidem,

Non ferret Scythicum Pannonis ora jugum.

mellyeket én magyar nyelvünkre ekként fordítok által:

Róma fok kárt vallott *Kanna* várasánál.

En pedig életemet vesztettem *Várnanál*.

Halandók én rólam jó példát vegyetek,

Hit-szegők, 's frigy rontók soha ne legyetek,

Hit-szegővé lettem Papok ravására,

'S imé átok szállott a' Magyar Hazára.

Érettem a' Török igát e' viseli,

Hitetlenségemnek zsóldja ezt terheli.

nál (z); az Egri és Váradi Püspökök; *Bátori István* országbírója; *Prinyi Miklós*, és *Henrik* a' Temesi Bánnak fia, és sok más nevezetes hadi tisztek. — Sok keresztény vitézek, kik imitt amott kapott febeikben fetrengettek, a' viadalnak napját követő éjjel az irgalmatlan Osmanok által megölettek, fokon az hegyek közzé, és vad erdőkbe futván, az éhség és szomjúság miatt emésztettek meg. — Az ellenség közzül fokkal többen vesztenek el, mint a' keresztények közzül, ezeknek számát némelly Irók 60. mások 80. ezerre teszik. Hogy fokon hagyták légyen ottan fogaikat, abból világos, hogy noha *Amurat* Tsászfár győzedelmeskedett; de még-is szüntelen búsult, és midőn némelly nevezetes hadi vezérjei szomorúságának okát tudakozták, azt felelte: *hogy ő magának soha illy drága győzedelmet nem kíván* (a).

§. 49.

(z) *Julián* Kardinál ugyan nem maradt a' viadal helyén, hanem, a' mint AENEAS SYLVIUS in *Histor. Europ. Cap. I. Epist. 81.* feljegyzette, futásában egy tóhoz érkezvén, és megfáradott lovát itatni akarván, a' haramják által, meg támadtatott, ruhájától, pénzétől megfosztatott, és sok sebekkel megöletett teste, a' mezei vadaktól és égi madaraktól emésztetett meg.

(a) Vid. BONFIN, *Rer. Hung. Dec. III. L. VI.*

§. 49.

Illy gyászos ki-menetele volt a' Várnai ütközetnek, ilyen 'jutalma az *Amurat* Tsászarral kötötett és esküvéssel-is meg-erősítetett frigy meg-szegésének! — Az ezt meg-elözö égi és földi jelenségek-is, némelly azon százbéli történt dolgok Iróinak jegyzéfe szerént, annak szerentsétlen ki-menetelét előre meg-jövendölték. *Ulájló* Királynak, a' viadal elein, fejére tetetett sisak, a' mint írják, az ötet öltöztető belsö szolgának kezéböl ki-efett; zablán tartott paripaja-is, ide 's tova forogván nehezen engedte ötet magára ülni; az ütközetet meg-elözö órában támadott forgó szél a' Király zászlóit szellyel szaggatta, és a' mi leginkább szembe ötlö történet volt, a' Szögedi gyűlésben szerzett, és ugyan ott felbontatott békeféség után egynéhány fempillantásokkal, a' föld meg-rendült, a' folyó vizek fel-toronyoztak, és özönökkel az egész váras vidékét bé-borították. — A' Királynak szomorú halálát a' gyors hir hirtelen hátára kapta, és két 's harmad nap alatt Magyar és Lengyel Országoknak minden szegeteit bé-futván, mind a' két nemzetet mélységes gyászba borította. — Uralkodó Fejedelmeihez mindenkor fegyhetetlen hűséggel bíró magyar hazánkban mindenfele-

féle idejü, nemü, rendü és állapotú lakofok, kedves Királyoknak szomorú halálán támadott szívbéli keferüéseket könnyhüllatásoknak folyó záporával bizonyították; söt még azok-is, kik életében vele ellenkeztek, avagy titkofan gyüültek-is, kemény szívek megolvadván, zokogó beszédekkel emlegették Királyoknak reménytelen esetét. — Az Európai keresztény Fejedelmek, kiknek egész reménységek *Ulászlónak* vallását szeretőségében, nagyra tennettségében, böltsétségében és szerentsés fegyverében helyheztették, halván óltalom bátyájoknak le-omlását siránkoztak, és tórgó könyvekkel követték őtet koporsójához. — A' Római szentséges Pápa, atyai sebesült szívének jelentésére, a' meghólt Király' lelkének bölcsőségéért szent Péter templomában szent misét mondott, testének pedig utolsó halotti tisztétséget tett. — *Kasimir*, a' meghólt Királynak testvér öttse, az egész Szarmatziái nemességgel együtt, gyászos köntösbe öltözött, és keferves jajgatásokkal emlegette kedves attyafiának erőszakos halálát. — *Ferentz* Florentziai Kárdinál a' Római hajó seregnek fő kórmányozója pedig félvén a' Keresztényekre szüntelen agyarkodó *Amurat* Tsászárnak haragjától, vitorláit megfordítván, minden haszon tetel nélkül Olasz országba tért-visszá.

§. 50.

Némellyek azon százban történt dolgoknak Irói közzül e' szerentsétlen ütközetet, következésképen *Ulászló Királynak* halálát-is *Hunyady Jánosnak* rovására metztették. *Aeneas Sylvius*, a' Római szent széknak akkor időben *III. Friderik* Római Tsáfzárhoz küldetett és ennek udvarában fokáig mulató követe azt írja, hogy ha *Hunyady János Ulászló Királlyal* egyet értett, és a' reánk mosolygó szerentse után halgatott volna, ez a' nap mind *Amurat* Tsáfzárt megfosztotta volna életétől, mind ennek uralkodó maradékát Görög Országának birtokától. De ő, t. i. *Hunyady*, leg-ottan, hogy a' keresztény seregeknek hátralását szemlélte, a' Királynak hirtől egynéhány ezer magyar és oláh lovas katonákkal együtt a' viadalnak helyét oda hagyván el-futott (b). Ezzel vádol-

(b) Idem Histor. Europ. Cap. V. et Epist. 81. „Si
 „ Hunyadio, inquit, par animus, ac regi fuisset,
 „ et arridenti fortunae dedisset manus: haud du-
 „ bium erat, quin ea dies et Amurati vitam,
 „ et posterts eius imperium Graeciae abstulisset.
 „ Verum ipse, ut primum cedere christiana si-
 „ gna conspexit, cum aliquot millibus Hungaris
 „ ac Vajachis ex acie se subtraxit, atque in i-

dollyák ötet némelly lengyel írók - is (c). De mivel az említett Kárdinál a' Várnai vezedelem után jóval írott leveleiben, *Hunyady Jánosnak* minden tselekedeteiről, 's vezeteffen ebben az ütközetben tett bölts rendeléseiről, és mutatott vitézségéről nagy ditsírettel emlékezik: világos, hogy ezeket ő róla nem mint valóságos igazságot, hanem mint ellenségei által költött hirt és hamis vádot úgy jegyzette-fel. — Azokat a' Lengyel írókat pedig, kik e' piszkot *Hunyady Jánosra* akarták kenni, eléggé meg-tzáfolya azon százban élt hiteles Irónak CAL-LIMACHUS-nak, a' ki *Ulászlónak* viselt dolgait a' Lengyel kronikákból ki-jegyzette, e' nagy magyar hadi vezérről tett bizony-sága, a' ki felöle azt írja, hogy ő kórná-nyozói és vitézi köteletségének egyaránt meg-felelt; a' Királyt mint tulajdon szeme fényét úgy örzötte; álló helyéből mind ad-dig, míg ő hozzá visszá nem térne, ki-mozdúlni meg-tiltotta, és őrizetére elég katoná-
kat hagyott; sőt még akkor-is, midőn a' Király *Amurat* Tsáfszárnak sátoráig bé-tfapván
a'

„ *lutato Rege, nutante adhuc victoria fugam*
„ *arripuit. etc.*

(c) MICHOV. Chronic. Libr. IV. Cap. 56.

a' Jantsárokkal keményen viaskodott, az ellenség nyilainak sűrű záporai között hozzá ment, és onnan visszákarta vezetni ötet; de a' heves indulattól elragattatott Király, bölts vezérének tanácsára figyelmezeni nem akarván, önként vont maga fejére veszedelmet (d).

§. 51.

Régi köz-példabeszéd ugyan a' Magyaroknál, hogy, a' *Király-választás, had-vevés, és házasság egyedül az Isten akarattól függ*; de minthogy a' Teremtő a' természetnek igazgatásában, hasonló természeti eszközökkel szokott élni; azt lehet mondunk, hogy e' szerentsétlen ütközetnek, legfőbb okai voltak: — *Először Ferentz Florentziai Kárdinál, a' Pápa hajó seregének fő kormányozója, a' ki, ha a' keresztény Fejedelmek által tétetett eleve való végezés szerént a' Hellepont tengerén serényebben vigyázott, minden Natoliából Romaniába vivő utakat elzárt, Amurat Tsáfszár általjöveteleiben megakadályoztatta, vagy általjövetele után hátul szorongatta volna,* so-

G 2

. ha

ha ő Várnánál nem győzött, *Uldfzlöt* meg-nem ölte, Európában meg-nem áthatott, és következő időkben soha az Osmanok kedves hazánkat nem nyomorgatták, és tartományainkat egymás után el-nem szedték; egy szóval, soha a' fényes Görög Birodalmat el-nem temették volna. A' Törökök ravasz, sórtélyos és tfalfa nemzettség, és a' mit ezek 's erejek által el-nem érhetnek, erfényekkel hajtyák végére. — *Másodszor* az Egri és Váradi Püspökök, a' kik a' hadi mesterséget nem értvén, *Hunyady Jánosnak* világos parantsolatya ellen álló helyekből ki-mozdultak, és az első tűzben vízfá vetett Spáhiknak üzése által, a' lesbe álló ellenségnek alkalmatosságot szolgáltatottak az eleve el-zárt utaknak el-foglalására, és a' sántzokkal 's szeker várakkal meg-erősített tábor helybe való bé-menetelre. (§. 44.) — *Harmadszor* Némelly tfalfa udvartisztek, 's nevezeteffen a' Lengyelek, kik az ifjú Királlyal el-hitették azt, hogy *Hunyady János*, az előre képzelt győzdelemből származandó ditsőséget egyedül magának akarná tulajdonítani, 's ezen okból hagyta volna ötet a' táborban, 's ezért tiltotta volna meg, hogy álló helyéből ki-ne mozdúlna. Mellyen a' Király fel-indulván, magát olly vakmeroségre vetette, melly néki magának ha-

halált, országainak pedig gyáaszt és veszedelmet okozott.

§. 52.

Ulázló Királynak szomorú példája tanuságára lehet az uralkodó Fejedelmeknek. A' Királyok földi istenek, 's szavok Isten szava, leg-alább annak kellene lenni; azért is, valamit ők meg-igirnek, kiváltképen ha tett igiretek és fogadások a' természetnek és országoknak fundamentomos törvényeivel meg-egyeznek, kötelesek azoknak bé-telleyítésére. Az uralkodó Fejedelmekhez nem illik beszé-deikkel jádzódni, és azokat ide 's tova tsa-vargatni merő gyalázat. — Más uralkodó Fejedelmekkel és köz-társaságokkal szer-zett békeféségnek meg-tartására is mind ad-dig kötelesek, míg az ellenkező felek annak fel-bontására elegendő alkalmatofságot nem szolgáltatnak; akkor is pedig, nem ön-nön vizi buborékhoz hasonló világi ditsősé-gekre, hanem gondvifelések alá bizatott nemzettségeknak javára 's könnyebségére kell nekik tekintni, és nem kell mindjárt fegy-vert rántani, hanem inkább a' békeféség tö-rő félt tsendes és bölts okkal 's móddal észé-re hozni (c). Hogyha pedig a' környül-ál-

(c) VERGENNES mináp meg-hólt frantzia fő miníster, a' hadakozásokból folyó tsa-pások-

riségek által, gyakran mind magoknak, mind igazgatásokra biztatott nemzetiségeknek visszafizerezhetetlen kárt, gyászt és veszedelmet okoznak. — A' kinek füle vagyon a' hallásra, és elméje az értésre, hallja mit szóllok, és értie hová tzelezok.

MÁSODIK SZAKASZ.

A' Magyar és Török Nemzetek között történt hadakozásokról, HUNYADY JANOS Gubernatorságtól fogva, a' Mohácsi szerentsétlen ütközetig.

§. 53.

A' Várnai ütközetnek szerentsétlen kimenetele *Hunyady Jánosnak* nagy lelkét nem tfak el-nem tsüggeszthette; söt inkább még több nagy dolgoknak próbálására indította azt. A' mitfoda rettentésére vólt a' Kártágóbéli erős *Hannibal* a' Rómaiaknak: éppen olly félelmet okozott *Hunyadinak* tfupa emlékezete-is, a' magyar nemzetnek megesküdt ellenségében az Osmanokban (a). *Atti-*

(a) *Hannibált* édes atya *Hamilkár* még gyermek korában az ifteneknek óltára előtt eskü-

tila a' Hunnufoknak Királya , gyakorlott kegyetlenségéért *nemzetek ostromának* nevezetett. Ki volt a' Törököknek nagyobb ostroma *Hunyady Jánosnál*, kiket törvényes vas vesszejével szüntelen sújtolt, és velük a' magyar karnak és kardnak erejét valójában meg-érezttette. Most-is tehát kedves Királynának erőszakos halála, és a' magyar ifjúság virágjának el-hullása miatt meg-sebesített szívének fájdalmait, egyedül az ellenségnek véréből készült ir cnyhithette-meg. Ahozképest a' Várnai szerentsétlen viadalkor életben meg-maradott seregének öregbitetése után, mindjárt jövő tavasszal, a' Száva vizeig mindent tüzzel 's vassal pusztító ellenség eleibe indult, 's olly nagy serénységgel folytatta úttyát, hogy minekelötte magyar országból való ki-indulásának híre fülkébe ment volna, már előttök állott, és váratlan el-érkezésével újabb félelmet ön-

G 5

tött

véssel petsételt fogadással kötelezte arra, hogy egész életében békélhetetlen ellensége fogna a' Rómaiaknak lenni, a' minthogy annyira-is rettegetek azok ő tőle, hogy nevének emlegetésére-is meg-borzattak, és egymást ekként szokták ijeszgetni: *Hannibal ad portas*, az az, itt jő Hannibal, Conf. NEPOŠ *in Vitis Excellentium Imperatorum sub titulo HANNIBAL.*

tött szivekbe. Hasonló ferénységgel és okossággal élt azoknak meg-verésében-is, és éppen abba a' törbe ejtette őket, mellyet néki vetettek. Azzal hízeltedtek ugyan-isők magoknak, hogy ha a' hosszú út, és sok nyughatatlanságok miatt el-badjatt magyar feregre, következő napon véletlenül fognának rohanni, azt mind egy lábíg el-törölhetik. Ellenben a' hadi fortélyokban gyakorlott nagy magyar vezér *Hunyady János*, ugyan azon éjjel táborában sok tüzet rakatván, éjfélt után, jól el-készült vitézeit nagy tífendeffen által vitte a' Száva vizén, és minden lárma nélkül az ellenségnek táborához férkezvén, az álomba merült Osmanokra nagy kiáltások és dob's trombita harfogások között ütött, és őket két óra folyása alatt, rész szerént meg-öldöfte, rész szerént a' vízbe ugratta, avagy el-szellefztette; és így Várnánál való szerentsétlenségét hanem egészlentfak némelly részben-is meg-jobbitotta (b).

S. 54.

Minap özvegységre jutott hazájának vizsgálására gyözödelmessen vissza térvén,
min-

(b) Johann. de ZREDNA Epist. 2. et BONFINIUS Rer. Hungar. Dec. III. Libr. VII.

minden gondját a' hazafiak között támadott tűznek meg-óltására, a' Tziliai Gróf álnok mesterségének és izándékának zöld fűvében való meg-fojtására, és a' felső Magyar országban latorkodó Tseheknek meg-zabolázására fordította. Mellyeknek tökéletességre való vitelére, ugyan azon 1445-dik esztendőben, Pünköszt első napján kezdett, és a Rákos mezején tartatott közönséges gyűlésre, az országnak minden fő rendeit ki-hivta, holott egyenlő akarattal *III. Fridrik* udvarában neveltetett magyar Fejedelem *Kis-László (Ladislaus Posthumus)* királyságra választatott, ő reá pedig, ú. m. *Hunyady Jánosra* addig-is, míg amaz tökéletes időt érne, az ország belső és külső dolgainak kormánya bizattatott. Eddig-is ugyan többnyire ő vitelte a' hazának terhét, ő volt a' nemzet-ősi jussainak 's arany szabadságának óltalmazója, az ország törvényeinek fen-tartója, az ügye fogyottaknak pártfogója, és végső határainknak az ellenség ellen óltalom bástyája, 's a' t. De már most méltóságos hivatalának öregbülése után, minden tseke-eteit úgy intezte, hogy hazafiai remény-ségének, és az egész Kereszténység várakozásának tökéletesen meg-felelhessen. Annakokáért elsőben-is azon erőlködött, hogy a' haza meg-esküdt ellenségének az Osmannoknak szarvát le-törhesse, 's e' végre a'

Ró.

Római szentséges Pápához, és más keresztény Fejedelmekhez küldött követei által, a' már régen meg-igirt segítségét sürgette, 's nevezetesen ALFONSOT Arragoniának és Sztiziliának akkori hatalmas Királyát arra kérte, hogy midon o maga [szárazon] fogna az Osmanok ellen hadakozni, amaz a' Hellefpont tengerre küldendő hajó serege által izorongattatná őket. Melly kérésre nem tiák örömeft állott a' Király; hanem ennekfelette, magyar ország Fő-Kormányozójának (Gubernatorának) *Hunyady Jánosnak* róla lett meg-emlékezését hízelkedő levelében megközölvén, betses ajándékokkal-is meg-tízeltte ötet (c).

§. 55.

A' hazának belső ügyes bajos dolgai, *Fridrik Császárral Kis-László Királynak* kiadattatásáért való perlekedése, 's más több akadályok miatt, egynehány esztendeig sem ideje, sem elég ereje nem lehetett *Hunyadinak* az Osmanok ellen való hadakozásra. — ALFONS Arragoniai Király-is, a' meg-igirt segítségnek meg-küldésében, mi okból

ból nem tudatik, fokáig kétfedelmezett. Minnekucánna azért *Hunyady* egymás között vetelkedő hazafiait le-ticndelítette, és a' hazának dolgait jó rendbe ízedte, hadi feregeit oregbitette, azokat a' fegyverben gyakorlotta, és minden szükséges hadi kézzüleket meg-szerzett volna; 1448-dik esztendőben Budáról el-ment, és az ellenség titkos igyekezetének közelebb való szemlélésére *Nandorfejérvárndl* táborba szállott. El-nem halgathatom, hogy ez idő tajban III. MIKLÓS Római szentséges Pápa, *Hunyadit* fok érdemeiért, fejedelmi, avagy hertzei méltósággal akarta meg-ajándékozni, melyet nem tfak el-nem vett ez a' nagy hazafi; sőt inkább minden tettetés nélkül megizente azt a' szent atyának, hogy néki nagyobb szüksége volna az ellenség ellen való valóságos segítségre, mint az olly hafzontalan, és világi héjábavalóságokhoz szokott fuleket tfiklándoztató titulusra, avagy nevezetre. Melly izenetével azt akarta a' szent atyának értésére adni, hogy jobb volna, az ellenségtől szünetlenül fzorongattatott magyarságnak óltalmáról és segítéséről gondolkozni, mint óltsó adakozáfai által ötet vakítani akarni (d).

§. 56.

(d) Conf. PAUL de IVANICH Commentarii ad Epistol. *Joh. de Hunyad*. Cum Hunyades,

Ennekelötte keves idővel a' vénség, és a' fok hadakozásoknak terhe által megerőtlenedett *Amurat* Tsászárr, *II. Mahomet* kedves fiára bizta a' birodalomnak kórmányát, maga pedig *Prusiába* által menvén életének hanyatló tzikellyét tsendefségben akarta el-tölteni, és lelket lassan lassan *Mahomet* nagy Próféta-hoz készitgetni. — *II. Mahomet* ifjú Tsászárnak zöldellő és már ekkor-is nagy reménységet nyújtó ideje elégtelen lévén e' roppant birodalomnak kórmányozására, 's kiváltképen a' hadi dolgoknak szerentsés folytatására, *Kali Baffa* nagy Vezérnek vállaira tétetett az ország terhének viselése. A' ki, noha mind a' polgári, mind a' hadi dolgokban gyakorlott ember völt; félvén mindazonáltal ő attól, hogy a' régi jantsárok és más próbált vitézek, néki tökéletessen nem fognának engedelmeskedni, elméjének ide 's tova való hanyála vetese

kö-

inquit ille, eo honoris gradu parum ad belli fortunam conferri videret, gratias quidem Pontifici maximo egit; subsidiis tamen adversum barbaros mittendis plus se, magisque quam illo dignitatis splendore adjutum iri aperte significavit.

között azt találta-fel, hogy a' jelenvaló hadakozásnak folytatására, a' nyugodalmas életre ment *Amurat* hivattasson visszá. — A' vén *Amurat*, kinek még lassan dobogó szivében-is forrott a' magyar nemzet ellen való harag és gyűlölség, ha-ván ősi birodalmának, a' gyermekek Tsászfár miatt, nagy veszedelemben való forgását, reszkető inait útnak indította, és egy 's két hólnapok alatt 80. ezer emberből álló sereget gyűjtven öszve, a' Helléspont tengerén Galliopolynál Európába által költözött, és Rómanián 's Bulgárián keresztül febes lépésekkel utazott Rátz ország felé.

§. 57.

Halván *Hunyady János* a' fortélyos *Amuratnak* Ásiából való által-jövetelt, magais, 22. ezerből álló seregét Havasalföldéről ki-indította, és hogy az ellenséget megelőzhesse, Rátz országnak Bulgária felé való határán *Kofsdna* mellett, az úgy nevezett *Rigó mezejen* táborba szállott (e). Ez

a'

(e) Némelly magyar történetnek írói, a *Rigó mezőnek* eredetét onnan húzzák-le, hogy mind akkor midőn *I. Amurat* Tsászfár itten meg-verettetett, és meg-olettetett, mind mi-

a' mező fekszik Rátságban, kieftégére nézve az Elifcum mezejével vetelkedik, hozftzasága 20. ezer, fzeleltége 5. ezer lépésni, minden felöl fok ftép ligetes erdőkkel, és zöldellő hegyekkel vagyon köröl véve, a' *Szitritza* vize hafittya közepét, mellynek tekervényes folyamattya, a' duna ftöke vizével egyesülvén, Bulgáriát, és Rátságot két felé válaftztya. — A' Szitnitza partyán fekszik az a' halmotska, mellynek tetején, az itt meg-öletett *I. Amurat* Tsáfzárnak emlékezetére magas kö - ofzlop emeltetett (f).
Mind

kor *Hunyaly János* a' Törökök által meggyözetettett, igen fok rigó feregek ftállongottak a' viaskodóknak fejei felett. E' ftupa vélekedésnek igafstágát, minthogy megmutatni nem lehet, vitatni nem akarom.

(f) Minekutánna *I. Amurat* Tsáfzár a' Rátsági Vajdát *Lázdr*t 1388-dik eftendőben, itten keményen meg-verte, fok ezer népet le-vágta, magát a' Vajdát^{is} el fogta, és nagy Vezérével együtt a' viadalnak helyén fekvő holt tetek között járkálván, nagyon álmétkodott volna azon, hogy a' meg-öletett ellenség között, még ftak egy ftakállos embert fem láthatott, így ftóllott a' nagy Vezér: *Eppm a' volt ezeknek leg-nagyobb ftzerenftéltenségek, hogy közöttük egy értelnes és tanáttfal bírő ftakállos ember fem trlátatott, máskúnt ebbe a' vefzedelembé nem eftek volna. Mi-*

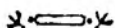
Mind a' két hadi Vezér vágyákozott ennek a' halomnak el-foglalására, *Hunyady* azért hogy ágyúit annak tetejére helyeztethesse, és az ellenségnek táborát onnan ritkithassa; *Amurat* pedig azért leg-kiváltképen, hogy ezt a' nagy attya' hamvainak szenteltetett helyet a' keresztényeknek engedni szentség törésnek tartotta; sőt a' mi több, babonás lelke-is úgy vélekedett, hogy, ha azt a' magyarok el-foglalhatják, ő rajta bizonyosan győzödelmet vennének. E' vólt tehát leg-főbb oka, hogy meg-kettőztetett lépésekkel törekedett annak, mint valamely szentséges és néki győzödelmet adandó helynek el-foglalására. — De, e' részben jobban kedvezett *Hunyady Jánosnak* a' szerentse, a' ki, minekelőtte *Amurat* oda érkezhett volna, azt nemcsak el-foglalta, hanem minden szükséges hadi szerzámokkal jól megis rakta, és egyedül *Skanderbégnek* segítségére várakozott.

§. 58.

dön *Amurat* a' nagy Vezérrel így befélgett, egy Triballus katona, a' ki magát a' holt testek között el-rejtette, onnan hirtelen fel-ugorván dárdájával által-szúrta a' Tsáfszart, mellyért a' török katonák azon szempillantásban öszve-kontzolták ötet. Vid. *KANTEMIR Geschichte des Osmanischen Reiches* 1° Th. pag. 48. et seq.

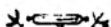
Mivel *Amurat Hunyadinak* és *Skanderbégnek* egyesülendő erejétől nagyon félt, arra való nézve azon iparkodott, hogy minekelőtte az Epirusi segítő sereg oda érkezne, a' Magyarokkal meg-ütközhesse, és őket, ha lehet, el-is nyomhassa. Annakokáért, hogy a' Keresztényeknek semmi tábori eleséget ne lehesse vinni, minden utakat és gyalog ösvényeket el-zárt, őket az erdőléftől, vagy inkább, fa-szedéstől 's vágástól és barom itatástól el-rekesztette, és ki-küldött lovas katonái által szüntelen ingerlette a' viadalra. Melly boldzontarást nem tűrhétvén tovább *Hunyady János*, tábori sátora eleiből hivatott magyar hadi tisztjei előtt illy ditsőséges biztató szókra fakadott. „Kedves vitéz barátim! Jelen vagyok az a' nap, mellyen a' Várnai szerentsétlen ütközé-
 „ből reánk ragadott piszkot és gyalázatot
 „le-moshattjuk, vissza szerezhettyük régi
 „ditsőségünket, és az ott vett tőpást meg-
 „bósszúlhattjuk. Erős férfiak, más egyéb
 „tőpást nem lobbanthat az ellenség szem-
 „tekre, kik ugyan számmal bennünket fe-
 „lül haladnak, de mi reménységgel, ügyünk-
 „nek igazságával és vitézségünkkel náluk
 „erősebb vagyunk. — Ugyan mitfoda re-
 „ményése lehet azoknak, kik nem hazá-
 „jok

„jok, hanem idegen ország mellett hadakoznak, és ha győzdelmeskednek-is, e jelen való életben szolgaságra, a' következendőben örökkévaló kínokra, és mindkettőben véghetetlen nyomorúságra jutnak. Ellenben ti, kedves hazátok, országotok, feleségtek, gyermeketek és vagyonotok mellett hadakoztok, és így, akár mint fordúllyon szerentsétek, mind a' két életben állandó és örökké tartó boldogságot reménylhettek. Méltó okotok-is vagy az erős viadalra, mivel hanemha meg-győzitek az ellenséget, mind élteteket mind minden javaitokat el-fogjátok vészteni. — Igaz dolog, hogy Várnánál szerentsétlenül hartzoltunk; de ha forfot lehetne változtatni, úgy vélem, hogy inkább szeretett volna az ellenség meg-győztetni, mint annyi embereinek halála által győzdelmeskedni. Ők sok károkat, mi pedig nagy gyalázatot fzenyvedtünk, ők kéntelenségből károsodtak-meg; ti pedig önkényen való el-futástok által vonatok magatokra gyalázatot. — Azon tőfapásnak nem a' ti tunyaságtok volt oka, hanem a' mi frigy törésünkért bosszút állani akaró Istennek akarattya, mellyre nézve minden hit-szegők el-is hüllottak azon hartzban. Mi pedig, kik kéntelenségből részesültünk abban, a' Kereszténységnek,

„ 's kiváltképen kedves hazánknak óltalma-
 „ zására, Istennek kegyelmességéből veletek
 „ együtt még most-is élünk. Mi, kik ke-
 „ ves számmal szoktunk az ellenség ellen
 „ hartzolni, és győzni, azoknak fokságától
 „ meg-ne retennyünk; mi, kik eddig-is
 „ nem emberi, hanem isteni erő által vias-
 „ kodtunk, a' Jéhus Krisztusnak segítségé ál-
 „ tal könnyen széllyel fogjuk az ellenségnek
 „ feregét szórni, és mivel isteni vezérlés és
 „ fejedelem által katonáskodtunk, akármer-
 „ re fordúltunk győzödelmeskedő fegyve-
 „ rünkkel, mindenütt szabad utat nyitot-
 „ tunk magunknak, és mindenkor kegyel-
 „ mes volt hozzánk az emberi nemzetnek
 „ Meg-váltója, és a' bódogságos szent Szüz.
 „ Mai napon sem fog tőlünk el-távozni,
 „ hogyha ti-is meg fogtok a' mennyei kegye-
 „ lemről és vitézségekről emlékezni. — Az
 „ Istennek fejedelme mindenkor jelen vagyon
 „ a' ferényen és szentül hadakozóknak. Bá-
 „ toritásunkra szolgálhat a' mi hadakozá-
 „ sunknak módja, és a' vafas lovaság-is,
 „ a' melly mint annyi erős vár meg-nem
 „ mozdúl. Ezek a' mi vitéz feregeink, (*ek-
 „ kor a' gyalogságra, és a' könnyű lovaság-
 „ ra mutatott*) mind könnyen kormányoz-
 „ tathatnak, mind az ellenségnek meg-tö-
 „ résére elégségesek. Ide járúlnak a' fok
 „ külömb-külömbféle hadi szerzások és
 „ ágyúk,

„ ágyúk, mellyek nélkül az ellenség' szü-
 „ kölködik. — Ennekfelette minden órán
 „ el-fog *Skanderbeg*-is érkezni segítő fere-
 „ geivel. — A' vézedelem sem nem olly nagy
 „ hogy attól meg-rettenhetnétek; sem nem
 „ olly kitsíny, hogy azt meg-útálhatnátok.
 „ — Innea az ellenségnek meg-győzése nél-
 „ kül visszä nem fordúlhatunk, mivel ezek
 „ között a' nagy hegyek között való útakon
 „ nchezen mehet a' hadi fereg, és ámbár
 „ módunk volna-is a' visszä térésben, még-
 „ is minden hafzon és győzödelem nélkül
 „ azt tfelekedni gyalázat volna. — Minek-
 „ okáért, mivel most, ha ferénnyen fogtok
 „ viaskodni, semmivé tehetitek a' Törököknek
 „ erejét: kérlek és intlek titeket, kedves vi-
 „ téz barátim azon Istenre, kinek neve alatt
 „ katonáskodunk; kedves hazátoknak, fele-
 „ ségeiteknek, gyermek eiteknek, és vagyó-
 „ notoknak szerelmére, hogy, nihelyt jel
 „ adatik a' viadalra, olly ferénnyen hartzol-
 „ jatok, hogy azt a' bosszúságot, mellyel ez
 „ a' gonosz nemzettség az Istent, és titeket
 „ illetett, és kiváltképen a' Várnai nagy
 „ t'apást illendő módon meg-bosszúlhafsá-
 „ tok. El-vezítettük ottan szent Királyunkat,
 „ a' ki magát a' mi életünkért, és esküvé-
 „ sének meg-szegéséért fel-áldozta, és az
 „ Istennek ellenünk fel-gerjedt haragját ki-
 „ rályi áldozat által engesztelte-meg. —

„ Kérlek, kedves vitéz barátim, tegyetek az
 „ ő hamvainak gazdag tisztetséget, és bosz-
 „ szúlljátok - meg több ott el - hűllott vitéz
 „ társaitoknak halálát - is. — A' Törökök-
 „ től való félelemnek ma nyakát kell ízeg-
 „ ni, még pedig úgy, hogy a' soha többé
 „ ki - ne nőjön, és ettől a' kegyetlen szol-
 „ gálatról való félelemtől úgy meg - kell ha-
 „ zánkat menteni, hogy ma mind a' két
 „ életnek boldogságára szükséges nyugodal-
 „ mat és ditsőséget szerezhessünk magunk-
 „ nak. Azért kedves vitéz társaim, mint-
 „ hogy bennünket a' szükség kényszerít, a'
 „ betsület öztönöz, és fokféle haszon indít,
 „ hartzollyunk utolsó tsep vérünkig. — A'
 „ dolog meg - látható helyre jutott, 's im-
 „ már a' rév parthoz közel hajókázunk, és
 „ akármerre forduljon szerentsénk, minde-
 „ nütt jó véget érünk. Hogyha győzedel-
 „ meskedünk, kedves hazánknak tsendes
 „ békefséget, magunknak pedig halhatatlan
 „ hirt 's emlékezetet fogunk szerezni; ha
 „ pedig fegyver által hűllünk - el, a' leg - di-
 „ tsőségesebb halálnak nemével halunk - meg,
 „ és az egekben véghetetlenül fogunk élni;
 „ azért - is olly indulattal hartzollyunk, hogy
 „ vagy győzedelmeskedjünk, vagy ha a'
 „ szükség kívánnya, betsületes halállal hal-
 „ lyunk - meg (g).

§. 59.

(g) Vid. BONFINIUS Rer. Hungar. Dec. III.

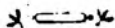
§. 59.

Hunyady Jánosnak e' ditsőséges biztató beszédére, minden jelenvaló magyar tisztekben annyira fel-buzdúlt a' vér, hogy mindnyájan készek voltak édes hazájoknak boldogságáért 's nemzeteknek ditsőségéért életüket fel-áldozni. Mellyet *Hunyady* tapasztalván mind Izent havának 18-dik napján, jó hajnalban, hadi feregét a' táborból ki-vezette, es azt az eleve el-foglaltatott halmon úgy helyezettte, hogy annak két szárnya onnan lassan lassan le-botsátkozna, és a' mint az idő 's a' szükség kívánná, vagy ki-terjeszkedne, vagy magát újobban visszahúzná. A' fereg közepének kormányát bizta kedves atyafiára *Széchy Jánosra*, kinek óltalmára négy szegű rendbe (quarréba)

H 4

hely-

Libr. VII. Sokan kételkednek e' biztató beszédnek valóságáról, és azt állíttják, hogy az egyedül *Bonfin* képzelődéseinek költeménye. En pedig azt tartom, hogy azt *Hunyady János* maga mondotta, mellyet azzal erőssítetek-meg, hogy az ő belső titoknokja *Zrednai János*-is fel-jegyzette azt írott leveleiben, mellyekből *Bonfin* Mátyás Királynak udvari Historiografusa sokat ki-szedetetett, és a' magyar történetekről írott könyvében, ott a' hol kellett, bé-iktatott.

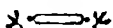
helyheztetett vas katonákat - is küldött. A' feregnek jobb szárnyát *Loffontzi Benedek*, bal szárnyát pedig *Bánffy István* kormányoztak, kik mind hárman régi próbált hadi vezérek voltak. Maga *Hunyady* és *Tallóczy Ferentz* Horvát Országai Bán semmi bizonyos helyet nem választottak magoknak, hanem mind egyik, mind másik feregnek segítségére mindenkor készen akartak lenni. — A' magyar hadi feregnek ilyenképen lett el-rendelése után, dél után három órakor jel adatott a' viadalra, és hadi rendbe állított vitézei, a' halomról azonnal le-indulván lású lépésekkel mentek az ellenség felé, 's közöttök sebessen repülő nyilaikkal sokakat meg-öltek és meg-sebesítettek. Azomban a' halomnak tetejére helyheztetett ágyúknak vas zapora-is ritkította az Osmanokat, és mennél tovább hartzoltak egymással, annál jobban forrott benne az egymás ellen való harag és gyűlölség, mellynek ki-okadására, a' magyarok vállakra vetvén tegzeiket, kardal kezdették az ellenséget vagdalni, és három óráig tartó viaskodások után, elsőben-is *Loffontzi Benedek* nyomta hátra az ellenséget. Nem kisebb szerentsével hadakozott *Bánffy István*-is, a' ki az ellene küldetett Rómaniai Begler-Béget hartzoló helyéről ki-nyomván meg-futamatta. Mellyet látván *Amurat*,

fe-

segítségére egynéhány pihent feregeket küldött, és a' viadalt meg-újította, kiknek oda érkezésével a' meg-fáradott magyar és oláh könnyű lovasok, a' vafas katonák közzé visszafizá nyomultak, és velek együtt fok kárt tettek az utánnok rohanó ellenségben. A' halmoknak tetején dörgő ágyúk' ményköveinek el-távoztatására, *Amurat* viaskodó feregeit elébb szoritotta, és gazdag igiretek, 's fenyegetések által ingerlette őket a' ferény viaskodásra. A' midőn *Hunyady János*- is segítségére ment a' visszafizá nyomtatott magyaroknak, és nemcsak hadi vezéri, hanem vitézi kötelelséget- is egyaránt folytatta. Egyik ellenség sem akart a' másiknak engedni, mind ketten erőssen viaskodtak, 's biztatták magokat a' győzödelemmel, és mind addig, míg a' bé-következett setét éjjel a' pert köztök félbe nem szakasztotta, meg-nem szüntek a' vér-ontástól.

§. 60.

E' hatalmas köz-birónak parantfolattyára mind a' két ellenség táborába visszafizá-térvén, nyughatatlan elmével várták a' következő napot, mint szerentséjeknek vagy szerentsétlenségeknek tálthatatlan köz-biráját. *Hunyady*, a' ki *Amuratnak* hadi fortélyait gyakran tapasztalta, meg-fáradott vitézinek

bátorságára, a' vigyázatókat meg-kettőztette, és, hogy magának nyugodalmat 's tífendefiséget ízerezhessen, ágyúi által szüntelen nyughatatlankodtatta az ellenséget. De a' magyar vitézekben annyira forrott a' hartznak kívánsága, hogy nem gondolván kapott febeknek fájdalmával, keves falatozások után, újjobban viifzá mentek a' viadalnak helyére, és egész virattáig várakoztak az ellenségre. — A' ravaifz *Amurat*, a' ki tegnap hadi feregének tífak egy részét vitte a' viadalba, más részét pedig lesbe állitva pihentette, az újjabb hartzra nyugott katonákat küldött-ki. Ezek pihent testel, amazok lankadt erővel, de fáradhatatlan szívvel öfzve tífapván egymással, mind ketten inkább akartak a' Márs véres piatzán el-húlni, mint a' győzödelmet másnak engedni. *Hunyady*, a' ki maga-is született magyar lévén, a' magyaroknak természeti tulajdonságát jól ismérte, és jól tudta azt, hogy a' magyar katona, a' hadi vezérnek szép szavára 's bátorítására kész a' tüz közepébe-is ugrani, tegnapi biztatását meg-kettőztette, emlékeztette öket hazájoknak, vallásoknak és kedvefeiknek fzeretetére, és hogy elkezdett győzödelmeket markokból ki-nebotsáfsák, hazájokat fzolgalatba esni, kedvefeiket rabságra hurtzoltatni, és örökségeiket el-pufztitatni ne engednék, hatalmas

mas beszédekkel kérte és intette, 's szemé-
 eibe terjesztette a' győzödelemből követ-
 kező hazsnot, és a' meg-győzöttetésből fo-
 lyó károkat: egy szóval valamit tfak kedves
 vitézinek bátorítására ki-gondolhatott, el-
 nem halgatta.

§. 61.

Képzelné lehet, minémü indulattal fo-
 gott légyen mind a' két ellenség az újjabb
 viaskodáshoz. Mind ketten forottak az egy-
 mással ellen való haraggal, és mind ketten
 híztek magoknak a' győzödelemmel;
 azért-is mind ketten egyaránt égtek, a' hartz
 kiváúságának tüzével. — *Hunyady* minde-
 neket olly böltsen intézett, hogy ha az ál-
 hatatlan szerentse néki kedvezni akart vól-
 na, ekkor már bizonyossan nyaka szakatt
 vólna Európában az osmani birodalomnak.
 Mert, bátor az ellenség rendkívül való dühös-
 séggel rohant légyen-is ő reája, ámbár fok-
 kal számofabb völt-is a' Magyaroknál; még-
 is mindazáltal, valójában érezték a' magyar
 karnak és kardnak füllyát. — De az ál-
 nok Osmanok, kik a' mit erejekkel végbe
 nem vihetnek, fortélyofságok által szokták
 azt el-követni, itt-is left vetettek a' mieink-
 nek, és midön ezek réájok mentek vólna,
 előttök amazok meg-futamodtak, és hadi

ren-

rendeiket meg-bontván szokások szerént imide amoda szaladtak. Kiket minekutánna a' képzelt győzödelemnek örülő Magyarok egyenként kezdettek vólna üzni, amazok sebben öfzve futottak, és minthogy számosabban vóltak a' mieinknél, őket körül-kerítették, közzülök fokakat le-vagdaltak, fokakat el-fogtak, a' többit villzá hajtották. Mellynek szemlélésére, *Szekely János*, a' vafas lovafságnak kormányozója meg-mérgefedvén, heves vérét nem mérsékelhette; hanem vitéztárfainak segítségére akarván menni, álló helyéből ki-mozdult, és az ellenséggel vóltaképen-is éreztette nehéz kardjának erejét. De, mivel ő-is rendet bontott, az ellenség iókságával nem birhatott, és fok seb vétélek után lováról le-dülvén betfés életet el-vesztette. Hasonló szomorú véget értek *Loffontzi Benedek*, *Banfy István*, *Martzali Imre*, *Tsáky György*, *Szeky László és Tamás*, mindnyájan nevezetes magyar vezérek. A' meg-futamodott vitézeket fetét estig üztek a' győzödelmes Osmanok és közzülök fokakat le-mészároltak, annakutánna az el-hagyatott magyar táborra rohanván, minden ottan lévő táborig szolgákat, szakátfokat, kotsifokat, lovászokat, és sebben fekvő katonákat meg-ölte, az ogész tábort fel-dúlták, minden hadi bútorokat és eszközoeket el-ragadoztak, és fok

gaz-

gazdag prédával meg-terhelve tértek vissza táborokba. E' véres ütközetben, melly nem harmad napig, a' mint *Bonfin* írja, hanem csak két nap tartott, *Amuratnak* Korintusban tett szája-vallása ízerént 34. ezer Törökök, és 8. ezer Magyarok veszték-el (h). A' kik az ellenségnek fegyverétől megmenekedhettek, azok fok tévelygések után, Dalmatzián és Horvát Országban által hazájokba vissza-jöttek; a' kik pedig Rácz Ország felé futottak, azok az erdőkben ólalkodó tolvajoktól meg-fogatván meg-öleccettek, és csak kevesen voltak, a' kik onnan épen 's életbe térhettek volna vissza.

§. 62.

Hunyady János látván *Szekely Jánosnak* 's más nevezetes hadi tiszteinek veszedelmét, és seregének el-futását, maga-is minden hadi bútorának oda hagyásával el-futott, és midon a' sűrű erdőség 's hegyek között harmad napig éhen szomjan tévelyegne, egy osztály ellenség által el-fogatott, és meg-nem ismértetvén két török katonának őrizetére biztatott, kiknek egyikét

(h) AENEAS SYLVIUS Histor. Europ. Cap. V.

két meg-ölvén, másikat pedig magától el-
 üzvé, tfudálatofsan menekedett-meg az el-
 lenség kezéből (*i*). Innen, fok ide 's to-
 va való bújdosása, és fok éhség 's szomjú-
 ság fzenyvedése után, *György* Despótának
 lakó várasába *Szendröbe* érkezett, a' ki *Hu-
 nyadinak* 's a' Magyarokuk vele közlött
 fok jótéteményiről el-felejtkezvén, jóltévd-
 jét nem tfak komor tekintettel fogatta, ha-
 nem a' mi nagyobb, ötet örizet alá vetvén,
 mind addig el-nem botsátotta, mig uno-
 káját, a' Tziliai Grófnak leányát, kissebb
 fiával *Mátyáffal* meg-nem mátkáfitotta, és
 annak bizonyosságára, öregbik fiát *Hunyady
 Lászlót*, nála zálogba nem hagyta (*k*).

§. 63.

(*i*) PAUL de IWANICH Comment. ad 39.
 Epistol. *Joh. de Hunyad. Fuit, in hac
 via fugiendo captus Gubernator etiam per Tur-
 cos, et mirabiliter evasit, quia cum datus fuisset
 duobus ad custodiendum, unum eorum inter-
 fecit, et alter mox fugit ab eo, et sic ibi li-
 beratus fuit. Haec eodem ipso referente agnoscimus.*

(*k*) BONFIN világosan azt írja, hogy ez a' Má-
 tyásnak mátkája vólt *György* Vajdának leánya,
 és *Ulrik* Tziliai Grófnak unokája. En pedig
 azt tartom, és meg-is mutatom, hogy a'
 Tziliai Grófnak Katától, *György* Vajda leá-
 nyától született légyen az. Vid. *Froelichius*

§. 63.

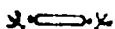
Ennyi fok visszontagságok után, *Hunyady János* Magyar Országnek fő kormányzója (*Gubernatora*) Szendrőből Szögedre jöven', az oda gyülekezett fő Rendektől nagy örömmel fogattatott, kik minapi szerentsétlenségén buslakodó szivét érzékeny beszédekkel vigasztaltak, és esküvésekkel is erőffitették azt, hogy az ő életét minden fzenyvedett károknál fellyebb betsülnék, egyedül ő benne helyheztetnék minden boldogságokat, és hogy könnyebb volna nékik fok hadi seregeket szerezni, mint olly erős, ferény, bölts és vigyázó hadi vezérre, kihez hasonló az egész világon nem volna, találni. Azt-is hozzá adták biztató beszédekhez, hogy a' Rigó-mezején való szerentsétlen ütközet nem szolgálna a' magyar nemzetnek gyalázattyára, hanem inkább valóságos ditsőségére; mivel az ott el-húllott vitézek elégge meg-boszüllotrák magokat, mindnyájan szép halálnak nemével hóltak-meg, és a' gyöződelmes ellenségnek siralmas és

és fok vérrel kötött kofzorút engedtek 's a' t. Melly vigasztaló beszédeknek hallására, a' Gubernator szomorú szívét egy kevéssé maga-is meg-vigasztalta, rántzba szedett homlokat 's komor tekintetet fel-derítette, és inkább bosszankodván *György Vajdán* mint *Amuratra*, a' rajta előtt gyalázatnak meg-bosszúlására, lassan lassan haza tántorgó katonáit öszve gyűjtötte, hadi seregeit öregbitette, és elsőben-is azt a' tartományát égette és pusztította-el *György Vajdának*, mellyet néki *Zsigmond R. Tsászár* és Király ajándékozott. Hasonló gerjedező indólatokkal indult Rácz ország felé, kinek haragjától való féltébe, *György Vajda* eleibe követeket küldvén, zálogba hagyatott fiát *Lászlót*-is meg küldötte néki, és hitetlenségének engedelmet kérvén, olly fel-tétellel nyerte azt meg, hogy soha míg él, a' Magyaroknak hűségétől el-nem fogna szakadni.

§. 64.

A' mitfodás nagy hadi vezér, éppen olly jó keresztény volt *Hunyady János*. Jól tudta, és valósággal követte-is ő a' Jésusnak amaz arany tudományát: *Aldjátok azokat, a' kik titeket átkoznak, és szerefsétek azokat, a' kik titeket gyűlölnék. A' jót jóval viszonzani, a' meg-clégetteket vendégelni, az egész-*
sé-

ségeket meg-látogatni, és a' szerentséfe-
ket bódogítani nem virtus. Ellenben a' go-
nofzt jóval fizetni, az éhezöket és szomjú-
hozókat meg-elégíteni, a' meziteleneket
meg-ruházni, a' bódogtalanokat jobb forsba
helyhezteni, e' már az igaz és valóságos
kereszténység, ez a' kegyes, jó, 's Istennek
tettö felebaráti szeretet, és a' ki ezeket
nem gyakorollya, héjjába tapodja a' tem-
plomoknak küszöbeit, 's héjjába pengeti az
Uram! Uram! nevet két színü nyelvén. —
György Rátz Országnek Vajdája, az, a' kit
Zsigmond Király egynéhány várasokkal és
falukkal meg-ajándékozott; kit *II. Ulászló*
Király számkivetésében oltalmának szár-
nyai alá vett, és fejedelmi módon táplált;
az, kinek könyves esedezésére, ugyan ő az
Osmanok ellen hadat indított, és a' kinek
rabságra vitetett háza népét szabadságba
helyezettette: most már *Hunyady Jánosnak*
szándékát az ellenségnek titkon ki-jelen-
tette, hadi készületeit, 's feregének szá-
mát el-árúlta, és a' mi még több, 's a' ma-
gyar nemzetnek szivét leg-inkább sérthette,
kedves Gubernatorjokat Rigó mezején való
szerentsétlensége után *Szendrő* várában meg-
fogatta, és ötet mind addig, míg unokáját
Mátyással el-nem jegyeztette, el-sem bo-
tsátotta. Miképen viszonzotta e' nagy hála-
datlanságot *Hunyady?* Fel-indúlt ugyan el-

lene méltó haragja; de azt *Györgynek* maga meg-alázódása, és kérése csak hamar le-is tsendesítette, és nem csak egészen meg-engedett néki, hanem ennekfelette az ellenség ellen való segítségét-is igirt, 's azt való-sággal bé-is tellyesítette.

§. 65.

Halván ugyan-is a' fene *Amurat*, hogy *György Vajda Hunyady Jánost* el-botsátotta, ellene való bosszúságának ki-okadására *Frigibég* Balfát Rátz országnak határra kiküldötte, és a' *Morava* vize mellett fekvő de el-pufztúlt *Krisonik* várást újobban felépítette, meg-erősítette, és onnan szüntelen nyughatatlankodtatta a' Rátzokat. — *György Vajda*, a' ki mind *Amuratnak*, mind *Hunyadinak* haragjától igen félt, reménység', 's félelem között habzó elméjét le nem tudta tsendesíteni. Amannak engesztelhetetlen bosszújától való féltében, inkább akart életétől meg-válni, mint fogságába esni. Ennek kegyességét 's könyörülő szivét gyakran tapasztalván, olly reménységgel vólt, hogy ő a' háladatlanságot jótéteménnyel, és a' bosszúságot keresztényi szeretettel fogja visszonozni. A' minthogy nem-is tsalatozott-meg eleve képzelt reménységében; mivel leg-ottan, hogy hozzá folyamodott, nem csak

tfak botsáratot nyert, hanem ennekfelette *Hunyady* hadi seregét siettséggel öfzve gyűjt-
 vén, maga személye szerént ment a' hálá-
 datlan Vajdáuak segittségére. Hogy pedig ké-
 születlenségben találhassa az ellenséget, lé-
 péseit meg-kettőztette, és sem magának,
 sem a' katonáknak nyugodalmat nem en-
 gedvén előbb el-érkezett *Krisonik* mezejére,
 mint sem ki-indulásának hire oda ment
 volna. Kinek reménytelen oda érkezésén
 annyira meg-rettentek az *Osmanok*, hogy
 inkább szorgalmatoskodtak az el-futásról,
 mint magok óltalmáról, és a' magyarokkal
 való meg-ütközésről. Eleget édesgette 's
 biztatta őket *Frigibég* Bassa; de ök sem az
 ígíretnek, sem a' fenyegetésnek nem en-
 gedvén, minden tábori bútöröknek 's hadi
 eszközöknek oda hagyásával, mint az öly-
 vöt látó tőrkek szellyel szaladtak, és ki itt,
 ki amott kereste életének meg-tartását. Kik-
 nek félelmet meg-sajditván *Hunyady János*,
 élt a' szerentsétől adattatott alkalmatóság-
 gál, és könnyü szerü lovasait utánnok küld-
 vén, közölök fokakat le-vagdaltatott, fo-
 kakat el-fogott, és rend kívül való gyözö-
 delmét egész fetét éjjelig folytatta. Sok
 gazdag Bassákat, föld embereket 's azok kö-
 zött *Frigibéget*-is el-fogta, és ötet *György* Vaj-
 dának ajándékba küldötte, maga vitéz seregét
 Bodon (*Viddin*) felé fordította, és annak

környéket fel-égetvén, nagy győzdelmi örömök között tért vissza Budára.

§. 66.

Gubernátorságának nyóltz esztendeig való fzerentsés folytatása után, fok méltóságának öregbülését, győzdelmeinek számat, és emlékezetének halhatatlanságát irigylő magyar uraknak gyűlölséget, és a' fok bajtis meg-únván, minden erejét Kis *László* Királynak *Friderik* Tsáfzár keze közzül való ki-fzabadítására 's méltóságába való helyeztetésére fordította, és azt tökéletességre vivén, annak az országnak kórmányát által-is adta, maga pedig életének hanyatló idejét tsendefségben akarta el-tölteni. Kinek a' haza, és az egész Kereszténység eránt való nagy érdemeit *Kis-László* Király megfontolván, ötet Besztertzei Grófsággal, 's e' mellett örökös Gubernatorsággal megtisztelte, attyának fogadta, és a' haza külső dolgainak folytatását újobban reá bizta. — Melly méltóságos hivatalának valójában meg-is felelt *Hunyady*; mivel minekutánna *II. Mahomet* 1453-dik esztendőben a' régi virágzó Görög birodalmat fel-fordította, *Konstantzinápoly* városát el-foglalta, és immár a' magyar koronához tartozó végső tartományoknak el-vételére igyekezett volna:

Hu-

Hunyady hadi seregeit öfzve gyűjtván, 1454-dik eiztendőben Erdélyből nagy tfeudefséggel ki-indúlt, és *Szendrő* várát ostromló *Mahometet*, reménytelen oda érkezésével annyira el-rettentette, hogy az mindgyárt nyakra fore vízfza ment Drinápolyba.

§. 67.

A' Görög Birodalom veszedelmének hal-lására minden keresztény Fejedelmek, 's ki-vált a' izomszéd tartományok nagyon meg-félemlettek. A' Római szentséges Pápa *V. Miklós* el-hitette azt magával, hogy, ha *II. Mahomet* Rátz és Magyar Országokat el-ra-gadhattya, egyéb Európai tartományok, és a' keresztény vallás-is végső veszedelemben fognak ejtetni. Ahozképeft a' Római Egy-háznak el-fogyhatatlan kints-tarához a' bün-nöknek botsánattyához (*Indulgentziákhoz*) nyúlt, és mind azoknak, kik a' Törökök el-len magok költségén fegyvert fognának, tellyes bün-botsánatot igirt. Mellynek kö-zönséges ki-sáfarlására, egy szent Ferentz szerzetesei közzül való igen buzgó és nagy ékoffen szóllásnak 's el-hitetésnek ajándé-kával bíró barátot *Kapistrán Jánost* küldött Német, Magyar, és Lengyel országokba (1).

(1) BONFIN jegyzése szerént midön ez a'

Kinek és hivatalbéli szolgálta társának *Pitzent Jakabnak* fáradhatatlan izorgalmatofsága által annyi kints és kereszties vitézek gyűjtettek öszve, hogy azok a' közönséges ellenségnek meg- verésére, söt egézt Európából való ki- üzésére- is elegendő lehetnek volna. Azomban *Mahomet* mind a' szárazon, mind a' vizen nagy hadi készületeket tévén, 1456-dik esztendőben, Mind szent havának 13-dik napján 200. ezer emberrel *Nandorfejérvárdt* meg- szállotta. — Ennek hallására *III. Kalixt* Római Pápa, *V. Mihlós*nak szent hivatalbéli követője, nem tiák minden Európai Fejedelmeket; hanem még a' Perfiában, és Scythiában lakó Keresztényeket- is a' *Kristus* evangeliomának *Ma-*
ho-

Kapistrán János, *Pitzent Jakab* és a' velek való Olasz Országok leg- nevezetesebb folyó- vizéhez a' Póhoz (*Padushoz*) érkeztek, de azon pénz nélkül által nem mehetek volna, *Kapistrán János* vállairól palástyát lerántván, egyebb társaival együtt arra ült, és a' hajós mesternek 's más ott jelen valóknak álmélkodására, a' hánykodó habok között, a' viznek túlsó partjára tündelően által- evezett. Vid. *Rer. Hungar. Dec. III. Libr. VIII.* — En e' történetnek igazságát nem vizsgálom, hanem bizom az értelmes Olvasóknak ítél- tére.

homét ellen való védelmezésére únszonlta és
 ferkengette; sőt a' szent Péter templomában
 az óltár előtt maga-is fogadáft tett a' szent
 Háromság Istennek, hogy mind addig, míg
 a' Törököknek kezéből Konstantzinápoly vá-
 rasát vissza nem veszi, meg-nem fogna nyu-
 godni: „Én, úgy mond, *III. Kalixt* Római
 „ Pápa, igérem és fogadom a' szent Három-
 „ ságnak, az Atya, Fiú, és szent Lélek
 „ Istennek, az Isten' Annyának a' szent Szüz-
 „ nek, szent Péter és Pál Apostoloknak,
 „ és az egész mennyei udvarnak, hogy, ha
 „ a' szükség úgy kívánnya, véremnek ki-
 „ ontásával - is azon fogok lenni, és min-
 „ den igyekezetemet, a' mennyire lehet,
 „ arra fordítom, hogy szent atyámfiainak
 „ tanáts-adáfa fzerént, Konstantzinápoly vá-
 „ rasát, melly óh fájdalom, az embereknek
 „ bűne miatt, a' meg-felzittetett Meg-Vál-
 „ tó Jéhus Kristusnak ellensége, az ördög-
 „ nek fia *Mahomet* Török Tsásfár által el-
 „ foglaltatott, és el-pufztittatott, vissza ve-
 „ hessém, a' keresztény rabokat meg-szaba-
 „ dithassám, az igaz keresztény valláft fel-
 „ magasztalhasám, és a' hitetlen 's gonosz
 „ Mahomet Prófétának ördögi követőit, a'
 „ napkeleti tartományokból, holott a' szent
 „ hitnek világa el-aludott, ki-üzhessem.
 „ Hogyha én te rólad el-felejtkezem, óh
 „ Jérusalem, felejtkezzen-el én rólam-is az

„ én jobb kezem, és inyem ragadjom nyel-
 „ vemhez, ha rólad óh Jérusálem meg-
 „ nem emlékezem, és ha tégedet leg-főbb
 „ gyönyörúségemnek nem tartlak. — Isten
 „ engemet úgy segéllyen és a' szent Evan-
 „ geliomok“ (m).

§. 68.

(m) Vid. COCHLAEUS in Histor. Huffit. Libr.
 XI. „ Ego, inquit, *Callistus* Papa III. posuit-
 „ to et voveo sanctissimae Trinitati, Patri
 „ et Filio et Spiritui sancto, Dei genitrici
 „ semper Virgini, SS. Apostolis Petro et
 „ Paulo, totique Curiae coelesti, quod
 „ ad effusionem sanguinis proprii, si
 „ fuerit, dabo operam, et adhibebo omni-
 „ dam diligentiam, quantum potero, iuxta
 „ consilium venerabilium fratrum meorum,
 „ pro recuperatione civitatis Constantino-
 „ politanae, quae heu! peccatis hominum exi-
 „ gentibus nostris temporibus occupata et
 „ everfa est, per Jesu Christi crucifixi Salva-
 „ toris inimicum, filium diaboli Mahometum,
 „ et Turcorum Dominum; pro liberatione de-
 „ inde captivorum christianorum, nec non,
 „ ad exaltationem fidei orthodoxae, ad ex-
 „ terminationem diabolicae sectae reprobi-
 „ perfidique Mahometi, in partibus orienta-
 „ libus, vbi maxime lumen fidei occubuit.
 „ Quodsi oblitus fuero tui Ierusalem, obli-
 „ vioni detur dextera mea, et adhaereat lin-
 „ gua mea faucibus meis, si non meminero
 „ tui, et si non proposuero Ierusalem in prin-
 „ cipio laetitiae meae. Sic me Deus ad-
 „ juvet, et haec sancta evangelia.“

§. 68.

A' magyar fő rendek, kik a' jelen való veszedelem között, sem a' gyermek Királyban, sem annak igazgatójában *Ulrik Tzili* Grófban nem bizhattak, mostan-is minden reménységeket *Hunyady János*nak próbált vitézségében helyheztették. Azért-is a' hazára közelgető veszedelemnek el-háritására Nagy Györben tartatott ország gyűlésben, a' hadi seregnek fő kormányát ő reá bizták, Rómába küldött követek által emlékeztették *Kalifstus* Pápat az igirt segítségnek meg-küldésére, és hogy több keresztény Fejedelmeket-is hasonló szent dologra serkengessen, ő néki esedeztek. — Minkelőtte pedig a' reménylett segítő seregek el-érkeztek volna, *Szilágyi Mihály* Nandorfejérvárnak fő igazgatója, a' le-omlott bástyákat fel-építette, a' régi kőfalakat meg-újította, azokat újabb sántzokkal és töltéfekekkel környül vette, és valamit csak a' várnak óltalmára szükségesnek lenni itilt, el-nom múlatta. — *Hunyady* és *Kapistrán János* a' kereszties vitézeknek kormányozója *Zimonyhoz* (*Zemlinhez*) érkezvén, és tulajdon szemeikkel látván a' meg-szállott várasnak nyomorúságát, éjjeli nappali ostromtatását, és minden bé-vivő utaknak el-zárását, *Szalánkménynél* 200. hajokból álló

hadi hajó fereget készítettek, és meg-izen-
ték *Szilágyinak*, hogy ő-is annyi fajakakat
készítsen, a' mennyit tfak lehet, és midőn
a' hajó feregnek az ellenséghez való köze-
lítést szemlélné, ő-is indúllyon - ki fajkai-
val, hogy ekként az ellenségnek hajó fere-
gét két tűz közzé szoritván azt semmivé te-
hessék, és nékik, t. i. *Hunyadinak és Ka-
pistránnak* utat nyithasson a' várba való be-
menetelre.

§. 69.

Valamiképen magában bölts, úgy a' do-
lognak ki-menetelére nézve-is igen hafz-
nos tanáts volt ez. Mivel, ámbár az ellen-
ség gyenge hajó feregünknek látására elso-
ben katzajt ütött, és azt meg-útálván he-
lyéből sem akart ki-mozdúlni; de, minek-
utánna észre vette azt, hogy hajóink erőssen
evedznének ellenek, ők sem vettek tréfára
a' dolgot, hanem hajó feregeknek fietség-
gel való öfzve tfatolása után, magokat az
óltalomra készítették, 's erőssen-is ágyúztak
reánk. Az alatt *Kapistrán János*, a' duna
partyán kezében tartott fészülettel ide 's to-
va szaladozván, hathatoffan biztatta a' hajós
katonákat, *Hunyady* pedig maga mellé vé-
vén a' vafas lovaságot, a' víz mellett vigyá-
zott az ellenségnek mozdulására, hogy így,
ha

ha a' szükség és környül-állások azt kíván-
 nák, mind meg-nyomattatott feregünket
 fegethetné, mind a' meg-futamodott ellen-
 ségen jó tlapált tehetne. Ugyan azon órá-
 ban, mellyben hajó feregeink el-kezdették
 a' viadalt, *Szilágyi Mihály* - is 40. fajnkat
 indított-ki a' vizi váras alól, mellyek igen
 fokot szolgáltak a' győzödelemnek meg-nye-
 résében; mivel látván a' török hajó feregek
 két tűz közzé való szorittatásokat, hajóikat
 egymástól el-öldöztak, és egyenként kez-
 dettek hajóinkkal viaskodni. Szebb vólt
 vólna ezt a' vizi viadalt izemmel látni, mint
 könyvből olvasni. A' hartzolóknak kiáltása
 és az ágyúknak ropogása miatt a' levegő ég
 refzketett, vérrel habzott a' dunának szöke
 vize, és annyira fel-háborodott, hogy ma-
 ga Neptunus isten-is fejét mélységes palo-
 tájából fel-ütvén álmétkodva izemléte e'
 két atyafi nemzetnek egymás ellen való tu-
 lakodását 's hartzolását (n). Immár tfak
 nem

(n) Atyafi nemzetnek nevezem a' Magyarokat
 és Törököket, mivel, a' miképen e' munkám-
 nak *I. Réjzében* §. 1. 2. meg-mutattam elein-
 te, mind ketten e'zaki Asiának lakosai, mind
 ketten ugyan azon egy törzsöknek tfemetei
 vóltak, mellynek egyik ága Európában, másik
 pedig napkeleti Asiában telepedett-meg, és

nem négy egész óráig tartott a' vizi tífata, és még-is mind kettőjöknek láttatott a' tántorgó ízerentse kedvezni, mind ketten egyaránt hízelkedtek magoknak a' győzödelemmel. De leg-ottan, hogy az Osmanok *Hunyady Jánost* vasas katonáival együtt lovárol le-szálni, a' fő hajóba ugrándozni, a' hajós katonákat biztatni, és vitézi 's vezéri kötelefségét egyaránt gyakorlani ízemlélték, e' mellett az ellenkező vízzel-is küszködtek: egyízerre meg-rémültek, 's a' mieinknek hátat vetettek. A' magyar könnyen repülő hajók az ellenségnek nehezen evedző vizi kastélyait üzték, és azokat el-érven, keménnyen meg-mosták, fokakat levágtak, fok hajókat el-fogtak, azokban lévő Osmanokat meg-fürölztötték, fokakat minden készülettel együtt el-süllyesztettek, úgy annyira, hogy tíak egynéhány evezhetett az Osmani táborhoz, azokat-is pedig dühösködő haragjában *Mahomet* Tsászár mind meg-égettette.

§. 70.

egyik a' napnyúgoti, máfik pedig a' napkeleti nemzettségeknek vallását és szokását vette-bé.

§. 70.

A' győzhetetlen Osmann hajó seregnek illy gyalázatos romlása után *Hunyady* a' várasnak dunára néző kapuját fel-nyitatta, és azon győzdelemmel bé-menvén, nagyon meg-vigasztalta a' szegény lakosokat. Ennekfelette a' várat minden hadi szükséges eszközökkel és bőv eleséggel meg-töltötte, az őrizeteket meg-kettőztette, tábori ispotályokba küldötte a' beteg és sebes katonákat és lakosokat, és minekutánna mindeneiket jól el-rendelt volna, *Kapistrán Jánossal* együtt *Zimonyba* által jött, a' honnan nemcsak az ostromló ellenségnek minden igyekezetét és foglalatosfágot, hanem a' várbéli őriző katonáknak ferénységét-is közelről szemlélhette. — Ellenben *Mahomet* hajó seregének el-vesztésén való bosszúságában, esküvéssel petsérelt fogadást tett *Mahomet* Prófétának, hogy soha addig, míg *Nandorfejérvárát* kezére nem keritheti, meg-nem fogna nyugodni. Egy az *Asia* Bafsák közül fel-fuvalkodott *Fejedelmét* azzal biztatta, hogy annak, a' ki a' napkeleti fényes birodalmat fel-fordította, *Konstantziánopoly*nak erős kőfalait le-rontotta, és a' *Görög* nemzetet e' világnak törvény adóját meggyőzte; könnyű volna a' szegény Magyaroknak nyakára hágni, és őket, nem csak

Nan-

Nandorfejérvárnak, hanem egész országoknak birtokától-is meg-fofztani. Maga *Mahomet* Tsászfár-is, halván régi hadi vezérjeitől, hogy édes atya *II. Amurat*, az említett várat hét hólnapig oftromlotta, és mégis szégyennel tért volna onnan vissza; annak hamvait meg-pökte, gyalázta és szidalmazta, és azzal mérészlett előre kérkedni, hogy ő 15 napok alatt bizonyosan meg-fogná azt venni. Ahoz képeft Kis-afzfzony havának 13-dik napján egész táborát a' köfalak alá vitte, és a' le-omladozott báfttyáknak maradványival bé-töltvén a' sántzokat, fokkal keményebben kezdette a' váraft oftromlani, mint annakelőtte. Az őriző katonák a' számtalan ellenségnek fzezlélésére reménységekben meg-tsüggettek, de minthogy vagy halálnál, vagy örökös rabságnál egyebet nem várhattak, kézzebek voltak hazájok mellett ditsőségeffen meg-halni, mint a' dühös ellenségnek markába esni.

§. 71.

Nem hogy le-írni, de még tfak képzelni sem lehet azt a' nagy kézfséget, fziwet és bátorságot, mellyet mutattak az őriző katonák a' várnak őltalmazásában. A' keretztes vitézek-is, nem annyira fegyverben való rövid gyakoroltatáfok, mint inkább a'

ke-

kereftény valláshoz való buzgóságok és magok el-fzánása által szerzettek magoknak örökös emlékezetet. A' jelenvaló vezedelemmel egy szálnit sem gondoltak, fáradhatatlanok voltak mind a' vigyázatban, mind az ostromló ellenséggel való viaskodásban. A' köfalak mindenfelől vérrel izzadoztak, a' doboknak trombitáknak 's más hadi rettentő muzikáknak harfogása, és az ellenségnek orditása reszkettette a' levegő eget, és mind két részről fok lelketlen testek hullottak le a' köfalakról a' sántzokba.

— *Hunyady János* pedig nemcsak biztató beszédivel, hanem valósággal - is segitette az őriző katonákat, tünder szemeivel hol ide, hol amoda tekintett, feddette a' féltelmefeket és resteket, a' serényeket ditsirte, és mindnyájokat emlékeztetvén régi vitézségekre, és minapi vizen nyert győzelmekre, hathatoffan kérte és intette őket az ellenség ellen való serény viaskodásra.

— A' régi katonákkal együtt hol ide, hol amoda futott, az el-bomlott rendeket megújította, a' fáradtaknak helyére pihenteket; a' meg-hóltaknak és sebbe esteknek helyére éloket és éveket állított, maga-is gyakran katonái közzé egyeledvén fokakat megölt az ellenség közzül, fokakat a' várnak fokairól le-taszított; egy szóval, nemcsak

vezéri, hanem vitézi kötelefséget - is egyaránt folytatta,

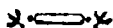
§. 72.

De még *Mahomet* Tsáfszár sem nézte szunnyadozó szemekkel ostromló katonáinak iparkodását; hanem hol menydörgő szavai-
val, hol jutalom ígéréssel, hol fenyegetéssel,
s gyakran tulajdon példájával is ferkengette őket a' viadalra. Sokakat azok közzül, kiket hátrálni és restelkedni látott, másoknak rettentésére, Damaskusi pallosával maga le-vágott, mindnyájokat biztatta a' diadalommal. — A' tantorgó szerentse-is hol ezeknek, hol amazoknak láttatott kedvezni, mind a' két ellenség példa nélkül való vitézséggel hartzolt, mind kettő biztatta magát a' Márs istennek kegyelmével. *Mahomet* bizván feregének fokságában eleinte azt gondolta, hogy a' fok vigyázatlanság, munka és vett sebek miatt meg-fáradott katonák önként fel-fognák a' várat adni: most pedig látván azoknak álhatatos hűségét, hadi fortélyok által akarta őket hálójába keríteni. Arra való nézve meg-parantsolta katonáinak, hogy a' városba bé-rohanván eleinte keménnyen viaskodjanak, azután pedig hátat vetvén, tettetes futások által tállyáki az üzőket a' kapukon, kiket a' lesbe állit-

littatott lovakok környül-vévén vagdallyanak-le. E' parantsolatnak el-követésére, fok törökök a' piatzig bé-fúrták magokat, némellyek kezekben zászlókat vivén, a' magyar zászlókat le-hányták, és azoknak helyére magokét függesztették-fel, hogy ekképen a' keresztény vitézeket meg-rettentsék, az ostromló muszulmanokat pedig bátorítsák (o). A' várasnak végső veszedelmét szemlélvén *Hunyady, Szildgyi Mihályt, Kanifai Lászlót, Rozgony Sebestyént*, 's több nevezetes hadi vezéreket maga mellé vette, velek együtt a' várból le-ment a' várasnak piatzára, és a' kiket az ellenség közzül meg-nem ölhetett, azokat a' kapukon ki-üzte. Ennekfelette az újabban bé-rohanni akaró ellenségnek el-távoztatására, a' sántzokba hordatott venyegéket, 's más könnyen égő materiákat meg-gyújtatta, és azoknak fűste 's tüze által kergette-el az ostromlókat a' köfalak alól.

§. 73.

(o) Egy hazáját szerető magyar vitéz látván, hogy egy török katona a' váras tornyába fel-ment, és kezében lévő zászlókat ki-akarja függeszteni; utánna futott, vele ölbe kapott, és mivel rajta erőt nem vehetett, magával együtt le-rántotta a' toronynak tetejéről.

§. 73.

Ennek az első és szintén virattig tartó ostromnak vége szakasztván, az őriző katonáknak meg-pihentetésére, a' vigyázatokat meg-kettőztette, és a' keresztes vitézeknek színét a' meg-fáradtaknak helyére állította, 's keményen meg-parantsolta azt, hogy senki közzülök a' várasnak köfalain kívül ki-ne mennyen, mert a' ki ellenkezőt tselekedne, halállal fogna meg-büntetetni. *Mahomet* elsőbb ostromlása által nem bódogulván, újabb szerentsét próbált, és pihent katonákat küldött-ki. Kiknek látására a' tegnapi szerentsében bizakodó keresztes vitézek, a' fő vezérnek világos parantsolattya ellen a' várasból ki-rohantak, és az ostromló ellenséget vágták és üzték. És immár a' Natoliai Bassának táborához érkeztek, a' midőn *Kapistrán János* észre vévén *Mahometnek* fortélyát, a' várból hirtelen le-futott; és keresztes vitézeinek, mind kiáltása, mind trombita szó által jelt adott a' visszamenetelre. De ők, azért-é hogy a' nagy zenebona és fegyvereknek t'fattogása miatt a' trombita szót nem hallották, vagy talám a' győzödelemnek édefsége által el-ragadtattak, nem tudom, a' szent atyának parantsolattyára nem figyelmeztek; hanem mind előbb előbb menvén, a' Natoliai Bas-

sá-

sának egész táborát fel-gyújtottak, az abban találtatott hadi fzerzámokat el-foglalták, és valakit elő 's hátúl értek, meg-ölték. Kiknek onnan való el-üzésére, a' midön *Mahomet* lesbe álló lovafaival oda menne, és ágyúit el-hagyná, *Hunyady János* hirtelen ki-tfapott a' várasnak kapuin, *Mahometnek* ágyúit el-foglalta, és azokat vagy haszontalanokká tette (*demontirozta*), vagy az ellenség után szögezvén, benne sok károkat tett. Ezt miveltek a' kereztes vitézek-is, és így a' melly tört nekik hányt az ellenség, magok estek abba bé, mivel látván *Mahomet* hadi eszközeinek el foglaltatását, és táborának fel-égettetését, semmi reménysége nem volt tovább a' győzödelemhez, hátat fordított, és a' győzödelemeknek fegyvere miatt, futásában sok katonákat el-veztett (*p*).

S. 74.

Ekképen egy nyomorúlt fzerzetesnek vallásához való buzgósága, és a' fegyverben gyakorlatlan kereztes feregnek példás vi-

K 2

tés-

(p) Vid. WALDINGI Annal. Minor. Tom. XII.
ad a. 1456.

tézsége által, Nandorfejérvár 46. napi kemény ostroma alól fel-szabadúlt; a' győzhetetlen olmani hadi sereg pedig kéntelenített gyalazattal vissza menni. Ez ostrom alatt el-vezett ellenségnek számáról, a' régi történt dolgoknak irói külömböző értelemmel vagynak. Sokan 100. (q); némelleyek 60; mások ismét 40. ezerre teszik azoknak számát (r). Magam sem tudom én azt tökéletesen meghatározni; de hogy nagy kárt vallottak légyen, abból világos, hogy *Mahomet* Tsászár látván seregének meg-vertetését és széllyel futását, maga-is minden tábori bútorát és hadi eszközeit megégettette, és testörző katonáival együtt, azon éjjel nagy félelem között el-futott, és noha darab ideig sem külső, sem belső ellenségekkel nem bajoskodott; még-is mindazáltal egész *Mátyás* Királynak uralkodásáig tfendefséget engedett a' magyar hazának. — Némelley történt dolgoknak irói azt hirtelik, hogy ő maga-is ez ütközetben, egy olly sérelmes sebet kapott jobb tsets-bimbója alatt, mellynek fájdalmai között el-ájulván

fél-

(q) Vid. PAUL LANGIUS in Chronico Citizenfi.

(r) — HARTMANNUS SCHEIDEL et PLATINA in vita *Calixti III.* Pontificis Romani.

fél-hóltan vitetett *Zjarnó* várasába. Holott lett fel-ferkenése után halván hadi feregének veszedelmét, minden nevezetesebb hadi vezéreinek 's nevezetesen a' Jantsár-Agának és Natoliai Balsának el-veszését, és minden elzközeinek el-foglaltatását, búsultában mérget parantsolt magának adatni, melyet midon' belső szolgaitól meg-nem nyerhetett volna, nagy szeméremmel és titkon tért - vissza *Konstantzinápoly*ba.

§. 75.

E' ditsőséges győzödelemről, mellynek mását semmi idobéli kronikák nem mutathatnak, értekezvén *Kalixtus* Pápa, mind maga közönséges helyen méltó hálát adott az Istennek, mind az egész Kereszténységet hasonló ahétatofságra intette. Ennekfelette szüntelen arra serkengette a' keresztény Fejedelmeket, 's nevezetesen *VIII. Károlyt* Frantzia Országának hatalmas Királyát, hogy erejeket a' Törököknek Európából való ki-üzésére fordítanák. — A' mint hogy, ha *Uirik* Tzileai Grófnak hitetlen ingerléséből, *III. Fridérik* Római Tsáfszár, és *Kis-László* Király között titkos gyűlölség nem támadott, és ha minden keresztény Fejedelmek egyező szívvvel 's akarattal lettek volna, ekkor leg-könnyebben nyakát szakított-

kafzthatták volna az Európai Osmani birodalomnak. — Tsudálom, hogy e' dicsőséges győzödelemnek szerzői *Hunyady* és *Kapistrán* a' szentséges Pápához küldött leveleikben egyik a' másiknak érdeméről nem emlékeztek, sőt inkább annak szerentsés ki-menetelét mind kettő magának tulajdonította. Hogy ennek oka nem az irigység, nem-is az egymással való vetelkedés lett legyen abból világos, hogy e' két lelki 's telti barátok mind a' végig fegyhetetlen hűséggel, 's szeretettel víveltettek egymáshoz. Valamiképen egyik, úgy a' másik-is erőlködtek Nándorfejérvárnak meg-tartásában, és így egy forma eszközei voltak a' nyert győzödelemnek. *Kapistránnak* buzgósága és biztató beszédei, *Hunyadinak* pedig példája rendkívül való bátorságot öntöttek a' keresztény vitézeknek szívébe, és, noha inkább isteni különös kegyelemnek, mint emberi erőnek lehetett e' győzödelmet tulajdonítani: mindazáltal mind *Fáray Miklós*nak bizonyosság-tételéből, mind *Hunyady János*nak *Kis-László*hoz küldött leveléből ki-lehet azt húzni, hogy midőn az ostromló ellenség a' keresztény vitézek előtt tettetésből hátat vetett, akkor *Hunyady* ki-tlapván a' várasból, annak minden hadi szerfzámait el-foglalta, azokat ellenek szögezte, és őket erős karjával 's kardjával keményen vesztegette;

kö-

következésképen leg-főbb eszköz volt ő *Mahomet* Tsáfszár táborának meg-verésében (s).

§. 76.

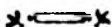
Kevés napokkal e' méltóságos győzdelem után, annak fő szerzője *Hunyady János*, sok hadi nyughatatlanságai után halalos lórró nyavalyába esett, és az orvosoknak javaslására Nandorfejevárról Zimombá hozatott által. — *Szilágyi Ersébet* fegyhetetlen hűségű hitvefe, két nagy reménységű fiai *László* és *Mátyás*, és kedves rokoni, halván édes attyoknak 's attyokfiának veszedelmes betegségét, hozzá mentek. *Kapistrán János* lelki 's testi barátja - is beteg ágyától nem távozván, lelkét az örökkévalóság-hoz készítgette. A' minémű példás életet élt e' nagy lelkű hazafi, éppen olly példás volt annak utolsó ellenségével az halállal való baj - vivása - is, kit midőn *Kapistrán János* háza - népének el - rendelésére barátságosan kért volna, így szólott: „ Talám ugyan azt „ gondolod jó *Kapistránom*, hogy én ez utolsó „ hartzhoz ez előtt soha sem készültem, avagy „ testemnek föld alkotmányát romolhatat-

K 4

„ lan-

(s) Vid. Cod. MS. Melicens. Num. 78.

„ lannak lenni tartottam? Ifjúságomnak zöl-
 „ dellő tavaifzától fogva jól tudtam én azt,
 „ hogy e' világ tífupán játék néző hely,
 „ mellynek keves szempillantáfig tartó gyö-
 „ nyörüségét véghetetlen örökkévalóság kö-
 „ veti. Életemnek esztendei kevesek de
 „ azok-is nyomorúsággal tellyesek voltak.
 „ Az isteni gondvifelés ugyan engemet a'
 „ porból fel-vévén nagy méltóságra emelt,
 „ és fok világi jókkal, tekéntettel és szeren-
 „ tsével érdemeim felett meg-áldott; de ne
 „ gondold, hogy illy állapotomban-is el-
 „ felejtkeztem volna a' Teremtörül, magam
 „ femmiségeröl és a' világi szerentsének si-
 „ kamló vóltáról. Ne gondold, hogy a' ter-
 „ méfzetnek leg-nagyobb adakozása között-
 „ is, bóldog 's tífendes életet élhettem vól-
 „ na. Rövid életemnek gyenge hajótskája
 „ szüntelen hányattatott e' világnak szélve-
 „ zes tengerén, és a' szerentsének álhatat-
 „ lauságával meg-szünés nélkül küfzködtem.
 „ — Sem a' hazában, sem azon kívül fo-
 „ ha nyugodalmam nem vólt, és ha egy fe-
 „ löl az ellenséget meg-törtem-is, más felöl
 „ fok nyughatatlan hazámfiainak irigysége
 „ támadt ellenem, ezek keferítették szép
 „ gyözödelmeimuek édelségét, ezek hábo-
 „ ritották-meg jó tifelekedeteimben nyugó-
 „ vó lelkem-isméretét. — El-hidd, ked-
 „ ves *Kapiftránom*, hogy e' végső bajvivás-

„ ra életemnek minden fzeppillantásában
 „ kész voltam, és valahányszor a' szép nap-
 „ nak világát szemléltette velem a' Teremto,
 „ mindannyiszor meg-emlékeztem arról, hogy
 „ életemnek napjai mindenkor egy nappal
 „ meg-kevesedtek, és hogy talám a' nap-
 „ nak akkori el-nyugvásával az én éltem-
 „ nek égő szövétnéke-is el fogna aludni. —
 „ Az Istennek félelme és tisztelete minden-
 „ kor leg-főbb gondom volt, Királyaimat
 „ tiszteltem, hazámhoz való hűségemet fo-
 „ ha semmi hűségtelenséggel meg-nem ún-
 „ dokítottam, felebarátimat készakartva meg
 „ nem sértettem, ha pedig valamit tfele-
 „ kedtem-is emberi gyarlóságból, annak bo-
 „ tsánattyát reménylem az Istennek kegyel-
 „ mefségétől. — A' szerentsétől adattatott
 „ jókkal-is úgy kívántam élni, hogy senki,
 „ sem dobzódással, sem fösvenységgel nem
 „ vádolhatott engemet; az Istennek képét
 „ viselő szegényeket tehetségem szerént fe-
 „ gittem, adakoztam a' templomokra és
 „ ispotályokra, a' szent vallásért utolsó tfepp
 „ véretem-is kész voltam ki-ontani, hite-
 „ meg-tartottam, pályafutásomat el-végez-
 „ tem, azért tökéletesen-is el-hiszem én
 „ azt, hogy az örök ditsűségnek koronája
 „ számomra-is le-vagyon az egekben téve.
 „ 's a' t.

Illy ditsőséges beszégetései után hitvesé-
 hez két kedves fiaihoz, 's rokonihoz fordulván
 így szóllott : „Ne sirjatok, kérlek töletek való
 „ el-váláfomon, e' világnak minden ditsös-
 „ sége háfönló az árnyékhoz; azért -is úgy
 „ vagyodjatok azokra, hogy a' mennyei jök-
 „ ról, és a' ti femmiségtekről soha el-ne
 „ felejtkezzetek. A' mig, 's a' mint lehetett
 „ vitézkedtem e' világnak piatzán, ennek
 „ valóságos meg-jutalmaztatása az egeknek
 „ hervadhatatlan koronája fog lenni. — Ez
 „ egyre kérlek tégedet kedves *Szilgyi Er-*
 „ *sabetem*, szivemnek fele, ne felejtkezzél-
 „ el a' te hűséges férjedről, viselly gondot
 „ két kedves fiaimra, ne búslakodjál' felet-
 „ tébb töled való el-váláfomon, -mert ha
 „ most el-válunk-is egymástól; de újobban
 „ meg-fogjuk az égben egymást látni, és
 „ egymásnak boldogságán örökké örvendez-
 „ ni. Ti pedig kedves fiaim, kövefsétek édes
 „ atyátoknak nyomdokait, rólam maradandó
 „ ditsőségeket, Istenhez, vallástokhoz,
 „ hazátokhoz és Királyotokhoz való hű-
 „ séggel öregbítsétek, vigyétek azt töké-
 „ letességre, a' mellyet én az halál miatt
 „ bé-nem tellyesíthetek. Leg-főbb ditsös-
 „ ségeteket helyheztesétek az isteni félelem-
 „ ben és kegyességben, a' keresztyénység-
 „ nek

„ nek meg - esküdt eHenségét a' Törököket
 „ minden ditsöfségétől fosszátok - meg , és
 „ az által szerezettek magatoknak örök em-
 „ lékezetet. — Te kiváltképen nagyra szü-
 „ letett *Mátyásom*, nevedjél a' magyar
 „ Hazának díszére 's ditsöfségére. — Mind-
 „ nyájan a' kik jelen vagytok, maradjatok
 „ jó egészségben, és a' midön én többé nem
 „ léfzek , emlekezzetek kedves *Hunyaditok-*
 „ *ról*. — Te-is szent Atyám, hū barátom,
 „ kedves *Kapistránom*, ne felejtkezzél - el
 „ hiv barátodról, imádkozz lelkemnek böl-
 „ dogságáért , és minthogy velem együtt
 „ vitézkedtél, siess az egekben velem együtt
 „ el - nyerendö jutalmadnak el - vételére.“ —
 Mind ezek után ki - terjesztett reszketö kar-
 jaival, kedves hitvesét, és fiait meg - ölelte,
 meg - tsókolgatta, meg - áldotta, öket a' kör-
 nyül - állóknak szivefségébe ajánlotta, és mind-
 nyájoknak jobb kezét nyújtván, mind öket,
 mind kiváltképen *Kapistrán Jánost* arra kér-
 te, hogy ötet végsö áhétatöfságának vég-
 be - vitelére, a' böldogságos Szüznek tiszte-
 letére szenteltetett templomba vinnék - bé,
 holott példás buzgósága, és a' Kristus szent
 testének vétele után, szent Mihály havának
 10 - dik napján, 1456 - dik esztendőben, ugyan
 azon szent helyen ditsöfséges életét bé - is
 rekesztette. — Lelkétöl meg - vált testét,
 utolsó hagyáfa szerént, kedves rokoni Ká-
 roly -

rolysejérvárra vitték-által, és azt azon templomban, mellyet maga költségén építtetett *Hunyady*, fényes halotti pompa között el is temették.

§. 78.

Hunyady János halálának sebes szárnyon repülő hire nem csak a két magyar Hazát, hanem egész Európát gyászba borította. Még azok a hazafiak is, kik ditsőségének mindennapi öregbedését titkon irigylették, meg-nem tartoztathatták magokat a' firástól; barátai pedig, és azok, kik a' hazához való nagy érdemeit meg-fontolták, keserves jajgatások között kisírték őtet gyászos sirjához. A' lakosok édes attyokat, a' vitézek győzhetetlen vezéreket, az ügye fogyottak jóltévőjököt, a' szüzek és a' szönyök, szemérmertefségeknak óltalmazóját, mindnyájan a' magyar Hazának valóságos attyát kesergették. Egyébb Európai nemzetekben is nem kisebb fájdalmat okozott e' nagy magyar hadi vezér halálának szomorú hire, minden keresztény Fejedelmek nagy ditsérettel emlékeztek életéről és érdemeiről, haláláról pedig könyves sajnálkodással, halván a' Kereszténység óltalmazójának reménytelen el-húnyását. — *Kalixtus* Római Pápa és a' Kárdináloknak szent gyüle-

ke-

kezete utolsó tisztetségének megadására, szent Péter templomába felgyűlvén, égő áldozatokat botsátottak Isten eleibe lelkének boldogságáért, nevezetesen a' szentséges atya, halála után-is a' *kerefstény vallás' őltalmazójának dissöfséges nevézetével* ajándékozta-meg ötet, és ha az írgy párkak el-nem szakasztották volna életének fonalát, bizonyosan királyi koronát tett volna fejére. — *Sylvius Aeneas*, a' Római szent széknek *Friderik* Tsáfszár udvarában mulató követe, kedves *Hunyadinkról* illy dicsérettel emlékezett: „ Sajnálom, úgy mond, ama kerefstény fereg Vezerének *Hunyadinak* halálát, mivel vele együtt a' mi reménységünk-is el-enyészett.“ (t) Még az Osmani uralkodo Fejedlem *II. Mahomet*-is, nem szégyenlett halála hírének hallására illy keserves szókra fakadni: „ Senkinek „ nints annyi oka a' *Hunyady* halálán való „ keferüségre mint nekem, leg-inkább azért, „ hogy a' minapi tlapásból reám háramlott „ gyalázatnak el-törlésére többé alkalmatos- „ ságom nem lehet (u).“ Egyedül *Kis-Lász-*

(t) Vid. AENEAE SYLVII. Epist. 239.

(u) BONFINIUS *Res. Hungar. Dec. III. L. VIII.*

rokba hazafittattak öszve, és olly idejekben, mellyben még gyermekeknek nemzésére és szülésére alkalmatlanok voltak. 2. *Zfigmond* mindgyárt a' lakadalom után *Venceslaus* Tseh országi Király testvéréhez ment, és kedvesével együtt nem élhetett. — 3. *Mária* Királyné pedig, mindgyárt *Zfigmondal* való öszve kelése után, ú, m. 1386-dik esztendőben

sójának örizetére, és az oda szarándokoskodó keresztényeknek általmazására rendelkeztek, számokra egy *Sancta Maria de Latinis* nevezetű klastromot építettek, a' melly mellé annakutánna egy *kerefstelő szent Jánosnak* szenteltetett kápolna ragasz atott, és ugyan ezen Kápolnáról neveztettek ök *Johannistáknak*. Minekutánna *Baldvin Godfrid* a' szent földet, és Jérusálemet elfoglalta volna, fok jövedelemmel meggazdagította ezen vitézi rendet, kiváltképen azért, hogy a' Krisztus koporsójához szarándokoskodó keresztényeket általmaztak, és klastromokban b-fogadván, étellel és itallal tartották öket. A' szent földnek *I. Amurat* Török Tsáfzár által való elfoglalása után, mentek 1380-dik esztendőben *Rhodus* szigetében, a' honnan *I. Soliman* Tsáfzártól 1523-dik esztendőben ki-hajtottá, *V. Károly* Római Tsáfzárnak kegyéből a' Máltai szigetet kapták, és azóta ott élnek, és ezen okon *vitézeknek* - is neveztettek 's a' t.

ben Dalmátziai fogságába esett, és ott el-nem titkolhatta volna nehézségét, 's annyival inkább fiiáuak születését. — 4. Bátor akkor el-titkolta volna-is; de leg-alább fogságából való ki-fzabadúlása után ki-jelentette volna azt *Zsigmond* férjének, kívül még azután-is hat esztendőig élt együtt. — 5. *Zsigmond* Király-is el-nem titkolta volna azt, kivált akkor, midőn *Máriának* halála után, ennek testvére *Hedviga*, a' Lengyel Országi Királyné, 1383-dik esztendőbéli meg-egyezésnek ereje mellett magyar országi jufsát keménnyen sürgette. Ennek azt felelhetette volna *Zsigmond*: Ti két testvérek olly kötéft tettetek, hogy, ha *Mária* férfi maradék nélkül meg-hal; tehát, vagy te, vagy a' te maradékid léznek Magyar Országi uralkodókká, imé pedig *Máriának* vagyon férfi maradéka *János*, a' ki most Rómában nevelterik, 's a' t.: már pedig sohol-is nem olvassuk, hogy vagy *Mária*, vagy *Zsigmond* Király, tettek volna valaha róla emlékezetet. — 6. Azt sem lehet gondolni, hogy *Zsigmond* Király, második feleségétől *Borbálától* való féltében titkolta volna-el *Jánosnak* életet, ha elébb nem-is; de akkor bizonyossan tett volna róla emlékezetet, midőn *Borbála* Királyné, *Zsigmondnak* távollétében fertelmes életét élván, a' királyi udvarból ki-üzetett, és kéntelen volt N. Váradon

számkivetésben élni ; de még ekkor-is semmi emlékezet nem volt *Jánosról*. 7. és utólyára, *Zsigmond* Császár és Király érzévéu élete végének közelgetését, 1421. esztendőben, az Ország rendcinek, második feleségétől született leányát *Ersébetet*, és annak férjét, *Albert* Auszriai Hertzeget ajánlotta, mellyet bizonyossan nem tfelekedhetett volna, ha *János* lett volna első feleségének *Máriának* valóságos fia. Következésképen, meg-nem állhat azoknak értelme, a' kik *Hunyady Jánost* *Zsigmond* Király, és *Mária* fiának lenni állittyák.

§. 30.

BONFIN *Mátyás* Királynak, *Hunyady János* fiának eredetét a' régi római *Corvina* familiára, ezt pedig egészen Jupiterre viszifel (z). Kinek szemtelen hazugságán éppen nem lehet tsudálkoznunk, mivel ő *I. Mátyás* Királynak udvari historikusa lévén, nem szorgalmatoskodott az igazságról, hanem hízelkedése által keresendő szerentséjéről. — Ha *Hunyady János* illy régi ditsőséges nemből származott volna, nem lett
vól-

vólna semmi oka *Ulrik* Tziliai Grófnak, és némelly fzerentséjét irigylő magyar uraknak, nemzete alátsonyságának szemére való hányására. Nem lett vólna oka *III. Friderik* Római Tsászárnak és *Kasimir* Lengyel Királynak arra, hogy fe'edelem afzszonyokat magának feleségül kívánó *Mátyás* Királynak kofarat adjanak. — Utóllýára sem maga *Hunyady János*, sem két fiai soha nem kérkedtek nemzeteknek régiségével és ditsőséggével, és *Corvinusoknak* egyedül *Bonfin* nevezi őket, *Hunyady* születésének helyéről Hollósról. — Mások *Butho* Havasalföldi Vajda, és felesége *Paleologa Ersébet* fiának lenni tortották (a). De ezeknek értelmén sem nyughatunk meg; nem tfak azért, hogy soha semmi görög Irók nem emlékeznek *Buthó* nevezetű Havasalföldi Vajdáról; hanem azért-is, hogy a' fennyen látó napkeleti uralkodó Tsászárok nem olly könnyen adták vólna Fejedelem afzszonyokat feleségül egy olly homályos és alátsony házból származott embernek, mint a' mitfodás lehetett *Buthó* akkor a' napkeleti Tsászárokhoz képeft. — Másoknak e' dologról való értelmét el-mellözöm, és úgy iti-

L 2

lem,

(a) Vid. JOH. LUD. KÖNIG in Arboreto p. 45. et RITTERSHUSIUS p. 398.

lem, hogy azok, kik *Hunyady Jánost*, *Zsigmond* Király törvénytelen ágyból született fiának lenni gondolják, leg-közelebb vennek az igazsághoz. Jól tudjuk azt a' magyar-történet dolgok Iróinak jegyzéseiből, hogy midőn *Zsigmond* Király, 1391-dik esztendőben a' pártos Mőldvai Vajdának *Istvánnak* megzabolázására Erdély Országba ment volna, egy *Martzinai* nemes Házból született szép fzemélybe szeretett, teherbe-is ejtette azt, és minekelőtte szűlt volna, terhének el-fedezésére, egy *Tsónokosi* nevezetű nemes ifjúnak adta feleségül, a' kitől származott a' Tsónokosi széleffen ki-terjedett familia. Hogy ez úgy lett légyen, tudjuk *Hunyady Jánosnak*, mint már Ország Gubernátorjának, azon familiának adott ajándékozó, és erőssítő leveleiből (*donatioiból és Statutioiból*); 's nevezetessen azon donatióból, mellyet Kis Afzfony havának 29-dik napján 1448-dik esztendőben adott - ki, mellyben ezen szók vagynak: *Egregius Woyk de Chonok frater noster condivisionabilis etc.* Következésképen *Hunyady János* 1391-dik esztendőben született e' világra, *Zsigmond* Király udvarában neveltetett, mindenféle tudományokban gyakoroltatott, a' hadi mesterségre *Ujlaky Mihlós* nevezetes hadi vezér által tanittatott, és gráditsonként emeltetett nagy méltóságos hiva-

hivatalaira (b). — De akár kitől származott, akár hol, és akár gazdag, akár szegény nemzetből született legyen, elég az ahhoz, hogy nálánál érdemesebb hazafit, és nagyobb hadi vezért, semmi nemzetnek krónikái nem mutathatnak, a' ki-is hazajához való igaz szeretete, Királyaihoz való hűsége, a' polgári és hadi dolgoknak bölts folytatása, és az Osmánokon vett sok győzdelmei által, még a' késői maradékoknál is halhatatlan emlékezetet szerzett magának (c).

L 3

§. 81.

(b) Conf. Diploma Regis *Ladislai Posthumi*, ad a. 1453. It. ROO. Histor. Austr. L. VI. et *Petr. de REVA* de Corona R. H. Centur. 5.

(c) Bár csak találkozna valaki a' magyar Tüdőfok közzül a' ki *Hunyady Jánosnak* életét vóltaképen, és úgy mint *VOLTAIRE* le-irta *IV. Henrik* Frantzia Királynak életet, és azt amaz előttünk isméretes magyar *Virgil PÉTZELI JOSEF* ditsőséges magyarsággal által-fordította, le-rajzólná. Irt ugyan *HORVATH ADAM Hunnids* nevezet alatt egy gyönyörűségés munkátskát, melly az elmélségre és a' verfeknek szépségére 's könnyen folyóságára nézve aranyos betüket érdemlene; de mivel abban csak némelly győzdelmei, és példás halála vagynak le-festve *Hunyadinak*, *Voltaire Henriását* nem-is árnyékozhattya. A' ki tehát tökéletes *Hunniást* akarna írni, és

Az Osmani uralkodó Fejedelem *II. Mahomet* fokáig nyelvén érezte, minap Nandorfejérvár alatt kapott tlapásának keferü izét, és jó darabig nem-is mérészlette a' Magyarokat háborgatni. Jól tudta ugyan ő azt, hogy meg-hólt *Hunyady*; de tudta azt-is, hogy annak hadi Oskolájában nevededett vitézek, *Szilgyi Mihály*, *Ujlaki Miklós*, *Rozgoni Sebestyén*, *Kanizai László*, *Magyar Balás*, *Dedk Imre*, *Szentgyörgyi Zsigmond*, 's más többek még élnek, kik el-húnyt mestereknek tanításáról olly hamar el-nem felejtkeztek. Tudta azt-is, hogy a' meg-hólt hollónak hamvából támadott egy olly erős faskeselyü, kinek martzongó körmei bizonynyál meg-fognák a' fél hóldat febefíteni. Azért-is darab ideig vesztegelve szemlél-

abban e' nagy hazafinak születését, nevelését, erkölcsi tulajdonságait, hadi mesterségben való gyakoroltatását, polgári 's hadi méltóságos bivatolainak folytatását, és győzdelmeit le-akarná igazán festeni: szükség volna annak *Zrednai Jánosnak*, *Hunyady* belső titoknokjának ki-adott leveleit, és *Ivanich Pálnak* azokra irt magyarázattyát (*Commentariussait*) előre jól meg-olvasni.

lélte annak ég felé való repdesését, 's az-
 zal hízelt magának, hogy annak erö-
 telen, és a' repülésben el-lankadandó szár-
 nyainak tollait majd könnyebben ki-tephe-
 ti. — Sok ideig így álmodozott *Mahomet*.
 — De a' dolognak ki-menetelével ellen-
 kezett képzelődése; mivel ámbár az ifjú *Má-
 tyás* Király, egy felől *Fridrik* Római Tsá-
 zárnak fősvény irigységével, más felől
 pedig *Gishra* vezérlése alatt felső Pannoniát
 pusztító' Tsch haramjakkal kéntelenítettett
 légyen-is küszködni: még-is mind azáltal
Mahometnek hadi vezérét *Ali-Béghet*, a' ki
 1462-dik esztendőben egész Futakig ki-tfa-
 pott, és mindeneket tüzzel vassal pusztított,
Szilágyi Mihály és *Szoholyi Péter* vigyázó
 hadi vezérei által keményen meg-verte,
 gyűjtött prédájától meg-fosztotta, markából
 a' keresztény rabokat ki-fzabadította, és
 az ellenség közzül sok ezret le-váगतott és
 a' Száva vizébe fojtatott.

§. 82.

E' nagy piszkot magáról le-mosni aka-
 ró *Ali-Bégh* Bassa, titkon el-végezte azt
 magában, hogy Erdély Országba bé-üfsün,
 és azt tüzzel vassal el-pusztította. Az ifjú
Mátyás Király, a' ki idejéhez képest jól ér-
 teate az Osmanoknak fortélyát, hűséges ha-

di vezéreit serkengette a' vigyázatra, és a' vég tartományoknak ferény óltalmára. Nevezetesen *Pongrátz Jánosnak* (Pancratiusnak nevezzi, *Bosfin*) Károlyfejevárvár fő kormányozójának meg-parantfolta, hogy az ellenségnek minden lépésére 's nyomására kemjei által vigyáztasson, és ha az másfelé forditaná útát, annak eleibe menni el-ne múltatná. Mellyet *Pongrátz* bé-is tellyesített, és leg-ottan, hogy *Ali-Béghnek* a' Temesi Bánatba való érkezését észre vette, eleibe ment a' Székelységgel, és Temesvárnál reá ütvén, ötöt egynéhány órákig tartó véres viaskodála után meg-futamtatta, feregének nagyobb részét le-vágta, és a' meg-maradtakat a' dunáig vissza-üzte. Melly győződelmen a' mint egy részről az ifjú *Mátyás* Király, és *Pongrátz János* örvendettek: úgy más részről *Mahomet* Tsáfzár, és rövid idő alatt kettős tlapáft szenyvedő *Ali-Bégh* Basfa mergelődtek és szomorkodtak.

§. 83.

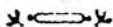
Meg-nem elégedett *Mahomet* Tsáfzár a' fényes Görög Birodalomnak el-ragadásával; hanem uralkodásának határát nap-nyúgotra is ki-akarta terjeszteni. Ahoz képeit tiák hamar a' Magyaroktól vett kettos tlapála után, ú. m. 1463-dik esztendőben, Bosznia ország-

szágra ki-tfapván, annak erőtlenebb várait, várafait és helységeit el-foglalta, fok ezer keresztény lakofokat örökös rabságra küldött, azon tartománybéli ifjakat erőszakosan környül-meteltette, azokkal a' Jantsárolnak feregét öregbitette, az anya-várást *Jajzát* árúltatás által meg-vette, és *Istvánt* Bosznia Országának akkori Királyát barátságos szin alatt magához ki-hivatván, adott parolája 's hite ellen meg-nyúzatta őtet (d). Melly dolgot az if ú *Mdtyás* Király bé-húnyt szemmel nem nézhetvén, 's egyfőrsmind tartván *Mahometnek* telhetetlen indulatitól, egybe-gyűjtött hadi feregét nagy fietséggel által szállította a' Száva vizén, és minekutánna a' török igát nehezen szenyvedő Jajzai lakofoknak magához való hajlandóságot eleve ki-tanulta volna, a' várást megfállotta, és azt éjjeli nappali kemény ostromlása után meg-is vette; ellenben a' várnak bírására, mellyet mind a' természet és me-

L 5

fter-

(d) Némelly történt dolgoknak Irói szerént, *Mahomet* nem nyúzatta-meg *Istvánt*, hanem őtet karóhoz köttetvén nyilakkal lövöldöztette-által. De akár így, akár másként bánt légyen vele, elég az ahoz, hogy az által barbarusi kegyetlenségének világos példáját mutatta.

sterség meg-erősítettek, mind *Harambégh* Basfa keménnyen óltalmazta, olly könnyen nem juthatott. Annakokáért az ostromlást meg-kettőztetvén, a' várnak fő kórmányozóját erőszak, mesterség, kéres, és fortélyai által kényszerítette a' fel-adásra, 's végre az őrizo katonáknak száma a' fegyver, éhség és külömbkülömbféle nyavalyák által meg-kilébbítetvén, az önkényen való fel-adasra, rá-is vette őtet. Ennekfelette 127. városokat, és az egész tartományt elfoglalta, és győzödelmén való öröme között Budára vívta-tért.

§. 84.

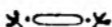
Jajtza városának, sőt egész Bosznia Országának el-vesztését *Mahomet* Tsászár meg-nem emélfzthetvén, 30. ezer emberből álló hadi sereget gyűjtött-össze, minden hadi eszközöket el-készített; és még azon esztendőben az említett város alá szállott, holott a' keves magyar őrizetet szorongatni, a' lakosokat éjjel nappal nyughatatlankodtatni, és a' kofalakat törni el-nem múlatta, minden városba vivő utakat és ösvényeket el-zárt, és katonáit nem tfak igiretek, hanem fenyegetések által-is serkengette az ostromlásra. *Jajtza* városa' nyomorúságának hallására *Mátyás* Király *Zapolya Imret* küldöt-

dötte feigittségül; a' ki minekelötte oda juttott volna, előre küldött kémjei által azt hírleltette, hogy maga *Mátyás* Király indult legyen a' meg-izállattaknak fel-szabadítására. Mellyet halván *Mahomet*, és előbbi hármast fapáfait meg-fontolván, újabb gyalázatnak el-kerülésére, a' városnak ostromlását félbe szakasztotta, és minden tábori bútorjának 's eszközeinek hátra hagyásával Matzedoniába húzta magát vissza. És így, a' mi egynéhány ezer ember vérének ki-ontása nélkül meg-nem készülhetett volna, egy okos hadi vezérnek elmés találmánya által vitetett tökéletességre.

§. 85.

Mátyás Király a' magyar koronának 1464-dik esztendőben lett fejére való tételét ditsőséges tselekedete által-is meg-akarván nemesíteni, minekutánna mind a' Római Pápától, mind a' Velentzei köz-társaságtól elegendő pénz és emberbéli feigittséget nyert volna, a' Száva vizén által költözött, és *Zwornikot* Rátságúknak erős várát meg-szállotta. Ugyan ekkor *Zápolya Imrét Strcvernik* gazdag bánya-városnak ostromlására ki-küldötte, a' ki azt csak hamar meg-is vévén el-prédálta, az öriző török katonákat rabságra küldötte, és a'

nyert

zsákmánnyal hadi feregét nagyon meggazdagította; de az ostrom alatt a' várból kiövetett nyil által egyik szemén sebet kapván, kevesben múlt, hogy látásától-is meg nem fosztatott. — A' Király mind kedves hadi vezérének szerentsétlenségén, mind *Mahomet* Tsászárnak 40. ezred magával való közelgetésének költött híren meg-indulván, az említett várasnak ostromlását félbe szakasztotta, és minden hadi eszközének oda hagyásával Szerimbe (Szirmiumba) visszajött. És így, valamint *Mahomet* Tsászár *Jajtza* várafa alól a' Magyarok érkezésének hamis hírére el-futott: úgy *Mátyás* Király is, egy két hazug kémnek beszédére *Zvornik* ostromlását félbe-hagyta (e).

§. 86.

A' Magyaroknak *Zvornik* alól való el-futásán *Mahomet* versemet kapván, előbbi hármas tsapáfinak viszonzására, egy felől Erdély Országát indította pártoskodásra; más felől pedig 1466-dik éftendőben maga kezdette a' vég tartományokat háborgatni.

(e) Vid. BONFIN. Rer. Hungar. Dec. IV. Libr. I. ad a. 1466.

ni. — Az Erdélyi pártos jobbágyoknak le-teszedeítésére *Mátyás* Király maga ment; az Osmanoknak meg-zabolázására pedig küldötte *Szilágyi Mihályt* és *Ujlaki Miklóst*. E' két nevezetes hadi vezér, *Bozazin* nevű helységhez (melly *Szendrő* varasához 30. ezer lépésnyire fekszik) érkezvén, táborba szállottak, és ámbár erőtelenebbek lettenek légyen-is az ellenségnél; még-is mindazáltal bizván az igaz ügyeknek pártfogó liténében, és a' magyar kardnak 's karnak gyakorta tapasztalt erejében, velek bátran szembe szállottak, és eleinte láttattak-is rajtuk gyözüdelmeskedni; de végre szerentséjek meg-fordúlván az ellenségnek fokságától környül vétettek, és midön látná *Szilágyi Mihályt*, hogy hadi feregének nagyobb része le-vágattatott volna, maga-is ditsőséggel akarván meg-halni, a' sűrű ellenség közzé futott, és két kezében-lévő fegyverével fokakat meg-ölt. Kinek rendkívül való vitézségén álmétkodó Osmánok inkább akarták ötet elevenen el-fogni, mint vitézi életétől meg-fosztani. Tehát mind *Szilágyi Mihályt*, mind *Labathan Gergely* híres magyar tisztt fogságba esvén, mind ketten Konstantzinápolyba vitettek, és *Mahomet* Tsáfszártól mind ketten halálra szententziáztatnak. A' minthogy *Szilágyi Mihálynak* a' városnak közepén feje-is vétettetett, rab-tár-

tárfa pedig egy fő Töröknek kérésére, a' ki minap a' Magyaroknál fogságba esett fiát fel-akarta váltani, életben meg-hagyattatván szabadon botsáttatott (*f*).

§. 87.

Szilágyi Mihály kedves rokonának, és hadi vezérjének kegyetlen halálán eléggé bosszonkodott ugyan *Mátyás* Király; de mivel a' Római Pápának unszolására a' Hufzíták ellen való hadakozásba botsátkozott, és azt változó szerentsével t'ak nem hét esztendőig folytatta; meg-nem bosszúlhatta *Mahometnek* törvénytelen kegyetlenségét (*g*). Ez időben *Uszumkaszanus* Syriának és Mesopotámiának Fejedelme az Osmanoktól

(*f*) Ez a' *Labatán Gergely* a' Várnai szerentsetlen ütközetben - is el-fogattatott, és fogságra vitetvén fokáig nyomorgott Török országban.

(*g*) A' *Hufzíták* Húsz Jánostól vették nevezeteket, a' ki a' Római Egyháztól való elszakadásáért, *Zsügmund* Tsászárs idejében, a' néki adattatott parola ellen a' Vormátziai szent zsinatban halálra íteltetvén elevenen meg-égettetett. Ennek tudományát követő Tíehek Hufzítáknak, és Tíeh atyafiáknak (*Fratres Bohemi*) hivattattak.

tól el-pártolván, annyira meg-ízoritotta *Mahometet*, hogy ez a' Magyaroknak haragjától való féltében, 1467-dik esztendőben küldött követei, és *Ujlaki Mihlós* Horváth Országi Bánnak közbe-járása által békeféséget kért a' Királytól, mellyet bizonyosfán meg-is nyert volna, ha a' békeféségnek pontyai között nem sürgette volna azt-is, hogy ha ő más kerefstény Fejedelmek ellen hadakozni fogna, szabad által menetele legyen Magyar Országon. Melly kérésé alatt fekvő, titkos szándékat *Mátyás* Király-is meg-sajditván üres válasszal botsátotta vissza követeit.

§. 88.

E' nem reménylett izeneten mérgeledo *Mahomet* Tsáfzár, fokáig azon lányta vetette elméjét, miképen bosszúlhaffa-meg e' rajta történt gyalázatot. Azért-is mindgyárt Syria pártos fejedelmének meg-holdoltatása után, ú. m. 1470-dik esztendőben, mikor szinten leg-jobban bajoskodott *Mátyás* Király a' Husszitákkal, 20. ezer embert küldött a' Száva vizéhez, kiknek vigyázása alatt, Szendrői fő kórmányozó *Szabáts Bassa*, Szabáts várának fundamentomát meg-vétette, azt fel-épitette, maga nevérol *Szabátsnak* nevezte, és azt öriző katonakkal meg-töltvén

vén gyakorta ki-ütött Szerimbe és alsó Pannoniába (h). Ezen Szabátsi vár építésének meg-gátolására Mátyás Király küldötte a' Kalotfai Érfeket Gábort és Unger János hires hadi vezért egynéhány ezer katonákkal, és nékik keményen meg-hagyta, hogy a' várnak építésében foglalatoskodó törököket szüntelen nyughatatlankodtassák. Bé-is tellyesítették ök a' Királynak parantfolattyát, és éjjel nappal lövöldöztek az építőkre; de mivel az Osmanok számoſſan voltak, nem mérészlettek a' Száva vizén által menni, következésképen meg-sem akadályoztathatták Szabáts várának építését.

§. 89.

A' Huffzitáknak le-tfendefítése, és Kasimir Lengyel Királlyal való békeféség szerzés után, minden gondját és erejét Mahomet ellen való hadakozásra fordította Mátyás

(h) Szabáts fekszik Nandorfejérvártól öt mélyföldnire dél felé a' Száva vize között, melyet Mátyás Király öt esztendőkkel azután hogy az épitetett, el-foglalta, Hampo Zsigmond Pétfi Püspöknek hagyott pénzéből meg-erősítette, és annak birtokában voltak a' Magyarok I. Soliman Tsásfár uralkodásáig.

Éyds Király. Minthogy annakokáért minapi bajai között meg-nem akadályoztathatta *Szabáts* várának építését, most már azon hányta 's vetette elméjét, miképen ronthatas-fa-le, vagy foglalhas-fa-el e' hazánkat nyughatatlankodtató török haramjáknak barlangját. A' Római Pápának és egyéb keresz-tény Fejedelmeknek szüntelen való kérései-is arra serkenték őtet, kik jó eleve el-lát-ták azt, hogy mind addig, míg *Szabáts* vá-ra fen fogna állni, és az Osmanoknak birto-kában maradni, nekik tsendefségek nem le-hetne. *Mátyds* Király-is, a' ki valamint-hogy a' hadi szerzőmoknak tífikorgása kö-zött született; úgy maga-is egész uralkodá-sának idejét többnyire hadakozásban töltöt-te-el, és allig zabolázta-meg egyik ellenségét, immár a' másik ellen kéntelenitetett tábor-ba menni (i). Most-is tehát a' Tseheknek, Lengyeleknek, és némelly pártos jobbágyi-nak, rész szerént fegyverrel, rész szerént pe-dig adakozó kegyelmefsége által való meg-győzése után, első gondolatait-is *Szabáts*
vá-

(i) *Mátyás* Király született 1443-dik esztendő-ben, éppen akkor, mikor *Hunyady János Karamb* Basfa török nagy vezért meg-verte, és el-is fogta (§. 32).

várának szállására fordította, 's nem - is halasztotta fokára oda való menetelét; hanem mindgyárt 1475-dik esztendőnek kezdetében, még télen, a' midőn az Osmanok nem örömeft szoktak hartzolni, hadi feregét a' Száva vize melle telepítette, és el-tökéllette azt magában, hogy készebb lészzen életét feláldozni, mint királyi fényes palotájába gyözüdelem nélkül visszátérni.

§. 90.

Mahomet Tsásfár, a' ki *Mátyás* Királynak ifjú magyar tüzét jól ismérte, és egy-néhány izben tapasztalta - is annak hevét, mindjárt a' Tseh és Lengyel Országai habórúknak végződése után, *Szabáts* várát minden szükséges hadi eszközökkel megtöltötte, őrizetére válogatott jantsárokat küldött, és valójában biztatta - is magát, hogy az akármelley erös és hosszas ostromláft - is kifogna állani. A' minthogy eleinte völt - is vele elég dolga *Mátyás* Királynak, mivel ámbár ő minden erejet és mesterségét annak el-vételére fordította, bátor mind a' lakofokat, 'mind a' vár őriző katonákat éjjel és nappal nyughatatlankodtatta, és a' bástyákat a' köfal törő szerfszámokkal nagyon megerötelenítette légyen - is: még - is mindazáltal nem juthatott annak birására erőszakosan.

fan. Azért-is utóllýára , 29. napi ostromlása után, hadi fortélyra vetette elméjét, és egynéhány ezer gyalog és lovas katonákat lesbe állítván, az ostromlást félbe szakasztotta, és több hadi feregeivel együtt vissza felé indúlt. — A' hofzias vigyázat 's munka miatt meg-lankadott katonák-is e' dolognak szemlélésen meg-vidúlván alább hagytak a' vigyázatban, ettek, ittak 's tapsoltak a' Királynak gyalázatos el-menetelén. Azomban, midön az öröm és vendégeskedés miatt meg-részegedett fejeket álmokra botsátották volna, a' lesbe helyheztetett Magyarok, barlangjaikból ki-jövén, tfendefésséggel fel-hágtak a' köfalakra, és hirtelen lármát ütven, minden ellen-állókat és fegyver-vifelőket meg-öldöftek. Mellyet, minekutánna a' Király az ágyú és puska ropogáfokból efzre vett volna, könnyü lovasait nagy fietséggel vissza küldötte, kiknek oda érkezésével a' köfalakon viaskodó magyar gyalogság meg-bátorodott, az ellenség pedig meg-rettent, és a' midön maga a' Király-is vasas katonáival egyetemben oda érkezett, az örizö katonákat mind egy lábíg le-vagdaltatta, a' váraft és várat el-foglalta, és így, a' mit hofzias ostromlása, és fáradsága által végbe nem vihetett, egy elmés talál-mánnya által, egy 's két óra el folyása alatt tökéletesfégre vitte, a' le-rontatott köfalakat

kat újobban fel-építette, és a' Száva vizéből árkokat húzatván Szabáts várát szigetbe helyhezette.

§. 91.

Mátyás Királynak minden hadi ditsőségét, mellyet eddig vagy maga, vagy mások által szerzett, felül haladta a' *Kenyér-Mezői* Törököken vett emlékezetes győzedelem (k). *Mahomet* Tsászárra, a' ki Szabáts várának minapi elvesztését tellyefséggel meg-nem emészthette, más felől akarta bosszúját állani a' Magyarokon. — E' végre 1479-dik esztendőben, Európai és Ásiai hadi népét titkon Szendrónél öszve-gyűjtván, minden készületeit úgy intezte, hogy minapi kárát tiszzeressen-is vissza-pótolhassa. Melly dolgot a' szárnyon járó hir csak hamar *Mátyás* Királynak fülébe vitte; a' ki-is, hogy készületlenül ne találtaíson az ellenség által,

Ba-

(k) A' *Kenyér-Mező* fekszik Erdélyben Hunyad Vármegyében *Alvintz* és *Száz-város* között; délre határos a' nagy havafokkal, északra a' *Maros* vizével, mellyen túl ismét nagy havafok fekszenek. Ezen nevezetét kapta a' kenyér vizétől, melly-is az ott fekvő havafokból vette eredetét.

Bátori István Erdélyi Vajdára, és *Kinyifl Pál* Temesi Bánra bizta végső tartományainak oltalmazását. E' két hazai szeretettel buzgó hires hadi vezérek a' Királynak parantfolattyát vévén, egymással egyet értettek, és alattomban ki-botsátott kemjeik által, minden lépésére vigyáztattak az ellenségnek. Annakokáért mihelyest *Alibég* Bassa 60. ezer foból álló hadi seregét a' dunán által költöztette, és egyenessen Erdély felé vette úttját: azonnal *Bátori István*-is öszve gyűjtötte Magyarokból, Szekelyekből, Szászokból és Oláhokból álló hadi seregét, és minden szempillantásban készen várta az ellenséget. — Ennekfelette hadi vezér pajtását *Kinyifl Pált* arra kérte, hogy a' midön ő, t. i. *Bátori* szembe fogna szállani az ellenséggel, amaz hátúl rohanna réájok, és őket két tűz közzé szoritanák.

§. 92.

Kinyifl Pál, a' ki rendkívül való erejére nézve idejebéli hazafiai által, magyar *Hektornak* neveztetett, *Bátorinak* tanácsát követvén, szüntelen szemen tartotta az ellenséget, és olly okossan nyomozta azt, hogy senki-is őtet meg-nem fajdithatta. — A' minden félelem 's tartózkodás nélkül előre törekedő Osmanok Erdélynek végső határi-

hoz érkezvén, szokások szerént mindjárt a' zsákmányozáshoz fogtak, és minekutánna tfak nem az egész Maros mellyéket fel-dúlták, és fok ezer ártatlan lakofokat meg-öldöftek és el-rablottak volna, Károlyfejerváruak vidékéről fok prédával meg-terhelve vissza indultak. — *Bátori István*, a' ki a' viadalra való alkalmas helyet előre কিনézte, és *Kinyisi Pálnak* el-érkezésére várakozván még tfak nem-is mutatta magát az ellenségnek, most már utánnok eredvén sebes lépésekkel követte, 's a' kenyér mezején bé-is érte őket, holott egymás erejének titkos vizsgálása után, mivel mind ketten biztak erejekben, mind ketten ketfegtették-is magokat a' győzödelemmel.

§. 93.

Minekelötte *Bátori István* jelt adatott volna a' viadalra, minden feregek különösen imádkoztak, annakutánna, igen röviden fölőfökömvén, egymást meg-ölelték, meg-tsókolták, és kéz bé-adással fogadáftettek, hogy egymást semmi veszedelemben el-nem fognák hagyni, a' kórmányozó Vezérnek akarattya ellen helyekből ki-nem mozdúlni, és nem tfak nem fognák magokat a' hartztól vonogatni: söt inkább hazájoknak boldogságáért készek utolsó tsep vé-

véreket-is fel-áldozni. — *Bátori István*-is sátora eleibe gyűjtött hadi tiszteket ekként szállította - meg. „ Vitéz barátim ! Talám „ ugyan fognak olyanok taláztatni, kik a’ „ mi vitézségünket kárhoztatván a’ kegyetlen „ Törökökkel való fzenabe-szállástól irtod- „ ni fognak. — Midőn mások erőtlen és „ félénk Urok mellett hirtelen el-múló jó- „ kért hadakoznak, hafzontalan katonáskod- „ nak. Mi pedig, kik a’ Jépus Kristus mel- „ lett, az egész kerefzténységnek javáért, „ hazánkért, feleségeinkért, gyermekein- „ kért, vagyonunkért, és lelkünknek ’s te- „ stünknek idvefségéért hartzolunk, szentül „ és idvefségeffen vitézkedünk. — Sokan „ másoknak hafznuáért és birodalmáért fog- „ nak fegyvert; mi pedig a’ mi tulajdon „ boldogságunkért, országunkért és emléke- „ zetünkért viaskodunk. — Sokan egész „ életeket fanyarú büjtöléffel és kemény val- „ lásbéli törvényeknek meg-tartásával töl- „ tlik-el; mi pedig egy fzempillantás alatt- „ is több nyereségét szerzünk magunknak, „ mint amazok egész életekben, még pedig „ oly nyereséget, melly örökké állandó fog „ lenni. Több betse vagyon a’ Kristus sze- „ retetéért ki-ontatott tsef vérnek, mint „ akármelly oda haza tsefendefségben és bé- „ kefségben szerzett érdemeknek. — Vé- „ gyetek példát Idvežitönknek tanitványái-

„ ról és követőiről: miért hogy a' Kristus
 „ tfak egyedül azokat vette - bé az Apосто-
 „ loknak és meg - bódogúltaknak rendébe,
 „ kik az ő poharát meg - itták? miért hogy
 „ többnyire a' martyrokot tette - bé a' meg -
 „ bódogúltak és mennyei örökösök közzé?
 „ mivel azok bölts mestereknek tanításából
 „ és példájából meg - tanúlták azt, hogy a'
 „ testnek kárát, a' szent hitnek meg - tartá-
 „ sáért semminek kelleffen állítani; sőt sem-
 „ mit sem tartottak ők nagyobb isteni jó-
 „ téteménynek, mint midőn az igaz vallás-
 „ ért halálra és keserves kinszenyedésekre
 „ ítiltettek, mellyeket nem tfak önként, ha-
 „ nem nagy örömmel el - is szenyedtek. —
 „ Hol önthetnének - ki vérünket nagyobb ha-
 „ szonnal, mint az igazságnak óltalma mel-
 „ lett, mint azoknak a' nemzetségeknek
 „ meg - rontásában, kik a' hamis próféták-
 „ nak veszedelmes tévelygését követik, és
 „ a' Jésuft az Istennek egy szülött fiát, az
 „ igazságnak Fejelmét, és az égnek 's föld-
 „ nek Teremtőjét meg - tagadják? — So-
 „ kan vagynak kedves vitéz barátim! kik
 „ ezeken meg - nem illetődnek, mind azért,
 „ mivel nekik keves isteni kegyelem adat-
 „ tatott; mind azért, mivel az emberi in-
 „ dúlatok által meg - vakittatván méltóké-
 „ pen meg - nem gondolhatták ezeket. —
 „ Ti annakokáért vegyétek elmétekre tarto-
 „ má-

„mányainknak nyomorúságát, pufztulását
 „és veszedelmét. Nem csak hazánknak fő
 „emberei hurtzoltatnak-el javaikkal és bar-
 „maikkal együtt; hanem még a' ti gyer-
 „mekeitek - is, kiket nemesi módon nevelte-
 „tek, kiket igazán szereztek, és a' kikért
 „annyi fáradságot és veszedelmet szenved-
 „tedtek; kedves feleségeitek-is szívetek-
 „nek felei; fok nemes aszszonyok, kik a'
 „szemérmetséget és kegyeséget gyakor-
 „lották; javaitok, mellyeket otthon és má-
 „sutt fok verejtékkel szereztetek magatok-
 „nak; tisztségetek, mellyeket fok virtusok-
 „kal gyakoroltatok; és utólyára házi iste-
 „neitek és szenteitek - is, a' kik nélkül él-
 „netek lehetetlen. — Mind ezeket nem ha-
 „lálra, hanem a' halálnál fokkal keserve-
 „sebb rabságra 's nyomorúságra hordák-el.
 „— Szégyenlem és ártalom kedves vitéz
 „barátim elő-hordani, csak a' jövődjő éj-
 „jel hány tiszta szüzeket és szemérmes asz-
 „szonyokat fognak a' Törökök meg-szep-
 „lősíteni, mennyi szentség-törést fognak el-
 „követni, ha ti a' ti vitézségtek által nem
 „fogtok azoknak ellent állani. — Nem
 „hallyátok - é az aszszonyoknak keserves
 „jajgatását, és a' tetszemőknek firását? nem
 „hallyátok - é a' rabságra vitetteknek üvöl-
 „tését, kik hátra kötött kezekkel hur-
 „tzoltatván nem imádkozhatnak szokások

„ szerént az ég felé fel-emeltetett kezekkel,
 „ és hogyha öket meg-nem szabadítrjátok,
 „ inkább óhajtyák hálálokat, miut életeket.
 „ — ÉbredjeteK-fel annakokáért kedves vi-
 „ téz. barátim, és ma, nem tñak Istenetek,
 „ orfzágatok, hazátok, hanem javaitok mel-
 „ lett-is hartzollyatok, másként még azt-
 „ is, a' mit az ellenség eddig el-nem pré-
 „ dált, most mind el-fogjátok véfszteni. A'
 „ midön azért jel fog adattatni, ha valaha,
 „ most erőfien viaskodjatok, ne félljeteK
 „ az ellenségnek fokságától, kik kevesed
 „ magatokkal tanúttatok fokak ellen har-
 „ tzolni, soha a' Törökökkel hafonló szám-
 „ mal nem viaskodtatok, és még-is soha
 „ látat nem vetetteteK ő előttök. A' bá-
 „ torság öregbiti a' számot, a' vitéz ferege-
 „ ket szaporittyá, erőfíti a' mezitelen mely-
 „ lyeket, és a' nyak-vágásra ki-nyújtatott
 „ kardokat meg-útállyá. A' miképen tud-
 „ tomra adatott, minden órán el-fog amaz
 „ eros hadi Vezér tárfom KINYISI PÁL-is
 „ érkezni, és annak idejében segítségünk-
 „ re lenni. — Kérlek a' Jéfus nevére ben-
 „ neteket, bátran viaskodjatok, jól tudjátok
 „ ti azt, hogy az Isten soha ilyen környül-
 „ álláfok között minket el-nem hagyott.
 „ Hogyha pedig engedni fogtok a' barba-
 „ rufok dühöfségének, mellytől mindazál-
 „ tal az egek örizenek titeket, gondollyá-
 „ tok-

„ tok-meg azt, minőmu és melly fok gono-
 „ szokba fogtok esni. A' halálon kívül,
 „ mellyben még több jó mint rossz volna,
 „ holtig tartó rabság, el-szenyvedhetetlen
 „ nyalázat, és mindenféle nyomorúságok-
 „ nak özöne boritna-el titeket, mellyeket,
 „ hogyha férfi módon fogjátok magatokat
 „ vifelni, el-távoztathattak. — Nosza azért
 „ kedves vitéz társaim, az Isten szentséges ne-
 „ vének segítségül való hívása után tsapjátok
 „ öszve az ellenséggel, rontsátok - öszve ezt
 „ az otsmány nemzettséget, és mennyetek az
 „ el-raboltatott nyögő fokságnak segítségé-
 „ re. — Ma olly izivvel viaskodjatok, hogy
 „ vagy mind egy lábíg le-vágjátok a' ke-
 „ gyetlen ellenséget, vagy ha a' bal szeren-
 „ tse azt fogja kívánni, kézzebbek legye-
 „ tek meg-halni, mint a' fellyebb említett
 „ gonofzokat, vagy még azoknál-is nagyob-
 „ bakat szenyvedni, BÁTORY mindenütt je-
 „ len léfzen veletek, az ellenségnek sűrűsége
 „ között veletek együtt fog viaskodni, és
 „ hogy ő-is ősi ditsőségét el-ne veszesse,
 „ vagy győzdelmeskedni fog, vagy még
 „ ma az Istennek vendége lenni“ (1).

§. 94.

(1) BONFIN. Rer. Hungar. Dec. IV. Lib. VI.

§. 94.

Állig végzette-el *Bdtory* e' bátorító beszédét, mikor immár a' viadalnak kívánságával gerjedező Mársnak bátor fiai jelt kívántak arra adatni, és bölts vezéreknek tökéletes engedelmeiséget 's hűséget ígervén, a' fok *Rajta! Rajta!* kiáltással harfogtatták a' levegő eget. Melly rendkívül való készséget szemlélő *Bátori* sem képedelmezett a' dologgal; hanem leg-ottan a' vitézeknek hadi rendbe való állításához fogott. Minthogy pedig különböző nemből valók voltak katonái; annakokáért az első ütközetnek helyét engedte a' Szászoknak, ezek után az Oláhok következtek, leg-utól állottak a' Magyarok és Szekelyek, mindnyájan nem öt 's hat krajtzáros zsóldért, hanem kedves hazájokért, házok népéért 's vagyonkájokért hartzolni kívánó vitézek. — *Alibégh* Bassa-is nem vette tréfára *Bdtori* készülését; hanem ő-is frissen ki-vezette katonáit a' táborból, és az eddig gyűjtött zsákmánynak 's raboknak hátra-hagyásával, egyzeribe jelt fúvattatott a' tlatázásra, és leg-elsőben-is a' jobb szárnyon álló Szászokra rohanván, fokakat meg-ölt közzülök, fokakat meg-sebesítvén a' Maros vizébe ugratott, a' többit az Oláhok közzé való visszafutásra kényszerítette, holott a' viadal meg-
újúl-

újulván, mind két részről fok vér ontattattott-ki. — Hasonló szerentsétlenséggel hartzoltak a' bal szárnyon álló Magyarok és Szekelyek-is, kiknek hanyatlani kezdő ügyét *Bátori* szemlélvén, a' viadalnak helyén négy fzegü hadi rendbe állittatott vafas katonákat vetett az ellenség eleibe, kik noha orofzláni bátorsággal viaskodtak légyen ellenek; de végre a' szüntelen szaporodó *Osmanok* által meg-nyomattatván, *Száfsváras* felé kezdettek szorúlni.

§. 95.

E' dolognak szemlélésén nagyon megremült *Bátori* Vajda, és hátráló vitézei után eredvén, ekként kezdette őket biztatni: „Lehetetlen, úgy mond, hogy a' ki a' felséges Isten, és a' bóldogságos szent Szüz mellett hartzol, szerentsétlen leheffen. Ne féllyetek tehát kedves vitéz társaim, bátran jöjjetek utánnam, mivel ámbár rettegjenek - is lovaink a' sebektől, mellyek nélkül egy hartz sem eshetik-meg; de el-hidjete az, hogy az én lovam ma engemet veletek együtt gyözödelemmel fog táborunkba vissza vinni“. — E' szóknak hallására az egyesült Erdélyi vitézek megbátorodván, vissza-fordultak, és villám módjára futván a' *Törökökre*, olly vér-ontást tet-

tettek közöttük, mellyet ők tovább ki-nem állhatván kénytelenítették háta^t fordítani. — *Alibégh* Bassa, a' kinek még egynéhány pihent feregei voltak, látván viaskodó vitézeinek hátralását; a' nyugottakat elő-állította, és a' viadalt meg-újítván öszve kapfolt rendekkel kezdette a' magyar vasa-fokat, kik között volt maga *Bátori*-is, sértegetni, és már nem nyilakkal és dzsidákkal messzéről, hanem közelebről kardokkal, lántsákkal, kopjakkal, tsákányokkal és buzgányokkal gyilkolták egymást, a' Vezér Vezérrel, a' tisztek tisztekkel, és a' régi próbált vitézek hasonló katonákkal veszekedtek, és itten ennek, amott amannak melyéből tafzittatott-ki pihető lelke. De mivel az elhullott Törököknek véreből, mint a' *Herkules* Lernai hidrajának le-vagdaltatott nyakából, újjabb újjabb török fejek nevedtek és szaporodtak: az egyesült Erdélyi hadi fereg a' fokot fokáig nem győzte, a' fok dolog, harag és bosszúság miatt meg-fáradt, tfluportofian hullott, és a' mi még ezeknél kefervefebb volt, maga kedves kórmányozók *Bátori*-is meg-sebesítetvén, lovával együtt a' földre le-düllött, a' megölettetett dög testek közzé egyeledett, és még eddig vitézi módon viaskodó, dé már hanyatlani kezdő hadi seregének minden további reménységét el-öltotta.

§. 96.

Az egyesült hadi feregnek illy szomorú környül-állásai között, nem fokára felderült el-hünyt reménységének fénylő tfil-laga. *Kinyifi Pál* szemek láttára le-botsát-kozik könnyü szerü 's vafas lovafaival a' Kenyérmezőnek déli oldalán fekvő hegyekről, és leg-ottan, hogy a' térségre le-ért, még messzéről látván a' hartzoló fegyvereknek tfillogását, a' puskáknak ropogását, és a' viaskodó két ellenségnek hol előre, hol hátra való futkosását, sebes vágatva oda fut, meg-támadja hátúl a' Törököket, és mint a' meg-búsult oroszlán fenkit nem néz; hanem két kezében vívelt pallofaival, valakit elől 's utól ér, le-mészárollyá, és kevés szempillantások alatt tágas útat nyesvén az ellenségnek feregén, az Erdélyi vitezekhez jutván, kiáltja harfogó torkával: „Hol „vagy *Bátori* kedves pajtásom, hol vagy, „ha még élsz szólly, és ne féllly, itt va- „gyok én *Kinyifi Pál* fegittségedre“. — A' dög testek között fetregő *Bátori* meg-vidúl, és pihegő lelkének éltet rezegő beszéde által jelentvén, kéri vezér társát *Kinyifi Pált* hazájának 's vallásának óltalmára, és a' ki-ontatott ártatlan vérnek meg-bosszú-lására. — A' Vajdának nyögéset halló *Ki-nyifi*-is oda fut, fel-emeli a' földről 's lóra ül-

ülteti kedves *Bátoriját*, bátorittyá a' megfélemletteket, az el-futottakat vissza hívja, és velek együtt körül vévén az ellenséget, lövi, vagja 's meg-fzalasztja őket, minden hadi bútorokat, eszközöket és gyűjtött prédájokat el-foglallja, ki-fzabadittyá marokok közzül a' kerefstény rabokat, és ezen nevezetes ütközetben, 30. ezer törököknek le-vágásával rendkívül való erejének 's vitézségének halhatatlan bizonytságot mutatya.

§. 97.

Ez ám az a' híres *Kenyér-mezői* ütközet, mellynek mását semmi nemzetbéli krónikák nem mutathatnak, A' kik az ellenség közzül *Bátorinak* 's *Kinyifinek* fegyverétől meg-menekedhettek, azok az erdőkbe és hegyek közzé futván, rész szerént éhség és szomjúság, rész szerént az Erdélyi parasztnak keze által emésztettek-meg. Maga *Alibég* Bassa-is egyedül nyelvének 's könnyösének változtatása által menekedett-meg annak a' barom pásztornak bosszús kezétől, kinek kunyhójában egy éjjel nyugodott. A' gyözüdelmek a' széllyel futott ellenségnek üzéséről meg-térvén, az ütközetnek helyén heverő török dög-testekből kézzítettett aftaralokon ettek 's ittak a' nyereségből, és

mi-

minekutánna a' jó Szántorini és Cziprusi nektárnak göze agyoknak velejéig fel-hatott volna, előbbi veszedelmekről el-felejtkezvén, némellyek író penna nélkül készült gyözüdelmi énekeket dúdoltak, mások tzi-kornyásson süvöltöttek, fokban tántzra ugorván, bokájoknak 's pengő farkantyújoknak öfzve verése által jelengették örömeiket. Az egész éjelt illy vigszággal töltötték-el, senki nem vólt közöttök, a' ki gyözüdelmén való örömet egy vágy másféleképen ki-ne jelen-tette volna. Még az ellenségnek markától meg-menekedett fogoly férfiak - is járták a' lejtöt, és azok a' szegény aszszonyok 's ártatlan leányok, kik az előtt kevés órákkál pórásra füzettetve, a' félelem és reménység között nyögtek és síránkoztak, most már szabadítójoknak öléibe dülvén, lábaiknak módos rakogatásával, derekoknak jobbra 's balra való hajlogatásával, és a' vitézeknek szivekig bé-ható mosolygásokkal mutogatták bánatoknak nem reménylett nagy öröme-re való változását. Egy szóval, ki ki a' mint tudhatta úgy jelengette szívének belső vigszágát, és hogy a' nézőkben nevettséget indithassanak, hol egy, hol más módon izgatták 's mozgatták testeket. A' leg főbb hadi tiszvifelők - is részcsültek ez örömben, ök a' köz rendű vitézeket, ezek amazokat únszolták a' vigafszágra. *Kinyisi Pálra* ke-
Ofm. III. R. II. Sz. N rül-

rűlvén a' tántzos for, ő sem vonogatta magát attól, hanem nagyot ugorván egy előtte heverő török nagy dög testet fogaival a' földről fel-emelt, és azzal kerekbe forogván herkulési tántza által nem nevettséget, hanem valóságos bámulást szerzett a' jelenvaló nézőkben (m).

§. 98.

Nem volt ez *Mátyás* Királynak az Osmanokon vett utolsó győzdelme, ámbar azokat, mint kevesbé emlékezetefeket BONFIN még csak egy szóval sem említi. Meghólt ugyan a' telhetetlen *Mahomet* Tsáfzár 1481-dik esztendőben; de támadott e' ragadozó fasnak* hamvaiból egy olly vérengező fenevad *II. Bajazet*, a' ki tellyes lévén a' Keresztények ellen való gyűlölséggel, ha őtet attyának szomorú nyomdoki nem rettentették volna, mindjárt uralkodásának kezdetében ki-költ volna a' magyar nemzet ellen. — De így sem fojtogathatta sok ideig titkos haragját; hanem mindjárt 1482-dik esztendőben, Európai 's Állai hadi feregeivel,

(m) Vid. BONFIN. *Rer. Hungaric.* Dec. IV. Libr. VI.

vel özön módjára el-borította vég tartományainkat, kiket mindazonáltal a' magyar Hektor *Kinyisi Pál* és *Dótzsi Péter*, *Szendrő* várasának vidékén keményen meg-verték, és fok ezeket le-vagdolván egész Rácz Országból ki-űzték őket, Ugyan ezen gonosz lelkű *Osmani Fejedelmet*, a' ki minapi szerzett békeességben tett fogadása 's hite ellen nem csak *Havasalföldét*, hanem *Horvát Országát*-is tüzzel 's vassal pusztította az oda ki-küldött *Tatarjai* által, *Mátyás Király* annyira meg-törte *Brankovits Farkas* Rácz Országai Fejedelem, *Gerebi Mátyás* Horvát Országai Bán és *Frangepan Bernát* hadi vezérjei által, hogy ő soha többé nem mert fegyvert fogni a' Király ellen.

§. 99.

Mátyás Királynak 1490-dik esztendőben történt halálával együtt, a' magyar nemzetnek minden hadi virtusa és szerentsége is el-temetődött. — II. *Ulászló Király*, a' kit szokott szava járásáért *Dobzse Lászlónak* neveznek a' magyar történeteknek Irói (n),

N 2

Bd.

(n) *Dobzse* tseh szó és annyit télsen, mint *Jól* vagyón. *Dobzsenak* neveztetett tehát ez

Edtör István Erdélyi Vajdának és *Gerebi Mátyásnak* (o) halála után, mind a' polgári, mind a' hadi dolgokat igen restellen folytatta, szunnyadozni engedte a' törvényeket, nem gondolt semmit-is a' biráknak fősvénységével és igazságtalanságával, az igaz ügyeknek elnyomatásával, és a' hatalmasoknak kegyetlenségével, egy szóval, miatta kiki azt mivelhette, a' mit akart. A' hadi dol-

a' Király, mivel annyira a' tunya életnek adta magát, hogy akárki mit szólott legyen néki az Ország dolgaira nézve; mindenkör így felelt: *Dobzse Dobzse*, az az: Jól van, jól van.

(o) *Gerebi Mátyás*, *Mátyás* Királynak vér szerént való rokona és igen kedves hadi vezére volt, a' ki ifjúságában *Sajtza* városának ostromlása alatt egy igen nagy vitéz török Bafával, a' ki magának *Mátyás* Királytól bajnokot kért, de senki nem találtatott az egész magyar táborban, a' ki vele szembe méréslett volna szállni, egy száll kardra ki-ment, és fokáig való bájjvivála után ötöt meg-ölte, és el-váगतott fejét a' Királynak lábaihoz tette. Kinek nem reménylett vitézségén a' Király meg-örölvén, egy pár aranyból készült sarkantyúval, egy tzipra szerfszámokkal fel-ékefttetett jó paripával meg-ajándékozta, és az egész magyar hadi seregnek hallatára igen meg-ditsírte ötöt. Vid. *Istvánffy Histor.* Libr. II. p. 18. Edit. Coloniens.

dolgok hasonló szomorú állapotra jutottak az ő uralkodása alatt, a' *Mátyás* Király hadi iskolájában tanult és próbált hadi vezérek egymás után ki-hóltak, aszszonyi puhaságra változott a' fegyverben való gyakoroltatás, a' hadi kemény fenyték meg-szünt, szellyel ofzlottak a' régi próbált vitézek, még a' csak győzni és halni tudó *Mátyás* Királynak fekete serege között való szolgálat-is útálatba ment (p), sem egyiknek, sem másiknak zsoldja rendessen 's annak idejében ki-nem járt, a' Királynak példájára az egész magyar ifjúság álomba 's tunyaságba merült, egy szóval, el-változott a' nemzetnek ditsőségre vágyakodó előbbi ditséretes természetete.

N 3

§. 100.

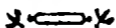
(p) Ez a' fekete sereg (*Nigra Corvini legio*) *Mátyás* Királytól állittatott-fel, mindenkor válogatott nagy emberekből állott, kik kézszebbek voltak mind egy láb big meg-halni, mint valaha az ellenség előtt meg-futamodni. — Fekete seregnék neveztetett mind azért, mivel derekokon fekete zomántfos mellyvafakat viseltek; mind azért, hogy télen nyáron az égnek kárpittyá alatt táborozván, ortzájoknak bőre fekete szint öltözött magára. Vid. BONFINIUS *Rer. Hungar. Dec. IV. Libr. IX. et Franc. Carol. PALMA Notit. Rer. Hung. Part. II. pag. 377.*

Bajazet ez időben uralkodó *Osmani Fejedelem*, a' magyar nemzetnek ősi virtusáitól való el-fajulását titkos kémjei által kitanulván, hol egy, hol más részről kezdete *Ulászló Királyt* szorongatni. Minthogy pedig a' még *Mátyás Királlyal* szerzett békeségnek ideje el-nem tölt, tettetes tselekedetei által kivánt az ellenségeskedésre alkalmatosságot szolgáltatni. E' végre *Bosznia Országának* akkori helytartóját *Jakupp Bafsát*, 10. ezerből álló *Matzedoniai és Rätz Országi lovasokkal* *Karinthiának* pusztítására ki-küldötte, a' ki ezen tartományt fel-dúlván, és sok ezer boldogtalan lakosokat rabságra vivén, sok prédával meg-terhelve indult vissza felé. — *Derentséni Imre* és *Bodó János* *Horvát Országi Bánok*, 's velek együtt *Károly Korbaviai Gróf*, *Frangepán Bernát*, *János*, és *Miklós* három testvér atyafiak, és *Gróf Zrini Péter*, *Jakupp Bafsának* meg-zabolázására, 8. ezer emberből álló, de a' fegyverben tellyességgel gyakorlatlan fereggel eleibe állottak *Motrusz várasának* vidékén. A' miképen *Istvánffy Miklós* 's más magyar történeteknek Írói fel-jegyzették, *Jakupp Bassa Derentséni Imrénak* erejét nagyobb-nak gondolván lenni, mint az valósággal volt, meg-félemlett, és a' keresztény rabok köz-

közzül választott 's hozzá küldött követei által, magának szabados által-menetelt kért, mellyet, minthogy a' keresztény rabokat nem akarta vissza-botsítani, meg-nem nyerhetett, azért a' Mária istennek közbiróságára bízta pörének ki-menetelét. — Mivel *Dercentséni* nemcsak feregének számára és gyakorlatlanságára, hanem még lovas feregének erejére nézve sem hasonlithatta magát az ellenséghez: azért tanátfosabbnak lenni tartotta *Modrusznak* köfalai alá visszamenni, mint gyakorlatlan katonait a' szabadmezőségen szerentséltetni. Ellenben *Frangepán Bernát* és más értetlen fő hadi tisztek felénkséggel, hazajához 's Királyaéhoz való hűségtelenséggel, és a' jó szerentsével élni nem tudással vádolván őtet, szüntelen únszoltak az ellenséggel való meg-vivásra, és a' keresztény raboknak meg-szabadítására.

§. 101.

Hadi tiszteinek illetlen 's valósággal boszszontó beszédét fokáig nem tűrhethén *Dercentséni Imre*, éretlen kívánságoknak eleget tett, és jelt fúvatván a' viadalra, az erdőségből csuportosan ki-rohanó ellenségre bátor fízzel ütött, 's láttatott-is eleinte gyözüdelmeskedni. De mivel *Jakupp* Balfának egész ferege a' leg-gyorsabb lovaságból állott,

és a' tanulatlan Horváttságot előre 's hátra futásával tfak hamar el-fárasztotta: azért ök fokáig ki-nem álhatták a' farat, hanem hátat vetvén meg-futamottak az ellenség előtt. *Frangepán Bernát*-is, a' ki az előtt kevés órákkal leg-jobban sürgette az ütköz- tet, 's még előre nyufzta a' bakot, látván *Frangepán János* testvérének meg-öletteté- fet, el-futott, és rossz példájával még azt a' horvát fereget-is, a' melly mind ekkoráig derekafan tartoztatta az ellenségnek dühös- ségét, futásra indította. Ekkor *Derentséni* pihent feregével elő-álván a' viadalt meg- újította, biztatta a' félelmefeket, az el-fu- tottakat vissza-hivta; de mivel sem kérése, sem bátoritása által semmit-is nem bóldo- gúlhatott, maga-is, hogy ditsőségeffen meg- halhasson, az ellenségnek foksága közzé fu- tott. Sokáig hartzolt ő itten, és fok ellen- séget meg-is ölt, de minekutánna hartzá tüzének közepén, szablyájának markolatnya el-tört és dárdával által szuratott paripája a' földre le-düllött volna, az ellenségtől el- fogattatott. Szabadításán erolködő kedves fia és testvére szeme láttára ölettetek-meg. Hasonló kimenetele volt *Frangepán János- nak*, *Blatkovits Györgynek*, 's más nevezet- tes fő hadi tiszteknek és 5077. katonáknak. — *Frangepán Miklós Derentsénivel* együtt fogságba esett, de azután tfak hamar nagy

fum-

summa pénzen meg-váltatott, öt' pedig, t. i. *Derentsenit Jakupp Bassa Bajazet* Tsászárnak küldötte ajándékba, kinek parantfolat-tyára, a' hét tornyú várnak fogságába vet-tetett, és ugyan ottan, rabságán, kedves fiának, 's testvér öttének és hadi népének el-vesztén való bánattyában, három hol-nap múlva meg-is holt (q). Ez a' szeren-tsétlen ütközet történt *Modrusz* vidékén 1493-dik esztendőben.

§. 102.

Derentséni Imre Horvát Országai Bánnak fogságba való esését, és az akkor el-húllott magyar és horvát nemefeknek halálát, a' következő 1494-dik esztendőben *Kinyisi Pál* tiszzeressen-is meg-boszúlletta. Nem várta ő a' téli zuzaváros időnek el-múlását; ha-nem az alsó Magyar Országai várakban fekvő őriző katonákat őszve gyűjtven, és a' Duna vizének jeges hátán Rátz Országba által költöztetven, *Szendrő* városának egész vidéket fel-düllatta; maga pedig a' duna partján le-telepedett 3. ezer emberével együtt *Ali-bég*

N 5

bég

(q) Vid. ISTVANFFY Hiftor. L. II. p. 19. et feqq. et BONFIN. Rer. Hung. D. V. L. III.

hég helytartó Balsának mozdulására vigyá-
zott. A' többi ferege által hozzá fogatott
a' várnak ostromlásához; és az őriző kato-
nákat készületlenségben találván, egy 's két
óra folyása alatt meg-vette a' várát, és az
abban fekvő ellenséget mind egy lábíg le-
vagdaltatta. Mind itt, mind a' körül belől
fekvő várasokban annyi gonofzúl gyűjtetett
kints és préda találtatott és efelt a' győző-
delmes Magyarorságnak kezébe, hogy annak
el-vitelére elég ló és szeker nem találtat-
ván, minden vitéz a' betsefebb portékákból,
ú. m. pénzből, arany 's ezüst edényekből,
drága kövekből és gyöngyökből, és fok be-
tse perfiái köntösökből annyit vitt-el ma-
gával, a' mennyit tsak lova el-birhatott,
ennekfelette fok lovat, szarvas marhat, és
juhok-is vittek-el magokkal, a' betstele-
nebb jószágot rész szerént a' földbe ástak,
rész szerént meg-égették (r). A' nyert pré-
da egyaránt oltattatott-fel a' győződelme-
sek között, kik leg-inkább sajnállották azt,
hogy *Alibég* Balsának feleségeit, ágyasait és
gyermekkeit el-nem foghattak. Ezeket a'
várasnak ostromlása alatt egy titkos ajton
ki-

(r) Vid. ISTVANFFY Histor. L. II. pag. 21.
et BONFINIUS Rer. Hung. Dec. V. L. III.

ki-vezetvén, bátorságos helyre vitték a' pendel őrzo fekete fél-emberek. — *Alibég* Bassa el-vitetett kintsének vissza-szerzésére, és a' rajta esett piszoknak le-mosására 8. ezer lövafokkal indult a' gyöződelmefek után; de minthogy ők már által jöttek a' dunán, és a' víznek háta álló jég-is meg-indult és keményen zajlott, nem böldogülhatott szándékában, és így, kéntelen volt fok agyarkodások és fog tükorgatások között *Szendró* várába vissza-térni (s).

§. 103.

Kevés hadi feregének fzerentsés haza vezetése után, egyenesen Nandorfejevára felé vette *Kinyisi Pál* úttyát, hogy az ottan zenebonáskodó, az ellenséggel titkon tzimborázó, és annak a' várat fel-adni akaró ráz katonákat ideje korán meg-büntethesse: Azért mihelyeit oda érkezett, mindjárt meg-kötöztette, és kinos kérdésekre (torturára) fogatta a' pártosoknak fejeit, kik-

(s) E' között a' nyert préda között vóltak szent *László* Királynak igen mesterségeffen készült két ezüst gyertyatartói-is, melyeket *Alibég* Bassa *Mátyás* Királynak uralkodása alatt prédált vólt el Nagy-Váradról.

kiknek valias-tételéből mindeneket ki-tanulván, mindnyájokat szörnyű, és foha annak-előtte nem-is hallatott kinokkal végeztette-ki e' világból. Tudni-illik mindennap egyet egyet húzatott nyársra, és azt elevenen megsütvén eledelül adta a' többinek. Illyen szörnyű halála volt mindeniknek az utolsóig, ezt pedig éhség' és szomjúság által ölette-meg. Minekutánna e' titkon gerjedő tüzet még első szikrájában meg-fojtotta, és útját Buda felé vette volna *Kinyifí Pál*, Szent *Kelemen* nevezetű kis váraskában vefzedelmes forró nyavalyába esett, és fok-jeles hadi vífelt dolgokkal ékeskedő életet harmadnapi betegsége után bé-is rekész-tette. — A' kik tfak hallottak az ő halálának híret, meg-nem tartoztathatták magokat a' sírástól, és a' haza-is valójában fájlalhatta egy olly hadi fő vezérének el-húnyását, a' kit a' természet rend kívül való erővel, a' gyakorlás vitézi bátorsággal, az időnek lassan forgó kerekeit kórmányozó Valóság pedig minden dolgaiban egy formán kedvező szerentsével áldott-meg (t).

§. 104.

(t) *Kinyifí Pál* szegény nemes szülektől született T. Kinyifén, és mindjárt zöldellő ifjú.

§. 104.

Hatalmának öregbitésében telhetetlen *II. Bajazet* Tsászár, a' Magyaroktól imitt amott kapott tsapásai után 1500-dik esztendőben *Cfernovich János* és *Komnénus Miklós* Epirusi Királykák ellen fordította fegyverét. — A' Velentzések félvén a' szomszéd ház tüzének pernyéjétől, titkon pénzbéli segittséget küldöttek amazoknak. E' dolgot meg-fajditván az Osmani Fejedelem, Epirus szigetéből a' Velentzési *Dalmátziába*, *Naupaktumba*, *Dyrrachiumba*, *Methondba* és a' *Tzefaloniai* szigetbe által vitte puszító fegyverét, 's tsak hamar el-is foglalta azokat.

ságában gyalog katonák közzé állott, holott köz emberségből graditsonként mind előbb előbb ment, és utóllýára jeles maga viselete 's hadi virtusai által fő vezéri méltóságra lépett. A' Temesi Bánságot 25. esztendőig viselte, és azon idő alatt sok baja lévén a' Törökökkel, mindenkör győzödelmeskedett rajtok. Minthogy néki magának semmi maradéka nem völt, halála után *Kinyisi József* testvér atyafiának fia, a' kit maga Pál nevelt, teretett Temesi Bánná, a' ki ezen méltóságos hivatalát hasonlóképen ditséretesen, és szzerentséssen viselte. Vid. BONFIN *Rer. Hungar. Dec. V. Libr. III. et ISTVANFFI Histor. Libr. III.*

kat (u). Melly éppen nem várt történeten meg-indult Velentzések, a' Spanyol, Frantzia és Magyar Királyoktól kértek-a' barbarufok ellen segittséget. A' köz-társaságnak *Ulászló* Királyhoz jött bölts követe *Paskhalik Péter*, mindjárt Budára való érkezése után *Bakdfi Tamás* Esztergomi Érseket, és más hasonló, a' Király előtt nagy kegyelemben s tekéntetben álló fő embereket kerülte-meg, kiknek közbe járása által, következő pontok alatt ment a' frigykötés tökéletességre, hogy t. i. a' Király ugyan elegendő hadi fereget fogna a' Velentzei köz-társaságnak segittségére küldeni, de úgy ha az, a' *Mátyás* Királynak esztendőnként fizetetni szokott 1000. aranyokból álló summát az egész hadakozásnak idején fizetni fogná.

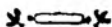
§. 105.

Bulgaridnak és Rátz Országának helytartó Bafsái, kik a' magyar nemzetnek legkissebb mozdulására-is árgufi szemekkel vigyáztak, titkos hadi készuleteinket észre vévén, hirt adtak azokról uralkodó Fejedelmeknek.

(u) Vid. Joh. Baptista VERUS. Rer. Venetar. Libr. III.

nek. Ahoz képest *Bajazet*-is, a' ki nemzetének törvénye 's szokása szerént jobban szerette ellenségeit meg-előzni, mint azoktól meg-előztetni, ekkor sem várta nyakára a' veszedelmet, hanem ő maga Görög Országi ellenségeivel bajoskodván, a' *Morlakhufokat*, *Martalófokat* és a' tartománybéli paraszto-
kat fegyverkeztette-fel (x), és azokat kül-dötte 1501-dik esztendőben a' fellyebb em-
litett Bafsáknak vezérlése alatt Bosznya Or-
szágnak pusztítására, és *Jajtza* varasának ostromlására. Kiknek gyilkos szándékat mi-
helyt meg-hallotta *Corvinus János*, *Mátyás*
Királynak ágyasától született, de igen nagy-
ra termett, és valósággal királyi koronát ér-
demlő fia: mindjárt öszve húzta *Gerebi Pé-
ter* Magyar Országi Palatinusnak, *Tzobor*
Imrének, *Frangepán*, *Karlovich* és *Zrini-Gró-*
fok-

(x) A' *Morlakhufok* Dalmatziában lakó nemzet-
tség, görög valláson vagynak, ennekelőtte
meg-esküdt ellenségi voltak a' Törököknek,
mostan pedig azoknak jobbágyai, tót nyel-
vet beszélnek, és tők nem mindnyájan tol-
vajságokból élnek. A' *Martalófok* hasonló tol-
vaj nemzettség, *Albaniában*, *Dalmatziában* és
Horváth Országban laknak, keresztények ugyan,
de még-is el-lopják mas keresztényeknek
gyermekait, és azokat pénzen adják-el a'
Törököknek.

foknak hadi népet, és azokkal előbb rajta ütött az ellenségén, mint sem ez amazt észre vehette volna. A' melly dolgon megfélemlert hadi Vezérek, nem annyira a' győzelemhez való bizodalomból, mint inkább kéntelenségből meg-ütköztek ugyan *Corvinus Jánossal*, de mivel az ő karjának 's kardjának súllyát fokáig ki-nem álhatták, hátat vetettek, és a' közel fekvő hegyek, völgyek és erdők között keresték életeknek meg-tartását. Azokon kívül, kiket a' mieink mind az ütközetnek helyén, mind futásokban le-vágtak, fokakat ugrattattak a' *Verbás* folyó vízbe-is, mellyben vagy megfúltak, vagy a' győzödelmeknek fegyvere által meg-emesztettek, úgy annyira, hogy ez ütközetben többen vesztenek-el 4. ezer török katonáknál; a' mieink közzül pedig ezer embernél több el-nem esett, és ugyan annyi sebefedett-meg. — Az ellenségnek táborában találtatott préda és hadi bútorok a' győzödelmes vitézek között forsra hányattak, *Jajtza* várafa minden szükséges eszközzel, eleséggel és őrizettel meg-töltetett, és annak további gondvifeléle-is *Gyulai Jánosra* bizattatott.

§. 106.

Hasonló szerentsével hadakoztak 1502-dik esztendőben *Corvinus János*, Gróf *Szent-*

györgyi Péter Erdélyi Országi Vajda és *Somi József* Temesi Bán, *Posegának* vidékére bé-
 ütött, és mindenfelé kegyetlenkedő Török-
 kök ellen. Ezeket nemcsak keményen meg-
 verték, és nemcsak fokakat megöl-
 tek közülök az említett magyar hadi Vezé-
 rek; hanem hadi seregeket által vivén a'
 dunán, Nandorfejérvár és Pantsova között
 Bulgariába bé-táptak, és elsőben-is *Bodon*
 és *Kladova* várafokat 's más Osmani biroda-
 lomban fekvő helységeket foglalták-el, an-
 nakutánna egész *Nikopolyig* ki-terjeszked-
 vén, annak külső várfait fel-gyújtották,
 a' lakosoknak immár tsürökbe rakatott ga-
 bonáját meg-égették, barmaikat el-hajtot-
 ták, az elő 's hátúl találtatott török kato-
 nákat meg-öldösték, és az ó vallású keresz-
 tényeket onnan által hozván, Temesvár és
 Nandorfejérvár között fekvő tartományban
 telepítették-le. Melly ritka győzdelem ál-
 tal a' szintén mennyegzőjét inneplő Király-
 is nagyon meg-örvendezettett.

§. 107.

Görög Országi és Peloponezusi hadako-
 zásainak szerentsés el-végzése után, *Bajazet*
 Tsáfszár nagy győzdelmi pompa között
 tért-vissza Konstantinápolyba, és ha e' fé-
 nyes váras a' földindulások által meg-nem

úndokított, ha tulajdon fiait, kik a' birodalmat ki-akarták keze közzül fatfarni, elene fel-nem támadtak volna, tovább-is folytathatta volna a' Magyarok ellen való hadakozását. Illy veszedelmes környül-állásai között tehát *Achmet* nagy Vezérjének javaslására 1504-dik esztendőben, mind a' Velentzei köz-társasággal, mind *Ulászló* Királlyal 8. esztendőre békefésget kötött. E' békefésgetnek tökéletesfégre való vitelére *Bélai Barnabás* küldettetett Konstantzinápolyba, kinek ferény vigyázása és bölts maga alkalmaztatása által, a' szerzett békefésget szentül meg-tartatott, és *I. Sélimnek*, *Bajazet* el-fájúlt fattyának uralkodásáig kedves magyar Hazánk tésendeiségben élt.

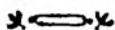
§. 108.

Sélim, ez a' mérges kigyónak fajzattya, édes attyának Ásiai pártos job bágyaival való bajoskodása alatt, elsőben-is *Achmet* és *Korkut* két testvér bátyyait egész házok népével együtt kegyetlenül ölette-meg, annakutánna hol adománya, hol igiretei által annyira magához vonta a' Birodalombéli fő embereknek és Jantsároknak szívet, hogy azok Ásiából győzdelemmel haza érkezett attyát *Bajazetet* 1512-dik esztendőben uralkodó székéből le-vetettek, és méreg ital által

tal életéről-is meg-fosztották. Mellyen a' zenebonára hajlandó község meg-bosznokodván, egymás között meg-hasonlottak, fok méltóságos személyeket meg-öldöttek, mindent égettek és pusztítottak, és az Osmani Birodalomnak végső veszedelmére igyekeztek. Ha ekkor, a' mint *Jovius* és *Tubero* böltfen meg-jegyzették, a' keresztény Fejedelmek előbbi nyughatatlanságokról valójában meg-emlékeztek, és ha egyező szívvél 's akarattal lettek volna egymás közt, könnyen véget vethettek volna az Európai Osmani Birodalomnak.

§. 109.

A' keresztény uralkodó Fejedelmeknek illy kárhozatos veszteglése között, *Bakdsh Tamás*, Esztergomi Érsek és Kárdinál, *Ulászló* Királynak engedelmével, 1513-dik esztendőben Rómába utazott, olly fel-tétellel, hogy a' szentséges atyának *X. Leo* Pápának közben-járása által a' keresztény Fejedelmeket a' közönséges ellenség ellen fel-fegyverkezethesse. A' mintfogya elégge erőlködött-is azon e' nagy Papi Fejedelem; de mivel az ő tanátsának sem a' több koronás Fejek nem engedelmeskedtek, sem ő magának elegendő költsége nem volt segítő felegéuek öregbitésére, utólyára a' Római Egy-

háznak el-fogyhatatlan kintséhez a' bün borsátó kegyelemhez (*Indulgentziához*) nyúlt, és tökéletes bün-botsánatot ígirt mind azoknak, valakik az evangeliomi vallásnak általmáért magok költségén fegyvert fognának. — A' bün-botsánatot ígíró petséres levellel *Bakátsi Tamás* hazájába meg-érkezvén, Római útazásának hasznát mind magának *Uldszló* Királynak különösen, mind közönségesen az Ország gyűlésének megbefélllette. — Azok, a' kik sem előre gondolkodni nem tudtak, sem a' Hazának boldogságát szivekre nem vettek, jóva hagytak, 's ditsértek az Érfeknek buzgóságát és tanátsát. Ellenben mások, kik Országunknak akkori környül-állásait valójában ismérték, és észre vették a' parasztságnek a' Nemeség ellen való titkos gyűlölségét, 's nevezetessen *Telegdi István*, az Orzágnak akkori Tárnok-mestere, azt javaslották, hogy inkább minden igaz hazafi adakozzon a' közönséges szükségnek ki-pótolására, és ezen önkényén való adományból öregbítessen a' hadi sereg, a' hadi eszközök készítettessenek el jó eleve, és így indittfanak hadat az Osmanok ellen (γ).

§. 110.

§. 110.

Telegdinek bölts tanátfa, sem a' fő rendeknek, sem magának a' rövid látású Királynak nem tetsvén, győzött *Bakátsi Érseknek* akarattya. Annakokáért ő, mindjárt következő napon a' Budai fő templomban bé-menvén, a' izent misének végződése után, maga el-olvasa a' Pápának bűn-botsánatot ígíró petsétes levelét a' gyülekezet előtt, és a' kerestnek fel-vételére fontos okokkal ferkengette a' halgatókat. Ennekfelette annak közönségefebb való tételére, minden Püspököknek, Káptalanoknak, papi gyülekezeteknek (*Conventeknek*) és Klástromoknak meg-küldötte a' bűn-botsánatot ígíró levelnek mását, és minden egyházi Elő-járóknak keménnyen meg-parantsolta, hogy annak a' templomokban való el-olvasása által buzdítsák-fel a' községet a' keréztény vallásnak óltalmára. E' bűn-botsátó kegyelemnek mind a' két magyar hazában hirtelen el-terjedt híre egy 's két hólnap alatt 40. ezer ember gyüllött-öfzve Székesfejervár, Kalotfa, Báts és N. Várad vidékére, minden gonofztévok, tolvajok, gyilkosok, haramják, kapa, kasza, 's akasztófa kerülök csuportosan futottak a' keréztény fereg közzé; sőt még a' szántó vető parafatok is, kik a' mezei dolgot, a' közönséges

tetett belső embereinek adatott eledelül, és azok, a' kik abból ettek, szabadon bortsátattak, a' kik pedig abból enni nem akartak, ott mindjárt diribra darabra kontzoltattak. Meg-maradott testének darabjai máfoknak tanúságára, Budánál, Pestnél, Nagy Váradnál, és Székesfejérvárnál nyarsba húzattattak. Az ő pártos követői közzül, a' miképen fel-jegyeztetett, 80. ezeren vesztettek - el ez ütközetben (z).

§. 114.

Illy ki-menetele volt a' Haza 's Király ellen pártoskodó kerefstefeknek, kiknek szerentsés meg-győzése által, *Zápolya János* az egész nemzet előtt, nagy hirt, nevet 's kedvességet szerzett magának. Melly kerefett ditsőségen való biztában, következő 1515-dik esztendőben, *Zfarnó* várának ostromlására ment, hogy az ottan lappangó és hazánkba gyakorta bé-tsapó ellenséget megzabolázza. Egyszer'smind *Exyingi Török Imrének*, Nandorfejérvára akkori fő kormányozójának - is meg-izente, hogy az őriző ka-

(z) Vjd. ISTVANFFY Histor. Libr. V. ad a. 1514.

katonáknak felével és a' szekeres ágyúkkal a' rendelt időn és helyen megjelenyen. Ő maga tehát mintegy 10. ezer emberből álló gyalog és lovas seregével, szent Jakab havának 4-dik napján, a' dunán által költöztvén, háromszori napolása után olly nagy tífendességgel jutott *Zsarnó* vára alá, hogy az ottan, és körül belől sekvő ellenséget egész kézfületlenségben találta. Keves napokkal azután *Pakfi Mihály*-is oda érkezett könnyű lovasaival, 's minden haladék nélkül hozzá fogtak a' várnak ostromlásához, és kemény ágyúzáfok által úgy annyira le-rontották a' kőfalakat, hogy ámbar az őrizők semmit el-nem múltattak legyen annak vitézi módon való védelmezésében: de csak ugyan még-is semmi reménysek nem vólt, annak magok ereje által való meg-tartására. Ahozképest folyamodtak *Szendrő* várának fő kormányozójához *Balibéghez*, a' ki törpe termetére nézve *Kussuk* Bafsának neveltetett (a), 's ettől kértek magoknak feigittséget.

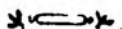
§. 115.

(a) *Kussuk* török nyelven kistiny és törpe termetű embert jelent.

Kuffuk Bafának a' jelenvaló vezedelemnek el-fordítására elegendő fenyítékes ferege nem lévén, a' *Martalófokat*, és Rätz orizági 's Bulgáriai fegyveres paráztokat gyűjtötte hirtelenséggel öfzve. Minthogy pedig ezeknek vitézségéhez keves bizodalma volt; azért előre ki-küldött kémjei által olly hirt terjesztetett-el, hogy ő válogatott vitézekből álló hadi fereggel megyen a' meg-szállott várnak fegittségére, és kéfzebb légyen meg-halni, mint másnak engedni a' győzödelmet. Melly hamiflan költött hirnek hallásán annyira meg-índült *Zapolya*, hogy leg-ottan parantiolatot adott a' ki-szögeztetett ágyúknak tengelyekre való rakására, és az egész magyar feregnek haza felé való fordulására, 's valósággal félbe-is szakasztotta volna *Zfarnó* várának ostromlását, ha félénkségéért 's az illy nagy következésű dolgokban mutatott könnyen hívőségéért *Pakfi Mihály* által keményen meg-nem feddetett volna. E' volt tehát egyedül annak oka, hogy mind *Zapolya*, mind a' többi hadi fő tífztek meg-bátorodván tfendessen el-várták az ellenségnek oda érkezését.

§. 116.

Zapolya Jánosnak félénkségét *Kuffuk Bas-*
fa titkos kémjei által ki-tanúlván, önként
nem mutatta magát néki, hanem utolsó éj-
jel egynéhány ezer gyalogságot egy bizo-
nyos titkos úton bé-küldött az őriző kato-
náknak segítségére; ő maga pedig a' Ma-
gyaroknak el-rettentésére, számos tüzeket
rakatván táborában, halk lépésekkel ment
ellenségei felé, és viradta előtt egy órával
oda érkezvén, nagy orditással rohant a' sán-
tzokban fekvő ágyúknak őrizetére-állított
katonákra. *Pakfi Mihály* az ellenségnek
kiáltására és a' puskáknak ropogására mély
álmából fel-ferkenvén, hirtelen lóra ugrott,
és könnyű lovafaival oda futott, az immár
meg-nyomattatott Magyarokat meg-bátori-
totta, az ellenségnek kezéből az ágyúkat
ki-fatfarta; de a' midőn azoknak tengelyek-
re való rakatásában foglalatoskodott volna,
a' várból ki-lövetett kő golyobis által agyon-
ütetett. Mellynek látására az ellenség meg-
bátorodott, a' viadalt meg-újította, és he-
lyekből ki-mozdította a' Magyarokat. Ki-
ket midőn *Pakfi Gáspár*, Mihálynak nagyra-
teremt testvér öttfe, erőssen biztatna, 's a'
viadalmak helyére vissza hívná, az ellenség-
től körül vétéstől öszve kontzoltatott:
hasonló ízerentsetlenségek vólt sok eddig
ma-

magokat vitézi módon védelmező Magyaroknak-is. És így a' többi el-szaladván, az ellenség a' tábort fel-dúlta, az ágyúkat el-foglalta, és *Zfarnó* várát nem annyira vitézsége mint inkább titkos fortélyja által szabadította-fel az ostromlás alól.

§. 117.

Tfak hamar e' fzerentsétlen táborozás után ú. m. 1516-dik esztendőben meg-hólt *Uldfzló* Király-is, és tunya élete, lágy uralkodása, 's roz gazdasága miatt fok belső és külső nyavalyákkal küszködő hazánkat, 10. esztendős fiának, *II. Lajosnak* gondviseletére hagyta. E' mind idejére, mind elmebéli tehetségeire nézve igen gyenge Királyka, elégtelen lévén a' jelenvaló és következő gonoszoknak el-fordítására az Országnek rendei 1518-dik esztendőben, *Báts* városában közönséges gyűlést tartottak. és el-végezték azt, hogy az *Uldfzló* Királynak uralkodása alatt el-zalogosított koronához tartozó jószágok vissza váltaffanak, és a' tűnált adótságok ki-fizetteffenek. Mellynek tökéletességre való vitelére az-is el-végeztetett ottan, hogy semmi arany és ezüst ki-ne vitetteffen az országból, hanem illendő árron adattasson-el a' Kamarának, minden ülés-háztól (portától) 50. pénzek fizet-

zetteffenek a' hadi seregnek öregbitésére; ennekfelette, minden papi és világi Urak, szerzetes házak, Grófok, Bárok, és neme-
 fek jüvedelmekhez képest állitsanak több, vagy kevesebb katonákat; és minthogy már meg-lehetőffen kezdett a' szomszéd háza égni, az-is el-végeztetett e' gyűlésben, hogy a' vég tartományoknak fő-óltalmazói, a' kik közönségeffen Bánoknak nevezettek] (b).
 kormányok alatt lévő katonáságnak felét küldgyék az országnak határra, és azokat szüntelen gyakoroltassák a' fegyverben (c).
 És ha ez idvefséges végezéseknek tökéletességre való vitelére elegendő tekintete 's ereje lett volna az ifjú Királynak, sem a' hazát, sem ő magát nem érdeketten volna az a' nagy veszedelem, mellynek keserves súl-

(b) A' régi időkben hol több, hol kevesebb Bánok voltak a' magyar Birodalomban, a' mi-képen t. j. hol több, hol kevesebb tartomá-nyok tartoztak ahoz. Annak virágzóbb álla-pattyában ú. m. 1272 -dik esztendőben, hat ilyen Bánok voltak hazánkban, ú. m. a' *Ma-choviai*, *Horvát Országi*, *Szcuerini*, *Bosznjai*, *Temesi* és *Uffórai*. Vid. SAMUEL TIMON *Epitome Chronologica Rer. Hungar. ad a. 1464. pag. 71.*

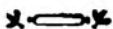
(c) Vid. in *Corpore Jur. Hungar. Comitior. Bachiensium Decret. I. Art. 1. 2, 3. et 34.*

súlyát nem csak mi, hanem még ezer izig való maradékaink - is fájdalmasan fogják érezni.

§. 118.

Azok az udvari belső tisztek, a' kik *II. Ulászló* Királynak idejében, tettzések szerént forgatták az Országnek kormányát, eleve képzelték azt magoknak, hogy, ha az ifjú *Lajos* Király, zöldellő életének idejében a' haza dolgainak kormányozására fogna taníttatni és szoktattatni, az ő minden előbbi tevénytetek el-vevz, és a' Király tökéletes időt érvén, szabad akarattya szerént fog uralkodni. Annakokáért leg-elsőben is azt hitettek-el vele, hogy a' királyi méltóságához nem illene a' hasznos tudományoknak, és az igazgatás formájának tanulása, és minthogy az illy szorgalmatosságok által mind az egészség romlani, mind az élet nagyon rövidülni szokott, arra valók vólnának az udvari és közönséges tisztek (ministerek), és ezeknek kötelefségek az, hogy a' hazának mind belső mind külső dolgaira vifellyenek gondot, azért fizet nekik az Ország és a' Király, 's a' t. A' mi még több, el-vonván a' Királyt azoknak tárfaságától, a' kik, mind példájok, mind jó tanátsok által lassan lassan kézfithették vólna a' Feje-

de-

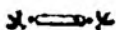

delemnek szivét, méltóságos hivatalának folytatására; egyedül a' tántzra, játékra, lovaglásra, vadászatra, vendégeskedésre, 's több illy haszontalan mulattságoknak kedvellésére és gyakorlására szoktatták őtet (d): Masok felett leg-nagyobb romlottságára és veszedelmére vólt az ifjú Királynak a' Brandenburgiai Hertzegnek *Györgynek* társalkodása, a' ki minekutánna mind maga örökségét, mind feleségének *Frangepán Beatának*, *Corvinus János Özvegyének*, nagy kintsét el-tékozolta vólna, *Lajos* Királynál magát bé-szinelvén, jóra hajlandó szivét annyira meg-veztegette, hogy ő minden királyi kötelességéről el-felejtkezvén, egyedül a' fő tisztvifelőknek szabados tettzésére hagyta az Ország dolgainak kórmányát.

§. 119.

A' Királynak példájáról himet varró rossz erköltsű hazafiak - is újjabb újjabb gonofzságokkal kezdték előbbi törvénytelen éle-

(d) Lege litteras HIERONYMI BALBI Ludovici Regis Praeceptoris, datas ad amicum suum Augustam Vindellicorum, 27 Mai. a. 1517. in Annalibus Reg. Hungar. ad h. a.

életeket tetézni, és sem a' közönséges törvényeknek, sem a' hazának javára tzelezó rendeléseknek nem engedelmeskedtek, a' nagy familiak egymás közt meg-hasonlottak, a' hatalmasok az erőtlenebbeket elnyomták, egyik a' másiknak vagyonát minden tartózkodás nélkül el-ragadozta, sokan szövetséget kötöttek hasonló hazafiak ellen, egyik ennek, a' másik amannak részére hajlott. — A' fő tisztvisele és törvényt folytató személlyeknek semmi betse 's tekóntete nem volt, a' törvénybe ideztettek nem engedelmeskedtek a' biráknak; egy szóval, tfupa zür-zavar volt az egész haza. Melly naponként öregbedó gonoszoknak orvoslására, midón némelley jó hazafiak ottan ottan unszolták volna a' Királyt; ő vagy nem akart maga juszával élni, vagy nem tudott, vagy a' hatalmasoknak haragjától való féltében azzal élni nem mert, és így minden közönséges gyűlésekben való végzések és rendelések tfak füstbe mentek. A' királyi udvarban-is egészen számkivetésre jutott az igazság, úgy hogy, a' ki leg-töb-
bet igirt és adott az udvari belsö tiszteknek, annak ügye volt igaz, és a' gyözödelem-is azé volt: a' honnan gyakorta két egymással ellenkező királyi parantsolatok-is mentek az itiló székekhez, úgy hogy sokszor magok sem tudták a' birák, mellyik-
nek

nek engedelmeskedjenek, és mellyik peresnek ügyét igazítsák-el. A' királyi kintstár sem volt most jobb állapotban, mint volt *II. Ulászló* Királynak idejében, és, nem-hogy kevesedett volna az adótság; sőt inkább egyik esztendőről a' másikra mind jobban jobban öregbedett, a' még eddig megmaradott koronához tartozó jószágok-is egymás után el-zalogosítottak, és a' már annakelőtte zalogba estek újabb summa pénznek fel-vételével terhésítettek. Mellynek kiváltképpen való oka volt *Lajos* Király erköltsének meg-vesztegetése, tunyasága, vigyázatlansága, és tékozló adakozósága.

§. 120.

Még a' hadi állapot-is fokkal rosszabb lábon állott az ő idejében, mint még attyának uralkodása alatt-is. A' test őrző vitézeken kívül, kik között a' királyi várnak őrizetében 400. a' vég helyeken pedig csak 600. maradtak, semmi zsoldban álló katonái nem voltak az Országnak. Tartottak ugyan a' papi 's világi fő rendek a' törvény fzerént némelly fegyveres embereket, kik hajdan *Banderiáknak* neveztettek (e), de

P 2

ezek

(e) *Banderia*, *Bandiera* olasz nyelven zászlót

ezek-is békefésben nem függöttek a' Királytól, hanem Uraiktól, azoktól adattatott zsoldból éltek, és, minthogy igen ritkan, vagy éppen tellyefséggel nem gyakoroltattak a' fegyverben, el-restültek, és alkalmatlanok voltak a' hatalmas ellenséggel való hadakozásra. Ennekfelette, minthogy *Uldszló* Királynak idejében többnyire békefésége vólt az Országnek; az egész nemzet levetkezte régi vitézkező természetét, szüntelen való aszfzonyi puhaságban élt, úgy annyira, hogy az egész hazában igen kevesen találtattak olly jó Vezérek, a' kik a' hadi dolgokban jártafok lettek, és a' hadi feregeknek kórmányozására alkalmatofok vóltak vólna. A' folyó pénz nemének és annak külső betsének fokszori változtatása-is nagyon öregbitette a' Hazának veizedelmét, mivel a' Királyon kívül, más hatalmas és gazdag lakofok-is; söt még a' tzigányok-is

min-

jelent, *Bandó* pedig, melly frantzia szó, téfzen katona fereget, és akár az elsötöl, akár az utólsötötül huzzuk - le a' *Banderia* nevezetet, miud egyre megyen. A' magyar *Banderia* könnyü szerü lovasokból, az az Hufzárokból állott; a' Királynak banderiája 1000. a' fő Papoknak, Grófoknak és Bároknak banderiája pedig 400. főre ment, Vid. Decret. III. *Uladislai* Art. 21.

minden büntetés nélkül pénzt verettek és vertek, melly jus más jó rendű 's törvényű tárfaságokban egyedül az uralkodó Fejedelmeket, és azoknak képét vielő Elő-járokát illeti. De ki-tudna mind azokat a' gonoszokat elő-beszélleni, mellyek *Ulászló* 's *Lajos* Királyoknak idejében uralkodtak szegény hazánkban, mellyeket azért beszéltem illy hosszasan elő, hogy kiki láthassa közzülünk, mi okon, 's módon, és mitfoda gráditsfokon esett nemzetünk azon nagy veszedelembé, mellyet majdan le-fogok írni.

§. 121.

Ez idő tájban lobbant-ki az a' nagy tűz-is, melly nem csak a' Római szent Birodalomban és hazánkban, hanem az egész Európában hirtelen el-terjedt. Értem azt a' vallásbéli nagy változást, melly a' Római Anyaszentegyházat *X. Leó* Pápanak idejében érdeklette. — Közönségesen *Luther Márton* tétetik e' nagy változásnak szerző okává, és a' mondatik, hogy személybéli gyűlölségből fogott volna ő a' vallásbéli újításhoz. Őtet sem lehet ugyan mentegetni, 's minden tfelekedeteit szépíteni; de, hogyha minden részre való hajlás nélkül gondolkodunk, kéntelenek vagyunk azt meg-vallani, hogy e' vallásbéli újításnak nem au-

nyira ő, mint inkább az evangeliomi tudománynak meg-homályosítása, emberi találmányok által való meg-undokitatása, 's kiváltképen az egyházi személyeknek erkölcsi romlottsága, fősvénysége és nagyra való vágyodása, voltak annak főbb 's elsőbb okai. — *Leó* Pápát annyiban okozhatni nem lehet, hogy ő a' kereftény valláshoz való buzgóságból, a' bün-botsátó kegyelemnek (Indulgentziáknak) közönséges sáfarlása által, az egész Kerefténységet az *Ofmanok* ellen akarta fel-buzditani, és az abból bé-menő pénzt, a' hadakozásnak folytatására fordítani. De tfak ugyan ő-is menthetetlen volt annyiban, a' mennyiben azt a' pénzt valósággal nem a' fel-tett végre, hanem inkább más dolgokra, 's tulajdon hasznára fordította, és, hogy e' szent sáfarkodásra nem választott olly egyházi személyeket, kik mind erkölcsi tulajdonságok, mind példás életek által tanúságára lehettek volna a' köfségnek. Jól tudjuk a' historiák-ból, miképen élt *Tetzelius* Dominikanus barát német országban, és azt-is jól tudjuk, hova 's merre fordította a' bün-botsánatból gyűjtetett kintsnek nagyobb részét. Egyedül ennek, 's több hozzá hasonló szemtelen szerzeteseknek, és *Leó* Pápa indulatofságának köszönhettyük azt, hogy a' Német országi Fejedelmek a' hazafiak között támadott tűznek

öltogatásában való foglalatoskodások miatt, kedves hazánkra következett nagy veszedelmet el-nem fordíthatták.

§. 122.

Az alatt, hogy a' Római szentséges Pápa, a' Német Országi uralkodó Fejedelmek, és a' Vormátziai szent zsinat hafzontalan vallásbéli vetelkedésekkel' töltötték idejeket. *I. Soliman* hatalmas Osmani Tsáfszár 1520-dik ezteudőben, Budára küldött követei által azt tudakoztatta *Lajos* Királytól, hogyha azon békefséget, mellyet *II. Sélím Uláfszóval* szerzett, meg-akarná-é ő-is tartani, 's vele meg-újítani, avagy nem? De ezek valósággal nem ízomlázedságos barátságot kereső pófták, hanem inkább titkos kémek voltak, kik a' követtségnek palástya alatt, hazánknak akkori állapotját, hadi erejét 's készületeit, és *Lajos* Királynak más keresztény Fejedelmekkel, 's nevezetesen *V. Károly* Római Tsáfszárral való szövetségét akarták ki-tanúlni. A' fő rendű hazafiaknak különböző értelme miatt maga sem tudta *Lajos* Király magát meg-határozni, és a' fokféle gondolatoknak habjai által hol ide, hol amoda hányattatott. *Zsigmond* akkori Lengyel Király némelly érdemes és mesize lató hazafiakkal együtt, szüntelen a'

békeségnek meg-újítását javaslották; mások pedig, kik az Országnek belső állapotját, a' közönséges kintstárnak szükségét, a' hadi feregnek erőtlenségét és fegyverben való gyakorlatlanságát, és a' hazafiaknak egymás ellen való titkos gyűlölségét nem ismerték, és nem tudták jól meg-fontolni, az Osmanok ellen való hadakozásra únszoltak a' Fedejelmet. Mellyből a' következett, hogy a' Király nem tudván elnéjét meg-határozni, egész esztendeig függöben tartotta 's várakoztatta a' Konstantzinápolyi követeket.

§. 123.

Soliman Tsászfár, *Lajos* Királynak kéfe-delmező válfazát, fényes követtségének 's méltóságos személyének bosszú-állást érdemlő meg-útálására magyarázván, 1521-dik esztendőben Drinapolynál öszve gyűjtött hadi feregét *Szendrő* felé ki-indította, és *Szabáts* várának hirtelen való el-foglalása után, *Nandorfejérvárának* ostromlásához készült. *Enyingi Török Bdlint*, és *Hedervári Ferentz*, a' kikre a' nevezett erőtségnek óltalma volt bizattatva, *Soliman* Tsászfártól való féltekben, illendő fegítő feregeket, a' meg-romladozott kőfalaknak, bástyáknak és sántzoknak meg-újítására pedig szükséges költséget

get kértek a' Királytól. El-is küldetett oda *Bátori András* igen szemes és bátor szívű hadi Vezér, a' kit mindazáltal amazok, személybéli gyölölségek miatt a' várba bé-nem bocsátottak, és magok few vigyáztak illendoképen, hanem, minekelotte oda ment volna az ellenség, titkon el-szüktek, és hit-szegő hűségtelenségek 's félenkségek által, a' hazának tetemes kárt, magoknak pedig örökös gyalázatot szerzetek.

§. 124.

Jól tudta azt *Soliman* Tsáfszár, hogy ő mind addig szerentsés nem lehet *Nandorfejérvárnak* ostromlásában, mig *Szabáts* várát el-nem foglallya. Ahoz képezt, *Pyrrhus* nevezetű nagy Vezérét előre el-küldötte *Nandorfejérvárnak* kémlélésére, *Achmet* Begler-béget pedig a' *Matzedoniai* lovasokkal együtt *Szabátsnak* ostromlására, olly feltétellel, hogy a' midön ő maga *Nandorfejérvár*at vivni fogná, a' *Szabátsi* őriző katonák sem segittségére ne meheffenek amanak, sem eleséget és hadi eszközöket ne küldheffenek oda. — A' *Szabátsi* várnak őrizetében nem vóltak többen 100. gyalog, és ugyan annyi lovas magyar katonáknál, a' kik látván *Achmet* Bassa feregének fokságát, *Logodi* *Simon* fő-kapitányokkal együtt

meg- esküdtek arra, hogy kézzebbek lesznek mind el- vefzni, mint a' várnak önkényen való fel- adása által magoknak örökös gyalázatot szerezni. Meg- is tartottak ezek a' hűséges Magyarok vitézi parolájokat; mert minekutánna a' várnak köfalai az ellenségnek ágyúi által fok helyeken le- rontattak, a' sántzokban folyó viz fával, tőmőba kötöttetett venyikével és földel bé- töltetett, az ostromlók a' bástyákra fel- hágtak, magok pedig a' szüntelen való ostromlás által el- erőtelenítettek volna; *Logodi Simonnal* együtt mind két kezekbe kardot vévén, az ellenség közzé rohantak, és közzükök tők most az egytzer 700. le- vágván, magok- is hazájokhoz való hűséget a' leg- dicsőségesebb halálnak nemével petséteiték - meg.

§. 125.

Szabáts várának erőszakos el- vétele után, *Soliman* egész erejét *Nandorfejérvárnak* ostromlására fordította. E' végre a' duna vizén túl fekvő táborát, és a' köfalaknak lövöldöztetését *Pyrrhus* nagy Vezérére bizta; maga pedig a' jantsárokkal és válogatott Spáhikkal együtt Szerimbe (*Syrmiumba*) által jöven *Zemlint*, vagy a' mint az ott lakó parasztok hívják, *Zimont* fel- gyújtotta, minden nemű idejű és rendű lakosokat adote
hiu

hiti 's parolája ellen le-váगतott (f). Ám-
bár tehát a' dunán innen ő maga, amonnan
pedig *Pyrrhus* nagy Vezér, és *Achmet* Ró-
maniai Beglerbég izzadoztanak légyen a'
várnak ostromlásában, és az abban fekvő
700. őriző katonáknak sem éjjeli, sem nap-
pali pihenést nem engedtek; meg-is mind-
azonáltal nem vólt annyi erejek és tehetsé-
gek, hogy annak birására juthattak, és t'fak
a' külső várafokat-is el-foglalhatták volna.
A' izüntelen lövöldöztetett kőfalak, mel-
lyek *Mátyás* Király idejében, és annakután-
na *Hampó Zsigmond* Pétsi Püspöktől e' végre
hagyattatott nagy summa pénzből meg-erő-
sítettek (g), nem engedtek sem a' kőfal
törő szerizámoknak, sem a' szüntelen hulló
ágyú golyobifoknak, és valójában szegyen-
nel-is kellett volna onnan *Soliman* Tsáfszár-
nak vissza-térni, ha két török táborba által
szökött rátz katonáktól ki-nem tanúlta vól-
na azt, hogy a' várasnak Száva vizére fek-

vó

(f) Innen - is ki-tettzik, hogy az Osmanok
esküvével petsételt ígíreteinek sem lehet hi-
telt adni, mellynek fok ízben példáját mu-
tatták.

(g) Ez a' Püspök Szabáts és Nandorfejevéra
kőfalainak meg-erősítésére, halála előtt 10.
ezer aranyakat rendelt.

vő, kőfalai fokkal gyengébbek! vólnának a' többenél, és hamarabb-is engednének az ostromlásnak. Annakokáért leg-ottan arra fordította a' kőfal törő szerfszámokat és ostromló ágyúkat, oda küldötte az ostromló katonaságuak nagyobb részét-is, kik a' gyenge kőfalakon ütött nagy réfeken bé-tlapván, a' várasnak minden útzáit el-foglalták, és az őriző katonákat a' felső varba tizték. *Oláh Balás* és *Moré Mihály* mindketten köz rendű katonaságból hadi tiztségre emelkedett emberek, kik *E. Török Bálintnak* és *Hedervári Ferentznek* el-szökéfe után a' várnak őltalmát magokra válalták, eleget kérték 's biztatták az oriző vitézeket, és mind jó példájok, mind ferény vigyazások által eleget ártottak az ellenségnek. De a' rátz katonák, kik a' Magyaroknál jóval izámofabban vóltak, meg-únván a' fok éjjeli 's nappali nyughatatlanságot és napönként öregbedő ehséget, fél-támadtak előjáróik ellen, és a' magyar vitézeknek akarattya 's meg-egyezése ellen, a' várnak önkényén való fel-adásáról titkon tzimborázni kezdettek az ellenséggel. Mellyet a' hiv magyarság meg-fajditván, elégge ellenkeztek ugyan velek, de végre magok-is kéntelenek vóltak amazoknak akarattyára álni, úgy mindazonáltal, ha mind ő magoknak, mind a' várban szorúlt keresztény lak-

kofoknak szabados el-menetet engedne *Soliman* Tsászfár. E' kellemetes üzeneten az *Osmani* Fejedelem meg-örülvén, petsétes;levele által tett ugyan nékik arról igiretet, hogy ha a' várat önként fel-adnák, semmi bántások nem fogna lenni; még-is mindazáltal, leg-ottan, hogy Kis-Afszony havának 29-dik napján a' várat fel-adták, adott hite 's parolája ellen mindnyájokat megölette (h).

§. 126.

Még minekelötte *Soliman* Tsászfár megfzallotta volna Szabáts;és Nandorfejérvárát, mindenfelé parantfolatokat küldött *Lajos* Király, hogy a' *Bátfi* Ország gyűlésben tett rendelések szerént, minden papi és világi Urak, föbb és alátsonyabb forsú nemefek Bátshoz küldjék fegyveres katonáikat. Melly királyi. parantfolatnak fok jobbágyi tartozó köteletségéről 's hazájoknak szeretetéséről elefejtkezö hazafiak nem tfak nem engedelmeskedtek; söt a' mi fokkal gonofzabb volt,

(h) Ennek meg-boffzúlására *Lajos* Király-is a' török követeket *Tatába* ki-hivatta, öket *jure talionis* meg-ölette, és dög testeket egy tóba hányatta.

vólt, azoknak hátra hagyott javaikat, kik a' rendelt helyre fel-gyülekeztek, el-prédálták, jobbágyaikat erőszakosan el-vitték, és az el-menni nem akarókat irgalmatlanúl meg-kinozták, és több ehez hasonló gonofzságokkal tetézték hazájokhoz, 's Királyokhoz való hűség telenségeket. Melly dolgot allig hihetnének a' későbbi maradékok, ha ugyan 1522-dik esztendőben *Budán* tartott Ország gyűlésnek végezései között, az illy hitetlen hazafiak ellen kemény rendelések nem tétettek volna (*i*). A' fellyebb említett Bártfi gyűlésnek rendelései szerént, 60. ezer fegyveres embernek kellett volna a' Törökök ellen táborba szállni, kiknek nagyobb része othon maradván, tartott attól a' Király, hogy még maga-is az ellenségnek markába eshetik, azért nagy szomorúság és boszszonkodás között visszavért *Budára*, és Nandorfejevárnak elvesztésén való bújában meg-is betegedett.

§. 127.

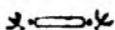
(*i*) Vid. Comitior. Budens. a. 1522. Art. 52. 54. et 58. Ugyan ezen Ország gyűlésben E. *Török Bálint* és *Hederuári Ferentz*, minapi hűség telenségeért számkivetésbe küldettek, (proscribaltattak) jószágok pedig kótyavetyére vettetett. Vid. ibid. Art. 60. et IST-VANFFI Historiar. Libr. XI.

§. 127.

A' Kírálynak előbbi kárán buslakodó elnéjének sebcit, egy kevéssé meg-enyhítette az a' kettős győzödelem, mellyet 1524-dik esztendőben, *Tomori Pál* Kalotcai Érsek, és *Frangepán Kristóf* vettek az Osmánokon (k). *Ferhates Bassa Verbosaniának* helytartója (l) 15. ezer emberből álló seregé-

(k) *Tomori Pál* Gömör Vármegyei nemes ember volt, mindjárt első ifjúságában katonáskodni kezdett, és a' *Dóla György* alatt pártoskodó keresztes parasztnak meg-verésekor magát ditséretetlenül viselvén hadi tisztségekre 's nevezetesen Kapitányságra lépett. Ebben az állapottyában jegyzett-el magának egy *Putnoki* nevezetű 's ugyan Putnokon lakó Urnak hajadon leányát, a' ki csak hamar a' jegy-váltás után meg-halván, másod ízben-is egy ifjú és gazdag özvegyet jegyzett-el. De minthogy ez-is még a' házasság előtt meg-hólt, annyira el-búsúlt *Tomori Pál*, hogy a' katonai életről le-mondván, a' szent *Ferentz* szerzetesei, az úgy nevezett *Minoriták* közzé állott. A' honnan a' Pápnak engedelméből *Lajos* Király által ki-vététvén, a' Kalotcai Érsekséggel és alsó Magyar Országának kormányozásával meg-ajándékoztatott. Vid. ISTVANFFI Historiar. Lib. VII.

(l) *Verbosánia* Bosznia Országának nevezetes tar-

gével a' Száva vizén által költözvén Szerimbe (Szirmiumba) be-ütött (*m*), mindeu cleibe akadt várafokat és falukat el-pufztított, és fok ezer keresztény lakofokat megölt és rabságra hurtzolt. — Kinek gyilkos szándékat még előre ki-tanúlván *Tomori Pál*, a' Szeverini Bánnak *Lörintznek*, *Banfi Jakab*, *Bodó Ferentz*, *Kállai János*, és *Bárdi István* ezres kapitányoknak parantsolatot küldött, hogy kormányok alatt lévő vitézekkel együtt minden haladék nélkül hozzá mennyenek. Kiknek oda érkezése után, *Battyani Györgyöt*, Pétervaradnak akkori helytartóját, válogatott gyalogsággal küldötte azok ellen a' Törökök ellen, kiket *Ferhates Bassa* a' Száva vizén fekvő hajóinak óltalmára hagyott, maga pedig *Tomori Pál* kormánya alatt lévő seregekkel *Ferhates Bassát* fel-kerefte, és reménytelen hozzá érkezésével annyira el-rettentette az egész Osmani fereget, hogy azokat a' bóldogtalan keresztényeket, kiket egymáshoz kötözve
ma-

tománya, mellynek anya várafa-is Verbo-sániának neveztetik.

(*m*) *Szirmium* fekszik Tóth Országban (Sclavoniában) a' Száva és Duna vize között. Ennek anya-várafa Szirmia Püspöki város és a' **Kalotfai Érsekséghez** tartozik.

magok után hurtzoltak, leg-ottan szabadon botsátottrák, és a' gyűjtött prédát a' leg-közelebb fekvő erdőkbe rejtették.

§. 128.

Mihelyt *Tomori Pál* meg-látta az ellenséget, mindjárt *Banfy Jakab*bal együtt eljárta a' viadalra ki-állittatott hadi feregét, és fok biztatásai után hathatossan kérte őket arra, hogy a' kereszténységnek halálos ellensége a' Törökök ellen, kik már fok ízben, 's nevezetessén most-is fok ezer ártatlan lakofokat meg-öldöftek, minden vagyonkájokat elragadozták, és hajlékaikat el-égették, bátran viaskodjanak, tölök semmit ne rettegjenek, bizonyossan nekik fogná a' kegyelmes Isten a' győzelmét adni. Mindjárt biztató beszédeinek el-végzése után, jelt fuvatott a' viadalra, és leg-elsőben is *Bodó Ferentzet* és *Bárdi Istvánt* küldötte az ellenséggel való tlatazásra, mellyből észre vevén azt amazok, hogy a' hartzot tovább el-nem kerülhetik, és nagy szégyen 's kár nélkül nem is hátralhatnak, nap le-menetele után öszve tlatptak a' mieinkkel. Melly ütközetben minekutánna közzülök fokban el-húllottak és meg-sebefittettek volna, meg-rettenvén hátat vetettek 's el-futottak. Héjjában hivo-gatta őket *Ferhates Bassa* vissza, és héjjá-

ban únszolta őket mind igiretei, mind le-nyezetéfei által a' viadalnak meg-újítására, a' meg-félemlett Törökök meg-fiketülvén futottak a' merre futhattak, kórnányozó Basájokat el-hagyták, a' kit *Bárdi István* körül vévén egynéhány sebekkel meg-sebe-ítve lováról le-taszított, 's fejét el-vág-ta. Kinek esetén meg-vidúlt magyarok az el-futott Osmanokat fokáig üzték, futásfokban közzülök fokot meg-öltek, a' szegény ke-relesztény rabokat meg-fzabadítottak, és az ellenségnek egész táborát 's gyűjtött raga-dományát el-foglalták.

§. 129.

Lajos Királynak buslakodó szivét meg-vidító második győzedelem volt az, mellyet *Frangepán Kristóf Jajtza* várása alatt, ugyan ezen 1524-dik esztendőben vett a' Törökökön (n). Tudnillik *Ufref* Basa a' meg-ölet-te-

(n) Ez 'a' *Frangepán* az, a' ki Horvát Országi Bánságában *Zalkán László* Esztergomi Erseknek hoszú szakállát jól meg-rázta 's artzúl-is tsapta, mellyért *Lajos* Király által keményen meg-feddetvén, haragjában oda hagyta a' Bánságot, *I. Maximilián* Római Tsászárnak szolgálattára állott, és a' Velentzésekkel va-

tetett *Ferhatesnek* tisztségében való követője, meg-holt baráttya' szerentsétlenségének meg-boszlulására *Sinan* Monostóri Basával (o), és *Balibég* Nandorfejérvárnak és Szendrőnek helytartójával együtt *Jajza* városát meg-szállotta. — *Keglevits Péter* ezen várnak fő kormányozója jó eleve észre vévén *Ujrefnek* titkos szándékát, illendő segítségét kért Királyától, melly míg oda érkezett volna, az alatt-is minden óltalomra szükséges hadi eszközöket és eleséget bőven meg-szerzett. Minthogy jól tudta azt *Lajos* Király, hogy Bosznia Országnek birtokában való meg-maradhatása egyedül *Jajza* városának meg-tartásától függene; arra való nézve *Frangepán Kristófot* választotta e' nagy következésű dolognak folytatására, a' ki hirtelenséggel 15. ezer embert öfzve-gyűjtván, és elegendő nagyobb 's apróbb ágyúkat és puska port szerezvén, *Dubitzától* ki-indult, és a' mint lehetett az

Q 2

olly

ló hadakozásban mutatott vitézsége 's hadi szerentséi által, halhatatlan emlékezetet szerzett magának. Vid. ISTVANFFI Histor. pag. 76.

(o) Ez a' *Monostör* (Monasterium) fekszik Epirus szigetének azon részében, a' melly a' föld Irók által *Akarnaniának* hivattatik.

olly hegyes 's völgyes tartományban útni, kéttzeri naplása után *Jajtza* városához érkeztvén, az ellenségnek szeme láttára táborba szállott.

§. 130.

Ufref Bafa már az előtt egynehány hetekkel hozzá fogott *Jajtza* városának oltromlásához, melly miatt minthogy oda semmi gabona és zöldség bé - nem vitethetett, immár tfak nem éhel-halásra jutottak az őriző katonák és lakosok. Hogy aunakokáért e' részben - is meg - vigasztallya őket *Frangepán Kristóf*, hadi seregének egyik részét a' táborba hagyta, másik részét pedig fél hóld formájú hadi rendbe állitván, és az ellenség felé vezetvén, meg - parantfolta a' gyalog seregek kórmányozójának *Krusitz Péternek*, hogy az alatt, míg ő t. i. *Frangepán* az ellenséget bosszoníya, a' városba elegendó eleséget vinne-bé. El-is érte tzellyát a' bölts. hadi vezér, mivel mihelyt a' Törökök feléjek való igyekezetét látták, táborokból eleibe mentek, és vele őszve-tfapván, tfak nem három óráig viaskodtak egymással. Az alatt a' várbeli katonák - is kiütvén, fokakat meg - öltek az ellenség közül, és magokat *Krusitz Péterrel* őszve-kaptsolván, a' várba elegendó eleséget vittek-bé.

bé. E' tsfatazás után egynehány napig tsak egymás szemébe néztek, és sem egyik, sem másik nem kezdett a' viadalhoz. Ugyan-is jól tudta azt *Frangepán*, hogyha az ellenség elsöben ö reá ütne, bizonyoffan megfogna a' Magyaroktól verettetni, hogyha pedig még tovább-is tsak a' táborban feküdne, és semmit nem kezdene ellene, el-tökélette azt ö magában, hogy rajta fog ütni, és így is meg-fogná azt verni, mivel a' mint kémjeitől és az által szökött katonáktól ki-tanulta, *Ufref* seregének nagyobb része fegyverben gyakorlatlan, és minden hadi fenyték nélkül való gyülevész emberekből állott, és azok-is mind a' félelem, mind a' tábori eleségnek szüke miatt, lassan lassan haza szökdöftek.

§. 131.

Frangepán Kristóf-is fokára meg-únván a' várakozást, egy este parantsolatot adott, hogy minden vitéz készülyön a' más napi még hajnalban el-kezdendö ütközethez. Ki-is állottak azok a' rendelt időre és órára olly nagy kefséggel és örömmel, mintha valamelly gazdag vendégségbe kellett volna nekik menni. A' Törökök a' trombitáknak harfogására és doboknak zörgésére hajnali édes álmaikból fel-serkenvén, először úgy

gondolkodtak, hogy *Frangepán* hazájába való vissza-térésre adattatott volna jelt: de minekutánna hajnal haladáskor izemlélték volna táborokhoz való közelítését, hirtelen lóra kapván és fegyverbe öltözvén, ök-is a' mint az időnek rövidsége engedte, hadi rendbe állottak. Ekkor a' bátor magyar és horvát vitézek reájok rohanván, sokakat meg öltek közzülök, a' közel fekvő halmokra rakattatott ágyúk pedig még több kárt tettek beunek, és minekutánna egynehány *Bajradárok* és *Elemdárok* el-húllottak volna, meg-rettenvén hátat vetettek, és életeknek meg-tartására a' közel fekvő hegyek és erdők közé futottak, így menekedtek-meg a' haláltól *Ufref*, *Balbég* és *Sindán* Basák-is. Az el-futott ellenség közzül a' mezőkön szellyel sokan el-húllottak, és hátra hagyatott táborok, minden hadi éleséggel 's eszközökkel együtt a' győzedelmes Magyarorságnak kezébe esett, mellyek közzül egynehány zászlók, dobok és trombiták, 's nevezetesen *Ufref* Basának himmel varrott betfes sátora, *Lajos* Királynak küldettettek ajándékba, a' ki nem tfak feltétebb örült azoknak látásán, hanem *Frangepán* *Kristófot* közönségesen meg-is ditsérte, Horvát Ország óltalmazójának nevezetével, és sok fekvő jószággal meg-ajándékoz-

kozta, és a' győzödelmet adó Istennek közönséges helyen méltó hálákat adott (p).

§. 132.

A' Királynak e' kettős győzödelemből származott örömeinek édefségét, a' hazafiaknak egyenetlensége és törvénytelenége; de kiváltképen *Soliman* Tsáfszárnak hazánkunk végső romlására tzelozó nagy hadi készületeinek szomorú hire tfak hamar meg-kefe-ritették. Ez a' hitetlen Osmani Fejedelem, minap *Tata* várafa mellett méltán meg-ölet-terett követei, vagy inkább titkos kémjei halálának meg-boffzúlására, elsöben-is a' Lengyel nemzettel és Velentzei köz-társasággal kötött békefséget, 's azután olly nagy hadi készületeket tett mind a' vizen, mind a' szárazon, hogy azokból akárki-is könnyen ezre vehette gyilkos szándékát. Eleve ki-tanulta ő azt, hogy gonofz igyekezetének meg-gátolására nem fogna elegendő ereje lenni *Lajos* Királynak, jól ismérte ő hazánkunk akkori szomorú és zürzavaros állapottyát, jól tudta ő azt, hogy a' testörzö és vég várakban vigyázó katonákon kívül

Q 4

fem-

(p) Vid. Nicol, ISTVANFFI Histor. Libr. VII.

femmi zsóldban álló fenytékes feregeink nem voltak, és hogy azoknak öregbitésére a' közönséges kintstár elégtelen fogna lenni. — Az-is tudva vólt előtte, hogy a' *Mátyás* Királynak iskolájában neveltetett hires hadi vezérek többnire már mind ki-hóltak, és egy sem fogna találatni, a' kire lehetne a' hadi feregnek fő kormányát bizni. Ném *Zapolya Jánosra*, a' ki egyedül a' pártos kereszties parasztoknak el-nyomása által tette magát hirefsé; nem *Tomori Pálra*, kinek kezében előbb illett az olvasó és breviarium, mint a' kard es puska; nem *Bátori István* Ország Palatinusára-is, a' ki nem ditséretes polgári és hadi tselekedetei által, hanem egyedül nemzetének régiségéért emeltetett a' vice királyságra. Egyedül *Frangepán Kristófnak* okos vezérségére, és vitézségére támaszkodhatott volna hazánk; de ez-is minapi rajta történt bosszúság miatt *Ferdinánd* Austria fu Hertzegnek szolgálatyára állott. Utólyára azt-is eleve tudta *Soliman*, hogy *Lajos* Király, *V. Károly* Római Tsáfzartól femmi segítséget nem reménylhetne, mivel ő néki azon kívül-is elég baja vólt a' Római Birodalomban támadott vallásbéli tüznek óltogatásával. Illyen 's ezekhez hasonló több okokra nézve, 1526-dik esztendőben fegyvert-is fogott szegény hazánk ellen.

§. 133.

Rend kívül való hadi készületeinek híret nem csak *Zapolya Jánosnak* és *Tomori Pálnak* Török Országba titkon bé-küldött kémjei, hanem még *Bogdán Móldvai*, és *Radul* Havasalföldi Vajdáknak Konstantinápolyba adót vivő 's onnan vissza-tért követei is erősitették. Mellynek hallására némely éretlen elméjü magyar nemefek katzajt utván azzal mérészlettek kérkedni, „ hogy ök újjaikon lévő gyűrükkel-is öszvetörnék a' Török Császárnak egész hadi seregét“. A' melly ha úgy történt, a' minthogy nem-is kételkedhetünk ennek valóságáról, elege nem gyözünk tfudálkozni, hogy a' magyar nemzet majdan következett veszedelmének közelitétekor-is nem hogy fel-ébredt volna gyakorlott testi gyönyörüségeinek mély álmából; söt inkább miud jobban jobban bé-merült abba, nem gondolkozott hazájának óltalmáról, és a' királyi udvarnak példája szerént, mindnyájan ettek, ittak, vigadtak és tántzoltak, melyet egy jozanon gondolkodó udvari tizt megfontolván, így szólott Bátor *Herberstein Zsigmondnak*, *Ferdinand* Auszriai fő Hertzeg Budán tartózkodó követének: „ So- „ ha, úgy mond, semmi birodalomról nem „ hallottam 's nem-is olvastam azt, a' melly

„ nagyobb öröm és vígságok között közeli-
 „ tett volna veszedelméhez , mint Magyar
 „ Ország“.

§. 134.

Akármit gondolkodtak és miveltek a' Magyarok, elég az ahoz, hogy a' Konstan-
 tinápolyi udvar meg-tette a' nagy hadi ké-
 zületet, mellyről minekutánna mind *Lajos*
 Kiraly, mind a' magyar fő nemesség bizo-
 nyosabb hirt kaptak volna, szent György
 havának 24-dik napján 1526-dik esztendőben
 a' Pesti Ország gyűlésre fel-gyülekeztek.
 Elégge iparkodott a' szegény Király, hogy
 velek a' haza veszedelmének közelítést el-
 hitesse, 's elegendé-is únfzollotta őket annak
 védelmezésére, a' minthogy szóval kötelez-
 ték-is ők arra magokat, ha valósággal bé-
 nem tellyesítették-is azt. E' gyűlésben el-
 végeztetett az, hogy minden papi és világi
 urak, személy szerént fogjanak fegyvert
 (*personaliter insurgant*), és annyi lovas és
 gyalog katonákat vigyenek magokkal a' tá-
 borba, a' mennyit lehet; ennekfelette, hogy
 minden paraszt készen legyen és a' fegyver-
 ben szüntelén gyakoroltaíson, hogy, ha a'
 szükség és a' körül-állások azt kívánnák,
 vagy mindnyájan, vagy minden ötödik fér-
 fi taborba mehessen. Minthogy pedig mind
 a'

a' katonáknak zsoldjára, mind a' hadakozásnak folytatására nagy summa pénz kívántatott, az-is el-végeztetett ottan, hogy, nem csak az adó fizető kölségnek, hanem még a' királyi szabad várasoknak adaja-is meg-kettőztessen; a' papi és világi urak minden személy es rang választás nélkül, esztendei jövedelmének felét a' hazának közönséges szükségére adják; sőt a' mi több, hogy a' szent végekre rendeltetett arany és e. üst edényeknek tized része, a' királyi kintstárba bé-vitessen, és hogy azokból pénz vcretessen; továbbá, hogy minden igaz hazafi, szent Jakab havának második napjára *Tolnádnál* egész hadi kélzületével együtt megjelenyen, és a' ki e' végezésnek nem engedelmcskedne, jószágát és fejét el-vefztené (9). Utóllýára ugyan ezen Ország gyűlésben, Gróf *Frangepán Kristóf*, és R. Sz. B. Gróf *Salm Miklós* választattak a' magyar hadi seregnek fő kormányozására.

§. 135.

Mindjárt a' Pesti közönséges gyűlésnek el-végzodése után, a' Király minden nevezé-

(9) Vid. Decret. Comitior. Pestiens. a. 1526.

zetes Európai uralkodó Fejedelmekhez követeket küldött, és pénzbéli segittséget és fegítő seregeket kért tőlök, de sem egyik-től sem másiktól semmit sem nyert. Egyedül *VII. Kelemen* Római Pápa küldött neki 50. ezer aranyakat, és magát a' környül-állásokhoz képest többnek küldésére is le-kötelezte; sőt apostoli hatalmával azt is meg-engedte, hogy nagy szükségében a' templomoknak kintseihez - is nyúlhasson. Továbbá parantfolatot küldött *Lajos* Király, mind a' *Siléfiái*, mind a' *Lusátziai* helytartóknak, hogy jól el-készült hadi sereggel jelennyenek - meg a' rendelt helyre és időre. — Hasonló rendeléseket tett *Zapolya János* Erdélyben, és Gróf *Battyán Ferentz* Horvát Országban; amaz a' Magyarokat, Szekelyeket, Szászokat és Oláhokat szüntelen gyakoroltatta a' fegyverben, és apródonként készítgette őket a' majdan bé-következett hadakozásra; e' pedig a' Horvát Országai törvény szerént *Rakitzában* közönséges gyülést tartván, el-végezte azt, hogy minden papi és világi urak fzemély szerént, a' nemteleneknek és parasztoknak pedig ötöd része fegyvert fogjon, és a' rendelt napra Tólnánál meg-jelennyen; hogy mind addig, míg a' háború tart, hólnaponként három ezer aranyak fizetteffenek a' horvát katonaságnak tartására, és hogy senki-is, akár-

akármely kárban 's állapotban helyhez-
tett ember légyen az, ne mentegesse magát
a' hazának oltalmától.

§. 136.

Hazánknak illy nagy készülletei között,
Soliman Tsászár hadi seregével Drinápolytól
ki-indulván, Nandorfőjérvár felé vette út-
ját, kinek a' Száva vizen való által-jöve-
telének meg-akadályoztatására akkor Babó-
tsán múltató *Etsedi Batori István* Palatinus-
nak meg-parantsoltatott, hogy a' szomszéd
tartományokban, ú. m. Somogy, Tólna és
Baranya Vármegyekben lakó nemeseket és
katonákat hirtelen gyűjtse-össze, és az el-
lenséget a' Duna és Száva vizén való ál-
tal-jövetelében mind addig tartóztassa;
mig az egész magyar hadi sereg Tólnához
egybe gyűlne (r). Meg-is tette a' Palati-
nus

(r) A' régi *Bátori* familiának két nevezetes
ágai voltak, ú. m. *Etsedi* és a' *Somlyai*; az
elsőből való volt ez a' *Palatinus* és más több
nevezetes *Bátoriak*; az utólsóbból pedig vól-
tak az Erdélyi *Bátori* nevezetű *Vajdák*, és
ama híres Lengyel Király *Bátori István*-is,
kinek bődög uralkodása felől még most-is
dicséretelesen emlékeznek a' *Lengyelek*, és

nus a' királyi parantsolat szerént a' rendelések; de minthogy a' novezett Vármegyebéli nemesség tellyefséggel nem szenyvedhetette őtet, alatta sem akart katonáskodni, következésképen, hol egy, hol más kifogásokat keresvén, parantsolattyának nem engedtek. A' honnan a' következett. hogy *Soliman* Tsászfár 200. ezer emberrel minden akadály nélkül által jövéen a' Száva vizén, mindjárt meg-szállotta *Péterváradot*, és azt egynehány napi kemény ostroma, és az azt őriző katonáknak mind egy lábíg való levagdaltatása után el-is foglalta.

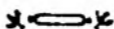
§. 137.

Pétervárad alatt fekvő roppant Osmani feregtől a' Király meg-rettenvén, a' régi Scythiai Magyaroknak szokása szerént, az egész Országban lévő városoknak és faluknak úttzáin meztelen véres kardot hordoztatott, és annak közönséges mutogatása által, minden vallásokot, hazajokat 's Királyokat szerető igaz hazafiakat únszolt a' had-

azt szokták felőle mondani: *Bár tiák vagy jona ne született volna Bátori István vagy Jóna meg-ne hélt volna.*

hadba való menetelre (s). De így sem böl-
dogúlhatott o semmit-is, mivel az egész ma-
gyar nemzet annyira el-fajúlt, hogy ámbár
ajtajok előtt állott légyen-is a' vezedelem;
még-is mindazáltal sziveket meg-keménylt-
vén, inkább engedtek a' békefséget hirdelő
hazug hirnek, mint a' Király haza óltalmá-
ra serkengető parantsolattyának. Mellyet
a' bús Fejedelem szemlélvén, tulajdon pél-
dája által akarta őket a' hadba való me-
netelre serkengetni, azért-is szent Jakab ha-
vának 24-dik napján *Szalkán László* Eizter-
go-

(s) Vid. Annal. Reg. Hung. ad a. 1526. A'
- régi Scythiai Magyarok, mikor még puztá-
kou sátorokban lakoztak, gyakorlották ezt
a' szokást, és valahányszor hadba készültek,
mind annyszor minden ház-népnek sátora
előtt ilyen meztelen véres kardot szoktak
hordattatni, melly által az adattatott tud-
tokra, hogy minden, a' ki csak fejét 's lábát
birta, köteles vólt fegyvert fogni; és valaki
azt el-múlatta, annak béle ki-vágattatott,
és nem csak ő maga, hanem egész háza né-
pe meg-ölettetett. Hasonló szokás vagon
Osmaniában-is, annyiban mindazonáltal kü-
lömbözik a' Scythiai magyaroknak szokásá-
tól, hogy ott nem véres kard, hanem Ma-
homet Prófétaának rongyos zászlója hurtzol-
tatik az Osmaniai minden városokon és fa-
lukon.

gomi Érfekkel, *Bátori István* Palatinussal, és 3. ezer katonákkal Budáról ki-indulván, lafsú lépésekkel utazott Tólna felé, hogy az alatt-is, míg ő maga oda menne, minden papi és világi urak, nemefek és katonák oda érkezheffenek. Ennekfelette kettős, söt hármias póstákat-is küldött *Zapolya János*-hoz Erdélybe, a' kik által két 's több egymással ellenkező parantsolatokat adott ő néki, és éppen e' királyi parantsolatoknak külömbsege okozta azt, hogy a' Vajda a' Mohácsi szerentsétlen ütközetnek napjára seregével együtt a' Királyhoz nem érkezhett.

§. 138.

Tólnához való érkezéfeikor igen nagyon meg-szomorodott a' Király, hogy a' Pápnak, és *Zsigmond* Lengyel Országi Királynak 4. ezer főből álló segítő seregén kívül, senkit a' magyar nemesség közzül ott nem talált. Melly szomorúságát a' még jobban öregbitette, hogy az Osmani uralkodó Fejedelem, *Péterváradnak* és *Ujlaknak* erőszakos el-vétele után, immár *Ejzek* felé igyekezett. Kinek a' Drava vizén által jövetelében való meg-akadályoztatására újjabban el-küldetett *Bátori István*; de tfak olly haszonnal, mint a' minap, mivel, minthogy néki, sem a' nemefek, sem mások nem en-

gedelmeskedtek, kénytelen volt minden hazon-tétel nélkül vissza térni a' Királyhoz, a' ki bosszúságában illy szókra fakadt: „Minthogy, úgy mond, látom én azt, hogy „mindnyájau az én veszedelmemmel keretik „bátorságokat, imé kéz vagyok mindent „meg-próbálni, és az isteni segedelem által oda menni, a' hová mások nálam nélkül menni nem akarnak“. Azért-is, ámbár fokban, kik a' nemzetre következett nagy veszedelmet előre meg-éreztek, szüntelen azt javaslottak, hogy a' Király, az illy veszedelmes környül-állások között bátorságos helyre vitetteffen; ő mindazáltal az engedetlen hazafiaknak le-teszedeletére, Kis-Azsfzony havának 14-dik napján, Tólnáról Szekszárdra, innen pedig Mohátsnak szomszéd városába Bathba ment. — *Moháts*, ez a' szerentsétlen nevezetű hely, mellyről soha szivünknek mély keferősége nélkül nem emlékezhetünk, Baranya Vármegyében a' duna partján egy igen kies, tagas, és minden erdő 's hegyek nélkül való mezőségen fekszik. Napnyugoti részén vagyon Péts várafa; északin pedig Bath; napkeleti oldalán foly a' duna vizének kisebb ágja; dél felől pedig, mintegy négy mélyföldnire a' dráva vize, a' melly folyó viz, és Moháts között, sok szép szőlő termő hegyek, ingoványos helyek, és az úgy nevezett, inkább álló

tóhoz, mint folyó vízhez hasonló *Krajsó* vize-is vagynak. Ezen a' vizen túl feküdt *Tomori Pálnak* 5. vagy 6. ezer gyalog és lovas katonákból álló ferege, mellyet rész szerént ő maga, rész szerént pedig *Pereni Péter* Temesi Bán vittek oda magokkal.

§. 139.

A' mint fellyebb (§. 134.) említettük, a' magyar hadi feregnek fő kórmányára, *Frangepán Kristóf* és *Salm Miklós* válaíztatnak. Ez, hanyatló idejével, egétségtelenségével, és *Ferdinándnak* szolgálattyaival mentegtevén magát, az ajánlott hivatalt fel-nem vállalta; amaz, hazájának szeretetéért, elfelejtkezvén, minap az *Észtergomi Érsek Szalkán László* miatt rajta történt bosszúságról, örömmel el-fogadta azt, és *Ferdinándnak* engedelmeivel mindjárt Horvát Országba menvén, az ott ki-állott nemességet és katonaságot szüntelen gyakorlotta a' fegyverben; de mivel tökéletessen el-nem készülhetett, a' rendelt napon Tólnánál megfem jelenhetett. Minthogy pedig az egész magyar nemesség tellyeséggel nem nyughatott, hanem szüntelen sürgette a' Törökökkel való ütközetet, közönséges akarattal *Tomori Pál* Kalotfai Érseknek és *Zapolya Györgynek* Jánostestvér öttisének adattott

tott a' hadi seregnek fő-kormányá által. Az elsőb inkább szineségből, mint valósággal papi hivatalával, szerzetesi fogadás-tételével, és hatán függő barát tfuklyájával megregette magát, és hogy mind *Bátori István* Palatinus, mind *Zapolya János* arra érdemebbek, 's az hadi dolgoknak folytatására nálánál alkalmatosabbak volnának. Azutólsóbb pedig ifjúsága és gyakorlatlansága miatt, nem akarta azt magára vállalni; de végtére, a' midőn sem a' Király, sem a' jelenlévő méltóságok nem tágitottak volna a' dolgot, *Tomori Pál* örömezt, *Zapolya György* pedig kéntelenségből, és olly fel-tétellel kötelezte magát arra, hogy mihelyt, vagy *Franjepán Kristóf*, vagy az Erdélyi Vajda oda érkezendenek, azonnal vagy egyiknek vagy másíknak áltá-fogná kórmányozói hivatalát engedni.

§. 140.

A' magyar seregnek *Moháts* mezején lett le-telepedése után ket 's harmad nappal *Soliman* Tsászár a' Dráva vizén minden akadály nélkül által jöven, sebes lépésekkel úta-zott *Moháts* felé. Mellyről *Tomori Pál* tudofittatván a' Királyhoz póstákat küldött, és mind ő maga, mind más táborozó nagy méltóságú Magyarok azon esedeztek Feje-

delmeknek, hogy bozzájok a' táborba menni, és velek együtt a' már el-kerülhetetlen ütközetnek módjáról tanátskozni el-nem múlatná. — A' Király, a' ki ifjúságának idejéhez képest meg-tudta azt fontolni, hogy nagy vakmerőség volna tulajdon életet és a' hazának fzerentséjét egy ütközetnek kétséges ki-menetelétől fel-függeszteni, udvari 's hadi fő-tisztvifelőivel közölte *Tomori Pálnak* izenetét, és azoknak bölts javaslására el-végezte azt, hogy mind addig, míg *Zapolya János* az Erdélyi és *Frangepán Kristóf* a' Horvát országi seregekkel hozzá nem érkeznének, meg-nem fogna az ellenséggel ütközni, hanem inkább, ha a' szükség és a' környül-állások azt kívánnák, kész volna hátrálni-is. Mivel pedig már annakelőtte *Tomori Pál* mind a' nemességet, mind a' katonaságot az ütközetre fel-gerjesztette, a' Király még azon éjjel, mellyen *Podmanitzki Mihály* hozzá ment, vele együtt a' Vátzi Püspököt *Broderik Istvánt* udvari fő Kantzelláriosát *Tomori Pálhoz* vissza küldötte, a' ki a' hadi Vezéreknek és minden jelenlévő főbb uraknak a' reájok következhető veszedelmet szemek eleibe terjesztvén, a' Király képében arra kérte és intette őket, hogy tsak addig-is, míg *Zapolya János* 40. ezer, és *Frangepán Kristóf* 15. ezer embereivel oda érkeznének, halasztanák az ellen-ség-

séggel való ütközetet, és valójában gondolkodnak-meg azt, hogy melly nagy nyomorúságra jutna az egész nemzet, ha mind a' Király, mind ök el-vesznének. De sem ez, sem ehhez hasonló okokkal nem vehette őket arra, hogy a' jó tanácsot bé-vették, és a' viadalt jobb időre halasztották volna.

§. 141.

Broderik Püspöknek !hozott válfzából által látván a' Király az egész hadi seregnek kárhozatos vakmerőségét, mindjárt más nap virradtára, kívánságok szerént Pétsre által-ment, és ott minden hadi Elő-járókat, tanácsos urakat és fő nemefeket magához hivatván, velek együtt meg-hányta 's vetette azt, jobb vélna-é *Zapolya János* és *Frangepán Kristóf* el-érkezésekre várakozni, vagy a' már tőlök két mélyföldnre fekvő ellenséggel meg-ütközni? Maga a' Király és némelly bölts udvari tanácsos urak eleitől fogva az elsőbet javaslottak, mások pedig az utólsóbbat sürgették. — Jelen volt ezen hadi tanácskozásban *Pieri János*-is, a' ki annakelőtte egy-néhány esztendőkkel a' török rabságba vén, a' Mahomet mételyes tudománynak bé-vételére kényszerítettett, és Török országban meg-házalodván ott egynehány magzatokat-is nemzett; most pedig *Soliman Tsá-*

szárral onnan ki-jövéen tőle, a' magyar sereghez által szökött. Tettzett tehát ennek értelmét - is meg - halgatni, kitől midőn a' Király tudakozta volna, mit gondolna ennek az ütközetnek ki-meneteléről, vállainak öszve vonásával így szólott: „ Én ugyan, „ úgy mond, hogy ne láttáffam az ellenség „ által ide küldetett kémnek lenni, nem „ akarom rettenteni a' keresztény katoná- „ kát: mindazonáltal az igazságot sem hal- „ gathatom - el, és azt mondom, hogy 'az „ ellenségnek száma olly nagy, hogyha „ mindnyájoknak kezei hátra vólnának - is „ kötözve, és magokat semmi fegyverrel „ nem óltalmaznák - is, még - is elégtelen „ vólna a' Királynak hadi serege azoknak „ harmad napig való meg-ölésére“. Akkor a' Király kérdetta a' jelenvalóktól, tudnák é bizonyosan az ellenségnek számát, avagy nem? mellyre a' többinek képében így felelt *Tomori Pál*: Igaz ugyan, hogy *Soliman* Tsáfszár táborában 300. ezer emberek vagnak, de azok között 70. ezer fegyvert foghatónál több nem találkozik, a' többi tábori szolgákból, lovászokból, öszverekkel, 's tevéekkel bánó, és a' fegyverhez tellyefséggel nem értő Bulgariiai 's Rátz Országi parasztokból áll. És ha, úgy mond *Tomori*, mindnyájan fegyverben gyakorlott emberek vólnának - is, meg sem illene azoktól a' Magya-
rok-

roknak meg-ijedni, kiknek vitéz karjától 's kardjától eleitől fogva mindenkor rettegtek az Osmanok.

§. 142.

Az alatt, hogy a' Király a' hadi vezérekkel és fobb emberekkel ekként tanátskozott volna, a' *Tomori Pál* táborában lévő nemesség és katonaság, világosan megüzenték Fejedelmeknek, hogy ők mind azokat, kik a' hartzot halogáttják, a' haza valóságos ellenségeinek fognák tartani, és hanemha mindnyájan meg-egyeznének abban, ellenek fegyvereket-is fel-emelni. Mellynek hallására a' szelid lelkű Királynak szeme 's szája el-állott, és ha mind kéntelenségből-is, tfak ugyan meg-egyezett abban a' többiekkel, hogy Kis-Afzszony havának 29-dikén ú. m. szent János fő-vételének napján, *Soliman* Tsászárral meg-ütközzenek, addig-is pedig egyesítessen a' Királynak tábora a' *Tomori Pál*éval, nézetessen ki előre a' viadalnak helye, és minden szükséges hadi készületek tetetteffenek-meg. Mihelyt tehát ez a' szerentsétlen nap fel-viradott, az egész tábor két sereggre osztatott-fel; az elsőnek jobb szárnyát kormányozta *Tomori Pál*, bal szárnyát pedig *Zapolya György*; a' második seregnek közepén állott

a' Király test őrző vafas katonáival együtt, kinek jobbjá felől állottak a' papi fő urak, ú. m. az Esztergomi Érsek és Püspökök, bal kezénél pedig a' Palatinus, és más Országának Bároi (1). A' Királynak őrizete bizattatott *Ráskai Gáspár*, *Török Bálint* és *Kálnai János* három nevezetes hadi tisztekre, kiknek meg-volt az keménnyen parancsolva, hogyha a' kotzka vakra fordúlna, bátorságos helyre vinnék-el őket. — A' Királynak háta megett állottak *Majláth István*, *Horváth Gáspár* udvari fő lovász mesterek, és a' Tseh nemzetbéli *Tzetritz János* és *Slik István*. Ezek után következtek 100. vafas katonák, kik között állot *Dragffi János* Ország Birája szent László Király zászlójával; a' hátra maradott tábornak őrizetere pedig, a' táborig szolgákon és lovaszokon kívül 2000. gyalog katonák hagyattak. Még

ak-

(1) Az Országának Bároi különböznek a' több közönséges Bároktól, és azok csak tizen egyen vagynak, ú. m. a' Palatinus; az Ország Birája; a' Horváth Országi Bán; a' Tárnokmester; a' fő lovász-mester; a' fő Pohárnok; a' fő szakáts; a' fő ajtón álló, a' királyi udvarnok, az udvari mester, és a' nemes magyar test-őrző seregnek Kapitánya. Conf. Carol. Andr. BEL de *Archiofficiis Regni Hung.*

akkor-is, mikor már mindenek ki-állottak az ütközetre, szüntelen csak azt prédikállotta *Verbózi István*, hogy a' Király, kinek életétől függ a' hazának minden szerentséje, más távolabb lévő 's bátorságofabb helyre állittasson (u). De minthogy a' jelenlévő nemesség nála nélkül tellyefséggel nem akart hártzojni, és ötet még akkor-is látni kívánta; *Bátori István* a' Fajedelemmel együtt, egyik hadi rendtol a' másíkhöz lovagolván, bátorították a' katonákat, és őket az Isten, vallás és haza meilett való serény viaskodásra serkengették, és jelenlételek által újabb 's nagyobb tüzet kívántak a' magyar vitézekben gerjeszteni.

§. 143.

A' magyar tábornak ellenébe fekvő és hofszan ki-nyúlt halmon túl feküdt az ellenség, a' ki egész dél után három óráig táborából ki-nem mozdulván függőben tartotta a' már reggeltől fogva ütközetre várakozó magyarságot. Azomban *Soliman* Tsászár 300. ágyúkat vonatott-fel a' halom tetejére, más

R 5

fe-

(u) Vid. JOVIUS Historiar, sui temporis Libr. XXIII, ●

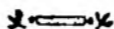
felől pedig a' magyar tábornak fel-dullasá-
 ra egynehány Spáhi seregeket ki küldvén,
 fél hold forma hadi rendbe állittatott sere-
 gével együtt a' halomnak túlsó oldaláról
 a' mieink felé kezdett indulni. Kinek első
 fzemlelésére, a' Királynak fejébe tétetvén
 a' vas sílák, mintha ugyan előre 'meg-ér-
 zette volna halálát, egész abrázattyában
 meg-haloványodott. Mihelyt a' Török sereg
 le-botsátkozott a' halomról, mindjárt jel
 adattatott az ütközetre, és elsőben-is az
 első hadi rendbe állittatott magyarság a'
 Jéfus szent nevének segítségül való hívása
 után, tlapott ölzve az ellenséggel, 's közzü-
 le fokakat-is meg-ölt. Ekkor a' Törökök,
 a' mint már eleve meg-voltak tanittatva,
 hátat vetvén, a' mieinknek láttatták enged-
 ni a' győzödelmet. A' Király, a' ki tšalárd
 fortélyokat nem értette, test-örző katonái-
 val együtt ki-mozdult álló helyéből, és a'
 szineségből futó ellenséget maga-is kemény-
 nyen üzte és vágta. De, leg-ottan, hogy
 az árnyékos győzedelemnek örülő Magya-
 rok a' les helyre érkeztek; az ellenség meg-
 fordult, a' halmokon el-rejtetett ágyúk-is
 kezdettek menydörgeni, és vas zaporai-
 tal a' mieinket ritkitani, mellyen annyira
 el-is rémültek ezek, hogy azon a' mezőségen,
 holott az előtt keves szempillantáfokkal ör-
 vendezve üzték az ellenséget, má, most nagy
 fé-

félelem között, magok futottak vissza, és másfél óráig tartó véres harczok után annak engedték a' győzödelmet. Félelmeket leginkább öregbitette az, hogy az ütközetnek ideje alatt, a' titkon ki-küldetett Spánik, a' tábornok fel-dúltak és fel-égették, és az ott maradt tábori szolgákat 's gyalogságot le-vagdaltak. *Soliman* Tsászárnak a' Magyaroknak el-futását hadi fortélyra magyarázván, egész setét el-ig nem üzette őket, a' melly fokoknak szerentséjére esett.

§. 144.

Ebben a' szerentsétlen ütközetben, a' Magyarok közzül, kik az ütközet előtt 26. ezeren voltak, 23. ezeren veszték-el, több-nire az ütközetnek helyén maradtak, fokban futásokban ölettettek-meg, és nem kevesen fmladtak az ingoványos tóokban és a' *Krafsó* vizében-is. A' pap urak közzül heten ölettettek-meg, ú. m. *Szalkan László* Esztergomi, és *Tomori Pál* Kalotfai Érsekek (x);
Pe.

(x) *Tomori Pálnak* testétől el-vágattatott feje *Solimán* Tsászárnak parantfolattyából, győzelmének mutogatására, hegyes törbe fel-függejtve hirtzoltatott ide 's tova a' Török táborban.

Pereni Ferentz N. Váradi (y); *Móre Filep* Pétfi; *Pakfi Balás* Györi; *Tjaholi Ferentz* Tfanádi, és *Pálma György* Bofznyai Püspökök. Az Ország Bárói közzül: *Zapolya György* Szepesi Gróf, és második hadi vezér; *Dragffi János* Ország Birája; *Ország Ferentz* királyi udvarnok, *Korlatkői Péter* és *Trepha András* királyi ajtón állók; és *Horvath Simon* fo Pohárnok Mester; a' Magnások, az az Grófok és Bárók közzül: *Szefti Tamás*, *Pereni Gábor*, *Sárhány Ambrus*, *Palótzsi Antal*, *Frangepán Mátyás*, *Banffi Zsigmond*, *Hampó Ferentz*, *Battyán János*, *Slik István* és több Tseh és Morva Országi urak: A' fő nemesek közzül *Balassa Ferentz*, *Tartzai Miklós*, *Pakfi János*, *Istvánffi*
Já-

(y) Ez az ifjú és értelmes Püspök, mindjárt a' Pétfi hadi tanátsnak végződése után, mellyben a' szerentsétlen ütközet meghatározott, eleve azt jövendölte: „ hogy ezen „ ütközetnek napját, mellyen a' keresztény „ vallás mellett 26. ezer magyar Martyrök „ fogják élteket fel-áldozni, illő léssen a' „ Kalendariumba bé-irni, és ennek a' szent- „ tséges Pápától való meg-nyerésére *Broderick Istvánt* fő Kantzellariost, ha ő ezen „ ütközetből életben és egétségben meg-szabadulhatna Rómába küldeni“. Vid. Nicolai ISTVANFFI Histor. Libr. VIII. ad 2. 1526.

János, Várdai Imre, Podmanitzki Mihály, Orlichits György Segniai helytartó, Atzél István a' Pofoni Várnak Kapitánya, Pogány Zsigmond, Tornallyai János, Kálnai János és István, Forgáts Miklós, Kórógi Péter (z) és mások, mintegy öt százan. — Bátori István Palatinus, Broderik István, Vátzi Püspök és Banffi János fok vizsontagságok között is nehezen tarthatták - meg élteket. Az ellenség által el-fogattattaknak száma 1500-ra ment, a' kik között fok fő gazdag magyar nemelek voltak, de a' kik mindjárt e' fze-

(z) E' vólt a' régi Kórógi nevezetes familiából a' leg-utolsó, a' ki Istvánffi Miklósnak tanúbizonysága szerént olly különös gyomorral birt, hogy akár mitfoda meg-senyvedett, meg-büszhődött és férges kutyát matskát 's a' t. minden irtódzás nélkül megehetett. Ennek a' Kórógi familiának első nagy atya, I. András Királynak idejében, a' midőn a' Magyarok a' keresztény vallástól el-szakadván víflza-tértek a' pogányságra, szent Gellértnek meg-öléséért mind maga, mind utánna következő minden maradéki Istentől azzal büntettek - meg, hogy mihelyt e' nagy szentnek templomába bé-léptek, mindjárt rájuk esett a' hig has. II. Lajos Király maga tett próbát e' mostani el-vezett Kórógi Péterem. Vid. ISTVANFFI Histor. Libr. VIII. p. 87.

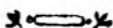

fzerentsétlen ütközetet követő napon, *Hertzeg Miklóst, Majtheni Bertalant, Imrefi Mihályt, Piletzhi Jánost, és Matroustzi Jánost* ki-vévén, *Soliman* Tsálfárnak hagyásából az egész Török tábornak szeme láttára a' Jantsárok által le-vagdaltattak. Ezeknek életét-is pedig nem emberi könyörületesség-ből hagyta-meg, hanem hogy lennének olyak-is, kiktől ezen szerentsétlen ütközetnek kezdetéről, folyamattyáról, és bóldogtalan hazánknak akkori állapotjáról értekezhetne.

§. 145.

Ennyi fok méltóságos és érdemes hazafiaknak halálát meg-tettezte *Lajos* Király ifjú életének szerentsétlen végződése. Ez az ártatlan Fejedelem látván a' magyar hadi seregnek veszedelmét, maga-is futásnak eredett, életben meg-maradt keves testörzöivel együtt Péts felé tartott, és minekutánna *Moháts* és *Tsfellye* között folyó *Krafsó* sáros vizén, melly az előtt való napon esett zápor eső által meg-nevekedett, áltál akart vólna menni, és paripáján annak túlsó partyára fel-kapaszzkodni, lovának két hátrusó lába a' vízbe maradván magát meg-nem tarthatta, hanem hátra dülvén a' rajta űlöt a' sáros vízbe nyomta, és ide 's tova való

való liengerődése által mind magát mind a' szegény Királyt meg-fojtotta. Illyen szerentsétlen vége volt ennek az ártatlan és valójában hosszabb életre méltó *II. Lajos* Királynak, életének 22-dik, uralkodásának pedig 10-dik esztendejében, a' melly idő alatt ő, a' hazának nem igazgatója, hanem annak zürzavaros állapotjának, és a' hazafiak között uralkodott egyenetlenségeknek tündes szemlelője volt. Silesiai *Tzetritz Udalrik*, a' ki a' Kraszó patakján szerentséssen által menvén, látta a' Királynak veszedelmét, de rajta tellyeséggel nem segíthetett, jelentette és muratta-meg azt a' szerentsétlen helyet, a' honnan *Soliman* Császárnak elmenetele után a' Királynak meg-hólt teste kivétetett, meg-mofattatott, és Szekesfejérváron, *Zapolya Jánosnak* koronáztatása előtt való napon, illendő holotti pompa között a' régi Magyar Királyoknak szokott temető helyébe bé-vitetetett. A' Királyon kívül sok magyar nemesek és vitézek fűltek ebbe a' gonosz vízbe; ottan találtattak *Atzél Istvánnak*, *Trepka Andrásnak*, *Korlatkői Péternek*, és más el-vezett magyar uraknak immár meg-senyvedett teste. — Azokat, kik az ütközetnek helyén maradtak, és itt 's ott el-húllottak *Kanifai Dorottya*, *Pereni Imre* volt Palatinusnak kegyes özvegye, hogy meg-hólt testek az égi madarak és ebek ál-

által meg-ne emesztessen, bérbe fogadott 400- emberei által temettette-el (a).

§. 146.

Valamiképen hajdan az álnok Görögöknek fa lovából Trója városára; úgy e' szerentsétlen Mohátsi ütközetből bóldogtalan Magyar hazánkra ezer még ezer gonoszok következtek. A' győzedelmes Törökök mindjárt más napon az egész vidéket fel-dúlták, minden szemek eleibe akadt városokat és falukat fel-gyújtották, az ártatlan lakókat, rész szerént meg-öldöftek, rész szerént örökös rabságra vitték, az ifjú afzfonyokat és leányokat elsöben meg-szeplöfítették, azután meg-ölték, a' bñtsöekben fekvö ártatlan tñtfemö gyermekéket az édes anyáknak szeme láttára ketté vagdalták, a'
fel-

(a) Ennek a' szerentsétlen Mohátsi ütközetnek historiáját minden környölállásokkal együtt, igen szépen le-irta BRODERIK ISTVAN Vá-tzi Püspök II. Lajos Királynak udvari Kantzellariosa egy szép könyvetskéjében, mellynek titulusa ez: *Descriptio Proelii Mohatsiensis per Stephanum Brodericum Regis Ludovici II. Aulae Cancellarium, qui ipse huic interfuit proelio. Argent. 1583. 8.*

fel-ferdült ifjakat, és nevendékeket lántzra 's pórázra fűzvéen rabságra vitték: egy szóval, valamerre fordúltak, mindenütt rettentő nyomdokait hagyták nem emberhez, hanem fene állathoz illő kegyetlenségeknek. — Azok a' szegény lakofok, a' kik ezen dühös állatoknak közelgetéset eleve meg-fajditották, hajlékaiknak 's minden vagyonkájoknak oda hagyásával, a' sűrű erdőkben, hegyek közzé, 's barlangokban rejtettek, holott, hogy a' barbarusoknak markától megmenekedhesse nek, az édes anyák elevenen a' földbe temették síró kisdedeiket; és ő magok-is a' hosszas éhség, szomjúság 's nyughatatlanságok miatt el-epedvén, vagy önként mentek az ellenség eleibe, vagy egymásnak panaszai 's fok könyhúllatásai után, mint az égő szövetnekek lassan lassan el-enyésztek 's a' t. Ha száz nyelvem volna, még sem tudnám elő-befzélleni azt a' fok nyomorúságot, és azt a' fok halálnak nemét, mellyet magyar hazánknak akkori böl-dogtalan lakofai, némelly fegyverében boldondúl bizakodó hazafiaknak vakmerősége miatt szenyvedni kénytelenitettek.

§. 147.

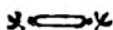
Baranya, Tólna 's más szomszéd Vármegyéknek porra 's hamuvá lett változtatása
Ojm. III. R. II. Sz. S fa

fa után, *Soliman* Tsászfár prédára ki-ment feregét ismét egybe hivatta, a' duna vize mellett Buda városa felé indúlt, és minden fzeme eleibe ötlött helységeket fel-gyűjtatván, régi Királyainknak ditsőséges, de már most gyászos lakó helyéhez érkezett. — A' bús Királyné, és a' városnak tehetősebb lakofai, féltő jószágokat hajókra hordván Pofonba futottak; a' tehetetlene! bek pedig a' dunán által költözvén, bátorságofabb helyekre vonták magokat. Midőn az *Osmani* fejedelem az üres királyi várba felment, és történetből szegény *Lajos* Királynak képe fzeme eleibe akadt volna, úgy mondják, hogy annak szerentsétlen halálát maga-is meg-könyvezte, és nagyon boffzokodván azokra, kik a' Mohátfi hartznak ízerző okai voltak, azt mondotta légyen, hogy ha a' szegény Király életben meg-maradt volna, országától meg-nem fosztotta, hanem esztendőnként való keves adó-fizetéffel meg-elégedett volna. Melly köz hírnek valóságát mindazáltal tulajdon tfelekedetei által meg-tzáfolta, mivel az idő alatt is, míg Budán múltatott, ki-küldött dühös katonái által, alsó Pannóniát egészen a' *Balaton* taváig, és nagy Györig el-puff itatta, 's meg-égettette. Egyedül *Esztergom*'s *Visegrád*, holott a' királyi korona örízett, menekedtek-meg ekkor kegyetlen kezé-

kezétől, és amazt a' Kaptalannak akkori Porkolábja *Nagy Maté* alatsfony forsú ember, ezt pedig a' várban lakó remete szent Pál szerzetesei tartották-mög. Hafonló szerentséje volt *Székesfejérvárnak*, *Kómáromnak* és *Tatának*.

§. 148.

Sohol-is annyi ellent-tartást nem tapasztalt a' dühös ellenség, mint a' Vertes közsziklás hegyei között lakó Marotiaktól. Ezek a' boldogtalan lakosok, 's velek együtt íminnen amonnan feleségekkel 's gyermekeikkel együtt oda gyüllött 25. ezer emberek, a' két hegy között bé-ylvő utat, mély sántzokkal, magas töltésekkel, és szeker várakkal úgy annyira meg-erősítették, hogy semmi úton módon hozzájuk nem férhetett az ellenség, ők pedig fokakat meg-öldöfték 's meg-sebesítettek közzülök. Vég-tére erősségek a' török táborból oda vite-tett ágyúk által széllyel hányattatván, csak nem mindnyájan le-vágattattak, melly szomorú esetnek emlékeztető bizonyosságát még most is láthatni, az azon helyen rakatott, és az időnek régisége által lassan lassan meg-emésztetett halmokban, és ottan heverő emberi csontokban. Az oda szorúlt boldogtalan lakosok között volt egy *Dobozi Mihály*

nevezerü, a' ki midön már látta volna azt, hogy lehetetlen volna néki a' dühös ellenségnek markától meg-menekedni, kedves feleségetlovának farára ültetvén, gyors paripája által akarja életet a' veszedelemből ki-menteni; de sem egy, sem másfelé el-nem szabadhatván, elsöben-is, hogy kedves hitves tárfa az ellenségnek kezébe ne essen, maga meg-ölte azt, annakutánna maga-is közikbe futván diribról darabra kontzoltatott (b). Mit nem tfelekszik a' meg-búsúlt és szabadulását sohól nem látó ember! Minekutánna *Soliman* Tsászfár hadi seregét fok prédával meg-gazdagította, és mind a' városban, mind a' várban lévő minden épületeket, a' királyi lakó palotán, istállókon és vadás kertén kívül meg-égetette és le-rottatta volna; a' duna vizen által ment, a' nevezett folyó-viz és Tifza között fekvő termékeny tartományt el-pufztította, és a' miképen *Broderik István* emlékezetben hagyta, tfak; ebben az egy esztendőben, 200. ezer magyar lakosoknál többet meg-öletett. A' rabságra hurtzoltatott közép idejü embereknek, ifjaknak és gyermekeknek számát egy

ma-

(b) Vid. ISTVÁNFFI Historiar. Libr. IX. ad an. 1526. pag. 88.

magyar történeteknek írója sem határozhatta-meg bizonyosan, hogy az igen nagy lett légyen, ki-tettzik abból, hogy egynehány ezer helységek pufztán hagyattattak, és porrá 's hamuvá változtattak. A' fogoly férfiakat és afzszonyokat Afiába által küldvén, pénzen ádták-el, a' férfi gyermekeket és ifjakat pedig erőszakosan környül-metélvén, rész szerént a' Jantsárok közzé adtak, rész szerént a' Serailba zárták-bé, a' kik idővel mind hazájokról, mind szüleikről el-felejtkezvén, tulajdon attyokfiai ellen hadakoztak. Ilyen nyomorúságra juttatta szegény hazánkat a' Mohátsi szerentsetlen ütközet! ilyen gyümölte volt a' hazafiak között uralkodó egyenetlenségnek és a' roz kórmányozásnak! melly után a' győzedelmes *Soliman* Tsászár, nagy vigsággal elsoben Nandorfejérvárra, 's onnan Konstantzinápolyba vissza-ment.

§. 149.

Mind a' régibb, mind az újabb magyar történeteknek írói között találatnak olyanok, a' kik e' szerentsetlen ütközetnek okát *Zapolya Jánosnak* tulajdonittyák, és azt merik mondani, hogy ő a' magyar koronának el-nyerhetéséért, titkon tzimborázott *Soliman* Tsászárral, és kész akartva kéfedelmezett úttyában. 's a' t. Mindazáltal, a' ki

azon száznak történeteit jól meg-olvassa 's meg-fontollya, *Zapolydt* okozni nem fogja, és nem-is okozhattya, a' ki mind Erdélyből, mind útjából egynehány leveleiben jelentette a' Királynak, hogy ő meg-kettőz-tetett lépésekkel utaz Tólnához, és szüntelen azt javaslotra, hogy mind addig, míg ő és *Frangepán Kristóf* oda nem érkezének, meg-ne ütközzön az ellenséggel. Sőt midőn Szögedhez érkezett, és meg-hallotta volna azt, hogy az ütközet nem fogna halasztatni, hadi feregét hátra hagyván, maga pósta kotsira ült, és éjjel nappal utazván azon erölködött, hogy leg-alább maga-is jelen lehesse abban, de így sem érhetett oda, és útjában meg-halván az ütközetnek szerentsétlen ki-menetelét, mivel semmit nem használhatott, el-hagyott feregéhez újobban vissza-tért. Ennekfelette, midőn már a' királyi székben ült-is, gyakorta esküvésével petsételte azt, hogy ő soha a' hazának és a' Királynak veszedelmével a' királyságra nem vagyódott. Utólyára *Broderik István*, a' ki *Lajos* Királlyal mindennütt jelen volt, és minden környül állásokat jól tudott, soha *Zapolydt* illy hűségte-lenséggel nem vádolta (c). Kettős okai
vól-

(c) Vid. Ejusd. Descriptio Proelii Mohatensis p. 25. et 26.

váltak tehát e' szerentsétlen ütközetnek, ú. m. közelebb és távolabb valók. A' *távolabb* valók közzé számláltathatnak: 1. Hazánk-
nak *II. Ulászló* és *Lajos* Királyoknak ural-
kodása alatt való rossz környül-állásai, a'
midőn, mind a' felsőbb, mind az alsóbb
rendű hazafiak el-felejtkezvén jobbagyi kö-
telefségekről, tellyefséggel nem engedel-
meskedtek a' királyi parantfolatoknak. —
2. A' közönséges kints-tárnak szegénysége,
a' melly elégtelen volt a' hadi seregeknek
tartására 's öregbitésére, és a' hadi eszkö-
zöknek meg-szerzésére. — 3. *Bátori Ijti-*
vánnak, kinek sem elegendő talentoma, sem
semmi szeuélybéli érdemei nem voltak, Pa-
latinufságra való emeltetése miatt a' ha-
zafiak között támadott gyűlölség és vissz-
vonások. — 4. A' fő tisztvifelő személyek-
nek tunyasága, vigyázatlansága, és a' kö-
zönséges dolgoknak kormányozására való
elégtelensége, kik a' királyi udvarnak pél-
dája szerént minden idejeket vendegeske-
désben, tántzokban, mulattságban és ha-
fzontalan dolgokban töltötték. Egy szó-
val az egész nemzetnek erköltsi nagy rom-
lottsága és öfi virtufoktól való el-fajulása
vált szegény magyar hazánkra következett
nyomorúságok özönének apródonként neve-
kedő oka.

E' szerentséttlen űtközetnek *közelebb va-
ló* okai voltak : 1. a' zsóldban álló hadi
feregnek keves száma, és a' régi próbált
vitézeknek, 's nevezeteffen a' *Mátyás* Király
gyözheterlen fekete feregének szellyel - ofz-
láfa, melly ha ekkor még fen - állott, és
másokkal együtt az ellenség eleibe 'küldet-
tett volna: nem hiszem, hogy olly könnyen
által - jöhetett volna *Soliman* Tsáfzár a' Du-
na, Száva és Dráva folyó vizeken. — 2.
Azoknak a' fő rendű Uraknak és nemefek-
nek hűségteleisége. kik ámbár jól hallot-
ták légyen az ellenségnek hazánkhoz való
közelgetését; még - is mindazonáltal tfupán
fzemélybéli gyűlölségből nem akartak *Báto-
ri István* Palatinusnak zászlója alá gyűlni,
és a' hazának veszedelmét el - fordítani. —
3. A' királyi belső tanátfosoknak esztelen-
sége, kik tfak hogy a' hazabéli törvények-
nek, szokásoknak, és nemefi jusnak meg-
felelheszenek, még akkor - is, mikor már az
országnek határhoz ért az ellenség, közön-
séges gyűlést tartottak, és abban a' táborba
való szállásnak módjáról, idejéről, helyé-
ről, a' seregeknek öregbítéséről és a' hadi
készületeknek meg - szerzéséről fokáig tanát-
koztak, 's a' leg - jobb időt el - múltatták. —
4. A' Bártfi és Budai közönséges gyűlések-
ben ~

ben tett rendelkezéseknek és törvényeknek bémellyesítése, és az Ország nemeleinek 's a' katonáknak Tólnához való késői öszvegyülése, ezt mindazáltal azzal lehet menteni, hogy a' szent *György* napján kezdődött 's egynehány hétig tartott közönséges gyűlés után, nem vólt elegendő idő új katonáknak szedésére, ruháztatására, fel-fegyverkeztetésére, 's következésképen a' rendelt helyen és időn való meg-jelenésre.

§. 151.

Továbbá a' *Zapolya János*hoz küldetett királyi parantsolatoknak egymással való ellenkezése - is nagy kárára vólt a' szegény hazának. Az első parantsolatnak ereje szerint, egész seregével együtt Budára kellett vólna néki menni. — A' másodikban a' hagyatott néki, hogy ő *Radul* Havasalföldi Vajdával együtt Bulgáriába bétfapván, hátul támadja-meg *Soliman* Tsászárt. — A' harmadikban, hogy siessen Tólnához menni, és így maga sem tudván *Zapolya*, mellyik királyi parantsolatnak kelleffen engedelmesskedni, mind addig ki-sem mozdúlhatott Erdélyből, míg Budára siettséggel küldetett belső titoknoja *Bátfi György* onnan visszajenem tért, 's ő általa a' Fejedelemnek való-ságos parantsolattyát meg-nem érthette. —

A' sem volt utolsó oka a' Mohátsi veszedelemnek, hogy a' Tólnához öszve-gyült papi 's világi urak, felső és alsó rendű nemefek, sőt az egész magyar hadi sereg rend kívül gerjedezett az ellenséggel való viaskodásnak tüzével, és bizván ügyöknek ártatlanságában, az Istennek természet felett való kegyelmességében, és karjaiknak erejében, sem a' Királynak, sem az udvari bölts tanátfoknak szavára nem állottak; sőt a' mi még több volt, halállal fenyegettek mind azokat, valakik az ő idétlen kívánságokkal ellenkező tanátfot adnának a' Királynak (d). Ha ők *Zapolya János* és *Frangepán Kristóf* válogatott hadi népére, és a' már Nagy-Györhöz 's Székesfehérvárhoz érkezett Silesiai, Morva és Tseh Országi feregekre, melyek mind öszve könnyen rá mentek 100. ezer emberre, várakoztak volna, bizvaft szembe szállhattak volna *Soliman* Tsáfszárral, és minden bizonnyal meg-is verhettek volna őtet. Rend kívül való nyughatatlanságoknak és karjoknak erejében való bizakodásoknak leg-fobb indító oka pedig volt

To-

(d) Vid. BRODERICI *Descriptio Proelii Mohatensis et ISTVANFFI Historiar. Lib. VIII. p. 83.*

Tomori Pál, a' ki a' képzelt győzdelemből származható dicsőséget egyedül magának akarván tulajdonítani, színes beszédei, 's alattomban való biztatásai által szüntelen ingerlette őket az ellenséggel való ütközetre, és így mindenek felett néki köszönhetjük ifjú 's jobb életre méltó Királyunknak szerentsétlen halálát, szegény hazánkra következett számlálhatatlan nagy nyomorúságot, és vérrel keresett ősi örökségünknek idegeneknek birtokába való esését.

H A R M A D I K S Z A K A S Z.

Magyar Hazánknak a' Mohácsi szerentsétlen ütközetet követő szomorú sorsáról, és az alatt történt magyar-török hadakozásokról a' Karlovitzi békeféségig.

§. 152.

Szegény hazánknak akkori nyomorúságát felette őregbitette *Zapolya Jánosnak I. Ferdinánd* Auszriai fő Hertzeggel a' királyi koronáért való hosszas vetelkedése. *Zapolya* mindjárt a' Mohácsi veszedelem után, a' nemzetnek nagyobb részét 's nevezetesebb tagjait gazdag adakozása 's fényes igiretei
ál-

által pártjára vonta, a' kik otet a' Tokai közönséges gyűlésben királyságra válaftották, és ugyan azon szerentsétlen 1526-dik esztendőben, Mind szent havának 10-dik napján Székesfejérváron meg-is koronázták. *Verbótzai István* és *Frangepán Kristóf*, kik mind ketten jól ismérték a' hazafiaknak álhatalanságát, és eleve látták *Bátori István* akkori Vice-Királynak titkos fortélyait is, eleget kérték és únszolták arra *János* Királyt, (igy nevezem ezután *Zapolyát*) hogy a' *Ferdinándnak* részére hajlottakat erővel is hajtfa hívségére, és a' Királyoknak tartozó jobbágyi engedelmségnek hittet való erőfitésére. De ő, bizván *Zsigmond* Lengyel Királynak atyafiságában, és *I. Ferentz* Frantzia Királynak fokszori igireteiben, azoknak jó tanátsát nem követte, hanem egész télen tífendes szemekkel nézte Budai királyi palotajából az ellenkező résznek titkos és nyilván való igyekezetét.

§. 153.

Bátori István Zapolyának régi meg-esküdt ellensége, gyalázatnak tartván magánál alább valónak, a' mint ő gondolta, tétet 's fejet hajtani, *II. Lajos* özvegyének *Máridnak* nevében küldött levelei által, minden fő rendeket, vármegyéket és királyi
fza-

szabad városokat, Mind szent havának 25-dik napjára a' Pofoni Orizág gyűlésre hivta, holott az Auftriai Háznak 's következésképer *Ferdinánd* fő Hertzegnek a' Magyar Birodalomhoz való jufsát, és *Zapolya Jánosnak* királyságra való választatásának a' hazai fundamentomos törvényekkel és szokásokkal való ellenkezését meg-akarván mutatni, az oda fel-gyültek által *Ferdinándot* választatta 's hivatta a' királyságra (e). Ez a' tlen-

(e) *Ferdinándnak* Magyar Országhoz való jufa fundáltatott I. azon egyezéfen, melly vólt *Mátyás* Király és *Friderik* Tsáfzár között, midon amannak követei 1464-dik esztendőben a' koronának ki - váltására küldetvén, a' Királynak és Orzágnak hire 's meg-egyezése nélkül azt ígérték, hogy ha *Mátyás* férfi maradékok nélkül meg-fogna halni, tehát akkor vagy maga *Friderik* Tsáfzár, vagy az ő férfi maradékai lennének a' magyar Birodalomnak örököfei. Vid. *Annal Regn. Hung. ad an. 1464.* — 2. II. *Ulászló* Királynak *Maximilián* Auftriai fő Hertzeggel *Friderik* Tsáfzárnak fiával, 1491-dik esztendőben kötött békeiségén, mellyben a' végeztetett-el, hogy, ha *Ulászló* Király férfi maradékok nélkül fogna meg-halni, vagy *Maximilián* maga, vagy pedig az ő utánna következő Auftriai maradékok legyenek Magyar Királyokká Vid. BONFINIUS *Rer. Hung. Decad. V. Libr. II.*

tfendes életet szerető Fejedelem hazánknak özvevényes bajaitól, és *Soliman* Tsászárnak hatalmától való féltében, eleinte keves kedvet mutatott a' magyar koronának megnyerésére. De minekutánna nem csak az özvegy Királyné, hanem *Bátori István*- is szüntelen kérték és únszollották volna ötet arra, hogy az Auszriai Háznak Országunkhoz való jufsát kéz akarattal el-ne vésztené, végtére ő-is engedett a' fok kérésnek, és az Orzágnak fő rendeihez, a' vármeigyékhez és királyi szabad városokhoz utasított leveleiben, királyi különös kegyelmefséget igrte mind azoknak, valakik *János*
Ki-

ad an. 1491. et PRAY *Annal. Reg. Hung.*
ad h. a. — 3. Ugyan *I. Maximilián* Római Tsászárnak említett *Ulászló* Királlyal 1515-dik észtendőben szerzett szövetségén. melly szerint *Anna Ulászlónak* leánya *Maximilián* unokájának *Ferdinándnak*, *Mária* pedig, ugyan *Maximiliánnak* unokája *II. Lajosnak* el-jegyez-tetvén, el-végeztetett az, hogy ha *Ferdinánd* férfi magzatok nélkül meg-halna, tehát, vagy *Lajos*, vagy annak férfi magzati lennének az Auszriai fő Hertzegségnek örökösei; ellenben, hogy ha *Lajos*- is férfi magzatok nélkül találna meg-halni, tehát *Annának* *Ulászló* leányának jufsán, vagy maga *Ferdinánd* *Annának* hitvese, vagy az ő férfi maradéki jutnának a' Magyar Birodalomnak birtokába.

Királyt el-hagyván az ő hűségére fognának esküdni. Ennekfelettre *Bátori* Palatinusnak is meg-parantfoltá, hogy mind azokat, kik a' nemzet előtt nagy kedvességben 's tekén-
tetben voltak, méltóságos hivataloknak és fok jószágoknak igiretei által, titkon vonná-
el *Zapolyától*, melly fortélynak az a' követ-
kezése volt, hogy fokban az Országának fő
rendei közzül, 's azok között *Pereni Péter*-
is a' magyar koronának őrizője, *János* Király-
tót el-pártolván, tsak hamar *Ferdinándnak*
hűségére állottak (*f*).

§. 154.

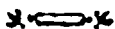
Zsigmond Lengyel Országí Király sajnál-
ván hazánkfiainak meg-hasonlását, és tart-
ván attól, hogy ha a' nemzet között alac-
tomban gerjedező tűz langot vetend, *Soli-*
man Tsászár bizonyossan élni fogna a' jó al-
kalmatósággal, és hazánkat birodalmába
vetni igyekezne, báráttságos alkut és egye-
séget javaslott a' két egymással vetelkedő
Fejedelemnek. Eleinte tettett-is ez a' jó
tanáts mind a' kettőnek, és arra való néz-
ve

(*f*) Vid. ISTVANFFI Histor. L. IX. PRAY An-
nal. Reg. Hung. ad h. a. et Wolffg. de BETH-
LEN Histor. Transylv. L. I.

ve mind ketten biztosokat küldöttek 1507-dik esztendőben az *Olmutzi* gyűlésre. *Fer-dinándnak* biztosai az *Auftriai Háznak* Magyar Országhoz való jufsának fundamentomat (§. 153. not. e.) elő befvélvén, azt sürgették, hogy *Zapolya János* egészen mondjon-le a' Királyságról, és elegendjen-meg öfi gazdag örökségével, az Erdélyi Vajdasággal. 's a' t. Mellyeket *Statilius* a' *Budai Káptalannak* tudós Prepostya, és *János Királynak* az *Olmutzi* gyűlésre küldetett biztosa, következendö fontos okokkal tzáfolt-meg: 1. Hogy a' *Friderik* Tsáfzárral való meg-egyezés *Mátyás* Királynak, és az Ország rendeinek hire 's akarattya ellen szerzetett légyen a' koronáért küldetett követek által, söt maga *Friderik* Tsáfzár-is keves idővel azután arról le-mondott. — 2. *Ulászlónak Maximiliánnal* való végezését, egy atallyában meg-vetették az Országnek rendei, és a' *Rakos* mezején 1505-dik esztendőben tartatott közönséges gyűlésben elvégezték azt, hogy soha idegen nemzetbéli Fejedelem Magyar Királyságra ne választásson (g). — 3. Hogy a' *Pofoni* Ország gyű-

(g) Vid. Decret. hoc ex *Mathia Belio* recitat. in *Annal. Reg. Hung.* ad a. 1505.

ságnak meg-tartására 's óltalmazására esküvéssel le-kötelezte magát. Budára való útjában-is valamerre ment és fordúlt, minden városok fel-nyitottak előtte kapuikat, örömmel fogatták őtet, hűségére fel-esküdték, és német 's magyar egyesült hadi seregénél számos magyar nemes és nemtelen ifjúság vett szolgálatot. Kinek Budához való közelítését *János* Király meg-értvén, minthogy egynehány száz testörzö vitézein kívül semmi katonái nem voltak, féltében Hatvanba, 's onnan Tokajba futott, és hármas szerentsétlen ütközetei után Lengyel Országba ment-átal, holott őtet *Tárnov János* a' Krakoviai Vajvoda királyi méltóságához illendöképen fogadta, tartotta és óltalmazta. Kinek példájából ki nem tapasztalja a' szerentsének álhatatlanságát, a' melly mint a' kurva aszszony, hol egyhez, hol máshoz tlapja magát, 's ideig és óráig! mindeniknek szemébe egy formán mosolyog. *János* Királynak ez előtt keves idővel t'fak nem az egész Ország térdet 's fejet hajtott, őtet királya vá választotta, koronát tett fejére, s'ok *Vivat* kiáltásokkal idvezlette őtet, és örökös hűségére fel-esküdt; majd azután mindenektől el-hagyattatván kéntelen v'olt ő idegen Országba futni, 's másnak hajlékában zsellereskedni; a' ki nem régen királyi fényes palotájában ülvén ezer szarentséket

ket igirt magának, imé már most más seggitségére szorúlt; kinek aasztalára minap számos királyi étkek vitettek-fel, most már másnak kegyelméből élt. Melly szerentsétlenséget nem annyira *Ferdinánd* vitézségének, mint inkább az ő maga vigyázatlanságának tulajdoníthatta.

§. 156.

Dolgainak szerentsés elő-menetelén, és *János* Királynak számkivetésben való lakásán örvendező *Ferdinándnak* királlyságra való választatása, szent Mihály napján Budán tartatott közönséges gyűlés, és az azt követő Székesfejérvári koronáztatás által megts erőssítetett. A' ki uralkodásának állandóságáért, mindjárt illy végezést tett közönségessé, hogy valaki Mind szent havának 25-dik napján a' Budai közönséges gyűlésre fel-nem fogna menni, és el-múlatná királyi hűségére esküdni, jószágával együtt életét-is el-vezesse (*h*). Melly kemény végzésnek noha sokan engedtek az Országnek fő rendei közzül, találtattak mindazáltal ol-

T 2

lyak-

(*h*) Vid. Decret. Comitior. Budensium 2. 1527. Art. I. et II.

lyak-is nem kevesen, kik kézzebbek voltak volna vagyonokkal együtt élteket-is elveszteni, mint *János Király* hűségére való esküvéseknek meg-rontása által, érzékeny lelki ismérteket meg-sérteni. Ezek közül valók voltak alsó Lindvai *Banfi János*, *Bodó Ferentz* híres magyar hadi vezér, *Somlyai Bátor István*, *Tornallyai Jakab*, *Bornemisza Pál* és mások. *Banfi János*, *János Királynak* hűségében való állandóságáért minden jószágátul meg-fosztatott; *Bodó Ferentz* az Egri szerentsélen ütközetben elfogattatván, *Ferdinándnak* parantsolattyára tömlőtzebe vettetett, holott kézzebb volt hőltig maradni, mint az ő hűségére álni. A több titkos és nyilván való barátai-is, nemcsak el-nem hagyták őtet számkivetésében, sőt inkább *Martonosi György*, szent remete Pál szerzetén lévő barátának munkasága által gyakorta pénzel-is segítették őtet, *Franz gepán Kristóf*-is mind hőltig meg-maradt hűségében, és minthogy e' miatt bátorságos nem lehetett hazájában, a' *Velentzei köz-társasághoz* ment-által.

§. 157.

Számkivetésében élő *János Király*, többire minden Európai uralkodó Fejedelmekhez, és a' Római Pápához *VII. Kelemenhez*-is

is folyamodott segítségért, de egytől sem nyert semmit-is. Még *Zsigmond* Lengyel Országai Király, *Jánosnak* vér szerént való atyafia sem bátorkodott a' dologhoz erőszakosan nyúlni; hanem *Ferdinándnak* nagy javasolta azt, hogy *Zapolya Jánossal* egyetsegre lépjen, és kössön olly békeféséget vele, melly mind a' hazának, mind egyik 's másik résznek hasznosá legyen. Eleibe terjesztette a' szerentsének álhatatlanságot, fok hatalmas magyar uraknak *János* Királyhoz való titkos hajlandóságát, és némelly Európai hatalmas Fejedelmeknek, 's nevezetellen *I. Ferentz* Frantzia Királynak segítségére való kefséget, és végre azt a' kárt és veszedelmet-is, melly egymással való vetelkedések miatt a' hazát jövendőben érdekelhetné. Azzal-is, és nem ok nélkül rettentette őtet, hogy, ha az egymással való ellenségeskedéstől meg-nem szünnének, bizonyosan élni fogna az Osmani telhetetlen Fejedelem az alkalmatossággal, és előbb vagy később-is, örökös jobbagyságába vetné Országunkat, mellyért még a' késői maradékok-is átkozni fognák őtet, az egész keresztyénység pedig kárhoztatni. Láttatott-is e' fontos okokra maga a' jó szivü *Ferdinánd* hajlani, mindazáltal némelly közel látó udvari tanácsófainak, 's kiváltképen *János* Király meg-esküdt ellenségének *Báto-*

ri István Palatinusnak javaslására halgatván, nem akart másként békefésre lépni, hanem ha *János* Király minden jufsáról lemond, magát tökéletesen alája veti, őtet ismeri valóságos és törvényes Magyar Országi Királynak lenni, és az ő hűségére esküszik, mellyeket mindazáltal *János* Király méltóságának meg-sértése nélkül tellyeséggel nem tfelekedhetett, 's nem-is tfelekedett.

§. 158.

Midőn a' szegény számkivettetett Király, bódogtalan forsán buslakodó elméjét ide 's tova hányta 's vetette, és egy ke-refztény Fejedelemtől sem nyerhetett volna segittséget, utólyára *Lasky Iromos* Sziradiai Palatinusnak javaslására *Soliman* Tsászárhoz folyamodott (i). Mivel pedig ele-
ve-

(i) Szirádía (Siradia) nagy Lengyel Országnek tartománya, mellynek fő kórmányozója Vajdának, vagy inkább Wojvodának és Palatinusnak - is nevezetik, és méltóságára nézve hasonló egy hajdani Magyar Országi fő Ispánhoz, jövedelmére nézve pedig sokkal nagyobb annál. Az egész Lengyel Ország 32. ilyen Vajvodaságra vagyon fel-ofztva, mellyeknek helytartói Wajvodáknak neveztetnek, a' kik

ve tudta azt ez a' tudos és nagy tehetségű 's tekéntetű Lengyel úr, hogy az Osmani uralkodó Fejedelem őralmának megnyerésében igen sok nehezségek 's akadályok fognának előfordúlni; ahozképest nem fájna magát, tulajdon költségen 1528-dik esztendőben Konstantinápolyba utazni, holott egy igen álnok, de a' fényes udvarnál nagy kegyelemben álló Görög emberrel, ú. m. *Gritus Lajossal* vetett ismerettsége és közbenjárása által, nem csak *Ibrahim Bafa* nagy Vezérnek, hanem még *Soliman* Tsászárnak lelkét-is megnyerte, és azt vitte előttök véghez, hogy *János* Királynak előbbi méltóságába való vissza helyheztetését megígérték. Nagyon könnyítették *Laskinak* követtségét *Hobordánszky Jánosnak*, *Ferdinándtól* az idő tájban Konstantinápolyba küldetett követnek kevély maga vifele-

T 4

te,

Wajvodaságokban lakó hadi seregnek fő vezérei, és mind a' hadi, mind a' polgári dolgoknak fő igazgatói szoktak lenni. Azokban különös gyűléseket-is tartnak, mellyekben ők a' Praefesek. *Woywoda*, hogy elne felejtsem, két szóból vagyon öszve téve, ú. m. az első *Woywa* a' melly hadat, a' második *Woda* és vezetőt jelent, következésképen, betű szerént *hadat vezetőt* jelent.

te, és fenthágo beszédei-is, a' ki Urának képeben olly kemény és kevély pontokat tett a' Diván eleibe, mellyeken mind ez, mind maga *Soliman* Tsászfár meg-boffzokodván, olly válafzszal botsátotta-el a' kevély követét, hogy következendő nyáron maga fogná Bétsbé a' válafzt meg-vinni, és a' két egymással vetelkedő Fejedelmeknek pörét fegyvere által el-igazitni (k). Annakokáért, mihelyt *János* Király, *Laskinak* szerentsés útazásáról bizonyos hirt vett, leg-ottan minden magyar fő rendekhez, vármegyékhez és királyi szabad várafokhoz leveléket küldött, mellyekben valóban kérte és intette őket, hogy ha *Soliman* Tsászfárnak haragját magokra nem akarnák vonni, leg-ottan hagynák-el *Ferdinándot*, és előbbi hűségére térnének vissza. A' minthogy nem tñak azok, a' kik eddig titkos barátjai voltak *János* Királynak, hanem még ellenségei-is, félvén az Osmani Fejedelemnek dühös haragjától, és vagyonoknak el-vesztésétől, feregeftől mentek hozzája által, úgy

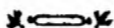
an-

(k) JOVIUS Histor. sui temporis Libr. 28. Joh. ZERMEGH in Histor. Rer. Gestar. inter Ferdinandum et Johannem Libr. I. §. 8.

annyira, hogy egy két hólnapnak el-folyása alatt, Magyar Országának nagyobb részét ismét birtokába vetette.

§. 159.

Soliman Tsáfszár *János* Királynak tett fogadásának bé-telleyesítésére, 1529-dik esztendőben, 150. ezer emberből álló hadi seregét Drinápolyból ki-indította, és a' Száva, 's Dráva vizén tsendeffen által hozván, Moháts mezején le-is telepítette azt. Mellyről *János* Király tudósittatván, hatalmas pártfogójának eleibe ment, és a' mint némelly újabb Irók fel-jegyzették, kéz tsókolással ajánlotta magát annak kegyelmébe, a' ki ötet nem tsak nagy emberséggel fogadta, hanem minekutánna *Szeretsfen János* a' Pétsfi Püspökséghez tartozó jószágoknak akkori törvénytelen ura (usurpatora) *Pereni Pétert* a' magyar koronával együtt Sziklósnál elfogta, és ötet a' török táborba vitte volna, előbbi tökéletes méltóságába-is vissza helyeztette ötet. Annakokáért mind ketten, t. i. *Soliman* Tsáfszár és *János* Király Mohátsról ki-indulván, Kis-Afzszony havának 24-dik napján Budára mentek, és azt minden akadály nélkül el-is foglalták. A' várat darab ideig olly keménnyen óltalmazta *Nádasy Tamás*, hogy, ha az Osmáni roppant

tábornak első szemlelésére meg-félemllett német őriző katonák, a' várnak önként való fel-adásáról az ellenséggel titkon meg-nem alkottak és ő magát-is tömlőtzebe nem zárták volna, nem könnyen juthatott volna annak bírására. El-is vették a' hitetlen német katonák hűségtelenségeknék méltó jutalmát, mivel *Soliman* Tsászár adott hite 's parolája ellen-is mind egy lábíg meg-ölette őket, *Nadasdy Tamást* pedig, Fejedelméhez mutatott hűségéért és álhatóságáért nem csak nagyon meg-ditsérte, hanem magához vitetvén, rendkívül való emberséggel fogadta őtet. Minthogy pedig keveset hitt, és hihetett-is ez a' nagy Magyar hadi vezér a' török parolának, ahoképest történetből egy kis halálfzó tsónakotskára kapván *János* Király táborába által evezett, lábaihoz borúlt, és tőle botsánatot kérvén és nyervén hűségére esküött, de csak ugyan 1430-dik esztendőben újobban *Ferdinánd* pártjára állott 's mellette holtig meg-is maradt.

§. 160.

A' Budai várnak meg-vétele, és *János* Királynak való által adása után, szent Mihály havában Bétfet-is meg-szállotta, és talám meg-is vehette volna azt, ha *Ibrahim*

him Bafa nagy Vezérje hűséges lett vólna uralkodó Fejedelméhez. De mivel ő *V. Károly* Római Császárnak gazdag adománya által meg-engedte magát vakitatni, és mind az ostromló ágyúkat hátra hagyta, mind a' várnak ágyúzásában restelkedett, a' mint idővel ki-is nyilatkozott az, és él-tével adózkodt érte; ennekfelette mivel *Filip* Baváriai Hertzeg, és Gróf *Salm Miklós*-is semmit el-nem múltattak a' várnak védelmezésében: kéntelen vólt *Solimán* Császár az ostromlást, mind szent havának 15-dik napján félbe szakasztani, és egynehány ezer katonáinak héjánofságával Budára vissz-fza térni. Ebben az egész útjában tehát egyéb huznot nem tett magának, hanem hogy *Esztergomot*, *Nagy-Györgyt* magyar *Orvát*, és más apróbb városkákat, *Ferdinándnak* markából ki-fatsarta, és fok *Austriai* és Magyar Országi bódogtalan lakosokat el-rablott. Budára való vissz térése után *János* Királyt táborába hívatta, vele szoros frigyet kötött, dolgainak további folytatásáról tanátskozott, egész Magyar Országnak urává és Királyyává tette őtet, *Ferdinánd* ellen való segítségét igirt néki, mellyet esküvése által-is meg-petsételt (1). Ennekfe-

(1) Vid. Diploma Johanni regi per Solimannum

felette, hogy *János* Királynak hűségében állandókká tehesse a' Magyarokat, szemek láttára kardjat hüvelyéből ki-vonván, halállal fenyegette mind azokat, 'valakik ennekntanna a' Királytól el-pártolnának. Az is meg-tartásra méltó dolog, hogy ő *Várdai Pál* Esztergomi Érseket, és *Pereni Imrét*, a' kik annakelőtte keves idővel *Ferdinándnak* hűségere esküttek, valósággal ke-rekeltény embernek szájába illő beszédekkel ajánlotta *János* Királynak kegyelmeiségébe: „Nagyobb ditsőségére szolgál, úgy mond „*Soliman*, a' Fejedelmeknek a' vett bosszúságot el-felejteni, és kegyelemért esedező jobbágyainak meg-engedni, mint rajtok bosszút állani (m)“. Utóllýára mivel eleve el-látta ő azt. hogy a' két egymással vetelkedő Fejedelem végtére-is öszve fogna békélni, és ő ellene egybe tñatolt erővel fegyvert fogni, annak el-távoztatására *Grittus Lajost* követ képében Budán hagyta olly titkos parantsolattal, hogy ő árgufi szemekkel vigyázna a' Magyaroknak minden mozdulására, és ötet mindenekről tú-

traditum apud Wolfgang. de BETHLEN Histor. Transylv. L. I. p. 55.

(m) PRAY Annal. Reg. Hungar. ad h. a.

udofitana. Mind ezek után maga az Osmani Fejedelem hadi seregének maradványával és 60. ezer keresztény rabokkal Birodalmába vissza tért. (n).

§. 161.

Mindjárt' az ő hazánkból lett ki-menetele után, *János* Király közönséges gyűlést hirdettétt Budára, és erős bizodalommal volt az iránt, hogy már ekkor mind nagy, mind kistiny, mind gazdag, mind szegény bizonyossan hűségére fogna esküdni. Mindazonáltal ekkor-is nagyon meg-tsalatkozott reménységében, mivel még azok-is, a' kik eddig titkos barátjai voltak, iszonyodással emlékeztek *Soliman* Tsászárral való frigykötéséről, és az Osmanoknak hazánkban gyakorlott kegyetlenségéről, 's arra való nézve kevesen-is jelentek-meg a' Budai gyű-

(n) Midőn látta volna *János* Király a' Budai várból azoknak a' sok boldogtalan keresztény raboknak el-vitetését, meg-könyvezte szomorú forfokat, és átkozta még azt-is, a' ki néki az Osmanokkal való frigyet leg-elsőben javasolta. Vid. JOVIUS Histor. sui temporis Libr. 18. ISTVANFFI Hist. Libr. 10. et Wolffg. de BETHLEN 1. oit.

gyűlésben. Mellyből könnyen észre vehette ő azt, hogy mostani ditsősége-is fokáig állandó nem fogna lenni. *Ferdinand*-is allig várta, hogy *Soliman* Budai táborozásának helye egy keveysé meg-hüljön, mindjárt erős hadi készületeket tett vetelkedő tárfa ellen, és 1530-dik esztendőben *Rogendorf Wilhelm* Budának ostromlására küldötte, a' ki eleget tett ugyan Fejedelmének tartozó köteletségének, és az őriző katonák-is elég ferényen vívelték magokat, de mivel a' tél idején bé-köszönt, kéntelen volt az ostromlást félbe szakasztani. — Mitsoda indulatot okozott légyen *Soliman* Tsászárban *Ferdinándnak* e' tfelekedete, akár ki-is képzelheti; dúlt 's fült magában, és nagyon szégyenlén ő azt, hogy egy Hertzegetske a' győzhetetlen Tsászárral újat mer húzni, 1532-dik esztendőben, újobban számos hadi fereget hozott-ki magával, 's olly fel-tetellel volt, hogy mind addig vissza nem fogna Konstantzinápolyba térni, míg *Béts* városát vagy birtokába nem vetné, vagy porrá 's hamúvá nem változtatná azt. De most sem tellyefedhetett-bé gyilkos szándéka', mivel a' nagy Vezér *Ibrahim Bafa* a' feregnek útazását úgy intezte, hogy minekelötte Budáig érkezhett volna az, *V. Károly* Római Tsászár, számos Spanyol hadi fereget küldött *Ferdinándnak* segítségére, melly-

től

tol *Soliman* meg-ijedvén, még csak mutatni sem merté magát Béts városa alatt, hanem útjából vissza térvén, bosszús haragja tüze-
nek enyhítésére, valamerre fordúlt bóldog-
talan házáknban, mindenütt szomorú példáit
mutatta kegyetlenségének, és ekkor-is egy-
nehány ezer keresztény lakosokat, örökös
rabságra vitetett.

§. 162.

Ki tudná szegény hazáknak akkori nyomorúságát illendöképen le-beszélleni? egy felől a' kegyetlen barbarusok pusztitot-
ták azt; más felől a' két egymással vetelke-
dő Fejedelem miatt, senki bátorságossan nem
élhetett. A' lakosok most egyik, majd má-
sik Fejedelemnek fizettek adót, a' fő ren-
dek és nemések örökségeknak tündes bir-
tokában való meg-maradhatásfokért, majd
egyik, majd másik Király mellé állottak;
a' kiknek *Ferdinand* valamelly jószágot aján-
dézott, azoktól *János* Király el-vette azt,
így bánt amaz ennek követőivel, mellyből
a' következett, hogy fokban külső szinnel
mind kettőnek kedveztek, hol az egyiknek,
hol a' másikuak hűségére esküdtek, és mind
kettőtől nyertek ajándékozó és erőfítő leve-
ket (donationem et statutionem). Hazánk-
nak akkori nyomorúságát, még azok a' hi-
tet-

tetlen hazafiak - is nagyon öregbitették, a' kik a' képmutatásnak mesterségét jól értvén, hol egyikhez, hol másíkhöz sántikáltak, a' papi és koronához tartozó jószágokat el-ragadozták, a' Püspökségeket darab ideig törvénytelenül birták, következesképen meg-fofztották az Egyházat ör álló fő páfztoraitól, és így egy száínit sem lehet tsudálni, hogy abban az időben, nem tsak a' polgári, hanem az egyházi fenyték-is meg-romlott, és a' lakofoknak elköltsi tulajdonsága tökéletesfen meg-vesztegetődött.

§. 163.

Szegény hazánkknak illy gyászos állapotját mind a' két Fejedelem szemlélvén, mind kettőnek meg-esett a' szive rajta, és mind ketten sziv szakadva óhajtották a' békeiséget. Egyedül *Bátori István* volt az a' gonofz hazafi, a' ki *János* Király ellen való személybéli gyűlölségét magában meg-nem fojthatván, a' hazának veszedelmére szüntelen hintegette az ellenségeskedésnek konkolyát, és mind addig, míg ő élt, meg-nem engedte *Ferdinándnak*, hogy az Olmutzi gyűlésben sürgetett jussaiból leg-kissebbet-is engedett volna *János* Királynak. De minekutánna 1535-dik esztendőben ez az irigységgel és kevélységgel tellyes szivu ember lelkét kifűv-

fúvta volna; mind a' két Fejedelem valójában gondolkodott halálos nyavalyájával küszködő Hazánk sebeinek orvoslásáról, és 1537-dik esztendőben biztosokat küldvén Vátzra, mind ketten öröködtek a' régen óhajtott békeféségnek megszerzésére, és 1538-dik esztendőben, Bőjt más havának 24-dik napján, következő pontokban meg-is egyeztek; 1. Hogy *János* Király *Soliman* Tsászárnak barátságától el-álván, *V. Károly* Római Tsászárral, és *Ferdinánd* atyafiságosan éllyen. — 2. Hogy ő Magyar Országának felét Buda városával, és Erdély Országgal együtt mint valóságos Király birja, hólta után pedig az egész Országának öröksége szálljon *Ferdinánd* Királyra. — 3. *János* Királynak özvegye és férfi maradékai elégedjenek-meg a' Zapolyai gazdag örökséggel. — 4. *János* Király fiának adattasson feleségül *Ferdinánd*nak egyik leánya. — 5. Az egész Országának csak egy Palatinusa legyen, még pedig olyan, a' kit a' két Fejedelem közönséges egyezéssel fogna azon méltóságos hivatalra választani, a' többi fő hivataloknak osztogatására pedig a' mint egyiknek, úgy a' másíknak-is jussa legyen. — 6. Azok, a' kik ekkoráig az Országának kints-tárát törvénytelenül folytattak, mind a' két Fejedelem által törvénybe idezettefennek, és méltóképen meg-büntettellének. —

7. A' kik idegen öröségeket hamis úton módon birnak, adják azokat törvényes uroknak vissza. 's a' t. Melly békeféségnek pontyait jóva hagyta ugyan *János* Király, előre meg-mondotta mindazonáltal azt, hogy ő mind addig ki-nem fogná e' frigy-kötést *Soliman* előtt nyilatkoztatni, valameddig mind néki magának, mind *Ferdinándnak* elegendő hadi ereje nem lenne az *Osmani* Fejedelein bizonyosan fel-gerjedő haragjának meg-zabolázására (o).

§. 164.

Azok, kik már régtől fogva a' hazának zürzavaros állapottyában szokták tulajdon szerentséjeket halálfzni, most-is nem nyughattak, hanem *Ferdinánd* Királynak Magyar Ország birtokából való ki-küszöbölésére, *János* Királyt a' házassági életre beszéltek. Kiknek gyakorta való únszolásának ő-is végtére engedvén, *Zsigmond* Lengyel Ország Királynak fejedeleme leányát *Isabellát* 1539-dik esztendőben el-jegyzette, és Bőjt más havának 16-dik napján vele öfve-esküdvén

(o) Vid. Wolffg. de BÉTHIEN Hist. Transylv. Libr. II. pag. 81. et seqq.

vén Székesfehérváron meg-is koronáztatta őtet. Melly dolgot nehezen szenvedte ugyan *Ferdinánd*, de szive' belső fájdalmának eltitkolására *Isabella* Királyné koronázásának, meg-tisztelésére *Szeredi Gáspár* követét küldötte. Keves ideig tartott *János* Királynak ifjú Királynéjával való gyönyörűsége, mivel mindjárt 1540-dik esztendőben Erdély Ország igazgatóinak ú. m. *Majláth Istvánnak* és *Balassa Imrének* *Ferdinánd* részére való hajlások miatt olly nagy tűz támadott ottan, hogy köntelenített személye szerént oda menni, 's a' pártosok ellen táborba szállni. Soha nem-is látta ő többé sem Buda várát, sem nehezen el-hagyatott kedves Királynéját, mivel keves napokkal Erdélybe való érkezése után, hirtelen való fej-fájásba és szedelgésbe esett, mellyek miatt annyira meg-tompúltak külső érzékenységei, hogy fokszor belső udvari tselédeit sem ismer-te-meg, 's allig tudhatta őket egymástól meg-külömböztetni. Mellyhez képest hadi ferege fő-kormányának *Enyingi Török Balintra* való bizása után, naponként öregbedő nyavalyájának orvoslására Szász-Szebesre ment-által, holott lassan lassan tárogaltak-is rajta előbbi változásai, 's úgy tartom, hogy tökéletesen-is meg-szabadult volna azoktól; ha *Isabella* Királynénak szerentsés szülésén, és *János Zsigmondnak* születésén va-

ló örömeben kézfitetett nagy vendégségben, kelleténél többet nem ett, 's nem itt vólna. De mivel, mind az ételben, mind az italban által hágta a' mértékletességnek reguláját, mindjárt öregbűlni kezdett nyavalyája, mellyben szent Jakab havának 27-dik napján meg-is holt.

§. 165.

Noha *János Király Ferdinndal* 1538-dik esztendőben szerzett békefégyben világozzan meg-igirte azt, hogy az ő halála után semmi jutt ne tartfanak következő maradéki a' magyar koronához, hanem elegendenek-meg réájok maradandó öfi örökségekkel (§. 163. n. 3.); még-is mindazáltal, mihelyt *Isabella Királynének* teherbe való esését észre vette, 1540-dik esztendőben tartatott *Tordai* gyűlésben tett fogadását meg-máfolta, és keves napokkal halála előtt, *János Zsigmond* fiának tütorságát *Martonosi György* Nagy Várad Püspökre, *Petrovits Péterre*, és *Enyingi Török Bálint*ra bizván, utolsó testamentomában nagyon lelkekre támasztotta nékik azt, hogy a' magyar koronát kezek közzül ki-ne botsásfák. A' kik a' réájok bizatott dolgot hűségesen bēakarván tellyesíteni, mindjárt *Jánosnak Székesfejérváron* lett el-temettetéfe után, a'
kis-

kisdéd *János Zsigmondot*, magyar királyságra emelték, és ötet *Verbötzi István* és *Eszeki János* Pétfi Püspök Konstantzinápolyba küldetett követjeik által *Soliman* Tsászárnak kegyelmességébe 's óltalmába ajánlották. *Ferdinánd* halván *János* Királynak halálát tellyes reménységgel vólt az iránt, hogy *Ijabella* özvegy Királyné tökéletteffen befogja a' Vátzi békeféségnek pontyait tölteni, és néki mind a' magyar koronát, mind más királyi klenodiumokat által adni. Ehez való bizodalmából, jó szivűségének meg-bizonyítására, mind addig nem-is akarta ötet meg-fzomorítani, valameddig királyi férjének halálán való szomorúsága tartott. De minekutánna sem jó, sem rossz választ nem vehetett vólna tőle, Gróf *Salm Miklós* hozzája küldetett biztosa által baráttságosan emlékeztette ötet a' Vátzi békeféségnek tzikkelyeire, és a' koronának 's egész Országnek békeféséges által-adására.

§. 166.

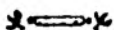
Bizonytalan lévén még ekkor az özvegy Királyné Konstantzinápolyba küldetett embereinek fzerentsés vagy fzerentsétlen útjáról; adott válaszában tsak hibezett-habozott, és tettetes ábrázattal azt igirte *Ferdinándnak*, hogy mivel ő szivbéli nagy kefe-

rúsége miatt semmit-is nem végezhetne e' fontos dologban, annak el-intézését édes attyára *Zsigmond* Lengyel Királyra fogná bizni. Melly szines ál-ortzáját követeknek Konstantzinápolyból való szerentsés vissza jövele után le-vetette, és világosan meg-üzente *Ferdinánd* Királynak, hogy ő meg-hólt férjének örökségéből semmit vissza nem adhatna; sőt ha a' szükség kívánná, kész volna azt fegyveres kézzel-is óltalmazni. E' nem reménylett üzeneten *Ferdinánd* Király meg-indulván, nem várta az Osmani segítségnek hazánkba való ki-jövetelét; hanem még azon elztendőben *Velfius Léndrt* fő vezérét *Budának* el-vételére küldötte, a' ki *Vifegrádnak* ostromlásában fok időt el-töltvén, a' Budai várat nem vitathatta fokáig, hanem kénytelen vólt azt a' bé-következett kemény téli napok miatt félbe szakasztani. — Hasonló szerentsétlenséggel szállotta azt meg-következő 1541-dik elztendőben *Rogendorf Vilhelm* fő vezér-is, mellynek leg-főbb oka vólt maga fejefsége, és *Révai Ferentz* hasznos tanátsának meg-vetéfe. Ez a' nevezetes magyar vezér a' Budai vár akkori fő kórmányozójának *Arthandi Bornemisza Pálnak* titkon azt igrte, hogy ha ő a' Mária temploma mellett lévő ajtotskát nyitva hagyván katonáit éjjel a' várba bé-botsátaná, *Szklabinai* és *Blatnitzai* örök-

örökséget néki fogná adni.' A' minthogy ajánlotta is magát arra *Bornemisza*, és az egyezés fzerént a' nevezett ajtót nyitva hagyta. De mivel *Rogendorf* irigylette *Révainak*, és a' magyar katonáknak fzerentséjét, és oda nem ötet, hanem más német tisztet és 300. német katonákat küldött, a' kiket a' várbéli örizok köntösökröl és nyelvekröl mindjárt meg-ismertek, és öket rész fzerént le-vagdaltak, rész fzerént ugyan azon ajtón, mellyen bé-mentek vissza üztek, *Révai* förtélya nem fzerentséltetett, *Bornemisza Pál* pedig a' réá következhetö veszedelemnek el-távoztatására, titkon a' várból hi-menvén, *Ferdinándnak* hüségére állott.

§. 167.

Isabella özvegy Királynénak, és *János Zsigmond* kiseded Fejedelemnek *Ferdinánd* Király ellen való öltalmazására, *Soliman* Tsászfár, *Mahomet* nagy Vezérét, *Jahiogli Mehemet* Nandorfejérvári, és *Ulamánes* Bosznyai helytartó Basákat küldötte, maga pedig *V. Károly* Tsászfárnak és *Ferdinánd* Királynak crejétöl tartván, *Drinápolyban* állapodott-meg. Az Osmáni hadi seregnek jövetelétöl *Rogendorf* meg-ijedvén, hadi tanácsot tartott, mellyben az ellenség bé-varájának helyéröl, 's ellene tejendő rendelé-

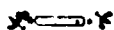

fekről végzett. Némelly hadi Vezérek, 's azok között *Pereni Péter* azt javaslották, hogy Pest alatt várnák-bé az ellenséget; mások, kik már az Osmanokkal való háborúban jártafok 's költesek voltak, és *Soliman* Tsáfszárnak mostani hadi erejét-is ismerték, hasznosabbnak tartották Auszriába vissza menvén, Buda várának ostromlását jobb időre halasztani, mint kétszeges szerentsével az ellenséggel meg-ütközni. Ennél hasznosabb tanátfot senki nem adhatott volna *Rogendorfnak*; ő mindazáltal maga fejessége után járt, és a' szent *Gellert* hegynek tövében sátort ütven, el-végezte azt magában, hogy a' hegynek tetején ki-fözgeztetett ágyúinak vas zapora által az ellenséget a' duna vizén való által menetelben meg-akadályoztassa, avagy alkalmatlan helyen való ütközetre kényszerittse. De mind ezek tfak üres képzelődések voltak; mivel minekutánna az Osmani földi és hajó seregek el-érkeztek volna, amazok a' duna vizének mentében ütöttek sátort, az eleséssel és hadi eszközökkel meg-terhelt hajók pedig *Tseppely* szigetét foglalták-el, és a' hosszas henyélés miatt el-restült német seregeket szüntelen nyughatatlankodtatták, 's töbnire győzödelmeskedtek-is a' velek való tsatázásokban.

§. 168.

A' gyakorta való szerentse által mindenkor öregbül a' győzedelmeknek bátorsága, a' meg-győzetteknek pedig félelme. Igy vólt ekkor-is a' dolog, mivel minden nap tapasztalták a' Törökök a' német seregnek féleltségét, minden nap külömbkülömb-féle alkalmatosságot kerestek annak fogyasztására, és meg-nem elégedvén a' szárazon vett győzedelmekkel, a' német hajó seregekre-is rá ütöttek, és míg segítségekre mehettek volna a' táborban fekvők, hat százat le-is vagdaltak közülök, azokat pedig, a' kik a' hajókból a' szárazra akartak ugrándozni, réz szerént a' vízbe fojtották, réz szerént agyon lövöldözték. A' nagy és apró puskáknak ropogására, a' táborban fekvő német, tseh és magyar vitézek álmaikból fel-ébredvén, fegyvert kaptak, és eléggé siettek veszedelemben forgó pajtasaiknak segítségére; de mivel a' setét éjjel miatt azt sem tudták jól, hová és merre kellyen nékiek menni, e' mellett a' hajókból ki-ugrándozó ellenség-is mind jobban jobban szaporodott, vele szembe szállni nem mérészlettek, hanem a' melly úton oda akartak menni, ugyan azon vívza-is tértek. —

Speciakufi és *Ebersdorf* fő hajós mesterek halván a' nagy lármát, két rendü evedzős

hajókkal és fajakkkal mentek az ellenségre, és azokat, kik az el-húllott kereftény katonáknak fosztására, és a' nyert ágyúknak hajókra való tételére ki-mentek a' viz partjára, annyira meg-fzorították; hogy ők féltekben nem tudván hová 's mihez kapni, töbnire a' duna vizébe ugráltak, soka-kat pedig a' vissza fordúlt német és magyar katonáknak fegyvere eméztett-meg, és így a' melly mértékkel mértek ők a' kereftényeknek, éppen azzal mértek ezek nekik vissza.

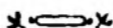
§. 169.

Elöre küldött hadi feregének állapotjáról *Soliman* Tsászárt semmi bizonyos hírt nem halván, test örző vitézeivel együtt *Dri-nápolyból* ki-indult, és nagy sebességgel utazott hazánkba. E' dolgot *Pereni Péter* eleve meg-tudván, *Rogendorfhoz* ment, 's ötet minden istenekre kérte és intette, hogy mostani táborozását szakasztaná félbe, ne várná-bé *Soliman* Tsászárt, hanem az egész egyesült hadi fereget költöztetné által *Rákos mezejére*, a' honnan a' német és tseh feregek könnyebben által jmehetnének *Észtergomba*, a' magyarok pedig *Egerbe*. Hasonló értelemben voltak más vigyázó német 's magyar Vezérek-is. Ellenben *Ro-*

gen-

Rogendorf semmit sem akarván Fejedelmének hire nélkül mivelni, Gróf *Salm Miklóst* Bétsbe küldötte. Azomban *Soliman* Tsászár közelgetésének hire naponként mind jobban jobban nevedvén, a' Vezérek bé-nem várták *Ferdinand* Királynak parantsolattyát, hanem *Rogendorfnak* akarattya ellen-is elvégezték azt, hogy az egész egyesült hadi sereg, következő éjjel negy szakászban (Colonnében) mennyen Pestre által; de mivel a' hirtelen támadott őszi szelek miatt, sem hajón álló hidakat építeni, sem hajókon által evezni nem lehetett, két seregnél többnek nem volt szereztséje az által menetelre. Mellyet *Martonosi György*, és *Enyingi Török Bálint*, az által szökött katonáknak híradásából megtudván, *Mahomet* Vezérnek bé-súgták, a' ki a' még hátra maradt német seregre ütvén, keményen szorongatta, és a' szent Gellért hegyéről le-hajtván meg-is futamtatta azt, azomban E. *Török Bálint* - is ki-tlapott az őrző katonákkal, és két tűz közzé szoritván őket, 20. ezret levágott, sokakat pedig el-fogott. Maga *Rogendorf* fő Vezér-is halálos sebbe esett, mellyben midőn Kómáromból Béts felé vittetett volna, *Somorjában* meg-is holt (p).

§. 170.

Keves napokkal e' nevezetes győzdelem után, maga *Soliman* Tsászár-is el-érkezett Budához, és e' szerentsén való örömében *Jahiogli Mahomet* Nandorfejevári helytartó Basáját, e' mostani ütközetben mutatott nagy vitézségéért Európai Zseraskierre tette, *Ulamáneft* pedig előbbi méltóságos hivatalában meg-erősítette. Azután a' vele jött Tatárokat keves napi pihenések után, Eiztergom, N. Nyitra és Székesfejevár vidékének pusztítására ki-küldötte, és fok el-raboltatott keresztény lakofokat megöldöstetett. Ennekfelette, Kis-Afzszony havának 16-napján, maga 's két vele lévő fiainak, ú. m. *Selimnek* és *Bajazetnek* nevében gazdag ajándékokat küldött *Isabella* Királynénak és *János Zsigmondnak* (q), kinek látá-

de REVA de Monarchia et de S. Corona Regni Hung. Centur. VI.

(q) A' Királynénak egynehány betfes gyémántos gyűrűket, nyakbá való arany lántzokat, és egynehány vég Babilóniai vékony gyóltst küldött. *János Zsigmondnak* pedig 3. arany szerfzámos paripát, és három arannyal fűött veres bársony ruhákat. Vid. ISTVANFFI Histor. Lib. XIV. p. 157.

tására való kívánságát jelentvén, magához a' táborba vinni parantsolta. Melly reménytelen üzenetnek hallására annyira megrettent az özvegy Királyné, hogy még csak egy szót sem tudott szólni; mindazáltal félvén *Solimannak* haragjától, parantsolattyát megvetni nem merte, hanem *Martonosi Györgyel*, *E. Török Bálintal*, *Battyán Orbánnal*, *Petrovits Györgyel*, *Verbötzi Istvánnal*, *Pesténi Györgyel* és egynehány aszszony dajkákkal együtt, a' kis Fejedelmet táborába ki-küldötte. Nem tudom, tettetésből-e, vagy szives indulatból tfelekedte legyen *Soliman*, elég az ahoz, hogy ő nagy kedvel láttatott *János Zsigmondot* el-fogni, mellynek bizonyására dajkáit gazdagon meg-ajándékozta, az említett magyar urakat a' nagy Vezér által meg-vendégeltette, de az alatt, hogy azok ott múltak, egynehány ezer Jantsárok által a' várat el-foglaltatta, a' keresztény őriző katonákkal a' fegyvert le-tétette, 10. ezer török katonákat a' polgároknak házoknál quartélyba osztott, *Martonosival* és *Verbotzivel* sokáig magánosan beszélgetett, 's utólyára mind a' kis Fejedelmet, mind a' többi urakat békeféggel haza bocsátotta; de *Enyingi Török Bálintot* magával Konstantzinápolyba vivén, a' hét tornyos várba rekesztette,

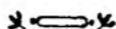
te, holott ő öt esztendő múltán meg-is holt (r).

§. 171.

Minémű érzékenységet okozott legyen a' Budai várnak el-foglalása *Isabella* Királynében, akárki-is képzelheti. Bosszúság, félelem és reménység által el-foglaltatott szívének gondolatait mindenfelé hánytva 's vettette, és könyhúllatásokkal egyeles keferőségében átkozta mind *Solimannak* tútorságát, mind az azt javasló ndvari tiszteit. De mivel annak meg-változtatására magának elegendő ereje nem volt, édes atyától, *Zsigmond* Lengyel Királytól - is semmi segítséget nem várhatott, és *Ferdinándhoz* folyamodni nem mert, végtére egy alázatos esedező levelet küldött *Soliman* Tsászárhoz, mellyben meg-holt férjének tett fényes igireteire emlékeztetvén őtet, a' várnak visszaadásáért esedezett, és aszszonyi könyveinek sűrű zápora által akarta a' barbarus Fejedelemnek kösziklához hasonló szívét meglágyítani. Láttatott-is ő eleinte *Isabellának* kérésére hajlani: mindazáltal mánthogy tar-

(r) Vid. JOVIUS Hist. Lib. 40.

tott arról, hogy mostani tőlekedete által a' Királynét nagyon meg-fzomorítván hajlandóbbá tette a' *Ferdinándal* való meg-egyezésre, magától semmit-is e' dologban végezni nem akart, hanem öszve hivatott hadi vezérjei által négy egész nap tanátskozott hazánknak jövendőbeli folsáról. E' hofzias Divánban a' Tsászárnak veje 's nagy Vezérje *Rustanes* Basa, kiben több emberi érzékenység vólt, mint a' többi fene természetű hadi tisztvifelőkben, *Íjbellának* igen pártját fogta, és sok okokkal meg-mutatta azt, hogy nagyobb ditsőségre fogna *Solimannak* szolgálni, ha ő a' kiseded Fejedelemnek nem tsak Buda városát, hanem az egész Országot-is vissza adja, mintha azt erőszakosan magának meg-tartya. *Mahomet* és *Ulamanes* Basák Fejedelmeknek azt javaslottak, hogy *János Zsigmondot* Konstantzinápolyba vivén, ott neveltesse-fel őtet; az alatt pedig az Orzágnak kormányát bizza egy szelid természetű és mértékletes indulatú helytartó Basára, a' ki ditséretes maga vifelete által a' magyar nemzetnek szivét az Osmani Birodalomnak barátságára vonnya. Ellenben *Mahomet* Európai Zseraskier, Nandorfejervárnak helytartója, és az egész Kereszténységnek engesztelhetetlen ellensége, nem ítélte a' Magyarokat azon kegyelemre méltónak lenni, és el-akarta azt *Solimannal* hit-

tetni, hogy leg-ottan, hogy ő Birodalmába vissza térend, *Ifabella* Királynét örökségéből ki-fogják vetni, *Ferdinándnak* pártjára állni, és minden erejeket az Osmanok ellen fordítani, következésképen soha-is nyugodalma nem lenne a' Tsáfszárnak, hanem minden esztendőben kéntelen volna nagy költséggel és hadi fereggel Pannóniába jönni. Annakokáért az ő itilete fzerént szükség volna *Ifellát* édes attyához Lengyel Országba küldeni, *János Zsigmondot* minden fő rendű és hatalmas Magyarokkal együtt meg-ölettetni; minden nemes magyar familiákat örökös rabságra Afiába által küldeni; egyedül a' parasztokat a' föld mivelésre életben hagyni; hazánkat más Osmani tartományokhoz hasonlónvá tenni; és annak polgári 's hadi állapotjának kórmányozására egy okos és vitéz Basát rendelni; az apróbb várakat le-rontani; a' nevezetesebbeket és erősebbeket pedig a' hazájokban meg-maradandó magyaroknak meg-zabolazására Osmani öríző katonákkal meg-tölteni 's a' t.

§. 172.

Az Osmani fő hadi tisztvifelőknek illy egymással ellenkező értelme között maga *Soliman* Tsáizár a' közép úrat választotta, és a' reménység 's félelem között hánykodó

dó Királynénak illy választ adott, hogy mivel néki elegendő ereje nintsen a' Budai várnak *Ferdinánd* ellen való óltalmazására, néki pedig t. i. *Solimannak* terhes volna minden esztendőben segítségére jöni, annakokáért ő addig, míg *János Zsigmond* fel-nevekedvén alkalmas lenne az Ország-nak kormányozására, a' Budai várba helyeztetett török őriző katonákat abban tovább-is meg-hagyná. *Isabella* fiastól együtt menne Erdélybe, mellyel egyetemben birná alsó Magyar Országot, a' *Lippai* és *Temesi* tartományokat, és Lengyel Ország-nak határinál lévő só és arany bányákat; *János* Királynak testamentoma szerént lenne *Martonosi György* a' neveletlen Fejedelemnek tótora, nevelője, és az Ország-nak igazgató helytartója, *Petrovits Péter* kormányozná a' Temesi Bánatot, minden fő méltóságú személyek maradjanak-meg előbbi hivatalokban, és végre a' Budai várban találtott hadi eszközök és eleségek tovább-is hagyattassanak-meg ottan. 's a' t. Mind ezeket a' másként-is már meg-háborodott *Isabella* Királyné meg-értvén, mély keserűségében semmi vigasztalást nem találhattott, hol nyögött, hol sírt, és kezeinek fejére való kúltólálása, 's gyenge lábainak ide 's tova való rakogatása között jajgatott szomorú forsán, és gyakran ágyára le-dülvén

könyhúllatásinak zaporában csak nem olvadt. Minthogy pedig semmiképen meg nem változtathatta bal szereutséjét, kénytelen volt annak engedni, és betűs portékáinak tár-szekereken előre való el-küldéfe után, maga-is udvari tiszteivel és tselédivel egyetembe Erdélybe menni. Minekelötte még útnak indúlt volna a' kesergő Királyné, *Soliman* Tsászár a' *Nisandfi*-Basit és egy *Dragománt* küldött vizafztalására, és egy olly petsétes levelet adatott néki által, mellyben az élő Istenre, Mahomet Próféta-ra, *I. Ofmannak* kardjára, és tulajdon fejére keményen meg-esküdt, hogy mihelyt *János Zsigmond* fel-nevekedik, azonnal nem csak Buda városát, hanem egyszer'smind az egész Magyar Országot által fogja néki adni (s).

§. 173.

Minémű hasznát vette legyen *Isabella* Királyné az Osmani Birodalom tútorságának, ezekből világos. Még Budán való műla-

(s) Ezen hiteles level (diploma) arábs nyelven, és aranyos 's kék betűkkel völt írva, mellyet idővel ISTVANFFI Miklós látott-is. Vid. Ejusd. Hístor. Libr. XIV. pag. 158.

latása alatt, *Soliman* Tsászár a' várba felmenvén, minden óltárokát és szent képeket ki-hányatott a' Mária templomából, és annak gondviseletét *Derviseknek* adta által, a' Mahometnek métélyes tudományával megfertefztette azt, a' várnak 's Magyar Ország-nak kórmányát bizta *Soliman* nevezetű kedves Basájára (t), a' kereftvény lakofoknak törvényes dolgait *Verbötzi Istvánra*, a' Törökök között támadandó pöröknek el-igazitását pedig *Hajradin Kadira*, és minekutánna Gróf *Salm Miklóft* és *Herberstein Zfigmondot*, *Ferdinándnak* béke!séget szerzeni akaró követeit üres válaftzal el-botsátotta volna, szent Mihály havában fok gyözedelmi örömek között vissza-ment Konftántzinápolyba. — Ekképen Buda várofa, a' régi Magyar Királyoknak ditsöfséges helye, 's azzal együtt Országunknak nagy része, két 's három iftentelen hazafiaknak roftz tanáfta miatt a' kegyetlen barbaru!oknak birtokába eftett, és tiak nem másfél száz efttendeig

X 2

nyő-

(t) Ez a' *Soliman* Bafa eredetére nézve valöftágos Magyar vöft, magyar emlökün nevekedett-fel; de gyermek korában el-raboltatván, erőftzakofsan küornyül-metétetett, a' Se-railban neveltetett, és jeles maga vifeletéért, gráditfonként helytartó Bafaságra emeltetett.

nyögött az Osmani kemény iga alatt. Elis vették azok a' gonofz hazafiak édes anyokhoz mutatott hűségtelemségeknék méltó jutalmát, mivel E. *Török Bálint*, a' mint fellyebb említettük, Konstantzinápolyba vitetvén, a' hét tornyos várnak fogságában végezte-el életét; *Verbóczy István* keves idővel *Soliman* Tsáfszárnak elmenetele után halálos nyavalyába esvén, lelke isméretinek fok kinzáfai között múlt ki e' világból; *Martonosi György* pedig, a' mint alább fogjuk látni, midön e' világi ditsőlségnek legfelsőbb póltzára ült volna, akkor esett-le onnan, és akkor ölettetett-meg *Kastaldus* német Vezérnek titkos emberei által.

§. 174.

Ferdinánd Király, és a' R. Sz. Birodalombéli Fejedelmek, félvén a' szomszéd háza tüzének szikrájától, és az Osmanoknak Európában mind jobban jobban nevedő hatalmától, a' *Norimbergai* és *Spirai* közönséges gyűlésekben igen nagy hajlandóságot mutattak az ellenségnek hazánkból való kiűzésére. Ahoz képelt, nem tfak elegendő hadi költséget, hanem ennekfelette 8. ezer vasas', és 30. ezer gyalog katonákat küldöttek *Joachim* Brandenburgiai Marchiónak vezérlése alatt Austriába, *Ferdinánd* hadi se-
re

rege sem állott kevesebb számból; mivei *Ungnád János* Styriának és Carinthiának helytartója, öt ezer lovas, és ugyan annyi gyalog katonákat hozott magával; *Várday Pál* Esztergomi Érsek 500. *Bátory András* 500. huszárokat küldöttek Fejedelmeknek segítségére; *Seredi Gáspár*, *Nyári Ferencz*, *Lévai Gábor*, *Loffontzi István*, *Ország László* és más tehetos magyar Urak, tulajdon költségeken fogadott és tartatott katonáikkal jelentek-meg személy szerént a' táborba; *Pereni Péter*-is hazájához való hűségének meg-bizonyítására harmadfél ezer válogatott, próbált, és minden hadi eszközökkel fel-képzítettett lovasokat vitt oda magával, kiknek nevezetesebb századosi voltak *Ráskai István*, *Bánfi Bódis*, *Ostrositz Miklós*, *Verböczi Imre* és más több hozzájok hasonlók. — A' magyar gyalogság-is könnyen rá ment 15. ezer emberre. Mind a' lovas, mind a' gyalog magyar seregeknek fő kóruányozója *Pereni Péter* volt, a' ki 300. aranyas és ezüftös szerzámokkal kevélykedő válogatott paripát vitetett vezéteken. A' Horvát Országi Bán egy kevesse későbben érkezett a' rendelt helyre és időre. — Maga a' Római szentséges Pápa -is 3000. Olasz Országi gyalog katonákat küldött, *Ferdinándnak* segítségére *Vitelli Sándor* vezérlése alatt; *Tornicelli Filep*,

és *Pallavicini Sforzia* mind ketten fő hadi vezérek egynehány száz zsoldba fogadott lovas és gyalog katonákat hoztak magokkal, és azok által meg-lehetősen öregbitették az Auszriai hadi seregnek számát. Ennekfelette a' már el-készült hajó sereg-is erős volt, a' melly *Midices Jakab* igazgatására bizattatott. — Egy szóval, egy olly jól el-készült hadi serege volt *Ferdinándnak*, hogy, ha néki az állhatatlan szerentse kedvezni akart volna, nemcsak Magyar Országból, hanem egész Európából ki-üzhetette volna az Ofianokat.

§. 175.

Ez elő-számlált hadi fokaság kelleténél tovább hevervén Béts körül, *Ferdinándnak* távol-léte, és a' német hadi Vezéreknek 's udvari tanátfosoknak tunyasága és tudatlansága miatt a' jó alkalmatóságot elmúlatta. Sokára mind *Joakim* fő kormányzó hadi Vezér, mind kiváltképen az olasz és magyar fő hadi tisztvifelők meg-únván a' fok várakozást, meg-egyező akarattal el-végezték azt, hogy Magyar Ország felé le-indúllyanak, és míg az idő engedi, Buda és Pest városait a' Törökök markából ki-fatfarják. Ahozképest Kis-Afzfony házában, 1542-dik esztendőben az egész sereg

reg meg-indulván négy tfoportban (Colonnában) úrazott. Előre mentek a' magyar könnyű szerű lovasok, úgymint, a' kik mind a' helységeket jól ismerték, mind az útakat tudták; utánuok ment *Vitelli* a' Római Pápnak gyalogjaival, és *Pallavicini* lovasaival; harmadik tfoportban úraztak *Pereni Péter* és *Bátori András* három kopjás és vasas magyar seregekkel, és *Ungnád János* a' magáéival; negyedik tfoportban mentek a' német vasasok és gyalogok négy szegű reudben (quarrében); a' gyalogság után vitettek az ágyúzó eszközök; ezeket követte a' fő kormányozó *Joachim* test örző vasas katonáival, a' tár-szekerek az úrazó hadi sereg után mentek. Minden napon nap-enyészet után a' dunához közel fekvő helységeben szállottak - meg; a' németek szekervárakkal meg-erősített taborban, a' Magyarok és Olaszok pedig szabad mezőkben háltak, és hadi szokás szerént szüntelen való vigyázatban voltak.

§. 176.

Illy rendel és móddal az egész hadi sereg Esztergomhoz érkezvén, a' fő kormányozó Vezér hadi tanátsot tartott, mellyben sokáig tanátskozott a' jelenvaló dolognak folytatásáról. Ó maga, és melléje ada-

tott 8. tanátfos fzemélyek azon voltak, hogy elsőben-is Pest városának ostromához fogjanak, melyet, minthogy tér földön fekszik, küfalai erőtlenek, és az abban lévő török őrizet-is nem számos, könnyen megfognának venni, és az által az ostromló hadi seregnek-is nagyobb szivet és bátorságot adni Buda várának ostromlásához. Ellenkező értelemben voltak *Medices Jakab* a' hajó seregnek fő kórmányozója, *Vitelli*, *Ungnád János*, *Pereni Péter*, *Bátori András*, és több magyar hadi Vezérek, a' kik mind a' kéinek, mind az által szokott katonák által ki-tanúlták azt, hogy *Soliman Bafa* a' Budai várban fekvő őrizetnek nagy részével együtt az ottan uralkodó döghalálban meghalt, az eleség meg-fogyott, és így lehetetlen volna a' várnak az ostromot fokáig ki-állani, hanem keves idő múlva kénytelen volna magát fel-adni, 's a' t. következképen nem Pestnek, hanem Budának ostromlásához kellene leg-elsőben-is fogni. Melly jó tanátst ha *Joachim* bé-vette volna, nagyobb ditsősséggel térhetett volna vissza hazájába. De ő, sem a' Magyar, sem az Olasz hadi Vezéreknek értelmét helybe nem hagyván, a' mint előbb fel-tette magában, ugyan úgy-is tfelekedett, és elsőben-is Pestnek ostromlásához fogott. Annakokáért mindjárt a' hadi tanátsnak végződésé-

défe után, *Vitellit* Vátc városának kémlélésére küldötte, maga pedig, az úgy nevezett nyúl sziget mellett ó Buđa felett a' dunán által költözött (u), és minekutánna a' Pesti mezőségre érkezett volna, *Vitellit*, *Palavicinit* és *Torniellit* a' városnak északi részénél telepítette-le, ő maga pedig a' német gyalog és lovas seregekkel, napkeleti részén ütött sátrort.

§. 177.

A' város környékének meg-kémlélésére mindjárt más napon ki-küldetett *Vitelli* 300. emberrel, kiket a' városból ki-tfapó ellenség meg-támadván, kevesbe múlt, hogy mind egy lábíg le-nem vagdalt, és ha *Vitelli* mind maga példája, mind beszéde által újabb bátorságot nem öntött volna katonáinak szivébe, kétség kívül mind jö ma-

X 5

ga,

(u) Ez a' Nyúl sziget másképen *Margaréta* szigetnek hivattatik *Margarétáról I. Bela Magyar Királynak* leányáról, a' ki az *Arragoniai Királytól* való el-válása után, az ottan lakó Apátzák közzé ment, holott meg-is hólt, és példás szentségű életért a' meg-bóldogúlt szentek közzé számláltatott. Vid. *IST-VANFFI Hist. Libr. XV. pag. 162.*

ga, mind azok el-veztek volna. Noha ezen első tftatázásban nem kedvezett a' szeptente az olasz vitézeknek; ők mindazonáltal, nem tftak el-nem tsüggettek azon, sőt inkább keves napokkal e' történet után, újabb próbára ki-vezettetvén, elegendő jelelt adták vitézi bátorságoknak. Tudniillik *Vitelli* el-végezte azt *Perenyivel*, hogy a' midőn ő 200. gyalogjaival magát a' városnak alsóbb részén mutatni fogja, és a' kitlapó ellenség előtt hátat vet, akkor *Pereni* jöjjön ki les-helyéből, szakasza-el őket a' várostól, és két tűz közzé szoritván vesztegeffe-el. A' minthogy szeptentseltetett-is ez a' fortély, mivel leg-ottan, hogy az öríző Törökök észre vették *Vitellinek* a' duna partya felé való menetelét, a' duna 's Ketskeméti kapukon ki-rohantak, és a' hátat vető *Vitellit* keményen üzték. Akkor *Pereni* ki-mozdulván les helyéből könnyű szepterű lovafaival, útjokat el-állya, követi ötet *Moritz* Saxoniai Hertzeg vasas katonáival, el-foglallya a' városba bé-vivő utakat, *Vitelli*-is meg-fordúl, kardra 's puskára kel a' dolog, izzad a' konty alatt a' Törököknek kopasz agya, futnának vissza de nem lehet, a' szükség meg-bátorittya őket, öszve tftapnak az Olasz és Magyar katonákkal, de mivel elő tűz, hátul viz közzé szorúltak, azomban fokban el-is húllottak közülök, végre

re a' Pán istennek félelme el-borította oket, le-ugrándoznak lovaikról, szaladnak a' duna vizén álló fajkákra, de mivel evező lapáttyok nem lévén, nem bóldogúlhattak, az üző olasz és magyar vitézek által rész szerént a' vízbe merítettek, rész szerént pedig le-vagdaltattak, és egynehánynál több nem futhatott vissza a' városba, — *Zrini Miklós* Horvát Országi Bánnak e' történetkor mutatott ferénységét lehetetlen hogy el-halgassam. Épen mikor *Vitelli* és *Pereni* leg-jobban tftatáztak a' Törökökkel, akkor érkezett-meg *Zrini* a' táborba 400. Horvát régi próbált kopjás lovafaival, és mikor hal-lotta volna a' puska ropogást, lováról le sem szállott, hanem egyenesen oda nyargalt katonáival, és a' viaskodó Magyarok mellé álván, annyira meg-zavarta az ellen-séget, hogy azok egymástöldöftek.

§. 178.

E' tsekély győzedelmen örvendező Magyar és Olasz hadi Vezérek mindjárt a' tfta-ta után *Joachim* fő kormányzóhoz mentek, és fok okok által únszolták ötet az ostrom-nak el-kezdésére. A' minthogy nem-is hal-lasztatott az továbbra, hanem leg-ottan pa-rantsolat adatott a' pattantyús tiszteknek az ostromló ágyúknak a' már el-készült batte-

[riák

riákra való fel-hordására 's a' kőfalaknak lövöldöztetésére. Az ágyúknak ropogása alatt olly nagy tfendefségben voltak az őriző katonák, hogy még tfak lég-kiffebb mozdúlást sem tettek, azonban *Juffup* Basának parantsolattyára, a' kőfalakon belől mély sántzok és batteriák készítették, és minekutánna *Bali* Budai helytartó Bafa által titkon küldetett segítő katonák által, az őrizőknek száma meg-lehetősen meg-szapodott volna, olly nagy dühöséggel ütöttek a' kőfalakon ütterett réfeken *Vitelli* vezérlése alatt bé-rahamó és a' belső töltésekre fel-hágni akaró *Olasz* katonákra, hogy ezek semmi úton módon bé-nem férkezhettek a' városba, hanem egynehány száz héjanofsággal vissza fordúlván az ostromlást félben hagyták. Eléggé bosszonkodott *Vitelli* mind a' német és magyar feregeknek Előjáróira, mind *Joakim* fő Vezérre, az elsőbbségre azért, hogy ígíreték szerént segítségére nem mentek, hanem inkább látván az *Olasz* tiszteknek és katonáknak veszedelmét el-futottak; a' fő Vezérre pedig azért, hogy nem hogy ő tulajdon példája és jelenlétele által bátorította volna az ostromlókat, sőt inkább félvén a' golyóbistól *Ungnád Jánosfal* és más német fő tisztekkel együtt távolról nézte azoknak az ellenséggel való viaskodását.

§. 179.

Látván *Vitelli* az Olasz katonáknak veszedelmét, és a' magyar 's német seregeknek el-futását, ő sem erőltette tovább a' dolgot; hanem jelt adatván a' vissza-menetre, a' mint lehetett az olly veszedelmes környül-állások között a' táborba visszament. Ha ekkor a' Törökök szerentséjekkel tudtak volna élni, és a' meg-félemlt ellenséget a' táborig üzték volna, könnyen meg-zavarhattak volna őket, és könnyen el-foglalhatták volna minden hadi készületeket és bútorjokat. E' mostani ostromlás alatt 700. Olaszok és a' városból ki-szallongó ágyú golyobifok által nem kevesebb német katonák ölettettek-meg. *Lévai Gábor* is itt vesztette-el életét. *Medices Jakab* a' hajó seregnek fő kormányozója és *Banfi László* sebbe estek. Az ostromlásban elhullott Olasz tiszteknek nevét nem említem. *Jouhim* fő Vezér annyira meg-félemlt e' szerentsétlen próbán, hogy mingyárt hadi gyűlést tartván, azon tanátskozott a' fő tisztekkel, jobb volna-é az ostromlást tovább-is folytatni, vagy azt félben szakasztván Ausztriába vissza térni. *Vitelli*, *Medices Jakab*, *Pereni Péter* és más magyar fő-tisztek az ostromnak félben hagyását nem csak gyalázatosnak, hanem károsnak-is lenni tartván,

an-

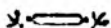

annak további folytatását javaslották. Ellenben *Joakim* keveset értvén a' hadi mesterséghez, haza-menetelt javasló tanátfofiuak f zavára állott, és a' magyar 's olasz hadi tisztvifelőknek bosszúságára több próbát nem tett, hanem mindjárt más nap oda hagyta Pestét, és elsőben Bétsbe, 's innen hazájába vissz ment. Ekképen egy két embernek hadi dolgokban való járatlansága, restsege, és puska portól való félelme miatt, az a' roppant fereg, mellyel egész Európából ki-lehetett volna a' Törököket üzni, kéntelen volt minden hafzon tétel nélkül szellyel oszlani.

§. 180.

Mind ezekről tudósítratván *Soliman* Tsászár, bosszúságában egész erejét *Ferdinánd* Király ellen fordította, és 1543-dik esztendőben *Hariaden* nagy Vezérét számos hadi fereggel Pannoniába küldötte, maga pedig szent Iván havában Konstantzinápolyból kiindulván Szendrőben meg-állapodott. Az alatt míg ő ottan mulatott volna, *Ulamanes*, *Amurates* és *Cassonus* Bosnyai és Dalmátziai helytartó Basák, a' Dráva mellett fekvő *Valpó* várának ostromlásához fogtak, olly reménységgel, hogy míg Fejedelmek oda érkezne, birtokokba fognák azt

vetni. De koránt sem tellyefedett-bé ele-
 ve való képzelődések, mivel *Archi Mihály*,
 az említett várnak fő vigyázója gyenge öri-
 zével olly serényen, 's olly fokáig védelmez-
 te azt, hogy az Osmani Vezérek magok ere-
 jével semmit sem tehettek ellene. Eleget
 iparkodtak ugyan ők, és hol egy, hol más-
 féle módon próbálgatták a' dolgot, de tel-
 lyefséggel nem bóldogúlhattak mind addig,
 míg maga *Soliman* Tsászár-is oda érkeztén
 köfáltörő nagy ágyúival fogott a' várnak
 vivásához. Mellyek által fok helyeken nagy
 réfek üttetvén a' köfalakon, *Archi Mihály*
 a' várnak önkényen való fel-adásáról gon-
 dolkodott, és *Solimannak* meg-üzente, hogy
 ha mind néki magának, mind öriző kato-
 náinak szabad el-menetelt fogna engedni,
 ő a' várat fel-adná. Mellyről az Osmani
 Fejedelem ugyan esküvésével petsételt igi-
 retet tett: mindazáltal a' várnak fel-adása
 után *Archi Mihályt* 's más nevezetes tisz-
 teket táborában meg-vendégelvén, és fetét
 éjjelig ottan meg-tartoztatván, midön töle
 el-menetek volna, lesbe álló Jantsárjai által
 mind meg-öldöflette őket, és a' köz embe-
 rek közül-is kevesen vóltak, a' kik a' ha-
 láltól meg-menekedhetek volna. — Ebből
 világos, hogy akármit 's akármit igirjenek
 az Osmanok a' Keresztényeknek, hitelt nem
 érdemlenek.

Valpó várának hitetlen el-ragadása után, mindjárt *Siklós*nak ostromlásához fogott *Soliman* Tsáizár. Ekkor még nevezetes hely volt *Siklós*, mind magas köszikla tetején építettett erős váráról, mind 80. lépésni mélységű tömlöztéről, mellyben hajdan *Zsigmond* Király három holnapokig ült *Marcelli Miklós* Palatinusnak, és az Ország rendeinek parantfolattyára. E' várnak mostani fő vigyázója volt Nagy Károlyi *Vass Mihály*, ki nek hogy nem vas hanem ón sziv fekiüdt a' mellyében, abból világos, hogy mihelyt hallotta ő *Soliman* Tsáizárnak igyekezetét, és látta az oda közelgető ellenségnek fokságát, *Cassonus* Basához, kivel annakelőtte Budán ismerettséget vetett, biztosait küldvén, azt igirte, hogy ha mind néki magának, mind az őrizetnek szabad el-menetel engedtetne, kész volna a' várat önként feladni. Mellyre az igiretekben adakozó *Soliman* rá-is állott, és fogadását, kék 's aranyos arábiai betűkkel iratott petsétes levele által erősitette-meg: mindazáltal itten is csak úgy tellyesítette azt bé, mint *Valpónál*, es minekutánna az őriző katonák a' várból ki-mentek volna, a' lesbe helyezettett Jantsárok által mind meg-ölettettek, és kevesbe múlt, hogy *Vass Mihály*-is meg-

me-

menekedhetett hitetlensége méltó jutalmá-
nak el-vételétől.

§. 182.

Sihlóshoz nem messze fekszik *Péts*, és *Sziget vára*, mind kettőnek el-nyerésére vágyodott *Soliman*; mivel mindazáltal *Sziget vára* a' hét tornyos várban ülő *E. Török Bálint* feleségének birtokába volt, és annak jövedelméből táplálta háza népét, azt nem bántotta, hanem *Péts* városa ellen fordította erejét. Tudjuk azt a' régi föld-írók-nak jegyzéseiből, hogy *Péts* városa mind kies fekvésére, mind termékeny vidékére nézve, ennekelötte egész földi paradistom volt, 's innen származott ama' példabeszéd-is: *Magyarnak Péts, Németnek Béts.* — A' város-ba tsökön és tforornákon vétetett egészséges forrás és patak vizekkel éltek a' lakosok, szántó földekkel, rétekkel és szőlő termő hegyekkel bővelkedtek, és bővölködnek még ma-is, és ritkán volt, 's vagy on ottan a' kenyérnek 's kerti veteményeknek szüke. A' Duna és Dráva mellett fekvő erdőkben termett makkokon fok nyáj fertések szoktak hizlaltatni; a' körül belöl lévő folyó vizek fokféle némű jó izű halakkal bővölködnek; és a' Mohácsi veszedelem előtt olly virágzó fő iskola volt itten, mellyben egyfzerre két

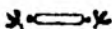
's több ezer ifjak - is gyakorlották a' tudományokat (x). Darab ideig *János* Kiralynak birtokában volt, ésez előtt tfak három ezten-dökkel állott *Ferdinándnak* hűségére, a' ki annak óltalmát *Szekely Lukácsra* bizta, kinek nevezetesebb tisztei voltak *Bánfy István*, *Magyar Bálint*, *Botskai Ferentz*, *Alia Mátyás*, *Polani Sebestyén*, *Kastelánfi Menyhért* és mások. — Az ott fekvő örízet 1000. lovasfokból és ugyan annyi gyalogokból állott. *Szekely Lukács*, kinek több gondja volt a' mammonnak gyűjtésére, mint a' városnak óltalmára, ekkor szintén *Grétz* városában volt uforáskodni; a' több nevezett tisztek pedig annyira el-rémültek *Solimán* Tsászárra igyekezetének hallására, hogy egyis közülök ottan meg-maradni nem mert, hanem el-futott. Hijában kérte őket *Stanyisló* Püspök a' meg-maradásra, 's hijában in-

(x) E' fő Oskolát *II. József* mostan uralkodó Fejedelmünk újban fel-állította, és sok hasznos tanítókkal meg-nemesítette azt, a' kik a' keresztény vallást, a' törvényeket, a' világi böltségséget, és a' szép tudományokat dicséreteffen taníttják az ifjaknak. Első kerületbéli igazgatója volt ezen fő Oskolának *R. Sz. B. Gróf Teleki József*, mostani pedig *V. Vay István* mind ketten nagy tudományú hazafiak.

intette őket hazájoknak 's Királyoknak tartozó kötelekségeknek bé-telleyesítésére, mindnyájan meg-fiketülték, és ki *Babotsára*, ki *Szigetre* ment titkon által hamissan gyűjtött keresményével. Mellyet kefervesen tapasztalván a' szegény vén fő Pap, maga-is Székesfejérvárba vonta magát. Az ő példáját követték a' több világi Papok, Izerzetesek és apátzák-is. És így a' minden óltalom nélkül hagyatott várost szent Jakab havának 20-dik napján minden ellen-allás nélkül elfoglalta *Soliman* Tsászár, minden kerefztény templomokat, 's nevezetesen szent Péter templomát, mellyet a' régi Magyar Királyok mesterségesen és sok költséggel építették 's fel-ékesítettek, Mahometnek büdös tudományával meg-undokitotta, és csak egyet hagyott az ott maradott kerefztény lakosoknak számára.

§. 183.

Péts városának illy óltsó árron való meg-vásárlása után, ottan *Soliman* Tsászár sok időt nem töltött, hanem egyenesen *Esztergom* alá ment. E' várnak őrizetében fekvő katonáknak száma 1600. gyalogságból állott, és annak őltalma *Musika Márton* és *Salamanka Ferentz* Spanyol fő tisztekre volt bízva, a' kik nemzeteknek természetete ize-

rént, magokról igen fokot állító emberek voltak, és a' várnak erőségében bizakodván, azzal mérészlettek kérkedni, hogy bátor *Soliman* és *V. Károly* Tsászárok egyesült erővel ostromlanak-is azt, ők még-is meg nem rettenének tőlök, hanem egynehány ölyveket, fajokat és vadász kútyákat küldénének nekik, mellyekkel való vadászatban töltenék idejeket (*y*). De bezzeg másképen kezdetek akkor gondolkodni és szólni, a' midőn tulajdon szemekkel látták volna az *Osmani* hadi és hajó seregnek fokságát, és t'fak kevesbe múlt, hogy ők-is a' Pétfi hadi tiszteknek gyalázatos példáját nem követték. — Még minekelötte maga *Soliman*

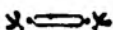
Tsá-

(*y*) Vid. ISTVÁNFFI *Histor. Lib. XV. ad a. 1543.* „ Ambo autem illi, h. c. *Musica et*
 „ *Salamanca* Hispani duces, elati et hostium
 „ vanissimi contemptores erant, vsque adeo.
 „ vt palam dicere auderent, se, si tam *Solimanus*
 „ *Turcarum Princeps*, quam *Carolus*
 „ *Romanorum Imperator*, conjunctis viribus
 „ arcem obsessuri essent, de expugnatione
 „ eius nec quicquam metuere. Veram mis-
 „ furos illis ad fallendum tempus aquilas et
 „ accipitres, ac aliquot canum venaticorum
 „ paria, vt aucupio ac venatu animum oblectarent,
 „ ac irritam oppugnationis spem
 „ eiusmodi otio consolarantur“.

Tsászfár oda indúlt volna, előre el-küldötte a' Spáhikat *Achmet* Rómaniai Beglerbég vezérlése alatt, a' kikre midön vigyázatlanúl foglalatoskodtak volna a' sátoroknak tfinálásában, az öriző katonák ki-ütöttek és fokakat meg-öltek közzülök. Itten vezett-el *Omerbég* Emir-is, a' ki, a' miképen turbányának zöld szine mutatta, Mahomet Prófétának maradékai közül való volt. Más nap *Soliman* Tsászfár-is a' gyalogsággal oda érkezvén, három Renegatot küldött-be a' várba, ú. m. egy Spanyolt, egy Olaszot, és egy Németet, a' kik által a' várat fel-kéretvén világosan meg-üzente a' fő Vigyázóknak, hogy ha magokat önként fel-nem adnák, egyet-is közzülök életben meg-nem fogna hagyni, ha pedig mostan ajánlott kegyelmességét el-fogadnák, mindnyájokat szabadon el-botsátaná-

§. 184.

Eleinte fényen beszéltek a' fő vigyázók, és világosan meg-üzenték *Solimannak*, hogy ők utolsó tlepp vérekgig készek vólnának a' várat óltalmazni. A' minthogy azon Osmáni katonák közzül, kik a' követség alatt, titkon egynéhány ágyúkat fel-vontak szent *Tamás* halmára, és ottan batteriákat képzitettek, fokakat meg-öltek, és ágyúikat

hafzontalanokká tették (demontirozták). De mivel láttak az ellenségnek fokságát, és iparkodását, nem bizván a' városnak lokáig való megtartásához, magokat a' várba bé-vonták. Mindjárt az üres válasznak vétele után *Solimannak* parantsfolattyára, egy felől *Achmet*, mas felől pedig *Ulamánes* Basák kezdették a' várat ostromlani, azomban a' Jantsárok a' sántzokat tfomokba kötött veszfökökkel (fasínákkal) és pást-hantokkal töltögették, az Assiápfok földi üregeket (minakat) ástak, mellyekben el-rejtetett, és felgyújtatott puska-por a' városnak és várnak köfalait fok helyeken le-hánytak, és fok őriző katonákat el-temetett. A' gránatok, bombak és szurkos koszorúk-is sűrűen repültek a' várba, mellyek által gerjesztetett tűz miatt a' házaknak fédelei meggyullottak, és nem keves lakofok 's katonának fúltak meg a' nagy füst miatt. Az Osmani hajós katonák-is, látván a' várbéli őrizetnek szorongattatását, hajóikból a' szárazra ki-száltak, szabadon járkaltak a' vizi városban, és szokások szerént majd e', majd másféle módon kegyetlenkedtek a' szegény lakofok ellen. Ezekre a' várbéli őriző katonák közzül egynehány százan ki-tfapván, fokakat meg-öldöstek közzülök, és *Inirjahas* Vice-Admirált-is agyon lötték.

§. 185.

Így láttzik, hogy nem olly könnyen juthattak volna az Osmanok Esztergom várához, ha egy elienséghez által szökött Olasz tűz mester (Feuerwerker, Pyrotechnus) arra nekik útát nem mutatott volna. Ennek javaslására tehát *Ulamánes* Basa a' várnak aranyában fekvő szigetbe egynehány bateriákat hányatott, és az azokra helyezettett ostromló ágyúkkal kezdette a' várnak köfalait lövöldözni, mellyeknek golyóbifai, mindenütt a' hová hullottak, szörnyű romlást tettek. A' köfalakon üttetett réfeken is kezdettek immár a' Jantsárok tífuportosan bé-rohanni; kiket mindazáltal a' ferény őriző katonák, Spanyol sárapok által megtartoztatván, mind apró golyóbifokkal, mind kiváltképen szurokból, puska-porból 's más égő materiákból készült koszorúkkal 's gránátokkal, felettebb meg-ritkitották. Az aszszonyok és gyermekek a' köfalaknak tetjéről nagy köveket hömpölygettek-le a' vár felé fel-fiető ellenségre, és fokakat is agyon vertek közzülök, úgy annyira, hogy ők látván haszontalan iparkodásokat, az ostromlást tágitottak, és fok károkkal vissza mentek táborokba. Hogy ez kemény ostrom lett légyen, abból ki-tettzik, hogy az nyóltz egész óráig tartott, az Osmani katonák hét

próbát tettek, és ugyan annyiszor verettettek visszafel, közzülök 3000. ember veszett-el, 13. hadakozó hajók merítették a' dunába minden hadi k sz letekkel együtt.

§. 186.

Noha nem keves örömet okozott l gyem e' gy zedelem az  riz  katonáknak; de mivel már töbnire a' nyavalyák, éhség, szüntelen való nyughatatlanság, és az ellenségnek fegyvere miatt-is el-fogyasztatt k, reménységek sem vált, 's nem-is lehetett a' fegits ghez: valójában kezdettek dolgaiknak ki-menetel r l gondolkodni. Sokan k z l k inkább akartak v t zi halállal meghalni, mint a' hitetlen ellenségnek markába esni. — M fok, a' kik a' gyalázatos életet fellyebb bets lt k a' betsületes ki-m l sn l, a' várnak jó okkal 's móddal való fel-adásáról kezdettek egymás közt beszélgetni. Ezek közül való v lt *Massa János* Tzefenai Ol fz z fzl -tartó, a' ki El -j r inak hire 's engedelme nélkül harmad magával le-bots tkozv n a' k f lakon, *Ibrahim Kapi-Aga* sátorába ment, és rövideden meg-egyezett vele abban, hogyha őket-*Soliman* Ts fzar életben meg-hagyná, 's szabadon botsátaná, tehat  k fel-fognák a' várat adni. Melly dologról a' Fejedelem t do-

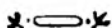
dosítottván velek együtt két Osmani fő tiszteket küldött-be a' várba, hogy ők a' fő-kormányozókkal végeznének. Ezeknek látására mind *Musifának* mind *Salamankának* szeme szája el-állott; de mivel amaz az utolsó ostrom alatt kapott sebében feküdt; e' pedig nem birt azokkal a' tisztekkel és katonákkal, a' kik élteknek meg-tartásáról szorgalmatoskodtak, ha mind kéntelenségből tfelekedtek-is azt, de csak ugyan meg-egyeztek a' fel-adásnak pontyaiban, és minekutánna *Soliman* Tsászárnak petsétes levelét, Kis-Afzöny havának 10-dik napján meg-kapták volna, minden hadi eszközeiknek hátra hagyásával ki-mentek a' várból, és által adták azt az ellenségnek. — A' miképen meg-volt ígírve, meg-hagyatott ugyan az őriző katonáknak az élete: mind-azonáltal hogy meg-boffzúlhatta *Soliman* az ostrom alatt el-húllott katonáinak halálát, mind addig el-nem engedte őket menni, valameddig a' meg-hóltaknak immár meg-bűszhődött testét el-nem temették, a' sánzokból a' földet ki-nem hortak, és minden motfoktól ki-nem tisztították a' várat. Melly keserves dolog miatt annyira meg-crotlenedtek ezek a' ízegény őriző katonák, hogy csak keves maradt küzzülök, a' ki házáját többé láthatta volna.

Esztergom meg-vétele után *Tatára* került a' for, mellynek óltalmat ez előtt keves idővel *Bononiai Taffi Hannibálra* bizta *Tornielli* fő vezér. Kár volt erre az emberre a' Hannibál nevet vesztegetni, a' ki, ámbár gondolhatta volna azt, hogy *Soliman* ezt a' várost el-nem fogja kerülni; még-is mindazáltal semmi ostrom ki-állásához való készülteket meg-nem tett, és így még ki sem indúlt a' Fejedelem előbbi táborából, mikor már azt a' Romániai Zseraskier meg-vette, *Solimannak* parantfolattyára meg-égette, és a' szegény lakosoknak nagyobb részét rabságra vitte. *Taffi Hannibálnak* vigyázatlanságán, és kárhozatos tunyaságán, annyira fel-indúlt *Tornielli* fő Vezér, hogy ötet mindjárt vasra verette, és felöle hadi törvényt tétetvén fejét el-üttette, 's tanúsá-gott adott más hadi tisztvifelőknek-is, hogy ők a' nagy következésű dolgokban szoros hűséggel tartozzanák uralkodó Fejedelmeknek, és kötelesek legyenek tulajdon élteknek veszedelmével-is a' köz-társaságnak javát elő-mozdítani.

§. 188.

Székesfejérvár, ez a' régi Magyar Királyok koronáztatásának és temetségének szent helye sem kerülhette-el a' győzedelmes ellenségnek kegyetlen kezét. Ezt a' mind a' természet, mind a' mesterség által meg-erősített várost, Silesiai *Varkotzi Györgyre* bízta *Ferdinánd* Király, és erős bizodalomban-is volt a' felől, hogy annak bírására nem fogna az ellenség jutni. Halván ez a' fő vigyázó az Osmanoknak közelgetését, az alatta lévő tisztekkel és városi polgár mesterrel arról tanátskozott, ha szükség volna é a' külső várost őltalmazni, vagy azt inkább meg-gyújtván a' belső városba szorúlni. Maga *Varkótzi* az utólsóbbat javasolta; ellenben *Octavianus* Olasz fő tiszt, és a' városi polgárok sajnálván a' külső városnak épületeit és templomait porrá 's hamuvá változtatni, úgy gondolkodtak, hogy a' sár vize egy felől, más felől pedig a' sántzok elegendők lennének az ellenségnek meg-akadályoztatására, kiknek szava győzván, azonnal mind a' lakosok, mind a' várbéli őriző katonák hozzá fogtak a' külső városnak minden ki-gondolható módon való erősítésére. — Azonban mind a' Romániai Zseraskier a' Spáhikkal, mind *Soliman* Császár a' gyalogsággal oda érkezvén, és

tá-

táborba szállván, az ostromlással fokáig nem kélték: hanem leg-elsőben-is, a' várost körül folyó nádas tót páfit hantál és fákkal bé-töltetvén, és azokon az ostromló gyalogságot bé-küldvén, csak hamar el-foglalták a' külső várost, a' fegyveres lakókat és őriző katonákat a' várba bé-szorították, és mind a' sántzokat, mind a' hátra hagyott ágyúkat el-foglalták, és a' várba futó katonák 's lakosok között sokakat le-vagdaltak. Ekkor vezett-el maga a' fő vigyázó *Varhótzai György*-is, bé-nem nyargalhatván a' vár kapuja előtt le-botsáttatott Spanyol sarrampó miatt. Melly szerentsétlen történeten meg-félemlert katonák és városbéliek, a' városnak meg-tarthatásához való reménységeket el-vezítették, *Solimán* Tsászárhoz követekeket küldvén, annak jó móddal való feladásáról alkúdoztak, kiknek meg-is volt ígírve, hogy szabadon fognának botsáttatni, ellenben a' lakosoknak, kik ennekötte két esztendővel *Ifabella* hűségétől el-szakattak, semmi bizonyos reménységet nem nyújtott az Osmani Fejedelem. A' minthogy a' meg-egyezés szerént az őriző katonák mindnyájan szabadon ki-botsáttatnak, a' lakosoknak Elobjárói pedig pártolságokért a' Jantsárok által meg-ölettettek.

§. 189.

Illy szomorú sorsra jutott ezen 1543-dik esztendőben *Péts, Esztergom, Tata és Székesfehérvár*. Melly győzedelmeivel megelégedvén *Soliman* Tsáfszár, fok munka és nyughatatlanság miatt meg-fáradott hadi népének nyugodalmat engedett; ellenben a' *Tatórokat*, kiknek említett váraknak ostromlása alatt semmi hasznát nem vehette, *Székesfehérvárnak* meg-vétele után, a' körül belől fekvő helységeknek el-pusztítására 's meg-égerésére ki-küldötte. Kiknek minden emberiséget felül haladó kegyetlenségéről *Zrini Miklós* Horvát Országi Bán tudósítván, *Rátkai Pállal, Bátori Andrásfal, Verbótzai Imrével, Bákits Péterrel*, és más magyar fő hadi tisztviselekkel ellene indúlt, és *Somlyó* vidékén ütöl érvén őket, velek véres ütközetben botsátkozott. A' magyar és Horvát vitézeknek erejét a' *Tatórok* ki-nem állhatván hátat vetették, és mint a' levegő égben repülő ölyvnek látására meg-félemlert tífrikék széllyel futottak, és nem ismervén az útakat, és a' földnek minéműséget, fokban oly ingoványos helyekre mentek, mellyekben lovaftól együtt el-merültek, és ha el-nem süllyettek-is, ki-nem verekedhetvén azokból, a' győzedelmek által meg-ölettek. *Zrini Miklós*-
ndl

ndl fzerentsétlenebb volt *Kárpólnai Ferentz* a' Balaton mellett prédáló *Tatórok* ellen, a' ki hadi feregével együtt éltét-ia el-vez-tette, és testétől el-vá-gátott feje *Soliman* Tsászárnak küldetett ajándékba. — Mind ezek után az *Osmani Fejedelem*, táborozá-sának végét vetett, és *Buda* várát *Jahiogli Mahometre*, *Székesfejérvárát Baly*, *Elztergomot* pedig *Huffaim* Basáknak gondviselése-re bizván, mindszent havában *Konstán-tzinápolyba* vií-fza-tért.

§. 190.

Eléggé bánkodott ugyan *Ferdinand* Király szegény hazáknak e' nagy romlásán, és eléggé szorgalmatoskodott annak meg-vigasztalásában; de minthogy sem elegendő hadi ferege, sem a' hadakozásnak folytatá-sára szükséges költsége nem volt, keveset, vagy épen semmit sem ényhithette a' magyar nemzet halálos nyavalyájának fájdal-mait. Ritkán szokott a' nyomorúság ma-gánoffan járni, hanem inkább egyik a' má-fikat huzza maga után; így volt itten-is a' dolog. Nehezen szenvedte azt *Soliman* Tsá-szár, hogy *Buda* és *Elztergom* között, még egy olly erőtség maradt *Ferdinand* Király-nak birtokában, melly miatt, sem a' száraz-on, sem a' duna vizén ide 's tova má-zá-

ó muszulmanok bátorságofak nem lehettek. *Vissegrad* volt ez, és annak kettős erős vára, mellynek egyike a' duna partyán, másika pedig egy igen magas, meredek, és csak nem hozzá járúlhatatlan hegyen feküdt, és a' mellyben a' régi időkben a' Magyar korona őriztetett. Ennek el-foglalására-is szüntelen vágyakodott *Soliman* Tsászár, és 1544-dik esztendőben a' Budai helytartó Basának parantsolatot adott, hogy magát annak ostromlására jól el-készittse. A' minthogy nem-is kéfedelmezett ő sokáig, hanem az Esztergomi helytartóval *Huffain* Basával egyet' értvén, a' körül belől fekvő Osmani katonákat őszve húzta, és Pünköszt havának első napján *Vissegradot* meg-szállotta, és annak fő őrizőjéhez *Amadé Péter*hez követeket küldvén a' várat fel-kérte, és szabados el-menetelt ígirt az őriző katonáknak. E' próbált vitézségü magyar hadi Vezér mindazonáltal bizván a' várnak erőtségében, és *Ferdinánd* Király által ígirtetett segítő seregeknek rövid időn való oda menetelében, egy átallyában meg-vetette az Osmani fő hadi Vezérnek ajánlását.

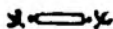
§. 191.

Mindjárt *Amadé Péter* üres válaszának vétele után az alsó várnak ostromához kezd-

detett *Mehemet Bafa*, és a' köfal rontó agyúknak golyóbisai által olly nagy réseket ütöttek annak napkeletre fekvő oldalán, mellyeken tloportosan bé-sérhettek az ostromlók; mellyet látván az őrizetben lévő katonák alkudni kezdettek az ellenséggel, és magoknak szabados el-menctelt kérni, mellyet meg-is igirt az Osmani hadi Vezér, úgy mindazáltal, hogy az ő példájokat, a' felső várban lévő katonák-is kövessék. Követték-is azt, de fokkal nagyobb kéntelen-ségből mint az alsó várbéliek; mivel minnekutánna az ellenség szüntelen 30. fontos tüzes golyóbisokkal verte vóna a' köfalakat, és még-sem bóldogúlhatott volna, utólyára a' dunáról való viz hordástól rekesztette-el őket, s. olly rendkívül való szükségre jutatta, hogy nem lévén nekik mit innya, jökon meg-hóltak a' nagy szomjúság miatt, mások minden erejüket el-vesztvén tehetetlenek voltak a' szolgálatra. Ezt látván *Amadé Péter*, kéntelen volt a' várat olly fel-tétellel fel-adni, hogy mind néki magának, mind az őrizetben lévő katonáknak szabados el-menctel engedtesse. Meg-is igirte azt *Mehemet Bafa*, és fogadását esküvésével petsételte; még-is mindazáltal mikor a' szegény őrizők a' várból ki-men-tek vóna, *Amaden* kívül mindnyájau le-yagdaltattak a' hit szegő muszulmano c által,

§. 192.

Visegrádnak el-vétele után, egyenesen *Neográd* várának ostromlására mentek *Mehemet* és *Huffaim Basák*, kiknek igyekezetéről tudósíttatván az őriző katonák, bésem várták az ellenségnek oda érkezését, hanem ki ide, ki amoda futván, üressen hagyták a' varat. Ekképen, sőt még gyalázatosabban viselték magokat a' *Hatvani* őrizők, mivel azok, nem csak üressen hagyták; hanem magok meg-gyújtoták a' várost, és hogy az előre jární szokott Spáhiknak markába ne essenek, az Egri várba vonták magokat. Ezen erőtségnek akkori fő vigyázója volt *Varkótzí Tamás*, a' ki onnan sokszor ki-ítapott a' prédára járó muszulmanokra, és gyakran sokakat-is küldött közöttük a' Mahomet Prófétának kebelébe. Mivel minekutánna a' duna mellett 's azon túl fekvő nevezetesebb erőtségeket el-foglalták volna az Osmanok, mint a' hegyi tolvajok, avagy a' téli kemény hidegekben meg-éhezett farkafok szüntelen prédára jártak, és nem csak a' még *Ferdinánd* Királynak hűségében, 's birtokában meg-maradott helységeket, hanem még azokat-is el-pusztítottak, mellyek már kéntelenségből nékik szolgáltak, 's nékik fizettek közönséges adót. Így bántak *Saban*, *Kubat*, *Ramadan* és *Nas-Ojm. III. R. III. Sz.* Z *suf*

fuf Basák ez idő tájban *Lévával*-is a' mellyre 400. Jantsárokkal, és 500. Spáhikkal útven, éjjel a' sántzokra fel-hágtak, a' városnak minden nemű, idejű 's állapotú lakofait meg-ölték, a' házakat fel-gyújtották, és mind addig meg-fem szüntek kegyetlenkedni, mig *Balassa Menyhért* a' várnak fő vigyázója, a' nagy fikoltásra, és a' tűznek világoiságára álmából fel-ferkenvén, reájok az ágyúkat ki-szegeztette, és azoknak vas zápora által viifza nem hajtotta 's el-nem üzte őket.

§. 193.

Az ágyúk, menydörgésének hallására *Túri György Saag* várának fő vigyázója, hirtelen lóra kapott, és örző katonáival egyetemben *Lévához* futván *Balassa Menyhértet* meg-bátorította, és vele együtt derékafan üzte a' viifza fordúlt *Osmanokat*. Mivel pedig kevesebb számmal vóltak azoknál, mind addig nem méréfzlettek velek meg-ütközni, valameddig *Nydri Ferentz* 350. lovas katonáival *Suránból* oda nem érkezett, 's velek erejet öfzve nem tfatolta. Mihelyt ez a' hires Magyar hadi vezér az ellenséget Szalkánnál bé-érte, három tfuportba állította katonáit, és keménnyen meg-tiltotta azt, hogy fenki közölök fem rendet ne bontfón,

fem

fem a' prédáért lováról le - ne szálljon, hanem a' mint fenyítékes katonákhoz illik, öszve kaptsolt vallakkal úfsőnek az Osmánokra. Volt-is e' kemény parantfolatnak hafzna, mivel minekutáuná öszve tfaptak volna az ellenséggel, olly vitézi módon vífelték magokat, 's annyit meg - öldöstek közzülök, hogy végre nem türhethén a' magyar karnak és kardnak súllyát, hátat vetettek, és minden hamifan gyüjtött prédájokat a' gyözüdelmefeknek engedték. — Ez a' véres tfata déltől fogva fetét estig tartott, mellyben *Zsóltai Lörintz* az *Efztergomi Érfek* test őrző katonáinak kapitánya *Huffaim* Óda Basát, a' Spáhiknak vezéret meg - ölte. Többnire mind a' Jantsárok mind a' Spáhik az ütközetnek helyén maradtak, és igen kevesen voltak, a' kik épen mehettek volna vissza *Efztergomba*.

§. 194.

Eleget hányta 's vetette *Ferdinand* Király azon elméjét, mifoda úton 's módon kellene a' barbarusoknak szörnyü kegyetlenségét meg - zabolázni, és fok nyomorúságokkal küüzködő Magyar hazánkat markokból ki - fatsarni. Senkitől sem reménylhetett volna több segedelmet mint *V. Károly* Római Tsáúzártól, ha ez a' Birodalomban tá-

madott nagy tűznek óltogatásával nem bajskodott volna. Egyebhez ezen kívül nem is folyamodhatott; nem a' Frantzia Királyhoz, a' ki az Austriai háznak meg- esküdt ellensége volt; nem a' Lengyel köz- társasághoz, mivel ennek uralkodó Fejedelme *Ifabella* özvegy Királynénak édes atya volt; a' Velentzefekhez sem, mivel ők *Soliman* Tsászárral frigyot kötven, tulajdon vefzedelmek nélkül *Ferdinándnak* segítségét nem küldhettek; a' Római Pápától sem, a' kinek sem hadi serege, sem pénze nem volt; és így kéntelen volt Hazánk inségének enyhítésére más utat keresni, és *Veltvik Gerárdot*, a' ki nagy tudománya mellett igen fizes, okos, és a' világi dolgokban jártas 's költés- Tűdős volt, Konstántzinápolyi követtségbe küldeni, és a' fényes udvartól egynehány esztendeig tartó fegyver- szünést (inducias, Waffenstillstand) kérni. Mindjárt eleinte nagy hajlandósága volt arra, nem csak a' Divánnak, hanem magának *Soliman* Tsászárnak- is, olly fel- tétellel mindazáltal, hogy *Ferdinánd* Király azokért a' várakért és jószágokért, mellyek *Pereni Péter* és *E. Török Bálint* feleségeinek és gyermekeinek birtokába meg- hagyattak, esztendőnként 10. ezer aranyat fizessen. Mellyet, hogy nagyobb tűz ne támadjon, *Veltvik Gerárd Ferdinándnak* hire 's meg- egyezése nélkül- is

meg-

meg-igirt, de nem mint adót, hanem 'mint a' fényes udvarnak esztendőnként küldetendő ajándékot, és azért öt esztendőre való fegyver-szünést nyert, a' melly frigy kötést maga *Ferdinánd* Király-is jóvá hagyta, nem azért, mintha az néki tettzet volna, hanem hogy az idő alatt, a' Hazának pihenést engedjen, és az elleenség ellen nagyobb hadi készületeket tehessen.

§. 195.

Minthogy pedig jól tudta ő azt, hogy mind addig szcrentsés nem lehet *Solimannal* való hadakozásaiban, valameddig Magyar és Erdély Országok nem egyesítenének: arra való nézve *Martonosi Györgyel* titkon levelelvén, néki azt igírte, hogy ha ő az özvegy Királynét a' királyi Klenodiumoknak (z), Magyar Országi jufsának, és Erdély-

Z 3

dély-

(z) Királyi Klenodiumoknak neveztetnek, szent *István* első Magyar Királynak koronája, ket-tős arany kereztye, királyi páltzája, arany almája, kardja, palaftya, farúja és keztyü-je, mellyekkel a' koronáztatandó Király felszokott ékeíttetni. Ezek a' királyi Klenodiumok eleinte Esztergomban, azután Visegrádon, azután Székesfehérváron. *II. Maximi-*

délynek által adására fogja venni, nemcsak az Esztergomi Érsekséggel fogná őtet megajándékozni, hanem ennekfelette, a' Kardi-náli süveget-is néki meg-szerezni. — Nem tudom, e' fényes ígíreteknak szerelmétől indított légyen-é *Martonosi*, vagy inkább a' Magyar Haza fokféle inségeinek meg-gondolásától, elég az ahoz, hogy ő *Ferdinánd* kívánságának bé-teljesítésére magát erőssen le-kötelezte, és bizonyosá tette őtet arról, hogy mihelyt ő abban módot találhat, és *Castaldus* német hadi vezér egy-néhány ezer katonákkal Erdély Országának határhoz fogná küldettetni, erővel-is fog-ná *Isabellát* e' dologra kényszeríteni. A' mint más titkok, úgy ez-is fokáig homályban nem maradhatott, hanem elsoben-is *Petrovits Péternek*, annakutánna pedig magának *Isabellának*-is bé-súgattatott, a' ki *Martonosira* keményen meg-bosszonkodván, minden udvari hivatalától 's nevezetessen a' fő kincs-tártól őtet meg-fojztotta, és e' dolog-ról *Soliman* Tsáfszárnak-is mindjárt hirt adott. Eszre vévén azt *Martonosi*, hogy az ő tfe-le-

lőn idejétől fogva II. Józsefnek uralkodásáig a' Pofoni várban őriztettek; most pedig a' Bétfi kintfes tárházban bánykodnak kedves Hazájoktól való meg-válásfokon.

lekedete *Ifabellának* tudtára vagyon, maga sem titkolta azt tovább, hanem bizván a Székely és Szász katonáknak magához való hűségében, a' Királynénak minden örökösét ki-katzagta, annak segítségére küldött Osmáni hadi fereget meg-verte, Erdély Országból ki-üzte, és Marosvásárhelyen 1550-dik esztendőben tartatott közönséges gyűlésben annyira vette a' fő rendeket, hogy ok az özvegy Királynét el-hagyván, mindnyájan *Ferdinánd* Királynak hűségére állottak és esküdtek.

§. 196.

A' környül-állásokból tapasztalván azt *Ifabella*, hogy ő *Martonosi* ellen semmit nem tehetne, 1551-dik esztendőben *Ferdinánd* Királlyal következő pontokban lépett egyezésre: 1.) Hogy ő mind Erdélyt, mind Magyar Országnek Tifzán túl fekvő részét, minden várakkal együtt által engedi. — 2.) A' Vátzi békeség fzerént minden Magyar és Erdély Országokhoz való jufsárol le-mond; úgy mindazáltal 3.) Hogy *Ferdinánd* az *Opolyi* Hertzegséget néki által adja, 100. ezer aranyat fizessen, és minden Zapolyi jószágot birtokába hagyja (a). 4.) *János Zsigmond*.

Z 4

mond.

(a) Az *Opolyi* Hertzegség alsó Silesiában sek-

mondnak, mihelyt tökéletes időt ér, adja *Johanna* Hertzeg Afzszonyt feleségül, addig is pedig Bétsben nevelye őtet. 's a' t. Mellyet minekutánna hittet és kéz-irással megerősített volna, mind a' koronát, mind egyéb királyi Klenodiumokat által-adta *Nádasdy Tamás* Ország Birájának (b); maga pedig bétses portékáit előre küldvén Kolosvárról Kafsára, 's innen az Opolyi Hertzegségbe által-ment fiával *János Zsigmondal* és *Petrovits Péterrel* együtt. De ott sem maradt ő sokáig, mind azért, hogy lakására rendeltetett *Opolyi vár* immár nagyon elpusztult, mind azért, hogy azon Hertzegségnek jövedelmét, melly esztendőnként 12. ezer aranyból többre nem ment, keveslette, és így csak hamar által menvén Lengyel Ország-

szik, és 1745-dik esztendőből fogva, a' Pruszi Királynak birtokában vagyon.

(b) A' magyar történeteknek Irói azt hagyták emlékezetben, hogy midőn *Izabella* Királyné *Nádasdy Tamásnak* által adta volna a' magyar koronát, keserves írásra fakadt, és azt jövendölte, hogy az soha többé magyar főre nem fogná tétettetni. Melly jövendülés még ekkoráig ugyan bé-telleyesedett, de mit fog a' terhes idő jövendőben szulni, azt semmi véges elméjü ember előre meg-nem tudhattya.

szágra, hol Varsóban, hol Krakóban, hol Lembergben, hol egyebütt töltötte nyughatatlan napjait.

§. 197.

Mind ezekről tudósítván *Soliman* Tsáfsár, *Malvetzius Mária Jánost*, *Ferdinánd* Királynak követét a' Diván eleibe ideztette, és *Ruſtanes* nagy Vezére által azt kérlette tőle, hogy ha néki tudtára vólnának - é a' Magyar 's Erdély Országai történetek avagy nem? Mellyeket midön a' követ áthatatossan tagadott vólna, nem tsak keménnyen megdorgaltatott, és mindenféle motskokkal illetetett; hanem a' mi több, a' nemzeteknek törvénye ellen, a' hét tornyú várba küldtetett fogságra, ágyasa pedig és minden jószága kótya-vetyen el-adattatott. Ennekfelette, mivel jól tudta azt *Soliman*, hogy Magyar és Erdély Országoknak egyesülése által nagyon öregbülne *Ferdinándnak* hatalma; leg-ottan parantfolatot adott *Mehemet* Rómaniai Beglerbégnek, hogy kormánya alatt lévő gyalog és lovas hadi sereggel jöjjön által Pannoniába, 's innen Erdélybe, és helyheztesse előbbi méltóságába vissza *Istibellát* és *János Zsigmondot* (c). Ez a'

Z 5

ke-

Ugy a' *Mehemet* Beglerbég eredetére nézve

kerefztény emlokön nevededett buzgó mu-
fulman vévén Fejedelmének parantsfolattyát,
Ulananes Bosznyai helytartóval, *Mihalogli*
Achmet, *Kassonus* és *Kambares* Basákkal ösz-
ve beizélier, mindnyájan Szalankeménynél
egybe-gyültek, és a' dunán Peterváradnál,
a' Tiltzán pedig Tittulnál által költözvén,
Batlot, Tlauadot, Lippát, 's más városokat
és varakat minden vér ontás nélkül el-fog-
laltak, és egyeneffen Temesvár alá szállottak.

§. 198.

Temesvárnak ekkori óltalma bizattatott
Loffontzi Istvánra, a' ki nem csak öseieuek
di-

kerefztény, és egy Bulgáriai Orofz Papnak
fia vólt, a' ki gyermekségében szüleitől erő-
szakosán el-vétetvén környül-metéltetett,
a' Sera lban lakó Ifamoglánok között nevel-
tetett, és különös talentoma, 's ditséretes ma-
ga vífelete által, külömbkülömbféle udvari
's hadi tífztségeket nyert, és végre, minek-
utánna *II. Selimnek* leányát feleségül vette
vólna magának, Rómaniai Beglerbégségre
emeltetett, és sok jeles hadi vífelt dolgaiért
Nagy nevezetet kapott az Osmanoktól. Utól-
lyára, midön szinte nagy Vezérségre vólt
vólna reménysége, akkor szúratott által egy
fél eszű Dervistől.

ditsősége, hanem tulajdon hadi virtusai által is, az egész nemzet előtt nagy kedveséget szerzett magának. Ennek segittségére küldött *Castaldus* Erdélyből két Spanyol regimenteket, *Aldana Bernát*, *Perezi Alfons*, *Costeluvi Gáspár* és *Villandrádi Roderik* vezérlétek alatt, a' kik mindjárt az ostromnak kezdetén a' városból ki-ütvén egynehány százat levagdaltak azon Spáhik közül, a' kik a' várnak kémlelésére kiküldettek. Hasonló vitézséggel vívelték ezek magokat a' várnak óltalmazásában, úgy annyira, hogy ámbár *Mehemet* Beglerbég egész erejét az ostromra fordította, és a' köfalakat 14. napig meg-fűnés nélkül lövöldöztette légye- is; még- is mindazáltal sem mestersége, sem álnok fortélyai által nem juthatott annak bírására. *Martonosi György* és *Castaldus*, a' Szekelyeket, Szászokat, Magyarokat és Oláhokat a' Kenyér mezőn öfzve gyűjtven, Lippának ostromlására mentek által, 's úgy gondolkodtak, hogy az által *Mehemetet* Temesvártól vissza fogják húzni, és őtet ütközetre kényszeríteni. Egyesült velek *Nádasdi Tamásnak* hadi serege is, a' melly ugyan számára nézve erőtelen volt, de töbnire régi próbált vitézekből állott, és sok magyar fő tisztekkel ékeskedett, kik között nevezetesebbek voltak: *Magyar Bálint*, *Gyulafi László*, *Bornemisza*

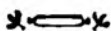
Sebestyén és mások, a' kik valójában szorongatták-is Lippa várának akkori fő kormányozóját *Ulamanes* Basát. Kiknek oda érkezéséről *Mehemet* Beglerbég értekezvén, nem hogy segítségére ment volna *Ulamanesnek*; sőt inkább nagyon meg-félemlvén Temesvárnak ostromát félbe szakasztotta, és hadi népével együtt Nandorfejérvárra visszament.

§. 199.

Leg-ottan hogy Lippa alá érkeztek *Castaldus* és *Martonosi*, hozzá kezdetek a' várnak ostromlásához. Délre a' Maros partján feküdt *Martonosi* az Erdélyi katonákkal; *Nádasdi Tamás* és *Bátori András* a' Magyarokkal a' városnak napnyugoti részén fekvő sikon telepedtek-le, maga pedig *Castaldus* a' Német és Spanyol gyalogsággal azon halmot foglalta-el, melly napkeletre vagyon, és a' honnan a' várat legalkalmatosabban lehetett lövöldöztetni. *Ulamanes* Bafa; a' ki az egyesült feregnek szemlélésére szent Lajos templomának tornyába ment-fel, nem hogy meg-rettent volna attól, és nem hogy leg-kisebb szomorúságot mutatott volna azon; sőt inkább tellyes lévén Lippának meg-tartásához való reménységgel, minden szükséges kézfű-

le-

leteket el-rendelt, és valójában biztatta magát dolgainak szerentsés ki-menetelével. Hasonló szívvél 's reménységgel voltak a' török őriző katonák-is, és tellyes bizodal-mokat helyheztek fő kórmányozójoknak gyakorta tapasztalt vitézi böltsétségében. A' minthogy elegendő jeleit-is mutatta ő annak, nem tsak ez előtt való történetekben, hanem a' mostani kemény ostromlás alatt-is, mivel, minekutánna harmad napig szüntelen lövöldöztettek volna a' kőfalak, és azokon egynehány nagy rések estek volna: az ostromlóknak meg-akadályoztatására serénységgel 10. lépésni szélelségű és 6. lépésni mélységű belső sántzot áfatott, és azt ágyúkkal meg-rakván, szüntelen bátorította katonáit, és nem tsak biztató szavai, hanem tulajdon példája által-is serkengette őket a' reájok bizattatott erőtségnek védelmére. De, mivel az egycsült feregek-is erejeket meg kettőztették, és minden történetekben különös serénységgel viseltek magokat; hol itt, hol amott bé-tsaptak a' réseken, tsuportoffan fel-hágtak a' kőfalakra, és fok őriző musulmanokat küldöztek Mahomet nagy attyoknak kebelébe. Mellynek szemlelésére *Ulamdnes* a' várost el-hagyta, egész őrizetével együtt a' várba fűtött, kik midőn a' kapú előtt való keskeny hidon tsuportoffan bé-nem mehettek volna, az üzök-

re vissza fordúltak, velek a' viadalt meg-
 újították, és mind két részről fok vér on-
 tatott-ki. Itten kapott *Forgáts Simon* ne-
 vezetes magyar hadi fő tilzt 11. febeket,
 és ha a' Magyar és Spányol vitézek által
 ki-nem ragadtatott volna a' dühös Jantsá-
 roknak marka közül, kétség kívül éltevel
 kellett volna néki hazájához való hűségét
 meg-petsélni. —

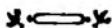
§. 200.

Az ostromló Magyarságnak a' várnak
 bátyáira való fel-hágásakor különös vitéz-
 séget mutatott említett *Nádasdi Tamás*.
 Tudniillik, midőn mind a' Német, mind a'
 Spányol katonák közzül fokban meg-ölettek
 volna a' köfalakon, és a' félelem miatt több
 próbát tenni nem mérézlettek 's nem-is
 akartak volna, *Nádasdi Tamás* egy magyar
 Zászlótartónak kezéből a' zászlót ki-ragad-
 ván, ekként ferkengette katonáit az ostrom-
 lásra: „Nofza rajta, úgy mond, kedves
 „Magyarjaim, kövefetek engemet, ne fél-
 „lyetek az ilyen szette vette Törökjeitől,
 „mindjárt mienk leszen a' győzödelem,
 „mienk az abból származandó ditsőfség-
 „is, ne engedjétek a' Németeknek és Spá-
 „nyóloknak az elsőséget, mutafsátok meg,
 „hogy ti valóságos Magyarok vagytok, és
 „hogy

„ hogy magyar; sziv lakik melyétekben 's „ a' t“. E' biztató szóknak hallására megbátorodott zsiros szájú Magyarok tfluportonként futottak *Nádasdi* után, és fokban a' köfalakon ütettett réfeken rohantak-bé, máfok mint a' vad ketskék fel-máfztak a' köfalakra, és a' ben lévő ellenséget, fogoknak tlikorgatása, a' fok attra 's teremtette fzórás, és fok török kopasz főnek le-vagdálása által annyira el-rettentették, hogy annak egy réfze, *Ulamánessel* együtt, a' mint már fellyebb-is említettem, a' belső várba futott, más réfze pedig, 's nevezetesen 700. Spáhi a' Marosi kapún ki-nyargalván, *Bátori Andrásnak* huszárjai által környül-vétetett és minden irgalom nélkül levagdaltatott, úgy hogy, még azoknak sem kegyelmezett a' meg-búsúlt Magyarország, a' kik lovaikról le-ugrándozván, fegyvereket el-hányták, és élteknak meg-tartásáért, térden álva, 's fel-emelt kezekkel efedeztek.

§. 201.

A' külső városnak fzerentsés meg-vétele és a' nyert prédának a' győzedelmes vitézek között való fel-osztása után, *Castaldus* fő kórmányozó minden szükséges rendeléseket meg-tett a' belső várnak ostromlására, és az ágyúzó ezközőknek (Artille-riá-

riának) igazgatását *Pallavicini Sfortzidra* bizta. Ez az ágyúzó mesterségben gyakorlott hadi vezér, szükségesnek itilvén a' várnak három részben való ostromoltatását, elsőben is három batteriákat hányatott a' napkeleti kapú előtt, és azokra hat hat ostromló ágyúkat vonatott-fel; épen annyi ágyúknak való batteriákat készítetett a' napnyúgoti kapú előtt, a' Maros vizétől fogva pedig futó sántzokat áfatott, és 1000. német gyalog 's 500. lovas katonákkal ütött ottan sártort. Mindjárt a' batteriáknak el-készülése után, hozzá fogatott az ostromláshoz, kilentz nap és éjjel szüntelen hányatta az ágyú és tizes golyóbifokat a' várba, és az ott lévő tárházaknak fel-gyújtatása után annyira megfzorította *Ulamánes* Basát, hogy ő végtére kénytelen volt *Castalduffal* alkura meenni, és magának, 's még életben maradott öriző katonáinak szabad el-menegetlért esedezni. *Castaldus* tudván azt, hogy a' török fő vigyázó femmi úton 's módon magán nem segíthet, annak kéréset meg-vefette, és azt kívánta, hogy szabad tettzésére (discretziójára) engedje magát: ellenben *Martonosi György Soliman* Tsászárnak minapi fel-gerjedett haragjának le-tfendesítésére, 20. napi fegyver pihenést engedett *Ulamánesnek*, és a' mint némelly magyar hadi történeteknek Irói emlékezetben hagyták, az idő alatt,

cle-

eleséggel-is segítette, az immár csak nem éhel-halásra jutott őriző katonákat. Melly tfelekede-e által nem csak *Castaldust*, hanem még *Nádasdi Tamást*, *Bátori Andrászt*, *Pereni Gábort*, és más fő tiszteket-is meg-sértette, és fiettette utolsó veszedelmét. A' 20. napi fegyver pihenésnek el-telése után, az egész őrizetet fegyverével és hadi eszközeivel együtt szabadon bocsátotta, bátoroknak Nandorfejérvárig való vitelére szekereket adott, és hogy utazásokban ne háborgattassanak, fegyveres katonákkal kísértette őket a' rendelt helyre.

§. 202.

Minekutánna *Lippa* az *Osmanoknak* mar-lából ki-szabadítatott, és annak őrizete *Aldana* fő Strásamesterre bizattatott volna, egész hadi seregét téli quártélyra Erdélybe vitte *Castaldus*. E' dolog sem *Martonosi-nak*, sem az Ország Rendeinek nem tettzet, nem csak azért, hogy a' német és Spanyol katonák sokféleképen bosszontották a' lakosokat: hanem kiváltképen azért, hogy az ellenség a' földnek minden termését még fűvében el-pufztitván, minden rendű és állapotú emberek felettébb nagy szűkséget szenvedtek. Mind ezekkel *Castaldus* nem gondolván, semmiféle okoknak és kérésnek nem

engedett, hanem hogy azt, a' mit már elő-
 ré fel-tett magában, tökéletességre is vi-
 heffe, a' hadi seregnek helyheztetését úgy
 intézte, hogy, ha a' környül-állások azt
 kívánák, annak segítségével is élhetne.
 Ez idő tájban emeltetett *Martonosi* a' Kár-
 dináli méltóságra, mellyen való örömenek
 ki-jelentésére, némely jó barátait, és *Castaldust*-is *Alvintzre* vendégségbe hivatta,
 holott *Pallavicini Sfortzia Mark Antalt Castaldusnak* helytartóját (Adjutánsát) Kará-
 tsony havának 17-dik napján jó reggel a'
 Kárdinálhoz bé-küldötte, hogy azon leve-
 let, melly által ez a' tizt *Ferdinándnak* ke-
 gyelmességébe ajánltatott, keze alá írása
 által meg-erősítte. Mellyet midőn ez a' fő
 Pap örömeft tfelekedett volna, a' gyilkos
 köntöfe alatt el-rejtetett hegyes türet ki-
 rántván, őtet által szúrta, többi társait a'
 szobába bé-botsátotta, és velek együtt mind-
 áddig döfte 's vágta a' Kárdinált, míg pi-
 hegő lelke testétől el-nem vált. Mitfoda go-
 nosz következése lett legyen e' gyilkofsá-
 nak, a' következendőkben ki-fog tettzeni,
 mellyet leg-inkább siettetett az, hogy *Fer-
 dinánd* Király nem ták meg-nem büntette
 annak szerzőit, sőt inkább jóva hagyta 's
 ditsérte azoknak tfelekedetét, és az Erdélyi
 rendekhez küldött levelében sok okokkal
 meg-akarta azt bizonyítani, hogy ő *Marta,*

ván; minden dolgaikat úgy intéztek, hogy minekelötte ők Szügedhez érkeztek volna, sem *Kassonus* Bafa a' Betskerekki fő vigyázó, sem mások az ellenség közül őket észre nem vették, és a' rendelt helyre jutván 400. válogatott hajdúkat ültettek tsonakokra, kiket a' lakosok és halászek éjjel a' nagy kapún bé-vittek (e). Minekelötte ezek az ellenségnek mézfárlásához fogtak volna, minden belső várban vivő utakat és ösvényeket el-foglaltak, előre el-látván azt, hogy mihelyt lárma esik, azonnal a' várba fogják a' Törökök magokat húzni, ottan pedig nehéz volna hozzájuk féрни. Minden
szük-

(e) *Hajdúknak* nevezettek hajdan a' provincia-
lis gyalog katonák, melly név következő időkben, a' fenyitékes magyar gyalogságra is rá ragadott, és úgy nevezetett mind addig, míg ditsőséges emlékezetű édes Anyánk *Mária Theresia* 1745-dik esztendőben kiadott közönséges parantfolattya által őket nem hajdúknak, hanem magyar gyalog katonáknak akarta hívattatni. A' provincialis hajdúktól különböztek a' szabad hajdúk, t. i. a' hajdú városoknak, ú. m. Nánásnak, Büszörménynek, Dorognak, Pértsnek 's a' t. lakosai, a' kik egyenlő szabadságban éltek a' Kúnokkal és Jászokkal, és mindenkor fegyverekkel szolgáltak a' Hazának.

szükséges rendelkezéseket meg-tévéen dobot üt-
tettek, azókra a' házakra, mellyekben a'
török katonák feküdtek, rohantak, és fo-
kakát meg-is üldöfték közülök, a' török
kereskedőknek báltyait fel-verték, minde-
neket el-prédálták, és sem nagynak sem
kicsinynek, sem férfiaknak, sem aszszonyok-
nak nem kedveztek. — *Hederbeg* Basa a'
várnak akkori fő vigyázója 's más török
főbb 's alsóbb tisztiek, a' nagy létszára ál-
maikból fel-serkenvén, mezitelen futottak
a' várba; az őriző katonák közül azok, a'
kik a' hajdúságnak fegyverétől meg-mene-
kedhettek, ide 's tova szaladozván allig
tudtak magokon segíteni, némelleyek a' vár-
ba futottak, többen a' tífza partyán fekvő
tsónakokra ugrándoztak; de ott sem mene-
kedhettek-meg a' haláltól, mivel vagy le-
vagdaltattak az ottan lesben álló hajdúk ál-
tal, vagy tsónakostól együtt a' vízbe meri-
tettek. *

§. 204.

A' várba futott muszulmanok ki-űzítésé-
nek meg-akadályoztatására 500. hajdúkat
küldött *Tóth Mihály* utánnok, a' kik a' kül-
ső tőltséket fok helyen lé-rontván, a' kö-
falakra-is fel-kezdetek mászni; kiket mind-
azáltal *Hederbeg* Basa onnan nyakra főre

le-hánytatott, és a' kiket meg-nem ölbe-
tett, azokat vissza-üzte. A' győzedelmefek
a' városnak prédálásához fogván, minden
házaikat és kereskedő boltokat fel-dúltak,
holott annyi pénzt, ezüst 's arany edénye-
ket, selyem, 's bársony materiákat, posztót,
's más egyéb portékákat kaptak, mellyek-
kel nemcsak ő magok, sőt még harmad-
izig való maradékok-is bé-érhették volna.
De mivel ezeknek az ezem íszom emberek-
nek nagyobb gondjok volt torkoknak meg-
töltésére, mint jövődöbéli szerentséjekre,
a' pintzékben találtatott boros hordókra ül-
vén, ettek, ittak, vigadtak, és minekután-
ra jól le-nyeltek volna a' Bachus Istennek
adományából, sem hadi Előjáróiknak nem
engedelmeskedtek, sem a' várban szorúlt
ellenségnek készületeire nem vigyáztak. Sőt
midőn *Hörvák Ferentz* nagy tapasztalású
magyar tisztt, és mások dorgáltak 's intették
völne őket, hogy kapott nyereségekkel
mennének haza, és ne támaszkodnának fe-
jettébb az álhatatlan szerentsére, őket ki-
katzagták, gunyoltak, motskolták és ká-
romlották, és mind addig meg-sem szün-
tek a' részegeskedéstől, míg *Haly* kappan
Basa (Eunuchus) Buda várának helytar-
tója, siettséggel egybe gyűjtött katonáival
oda menvén, velek a' boros kantfokat el-
vet-

vetette és a' Somlyai bornak gőzét fejek-
bol ki-verte (f).

§. 205.

Eleve el-látták azt a' Magyar tisztek; hogyha ők a' városban ben maradnának; két tűz közzé fogná őket az ellenség szorítani; annakokáért még minekelőtté oda érkezett volna *Haly Basa*, a' tágas mezőre ki-mentek, és olly rendeléseket tettek, hogy akárminelly szempillantásban kényszeriteffenek az ütközetre, készületlenül ne találtaffanak. A' hajdúkat, és más gyalogságot helyhez-tették a' hadi rendnek közepére, ennek jobb szárnyát fedezték a' német vasas katonák, bal szárnyát a' huszárok, eleibe pedig két közép szerű talyigás ágyúkat vonattattak. Ha-

A 2 4 ly

(f) Azt írja ISTVANFFI Miklós, hogy az a' *Dámián* nevezetű Rácz, a' kit Szöged várának fő vigyázója *Haly Basához* küldött Budára, egy már repülni tudó galambfiát vitt el magával, mellynek kábára kötvén *Haly Basának* biztató válaszáat, szabadon bocsátotta. Ez a' galambfi két nappal előbb viülza repült Szögedi félszékebe, mint *Dánián* oda érkezett volna, és *Hederőgnék* meg-vitte a kívánatos válaszáat. Vid. Histor. Libr. XVII ad a. 1552. pag. 206. Hasonló történetet olvasunka Frantzia Historiákban.

ly Basa - is mihelyt oda érkezett, mingyárt készítette magát a' viadalra, és hadi feregét három tfoportra osztván, a' Spáhikat a' gyalogságnak két szárnyára állította, ő maga öt ezer válogatott gyalog és lovas katonákkal a' közep helyet választotta, feregének két oldalát szeker várakkal erősítette meg, mellyeknek óltalmát bizta a' puskás tantsárookra; a' feregnek homlokára pedig 22. három fontos golyóbiót hordó colubrina ágyúkat helyezett. Ez a' fél ember ennekelőtte már fok nagy dolgokat vitt végbe, most - is bizott a' néki kedvező szerentsének szives hajlandóságához, fokáig nem nézett az ellenségnek szemébe, hanem a' Mársnak félelmet okozó musikáit megfuvatván, velek őszve tfoport. Ennek dühöségétől nem tfoak meg - nem rettentek az egyesült magyar és német feregek; sőt inkább *Oppersturf* a' vasafokkal egy felől, más felől pedig *Bakits Péter* a' hufzárokkal keménnyen kezdették ötet nyomni, és minnekutánna egynehány órákig tartó viaskodások után - is bé - nem törhették volna a' török feregnek két oldalát, ék formájú hadi rendbe állítottak vitézeiket, 's úgy akartak az ellenség közzé bé - vágni. De akármint próbálgatták erejeket, semmiképen nem böldegülhettek, mivel *Haly* kappan Basa minden történetekre szemellen vigyázott, és nem tfoak

tsák kardja, hanem ágyúinak zápora által is fok kárt tett az egyesült magyar német seregben, 's utóilyára annyira meg-is rémitette azt, hogy a' lovasok nem halgatván a' kormányozó Vezéreknek biztató szavaira, a' gyalogságot el-hagyták, és a' merre lehetett, el-futottak. *Aldana* és *Perezó* a' Spányól lovasokkal és *Opperstorf* a' vasfokkal Lippa felé tartották a' kantár szarát, *Bakits*, *Derszsi*, *Horváth Ferentz*, 's más butzár tisztek, bizván gyors lovaikban, a' Tifzának ugrattak, és szerentséffen által is menték azon. Ellenben a' szegény hajdúk, a' kik az előtt egy két nappal derekasan üritették a' boros kantfokat, a' Spáhiik által környül-kerítettvén, mindnyájan levágattattak, húszan tsónakra kapván *Tóth Mihály* szerentséffen által eveztek a' Tifza vizén. Az egyesült hadi seregen való gyözedelemmel meg-nem elégedett a' vérszopó *Italy Bafa*, hanem a' városba bémenvén a' keresztény lakosokat, minden személy választás nélkül meg-ölette, és gyözedelmének bizonyására 40. zászlókat, 5000. orrokat, és mintegy 600. fogoly embereket küldött Konstantzinápolyba.

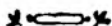
Valamiképen egy részről nagyon örvendett *Soliman* Tsászár *Haly* kappan Basának gyözedelmén: úgy más részről felettébb bosszonkodott *Ferdinánd* Király hadi feregének imitt amott tett titkos hadi próbáin. Arra való nézve, mingyárt következő 1552-dik esztendőben *Achmet* nagy Vezérét nagy hadal küldötte Pannoniába, a' ki minekelötte ki-indult volna Drinápolyból, parantfolatot küldött *Haly* Basának, hogy Temesvárnak ostromlására illendöképen készülne el, és a' midön ő oda érkezne, ez-is vinné oda feregét, hogy így egyesült erővel foghassanak a' nevezett várnak vivásához. Végbe-is vitte azt *Haly* Bafa, de mint-hogy tartott attól, hogy az alatt míg ő Temesvár alatt múlatna, a' Veszprimi keresztény őriző katonák, szokások szerént újokban ki-ütnének, és ném tfak fok károkat okoznának az Osmanoknak, hanem talám még Buda várát-is meg-próbálnák: ahöz-képeft, mingyárt szent György havában Veszprim alá szállott, 's a' mint majdan látni fogjuk, meg-is vette azt. — A' *Veszprimi vár* egy hosszan ki-nyúló; középszer magofságú közfiklán épült régi de gyenge kerítésű erőtség, mellyben lakott hajdan *Svatopolugus*, a' régi Pannonusoknak és

Mar-

Markomannufoknak uralkodó Fejedelme, kitől a' Scythiai Magyarok egy fejer lóvon egy darab földet, egy kantsó vizet, és fűvet tferélvén, belé köttöttek, és ötet mind birodalmától mind életétől meg-fojztották. — Ezt a' régiségére nézve igen nevezetes várat és várost szállotta tehát meg *Haly Basa*, Buda várának akkori helytartója, a' ki ostromló feregét azon két hegy között fekvő mezőségben telepítette-le, mellyet *Istvánfi Miklósnak* tanúbizonysága szerént a' lakosok Apátza völgynek neveztek, és mind napkelet, mind napnyúgot felől keménnyen lövöldöztette a' várnak bátyáit és falait. Nem-is keves réméysége volt néki annak meg-vételéhez, mivel *Pakfi János* az ott fekvő régi zsóldos katonákat haza botsátgatván, helyekre szabados hajdúkat állított, a' kik tolvajsághoz 's ragadományhoz szokott emberek lévén, sem a hadi Előjáróknak nem engedelmeskedtek, sem illendokepen nem vigyáztak, és a' mi dolgoknak ki-menetelet leg-inkább nehezítette, semmi fenytiket ismerni, nem akartak, és így egymás közt-is szüntelen háborgottak.

§. 207.

Könnyű volt *Haly Basának* az illy fenytiek nélkül való őrizettel banni, 's kezek közü

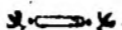
közül Veszprim várát ki-fatfarni, a' kik mivel soha vigyázatban nem voltak, nem-is gondolkodtak a' jövődöbéli történetekről, és így sem kövök, sem fájok elegendö nem volt, mellyekkel a' köfalakon üttetett részeket bé-rakhatták volna. Ennekfélette mindjárt két 's harmadnap i ostromlás után megülván a' nyughatatlanságot és munkát Elöjáróik ellen fel-támadtak, a' tárházakat felverték, az azokban találtatott eleséget kifzörták, a' bástyákon lengedező királyi zászlókat le-hányták, és a' köfalakon le-botsátkozván által szöktek az ellenséghez. Elis vették ezen hűségtelenségeknék érdemlett jutalmát, mivel fris emlékezetében tartván *Italy* Bafa azokat a' fok károkat és bosszúságokat, mellyeket ök annakelőtte az *Osmanok*nak szerzetek, elsőben-is fegyverektől és köntösöktől fosztatta-meg őket, annakutánna pedig az Apátza völgybe kiküldvén, mind egy láb i g le-vágatta a' Jantsárok által, a' kiknek imitt amott heverő ffontyait még most-is lehet ottan látni 's találni. *Vass Mihály* a' várnak akkori fő vigyázója, és *Paksi János*nak t i f z t s é g b é l i követője, látván a' hajdúknak tole való elpártolását meg-rettent, és nem lévén többé reménysége a' várnak meg-tartásához, *Szekely Tamást* ki-küldötte a' Török táborba, olly véggel, hogy mind magának, mind az

öri.

öriző katonáknak szabados elmenetelt nyerhesen. Mellyet ámbár *Haly Bafa* esküvéssel igirt légyen-is ő nekik: mindazáltal adott hite 's parolája ellen utánnok küldvén a' Jantsárokat, vissza vitette őket, és fegyverektől, köntösöktől 's pénzekről megfosztván, a' köz katonákat mind levá-gatta, *Vass Mihályt* pedig, holtig tartó rab-ságra küldötte Konstantinápolyba. Egyedül *Szekely Tamásnak* kedvezett a' szeren-tse élteinek meg-tartására; a' ki eszre vé-vén az utánnok siető Jantsároknak gonosz szándékát, gyors paripáján a' Bakony er-dobe nyargalt, ottan való fok tévelygéseit után, atyafiaihoz ment, és míg élt minde-neknek tanúságot adott arról, hogy az Os-manoknak esküvéssel petsételt fogadásának-is kötve kellyen hinni.

§. 208.

Achmet nagy Vezér, Pünköft havában Drinápolyból ki-indulván, és *Mehemet* Ró-maniai Beglerbéggel együtt Nandorfejérvár-ba érkezvén, mindeneket, mellyek a' hada-kozásnak folytatására szükségesek, eleve elkészitetett, és *Titulndl* a' tiszán által költöz-vén, Temesváron túl öt mélyföldnire a' Som-lyosi tágas mezőn táborba szállott, a' hon-nan 1500. Spáhikat küldött az említett vár-nak

nak meg-kémlélésére. Ezeknek oda menete-
léről jó eleve tudósítatván *Milak Loffontzi Ist-
vánnak* akkori Temesi Bánnak helytartója,
éleikbe ment, velek öfzve tlapott, és mineku-
tánna egynehány százat le-nyakazott volna
közülök, őket vissza-tízte, és azon 20. Spá-
liktól, kiket elevenen el-fogott, egészen
ki-tanúlta az ellenségnek fekvését és szán-
dékát. — *Loffontzi István*, a' ki akkor
kedves hitvesének, atyafiainak, és jószágá-
nak látogatására volt, halván az Osmanok-
nak Temesi Bánátban való táborozását, min-
gyárt vissza ment Temesvárra, és a' jelenlé-
vő tiszteket egybe gyűjtván, hathatosán kér-
te és intette őket Fejedelmeknek tartozó
kötelekségeknél meg-tartására, és minek-
utánna senki-is nem találtatott azok közül,
a' ki kéz ne lett volna az halállal-is szem-
be szálni, egymásnak esküvéssel való foga-
dást tettek, hogy akár meddig tartson az
ostrom, 's akár mennyi víszontagságokon
kellyen nekik által menni, még-is mindaz-
által véreknek utolsó tsepjeig fogják a' vá-
rat őltalmazni. — Valamint az őriző vité-
zek nem egy nembéliek voltak; úgy az ott
lévő tisztek-is különbkülömbféle nemzetből
származtak. A' Spanyol, Német és Tsch
tiszteket nem említem, a' magyarokról pe-
dig illő, hogy egy két szóval emlékezzünk.
A' leg-nevezetesebbek voltak *Pereni Gá-
bor*,

Bor, *Bátori Miklós*, *Seregy György* és *Forgács Simon*, a' kik édes hazájokhoz való hűséget nemcsak abban mutatták meg, hogy annak óltalmára fegyvert fogtak, hanem ennekfelette kiki, a' mint érteke engedte, több vagy kevesebb katonákat fogadtak 's tartottak magok költségen, és azokat mostan által-adták *Loffontzinak*. — A' várban fekvő őrizetnek száma negyedfél ezernél allig ment többre, ezek közzé osztattak 300. fegyvert fogható lakofok-is, kiket minekutánna jól megvizsgált, 's kötelefségeket elő-beszélléte volna a' fő vigyázó, minden rendeléseket megtett, a' tárházakat megtöltötte, a' ki-szügeztetett ágyúknak számát szaporította, és a' körülállásokhoz képest ki-állította a' vitézeket a' vigyázatra. Allig vihette ezeket végbe, mikor immár az ellenségnek előre járó lovasai (avantgarde) oda érkeztek, és nagy kiáltások, és ide 's tova való nyargalások által bosszontották a' várbélieket, a' kikre *Loffontzi* és *Perezi Alfons* a' könnyű szerű lovasokkal ki-ütven, nemcsak el-üztek azokat, hanem egynehány köz, és nevezetes Osmanokat le-is vágtak. Negyed nappal e' történet után maga *Achmet* nagy Vezér-is a' város alá ment, és ott táborba szállván, mingyárt a' futó sántzoknak asásához és batteriáknak hányásához kezdetett.

Hogy e' várnak akkori ostromlását annyival jobban képzelhesük, lássuk Temesvárnak fekvését. Nevezetét vette az Alpes hegyei között eredett, és itten folyó Temes vizétől, építettett a' régi Magyar Királyok által, a' még pogányságban lévő Bulgarufoknak, Kumanufoknak és Kunoknak, kiket a' Lengyelek *Polutziufoknak*, a' Magyarok közönségesen Tatároknak neveztek, meg-zabolázására, a' kik semmi isteni 's emberi törvényt nem ismervén t'fupán ragadományból éltek, és a' szomszéd nemzettségek ellen sok kegyetlenséget gyakorlottak. Minekutánna az Osmanok Afiából Európába által jöttek, és nem t'fak a' Görög, hanem még a' Magyar birodalmat-is haborgatták, és egyik tartományokat a' málik után el-ragadozták volna, szükségesnek itilték a' Királyok a' Temesi régi várnak meg-újítását, erősítését, és elegendő őrizettel való bé-töltését. Itt laktak hajdan a' Temesi Bánok-is. A' vár alatt fekvő város két részre osztatik-fel; az első és napkeleti szigetnek, a' másik és északi pedig Temesvárnak hivattatik. Mind a' vár, mind a' város mély, és szüntelen vízzel tellyes sántzokkal vagon környül-véve. — A' nagyobb és északi városnak három kapui vagynak, mellyeknek kettejét *Castaldus* ke-

kemény földből és hantból készült bástyákkal erősítette - meg; a' város és vár között áll az úgy nevezett vízi torony, délre pedig az a' mellze ki-terjedett mezőség fekszik, mellyen *Achmet* nagy Vezér le-telepedett. Mennyi viszontagságokon ment légyen ez a' város által, e' munkának folyamattyaából ki-fog tettzeni. — A' futó sántzoknak és battriáknak el-végzése után mingyárt az ostromhoz kezdett a' nagy Vezér, és 30. fontos 60. ágyúkkal éjjel nappal lövöldöztette a' köfalakat, 's nem keves kárt-is tett azokban. Nevezetesen, a' fok tüzes és ágyú golyobifoknak zapora által, annyira meg-erőtlenítette a' város platzán fekvő fegyveres házat, hogy annak falai végtére le-omladoztak; a' szigetben lévő fegyveres házat pedig, más épületekkel 's házakkal együtt, magok a' mieink gyújtották-fel, melly tfelekedetek által nem keves kárt izerzettek magoknak.

§. 210.

Minekutánna *Achmet* nagy Vezér maga meg-visgálta volna a' köfalakon üttetett réseket, egynéhány ezer gyalogságot küldött azokra, kiket mindazáltal 2000. héjánofsággal a' ferény őriző katonák vissza-üzték. Az itten el-húllott Osmanok között volt *Debeli*

Mustafa Bafa Nikopolynak helytartója - is a' ki midőn leg-jobban biztatta volna ostromló katonáit, akkor lövettetett agyon egy Spanyol katona által. Mellynek szemlelésére a' nagy Vezér az ostromlást félbe hagyatta, és minthogy a' fok ágyúzás miatt, mind az ágyú golyobifok, mind a' puska-por meg-fogyatkoztak; azoknak ki-pótolására *Hafanes* Natoliai Beglerbéget 1000. Spáhival Szendrobe's Nandorfejérvárra küldötte. *Loffontzi István* sem töltötte-el az ostromlás meg-szűnésének idejét hafzontalan, hanem, mivel az őriző katonáknak száma meg-kissebbült, a' zsóld, eleség, puska-por és golyobifok meg-fogyatkoztak, *Castaldus* és *Bátori András* Erdélyi Vajda ígirt segítségére után-is héjába várapozott: kéntelen volt tulajdon örökségének egy részét zálogba vetni, és azért adott pénzen 500. gyalog katonákat fogadni, és eleséget 's más kívántató hadi eszközöket szereztetni. Midőn *Tóth Mihály*, kirol a' Szögedi történetben emlékezetet tettünk, ezeket az új katonákat *Temesvár* felé vitte, és a' Maros vizéhez érkezett volna, ananyira meg-rettentek azok a' Török tábornak látására, hogy tellyeséggel nem akartak tovább menni, és Előjáróiknak engedelmé 's akarattya ellen útokból vissza-tértek. E' dolgot a' külső vigyázatokon álló Spáhik észre vévén, utánnok nyargaltak, és a' ki-
ket

ket utól érhettek, azokat minden kedvezés nélkül le-vagdalták, sőt magát *Toth Mihályt*-is keményen meg-sebefítették.

§. 211.

Leg-ottan, hogy a' Natoliai Beglerbég a' puska porral és golyóbisokkal meg-terheltetett tár-szekerekkel a' Török táborba meg-érkezett: újban az ostromláshoz kezdetett *Achmet* nagy Vezér, és keves pihenést engedett az őriző katonáknak. Mint-hogy a' vizi torony miatt a' várhoz közel nem férkezhetett: azért-is egész erejét annak le rontására fordította. 's annyira meg-is károsította azt, hogy abban lehetetlen volt tovább az őrizetnek meg-maradni. Annakutánna szent Jakab nap előtt való estén a' Tsauzok által közönségesé tétette azt táborában, hogy ő készebb volna egész hadi feregét fel-áldozni, mint más nap a' várat meg-nem venni: azért minden igaz mufulman magát úgy készítse, hogy sem Mahomet Prófétának, sem az uralkodó Fejedelemnek ellene panafza ne legyen, ha győzni nem tud, 's nem akar, inkább halylyon-meg, és nagyobb ditsőségeinek tartsa vérenek ki-omlását, mint Temesvár alól való gyalázatos el-menetelét. Az illy, vagy halált, vagy győzedelmet hirdető parantfo-

latra fel-buzdúlt muszulmanok, nevezetesen a' Jantsárok és Spáhik olly nagy dühöfsséggel rohantak a' vizi toronynak immár rakásra omlott köfalaira, hogy, ha mind *Losfontzi*, mind más magyar és Spanyol tisztek az őriző katonákat nem bátorítottak, és tulajdon példájokkal-is nem ferkengeték volna őket az ellenséggel való ferény viaskodásra, kétség kívül még ekkor mindők, mind a' vár *Achmet* nagy Vezér markába estek volna. A' mint az őrizetben lévő tisztek és vitézek; úgy a' Török hadi Előjárók-is derekafán vívelték magokat, és egynehány nevezetes tiszteinket meg-is sebesítettek. A' többi között egy *Kubates* nevű Tfaus Hadnagy, fejbe akarván *Pattantylus Balás* hufzár tisztet vágni, rátz nyelven ekként szólott néki: „Tudd-meg, úgy „mond, hogy én *Kubates* vagyok“, kinek dardáját ama víflza-tfapván, nyak fzirton kereftül döfte, 's így szólott: „Te-is „tudd-meg, hogy én *Balás* vagyok“. Egyébaránt nem tfak ez, hanem minden hadi tisztek, sőt még a' köz rendű emberek-is olly ditséretesen, 's olly vitézi módon vívelték magokat, ezen egész ostrom alatt, hogy az ellenség kéntelen vólt három ezer ember vesztességgel az ostromláft félbe szakasztani.

§. 212.

E' dolgon olly szörnyen bosszonkodott *Achmet* nagy Vezér, hogy sem nappal, sem éjjel nyugodalma nem lehetett, és mingyárt más napon meg-újította az ostromlást. Mint-hogy mérgében, 's talám a' veres zsinór nyakravalótól való féltében kézf volt mind élni, mind halni, már ekkor nem távolról nézte viaskodó katonáit, hanem tulajdon példája által serkengette őket a' vitézségre. Ezt művelték *Mehemet* Natóliai Beglerbég, *Cassonus* és más nevezetesebb Basák-is, kik ide 's tova nyargalván, a' serényeket ditsérték, a' restelkedőket pedig, hol nagy jutalom igirettel, hol menydörgő beszédekkel, hol nyereg-kápán függő vas buzgányokkal unftolták a' viadalra, és minekutánna nem keveset öltek volna-meg az öriző katonák közül, ha mind nehezen-is, de csak ugyan el-foglalták a' vizi tornyot. — Mellyen nem hogy el-tsüggedett volna a' vitéz lelkü *Loffontzi*, sőt még azután-is bizván az egeknek kegyelmességében, és magyar vitézinek tapasztalt hűségében, fityet hányt az ellenségnek. — Ellenben a' Német és Spányól katonák, a' vizi toronynak el-vesztésével sziveknek bátorságát-is el-vesztették, és minthogy, sem a' várba szorúltaknak a' városba ki-menni, sem a' lakosok-

nak a' várba bé-menni immár nem lehetett, mind az eleség, mind a' puska-por el-fogyott. Az ellenség-is szüntelen únszolta őket a' hódolásra, és hol rátz, hol német, hol más nyelven szólván hozzájok, egy felől *Soliman* Tsászárnak és *Achmet* nagy Vezérnek kegyelmességével biztatták őket, más felől pedig, hogy ha tovább-is ellent állani meg-nem szünnének, kegyetlen halálnak nemeivel ijesztették. Ennek felettte a' városnak nevezetesebb lakosí éjjel a' várba bé-menvén, fel-emelt kezekkel efedeztek *Loffontzinak*, és kérték, hogy rajtok 's hozzá tartozóikon könyörüllyön, ne mérgefittse tovább az ellenséget, hanem inkább, míg az idő engedi, hajoljon *Achmet* nagy Vezérnek kegyelmet, 's szabados elmenetelt ígírő ajánlására, elégge bé-telleyítette immár hazájához 's Fejedelméhez való hűségét, hadi vezéri ditsőséges hivatalát elég ferénnyen folytatta, a' kotonák-is elégge viaskodtak, elég próbáját adtak vírtéségeknak, a' természet nem engedi magát tovább erőltetni, és bátor a' fegyver femmit nem árthatna; de végtére - is az éhség által kellene nekik meg-emésztetni 's a' t. Melly lakosoknak efedezését, magok a' hadi tífztek-is, a' kik a' környül állásoknak győzhetetlenségét látták, kéréfekkel meg-kettőztették.

§. 213.

Noha ezeknél a' meg-hódolásra fontosabb okokat gondolni sem lehetett; jól tudvan mindazáltal azt *Loffontzi*, hogy a' mufulmanok Mahomet Prófétájoknak tettző áldozatnak lenni tartják a' Keresztényeknek meg-tfalását, és esküvéssel petsételt fogadáfoknak meg-máfolását, a' mint ennekelötte keves idővel világos tanúbizonyságát mutattak hit-szegéfeeknek a' Veszprimi öriző katonákban: készebb volt utolsó lehelleteig a' várat óltalmazni, mint a' hit-szegő Osmanoknak irgalmatlan markába esni. Állhatatosan még-is maradt volna ő e' fel-tételében, ha a' Német és Spányól öriző katonák, kik a' fok nyughatatlanságot és koplaláft meg-únták, füle hallattára ki-nem mondották volna, hogy ök, a' várnak önként való fel-adásáról alkudni fognának az ellenséggel. Melly reménytelen: dolgon *Loffontzi* el-dámúlván kéntelen volt a' lakofoknak és hadi tiszteknök kérésére hajlani, és a' török táborba küidetett biztosai által, magának, öriző katonáinak, és a' keresztény lakofoknak szabados el-menetelt kérni. *Achmet* nagy Vezér nem tfak könnyen meg-igirte azt, hanem egyszer'smind esküvéssel való fogadáft tett arról, hogy ő, mind a' katonákat, mind a' lakofokat, min-

den ingó bingó jószágokkal és bútorokkal együtt szabadon fogná botsátani, és az el-költösésre a' következő napot rendelte. A' minthogy a' rendelt időn mindnyájan ki-is költöztek a' várból, még pedig olly rendel, hogy a' szekerekre rakatott sebes katonákat és tár-ízekereket maga *Loffontzi* követte hadi tizsteivel és magyar seregével együtt, utánna mentek a' német és Spányól katonák, utólsók voltak a' kerefztény lakofok, kik minekutánna a' városnak kapuján ki-mentek volna, *Mehemet* Natóliai Beglerbég és *Cassonus* Bafa a' tizzteket nyájafan fogadták, és lafsú lépésekkel vezettek a' két rendbe állott fegyveres Jantsárok között. Ezek a' természet szerént-is feslett erköltsü katonák, magát ugyan *Loffontzit* nem sértegették; ellenben az ötet követő több tiztkeket és vitézeket hol egy, hol más ízóbéli bosszúsággal illették, a' kerefztény lakoloknak szép termetű 's ábrázatú férfi 's leány magzattyait, szûleiktől erőszakosan el-ragadozták, az ellen-állókat meg-öldösték, sőt végre *Tomori Andrásfi*-is, a' szerentsétlen *Tomori Pál* testvér öttsének fiát, a' ki *Loffontzi Istvánnak* fegyverét, aranyos mely-vasát, és sífakját kezében vitte, hegyes törrel által szúrván a' lórúl le-taszították.

§. 214.

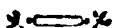
E' zabolátlan nemzettségnek bosszontását ő-is tovább nem türhetvén, fel szóval így szólott utánna menő *Perezi Alfonsnak* és *Forgáts Simonnak*: „ Nem meg-monaot-
 „ tam-é, úgy mond, jó eleve, hogy így
 „ fognak velünk bánni, ilyen a' Törökök-
 „ nek parolája, ilyen az ő esküvések, im-
 „ már látom, hogy mindnyájunknak el-kell
 „ itt vesznünk: hogy mindazáltal meg-bosz-
 „ szúlhaassuk méltatlan halálunkat, rajta ked-
 „ ves vitéz barátim 's katonáim, jöjjetek
 „ utánnam, 's kövessétek az én példámat“. E' szóra ki-rántván hüvelyéből oldalán füg-
 gö széles magyar kardját, a' Natóliai Beg-
 lerbégnek helytartóját (adjutánsát) lóvaról
 egyszerre le-tfapta, dobot ütettet, trom-
 bitát fúvatott, és ötet követő vitézivel e-
 gyütt az ellenség közé rohanván, fokakat
 meg-ölt. De mit tehetett ez az egy ma-
 rokni nép a' számos ellenség ellen, kör-
 nyül vétetvén két 's három szempillantás
 alatt mind egy lábíg le-vagdaltattak, ma-
 ga pedig *Loffontzi*, a' ki önként kereste ha-
 lálát, fok sebekkel meg-úndokittatva eleve-
 nen el-fogattatott, és a' nagy Vezér eleibe
 vitettetvén, midőn-annak hit-szegéset fok
 atta 's teremtette szórással hányta volna sze-
 mére, feje el-ütetett, és a' Temesvári gyö-

zedelemnek bizonyosságára Konstantinápolyba küldetett. *Perezi Alfons* magát az ellen-ségen által vágta, 's bizván paripájának gyorsaságában Lippa felé nyargalt, és hogy az őtet üző Spáhiknak markába ne essen, a' Körös vizébe ugratott, 's abban lovaftól együtt el-veszett. *Forgáts Simonnak* orra le-vágattatván, fogságba esett; *Battyán Farkas*; *Rátz Milak*, *Farkasitz Péter*, *Spányól István* és más több tisztek hasonló szerentsétlenségre jutottak. *Battyán Farkas* kezeinek 's lábainak el-vagdaltatása után fere vettetett, *Rátz Milak*, *Farkasitz*, és *Forgáts Simon* pénzen meg-váltattak, *Spányól István*, *Pattantyús Tamás*, *Bornemisza János*, és egynehány Német és Spányól tisztek, rabságra küldettétvén, Konstantinápoly felé való útokban, kezekre 's lábokra vetett vas lántzokat le-törték, és őrizőiket meg-öldösvén, Bulgarián 's Havasalföldön által Erdélybe, és onnan kiki maga hazájába ment. A' katonákkal együtt ki-költözött keresztény lakólok a' városba vissza-útasítatván előbbi hajlékjaikat vissza-nyerték (g).

§. 215.

(g) Vid. ISTVANFFI Historiar. Libr. XVII.
ad. 2. 1552.

Karaszébes, Lugos, Lippa, és Tsandd keves idővel azután minden vér ontás nélkül estek a' győzedelmes nagy Vezérnek kezébe. *Karaszébes* és *Lugos* nem bizván régi kőfalaiknak erejéhez, olly fel-tétellel nyertek tole szabadságot, hogy ezer ezer aranyat fizessenek, 's e' mellett elegendő tábori eleséget szerezzenek a' török tábornak. — *Lippa* fokáig védelmezhetne volna magát, sőt mivel a' levegő ég-is érezhetőképen kezdett hidegedni, talám végig is ki-álhatta volna az ostromlást, ha annak fő igazgatója *Aldana Bernát*, Temesvárnak szerentsétlenségétől való féltében, hitetlenül el-nem hagyta volna azt; de ő halván *Loffontzinak* kegyetlen halálát, 'bésem várta az ellenséget, hanem az alatta való tiszteknek akarattya ellen, az ágyúkat, bástyákon álló tornyokat és kapukat puska-porral meg-töltetvén, a' levegő égbe hányatta, egynehány helyen meg-gyújtatta a' várost, és a' várat üresen hagyván, egyenesen *Castaldushoz* ment Erdélybe. Eleget mentegette ő magát, 's eléggé nagyozta az ellenségnek számát, azzal mindazáltal nem tsak az, hogy semmit nem nyert, sőt legottan térdig való vasba verettetvén Bétsbe küldetett, a' hadi tanács által halálra íteltetett;

tett; de *Máriának V. Károly* Tsáfzár leányának, *Maximilián* fő Hertzeg hitvesének efedezésére, a' gyalázatos haláltól megszabadított. — *Tsanádnak* Spányól örző katonái *Aldandnak* gonosz példája szerént, a' gabonával 's hadi szerfzámokkal tellyes tárházakat és várat, minden puska lövés nélkül által-engedték az ellenségnek.

§. 216.

Az alatt, hogy *Achmet* nagy Vezér alsó Pannoniában nem keves szerentsét tapasztalt, *Aly* kappan *Bafa*, Budának akkori helytartója sem veszteglett, hanem a' körül belől fekvő erőtlenebb váratskákat megtámadván, azokat el-foglalta, és úgy egyezett-meg a' nagy Vezérral, hogy utólyára *Eger* várat, mellynek örizői gyakorta Pestig 's Budáig ki-tsapván sok károkat okoztak a' Törököknek, egyesült erővel szállhafsákmeg. E' végre 10. ezer lovas és gyalog katonákból álló fereget vévén maga melle, elsőben-is a' *Dregelsalvi* kastélyt szállottamag; mellynek örizete *Zondi György* hires magyar fő tífztre volt bizva. Minekelötte pedig ő az ostromlást el-kezdette volna, az *Oroszfalvi* Papot *Zondihoz* küldvén, barátságosan kérte ötet a' kastélynak fel-adására, és egyszer'smind arra kötelezte magát,

gát, hogy ötet minden katonáival együtt szabadon fogná botsátni. Mellyre *Zondi* röviden így felelt: „Tudva vagyok, úgy „mond, előttem a' török parola, azért-is „kezebb leszek ditsőségesen meg-halni, „mint rabsagra vitetvén, nyakamon vas „láncokat viselni, és ide 's tova az ember „vásárookra hajtatni“. — E' válasznak adáfa után mingyárt meg-gyónt, és minden pénzét, ruháját, fegyveret, és arany 's ezüst edényeit a' kastélynak tornatzába hordatván, maga meg-gyújtotta, és hogy istállóban álló kedves paripáit az ellenség el-ne vihesse, dardájával által szurdalta, végre, a' kastélyt keménnyen ostromló és immár a' kapuig bé-rohant ellenség közzé futván, közülök fokakat meg-ölt, és a' midőn mint a' meg-búsult oroszán előre 's hátra forgott, és t'apásában ritkán hibázott volna, térde kalátfa által lövetett; de ekkor-is térdre elvén mind addig meg-nem fűnt a' viaskodástól, míg fejébe 's melyébe lövetett golyobifok vitézi lelkét testéből ki-nem tafizitották. Illy ditsőséges halállal zárta-bé ez a' híres magyar vitéz hazájához való fegyhetetlen hűségét, kinek testétől el-váगतott feje *Ali Basához* vitetvén, fajnallotta annak szerentsétlenségét, és ötet a' kastélynak ellenébe fekvő hegyen vitézi pompával el-temetette, és hogy meg-mutassa azt,

azt, hogy a' virtust még az ellenségben - is
betsülni kell, írja felibe egy kopjas zászlót
tűtetett.

§. 217.

Bezzeg nem követték a' *Salgói*, *Bujáki*, *Ipoly-Sági Szétseni* és *Balassa-Gyarmati* kastélyoknak örizői *Zondi Györgynek* ditséretes példáját, hanem rész szerént éjjel elszöktek, rész szerént minden puska lövés nélkül által adták azokat *Ali* kappan *Basának*. — A' *Szétseni* kastélyban fekvő katonák, mingyárt el-hagyták *Arokháti Lőrincz* kormányozó tiszteket, mihelyt hallották az ellenségnek közelgetését. — *Zagyva Simor*: a' *Salgói* kastélynak fő vigyázója *Arslanes* Spáhi Basától való féltében, katonáival együtt éjjel el-szökött. — A' *Bujáki* kastélynak fő vigyázója *Kertsi Márton* futásában a' Spáhi által el-fogattatván, követőivel együtt meg-ölettetett. — *Ipoly-Ságot*, és *B. Gyarmatot* üressen találván az ellenség, el-prédálta és fel-gyújtotta. — A' *Buffai* erőtlen kastélyt olly vitézi módon védelmezték *Balassa Zsigmondnak*, *Tertsi Mihálynak*, *Szutsai Istvánnak* és *Nagy Andrásnak* katonái a' tiszerte erősebb ellenség ellen, hogy még azután-is, a' midőn a' fok ágyú-golyóbisok által meg-erőtlenitetett to-

rony öfzve omlott volna, a' sántzba vonták magokat, és mind addig viaskodtak ellenek, míg végre bizodalmok nem lehetvén a' kastélynak meg-tartásához, szabados el-mene-telt kértek és nyertek magoknak.

§. 218.

Igen nehezen szenvedte azt *Ferdinánd* Király, hogy *Ali* kappan *Bafa* minden nehetség, és úgy szólván, vér ontás nélkül ennyi várakat és vidékeket el-foglalt. Annakokáért *Tajfel Rézmánnak*, akkori nagy Gyüri fő kórmányozónak, 10. ezerből álló gyalog és lovas sereget adván, ellene küldötte. E' *Tajfelnek* adatatott hadi seregnél fok nevezetes magyar Vezérek, és fő tisztek voltak, ú. m. *Keglevits György*, *Rátkai Pál*, *Desöffi Fcrentz*, *Dombai Mihály*, *Sárkandi Pál*, *Szekely Miklós*, *Rácz István*, *Rafits Ferentz* és mások. Ennekfelette *Filek*-nél-is 7000. fegyveres nemesség gyült öfzve olly véggel, hogy magokat a' *Tajfel* seregével öfzve-kaptfolhafsák, melly ha tökéletességre mehetett volna, minden kétség kívül böldegült volna *Ferdinánd* Király fel-tett tzellyában. Mind ezekről tudositván *Ali* *Bafa*, hirtelen 12. ezer musulman katonát gyüjtött öfzve, a' kik nem tsak magok karjának erejében, hanem fő kórma-

nyo-

nyozójoknak szemérségében és próbált vezéri okofságában-is bizván, csak katagták a' németeket. Mivel jól tudták azt a' magyar fő hadi tisztok, hogy az Osmanok semmit sem félnek a' Németektől és Olaszoktól; annakokáért arra kertek ök *Tajfel Rezmánt*, hogy mind addig kerüllye a' velek való ütközetet, valameddig feregét a' Filekuél öszve gyüllött fegyveres nemésséggel nem egyesithetné. Ellenben ez a' fejes német Vezér nem akarván e' jó tanátsot bé-venni, elvégezte azt, hogy mihelyt a' Zolyomi várból az ágyúk meg-fognak érkezni, szerentsét próbál. Ezt *Ali Bafa* nem várta, hanem *Lörintz* napján (melly napot a' músulmanok magokra nézve igen szerentsésnek tartják) *Paálftnál* meg-támadta ötet, és *Arslanes Beglerbég* által kezdette-el az ütközetet, mellyben eleinte szerentsések voltak ugyan a' keresztény vitézek; mindazáltal minekutánna, a' tábor mellett lévő puska-por történetből meg-gyüllott, és egynehány ágyúkat, pattantyúfokat és gyalog katonákat a' levegő égbe hányt volna, meg-félemlettek, és hátat vetvén kiki a' merre lehetett el-futott. — A' vafas és könnyű-szerű lovasok-is követék a' meg-sutamodott gyalogságot, kiket midőn *Tajfel* fő vezér tartoztatni, és a' viadálnak meg-újítására serkengetni akarna, a' Spábik által el-fogattatott. Hasonló sze-

rentsetlenség érte *Pallavicinit*, és más nevezetes Olasz tiszteket. A' Magyar tisztek közül-is *Dobay Mihály* fogságba esett, *Dezsőfi Ferentznek* pedig az ágyú golyóbis bal lábának szárát el-horta. Mindezekről a' Fileknél őszve gyüllött nemesség hirt kapván, szelylyel ofzlott.

§. 219.

Ez a' hazna vólt *Tajfel Rézmdn* vakmerő bátorfágának. Mingyárt az ütközet után fel-prédáltatta *Ali-Bafa* a' német tábort, a' szegény tábori szolgákat le-vagdaltatta, és valamit talált, azt vagy zsakmányra hányta, vagy meg-égettette. Budára való visszátérésében azokat a' 4000. keresztény foglyokat, a' kik e' szerentsetlen ütközetben rabságba estek, rendbe állitva küldötte maga előtt, ezek között lovaglott *Tajfel Rézmdn-is*, ezek után ballagtak a' tábori török musikusok, kik a' városnak. külső kapujához érkezvén, győzedelmi nótákat fújtak harfogó szerzőmokkal. A' közönséges német foglyok Budán és Pesten kotya-vetyén adattattak-el, még pedig olly óltsón, hogy a' mint *Istvánffi* ezen esztendőbeli magyar hadi történetek között fel-jegyzette, kettöt-is lehetet egy köből árpán és liszten, vagy egy ittze mézen és vajon vásarlani. *Tajfel Rézmdn* egy-

néhány fogságba éfett tisztekkel, 40. zászlókkal és sok keresztény fejekkel Konstantinápolyba küldetett, holott nevének elválttatása, és vezéri hivatalának szüntelen való tagadása miatt, *Soliman* Tsászárnak parantfolattyára, zsákba varratott, és a' Bosporus tengerébe vetetett, *Pallavicini* pedig 18. ezer aranyon váltatott-meg *Ali* Basának fogságából.

§. 220.

Valamiképen álhatatlán, úgy telhetetlen-is szokott lenni a' szerentse. Ezt bizonyította ez a' természetnek orimány fajzattya *Ali* kappan *Bafa*-is, a' ki meg nem elégedvén azzal, hogy már egynehány várakat és kastelyokat minden vér ontás nélkül el-foglalt, hogy már két hadi seregen győzedelmeskedett, hogy valamerre fordult, mindenütt öregbitette a' szegény magyar nemzetnek nyomorúságát, *Szólnok* és *Eger* váraira-is szüntelen fente fogait, és *Achmet* nagy Vezérrel égyet értvén, azoknak ostromlására igyekezett. A' mint a' régi historiákból kitanúlhattam, *Szólnok* igen régi várás, és még a' IX-dik százban északi *Scythiá*ból ki-jött hét magyar Kapitányok által epitetett (h).

A'

(h) *Vld. Istvanffy* Hístor. Libr. XVI. ad a. 1549. er ld. Libr. XVII. ad a. 1552.

A' Tifza és Zagyva vizeinek öszve folyása mellett fekszik, holott Római Sz. Bir. Gróf *Salm Miklós* I. Ferdinánd Királynak parantsolattyára 1548-dik esztendőben egy három szegü várat épített. Ennek napkeleti részzeit széles, mély, és mindenkor vízzel tellyes fántz veszi-környül, más három oldalát három magas és erős bástyák óltalmazzák, mellyek miatt a' várban épült házaknak tezejt sem láthatni. Ez időben *Nyári Lörintz* volt annak örizete bizva, holott 1000. füböl álló öriző sereg feküdütt, és minden óltalomra szükséges hadi eszközökkel és eleféggel bővölködött. — Immár 8. napig ostromlotta azt *Aly Bafa*, és még-is leg-kisfebbet sem árthatott annak, mivel a' miképen annak rövid le-rajzolásából világos, azt mind maga a' természet, miud a' mesterség úgy meg-erősítették, hogy ha *Nyári Lörintz* vigyázóbb, és az öriző katonák ferényebbek lettek volna, nem hiszem, hogy az ellenfégnak egyesült ferege-is annak birására juthatott volna. Mindazáltal, mihelyt oda érkezett a' nagy Vezér, és a' tágas mezön fátort ütött, mind a' várnak nyúl-ízivü kapitánya, mind az örizök el-rettentek az ellenfégnak fokfagától, éjjel el-szöktek, és Sz. Mihály havának 4-dik napján minden vérontás nélkül oda hagyták azt. Maga *Nydri Lorintz* futasábau el-fogattatott, a' ki a' tö-

rök őriző katonákat penzel meg-veztegetvén, és égyikének szép nevendék leányát feleségül igirvén, a' tömlőtzből ki-fzabadúlt, 's haza-ment.

§. 221.

Szólnoknak illy óltfon való meg-vétele után, mind *Achmet* nagy Vezér, mind *Aly-Bafa* úgy iparkottak, hogy Eger várát minél lehet előbb el-kaphassák, a' minthogy olly remenység-is táplálta őket, hogy valamiképen a' Szólnoki és más váraknak, úgy az Egri-nek-is őrizői tölök meg-rettenvén, még előre el-fzőknének, 's ttesen hagynák a' várat. Ahozképest még Szólnok alól illy kevély levelet irt a' nagy Vezér *Dobó Ferentz* és *Metkei István* Eger vári kapitányoknak:

„ Kettős hadi fereggel indúlok, úgymond,
 „ hozzátok, mellynek egyike a' győzhetet-
 „ len *Soliman* Tsászárnak segítsége által,
 „ ; nem tsak Temesvárt, Lippát, Tfanádot,
 „ Szólnokot, és más több nevezetes várakat és
 „ varafokat; hanem ennekfelette minden Kö-
 „ rös és Maros, Duna és Tifzta, Dráva és Szava
 „ vizei között fekvő Pannómiai tartományokat
 „ el-foglalt; a' másik pedig Veszprimnek;
 „ Dregelyfalvának, Szétiénnek és az egész
 „ Ipoly vidékének meg-hódoltatása, és ket-
 „ tős hadi feregeiteken vett győzedelmei ál-
 „ tal,

„tal, magának nagy dicsőséget szerzett.
 „Ezekkel megyek, úgymond, Eger várá-
 „nak ostromlására. Annakokáért kérlek,
 „és intlek titeket, hogy inkább vessétek
 „magatokat a' hatalmas és igaz *Soliman*
 „Tsászárnak kegyelmessége mint fegyvere
 „alá, és adjátok-sel önképen a' várat. Mely-
 „lyet ha tselekesztek, meg mutatom azt
 „tinétek, hogy meg nem bánnyátok, és
 „hogy olly szabadosan fogtok ezután-is élni,
 „a' mint éltetek régi Királyaitoknak idejé-
 „ben. Ellenben ha vakmerőségből ótal-
 „mazni akarjátok azt a' várat, melyet sem-
 „mi úton 's módon meg nem tarthattok,
 „meg-fogjátok tapasztalni, hogy miután-
 „na a' mi győzhetetlen fegyverünk által
 „az egész világot meg-fogjuk hódoltatni,
 „nem csak örökségeiteket, hanem egyfers-
 „mind feleségeiteket, gyermekeiteket, főt
 „még életeteket-is el-fogjátok veszteni. —
 „Legyetek jó egészségben“! E' kérkedésfel-
 tellyes levelekre nem csak semmi választ nem
 attak az Egri várnak kapitányai, hanem
 ennekfelette a' level vivő postát tömlötzre
 vetvén, mind addig el-nem botsátották
 ötet, valameddig a' vár ostromlásának vége
 nem-lett (i).

Cc 3

§. 222.

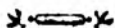
(i) Id. ibid. ad. a. 1552.

Nem-hiszem, hogy mióta a' Magyar Birodalom fen-áll, nagyobb erővel ostromoltatott volna valamely vár mint ez, és az őriző katonák-is nagyobb ferénységgel és hűséggel vélték volna magokat, mint az Egri várnak őrizői. Hogy azért, mind ezeknek, mind a' fő vigyázóknak vitézsége, hűsége, és hazájokhoz való szeretete, még késői maradékainknál-is emlékezetben lehet; ennek a' rendkívül való történetnek históriáját egy kevesé hosszabbatán fogom folytatni. Hogy ez a' város Heves Vármegyében fekszik, és az azon által-folyó Eger-vizétől vette légyen nevezetét, talám mindnyájan tudjuk; mindazáltal nem-hiszem, hogy annak régisége és építő mestere mindenek előtt ismeretes volna. — Ennek első fundamentomkövét a' Magyar Birodalomnak első dítőséges alkotója szent *István* Király vetette-meg, és azt nem annyira országának őltalmára, mint inkább maga gyönyörüségére 's mulatságára építette. A' város két paralella lineán menő hegy között fekszik, mellynek egyike, t. i. a' napkeleti magas, széles, hosszan kő-nyúló, és fok veres bort termő izöllő hegyekkel ékeskedik; a' napnyugoti hegy az elsőbnél alacsonyabb, de ezen-is a' *Bachus* isten lakik, a' városnak északi

oldalon, magas kősziklás hegyek fekszenek, melyeknek gyomrában fakadott az Eger vize-is; déli oldala termékeny sík mező, 's egészen a' Tisza vizéig ki-terjed. — A' napkeleti hegynek alsó részén fekszik a' Vár, melyet hasonlóképen sz. *István* Király fundált, most pedig *Perény Péter*, János és I. Ferdinánd két egymással veteikedő Királyoknak idejében sok sántokkal és bástyákkal meg-erősített.

§. 123.

E' várnak minéműsége, és akkori állapattya *Dobó Ferentznek* eleye tett rendeléseiből világosabban ki-fog tétteni. Jegyezzük azt meg még eleve, hogy az itten fekvő őriző katonáknak száma 2000, embernél többre nem-ment, azok-is többire a' Szolnoki várnak el-veztese után gyüllöttek oda, és annak előtte 200. lovasokkal, és 200 gyalogoknál ottan többen nem voltak. — Mivel mind felső Pannoniának békelséges megmaradása, mind a' Tiszán való szabados által-járás egyedül ennek a' várnak megtartásától függött; azért-is *Dobó Ferentz* nem tárt az akkori Egri Püspök és udvari Kantzellarios *Oláh Miklóstól*, hanem Ferdinánd Királytól-is segítséget kért; de minthogy sem pénzt, sem katonát nem-nyerhetett tö-

lök, a' Szikszón tartatott közönséges gyűlésre menvén, annyira vette a' fő rendü és tehetségü magyar urakat, hogy ök mind kettöben szolgáltak néki. Mingyárt a' gyűlésnek végződése után, *Pető Gáspár*, *Zsoltai István* és *Figedi János* hires századosok száz száz lovasokat, *Bornemisza György* pedig 250. puskás gyalogokat vittenek néki segítségére, mások hasonlóképen ki többet, ki kevesebbet, a' mint t. i. tehetségek engedte; kik noha az ellenségnek fokságához képest csak egy marokkal voltak; mind azáltal kézzebek voltak az elfötöl fogva az utólfoig meg-halni, mint az Egri várat az ellenségnek önképen fel-adni. — Mihelyt ezek oda érkeztek, mingyárt meg-tette *Dobó Ferentz* a' rendeleteket, és ellöben-is 13 febgyógyító orvost, 7. kovátsot, 9. mólnárt, 8. mészárosot, 14. kenyér-sütő asszonyt, és 180. különbkülömbféle munkára alkalmas parasztot vitetett bé a' várba. Annakutánna hadi tanátfot tartván el-végezte azt, hogy senki a' várbeliek közül feje-vefztése alatt nemérzellyen a' váron kívül valókkal beszélni, egymás közt futtogni, az Elő-jároknek hire 's engedelme nélkül titkon együtt beszélni, annyival inkább a' várnak önképen való fel-adasáról még-tsak egy szóval-is emlékezni. — Ennekfelette mindnyájan esküvéssel való fogadast tettek arról, hogy ök utólsó tsep

vé-

vérekig fognák magokat és a' várat őltalmazni. Utollyára mindeneket maga ki-állított az ör-állásra, u. m. *Pesti Jánost*, *Kosztovits Györgyöt*, és *Gáspár Mihályt* 100. gyalog emberrel, az úgy nevezett Dobó bástyára; *Filep Demetert* és *Vári Kelement* 140. emberrel a' tömlőtz mellett álló bástyára; *Vitéz Istvánt*, és *Gyulai Györgyöt* 120. emberrel a' Sándor bástyára; *Nagyoli Orbánt* és *Bakfai Tamást* 100. emberrel a' középlő kapunak őrizetére; *Rédei Ferentzet* és *Kis Dieneft* 90. emberrel a' külső várnak őltalmára; *Tegheni Pált*, és *Gersei Benedeket* 140. emberrel a' Bebeki bástyára. A' várnak belső piatzát bizta *Vajda János*, *Blaskó Antal* és *Iványi György* Kapitányoknak hűségére. *Bornemisza Györgyöt* 250. vadász katonákkal és 50. gyalog emberrel állította az ifálló mellett fekvő piatzra; a' küllő varnak piatzán 102. emberrel *Pető Gáspár* vigyázott; ettől nem meffze volt *Nagy Albert* és *Antal* 200. katonával, kiknek kormánya mindazáltal *Zsoltai Istvántól* és *Figedi Jánostól* függött. Maga pedig *Dobó Ferentz*, és *Metskei István* semmi bizonyos helyet nem-választottak magoknak, hanem a' környül-állásokhoz képest, mind ketten hol egy, hol más helyre futottak, és az ostromnak tüze alatt - is nem-tüntek-meg a' szükséges rendeléseknek megtételétől.

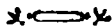
Azon közben az ellenségnek 25. ezer emberből álló előre járó lovas serege (avantgardéja) *Aly Basának* vezérlése alatt oda érkezett, azután ötödik nappal követte ezt a nagy Vezér is 125. ezer emberből álló hadi népével, tábori bútorával, és az ágyúzószerzőkkel (artilleriával), és minden környülből fekvő hegyeket és völgyeket elfoglalt. A' Jantsárok az Al-magyar kapu előtt telepettek-le; *Achmet* nagy Vezér, és a' Nátoliai *Beglerbég* Fel-németi és váras között fekvő völgyben az Eger vize mellett; *Aly Basa* a' napkeleti hegyeket foglalta-el, *Arslanes Basa* pedig, a' kire az ágyúzás volt bizattatva, a' városon kívül álló *Mária* temploma körül fekvő helyet, és minékutánna a' váraft felgyújtatták volna, mind egy, mind más részről el-kezdették az ostromlált. E' dolgon nem-tsak meg nem rettentek a' várban levők; sőt midön *Arslanes Basa* a' *Maria* kapornája mellett épitetett batteriakról az ablakos köfalakra tüzeltetett, és egynehány katonákat, 's nevezetesen *Nagy Antalt* halálosan meg-sebesítette volna, meg-bolzonkotrak, és *Pető Gáspár*, *Zsoltai István*, *Figedi János*, *Bay Ferentz*, *Ormándi János* és mások egynehány száz emberrel a' fő-kormányozónak engedelmével lényes dőlben az

ágyu-

ágyukat őriző törökökre ütöttek, közülök sokakat le-is vágtek, az ágyúknak fűtő lyukába vas ékeket vertek, az ágyú-tengelyeket és kerekeket őlve vagdalták 's használatlaná tették. — A' bástyáknak északi oldalán üttetett réseket, a' ferény őriző katonák éjjel újabbán meg-építették, és azt földel 's lövénnyel keményen meg-tümetett horodokkal erősítették-meg.

§. 225.

A' várnak 18. napig tartó ostroma után olly nagy réseket ütöttek az ágyú-golyóbifok a' bástyákon, hogy azokon tüportólfán-is bé-lehetett férni; arra való nézve sz. Mihály napját meg-előző éjél, a' várhoz közel lévő fántzokba és házaknak köfalai közé vévén magát az ellenség, hajnal-haladáskor 27. zászlókkal rohantak a' résekre, a' kiket az őriző katonák, tüzes nyilakkal, ágyu és apró puska-golyóbifokkal onnan vissza-üztek, és nem keveset lövöldözték agyon; de ő közülök-is egynéhányan meg-hóltak, 's nevezetesen *Gyulai György* és *Bolyki Tamás* a' Borfod Várnegyer katonáknak Kapitánya a' négy fizegetű toronynak őrizője, melly az időtől fogva *Bolyki toronynak* hivattatott. — Noha ez az első próba elég véres volt az ostromlokra nézve, ők mindazáltal tovább-
is

is nem-nyughatván, egy 's két fertály óráig tartó pihenések után, újobban 27. zászlókkal rohantak a' Bolyki tornyos bástyára, és minekutánna onnan-is nagy kárral visszaverették volna, újobban harmadik próbát tettek, 's olly nagy dühösséggel rohantak a' régi kapunak bastyájára, hogy ha *Dobó Ferentz* a' várnak napkeleti részén fekvő ágyúknak zaporai által az immár győzedelmet kiáltozó Jantsárokat onnan el nem üzte volna, már ekkor bizonyosan megveték volna a' várat. — Midőn láttak volna azt az Osmani fő-tisztek, hogy az őriző katonákon erőt nem-vehetnének, hol egy, hol más foktélyokra fordították elméjüket. *Arslanes Bafa* egy szekesfjérvári lakost *Sári András*t levellal *Dobó Ferentz*hez küldötte, és fok esküvések által azt igirte néki, hogy ha ő önképen fel-fogja a' várat adni, semmi bántása nem-leszen, mivel pedig jól tudta ő azt, hogy az őrizők *Losfontxi Istvánnak* példájáról emlékezvén, néki hitelt nem fognak adni; ime ő, t. i. *Arslanes* arra fogja a' nagy Vezért, Natoliai Beglerbéget és *Aly-Basát* venni, hogy az egész Osmani hadi sereg három mél-földre el fog a' várastól távozni, és mind addig visszá nem megyen, valameddig az őriző katonák bátorságosabb helyre nem veszik magokat, ő maga pedig annak nagyobb bizonyására zálogba fogna

maradni. Melly álnok ketsegtetésnek nem-
tsak nem-engedett *Dobó Ferentz*; hanem en-
nekfelette *Sári Andrásfal* a' vitt levelet meg-
érette, ötet tömböztbe vettette, és mind ad-
dig el sem botosította, valameddig felbe nem
hagyta az ellenség a' várnak ostromlását.

§. 126.

Ennél fokkal kegyetlenebb fortélyt gon-
dolt-ki a' nagy Vezér az őriző katonáknak
el-rettentésére, mivel azokat a' bóldogtalan
keresztény katonákat, a' kik a' füvelésre és
fa-vágásra ki-ment Törökökre ütöttek, de
Paksi Jakab Elő-járojokkal együtt el-fogat-
tattak, a' várhoz közel fekvő bateriákra fel-
vitette, kezeket, lábokat, 's mellyeket nagy
vas kalapátfokkal öszve-törette, és egyfzers-
mind azt kiáltatta a' várbelieknek, hogy
ezek, a' meg-ölettetett katonák azok között
valók lettenek-légyen, a' kik nékiek segittse-
gékreakartak menni, és hogyha ők önképen
fel-nem adnák a' várat, őket-is hasonló ha-
lálnak nemével végeztetné - ki e' világból.
Melly fenyegetésére midőn semmit nem-fi-
gyelmeztek volna az őrizők, azonnal a' mi-
nánaknak ásásához fogtak az *Afsapsok*, kiknek
foglalatosfogat a' földnek rengéséből észre-
vén *Bornemisza György*, ő-is ellenkező
minákat áfatott, és az ellenségnek mináihoz
jut-

jutván, a' földet által-fúratta, az ásokat igazgató *Afsaps-Basit* agyon-lövette, minájokban égő kénkövet vettetett, mellynek öldöklő szaga miatt sok Afsapsok meg-fúltak, a' többi pedig minden ásó-szerzsámaiknak oda-hagyásával a' minákból ki-futott. — *Achmet* nagy Vezérnek második hadi fortélyja, melly által t. i. az örizöket rettenteni akarta, abban állott, hogy az úgy nevezett *Bolyhi* és *Bebehi* bástyák között fekvő fántzot fával, 's földel meg-tömött zsákokkal úgy bé-töltette, hogy a' körülalakon lévő agyúzó lyukakat sem lehetett látni, sőt némely helyen a' bástyánál is magosabb volt a' töltés. E' hadi találmányt más hadi találmánnyal tette *Bornemisza György* haszontalanná, t. i. egynehány vas-abrontfos hordókat, apró puskákkal, kénkövel, fendellyel, fertés hájjal, szalonna darabokkal, és tőmőbe kötött 's olvasztott juh-hájjal meg-öntetett szalmával és más hasonló égő materiákkal megtöltetett, ezeket meg-gyújtván a' fántzba hordatott rakás fa közzé-le-hányatta, mellyek mind az oda hordatott rakás fát porrá égették, mind a' tüzet óltani akaró ellenség közül sokakat meg-öltek, sokakat tetemesen meg-febelítettek. — Mennél vitézebben vívelték magokat az öriző katonák, és mennél jobban fogyatták az ostromlóknak számát, annál inkább nevedett a' nagy Vezér-

zérnek és más török hadi Elő-járokna'ja'
 várnak meg-vételére gerjedező kívánsága, 's
 annal inkább buzgott az ostromló mufulma-
 noknak az őrizet ellen való dühössége. Erre
 való nézve, a' leg-nagyobb ostromló ágyúkat
 a' fuó fántzokban a' vár alá húzták, és olly
 közel mentek a' köfalakhoz, hogy az őriző
 katonák fegyverrel-is elérhették őket, kik-
 nek hogy minden módon árthassanak, meg-
 tüzesített hegyes törökkel és nyársakkal
 döföltek őket, mellyeket midőn az ostrom-
 lók kezeiből ki-akartak volna táfarni, mar-
 kolattyok öszve-égvén, sok izitkok 's átko-
 zódások között futottak onnan el. De mi-
 vel így-is szüntelen szaporodott az ostromló
 ellenségnek száma, annakokáért, újabb ha-
 di fortélyt gondolt-ki *Bornemisza György*
 azoknak el-üzésére. Tudniillik, hirtelen
 egynehány nagy malom-kerekeket készítetett
 az átlók által, mellyeknek köllőit vastag
 deszkákkal meg-kettőztette, és azokat pus-
 ka-porral, kénkövel, szurokkal, vas grána-
 tokkal, rakétákkal, az az papirosba teker-
 gettetett puska porral 's onnal meg-töltetett
 egy arafzni hosszaságú tőfokkal 's a' t. és egy
 egy húsz font puska-porral meg töltetett apró
 hordótskákkal meg-tömte, meg-gyújtatta,
 és a' köfalakról az ellenség köze le-vettette,
 a' mellyek ide 's tova való hengergések ál-

tal számcs ostromlókat meg öltek, 's megfebesítették, a' kik el-futhattak, el-futottak.

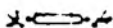
§. 227.

Küzelgetvén immár az esztendőnek az a' kedvetlen része, mellyben az Ásiai mufulmanok az Európai hideg levegő-eget nem-tűrhetik, és hadi Elő-járokknak akarattya ellen-is szellyel szoktak ostromlani 's hazájokba vissza-térni; *Achmet* nagy Vezér újabb próbát tetetett a' várnak meg-vételére, és Mindfzent havának 12-dik napján 28. zászló allyát küldött a' leg - közelebb üttetett réseknek ostromlására. Minemü vigyázatban lettenek légyen a' várnak Kapitányai, ebből ki-tetszik, hogy *Mestskei István*, minden ottlévő parasztokat, mester embereket, főt még az allzonyokat-is dologra hajtotta, és velek a' bástyákon üttetett réseket agyaggal öszve enyvezett téglákkal bé-tfináltatta, és hantokkal kemennyen bé-rakatta. Ekkor-is eléggé iparkottak a' Jantsárok a' munkásoknak megakadályoztatásában, és fokon fel-is hágtak közülök azon a' helyen a' bástyáknak tetejére; mindazáltal mihelyt *Mestskei* a' megfáratt katonáknak helyére pihenteket állított, a' sebeseket fel-váltatta, és fok tüzes golyóbisokat hányatott az ostromlók közzé, akkor sem bóldodúlhattak. — Az idő közben,
 hogy

hogy *Metskei* a' Jantsárokkal b \ddot{u} joskodott, az Ásiai kéz-ives gyalogság a' várnak más oldalán más próbát tett, és minthogy az őriző katonák többire *Metskeinek* segítségére futottak, immar szabadon fel-is hágtak a' bástyákra, kik közzül *Szutsani János* és *Pribék János* hosszú német kopjajokkal fokát meg-is öltek, másokat meg-sebesítettek. Ide futott *Dobó Ferentz*-is különös seregével, velek öszve kapott, de csak ugyan mind addig el nem-űzhette onnan őket, míg *Pető Gáspár* friss emberekkel segítségére nem-ment; ekkor pedig a' bástyákra fel-hágókat, rész szerént le-taszigálták, rész szerint agyon vágták. — Ugyan ekkor 8. zászló allya ütött a' Bolyki toronyra, kiknek nem csak bátran ellent-állott *Bornemisza György* és *Zsoltai István*, hanem ennekfelette hofzás velek való viaskodások után, fokakat meg-ölvén szerentséfen el-űzték azokat a' nevezett bástya alól. Es ez a' hármás próba hajnaltól fogva setét estig tartott, mellyek alatt 2000. font puskaport lövöldöztek el a' várbeliek.

§. 228.

Ennyi fok haszontalan próbái, és számos katonáinak el-vezése miatt, *Achmet* nagy Vezérnek szívében a' Giaurok ellen
Ojm. III. R. III. Sz. D d való

váló harag 's bosszúság fel-forván, a' nevezetesebb Basákkal hadi tanácsot tartott, és abban el-végezte azt, hogy egész feregévei utólsó próbát tétessen, és ha a' szerentse szolgál jó a' jó, ha pedig nem szolgál, a' várnak hosszas ostromát félbe-szakassza. Ezo-káért harmad nappal azután a' Tsauzokat a' táborba ki-küldötte, és azt hirdettette, hogy minden igaz musulman, a' ki csak fejét bírja, készen tartsa magát, és az első trombita szónak hallására ölzve gyüllyön. Az egész hadi fereg három részre osztattatott-fel; az első *Aly* kappan Bafa kormányozta, a' másodikat *Ulamanes*, a' harmadikat pedig *Arslanes* Basák. A' rendelt napon három különböző helyen kezdetett-el az ostromlás. *Aly* Bafa a' tömlőtz mellett lévő bástyára állott, holott *Dobó Ferentz* maga vigyázott, és bátor mingyárt az ostromnak kezdetén mind kezén, mind lábán sebeket kapott, mindazáltal még sem hagyta el katonáit, hanem *Pető Gásparral* együtt szüntelen biztatván őket, a' bástyákra fel-hágó törököket, vagy le-vagdaltatta, vagy le-taszígtaltatta, a' lánctorjájokon fel-menőkre nagy köveket, 's fővennyel meg-töltetett zsákokat hempergettetett, nyakokba olvasztott szurkot és forró vizet öntetett, és onnan szerentsésfeu el-üzte őket. — A' bolyki bástyát *Arslanes* vitatta, és fok biztatásai által annyira-is vitte

a' dolgot, hogy a' köfalakra fel-hágó katonái, zafzlóikat ki-függesztvén, sok *Allah Allah* 's gyözedelem kiáltással jelengettek örömeiket. És valósággal bódogáltak-is volna ezek ostromlásokban, ha *Bornemisza György, Zsoltai István, és Figei János* újabb lángot 's batorságot nem-gyújtottak volna az őriző vitézeknek szívében. *Ma leszen, úgymond Bornemisza, hedves vitezim eddig való nyomorúsághoznak vége, meg ne rettenyetek az ellenségtől, bátran viaskodjatok, mivel ha most egyszer vissza-veritek őket, több próbát nem-tesznek, hanem gyalazattal mennek-el innen.* 's a' t. E' biztató szókra meg-bátorodott magyar vitézek nem - gondolva jobbak 's baljak felől hulló pajtasaikkal, a' bástyákon viaskodó Osmanokat löttek, vágták, szúrták, 's onnan nyakra före le-hányták, Arslánesnek arannyal varrott veres bárny' zászlóját 's több közönséges zafzlókat el-foglalták, és őket szegyenel hajtották onnan vissza.

§. 229.

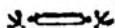
Harmad rendbeli fereggel, melly régi próbált Jantsárokból állott, maga a' Jantsár-Aga ostromlotta a' régi kapú mellett fekvő bástyát, mellyet 500. vadász és pattantyús katonákkal űrzött *Metskei István*, a' kik nem-
tsak meg nem rettentek magok árnyékától,

lőt inkább olly vitézi módon vívelték magokat, hogy noha semmit próbátlan nem-hagytak a' Jantsárok, és imitt amott fel-is hágtak a' bástyákra, még is mindazáltal visszaverették, és 3000. embert vesztettek-el magok közül. Eléggé biztatták őket mind maga a' Jantsár-Aga, mind a' Tsauzok, eleget emlékeztették őket régi győzedelmeikre; de ők nem bizván többé magok erejéhez; főt el-hitetvén azt magokkal, hogy a' réájok meg-haragudott Isten maga viaskodik a' magyarok mellett, az ostromlást félbe szakasztották. És így ezt az utolsó próbát is szerentséfen ki-állották az őriző katonák, és minekutánna reggeltől fogva estig tartott viaskodásokban az ellenség közül fok ezreket meg-öltek volna, álhataloságok, hűség, ferenségek, és fáradhatatlan vigyázóságok által, halhatatlan emlékezetet szerettek magoknak. — Mind ezeknek végbe-menetele után, egy felől *Moritz* Saxoniai Hertzegnek, más felől *Castaldusnak* és *Bátorinak* nagy hadi sereggel való menetelének híre naponként öregbedvén, és az ősi kedvetlen idők is mind jobban jobban közelgetvén, *Achmet* nagy Vezér minden kedvét 's reménységét el-vesztette, az ostromlást félbe szakasztotta, az ágyúkat a' batteriákról le-vonatta, szekerekre rakatta, előre el-küldötte, és maga is Lnkáts napján az Asiai Spáhikkal és Jan-
tsa

tfarokkal útnak indulván, előben Nándorfejevárra, 's onnan Konstantinápolyba ment. *Aly*, *Arslanes* és *Ulamanes* Bafak-is előbbi helytartóságokra vissza-tértek, seregeiket pedig téli quártelyba borsátották. Az őriző katonák ezre vévén azt, hogy az ellenség el-készül, azon éjjel a' várból ki ütöttök, a' gyalogság közül fokakat le-vágtak, és fok hadi szerzfámokat és tabori portékákat el-vettek tőlök.

§. 230.

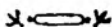
Illyen ki-menetele volt ennek, mind az ostromló ellenségre, mind az őriző magyar katonákra nevezé igen nevezetes ostromnak, mellynek mását semmi nemzeteknek hadi történetei között nem-olvasunk. Mivel a' minemü erővel 's indulattal iparkodott az ellenség e' várnak ostromlásában, épen olly ferenységgel védelmezték azt annak keves számból álló őrizői. Hol olvasunk a' magyar hadi történetek között ennél keményebb ostromlást? hol olvasfuk azt, hogy illy keves őriző katonák olly számos ellenség ellen olly vitézi módon vívelték volna magokat? hol ollyat, mellyben annyi ember veszett, volna el az ostromlók közül? az Osmani, hadi seregnek egy harmad részét a' fegyver emész-tette meg, a' puska és apró agyú golyóbifo-

kat nem-fzamlálván, 12. ezer nágy ágyú golyobifok lövettek-bé a' várba. Ezokáert legottan, hogy az ostromló ellenség szégyennel el-takarodott, *Dobó Ferentz*, minden hadi mnsikái által győzedelmi nótákat fúvatott, ágyúkból 's puskákból lövöldöztetett, ez ürvendetes izenettel Bétsbe követeket küldött, u. m. *Vajda Jánost*, *Iváni Györgyöt*, *Somogyi Andrást*, és *Köszögi Albertet*, kik az egesz ostromnak ideje alatt magok-is jelen-lévén, *Ferdinand* Királynak voltaképen meg-befszellették azt, a' ki-is öket gazdagon meg-ajándékozta, az öriző katonáknak napi zsoldját meg-kettőztette, a' szomszéd Vármegyeknek hűséget meg-ditfirte, *Dobó Ferentzet* Érdélyi vajdaságra emelte, *Bornemisza Györgyöt* és *Sdrkandi Palt* Egri fő-vigyázókka tette; *Zsoltai Istvannak*, *Pető Gásparnak* és *Figedi Jánosnak* serenységét fok fekvő jószágokkal jutalmaztatta-meg. Egyedül *Metskei Istvannak* hűsége maradott érdemlett jutalom nélkül, a' ki *Ferdinánd* Királynak hivatalára Bétsbe indulván, Várkonyon, tselédei 's a' parasztok között támadott zenebonának le-tiendefítésére, szállásáról ki-menvén, egy alávaló ember által ugy vak szemem üttetett, hogy mindjárt a' földre esett, 's ditfőséges életét illy reménytelen halállal zárta-bé.

§. 231.

Éz igen nevezetes ofstromnak le-beszélésében azért voltam illyhoffzás, hogy abból a' regi magyar vitézeknek hazájokhoz 's Fejedelmekhez való hűsége, bátorsága, és hadi tudományokban való jártosága ki-tündököllyön. Ugyan, mellyik nemzet szerzett hadi virtufai által magának nagyobb hirt, nevet, és ditsőséget, mint a' Magyarok? mellyik között voltak olly nagy hadi Vezérek, mint ő közöttök, *Ujlaki Miklós*, *Hunyadi János*, *Kinyisi Pál*, *Somlyai Batori István*, *Erdélyi Vajda*, két *Zrini Miklófok* és *Gyorgy*; két *Nádasdi Ferontzek*, és *Tamás*, *Frangepánok*, *Tahi Ferentz*, *Pálffy Miklos* és *János*, es hogy egyebeket el-halgassak, még most is nemzetünknek díszére 's ditsőségére élő *Gr. Hadik András*, és többek, kikről e' munkámban eddig emlékeztem, és czutani is fogok emlékezni, mindnyájan olly nevezetes hadi Vezérek voltak, hogy ha azoknak vitéséget az irigység és feledékenység meg nem homályosították volna, e' világnak legnagyobb hérosai-is, mint voltak a' Görögök-nél *Ulysses*, *Achilles*, és *Agamemnon*, a' Rómaiaknál az *Afriakai Scipio*, a' Németeknél *Károly Lotharingiai* és *Eugen Szabaudiai* Hertzegek, a' Frantziáknál *Türenne*, az Anglusoknál *Málborough* 's a' t. előttök térdet

's fejét hajtottak volna. Ugyan mellyik Európai Vezérek értették jobban a' váraknak ostromlását, és védelmezését mint a' Magyarok? Ha több példát elő nem hozok-is, elegendő léfzen ennek bizonyítására *Dobó Ferentznek, Metskei Istvánnak, Bornemisza Györgynek, Zsoltai Istvánnak, Pető Gáspornak, és Figedi Jánosnak* az Egri várnak hosszas és veszedelmes óltalmazásában mutatott böltséfsége 's virtusa. Méltán lehet tehát azokat kárhoztatni, a' kik édes nemzetünknek az egész világ előtt ismeretes virtusait meg-nem gondolván, tsupán ellenünk való irigységből, bennünket a' hol tsak lehet kifestnyitnek, és lelki-isméreteknek tanúbizony-sága ellen azt merik mondani, hogy mi semmi jóra nem vagyunk alkalmasok, mintha mi vitéz karjaink által soha sem kötöttünk volna magunknak borostyáú koszorukat. — Ellenkezöt bizonyitnak e' világ történt dolgainak könyvei a' historiák, mellyekből világos, hogy a' mi ditsőséges Öseink minden más Európai nemzetek felett tündöklöttek vitézi virtusaikkal, és hogy öknem-tsak hazájokhoz, hanem uralkodó Fejedelmeikhez-is fegyhetetlen hűféggel viseltettek, és a' mi égyenetlenseg történt-is közöttök, azt nem az öjó sziveknek, hanem irigyeik fortélyofságának lehet tulajdonitani.

§. 232.

Kéntelenek vagyunk ugyan azt megvallani, hogy mostani hazánkfiai között ritkán találtnak olly nagy herofok, mint voltak ennekelőtte, és hogy fokban közülök nemzeteknek régiségénél egyébbel nem-ditsekedhetnek. Valosággal nem-is lehet ezeket ig Magyaroknak, hanem inkább fele-málóknak (bastardoknak) nevezni, a' kik minthogy idegen méhekben fogantatták, és idegenemléket szoptak, ditsőséges öseiknek nyomdokától el-távozván, még Magyaroknak neveztetni-is szegyeulenek. *Bár csak szégyenlenek a' magyar kenyéret-is enni (k)!* Cornelius Tacitus, többi között azt jegyzette-meg

D d 5

a'

(k) Egy Erdély-Országi fő asztonyság P. J. Gr. B. G. hitvесе, születésére nézve német nemből való, mindjárt házaságának kezdetében a' magyar nyelvnek tanulására adta magát, és midőn némelly barátnéi dorgálták volna őtet, hogy erre, az ő értelmek szerént haszontalan nyelvre forditaná elméjét és idejét, azt felelte: *A' ki a' magyar nyelvet nem tudja, sem méltó az a' magyar kenyérre.* Vajha minden magyar kenyér evők követnék e' bölts asztonyságnak ditsíretes példáját! E' hirt nem-szoptam az ujomból, hanem azon méltóságos személy, magyar nyelvben való tanító mesterének hiteles beszédéből tanultam.

a' régi német nemzetről, hogy az tellyeséggel meg nem engedte, hogy az ifjak idegen asszonyokkal házasodjanak öszve, és hogy a' tisztvifelők az erősebb ferfiaknak erős, az erőtlenebbeknek gyengébb személyeket adtak feleségül, kiknek maradékai hasonlók voltak az oriásokhoz, és a' leg-kifsebb ferfi is hét lábni magasságú volt. Testeknek nagyságához volt erejek-is mérsékelve, mellynek leg-főbb oka e' volt, hogy a' ferfiak 35, az asszonyok pedig 28. esztendőn alól a' hazai törvény szerent, nem házasodhattak, 's férjhez nem-mehettek, a' melly időben mind a' ferfiaknak, mind az asszonyoknak teste tökéletességre szokott menni, és leg-alkalmasabb lenni a' nemzésre és szülésre, mellynek elő-beszéllése után így szól az említett Író: *fortibus fortes nascuntur*, az az, az erős szülektől erős magzatok származtak (1). Hasonló szokás volt régi Öseink, és vagon még ma-is északi Scythiában lakó Magyar atyánkfiai között-is. E' dolognak valóságát bizonyította az a' Scythiai követ, a' ki 1582-dik esztendőben III. Mahomet környül-meteltetésének tiszteletére Konstantzinápolyba küldetett, és a' ki *Nyári Istvánnal*
Ru-

(1) Vid. CORNELIUS TACITUS *Libr. de Situ, Cultu et moribus veter. Germanor.* Libr. I. Cap. III.

Rudolf R. Tsászárnak és magyar Királynak ottan inulató biztosával ismerettséget vetett. Minekutánna ő Scythiaban lakó hazafiainak nemzeti törvényeit, szokását, életének módját 's a' t. meg-beszéllette, és Európai atyafiainak állapotjáról-is bőven értekezett volna, semmin nem-tudálkozott annyira, mint azon, hogy mi régi Öseinek törvényétől el-hajolván, más nemzettel örökös tógor-ságra léptünk.

§. 233.

Valamiképen Eger várának tudálatos meg-tartása nagy örömet; úgy szegény hazánknek naponként öregbedő nyomorúsága, a' hadi Vezéreknek szerentsétlensége, 's kiváltképen *Soliman* Tsászárnak Ásiai ellenségeivel a' Persákkal való meg-békéllése, nagy szomorúságot okoztak *Ferdinand* Király nemzetünket szerető atyai szívének. Ezokáért, hogy mind magának, mind nyomorúlt hazánknek egy keves pihenést szerezhessen, inkább gondolkodott a' békeféségről, mint a' hadakozásnak folytatásáról, mellyre nézve következő 1553-dik esztendőben *Igaz Antált* (litvánffy Miklós *Verantius*nak nevezi ezt.) Pérsi Püspököt, és *Zay Ferentzet*, Konstantzinapolyba rendkívül való követtségbe küldötte. *Soliman* Tsászár, a' ki Európai és

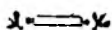
Ásiai

Asiai győzedelmein felettébb fel-fuvalkodott, allig halgatta-meg a' követeket, és *Ferdinánd*-nak királyi méltóságát illető fel-tételeit meg-vetvén, hat hólnapi fegyver-szünésnél egyebet nem-engedett, azt-is olly fel-tétellel, hogy az alatt *Busbeck Auger Malvetius*-nak, (kiről fellyebb §. 167. emlékeztünk) hivatalbeli követője, Bétsbe vissza-térvén, a' fényes udvar kivánságát *Ferdinánd*-nak megbeszélhesse, és ha úgy tettzene, illendőbb pontokkal térne vissza *Soliman*-hoz. Az alatt-is pedig, míg ez az árnyékos békeféség tartott, a' hitetlen *Osmani* helytartók, hol egy, hol más részről szorongatták szegény hazánkat. Nevezetesen *Ulamanes* Bosniai Beglerbég, a' ki nem régen *Martonosi Gyógy* által, Lippából békeféségben ki-botsáttartott (§. 201.), ellenünk újobban fel-támadt. és *Várasdnak* környékét tüzzel, vassal el-pusztitván, fok ezer embereket el-rablott. De bezzeg még-is adta e' kegyetlenségének árrát, mivel *Gr. Zrini Miklós* Horváth Országai Bán *Szekely Lúháttsal* utánna menvén, és ötet két tűz közé szoritván, keményen meg-verte, a' keresztény foglyokat kezéből ki-fzabadította, seregének nagyobb részét levágta, fok nevezetes tiszteit, 's azok között *Giaffert*, *Ulamanes*-nek öregbik fiat-is megölte, és minden hadi eszközeitől, 's hamisan gyűjtött mammonától meg-fosztotta. —

Ez a' nyughatatlan mufulman, nem-gondol-
ván sem a' rajta történt szerentsétlenséggel,
sem fiúak erőszakos halálával, hirtelen öfz-
ve-gyűjtött katonáival *Veróztét* meg-szállot-
ta, és mivel *Bródiani György*-nek a' vár Ka-
pitányának, sem elegendő őriző katonái, sem
az óltalomra meg-kivántató eszközei nem-
váltak, csak hamar meg-is vette azt. —
Innen a' Zagrábi Püspöknek tartományára
fordult, *Dobronát*, és sok más helységeket el-
pusztított, és valahová csak fordult, minde-
nütt szörnyű nyomdokait hagyta nem em-
berhez, hanem fene-állathoz illő kegyetlen-
ségének. Kinek meg-zabolázására *Erdödy*
Péter jobbágyait fel-fegyverkeztette, és őket
fajkákra ültetvén, a' Szava vizén Gradiskaig
le-vitte, az itt és *Velikában* fekvő török őri-
ző katonákat le-vágta, minden gyűjtemé-
nyeket el-foglalta, a' lakosokat rabságra
vitte, minden barmokat el-hajtatta, és ek-
képen a' tromfot tromfal ütötte-vilíza.

§. 234.

Ez esztendőben esett *Filek vára*-is az
Osmanoknakah birtokába, melly történet any-
nyival nagyobb férelmére volt szegény ha-
zánknak, hogy az által 800. helységekkal
szaporodott *Solimannak* Pannóniai birodalma.
— Ez a' közép szerű magasságú, kerek és

meredek kősziklán épült vár Nógrád Vármegyében fekszik, mellyet *Bebeck Ferentz*, kedves hitvele *Rátkay Balásnak* leánya által kapott örökségül, és azt nem-tsak fel-ékefitette, hanem nagyon meg-is erőfitette; abban mindazáltal az építő mesterségnek regulája ellen hibázott, hogy a' kerítésen kívül egy olly közt, avagy tágaságot hagyott, holott egynehány ember lábat vethetett, és a' honnan egy ablakotskan ki 's bé lehetett a' várba járni. *Jánosi Pálnak*, a' Filek vári Kapitánynak egy török hadban fogott szeretsfen szolgája volt, a' ki a' várban gyűlött szemetet, az említett ablakon gyakran ki-hányván, szemesen meg-vizsgálta a' kősziklának tulajdonságát, 's úgy találta, hogy mesterséggel fel-lehetne arra kívülről mászni, és azon ablakon a' várba-is bé menni. Ezokáért a' Szétséni-fő-vigyazónak *Hamsa-Bég* nek titkon hirt adott, 's neki azt igirte, hogy ha ötet fogságából 100. aranyon ki-váltaná, ő könnyű módot mutatna Filek várának elfoglalására. *Hamsa-Bég* kapván a' jó alkalmatoiságon, *Jánosi Pálnak* a' summát meg-igirte, a' szeretsfent ki-szabadította, a' ki minékutánna a' várnak minden külső 's belső minémüséget le-irta, el-nyerhetésének módját meg-mutatta, és hitelének erősítésére, éjjel oda menvén 's a' várba fel-mászván *Jánosi Pálnak* daru, és fehér gém tollakkal

ékes.

ékeskedő lüvegét, és egy óra tálát ki-lopra
vólva, *Hansa-Bég*, *Mehemet Bégre* és négy
ravasz századosokra bizta e' dolognak végbe-
vitelét. *Mehemet* 400. katonákkal éjjel *Filek-*
re ment, a' szeretsfennek út mutatása után
a' kősziklára fel-mászott, az említett abla-
kon katonáival együtt a' várba bé-ment, és
a' felső kapukat 's ágyúkat tsendesen el-fog-
lalván, egyszerre dobót 's lármát ütött. Az
öriző katonák, a' kik *János Pálnak* jelen
nem-létében csak Imigy-amúgy vigyáztak,
és éjszelig tartó dobozódások miatt mindnyá-
jan mély álomba merültek, mind addig észre
nem vették e' fortélyt, valameddig a' dob
szóra fel nem ébredtek. — Ekkor ok-is
hirtelent fegyvert kaptak, tüzeltek a' felső
várból az alsóba menni akaró ellenségre,
mind *Jánoshoz*, mind *Bebekhez* póstát kül-
döttek, és őket segítségére hívták. *János*
a' kit hol kapott maga mellé vévén, min-
den halasztás nélkül oda ment, biztatta ka-
tonáit, kit ide, kit amoda állított a' vigyá-
zatra, hogy addig-is, míg több segítség ér-
kezne, tartoztathatná az ellenséget. — *Pe-*
reny Gábor azon tartománynak fő-igazgató-
ja, de a' hadi dolgokban gyakorlatlan és
tunya ember, *Bebek Ferentznek* kérésére;
Kátay Ferentz, *Hennyei Miklós* és *Pribék*
Imre Kapitányoknak vezérlése alatt, min-
gyart 200. válogatott lovasokat és 100. va-
dász

dász katonákat küldött oda. A' körül belől lakó nemesség-is fegyvert kapott, Rima-Szombat mellé gyűllött, és minekutanna 15. napokig tlatázott volna az ellenséggel, *Tojgon* Budai helytartó Bafa segítő serege közelgetésének hírére meg-rettenvén, szellyel oízlott, és így a' Fileki vár az ellenségnek birtokában hagyatott.

§. 235.

Busbeck Auger Ferdinand Királynak követe, következő 1554-dik esztendőben Konstantzinápolyba vissza-térvén, ottan maradt követ tárfaival, u. m. *Igaz Antal* Pét.í Püspökkel és *Zay Ferentzel* a' választ közlötte, és velek azt kívánta a' fényes udvartól, hogy a' közelebb múlt esztendőkben el-vétegett varafokat 's varakat adja vissza, és hogy a' Királyt Erdélynek birtokában többé ne-háborgassa. *Soliman* Tsásfár, a' ki a' Persiai hadakozásnak szerentsés végződése után magát nagyon el-bizta, és t'fak labai zsámolyának tartotta a' kerefstény Fejedelmeket, *Ferdinándnak* igafságos kérésén fel-indúlt, követeit a' nemzeteknek szentséges törvénye ellen fogságba küldötte, hozzájok senkit nem-botsátott, *Bátory Andrásnak* *Aly* Tfaus-Bafy által küldött levelében azt parantsolta, hogy

hogy a' németeket Erdélyből hány a - ki
 és adja azt *Ifabella* Királynénak által, más-
 ként boszszú-allásának sullyát el nem f - ja
 kerülni. E' fenyegető leveltől az Erdélyi k
 meg-rettenvén, minthogy *Marionosi György-*
nek kegyetlen halalától fogva, *Castaldus-*
nak kevélységet, és a' német katonáknak
 feslett erkölcsét nem szenvedhettek, újobban
Ifabellának 's *János Zsigmondnak* hűségére
 esküttek. — Nem-tsak Erdélyben pedig,
 hanem még Magyar Országban is nagyon ül-
 dözte *Solimán* Ferdinánd Királyt, és ész-
 len el-tökeltette azt magában, hogy az egész
 Duna és Dráva között fekvő Pannoniát ke-
 zéből ki-fatsarja. Ezokon *Aly* kappan Ba-
 fát, a' kit fok érdemeiért Budai helytartó-
 fágból, minap a' Divánnak nevezetesebb tag-
 jai közé tett-által, 1556-dik el-tendőben Szi-
 get várának ostromlására küldötte. Ez a'
 fekete bőrű 's lelkű muszulman, Konstantzi-
 nápolyból való ki-indulása előtt, *Ferdinánd-*
nak követeit magához hivatván, a' reá bi-
 zatott dolgot nem-tsak nem tagadta elöt-
 tők, sőt inkább azzal méreszlett ditfekedni,
 hogy ő a' magyar nemzetet nem fegyveré-
 vel, hanem tsak buzgányokkal és botokkal
 fogná meg-hódoltatni, arra való nezeve ne-
 kiek előre azt tanátsollya, hogy haszontalan
 szó-beszéddel az időt ne töltsék, hanem min-
 denben engedelmeskedjenek *Solimánnak*,
 Ojm. III. R. III. Sz. E e mert

mert félő, hogy az idő alatt, míg ők húzzák-vonnyák a' dolgot, hazajokat tökéletesen el-ne veszítsék. Mellyre rövideden azt felelték a' követek: Lásfa, mennyen-el a' hová indúlt, reménylik, hogy fognak olyanok Magyar Országban találatni, a' kik vas buzganyának meffzirol golyóbifokkal, közelről pedig dárdájokkal és kardjokkal meg-felellyenek.

§. 236.

Mihelyt Nandorfejérvárra érkezett ez a' fel-fuvalkodott Osmani vezér, mindjart parantsolatot küldött a' Boszniai, Dalmátziai, Horvát-Országai, Erdélyi és Pannoniai helytartó Basáknak és Bégeknek, hogy a' rendelt időn és helyen illendő hadi készülettel jelennyenek-meg, és addig-is, míg ő oda érkezhetne, az az, Szigetvárhoz, minden várba vivő utakat 's ösvenyeket foglallyanak-el, és fenkit sem bé, sem ki ne-botlásának 's a' t. Úgy-is történt a' dolog; és ezek, Pünköstit havának 20-dik napján Sz. Lörintzhez érkezvén, annak mezején le-telepedtek, *Aly* Basának parantsolatlyát mind az utolsó-pontig bé-telleyesítették, 's e' mellett tsak nem minden nap tsatáztak a' várbeliekkal. *Szigetvár* ennekelotte a' nevezetesebb Pannóniai erősségek közé tartozott, és hajdan Gőrög

rög országból származott *Anthémi Osvát* által építetett azon szigetben, melyet a' szomszéd hegyek és erdők között eredett fáros és álló *Alnos* viz formált. *Anthéminek* maradeki és örökösei, 's nevezetesen E. *Török Bálint*, a' ki a' Konstantzinápolyi hét toronyos várnak fogságában végzette életét, fok szép épületekkel, és lántzokkal öregbitették azt. Maga a' vár sík helyen fekszik, és hármas 's mindenkor vízzel telyes lántzokkal volt környül véve. Ebben állott az a' kerek és magas torony-is, mellynek tetején szoktak a' strásák vigyázni, és az ellenségnek közelgetését harang-vonással 's ki-fügefztett zászlókkal meg - jelenteni. A' várnak napnyugoti részén fekvő városnak kettős töltése, és lántza volt, és ahoz az álló vizek miatt igen nehezen lehetett férti. — Szent Iván havának 20-dik napján maga-is oda érkezett *Aly Bafa*, és a' várnak délre fekvő oldala mellett táborba szállván miugyárt kilentz ostromló ágyukkal kezdette a' városnak kerítéseit lövöldöztetni. Szigervárnak akkori Kapitánya *Stansits Horvát Márk*, kormánya alatt lévő tisztekkal tartatott hadi tanatsban elvégezte azt, hogy míg csak erejek engedni, nem csak a' várat, hanem a' váraft-is fogják óltalmazni, melyet ambár az ellenségnek tüzes golyóbisai csak hamar porrá és hamuvá változtattak, mindazáltal mind

addig bé nem mehettek abba, mig a' fő-vigyázó akarván az őriző vitézeknek kedvezni, önképen el nem hagyta azt. Ekkor ofztán az Osmanok-is a' várnak ostromához fogván, annak fántzaiban töltéfeket készítettek, *Ujlaki Sebestyennel*, a' ki abból ki-tsapott, és fok török pattantyúfokat 's Afsapfokat meg-ölt, négy egész óráig viaskottak. Ennekfelette, hogy az őriző katonákat a' fok nyughatatlanság és munka által el-fáraszt-hassák, egyfzersmind a' várnak napkeleti és napnyúgoti oldalát ostromlották, a' fántzokban álló vizet, mellesleg áfatott árkokba vették, a' fantzokat 15. ezer szeker fával meg-töltötték, mellyet mindazáltal az őriző katonák puska-porral, szurokkal, fenyő-fákkal és más égő materiákkal fzerentfesen meg-gyújtották, 's meg-égettek, és a' bástyákon fekvő ágyúknak tüzes zápora által fok musulmanokat küldöttek a' más világra.

S. 237.

Hogy *Aly Bafa* Szigetvárnak ostromlásától el-vonattasson, *Nádasdy Tamás* Palatinus 15. ezer emberrel szallotta-meg Babotfát. Ez a' fereg válogatott német, magyar és horvát katonákból állott, és fok derék fő-tisztekkel ékeskedett. A' német hadi Elő-járó-

járókat nem-emlitem. A' magyarok között nevezetefek voltak: *Zrini Miklós* Horvát-Ország-Bán, *Telekesy Imre*, *Tahy Ferentz*, *Pető István*, *Bánffy István*, és *László*, *Rátkay Pál* és *Magyar Bálint*. Ezeknek Babótsához való érkezésén meg-rettent török őriző katonák fényes dőlben oda hagyták a' várat, mellynek hallására *Aly Bafa* Szigetvárnak ostromát félbe-szakasztotta, és a' Babótsai fő-vigyazónak *Achmet* Bégnek segítségére ment, kinek a' Rinna fáros vizen általmenetelésén való meg-akadályoztatására, *Zrini Miklós*nak és *Lenkovits*nak kormánya alatt 1000. horvát és ugyan annyi Styriai lovasokat küldött *Nádasdy Tamás*, és maga-is egész hadával lassan lassan követte őket. Legottan, hogy *Zrini Miklós*nak lovaságát észrevették az előre jární szokott Spáhik; mingyárt néki ugrattak a' Rinna vizének, mellynek ingoványos fertőjében fokban el-merültek, fokban pedig fetrengések között lüvöldöztettek agyon, és azok-is, a' kik szerentfésfen által mehetek a' vizen, és *Zrini Miklós*sal öszve tfaptak, rész szerént le-vagdaltattak, rész szerént pedig a' viznek hajtván el-merültek, és tsak kevesen maradtak, a' kik épen mehetek volna vissza a' török táborba. Annakutánna *Nádasdy Tamás* vissza akarván Babótsához térni, *Aly Bafa* nemnyughatott, hanem utánna menvén, elsőben-

is *Zriny Miklóst* támadta-meg 's vele darab ideig tlatázott-is; mindazáltal mihelyt a' *Palatinus*, *Tahy* és *Telekesy*, *Zrininek* segítségére mentek, mingyárt hátat fordított, és katonái közül mind fegyver által, mind a' *Rinna* fertös vizében fokot el-vesztett, és azt a' hasznát vette éretlen tfelekedetének, hogy a' *Babótfai fő-vigyázó Achmet Bég*, maga fel-gyújtotta a' várat, 's az ő taborába ment.

§. 238.

Babótfai szerentsétlen táborozása után ismet *Szigetvárnak* ostromához fogott *Aly Bafa*, és az őriző katonáknak el-rettentésére fok kereftény és török főket mutogatott nekik, lőt azt hirteltette, hogy ő *Nadasdy Tamást* meg-győzte, *Zrini Miklóst* az ágyú golyóbis el-horta, és az egész egyesült magyar sereg el-sutott. 's a' t. Ennekfelette mind gazdag igiretei, mind kemény fenyegetései által a' várnak fel-adasára úntatta őket, a' kik mindazáltal nem szó-befzéddel, hanem ágyú-golyóbisokkal válaszoltak, a' várból tsak nem minden nap ki-ütöttek, és, a' mellyet tsudálni lehet, mindenkor szerentséfsen tlatáztak az ostromlókkal, és így, akármint erőlködött 's fortélyoskodott *Aly Bafa*, semmiképen nem bóldogúlt. — Ezo-káért semmi bizodalma nem-lévén a' várnak el-

el-nyeréséhez, sőt félvén attól, hogy *Nadasdy Tamás* egész crejét ellene fogja fordítani, kis-afzfony hávának utolsó napján éjjél után, az ostromló ágyukat le-vonatta a' batteriákról, és minekutanna itt és Babótsánál 10. ezer embert el-vezített volna, megmaradott hadi seregével Pétsre ment. A' ki előre szokta a' bakot nyúzni többire megfzégyenül. Így járt ez a' győzedelmeiben fel-fuvalkodott Osmani hadi Vezér-is, a' ki Konstantzinápolyból való ki-indulása előtt, buzgányokkal és botokkal győzedelmeskedett a' Magyarokon; de minekutánna Pannoniába jött, nem tsak azon paraszt fegyverekkel, de még ágyúival és damaskusi kardjával sem bódogúlhatott, és a' Babótsai szerentfétlen tüközet, és Szigetvárnak háfzontalan ostroma által minden eddig szerzett hadi ditsőséget meg-homályosította 's el-vezítette.

§. 239.

Erdélyben 's felső Pannoniában ellenkező módon szolgált *Ferdinánd* Királynak a' szerentse, mivel leg-ottau, hogy *Castaldus* hadi Vezér a' Frantziák ellen küldetett, mingyárt lángot vetett a' *Dobó Ferentz* és *Kendy Ferentz* között alattomban lappangó gyűlölségnek szikrája, az Országnak fő rendei egymás közt meg-hasonlottak, a' lakosok *Soli-*

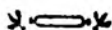

man Tsfászárnak fenyegető levelétől meg-fé-lemlettek, és minekutánna *Petrovits* egyne-bány lengyel seregekkel Munkátsnál felső Magyar Országba bé-jött, és mind *Cassonus* Budai helytartó Basának, mind a' Móldvai 's Havasalföldi Vajdáknak segitfége által, *Ferdinándnak* hadi népét egész Erdélyből ki-üzte volna; el-hajlottak törvényes Fejedel-mektől, *Isabellát* fiával együtt vissza-hívták és vitték, előbbi méltóságába helyheztették, és azokat, a' kik velek ellenkeztek, erőszá-koosan hajtották a' Kírálynénak hűségére. — Illyen zúrzavaros állapotban volt ekkor Er-dély Országá, mellyet egy részről *Castaldus-nak* szenvedhetetlen kevélysége, és a' német katonáknak feslett erkölte; más részről pe-dig *Solimannak* halállal 's végső romlással te-nyegető levele okoztak, mellynek meg-vál-toztatátlára *Ferdinándnak* elegendő tehetsége nem-lévén, ő is engedett a' kéntelenségnek, és azokat, a' kik hűségében álhatatosak vól-ták, esküvéseknek kötele alól fel-öldozta, 's így akart a' fényes udvartól nyerendő bé-kekség által, mind magának, mind a' két magyar hazának egy keves pihenést szerezni.

§. 240.

Miagyárt békekség szerző követeket-is küldött Konstantzinápolyba, a' kiknek ott

való mulatásoknak ideje alatt-is, meg nem szüntek az Osmani hadi vezérek szegény hazáinknak nyomorgatásától. Ezek között az ifjabb *Rustanes* Budai helytartó, Filek várának fő-vigyazóját *Veligianes* Bégét, 1559-dik esztendőben, 5. ezer Spáhikkal Szikfó városra ellen küldötte, olly véggel, hogy annak lakosait, a' kik a' Kaffai és Szendrői várban fekvő Ts. és Királyi őrizeteknek őltalmában bizván, néki meg-hódolni nem-akartak, minden nem 's személy valogatás nélkül vagy le vagdallya, vagy el-rabollya. — *Telekesy Imre*, a' kit *Ferdinánd* Király fokjeles hadi virtufaiért felső Magyar Ország-nak fő-kormányozójává tett, tudósítatván *Veligianes* Bégnek gyilkos igyekezetéről, *Forgács Simónt*, *Peló Jánost*, *Szekely Antalt*, *Zsennyei Mátyást*, *Szalay Ferentzét*, és más nevezetes fő hadi tiszteket magához hivatta, velek Szikfónak szerentsétlen állapotját közölte, és azoknak tanács adásából, mingyárt trombitát fuvatván, velek és 2000. válogatott magyar huszárokkal együtt megkettőztetett lépésekkel sietett szegény szomszéd hazafiainak segítségére. De, minthogy az ő oda érkezéséig *Veligianes* Bég, mind *Szikfót*, mind annak egész környékét tüzzel vassal el-pufztította, a' lakosoknak egy részét le-vágta, más részét pedig vas lánczokra kötözvén, rabfágra vitte; 's haza fele

indúlt; ahoz képest meg sem pihent *Telekcsy Szikszó* mellett, hanem minden halasztás nélkül utánna ment *Veligiánesnek*, és ötöt *Kazá* mellett bé-érvén, *Szekely Antalt*, *Zennyci Mátyást* és *Szalai Ferentzet* 600. lovasokkal ellene küldötte, *Bebek Györgyöt* és *Pető Jánost* az előbbeknek segítségére rendelte; maga pedig *Forgáts Simonnal* két német Kapitányokkal, és 300. vafas katonakkal lesbe állott. Mihelyt meg-sajditotta *Veligianes* a' Magyarokat, mingyárt vissza-fordúlt, hadi népét rendbe állította, a' Spáhikat *Szekely Antalra* küldötte, 's ötöt meg-is hátraltatta; mindazáltal mihelyt maga *Telekcsy Imre* és *Forgáts Simon* a' feregnek hátra hagyatott részével és a' vafas katonákkal amazoknak segítségére ment, azonnal mind a' Spáhik, mind *Veligianes* Bég hátat vetettek, kiket az egyesült magyar fereg a' Sajó vize mellé szoritván, rész szerént meg-ölték, rész szerént a' vízbe ugratták, és azok-^{is}, a' kik azon által úszhattak, vagy hosszas tevelygék miatt ehen el-vesztek, vagy a' magyar parasztok által el-fogattatván meg-ölettetek; úgy hogy, öt ezer Osmanok közül négy száznál több Filekre vissza nem-mehetett. Maga *Veligianes* Bég ugyan ekkor a' győzedelmeknek fegyverétől meg-menekedett; de ő-is el vette gyakorlott kegyetlenségének méltó jutalmát, mivel e' moltan rajta történt

fze.

szereztetlensége miatt hivatalától meg-fosztatván bújában mérget ivott 's el-vezett.

§. 241.

Szegény hazánknak ennyi fok viszonyosságai közt *Busbeck Auger* fok elztendőkig tartó farad fága után 1562-dik elztendőben, 8. elztendőre való békeféséget nyert a' fényes udvartól, azt-is pedig olly fel-tétellel, hogy az eddig el-foglaltatott helyféségek tovább-is maradjanak-meg az Ofinanoknak birtokában; hogy Erdély és Magyar Országnek tizán túl és innen fekvő része egész Kassáig *János Zsigmond*-nak adattasson által, és hogy *Ferdinánd* Király elztendőnként 30. ezer arany-adót fizessen *Soliman* Tsászárnak (m). Melly fel-tetelek ambár mind a' Magyar hazára, mind az uralkodó Fejedelmre nézve igen terhesek voltak, mindazáltal hogy a' Király mind magának, mind szegény jobbágyainak egy keves tfendességet szerezhesse, és a' még eddig birtokában meg-maradott tartományokat-is el ne veszesse, magát azoknak bé-telleyesítésére kötelezte. — Ennyire jutott annak az országnak állapattya, a' melly

sz.

(m) Vid. ISTVANFFY Libr. XXI. ad 2. 1562.

sz. *István* első magyar Királynak uralkodásától fogva I. *Mátyásnak* haláláig, minden Európai birodalmak felett virágzott, a' melly eddig minden ellenfégeinek törvényt szabott, a' melly ennekelőtte az Osmani birodalomnak rettentésére, 's ellenben az egész Keresztyénységnek óltalmára volt. — Sokan tudalkoztak azon, és nem-is ok nélkül, hogy *Ferdinánd*, a' ki már ekkor hármas koronát viselt, Római Császár, és egyszersmind Tseh és Magyar Országi Király volt, a' ki a' Spanyol Birodalommal szoros égyességben élt, és mind ettől, mind más Európai uralkodó Fejedelmektől sok izben segítiéget vett, magát ennyire meg-alázta, és *Soliman* Császárnak adó-fizetőjévé lett. Mindazáltal a' ki az Osmani Birodalomnak ekkori erejét, gazdagságát, hadi seregének foklágát, mind Európában, mind Ásiában nyert győzdelmeinek számát meg-fontollya, és mind ezeket *Ferdinándnak* ügyes bajos dolgaival, erőtlenfégével, hadakozásokban való szereztétlenfégével, és szegény Magyar Hazánknek akkori számtalan infégével egybe-veti: könnyen meg enged e' kegyes Fejedelemnek, hogy ő a' Nikopolyi, Várnai, Rigó mezei és Mohácsi veszedelmeknek szomorú emlékezetét szüntelen elméjében tartván, dolgainak orvoslását bódogabb időkre halasztotta, és mostan hármas koronával ékeskedő fejét a' győ-

győzedelmes *Soliman* Tíászár előtt meg-haj-totta.

§. 242.

Ez a' mostan szerzett békeféség-is fokáig allandó nem lehetett, mellynek oka egy rész-ről az Osmanok, más részről pedig *Ferdi-nándnak* 1564-dik esztendőben történt halála után uralkodó II. *Maximilian* R. Tíászár és Király voltak. *Előben* a' Pannóniai Törökök. *Gr. Zrini Miklósnak* közönséges gyűlésben mondott panaszra szerént, úgy bántak szegény hazánkal, mintha semmi fegyvertől való meg-szűnés és békeféség nem lett volna (n), azokat a' tartományokat és helységeket, mellyek még ekkoráig törvényes Fejedelmeknek birtokában meg-maradhattak, tüzzel vassal pusztították, a' szegény lakosokat ezer meg ezer félekepen sanyargatták, a' szomszéd várakat nyughatatlankodtattak, és hol egy, hol más féle móddal el-foglalták azokat, egy szóval birodalmokat hamis úton módon öregbítették. Hasonló törvénytelenfégeket gyakorlottak a' helytartó Basák és más Pannóniában lakó török igazgatók-is, a' kik nem hogy illendő fenyték alatt tartot-ták

(n) Id. Histor. Libr. XXII. ad a. 1564.

ták volna az alattok valókat, és nem hogy meg-feddették 's méltóképen meg-büntették volna őket törvénytelenfégekért, sőt inkább magok únszolták őket a' kerelztények ellen való kegyetlenségre, és magok adtak nekik a' gonofzra alkalmatoítségot. Egy szóval, mind az Istennek, mind a' természetnek és nemzeteknek szentféges törvényeit labok alá tapották, és a' mint szemeknek 's szájoknak tettzet, úgy bántak velünk. — *Másodszor Maximilián* Tíáízar és Király-is nem keves okot nyújtott e' tsak mostan szerzett békesfégnek fel-bontására, mivel nem-tsak vissza nem-adta azokat a' várakat és helyfégeket *János Zsigmondnak*, mellynek vissza adására meg-hólt édes atya I. *Ferdinánd* magát le-kötelezte (§. 241); sőt inkább *Svendi Lázár* fő Vezérje által, a' Tokai, Szerentű, N. Váradi, Szathmári, Hadadi, és mas János Zsigmondnak birtokában lévő várakat-is elfoglaltatta. Ennekfelette, nagy gyalázatnak tartván ő azt, hogy egy Római Tíáízar, és egyfzersmind Cseh és Magyar Orízági Király másnak adot fizessen, a' meg-határozott sum-nát ket esztendőben meg nem küldötte a' fényes udvarnak, mellyen annyira fel-indült *Soliman* Tíáízar, hogy mingyárt kemény fog-fágba küldötte *Hoffzútói Györgyöt* az Auszriai követet, minden tartományában nagy hadi készületeket tétetett, és a' Divánnak neve-

zetesebb tagjaival, ló háton tanátsot tartván, 1566-dik esztendőben *Maximilián* ellen hadat indított (o). Utóllýára *Pertaffia* Bafát testvér hógának fiát és a' Görög Országi Beglerbégét Gyula várának ostromlására rendelte, maga pedig szent-Iván havában Konstantinápolyból ki-indulván, alsó Pannoniába jött, s Szigetvárt meg-szállotta.

§. 243.

Arslanes Bafa Buda várának akkori helytartója nem - várta Solimannak Pannoniába való érkezését, hanem mingyárt el-kezdette az ellenfégeskedést, és 9. ezer emberrel és nyóltz nagyobb és kissebb ostromló ágyúkkal meg-szállotta Palotát. Ennek a' mindennapi opium és égetett-bor ital által megzavartatott eszű muszulmannak gyilkos igyekezetét előre ki-tanúlta *Türi György*, Palotának akkori kapitánya, ahöz képest mind Gr. *Salm Eckiuftól*, mind *Maximilián Királytól* illendő segittféget kért. Szerentféjére

epcu

(o) Az illy ló-háton tartatott gyűlésekben lett végezéseket változhatatlanoknak lenni tartják az Osmanok. Conf. ISTVANFFI Histor. L. XXII. ad a. 1556.

epen akkor érkeztek Bétsbe négy, ezer ezer emberből álló német seregek, a' kiket a' Király, minden haladék nélkül hajokon Győrbe le-küldötte. Az alatt *Arslanes*-is Palotához érkezvén, mind nap-nyúgoti, mind napkeleti oldalán keményen kezdette azt ostromlani; de mivel *Túri György*, nem csak biztató beszédei, hanem még tulajdon példája által-is nagyon meg-bátorította az őriző katonákat, e' mellett az ellenségnek minden fortélyát semmivé tette, semmiképen nem boldogúlhatott ez a' gonosz muszulman. Ennekfelette attól-is nagyon tartott ő, hogy Gr. *Salm* Palotának segítségére fogna menni; ezokon *Lufli* Dely Bafát 40. Delirekkel Győr vidékére küldötte, hogy ő Salmnak minden mozdulására vigyázna, és ha tapasztalná kézületjét, néki mingyárt hirt adna. El-is ment ez a' Dely Bafa oda, és magát a' várashoz közel fekvő erdőben el-rejtvén, mint a' hegyi tolvaj mindenfelé ólálkodott. Azomban mind ezekről semmit sem tudván Gr. *Salm* 300. tálókőzi szekereket küldött azon erdőbe, hogy azok által a' Győri várnak erősítésére szükséges fákat, és vesszöt viteffen, a' kik melle 12. száz német és magyar katonát rendelt őrizetre. Leg-ottan hogy *Lufli* Bafa a' szekereket meg-sajditotta, mingyárt ki-ugrott les-helyéből, és a' szeker vonó barmoknak ragadozásához fogott. Kiknek lá-

tafára az őriző katonák a' szekerekről le-
ugrándoztak, a' Delyrekkal őszvetfaptak, 's
közzülők le-is vagdaltak egynehanyat. A'
parasztoknak 's katonáknak kiáltása miatt
meg-bódult *Lustl* Basa azt gondolta, hogy
Gr. *Salm* egész feregével együtt megyen, és
hogy nagyobb fietségnek okáért a' gyálogfágot
szekerekre ültette, azért mingyárt vissza-is fu-
tott, és mindeneket, a' mellyekét látott 's tapasz-
talt, *Arslanesnek* meg-beszéllette. Minémű
változást okozott légyen ő benne e' remény-
telen izenet, abból világos, hogy mingyárt
vissza-küldötte az ostromló ágyúkat Szekes-
fejérvárra, Palotának ostromát felbe-hagyta,
és mind ő maga, mind egész hadi serege
nagy félelem között el-futott.

§. 244.

Arslanesnek illy gyalázatos el-távozása
után *Tári György* az ellenfégnak hátra ha-
gyatott táborát el-foglalta, és ottan *Salm*
Grófót, a' ki azután harmad nappal 14. ezer
emberrel ment segítségére, örömmel fogadta,
az őriző katonákat a' nyert prédából meg-
vendéglette, a' maradékot közöttök fel-osz-
totta, és Gr. *Salmnak* meg-egyezőséből *Tári*
Mártonra bizta Palotának gondviselését, ő
maga pedig, *E. Török Ferentz*, *Gyulafy László*,
és más nevezetes tisztekkel együtt Vesz-

primnek ostromlásához fogott, mellyet ámbár keményen védelmeztek legyen-is a' törökök, ő mindazáltal a' köfalakon üttetett réseken bátor katonáival együtt bé-rohanván, rajtok győzedelmeskedett, az ellent-állokat minden személy választás nélkül meg-ölette, a' török asszonyokat és gyermekeket rabfágra vitte, a' várban találtatott pénzt, marhát és arany's ezüst edényeket a' vitézek között fel-osztotta, és a' várnak gondviseletét *Szétféni Mihályra* bizván, maga *Tata* alá ment, a' hadi bé-vett szokás szerént egy bé-küldetett trombitás által a' várat fel-kérlette, és mint-hogy sem jó, sem rossz választ nem-kapott a' fő-vigyazótól, mingyárt hozzá-fogatott az ágyuzáshoz, a' köfalakon üttetett réseken bé-rohant, az egész őrizetet a' belfő várba szorította; kiknek, nem lévén a' segítséghez semmi reménységek, a' győzedelmeknek szabad tettéferre bizták, mind a' várat mind pedig magokat.

S. 245.

Még ezek tsak elő-járó postái voltak annak a' szörnyű tűznek, melly a' Tisza és Duna, a' Körös és Maros, és Dráva's Duna közt fekvő magyar tartományokat egyszerre el-borította, és a' mellynek el-aluvását, ő maga a' sok hadi nyughatatlanfágok, és resz-
ke-

keve vénység miatt el-erötlenedett *Soliman* sem érhetette-el. Nem a' Maximilián Tízszártól 's Kiralytól vett bosszúságnak visszonozása, sem nem a' János Zsigmondnak segítségére való hajlandósága; hanem inkább a' vele született fene természet, kevélység, a' győzedelmekben való telhetetlenség, 's kiváltképen a' keresztény vallásnak szivében meg-gyökerezett gyűlölsége, indította őtet azon tűznek gerjesztésére. Annakokáért a' Nátoliai Beglerbéget az Ásiai feregekkel, és a' Matzedóniai, Thrátziai és Peloponesusi Akangifokkal Sofiához (p), a' Perekopi és Krimiai fene Tatórokat Siliftriához, előre el-küldötte, ő maga pedig sz. Iván havának első napján 1566-dik esztendőben, a' Spahí-Oglanokkal és Jantfárokkal Konstantinápolyból ki-indult, és Drinápolyhoz érkezvén, a' mint fellyebb, (§. 242.) említettük, *Pertaffa* Basát Gyulának ostromlására küldötte, és hogy a' környül-állásokhoz képest ő néki segítségére lehessen,

Ff 2

föt

(p) *Akangifoknak* neveztetnek azok az Osmáni szabad katonák, a' kik a' Tízszártól és Birodalomtól semmi zsoldot nem-kápnak, - és tsupán tsak zsákmányból élnek. Az illy szabad katonák ritkán szoktak a' foglyoknak megkegyelmezni, hanem hogy a' keresztény füért igirt aranyat el-nyérhesfék, minden irgalom nélkül le-nyakazzák őket.

főt hogy az egész Tisza 's Duna között fekvő Magyar Országot-is tökéletesen birodalmába vethesse, ő maga elsőben Ujernök ostromlásához készült és indult, mindazáltal e' szándékát azután meg-változtatta. Erre pedig *Mehemet Kilergl* Basának, Bosniai új helytartónak szerentfétlensége adott néki alkalmatosságot, a' kit oda való utazásában *Zrini Miklós* által Szigetvárból ki-küldetett *Alapy Gáspár* 1400. emberrel Siklós alatt éjelen meg-támadván, 300. testörzö lovas katonáit meg-ölte, sok tizfra tábori sátorokkal, arany 's ezüst edényekkel, betes ruhákkal és fegyverekkel, és 17. ezer arany peuzel meg-rakatott tar-szekerelt, el-foglalta, és örömmel ment vissza Szigetvárba. E' történetnek hallására úgy annyira fel-indult *Solimán*, hogy mingyárt meg-változtatta szándékát, és Eger helyet Szigetvárt szállottamag.

§. 246.

Az alatt, hogy a' reszkető szakállú *Solimán* végfő bosszúságának ki-okadására alsó Pannoniába indult, *Pertafá* Basa-is hozzá kezdett a' Gyulai várnak ostromához, és nem gondolván a' napnak sz. Jakab holnapj hévfégével, minden meg-szűnés nélkül lövöldöztette a' küfalakat. *Kerecseny László*, kinek gond-

gondviseletére volt ez a' var és az ottan fekvő 600. német katonák bizattatva, addig, míg *Hennyei Mihlós*, *Ocharovits Demeter*, *Marinitfi Ferentz*, *Bulásdy Márton*, *Jász Lukács*, *Földvári István* és *Gétsi János* életben 's egefségben voltak, dérekasan viselte magát, és fok károkat tett az ostromló ellenfében. Ellenben mihelyt az említett vitéz tisztek közül némellyek sebben, mások más-félé nyavalyában meghóltak; mihelyt a' bástyákon 's kőfalakon ki - szegeztetett nagy ágyúk közül három, a' pattantyúfoknak vi-gyazatlanfága, és a' sebes tüzelés miatt szelylyel pattant, és a' környül álló emberek közül, sokakat meg ölt 's meg-sebesített; mihelyt az ellenfének minái fok helyen meg-erőtlenítették 's le-rontották a' kőfalakat: min-gyárt reszketni 's tántorgani kezdett ez a' nyúl-fzivü fő vigyázó, és noha elég próbáit atták az őriző katonák vitésségeknék és hű-segeknek; ambar az ostromló ellenféggel való tlatazásokban mindenkor győzedelmeskedtek; ambar *Gétsi János* és *Földvári István*, vele ellenkező szándékkal lettenek légyen-is: ő mindazáltal *Pertasa* Basának kegyelmességében való bizodal-mában, töle 8. napi fegyver-fzivést kért és nyert, olly fel-tétellel, hogy az alatt a' nagy Váradi Kapi-tánynak, *Somlyai Bátori Kristóf* főgorának közben-járása által, a' várnak önképen való

fel-adásában az ellenféggel meg-egyezhessen. El-is ment oda *Bátori*, de a' midön *Peraffa* Bafa által egynehány török tisztekkel együtt a' várba bé-kiüldötett volna, *Kerecséni* sógorával kezét fogván, titkon egy tzedulát nyomt markába, mellyben a' további álhatatosságra kérte, és rövid időn menendő segítséggel biztatta ötet, és azt-is jelentette önéki, hogy már *Pertaffa* meg-únta az ostromlást, és bizonyosan felbe-fogja azt szakasztani, tsak hogy ő, t. i. *Kerecséni*, vitézi módon vifelylye magát. Ellenbe hogyha ő az ellenféggnek meg-hodolánd, nem-tsak bé nem fogja *Perraffa* Bafa igireteit tellyesíteni; hanem, a' mint már ő meg-sajditotta, vagy erőszakosan meg-fogja ötet ölni, vagy a' halálnál-is keservefőbb rabfágra vinni. E' jó tanátsnak nem tsak nem-engedelmeskedett *Keretfény*, hanem sz. Mihály havának első napján *Pertaffával* úgy egyezett-meg, hogy mind ő, mind az őriző katonak házi bútorokkal 's fegyverekkel együtt szabadon botfátassanak, a' sebes katonáknak 's portékáknak el-vitelére 400. szekerek rendeltessenek, mindeneket, a' hadi szerzámokon kívül magokkal együtt el-vihessék 's a' t. Midön harmad nappal azután, a' meg-egyezés szerént az őriző katonák a' várból ki-költöztek volna, allig mentek ki annak kapuján, midön immár a' Spáhibik és Jantfárok a' tár-szekereket el-ragadozták,

ták, az ellent-állókat le-vagdalták, magát *Keretséni*-is meg-kötözték, es mind az egészséges, mind az egészségtelen katonákat rab-ságba küldötték. *Gétzi János* és *Fekete De-meter* gyors paripájokon el-futottak, *Zsitfi György* és *Sereny Miklós* a' nádas helyre futván, következő éjel bátorságofabb helyre vonták magokat, *Kelidi István* a' gyalog seregnek ezredese a' Martalótfoknak kezébe esvén, 40. ezer aranyon váltotta meg magát, a' kik az egészséges katonák közül el-futhattak, azok rész ízerént nagy Váradra, rész ízerént más közelebb való városokba mentek, a' beteg és sebes katonák többire meg-hóltak, a' kik még életben meg-maradtak, azok idővel nagy summa pénzen váltakoztak-ki, *Keretséni* pedig Nandorfejevárra vitetett fogfágba, holott II. *Schimnek* parantfolattyára meg-fojtatott, és így el-vette félel-mességének 's az abból folyó könnyen-hívésének érdemlett jutalmát.

§. 247.

Az Osmáni bosszús Fejedelemnek retten-tő hadi készületeit *Maximilián* Tsfászár sem nezhette bé-húnyt szemekkel, hanem a' Dráva és Mura vize között fekvő tartománynak őltalmát *Károly* Auslriai Hettzegre; felső Magyar Országnak *János Zsigmond* ellen való

védelmesét *Svendi Lázarra* bizván, magais Kis-Affzony havának 15-dik napján Betsből ki-indult, és magyar Óvár mellett őszve gyüllött roppant hadi seregét meg-vizsgálta. Ez az egész sereg magyar, német és olasz nemzetbeli katonákból állott. Az ennél szorgáló nevezetes hadi tisztek voltak; a' Nemetek közül: *Ferdinand* Auszriai Hertzeg, *Wilhelm* a' Baváriai Fejedelemnek öttse, *Gr. Schwartzenburg Ginter*, *Harrach Lendrt*, *Filep* Badai Marchio, *Ungnád Lajos*, *Hardeck Bernát*, és *Gr. Salm*; a' Magyarok közül: *Oláh Miklós* Esztergomi Érsek; *Igaz Antal* Egri-Bornemisza *Pál* Nyitrai, és *Forgáts Ferentz* N. Várad Püspökök. Ennekfelette *E. Bátori András*, *Dersffi István*, *Dobó István*, *Tahi Ferentz*, *Mérei Mihály*, *Gyulafi László* és *Battyán Böldisár*. Az Olaszok közül: *Alfons* Ferráriai Hertzeg, *Columna Prosper*, *Caesi Angyal*, *Strozza Filep*, *Castaldus Alfons János*; Frantzia Országból *Károly* Gvisiai Fejedelem és mások, kiket nem-is említek. E' nevezett tiszteket sátorába hivatván a' Császár, velek együtt a' hadakozásnak további folytatásáról tanátskozott. *Soliman* Császárnak hadi fortélyait jól-ismerő magyar tisztek meg-egyeztek ugyan mindnyájan abban, hogy őtet meg-kell támadni, annak módjában mindazáltal különböztek egymástól. *Forgáts Ferentz* N. Várad Püspök Esztergom

varosának meg-fzallását javasolta, mellynek meg-tartásáért *Soliman* Szigetvárt oda hagyáná, 's őket fel-fogná keresni, kivél hogyha meg nem akarna a' Tsfászár útközni, az alatt, míg Esztergomhoz menne az Ellenfég, vissza lehetne Austriába vonódni. Ezt a' gondolatot *Tahi Ferentz* is jóvá hagyta. Némellyek, 's nevezetesen *Battyán Ferentz*, a' ki nagy vénfége 's erőtlenfége miatt jelen nem lehetett, küldött levele által azt javasolta a' Tsfászárnak, hogy N. Györnél szálljon táborba, de maga magát ne szerentféltesse, hanem küldjön elegendő hadi fereget *Solimann* ellen. — Ellenben az Olasz 's Német Vezérek, kiváltképen *Sveny Lászár*, a' kihez leg nagyobb bizodalma volt a' Fejedelemnek, jobbnak állították az ellenfégnek tartóztatását, mint ellene való menetelt, 's vele való meg-útközést, kiknek leg-inkább engedett a' Tsfászár, és N. Györnél táborba szállván leg-kisfébbet sem mozdított; hanem tsak szunyadozó szemekkel nézte Szigetvárnak veszedelmét.

S. 248.

Az alatt *Soliman* Tsfászár Harfányhoz érkezvén előre Szigetvárhoz küldötte a' Nátoliai Beglerbéget az Aflai Spahikkal, és *Aliportugus* Thopdsji-Basit az ágyúzó eszközökkel,

kiket sz. Jakab havának utolsó napján magais követett a' Spáhikkal, Jantsárokkal Akangifokkal és Afsapfokkal, és oda érkezésekor olly tüzet adatott a' nagy és apró lövöldöző szerfzámokból; mellynek ropogása alatt a' föld meg-rendült, és a' ki-lövetett puska-pornak fülte miatt a' tiszta ég meghomályosodott. Gr. *Zrini Miklós* Szigetvárnak akkori fő-vigyazója látván az ellenfégnak le-telepedett fokfágát, az agyúkat a' köfalakra vonatta, a' bástyáknak őrizetét a' várban lévő tisztek között fel osztotta, 2500. emberből álló őriző feregét, és annak fel-főbb 's alsobb rendű Elő-járóit a' belső várnak udvarára gyűjtötte, holott mindnyájokat hazájokhoz, uralkodó Fejedelmekhez mutatandó hűfégre Elő-jaroikhoz való engedel-mességre, őseiknek virtufáról való meg-emlékezésre, a' ferény vigyázatra, az ellenféggel való bátor viaskodásra, és hűfegekre bizatott erősségnek utolsó tsepp vérekig való védelmezésére kérte 's intette, szemek eleibe terjesztvén mind azokat a' hasznokat, mellyeket áthatatos viteffégek által fognának nyerni, és azokat a' károk-at-is, mellyek a' tunya, hűfégtelen és félelmes katonákat szokták követni. Arról-is meg-győzte őket, hogy nagyobb dítfőség legyen vitézi módon meghalni, mint az ellenfégnak markába esni. Ezokaért halállal fenyegette mind azokat,

valakik Elő-jároiknak nem-engedelmeskednek, és kötelességeket el nem követik, a' kik vagy el-alufznak a' vigyazatokon, vagy hitetlenül el-haggyák azokat, és a' kik leg-kissebb szóval-is emlékeznének a' várnak önképen való fel-adafáról. Vegezetre, azt-is meg-hagyta nékik, hogyha ő magát valamely szerentséltenség követné, t. i. vagy febbe esne, vagy meg-halna; tehát akkor *Alapy Gáspár*nak, mint néki magának úgy engedelmeskedjenek. Mind ezek után jobb kezét az ég felé fel-emelvén, és katonáival is fel-emeltetvén, őket a' hazának és Királynak hűségére meg-esküttette, a' tárházaknak gondviselőit elő hívatta, és maga el-rendelte azt, mennyi zsoldot, kenyeret, 's elefőget adjanak naponkent egy katonának. Utólyára egy akasztó fát tfináltatott a' külfő várnak piatzán, és mingyárt egy kűz katonát akasztatott arra, a' ki tiztye ellen fegyvert rántott, hasonló halállal fenyegette mind azokat, valakik vagy Elő-jároiknak nem-engedelmeskednek, vagy a' hadi törvényeket meg-rontyák.

§. 249.

Mihelyt Szigetvár alá érkeztek az Osmanok, mingyárt hozzá fogtak az ellenfégeskedéshez, és *Aliportugus Thopdsji* Basinak ren-

rendelése szerént, elsőben-is az újvárosi gyenge töltéft kezdették szellyel-hányjni. *Zrini Miklós* nem akarván annak óltalmazása által az őriző katonáknak számát kissebitni, mingyárt fel-gyújtatta az új várost, annak minden épületeit, tífűreit, kerteknek fővényét, és a' gyümölts termő fakat-is porrá égettette. Hasonlóképen akart az ő várossal-is bánni, de mivel az a' gyalog sereg, melly ez előtt 10. ezrtendővel *Stansits Horváth Márknak* kormányása alatt sok próbáját adta vitézségének, most-is nagyon esdedezett annak megtartáért, szándékát 's parantsolatlyát meg-változtatta. Az új város tüzének el-alavása után mingyárt egynehány nagy ostromló ágyúkat vonatott *Aliportugus* Basy annak piatzára, mellyekből mind az ő váraft, mind a' várat lövöldöztette, a' fántzokban lévő vizet mellesleg áfatott árkokba vétette, a' belső várban álló toronynak tetejét, az abban lévő órával és harangokkal le-lövette, és egynehány helyen a' bástyákat-is meg-károfitotta. *Radvany* és *Dandó* öreg, 's próbált vitezsgü gyalog Kapitányok nem-türhetvén tovább *Aliportugusnak* nyughatatlankodtató negédségét, *Zrini Miklósnak* engedelmevel, 200. régi katonákkal ki-tfaptak az ostromló ellenfégre, és az árkokat áfó Assapsokra, a' munkásokat el-tűzték, az azokra vigyázó Jantfárokkal élve kaptak, sokakat meg-öltek,

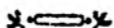
a'

a' többit el-kergették, az ágyukat el-foglalták, fűtő lyukaikba vas ékeket vertek, az ágyús talyigáknak kerekeit 's tengelyeit öszve vagdalták, 's halzontalanokká tették. Mint-hogy pedig a' támadott nagy lármára minden felől számos ellenfég futott öszve, úgy annyira, hogy lehetetlen volt ott a' magyar gyalogságnak tovább meg-maradni, visszavonták magokat a' városba. E' hátralásban mind *Radvány*, mind *Dandó* Kapitányok elvesztették életüket, kiknek testétől el-vágtatott fejét, az Osmanok a' várban lévőknek rettentésére hosszú rudakra ütöttek 's úgy mutogatták.

S. 250.

Mennél vitézebben viselték magokat az őriző katonák, annál inkább öregbült *Aliportugus* Basinak ellenek való haragja, 's annál inkább mesterkedett ő az ő városnak 's várnak meg-vételében. Annakokáért, hogy az azok körül lévő motfáros helyeket által-járhatóvá tehesse, egynehány ezer, hat lábni szélességű, vesszővel keményen meg-fonatott erős kasokat készíttetett a' szomszéd erdőkben, azokat az ingoványos helyekre rakatta, melyeken nem csak által járhattak a' jantfárok; hanem e' mellett az előre pásit-hatal 's követel meg-töltetett nagy hordókat, és marha

bőr.

bőrrel, gyapjúval 's gomba taplóval keményen meg-tömetett zsákokat-is által hőmpölygethették, mellyek mellett el-rejtezván sokakat agyón lövöldöztek a' bástyákon vigyázók 's járók közül. — Minekutánna az ó városnak 17. napi ostroma után egy nagy rést ütöttek volna annak töltésén, a' Jantfárok azon bé-rohantak, öszve kaptak az öriző magyar katonákkal, közülök sokakat megöltek, az életben meg-maradtakat a' várba üzték, 's ekképen az ó várost el-foglalták. E' tlatázásban veszték-el *Báthi Péter*, *Deák Balás*, és *Györi Mátyás* nevezetes magyar századosok, itten lövettetett *Sexudi Maté* ezredesnek mind a' két térde keresztül, a' kit az után az Osmanok a' külfő várban megöltek, és nem-tsak minden gyűjteményét, hanem még feleségét és gyermekeit-is holtig tartó el-foglalták 's rabfágra vitték.

§. 251.

Aliportugus Basinak, az ó városnak megvételeiben mutatott serényfégéért, 200. aranyat ajándékozott *Soliman* Tászar, (igen nagy ajándék egy Tászaroknak Tászarától egy olly vitézi virtufért) és sok hizelkedő szókkal kérette ötet arra, hogy a' várnak ostromlásában-is hasonló hivatást mutasson. Melly dolgot *Aliportugus* ritka szerentfének lenni tart-

tártván, annakutánna szorgalmatoſságát megkettőztette, és két nap múlván két oldalon kezdette a' külfő várnak falait ágyúztatni, holott midön imitt amott vigyazatlánul jart 's költ, és az ostromló katonákat szüntelen biztatta és üntatra volna, szakállát gégéstől együtt el-horta egy várból ki-repült ágyú golyobis, 's egy szempillantás alatt ki-üzte kevély lelkét testéből. Kinek szerentfétlen halálát, nem tsak a' katonák, hanem még maga *Soliman*-is felettébb sajnálta, és a' meghóltnak helytartójára *Sejfedin* Bafára bizta Szigetvárnak további ostromlását (q). Nem kisebb serényféggel folytatta ez a' réa bizott dolgot, a' meg hólt *Aliportugusnál*, és minekutánna két napon szüntelen ágyúztatta volna a' nagy kapu mellett fekvő bástyát, végtére le-rontoita azt, holott a' Jantlárok bé-ütvén, öszve kaptak ugyan az őriző katonákkal, de tsak ugyan ki-üzettettek onnan,

és

(q) Ez az *Aliportugus* Bafa eredetére nézve Portugallus volt, a' ki még gyenge ifjúságában a' tengeri tolvajoktól el-ragadtatván, *Hajradin* Bafa nagy Vezérnek adattatott ajándékba, 's ennek hadi iskolájában nevedvén, belőle igen okos, bátor és nevezetes Vezér vált, 's végtére Thopdsji-Basíságra emeltetett.

és fok embert 's tiszteket, 's azok között az Egyptomi Beglerbégét 's azon kívül két zászlókat el-veztettek. Melly szerentfétlen történeten meg-búfúlt Jantfárok, három oldalon is kezdették a' várnak kerítését ágyúztatni, és az azokon üttetett réséken bé-is rohantak; de még ekkor sem érhetek-el végeket, sőt annyi ember el-húllott közülök, hogy a' fántz tsak nem tele tölt a' dög testekkel. További szerentfétlenségeknak el-távoztatására tehát, éjel mentek az úgy nevezett Helyei bástya alá, és annak fundamentomát ki-ásván, nagyon el-erőtlenítették azt, és noha itt-is fok ember el-húllott közülök; de minthogy szüntelen szaporodott az ostromlónak száma, és a' tölgy-fa gerendák - is mellyekből t. i. a' bástyák voltak készitve, meg-gyúllottak, meg nem lehetett a' minafájt akadályoztatni; valamennyiszermindazáltal a' Jantfárok az úgy nevezett Nádasdi bástyát ostromlották, mind annyiszor vissza verettettek onnan, és maga *Zrini Miklós* vagdalta le elsőben-is azokat, a' kik arra fel-hágni mérefzlettek.

§. 252.

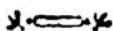
Minekutánna a' kegyetlen tűz a' külső várat egészen el-borította, és azt sem az északi szélnek dühösége, sem az ostromlók-

lőknak szüntelen való ágyuzása miatt meg nem lehetett volna óltani; kéntelen volt *Zrini Miklós* a' bellő várba szorúlni. Valami tsak a' külfő várban volt, és valamit még a' tűz meg nem eméltett, mind azt, mint valami éh farkafok el-ragadozták az ostromlók, és mint az ebek a' velős kontzon, úgy veszekedtek egymással az ott nyert prédán, a' szegény öríző katonákat minden elefégek-től meg-fofztottak, úgy annyira, hogy nékik ezer véka liszteknel egyéb nem-maradott, abból sem lehetett a' kementzéknek szükségé miatt elegendő kenyeret sütni. Ennek-felette sem bé a' varba, sem onnan ki fenki nem-jöhetett, és akarki mutatta légyen magát a' bástyakon, mingyart le-lövetett a' Jautfárok által. Utollyára 2. nagy és 8. apróbb ágyújoknál több nem-maradott, *Maximilián-tól*-is, a' ki 125. ezer emberrel N. Győr alatt hevert, semmi segedelmet nem-reménylhet-tek. — Az idő alatt, hogy *Sejfedin Bafa* ekként izzadozott Szigetvárnak ostromlásá-ban, *Soliman Tfászár*, ez a' Magyar nemzetnek kegyetlen ostroma, életének 76-dik, 's uralkodásának 46-dik esztendejében has-folyás miatt meg-hólt, és szüntelen keresztény vérnek italára vágyódó lelkének szomjú-fágát, egyszerre meg-óltotta a' pokolbeli viznek itala. Mivel tudta azt *Mehemet* nagy Vezér, hogy *Soliman* halálának hire a' ha-

Ojm. III. R. III. Sz. G g da-

dakozásnak folytatásában nagy változást az osmani hadi seregben félelmet, az ellenfélegben pedig bátorfágot fogna szerezni, mind addig titkolta annak halálát, valameddig Szigetvárt meg nem vette, és *II. Sélím* Solimannak fia és birodalombeli örököse Nandorfejevvarra eleibe nem-jött, és hogy azt a' meg-hólt fejedelemnek belső udvari tfeledei 's tisztei, u. m. a' *Chafinehdar-Aga* és *Hekim Effendi* ki-ne mondhattak, mind ket-tejét meg-ölette, a' várnak ostromlását sü-gette, *Zrini Miklóst* minden részről szorou-gattatta, tüzes golyóbifokat, gránatokat, és fok ezer, puska-porral, szurokkal, kénkö-vel, 's más égő materiákkal meg-töltetett nagy tserép kantfókat hányatott a' belső vár-ba, mellyek szellyel pattanván meg-gyújtot-ták az épületeket, és szörnyűtüzet tfináltak. Mind ezekből által látván azt *Zrini Miklós*, hogy lehetetlen volna a' várat az ellenfég-nek dühösfégtől meg-tartani, és vagy el kellene néki veszni, vagy a' halálnál-is ke-fervefebb rablágba esni; vérrel könyvező szemeit az egekre vetette, felyem köntöfét, kótfak-tollakkal 's drága kövekkel ékeskedő füvegét, és ditsőséges őseiről réa maradt kardját belső inafa által elő vitetvén, azok-ban fel-öltözött, erfényében 100. aranyat tett, két karjára arany peretzeket vont; és mint bús 's bolizús ember szokott tfelekedni,

magában így beszélt: *Engemet ugyan Törökök, míg csak lelkem testemben piheg, 's míg karjaimat bírom, lántzon táborotokban nem-hurtzoltok, kézsőbb vagyok hazám mellett dicsőségesebben meghalni, mint gyalázatos rabfágatokba esni 's a' t.* Azután parantfolattyára várakozó vitézeihez ki-menvén, ekként szölköztetötte meg-öket: „Magatok láttjátok vitéz „ társaim, mire jutottunk, 's melly irgal- „ matlanúl bánik velünk a' gonosz szerentse, „ nem az ellenségnek vitézsége és ereje, ha- „ nem a' kegyetlen tűz nyomott el bennün- „ ket. Nem azért jöttem hozzátok, hogy „ titeket e' szomorú környöl-állások között „ vigasztallyalak 's tanátsfollyalak, hanem „ hogy szemetek eleibe terjesztem végső ve- „ szedelmeteket. A' meg-haragudott termé- „ szettel és bal szerentsevel tovább nem-küsz- „ ködhetünk. Minap én tinektek, ti pedig „ ennékem arra esküttetek-meg, hogy min- „ denkor kélszek leszteek velem együtt élni „ és halni; mostan azért arra kérlek 's int- „ lek titeket, és azt javaslom tinektek, „ hogy inkább halálunk által petfétellyük „ meg előbbi vitézségünket, 's kerestett di- „ ctsöslégünket, mint gyalázatos rabfágban „ éllünk. Annyira irigylette a' gonosz sze- „ rentse a' mi virtusainkat, hogy immár „ fegyverünknel 's vitézségünkrol emlékező „ szivünknel egyebet nekünk nem-hagyott,

„ és ha a' fegyvertől rettegünk , gyalázatos
 „ és örökös rabfágba esünk. Annakokáért
 „ meg-útálván a' gyalázatos életet, keressük
 „ a' dítfőséges halált, rohannyunk az ellen-
 „ ség közé , 's mutassuk-meg azt utólyára-
 „ is, hogy mi betűletesen éltünk, és bátran
 „ 's dítfőségesen kívánnunk meg-is halni,
 „ szerezzünk magunknak e' tfelekedetünk ál-
 „ tal, mind késői maradékaink , mind az
 „ egész világ előtt kedvefféget 's örök em-
 „ lékezetet. Rajta kedves vitézim, kövesfe-
 „ tek engemet, és ne engedjétek, hogy a'
 „ kevély ellenség vas lántzokat köflön ke-
 „ zeitekre labaitokra , és nyakatokra, és
 „ hogy holtig tartó rabfágra vigyen titeket.
 „ 's a' t. (r).

§. 252.

Zrini Miklósnak e' dítfőséges beszédére,
 mellynek hallafára még a' Marpésiai köszik-
 lak között született 's nevededett tigris köly-
 köknek szive-is el-olvadott volna, annyira
 fel-buzdúltak előtte álló hűféges katonái,
 hogy mingyárt széllyel hányták paifokat,
 melly-

(r) Vid. ISTVANFFY Histor. Libr. XXIII. ad
 a. 1566.

melly - vasokat, físfakjokat és pántzélokat, mellyeiket a' seb-vételre meg-mezitelenítették, kardjoknak hüvelyeit-is el-vetették, és me-zitelen szablyájoknak markolattyát kezek-be szorítván, kezek voltak kedves vezérek-
kel együtt élni és halni. Ekkor ö-is vérrel forgó szemeit a' meg-haragudott egekre vet-vén, *Uram Jesus ségelyt* kiáltott, a' belfő vár-nak kapúját fel-nyitatta, a' már előre el-készítettett ágyúk által egyszerre 600. Jan-tsárokat terítettett a' földre, *Juranits Lörintz* jeles ifjú tisztet a' Tf. K. zászlóval előre kül-dötte, utánna ment ö maga 600. vitézeivel, az ellenség közé rohant, és velek együtt, mint a' meg-búfúlt oroszlan előre hátra, job-ra 's balra forogván, a' kit eles fegyveré-vel el-ért meg-ölte, és még akkor-is, midőn már jobb mellyén által lövetett, meg nem szünt kedves vitézeit bátorítani, 's őket néki tett fogadásokra emlékeztetni, mind addig, mig jobb szeme 's füle között fejébe lövetett go-lyobis dítzfősleges lelkét testéből ki nem-ütötte. Hasonló vége volt a' többinek-is, és négyen kívül, mindnyájan le-vágattattak a' dühös ellenség által. Az itten el-veszett hadi tiszték között *Papratovits Farkas, Kobáck Miklós, Patasits Péter, Bajoni János, István-szi Pál* és *Tsaky György*, leg-nevezetesebbek voltak. *Alapy Gáspár, Orsitz István* és *Ge-retzi Bértalan* Zrininek belfő titoknokja élet-

ben marattak, és azután nem-fokára *Zrini György* által a' fogfágból ki-váltattak. *Zrini Miklósnak* fejé testétől el-vágattatván, imitt amott hordattatott a' török táborban, annak-utánna Gr. *Salmnak* küldetett ajándékba, a' ki azt rözfa vízzel meg-mosztatván, és drága fü-szerfzámokkal meg-füstöltetvén Tsfaktornyáig kifirte egész hadi seregével együtt, holott az nagy halotti pompával eltemettetett; testét pedig, mingyárt fejének el-vágattatása után a' Bányalukai Bafa *Mustafa* Szigetváron a' földbetétette. (s).

§. 253.

Valamit találtak az ehes Jantfárok, mind el-prédálták azt, *Zrini Miklósnak* köntösét, fegyverét és paripait *Aly* Jantfár-Aga tartotta-meg magának, a' szegény kerefstény affzonyok gyermekek és szolgák, egy szoval, valakik még ottan életben találtattak, rabfágra vitettek. Az alatt hogy a' Jantfárok a' várnak minden szögét, lyukát, pintzéit és rejtek-helyeit visgálták, és keresték a' prédát,

(s) Historiam Obsidionis Szigethanae egregie descripsit LEUNCLAVIUS in Annalibus Sultanorum Othmanidarum Francof. 1588. 4to et NICOL. ISTVANFFY Histor. L. XXIII.

dát, a' puska-por tartó torony, mellyben még fok száz mázsa puska-por, kenkö, szurok, és más effélé könnyen tüzet kapó materiák voltak, meg-gyullott, minden közel lévő épületeket szellyel-hányt, és 3000. Jantfárnál többet vért agyon, a' kik rész szerént a' küfalak alatt temették-el, rész szerént a' puska-pornak ereje által a' levegő égbe vettétvén diribról-darabra szagattattak. Az honnan ki tettik, melly drágán vették legyen meg az Osmanok Szigetvárt. Meg-holt *Soliman* Tsfászár, hadi seregének szine elveszett, és egyedül a' Jantfárok és Spáhiik közül 30. ezeren húltak - el e' nevezetes ostromlás alatt, hát a' többi Osmani katonák közül hany ezer veszett-el itten? mennyi veszett-el Drinápolyból való ki-indulásoktól fogva Szigetvárig való jövetelekig, és innen oda való vissza-terésekig? Hátha még *Soliman* halálának hite ki-nyilatkozódott, és *Maximilián* Tsfászár utánnok méreszlett volna menni, mondhatom, könnyen el-lehetett volna az egesz Osmani roppant tábort törölni. Mind ezeket előre el-látta *Mehemet* nagy Vezér, és e' vólt az oka, hogy ő, mind Szigetvárnak meg-veteléig, mind annakutanna szorgalmatossan titkolta a' Sultánnak halálát, mind addig, mig *Nandorsejérvárra* nem ért, és *Sélim*-is *Solimannak* fia és birodalmának örököse oda nem érkezett.

Az alatt, hogy *Soliman* Tláfzár, és *Me-hemet* nagy Vezér Szigetvárnak ostromlásában foglalatostkottak, más felől *Mahmut* Szekesfejérvári fő vigyázó, és *Osman* Karamániai helytartó Bafa nyughatatlankottatták az Auszriai hadi sereget. Többi közt, sz. Mihály havának 9-dik napján, két rendbeli Spáhikat allítottak lesbe, egyiket N. Győrön alól Gönyönél, másikát Kómárom és Szöny között. Minekutánna az elsőbök a' szénázásra és fa-vagásra ki ment magyar és német lovasok közül egynehanyat meg-öltek volna, *Túri György* gyors hufzárjaival lóra ugrott, 's utánna ment az ellenségnek. *Mahmud* bizván katonáinak fokfagában, és abban is, hogy a' Magyarok a' lestői való félelem miatt nem fogják ötet messze üzni, utjában imitt amott meg-állapodott, és öszve-is kapott az ötet üző magyarokkal; de minekutánna a' vafas katonáknak közelgetését észre vette volna, elébb állott, és a' Bakonyerdő szelén újjobban le-telepedett. *Túri György* sem-tágitotta az üzést, hanem mindenütt nyomába ment, és fokakat-is meg-ölt a' Spáhik közül. Mellyet *Mahmud* Bafa sem vett tréfára, hanem katonáival együtt a' Bakony erdőbe futván, a' hová lehetett el-rejtezett, mindazáltal tsak ugyan el-nem kerülhette a' gyö-

zedelmeknek kezét, hanem mind ő, mind katonái közül fokban fogfágba estek. Ő magát hét zászlóval és dobbal *Maximilián* Császárnak küldötte *Turi György* ajándékba, mellyért nem csak nagyon megdítírte ötet a' Fejedelem, hanem e' mellett, az egész hadi feregnek láttára egy arany lántzot függesztett nyakába, és ötet az úgy nevezett aranyos vitézek közé számlálta (1). A' miniszterentfétlensége volt Mahmudnak, épen olyamba esett *Osman* Karamániai Bafa-is Komárom alatt lefelkedő katonáival.

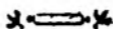
(1) Ez az aranyos vitézi rend (*Ordo equitum auratorum*) másként arany farkantyús rendnek neveztetik, azért, mivel annak tagjai, nyakokban arany lántzot, tiszmájokon pedig aranyos farkantyút viseltek. Ennekelőtte nagy betsben tartatott a' Magyaroknál ez a' vitézi rend, és annak tagjai a' Királyok koronáztatásának idején szoktak választatni, a' midőn a' meg-koronaztatott Király Pofonban a' Frantziskánusok templomának ajtajában, a' szent misének végződése után meg-álván, maga előtt a' magyar fő rendeket ki-botfátotta, és azoknak vállát, a' kiket ezen vitézi rendbe fel-akart venni, sz, *Istvánnak* kardjával illette,

Viss Albert Maximiliánnak Konstantzinápolyba mulató követe, tapasztalván azt, hogy II. *Sélim* Sultán meg-hólt attyának nyomdokait követi, és mind vizén, mind szá-azon nagy hadi készületeket tétet, el-nem mulatta azokról Fejedelmét tudósítani. Ahoz-lépeft *Maximilián*-is mingyárt Ország gyűlést hirdettetett Pofonba, és noha eléggé tapasztalta a' Nemzetnek magához való szeretétét, és segitfégre való készségét, mindazáltal fajnálván hazánkknak inségét és nyomcrúfágát, az Ország Rendeinek meg-egyeztélével *Igiz Antal* Egri Püspököt, és *Tiffenbach Krisztofot* a' fényes udvarhoz követtségbe küldötte, 's attól békefféget kért, és nyert legkiváltképen azért, mivel már akkor e-vólt a' Divánba végezve, hogy Cзыprus szigete miatt a' Velentzei köz-társaság ellen had inditafson. Ez a' mostan kért és nyert békeffég 8. esztendökre vólt meg-határozva, olly fel-tétellel, hogy mind a' két Fejedelem tökelletesen meg-szünnyön az ellenfégeskedéstől, és hogy mind egyik, mind másik maradjon meg annak birtokában, a' mit a' múlt esztendüben fegyvere által el-foglalt(u).

Ez

(u) Vid. ISTVANFFY Hiftor. Libr. XXIV. ad a. 1567.

Ez utólsóbb pont leg-jobban meg-fértette *János Zsigmondot*, mivel ő azokat a' felső Magyar Országi városokat, mellyeket a' múlt esztendőben *Svendi Lázár* el-foglalt visszajem nyerhette. Ezokáért tapasztalván *Sélim* Tsfázárnak magához való hidegségét, és a' Divánnak tfalardságát, mingyart 1570-dik esztendőben Bétsbe küldötte *Békefy Gáspár* leg-hitelesebb belső tanátfosát, kinek szorgalmatossága által következendő pontokkal való békeféség szereztetett ő és *Maximilián* Tsfázár között: 1. Hogy ő, királyi titulussal többé nem él. 2. Hogy mind ő maga, mind utánna következendő ferfi maradéki Erdély Országát örökösen birják. 3. Bihar, Kraszna, Közép-Szólnok és Máramaros Vármegyéket hólta napjaig birja, azután pedig adattassanak azok Maximiliánnak 's örököseinek vissza. 4. Hogyha ötet az Osmanok Erdély Országtól is meg-fosztják, a' helyett adatafson néki az Oppeli Hertzezség által. 5. Hogyha ő minden ferfi maradékok nélkül meg-halánd, szabad légyen az Erdélyi Rendeknek más nékik tettö Fejedelmet választani, a' ki mindazáltal a' Magyar Királyoktól fűgjön, 's azoknak hűségére eskűdjön. 6. Hogy e' frigykötés titokban tartafson, mind addig, mig mind a' két frigyes Fejedelemnek elegendö hadi ereje lészzen az Osmani Birodalom ellen való hadakozásra. — Utólyára, hogy ezen frigy-

frigynek meg-erősítésére, adattasson *János Zsigmondnak* feleségül egy a' Maximilián Tsfászárnak unokái közül, melly utolsó pontnak bé-telyesedését *János Zsigmondnak* következő esztendőben történt halála meg-akadályoztatta (x).

§. 256.

A' melly békefféget II. *Sélim* Maximilián Tsfászárral kötött, azt nem-tsak meg-erősítette III. *Amurat* Sélimnek fia, hanem ennek-felette nyóltz esztendőkkel meg-is hosszabbította azt. Ezen békeffégnek ideje alatt, minden módon azon erőlködött *Maximilián*, hogy a' mennyire lehet, Magyar Hazánknak nyomorúfágos állapotját meg-könnyebítse, és a' Nemzet közönséges panaszának véget vessen. Régúltá panaszolkodtak a' Magyarok az ellen, hogy az uralkodó Fejedelmek az Ország közönséges dolgainak folytatását a'
hadi

(x) A' Zápolya nevezetes Ház *János Zsigmond*-ban tökéletesen el-fogyott, a' melly *Zsigmond* Ts. és Király alatt kezdett előben nevezetessé lenni, *Hunyady János* Gubernatorfága és I. *Mátyás* királynak uralkodása alatt nagy tekintetett nyert, és sok kintset szerzett magának, és a' mint tudjuk, végtére Zápolya Jánosban királyságra lépett.

hadi tanácsra és német Kantzelláriára bizták; hogy senki a' Magyarok között az udvari tanácsfokok közé bé-nem vétetett; hogy a' Királyi parantsolatok német nyelven irattak 's küldettek a' Vármegyékre, és más felfőbb 's alsóbb székekre; hogy az idegen nemzetbeli hadi Vezérek, századosok és hadi tisztetek, magokat a' közönséges dolgoknak folytatásában avatták; hogy ők mind más, mind nevezetesen a' nemesi just 's szabattfágot illető dolgokban, a' közönséges törvényeknek férelmére 's bosszúfágára sententziát mondtak (γ); hogy a' Várbeli fő-vigyázók és quartélyban fekvő német katonák, minden ki-gondolható bosszúfágnak nemével illették 's kinozták a' szegény lakosokat, és őket minden vagyonkájoktól erőszakosan megfosztották (z); hogy a' koronához tartozó jószágoknak sáfárai, a' leg-főbb nemes emberen-is egy hordó bornak el-adafatól hat forintokat vontak (j); hogy sem Palatinus, sem más Ország Bárói nem-választattak (v);
 hogy

(γ) Vid. Decret. II. *Maximiliani* II. Art. 40. et Decret. III. Art. 38.

(z) Ejusd. Decret. II. art. 2. et Decret. III. Art. 44.

(j) Decret. II. art. 38.

(v) Decret. III. art. 37. et Nic. *Istvanffy* Libr. XXV.

hogy a' ki-hólt familiáknak és pártosfágo-
kért szám-kivettetett uraknak jószága, a'
hazai törvény és szokás szérént más érdemes
hazafiaknak nem-adattattak (a); hogy a' Püs-
pöki és papi jószágoknak jövedelmét régtöl-
fogva a' királyi kints - tár húzza; és hogy
a' Györi Püspökség idegen nemzetbeli sze-
mélynek, u. m. a' Velentzei *Dienes* Kárdinál-
nak adattattott (b). Egy szóval, hogy min-
den dolgok az ország fundamentomos tör-
vényeinek és a' nemesi szabattfágnak meg-
fértödésével folynak. — Ezek 's ezekhez
hafonló fok panaszai 's nehességei voltak a'
nemzetnek, mellyeket, a' mint lehetett meg-
is orvoslott *Maximilián* Tf. és Király; arra
mindazon által tellyefséggel nem-lehetett ötet
venni, hogy Palatinust engedett volna, ha-
nem

(a) Vid. Epitome Chronologica Rer. Hung. *Sam. Timon.* ad a. 1569. p. 214. Itten fel-vagy-
nak azok a' nemesi örökfégek jegyezve, mely-
lyek akkor a' Királyi Fiscusnak keze alatt
váltak.

(b) Decret, III. Art. 35. et Decret. IV. art. 8.
Most nem-tsak a' Györi, hanem a' Nyitrai és
Szekesfejérvári Püspökségeket-is idegen nem-
zetbeli Papok birják, mellyért méltán fájhat
azoknak a' nagy érdemü és méltófágú papi
személyeknek szive, a' kik azon hivatalokra
sokkal méltóbbak lettek volna.

nem a' helyett az Esztergomi Érseket *Igaz Antalt* tette Hely-tartóvá.

§. 257.

Noha *III. Amurat* Tifázar a' békeféségnek idejét 8. esztendővel meg-hosszabította; meg-is mindazáltal soha meg nem szűntek a' telhetetlen Osmani Vezérek és helytartók az ellenségeskedéstől. Ennek bizonyfágára egy's két példát hozok-elő. *Aly Bég* Szigetvárnak fő vigyázója, 1573-dik esztendőben Kanifának lakofait farsang utolsó éjel megtámadván, mindeneket el-prédálta, magokat minden személy 's idő választás nélkül megöldöfte, 's rabfágra vitte, a' váraft pedig porrá 's hamuvá tette. — *Ferhates* Bosniai helytartó Bafa, a' békeféségnek világos pontyai ellen, 1576-dik esztendőben Horvát Országot szörnyen-pufztította, lakofait öldöfte, 's rabfágra horta, a' Vice-Bánt *Auersperg Herbertet*, azért, hogy néki ellent akart állani, fok jeles Horváth nemes ifjakkal együtt megölte, hadi feregét nagy részént le-vagta, és egynehány nevezetes varafokat és várakat erőszakosan el-foglalt. A' midön *Prajner* Auszriai követ a' Diván előtt panaszt tett volna ellene, illy sértegető választ kapott: *Ti kezdettétek-el az ellenségeskedést, kénytelen volt Ferhates magát védelmezni; azért magatoknak*
kö-

közönnyétek mind azt, valami rajtaok történt. Ennyire ment már ekkor az Osmáni kevély uralkodóknak, és birodalombeli fő-tisztvifelőknek el-tűrhetetlen negédfége (c). Ferhatesnek gonosz példáját más istentelen Osmáni tisztvifelők-is követték, nevezetesen Safuares Bafa, a' Szólnoki várnak fő-vigyazója, a' kit mindazáltal Rátz István 's Borbély Andráz az Egri várban fekvő magyar lovafságnak századolai, és Rajbits Albert, a' Silesiai vafas katonáknak Kapitánya 800. emberrel meg-támadván, szerentfélsen meg-győztek, 300. Törököt le-vágtak, 400 embert és 13. zázlót el-fogtak, a' többit pedig széllyel-üzték. — Hasonló szerentféje volt Gr. Zrini Györgynek (minap Szigetvárbán dicsőfégen meg-hólt Zrini Miklós fiának) Battyán Böldizsárnak és Nádasdy Ferentznek. Skanderbég

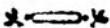
(c) Ezen Bosniai gonosz helytartónak gyakorlott kegyetlensége adott Károlyvárnak (Carlstadt-nak) építésére alkalmatofságot, melly annak építőjéről, Károly Auszriai Hertzegnek, Maximilián Császár testvér öttlének nevérol, Károlyvárnak neveztetett. Ennek helyén feküdt Zrini Grófoknak Dubótzai vára, mellynek az árrát Rudolf Császár, a' kinek uralkodása alatt Karolyvár épitetett, meg-sízette. Vid. ISTVANFFY Histor. Libr. XXV. ad a. 1577.

bég Pofegai Osmani fő-vigyázó ellen. Ez a Saturnusnak telhetetlen gyomrú kölyke 1582-dik esztendőben két vagy három ezer török katonával Kaprontza és Varasd között fekvő vidékre bé-tesapott, és azt tüzzel vassal pufztította. Ennek meg-zabolázására a' fellyebb említett magyar Vezérek 2500. gyalog és lovas katonával el-indulván, ötet a' Gobornoki pufzta várnál utól érték, meg-támadták, keményen meg-verték, és nem keveset ölte-meg, 's fogtak-el katonái közül. Az el-hullott Törökök között volt maga *Skanderbég*-is, a' kit egy magyar huszár dardajával lóváról le-taszítván, 's maga-is lóváról lengorván, fejét el-tesapta, *Huffaim* és *Osman Bégek* rabfágba estek. *Skanderbégnek* feje *Károly* Austriai Hertzegnek küldetett ajándékba, dög teste pedig az ütközetnek helyén maradt, melly olly szörnyen nagy volt, hogy az meg-mezitelenítettvén nem embernek, hanem fejér döglött lónak lenni lattatott a' távolról nézőknek (d).

§. 258.

(d) Azt írja *Istvanffy Miklós* erről a' *Skanderbégről*, hogy ennek egyszeri ételére keves volt egy egész sült herélt kos, és hogy 24. óra alatt hármat 's négyet is meg-evett, 's azért hizott olly nagyra.

●sm. III. R. III. Sz. H h

Igy tromfolták a' Magyarok a' tromfot vißza, mellyen eleget-is boszongkodott a' Di-ván, és azt az Austriai Konstantzinápolyban múlató kövteknek eléggé-is hánytá szemé-re, és igen kevesbe múlt, hogy őket, a' kik 1584-dik esztendőben a' békeségnek meg-hozzabbitatásáért mentek vólt oda, üres vá-lással nem-botfátotta-vißza. — A' békeségnek meg-ujitása után egy 's két eszten-deig tsedefesen vífelték magokat hazánkban Jakó Osmani hadi-tisztek, és tartván *Amu-ratnak* büntetü haragjától, meg-szűntek a' világosan való zsákmányozástól. Mindazal-tal ez a' tseudeßség sem tartott fok ideig, ha-nem majd itt, majd amott ki-ütött a' Ma-gyar és Török nemzet között lappangó gyü-löfégnek tüze. Példák erre *Safüaresnek*, minap Szólnoki, most pedig Szigetvári fő-vigyazónak, és *Ferhates* Budai helytartó Ba-fának tselekedetei. — *Safüares*, a' ki ter-mészet szerént-is nyughatatlan, és eleitől fogva engesztelhetetlen ellensége vólt a' Ke-resztényeknek, 1587-dik esztendőben, a' Po-segai, Koppáni, Pétfi és Simontornyai fő vi-gyázókat 's őrizö katonákat titkon öszve-hivta, és Muraköznek pusztitására sz. Jakab havában ki-indúlt. Kinek szándékáról Gr. *Zrini György*, a' Kanisai várnak akkori Ka-pl-

pitánya eleve tudósítván, hirt adott *Bat-
bydn Böldizsárnak, Nádasdy Ferentznek,
Huszár Péternek, Globiceri Jánosnak és Traut-
mansdorf Fridrick* német vafas Kapitánynak,
és arra kérte őket, hogy az alatt, míg *Sa-
suares* Mura közrül vissza-térénd, állják-el
útját Kanifán alól és felől, és mihelyt halla-
ni fogják az ágyúzást, mindjárt készittsék-
magokat az ütközetre. Úgy-is történt a' do-
log, mivel, minekutánna *Sasuares* egynehány
Muraközi helységeket fel-égetett, az el-
rablott keresztény lakosokkal vissza-tért, és
fz. *Balds* nevű faluhoz ért volna (e); a'
fellyebb említett hadi Vezérek által két tűz
közé szorítatott, fok nevezetes hadi tisztek,
's nevezetesen *Mahmud* Pétsi, és *Huffan* Kop-
pányi fő vigyázók el-fogattak és meg-ölet-
tek, 2000. török katona el-veszett 200. el-
fogattatott, főt még azok-is, a' kik a' gyö-
zedelmeknek fegyverétől meg-menekettek,

H h 2

és

(e) Szükséges azt itten meg-jegyezünk, hogy
a' magyar-török háboruk historiájának foly-
tatásában, fok olly helységeknék neve fordúl-
elő, mellyek a' Mohátú szerentsétlen ütközet
után el-pusztultak, és vagy soha fel nem
épültek, vagy más neveket kaptak, és így
nem tfuda, hogy azokat a' magyar Geogra-
fiában fel-nem lehet salálni.

és az erdők 's hegyek közé futottak, többire mind el-vefztegettettek a' magyar parasztok által. Maga *Safuares* Bafa-is lebbe esett, és fok tévelygése után allig mehetett vissza Szigetvárba, a' honnan szerentsfétlenlégének mentegetésére nagy ajándékokkal meg-terhelve Konstantzinápolyba utazott, és eleggé iparkodott a' Fejedelem kegyelmének megnyérésében, 's előbbi hivatalának meg-tartásában. A' *Kapy-Aga*-is, kinek közben-járása által emeltetett tisztlégeire, eleget fáradozott mellette, de mivel a' mostan le-irt ütközetben el-vezett, 's rablágba esett török tiszteknek rokonai, már annakelőtte ellene való haragra indították *Amurat* Tiálszárt, és így semmi reménylége nem volt *Safuarc*snek, a' veres zsinor nyakravalónak el-távoztatására, önképen mérget ivott 's el-vezett. Az emlitett ütközetben foglágba esett katonák, és 1500. tzifra szerfzámos paripák kótya-vetyén adattattak-el, a' *Petsi* és *Koppányi* Basák pedig, tzifra fegyverekkel, lovokkal és 19. hadi tzimerekkel együtt *Ernest* Ausztriai Herzegnek küldettettek ajándékba.

§. 259.

Ferhates, a' ki Bofuiai fő-vigyazófégból, nem régen Budai helytartófégra emeltetett, a' bekeffégnek idején sem -szünt meg nem-ze-

zetünknek gyakorta való üldözésétől. Azonnal, hogy ez a' telhetetlen Tantalus Bosniából Budára által-jött, mindjárt el-kezdette a' Török járom alatt nyögő magyar lakosoknak vagyonkáját ragadozni, egyaránt fattzoltatta a' nemefeket és nemteleneket, a' helységeknek esztendei adaját meg-kettőztette, és ha a' rendelt időre meg nem fizethették-azt, a' szegény lakosokat felefégestől 's gyermekes-től együtt el-raboltatta 's kótya-vetyén el-adattatta. Mellyből a' következett, hogy fokban eddig való hajlékjokat pusztán hagyván, más bátorfágosabb helységekbe költöztek, azok pedig, a' kik a' Ts. és Királyi várakban fekvő őrző katonáknak óltalmában bizhattak, a' nagy fattzolásnak nem-enge-delmeskettek. Illyen környül állások között vólt *Szikfzó* varosa, mellynek esztendei adaja *Ferhates* Bafa által 1000. aranyra emeltett, és egy 's két esztendő alatt ki-is fizetődött; de mivel azután, sem a' mezőnek, sem a' szőlő hegyeknek terméséből a' szegény lakosok pénzt nem - kaphattak, és ennekfelette a' Kaffai, Tokaji és Szendrői várakban fekvő austriai őrizetnek segedelmében-is biztak; a' reájok vettetett kemény-adónak kifizetését két esztendőben el-múlatták. Gyakorta mind tsak sürgette azt *Ferhates* Bafa, mind tsak fenyegette őket, és még-is semmire sem mehetett velek, mellyen ő felettébb

meg-boffzonkodván, 1588-dik esztendőben, mindszent havának első napján, a' Szekes-féjérvári fő vigyázót *Karali-Béget* négy tábori ágyúkkal, és hat ezer lovas, 's ugyan annyi gyalog katonákkal ellenek küldötte. — *Rákotzy Zsigmond* az Egri várnak akkori Kapitánya eleve megtudván *Ferhatesnek* gonosz igyekezetét, a' szomszéd várakban 's városokban fekvő Ts. és Királyi tiszteknek e' dolgot értéfére adta, és Igen kérte őket Szikszó városának segittségére, a' kik *Karali-Bégnek* oda menetele előtt a' Bársonyos, Hernát és Sajó vizeknek öszve folyása mellett (kétfélg kívül a' *Girintsi* mezőben) öszve is gyültek. Maga *Rákotzy Zsigmond* 1500. katonákat vitt oda *Balásdedk István* és *Barabzy János* Kapitányoknak vezérlése alatt; *Sereényi Mihály* Kassáról 200, *Szetfáni Mihály* Szendrőből 320. magyar és német katonákat; *Homonnai Drugeth István* maga tulajdon bandériáját. Ide gyültek a' D. Györi, Ónodi és Kis-Várdai 339. főből álló őriző vitézek, és a' Szeptiben 's Göntzön fekvő 230. emberből álló fekete, veres és fakó köntösű német vadas katonák-is, kiknek száma mind öszve szamlálván, 1559. fegyver-vifelőre ment; a' melly fereg az ellenségnek fokfágához képest ugyan csak egy marokni vólt, de a' kik nemzetünknek dicsősége 's szegény hazánk-
fiai.

fianak óltalma mellett mindnyájan készek voltak élni és halni.

§. 260.

Ingyen nem-is álmodott arról *Karali-Bég*, hogy még ötet valaki útjában meg-is akadályoztassa, azomban mihelyt Putnokhoz érkezvén, a' váraft fel-prédálta, és meggyújtotta, mingyárt eleibe mentek a' Ts. és Királyi előre küldetett lovasok, vele öfzvetfaptak, és hogy törbe ejthesfék ötet, a' táborig vissza-húzták magokat. *Karali* sem halasztotta más napra a' dolgot, hanem utánok eredvén őket üzte, és az *Auftrial* fereghez érkezvén, mingyárt el-kezdette a' viaskodást. Mind két részről serényen viselték magokat a' vitézek, és mind két részről elegenden hüllottak-el, maga *Karali Bég* kopasz agyán nagy sebet kapván, az ütközetnek helyéről ki-vitetett, *Mustafa Szétséni* fő-vigyázó, vitézeinek szorgalmatos biztatásai között dárdával által-öklöltetvén lováról le-düllött, *Bajazeth*, a' Budai hájó-feregnek fő kormányozója, és *Mehemet Jantsár-Oda-Bafy* erőssen ágyuztattak a' keresztényekre, és láttattak-is ezek elsőben hátrálni. Más felől *Baldsdeák István* és *Bártzy János* erőssen bátorították katonáikat, és a' mint lehetett az éjéli sötétség miatt, vissza-is nyom-

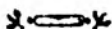

ták az ellenféget, a' midőn II. *Drugeth István* meg-sebesített lováról le-ugorván elfogattatott, de csak ugyan mingyárt ki-vétetett az ellenfégnök marka közül. Ekként, midőn mind a' két résznek egyaránt láttatna a' szerentse kedvezni, *Ráhotzy Zsigmondnak* trombitása, nem tudom Urának paratfolattyából tfelekodte légyen e', vagy önképen, vagy történetből, a' szomszéd szöllő hegynék tetejére fel-menvén, trombitáját németesen meg-fújta, mellynek hallására mingyárt meg-rettent az ellenfég, és úgy vélvén, hogy német segítő seregek érkeznének a' Magyaroknak segitfégére, ágyuikat hátra hagyván nagy félelem 's rettegés között elfutottak, futásokban közülök sokan le-vagdaltattak, sokan a' sájó vizébe fúladtak, és így egynehány óráig tartó viaskodások után az Auszriai magyar egyesült seregnék engedték a' győzedelmet.

§. 261.

Mind ezekből világos, hogy noha a' Bétsi és Konstantzinápolyi udvarok között való békeffég 17. söt több esztendeig-is tartott; még-is mindazáltal, az idő alatt-is meg nem szünt a' magyar és török nemzet között való ellenfégeskedés. Ennek leg-főbb oka, völt egy részről hazánkban lakó Osmani helytar-

tartóknak és fő-vigyázóknak Tantalusi természetű; más részről pedig, a' fényes udvarnak, a' Persák ellen való hosszas hadakozása, mellynek folytatása alatt keveset gondolt a' Diván a' Pannóniai dolgokkal, és így azt mivelték az itt lakó török tisztek, a' mi fzemeknek 's szájoknak tettett. — A' Persiai hadakozásnak 1590-d.k. esztendőben lett szerentfés végződése után, mind maga III. *Amurat* Tsfászár, mind a' Divánnak nagyobb része szükségesnek itilték a' hosszas hadakozás miatt el-fáradt hadi-seregnek kipihentetését, egyedül *Sináncs* akkori nyughatatlan elméjü nagy Vezér volt ellenkező gondolattal, és *Amuratnak* békeességet óhajtó szívét szüntelen arra gerjesztette, hogy *Rudolf* Tsfászár 's Király ellen, a' ki már egy vagy két esztendőben az adót meg-küldeni el-múlatta, és a' mint ő rútúl le-feltette, nem-tsak bé nem tellyesítette a' békeességnek pontyait, sőt inkább a' Pannóniában lakó Osmani fő-tisztekkel szüntelen háborgott, háború indittasson. Mivel pedig, mind a' Diván, mind kiváltképen a' nagy Mufti, kihez a' nagy következésű dolgokban úgy szoktak a' muszulmanok folyamodni, mint a' régi pogány Görögök a' Delfusi orakulumhoz, a' Tsfászárnak békeességet javaslottak, elsőben-is a' nagy Muftit küldötte *Sinanes* méreg-ital által a' más világra, annakutánna *Háfanés*

Bosniai helytartó Basának titkos parantsolatot adott, hogy Horvát Országának háborgatása által, keresne az ellenfégeskedésre alkalmatosságot, és hogyha valaki néki fegyverrel elleat állana, tegyen panaszt a' Diván előtt. Ez a' másként - is nyughatatlan természetű *Hafanes*, Sinánes nagy Vezérnek hagyása szerént, mingyárt következő 1591-dik esztendőben öt ezer emberrel ütött a' Zágrábi tartományba, egynehány falut és kastélyt fel-gyújtott, sok keresztény lakosokat el-rablott, és sok zsákmánnyal meg-terhelve tért vissza Bosniába. Minthogy pedig az őszi ellős idők és nagy farak miatt sebefen nem - utazhatott, Kaprontzi *Grásbani Istrán*, *Labohári Gergely*, *Szekely Mihdly* és más környékbeli Ts. K. fő-vigyázók egynehány horvát és német sereggel utánna mentek, hátúl-menő lovas seregét meg-támadták, markokból 400. keresztény rabokat megszabadítottak, *Osman* Béggel együtt 120. Törököt le-vágtak, a' Verötzi Spahiknak vezérét *Mustafát* 72. köz emberrel együtt elfogták, 100. lovat, 22. hadi tzimert, t. i. zászlókat és dobokat el-nyertek, sőt még azokat az ágyukat is el-foglalták, mellyeket *Hafanes* Basa a' nagy farak miatt magával el nem - vihetett.

§. 262.

El-halगतom *Hafanesnek* azokat a' fok-
 űrvénytelenűégeit, mellyeket 1592-dik esz-
 tendőben Horvát országban imitt amott gya-
 korlott, és még-is ő tett panasztt Konstantzi-
 nápolyba küldött Kiahája által Rudolf Tűf-
 űzar ellen, 's ő vadolta az Ausztriai sereget
 a' frigynek meg-rontásával. Elég legyen *Bi-
 hátsnak* és *Siscianak* általa lett ostromáról
 emlékeznünk. Tsak hamar azután, hogy
Rudolf Tűfűzar két esztendei adót küldött
 a' űényes udvarnak, és mind a' Pannónjai,
 mind a' Boszniai török helytartók ellen pa-
 naszt tett, keményen kezdette *Hafanes* *Bi-
 hátfot* ostromolni (*f*). *Lamberg Kristof* az
 ott fekvő 400. őriző katonáknak kőrmanyo-
 zója, nem lévén sem maga erejéhez, sem a'
 küldendő segítséghez semmi reményűége,
 nyéltz napi ostrom után a' várat *Hafanes-
 nek* fel-atta, és az egyezés űzerént minden
 bútorával 's vagyonával szabadon botűttatott.

A'

(*f*) *Biháts*, vagy *Viháts* Török Horvát ország-
 ban fekvő vár, mellyet *IV. Bűlla* magyar Ki-
 rály, orszagából a' Tataroktól ki-űzettetvén,
 Dalmatziában való mulatása alatt építetett, és
 más meg-erőűtetett városoknak szabattilagával
 meg-ajándékozott.

A' midőn *Lamberget*, és az őriző katonákat *Velchtales* - Bég egy zászló aliya Spáhival *Szluin* felé kifirtette volna, egy török katona meg - szerette egy Auszriai katonának ifjú 's szép ábrázatú feleféjét, tőle pénzen meg-is akarta venni, a' kit midőn kérése 's pénze által meg nem nyerhetett volna, erőszakosan akarta azt el-ragadni. E' törvénytelenlégén fel - gerjedvén a' horvát katona fegyvert rántott, a' Törököt megölte, de ő-is meg-ölettetett a' Töröknek pájtáfi által, 's következésképen mind a' két fél egymás ellen támadván, nem keves vért ontottak-ki a' szép asszony miatt. Ezokon mind *Lamberg*, mind az őriző katonák visszavitettek az útból, és tsak kevesbe múlt-el, hogy a' zenebonás Osmanok által mindnyájon meg nem ölettetek. *Hafanes* Bafa e' történetet keménnyen meg-visgáltatta, és minthogy ártatlanoknak lenni találta a' horvátokat, ismét vissza-botfátotta őket.

§. 263.

Hafanesnek eddig való szerentéje 1593-dik esztendőben meg-fordult, és ekkoraig gyakorlott fenefégének *Siscia* várának ostromláfakor érdemlett jutalmát el-is vette (g).

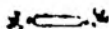
Már

(g) *Siscia* a' Száva és Kolapis vizeinek összefolyása mellett fekvő vár volt, és azt a' régi

Ma-

Már ez előtt esztendővel meg-fzállotta vólt ezt *Hafanes*; de mivel az akkori papi főigazgatónak *Alhatzi Miklósnak* viteffége által onnan el-üzetett, szüntelen fente fogait ellene, és eleve meg-mondotta azt, hogy ő nem fokára ísmét meg fogná aztfzállani, 's bizonyosan el-is venni. A' mint hogy, mingyárt tavaszszal 25 vagy 30. ezer fegyveres emberrel ellene-is indúlt, és azt íz. Iván havának 15-dik napján meg szállotta, 's keményen ágyúztatta a' Kolapis viznek túlfó partyán vettetett batériákról. *Jurak Balás* és *Fintits Mátyás* Kanonok, a' Siscia várnak akkori fő-vigyazói, nem bizván magok erejéhez, segítséget kértek *Erdödy Péter* Horvát Országi Bántól, és *Gr. Eckenbergtől*, az ottan fekvő német katonafágnak fo-kormányozójától. E' két ferény 's okos hadi Vezérek, a' veszedelmes környülálláfokhoz képest mingyárt öszve húzták hadi seregeiket, és minekutánna a' fel-tett dolognak folytatáfáról Zagrabon egymás közt tanátskozták vólna, íz. Iván havának 22-dik nap-

Magyar Királyoknak adakozáfából a' Zágrabi Káptalan birta. Hajdan a' Római Birodalomhoz tartozott ez, a' mint azt, *Dionnak*, *Zosimusnak*, *Herodiáusnak*, és más Római főembereknek emlékezetére emeltetett kö-öszéppok bizonyittyák.

napján az ellenfég ellen ki - indultak. *Mami-Bég*, Zvornicknak akkori fő-vigyázója, a' ki egynéhány gyalog feregekkel a' Kolapison fekvő hidon innen állott vigyázatba, halván a' doboznak zörgését, az ellenfégnek közelgetéséről tudósította *Hásanest*, a' ki e' reménytelen izeneten meg-háborodván, mingyárt jelt adatott az ütközetre, a' zászlokat szélnek botfátatta, a' lovasságot fel-ütette, a' hidon által-ment, és 1000. válogatott lovasokat előre küldött, kikkel *Draskovits János*, *Túrózi Benedek*, és *Orehózi Ferentz* lovas kapitányok öszve taptak, *Zuersperg Henrick* 600. karabélyos német lovasokkal követte őket, és az ellenféget lövöldözvén fokakat el-ejtettek 's meg-febesítették. *Erdödy Péter* sem-hevert lovasságával, hanem mihelyt az ütközetnek helyére jutott, mindjárt meg-támadta az Osmanokat, hadi rendjeket meg-bontotta, és rendkívül való bátorfága 's vitéfége által annyira el-rémitette őket, hogy azok hátat fordítván, sem a' Vezérek igiretének 's fenyegetésének, sem a' Tíauzok páltzajának nem-engedvén, rész szerént a' Kolapisba ugrándoztak, rész szerént pedig a' hidra tódultak. Maga *Hásanes* és több fő-tisztek-is oda futottak, és midőn sem előre, sem hátra nem-mehettek, 's azomban a' győzedelmefek által szorongattattak volna, történetből e', vagy kész-

akar-

akarva esett, nem tudatik, lovaftól együtt le-tá-
szitattak a' hidról, és a' vízbe fulladtak. Ha-
sonló halálnak nemével vesztének el más
musulmanok-is. úgy annyira, hogy a' vízbe
hullott 's fullatt barmoknak 's embereknek sü-
rűfége miatt, allig icheret a' Kolapisnak szí-
nét látni. Itten veszett-el *Mchemet* Hertze-
govinának fő-igazgatója, és *Amurat* Tászar
testvér hűgának fiai-is (*h*), a' ki a' tolyon-
gó fokfágtól a' hidról le-tá-szitatván lováról
le-maradt, és egy hid-lábat által kaptfolván
minden isteneknek 's embereknek esedezett,
hogy ötet szabaditanák-ki a' veszedelemből,
revezetesen *Erdödy* Bánt meg-szűnés nélkül
kialtozta, 's azomban a' horvát gyalogfág
által agyon-lövettetet. A' jantfárok és más
török gyalog katonák sem kerülhették-el a'
győzedelmeknek fegyverét, hanem vagy
le-vagdaltattak, vagy a' vízbe tá-szitattak,
úgy annyira, hogy még-tsak égyetlen egy
sem maradt közülök életben.

§. 264.

(*h*) *Hercegovina*, vagy *Arcegovina* Dalmaciában
fekvő tartomány, Bosniával és a' Velentzei
tenger keblével határos, egy része a' Ve-
lentzei köz-társfágnak, más része pedig a'
Török Birodalomnak birtokában vagon. A'
hely-tartó Basának lakó helye *Hercegovius*
városa.

Hafanes Basán és *Mehemet* Hertzegovinának fő-igazgatóján kívül, 12. Bégek, 40. Alaj-Bégek, 200. *Saymsok* 400. nevezetes Spáhik, és 12. ezer gyalog és lovas török katonák veszték-el ez ütközetben, *Hafanesnek*, *Memibég* Zvorniki, *Ramadán* Pofegai, *Sinánes* Rahótzsi, és *Mehmet* Hertzegovinai Igazgatóknak meg-hólt testét, még az ütközetnek napján ki-húzták a' katonák a' vizből, és azokról minden köntöft, aranyas 's drága kövekkel ki-rakatott fegyvereket, 's gyűrűket le-vonván, 's penzektől meg-fosztván el-temették, fejeknek le-nyúzott bőrét polyvával meg-tömték, és a' tábornak közepén póznakra akasztották. A' parasztok-is egynehány napig szüntelen halászták a' vízbe hólt embereket és lovakat, és nem keves prédát szerzettek magoknak, mivel még a' köz rendű Törököknél-is elég pénzt, aranyas 's ezüstös sablyákat, tzifra pístolyokat 's hüvelyes kéfeket, és betfes ló szerzfámoikat kaptak. Tiznél, vagy tizenkettőnél több elevenen el-nem-fogatott, ezek között volt *Hafanesnek* Hafan-Agája, az az, fő ístálló mestere. — Ez az Osmanokon vett győzedelem, akár tekintsük az el-húllottaknak számát, akár a' győzedelmeknek erejét hasonlítottuk az ellenségnek sokságával öszve,

igen

igen nevezetes volt, és a' hadi történeteknek laistromában nem utólsó helyet érdemel, mellyen nem-tsak *Rudolf* Tsfászár, hanem még a' Római szentléges Pápa-is annyira örvendett, hogy nem-sajnálotta *Erdödy Peter* Horvát-Országi Bánhoz, és Gr. *Echenberghez* apostoli áldásokkal tellyes levelét küldeni, 's őket az éig magasztalni.

§. 265.

A' *Sisciai* szerentfétlen ütközetnek hire nem kis szeget ütött a' Divánnak fejébe, és minthogy ö-attól felettébb tartott, hogy a' győzedelmek tovább-is fogják szerentfétet folytatni, és mind Bosniát, mind Szerviát el-foglallyák, arra úntatta *Amurat* Tsfászárt, hogy a' *Rudolf* Tsfászarral szerzett békéséget idő előtt bontsa-fel. A' Sultánnak testvér hugja-is, a' ki kedves fiának, a' *Hercegovinai* helytartónak gyászos halálát fok ideig el nem-felejthette, szüntelen ingerlette ötet a' bosszú-állásra. Ennekfelette *Sinanes* nagy Vezér, a' ki azon veszedelemnek legelső, 's leg-főbb szerző oka volt, kapott az alkalmatosffágon, és mindazokat a' veszedelmes következeséket, mellyek a' *Sisciai* szerentfétlen ütközetből az Osmani Birodalomra hárámthatnának, *Amurat* Tsfászárnak szemepleibe rakta, 's végtére arra is vette ötet, hogy

előben is az Auszriai követet küldötte a' hős
 tornyos várba, annakutánna világosan hadat
 indított *Rudolf* Tíászár ellen, és roppant ha-
 di sereget küldött *Sinanesnek* vezérlése alatt
 Pannoniába. A' fényes udvarnak fenyege-
 tődzéséből, és hadi készületeiből könnyen
 ki-nézte azt *Rudolf* Tíászár, hogy akármiut
 erőlködjön ő, 's akármiut kenye a' Diván-
 nak markát, meg nem hosszabbithattya' a'
 békefféget; annakokáért ő is a' hadi készü-
 letekre fordította elméjét, Gr. *Pálffy Mik-*
lóst és *Zrini Györgyöt* az Osmanok ellen fel-
 indította, és *Petriniának* ostromát ismét *Er-*
dödy Péter Horváth Országi Bánra és Gr.
Eckenbergre bizta. Ezek mindnyájan öröme-
 s engettek a' Tíászár parantsolattyának, és a'
Szicziánál mnap győzedelmeskedő seregeket
 meg-szaporitván, kis-asszony havának 10-dik
 napján *Petriniát* meg-szállották, és mineke-
 lőtte őket *Rustanes* Bég, és az akkor buz-
 gólkodó muszulmanok eizre vették volna,
 nyóltz ágyúkkal el-is kezdettek az ostromlást.

§. 266.

Sindnes nagy Vezér, a' ki már ekkor
 Nandorfejevár alatt pihentette hadi seregét,
 meg halván *Petriniának* veszedelmes kör-
 nyül-állásait, minden halasztás nélkül segí-
 tőségére küldötte maga fiát, *Hufanes* Natoliai
 Beg-

Beglerbéget, a' ki Bosniának helytartójával *Kis-Hafanefsel*, Kis-Affzony havának 15-dik napján, Petrinia előtt fekvő magas hegyen le-telepedett. Két 's harmad nappal azután a' külfő vigyázaton álló horvát lovasok egy *Ibrahim* nevű öreg török tisztet fogtak-el, a' ki azt vallotta az ötet kérdőre vonó Vezéreknek, hogy a' Rómániai Beglerbég vagy meg-fog velek ütközni, vagy ha ötet bé nem várják, Sifciának ostromához fogni, és az abban fekvő keresztény őrizetnek vérével minap ott el-veszett musulman társai hamvának áldozni. Erre ki egyet, ki mást szólott, ki azt javasolta, hogy az ellenféget meg-várják, és ütközzenek-meg-vele; ki azt, hogy bátorfágosabb helyre mennyenek, és egy kastélyért ne fzerentféltsék az egész hadi sereget. Végtére az utólsóbbaknak tanácsa győzött, és az ágyúknak következő ojjel előre való el-küldetése után az egész tábor szellyel ofzlott. Mellyet a' Rómániai Beglerbég látván, mingyart hozzá kezdett Sifciának ostromlásához, és azt öt napi ágyuzások után el-is nyerte, szabad el-menetelt igirvén az abban fekvő őrizetnek; mindazáltal nem hogy meg-tartotta volna paroláját, sőt inkább vagy le-vagdaltatta, vagy örökös rabfágra vitette őket. — Ezzel még *Sinánes* nagy Vezér meg nem elégedett, hanem mi-helyt a' Rómániai Beglerbég hozza vissza-

tért, leg-ottan ő-is Veszprim felé vette útját, és mind-szent havának negyedik napján oda érkezvén, épen ottan telepedett le, holott ennekelötte 40. esztendővel *Aly* kappan Bafais táborozott. — *Speciakafa Ferdinánd* a' ki 200. lovas és 600. magyar 's nemet gyalog katonákkal feküdt ottan őrizetben, elegendő lehetett volna annak meg-tartására, ha neki vitezebb szive, és a' le-lövetett köfalaknak 's fántzoknak meg-újítására szükséges eszköze lett volna. De mivel ő a' békeségnek idején keveset szorgalmatoskodott a' jóvendő történetekről, magát nem óltalmazhatta, és így az ostromló ellenségtől való felelme miatt kéntelen volt a' várnak titkos kapujan őriző katonáival együtt ki-szöknü, 's azt az ellenségnek engedni. Mihelyt észre vették azt a' Spáhik és Jantsárok, mingyárt utánnok mentek, és a' kiket bé-érhettek, vagy le-vágták, vagy el-fogták azokat, és igen kevesen menekedhettek meg kegyetlen markoktól. Maga *Speciakafa*-is el-fogtatott, Nandorfejevárra vitetett, az úgy nevezett *Ne-boj-sza* bastyának tömlöztébe taszított, a' honnan nem-fokára kötlen le-botsátkozott, és fok bújdosafai után ismét visszajött Pannoniába.

§. 267.

Veszprimhez két melföldre fekszik *Palota*, holott hajdan *Ujlaky Miklós*, Hunyady Jánosnak hadi mesterfégből való tanítója, maga gyönyörköttetésére egy szép vár-forma palotát építtetett, és azt *Palótának* nevezte. Ezt a palotát, vagy inkább várat *Ujlaky Lőrincz* Miklósnak fia 's örököse, sok szép szobákkal öregbítette, fel-ékesítette, és környös-környül magas kőfalakkal 's mélyly fán-tzokkal meg-is erősítette. Ezt a várat-is megszállotta *Sindnes* nagy Vezér, és mindszent havának 11-dik napján, hadi seregét annak északi részén fekvő mezőségen le-telepítette, 's onnan kezdte a kőfalakat ágyúztatni. *Ormándi Péter* a várnak kapitánya, meg-rettenvén az ostromlóknak sok-sagától mindjárt harmad nappal azután a nagy Vezérhez küldötte *Berenti Miklóst*, és azt ígért, hogy ha neki 's őriző katonáinak szabados el-menettel engedődik, ő kész leszen a várat fel-adni. Jól tudjuk azt, hogy a muszلمانok sokat ígérnek 's keveset tellyesítenek. Itt-is így történt a dolog, a nagy Vezér mindent, valamit *Ormándi* kért, megígirt, sőt igireteinek tellyesítésére *Berenti Miklóst*, egy szép veres bársony ruhával meg-is ajándékozta. Az égyezes szerént mingyárt következő napon ki-mentek az őrizők, de

allig léptek ki a' várnak kapuján, mikor immár a' Jantsárok, az elő-menő tiszteket, 's nevezetesen *Berentit*, *Szögedi Andrást*, *Szentgáli Barnabást* és *Pataki Gergelyt* megölték, az ártatlan asszonyokat és gyermekeket el-fogdozták, 's őket minden vagyonkajuktól meg-fosztották. Magát *Ormándit*-is letaszították a' lóról, és ha egynehány török tisztt ismerői pártyát nem-fogták, 's szabadon nem-botfátották volna, ő-is ott hagyta volna a' fogát. Mind ezek után a' nagy Vezér meg-faradt hadi seregét Budánál megpihentetvén, győzedelmi örömei között mené Konstantzinápolyba vissza.

§. 268.

Azt gondolta *Amurat* Tifálszár és *Sinanes* nagy Vezér, hogy a' *Sifciai*, *Veszprémi*, és *Palotai* váraknak el-veztésén majd meg-menten *Rudolf* Tifálszár, és térden álva fog tőlök békefféget kérni. Távol legyen, jól tudta azt ez a' Fejedelem, kitfoda 's mitfoda legyen ő, jól érzette erejét, tudta kints-tarának állapottyát, és tellyes reményfége volt magyar 's nemet hadi seregének tapasztalt vitésségében. E' mellett bizott abban-is, hogy az igaffágot szerető Isten, előbb vagy később, de bizonyosán meg-fogja a' hit-szegő 's frigyrontó *Osmanok*nak hitetlenségét bosszú-
la-

lani. Ebbeli bizodalomból *Pálffy Miklósnak, Zrini Györgynek* és *Gr. Hardeck Ferdinándnak* a' nagy Györi fő igazgatónak parantsolt, hogy a' hol 's a' mint lehet, az Osmanokat üldözzék. Melly nagy készséggel lettenek-légyen e' három nevezetes vezérek Urok parantsolattyának bé-telleyesítésére abból világos, hogy két hétek alatt 40. ezer fegyveres embert gyűjtöttek öszve, kik között 30. ezer szabados katonák, és fok magyar fő nemes emberek voltak, mint p. o. *Türzó György, Forgács Simon, Dersffy Ferentz, Telekessy Mihály, Istvánffy Miklós* és más többek. Ezek és az Austriából jött seregek Komárom mellett telepettek-le, holott minden hadi Vezérek és fő-tisztek tanátskozásra öszve gyűlvén, égyenlő akarattal el-végezték azt, hogy Székesfejérvárnak ostromlására mennyenek. A' mint-hogy nem-is kesedelmeztek e' dologgal, hanem mindszent havának 28-dik napján a' dunán által költözvén, már következő napnak estéjén oda érkeztek, és mingyárt parantsolták *Huszár Péternek*, hogy négy ezer válogatott gyalogsággal üffön az úgy nevezett Ingoványos külfő városra, vagdallya-le az abban fekvő török örizöket, és ha jó modjat láttya, hágjon-fel a' városnak kö-falaira-is. *Huszár Péter*, a' mi reá volt bízva, azt ferénnyen el-követte, gyalog katonáit éjjel nagy tsendelen a' fántzhoz vezette,

elsőben-is az apró kaputskákat foglalta-el, annakutánna a' nagy kaput szekertzékkel bévágatta, azon katonait bé-vezette, az ott vigyázatban álló Törökökkel őszve tlapott, és midön immár fokakat le-vagdait volna, a' meg-maradtakat a' belfő városba üzte, a' külfő váraft pedig fel-prédálta. A' városnak kapuját-is kezdette ugyan ő ostromlani, de mivel semmi ágyúkat magával nem-vitt, az ellenfég pedig nem-tsak apró, hanem nagyobb fegyverrel - is óltalmazta magát, a' belfő váraft el-nem vehette. *Isák-Bég*, az ott fekvő török őrizetnek igazgatója, látván a' veszedelmes környül-állafokat, a' körül belöl fekvő Törököknek fel-serkentésére keményen ágyúztatott, a' több külfő városokban rakásra rakatott szénát és szalmát meggyújtatta; ennekfelette *Hafánes* Budai helytartó Basához titkos úton postákat küldött, 's tölle segítséget kért. Ő-is, a' mint az időnek rövidsége engedte, katonáit őszve hívatta, és 3000. Jantfárokka, és ugyan annyi Afsapfokkal, 's más török gyalog katonákkal; 12. ezer lovasokkal és 40. tábori ágyúkkal Székesfejérvár felé indúlt, és sz. András havának negyedik napján oda olly közel érkezett, hogy az austriai seregnek külfő vigyazattjai, utólsó éjjel rakatott tüzeit könnyen meg-láthatták. E' dolognak hallására *Pálffy*, *Nádasdy* és *Hardeck* egy kevellé meg-

fe-

felemlették, mivel már az előtt való napon, a' gyaloglágnak nagyobb részét *Braun Rézmán* vezérlése alatt Komáromba vissza-indították: bizván mindazáltal az ott maradt magyar gyaloglágnak, huzároknak és német vasas katonáknak tapasztált vitésségéhez, bátorkottak szerentfét próbálni, és mihelyt *Hafánes* Beglerbégnek közelgetését észre vették, ők - is mindjárt hadi rendbe állították hadi seregeket, mellynek bal szárnyát *Pálffy Miklós*, jobb szárnyát *Hardeck*, derekát pedig *Zrini György* és *Nádasdy Ferentz* kormányozták.

§. 269.

Két egész óránál tovább nézett a' két ellenfég egymás szemébe, és ambár mindkettőnek ugyan száradt a' vérnek szomjúsága miatt a' torka, még-is sem egyik, sem másik nem akarta az ütközetet elkezdeni. Végtére *Pálffy Miklós* el-únván *Hafánesnek* kéfedelmezését, a' hadi rendnek bal szárnyával, hoiott a' felső magyar Országi seregek, a' karabélyos lovasok, és az ő tulajdon banderijája állottak, helyéből ki-mozdult, és az ellenfégnek jobb szárnyán álló gyaloglágra tapott. A' melly szempillantásban *Pálffy* kiindult, ugyan abban a' többi Vezérek-is megmozdultak, u. m. *Zrini* és *Nádasdy* az alsó

Magyar-Országiakkal, a' bal számon álló Assapfok ellen, és *Hardeck* a' Györi's Pápai őriző katonákkal, és a' német vasafokkal a' hadi rendnek közepén álló Spáhiak ellen. Azt írja *Istvanffy Miklós*, a' ki maga-is jelen-volt ez ütközetben, hogy a' két ellenségnek öszve-üszve-fapáfakor, leg-kissebb szó, kiáltás, doboknak és trombitáknak harfogása sem-hallatott, mind addig, míg a' Jantsárok az apró fegyverből való lövöldözést, és a' Thopdsjik az ágyúzást, és a' sebbe estek, 's haldoklók a' keserves nyögést, 's jajgatást el-nem kezdték. Darab ideig mind a' két félnek láttatott a' hízelt szerentse kedvezni, és valamiut az Auszriai egyesült seregek, úgy az Osmanok-is vitézi módon viselték magokat. Végtére észre vévén azt a' Spáhiak, hogy *Pálffy* a' Jantsárokat mind egy lábíg le-vágta, és az Assapfok közül-is kevesen maradtak életben, meg-rettentek 's el-futottak. Ekkor *Pálffy*, *Nádasdy* és *Zrini* pihent lovakra ülven, könnyű szerű lovas katonáikkal mindenütt nyomba úzték az Osmanokat, a' kik a' *Pákozdi* tón által akarván úsztatni; többire el-merültek, és a' viznek színén lebegő turbánoknál egyéb nem-láttatott. Ez ütközetben az ellenség közül 6000. gyalogok és 4000. lovasok vesztének-el, az auszriai egyesült sereg közül pedig 40. embernél több meg-nem holt. Maga *Hafnes* Beglerbég el-fu-

futott, és *Tapoltfáni Jánosnak* néma lovaszá-
 val öfzve ütközvén, sokaig hartzolt vele,
 végre attól sebet kapván, és drága kövekkel
 ékes szablyája kétfelé törvén, futása által
 menekedett meg az haláltól. Az *Osmanok-*
nak egész tábora, ágyúi, 49. dobja, zász-
 lója és trombitája a' győzedelmeknek kezé-
 be estek, mellyeket a' hadi Vezérek *Braun*
Rézmán által *Ernest* Ausztriai Hertzegnek kül-
 döttek ajándékba. Mingyárt az ütközet után
 a' fős tó mellé vitetett a' tábor által, mely-
 lyen az őrizők meg-rettenvén, a' várnak fel-
 adasáról kezdettek gondolkodni, és bizonyo-
 san fel-is adták volna azt, ha az Ausztriai
 Vezérek, nem tudom mi okra nézve, az os-
 tromot félbe nem hagyták, és a' seregeket
 előbbi quartélyokra vissza nem vitték volna.
Sinanes nagy Vezér sziate Tólnához érkezett,
 mikor ez az ütközet történt, mellynek sze-
 rentfétlen ki-menetelét halván, minden ne-
 hezebb tábori bútorjának hátra hagyásával
 a' Dráva vizén által-költözött, és maga Eszek-
 re ment, fiát pedig a' Rómaniai Beglerbéget,
 négy ezer emberrel Budának őrizetére kül-
 dörte.

§. 270.

*Pálffy Miklós*nak hazájához 's Fejedel-
 méhez való hűsége abból-is nyilván ki-tet-
 tzett,

zött, hogy ő nem -csak maga ártott 'az ellenfének, hanem másokkal - is ártatott. Aliig érkezett ő Érsekújvárra vissza, mikor immár felső Pannóniának és egyfzersmind Kalfának fő-igazgatóját *Tiefenbach Kristófot*, *Rákotzy Zsigmondot* 's egyéb ismerőit és jó barátit, a' Székesfejérvári győzedelemnek példája által az Osmanok ellen fel - gerjelztette, 's maga ségitségét igirte. *Tiefenbach*, kinek különbben-is parantsolatya vólt hadi feregének készen-tartására, kapott az alkalmazmatosságon, és minekutánna a' z földos és őrizetben fekvő katonákon kívül, sok felső 's alsó rendű lakosok, és sok magyar nemefek, kik között *Forgáts Simon*, kiről immár fellyebb (§. 214) disirettel emlékeztünk, *Bátory István*, *Dobó Ferentz* (az Egrí várnak meg-tartója,) *Homonnai Drugeth István* és *Rákotzi Zsigmond* leg-nevezetesebbek vóltak, hozzá gyűltek volna, elsőben-is a' *Szabadkai* kastélynak ostromlására ment. Ez a' pusztá Rima-Szombaton felül egy ágyú lövésre, napnyugot és észak között a' Rima vize mellett fekszik, mellynek északi részében, az említett folyó-viz mellett, Filek várának el-vétele után egy eros kastélyt épitettek az Osmanok, olly véggel, hogy akár Kassa és Szikszó, akár Tokaj és Eger felé menyenek ki z fákmányozásra, ottan mind el, mind visszamentekben meg-pihenhesenek, és ragadomá-

nyo-

nyokat oda hordhassák. Hármás erős töltéssel, és kettős vízzel tellyes fántzal volt ez a' kastély környül véve, és annak közepén egy négy ízegeletű magas torony állott. Itten nyugodták-ki magokat azok az Osmani hadi tiltztek, a' kik 1559 és 1588-dik esztendőben történt Szikszai ütközetekben jelen-voltak, itten tartattak foglágban, *Bebeck, Mágotzi, Sárközi János, Szétfi György, Putnoki Gáspár*, és más külömbkülömb ütközetekben el-fogatott nevezetes magyarok, innen jártak az Osmánok ide 's tova tsatára 's prédálásra (h). Ezt a' latrok barlangját támadta tehát meg leg-elsőben-is *Tiefenbach*, holott ekkor 400. ragadozó, 's kegyetlen Törökök feküttek ürizetben, a' kik eleinte csak fittyet hánytak az ostromlóknak, és semmit sem akartak az ön-

(h) Ennek a' *Szabadkai* kastélynak már ma csak a' puszta helye vagyon, és még a' fundamen-
 tomában lévő kövek-is ki-áfatattak. Magam-
 is eleget jártam ide gyermek társaimmal, de
 öszve omlott kü-rakáznál, és báltozatos pin-
 tznéknél egyebet nem-láttam. A' mint az idő-
 sebb, Rima-Szombati lakosok beszélik, sok kints
 találtatott itten hajdan, a' mint könnyen meg-
 is lehet azt engedni, mivel a' zlakmányra
 ki-járó Törökök ide rejtették gyűjtött raga-
 dományokat. Ezt a' szép puszta't a' *Gr. Ste-
 rnéi* familia bírja örökösen.

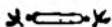
önképen való fel-adáfról hallani; mindazáltal minekutánna az ágyú-golyóbifok által üttetett réfeken Hom. *Drugeth Istvánnak* biztatására a' német és magyar gyalog katonák bé-rohantak, a' bástyákat el-foglalták, és a' kastélyba szoritották volna a' Törököket, mingyárt más hangon kezdettek ök-is beszélni, és a' fel-adáfról alkudni. De már ekkor kéfő vólt, mivel a' meg-búfúlt vitézek megtsak szóba fem állottak velek, hauem mind egy lábíg le - vagdalván őket, harmad napi ostrom után el - foglalták a' várat, a' mit benne találtak el-prédálták, és a' kastélyt-is földíg rontották, melly soha többé fel-fem építettett.

S. 27L

Ki fem fútták itten magokat a' győzedelmefek, hanem mindjárt *Filek* alá mentek. Emlékezhetünk arról, mifsoda fortélyal jutottak légyen annak birafára az Osmanok ezelőtt 40. ezttendőekkel, a' melly idötöl fogva soha meg nem szüntek a' bányá-városoknak nyughatatlanködtatásától, a' szegény lakosoknak terhelésétől, a' fel-ferdült ferfi 's léány magzatoknak erőszakos el-ragadozásától, és minden ki-gondolható kegyetlenfég nemének gyakorlásátói. Most-is 800. lovas és ugyanannyi gyalog katonák fekűttek ottan, a' kik egy

egy felől Besztertze-bányáig, más felől pedig egészen a' Kassai köfalakig szoktak tftatára 's zfékmanyozásra ki-járni. Eunekfelette a' hegyek 's erdök között ólalkodó Delirek és Martalotfok miatt fenki bátorlágosan nem-utazhatott. 's a' t. Ezt a' várat 's várost akarta tehát *Tiefenbach* ezeknek a' ragadozó farkafoknak markából ki-fatárni, melly szandékáról *Pálffy Miklós*-is tudósította. Ez-is tehát sem az alkalmatlan utakkal, sem épen csak most haza érkezett seregének nyughatatlanlágávai nem-gondolt, hanem mind ezt, mind a' Zólyomi, Korponai és Bozóki örízöket maga mellé vévén, meg-kettözött lépefökkal utazott *Tiefenbachhoz*. Le nem-irhatom, minémü örömmel fogatták légyen ütet, mind a' fellyebb említett vezérek, mind az egész sereg, mindnyajan képzelvén azt magoknak, hogy e' nagy magyar hérófnak, és gyözedelmes vitézeinek jelen-létele igen fokot fogna Filek várának el-vételében használni. Mihelyt tehát *Pálffy Miklós*, a' batteriákat, futó-lántzokat és ágyúzö eszközöket jól meg-vifgálta, és az azokban talált hibákat meg-jobbitotta volna, mingyárt az ágyuzáshez kezdetett *Tiefenbach*, a' városnak kö-falait fok helyeken le-rontatta, és azokon a' gyaloglágot bé-küldötte, a' kik az ott fökvö Ösmanokat vagy le-vagdalták, vagy el-fogtak, és minthogy *Ufref Bég*, a' várnak fő-

vi,

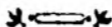

vigyazója, szinte akkor jelen nem-volt, annyira meg-rettentek az őriző katonák, hogy mingyárt alkudni kezdettek *Tiefenbachal*, a' ki-is tartván attól, hogy a' Budai Beglerbég a' meg - szallattaknak segitfégére megyen, olly fel-tétellel egyezett meg velek, hogy magok ugyan oldal segyverekkel szabadon fognak botsattatni, a' hadi eszközök mind-azáltal a' varral együtt a' győzedelmeknek hagyattassanak. Három ezer sérjfi 's afzszonyoknál többen mentenek-ki onnan, kiket Hom. *Drugeth István* 3000. emberrel kifirt Szétsénbe.

§. 272.

Midön e' kettős szerentse után azon tanátskoznának a' Vezérek, merre 's hova kellene a' győzedelmes fereget vinni, akkor vitetik *Tiefenbachnak* hírül, hogy Szétsén mellett szamos ellenfég gyüllött volna őszve. Ahoz képest, mind a' gyalog, mind a' lovas feregek közül 7000. emberek válogattattak-ki, a' kik *Bátory István* és Hom. *Drugeth István* vezérlések alatt az ellenfégnek meg-kémlélésére ki-küldettek, és szinte' mikor immár Szétsénhez érkeztek volna, akkor fuvattatott az Ipoly mellett fekvő török táborban trombita Filek felé való indulásra, és ki fátorát bontotta, ki bútorját kötözte lo-
vára,

vára és szekereire , ki lovát zablázta , egy szóval, mindnyájan induló félbe voltak. Azomban hát lattyák , hogy az előre küldetett lovasok fél-hóltan nyargalnak vissza , látták utannok a' magyar tífkos süvegeket-is , mindnyájan meg-rettennek , mindeneket oda hagyják , el-futnak , és a' győzedelmet minden vér-ontás nélkül engedik a' mieinknek. Mind Fileknek el-vesztésen mind ezeknek el-futásán ányira meg-rémültek a' közel lakó Osmanok , hogy minekelötte még a' győzedelmeket látták volna , minden vagyonoknak oda hagyásával el-futottak. És így , nem-tsak Szabadkát és Fileket , hanem egyszersmind a' *Kékhöi* , *Divini* , *Bujáki* , *Hajdúshöi* , *Somoshöi* , és *Hollóshöi* kastélyokat-is el-foglalták a' győzedelmek , és fok nyereséggel tértek-vissza téli quártélyokra. Utóllýára méltó e' szereutés táborozásról azt-is megjegyezni , hogy midön *Pulffy Miklós* Filekról való vissza-tértében Szétsénhez érkezett , és a' török örizetnek rettentésére az ostromló ágyúkat rendel ki-állította volna , ányira meg-rettentek azok , hogy minden puska-lövés nélkül , mingyárt által attak a' nevezett váraft. Ezeknek példáját követték , a' *Drégelyfalvi* és *Ipoly-Palánki* váraknak örizöi-is.

Ebben az 1593-dik esztendőben, a' mint tapasztaltuk, meg lehetősen szolgált az Ausztriai hadi seregnek a' szerentse; lássuk továbbá, mint folytak 1594-dikben a' hadi történetek. *Mátyás* Ausztriai Hertzeg, a' kire bizta *Rudolf* Császár a' jelenvaló hadakozásnak további folytatását, minden erejét arra fordította, hogy a' múlt esztendei győzedelmeket hadi virtufai által öregbítse, és minelőtte még az ellenség Pannoniába kijöhetne, ő-is valamelly szerentfét próbálna. Ezokon mingyárt az esztendőnek kezdetén nagy Györbe aláment, és az ottan öszvegyült magyar és német ő-tisztekkel a' következő táborozásnak folytatásáról tanácskozott. Holott *Pálffy Miklós*nak javaslására egyenlő akarattal elvégeztetett az, hogy *Nograd* vára ostromoltasson 's vétessen - el, mind azért, hogy annak elvétele után a' bánya-varosok megmenekednének a' kőborló ellenségnek szüntelen való háborgattatásától; mind azért, hogy az által a' felső és alsó Pannoniában fekvő hadi seregek között nagyobb egyesség lehetne. Mellyhez képest a' Hertzegnek parantsolattya szerént Bőjt-elő havában, 14. ezer gyalog és 7. ezer lovas magyar 's német vitézekből álló sereg gyüllött Lévánál öszve, kikkel a' Herczeg onnan ki-

in-

indulván Böjtmas havának 10-dik napján
 Nógrád alatt táborba szállott. — Ki lett
 légyen a' Nógrádi várnak első építő-mestere,
 arról mind a' régi mind az új magyar törté-
 neteknek Írói halgatnak ; mindazáltal vi-
 lágos dolog az , hogy egynehány száz ez-
 zendeig a' Váczi Püspökléghez tartozott, és
 hogy azt E. *Bátory Miklós* Váci Püspök
Tragurini Jakab híres áts-mester által sok szép
 épületekkel ékesítette-fel , és olly közziklából
 ki-vagattatott fántzal erősítette-meg, melly-
 nek mélyfége 's szeleffége 30. lábni vólt.
 A' miolta azt *Aly* kappau Bafa el-foglalta ,
 azolta kettős vastag gerendákkal egybe-kap-
 tfoltatott palisadákkal erősítették azt meg a'
 Törökök. Ettől a' vártól vette , mind az
 alatta fekvő város, mind a' Vármegye ma-
 ga nevezetét. Mihelyt oda érkezett az Au-
 striai égyesült sereg ; mindjárt meg-gyújtatta
 fekete *Mehemet* fő-vigyázó a' várost, és még-
 tsak a' kertekben álló gyümöls-termő fáknak
 sem kedvezett. Ennekfelette annak meg-
 mutatására, hogy ők az ostromlótól meg-
 nem rettentek, és mind az utólsó tsepp vérig
 fognák magokat védelmezni, sok veres zász-
 lókat süggesztettek ki a' bástyákon, és va-
 lamint az ostromlók a' várban lévőkre, úgy
 ezek amazokra szüntelen ágyúztak. Minek-
 utánna ezre vette volna azt *Pálffy Miklós*,
 hogy az őriző Törökök sem a' szüntelen va-

ló ágyúzással, sem a' fántzoknak fok helyen való meg - károfitásával nem-gondolnának, mináknak aszatáfához fogatott, a' külső palifádakat meg-gyújtatta, és a' ki'tsapó ellenféget egynehány embernek veszteségével visszazúzte. 's a' t. Ezt látván *Karaferis* (e' volt a' fő-vigyázónak a' neve) *Pálffy Miklóshoz* küldetett emberei által arra kötelezte magát, hogy ha néki's őriző katonáinak oldal fegyverekkel szabados ki - menetel engedődik, ő a' várat által fogja adni. Mellyet minekutánna *Mátyás Hertzeg* meg-engedett volna, a' török őrizők ki-mentek, a' várnak külsői által-adattattak, és annak gondvifelése *Révay Andrásra* bízott, a' hadi sereg pedig szellyel o'zlott.

§. 274.

Mátyás Hertzegnek eleve tett rendelése szerént sz. György havában 50. ezer embertől álló sereg gyüllött N. Györhöz. Ide botfátatott az a' hájó sereg-is le, a' melly még *I. Ferdinándnak* uralkodása alatt állittatott, és a' melly 13. két evedzőü hajókból és 25. fajakból állott, és mind katonákkal, mind más szükséges hadi eszközökkel elegendöképen fel-volt készítve. E' kettős sereget *Mátyás Herczeg* Pünköft havában ki-indította, és annak hetedik napján meg - is szállotta

Eszter-

Észtergomot. *Karali-Bég* akkori török fő-
vigyázó látván az aultriai sereget, veres
zászlókat függesztetett-ki a' várnak bátyáira,
sz. Tamás hegyére két nagy ágyúkat vona-
tott, hogy azok által, a' várhoz közelíteni
akaró ellenféget meg-akadályoztathassa. Az
austriai pattantyúfok mingyárt első éjjel el-
kezdették az ágyúzást, és 48. óráig meg sem
szüntek a' bástyáknak lövöldözésétől, sőt
harmadik éjjel tüzes golyóbifokat, és gyan-
tával's kénkövel meg-töltetett vastag tserép-
tsöker-is hánytak sz. Albert templomára 's
a' várnak egyéb épületeire, mellyek lángot
vetvén, porrá égtek, és a' tüzet óltani aka-
ró mufulmanok közül sok embert meg-öltek
's meg-sebesítettek. Ennekfelette a' templom-
ba rakatott elefég és puska-por-is, meg-gyúl-
lott, az épületeket széllyel-hányta, és sok
embert el-szaggatott, 's agyon-vert (i). Az
ostromlásnak mesterlégében jártas Irók azt
jegyzik itt meg, hogyha ekkor az Austriai
Vezérek vigyázóbbak lettek, és a' köfalakon
üttetett nagy réfeken bé-rohantak volna,

Kk 3

bizo-

(i) A' tüzes golyóbifokkal való ostromlásnak
modját *Bátory István* Lengyel országai Király
találta, és azokkal leg-elsőben-is az Oroszok-
kal való háborújában tett próbát.

bizonyosan még ekkor el-nyerhették volna a' várat; de mivel az ő értelmek szerént, lehetetlen volt volna a' köfalakon belől épített fántz miatt bé-menni, a' bé-tfaft következő napra halasztották, azomban a' fafinákat, az az, a' fántzba hányatandó tőmő vesszőknek tőnalásában foglalatoskodtak. És így hozzá fogtak ugyan ők más nap az ostromhoz; de miuthogy a' nappal üttetett réfeket az őriző katonák ismét bé-töltötték, ekkor sem bódogúlhattak, hanem kéntelenek voltak' 30. embernek vesztességével a' táborba visszamenni.

§. 275.

Azomban titkos kémeket küldött *Pálffy Miklós* a' városban lakó Rátzokhoz, és azt igrte nekik, hogy ha ők a' török őrizetet levagdallyák, 's néki által-adják a' váraft, nagy jutalmat fognak a' Tászártól nyerni. Ez a' természet szerént fősvény 's pénz szerető nemzettég, a' jövőndő történetekről nem-is gondolkodván, napot 's órát hagytak, és midőn *Pálffy* a' meghatározott napnak éjjelén, egynehány száz magyar és német katonákkal a' városnak kerítése alá ment, és a' többi vezérek más részen tettek volna próbát, az őriző mufulmanok ide futottak, ellenben a' Rátzok a' kapunak őri-

ze-

zetén maradt Törököt le-vagdalták, és *Pálffy*nak lesben álló embereit bé-botfátották a' városba, a' kik az ott fekvő ellenféget mind le-vagdaltván, minden akadály nélkül el-foglalták azt. Mivel pedig senki a' sz. Tamás hegynek tetején ki-szegeztetett ágyúk miatt, a' városban bátorlágosan nem-járhattott, kiváltképen azon iparkodott *Pálffy Miklós*, hogy annak ellenébe fekvő hegynek tetejére fel-vonatott ágyúk által a' török ágyúkat haszontalanná tegye (demontírozza). Amint hogy kedvezett-is néki ebben a' fzerentse, és az oda fel-küldetett katonák mind az ott fekvő ágyúkat el-foglalták, mind azoknak 200. emberből álló őrizetét le-vagdalták, a' vízi váraft lövöldözték, és annak kerítésen üttetett réseken *Hardecknek* vezérlése alatt bé-is ütöttek; de mivel az ellenfég-is egész erejét oda-fordította, ekkor sem-lehettek szerentfések; hanem 200. embert elvesztvén, ismét vissza - mentek a' táborba. Ebben a' tsatazásban veszett-el *Balassa Bálint* híres magyar Vers-író, és egyszersmind nevezetes vitéz, kinek külömbkülömbféle dolgokról írott éneketskéi még most-is kedveffégben vagynak a' magyarságot szerető hazafiak előtt.

Tiefenbach-is ez idő tájban szállotta-meg *Hatvant*, 's nem keves reményfége-is vőlt néki annak el-nyerésére. *Hafáncs* Budai Bafa, és a' Rómániai Beglerbeg nem-bátorkottak ugyan *Mátyás* Hertzegbe kapni; mindazáltal hogy az Esztergomi öriző katonákon segítessenek, 10. ezer lovas és gyalog katonákkal indultak *Tiefenbach* ellen, és Jászberény alatt a' Zagyva vize mellett le-telepettek. Mellyről az említett Vezér bizonyossá tetetvén, *Forgáts Simont*, ezt a' Mária iskolájában nevedett, 's meg-is öszült vitézt küldötte az ellenség eleibe, a' ki maga mellé vevén *Bátory Istvánt*, *Dobó Ferentzet*, *Rákóczy Zsigmondot* és Hom. *Drugeth Istvánt*, Tura mellett *Hafánest* meg-támadta, hadi rendjeit meg-zavarta, és a' meg-félemletteket ütötte, vágta, 's derekafán vésztegette, el-annyira, hogy 3300. maradt a' viadalnak helyén. E' győzedelemnek hallására *Tiefenbach* eleibe ment *Forgáts Simonnak*, és ötet meg-ölelvén, a' vitezeket meg-ditfirta, és örömének jelengetésére, 's a' meg-szállattaknak réttentésére sok ágyukat lövöldöztetett ki. — Innár két hólnap tölt-el Esztergomnak és Hatvannak ostromlásában, a' midőn az a' hir támadt a' táborban, hogy *Sindnes* nagy Vezér 800. ezer emberrel siet a' meg-szál-

szállott várnak segítőféjére, és hogy immár Tólnához érkezett, 's rövid idő mulván Budánál leízen. Ezokaért *Mátyás* Hertzeg-is mind azon hányta 's vetette elméjét, 's azon tanátskozott a' Vezérekkel-is, mihez kellyen néki e' szoros környül-állások között magát alkalmaztatni. Sokan találtattak közöttük olyanok, a' kik hasznofabnak tartották Esztergom 's Hatvan ostromlásának véget vetni, és a' dunán által költözni, mint az austriai sereget, melly másként-is mind a' fegyver, mind a' nyavalyák által meg-erőtlenített, szerentféltetni. Ellenben mások, 's nevezetessen *Pálffy Miklós* és *Nádasdy Ferentz*, gyalázatos dolognak lenni tartváu az ostromnak félbe-szakasztását, arra ajánlották magokat, hogy ők kézfelek lesznek a' nagy Vezérrel-is szembe szálni, 's az-el-foglaltatott váraft meg-óltalmazni. De, minthogy jól érzette *Mátyás* Hertzeg seregének-erőtleniségét, és talám félt-is *Sinánestól*, Esztergom várnak ostromát boldogább időre halasztotta, hadi seregét a' dunán által vitte, és mind addig, míg a' nagy Vezérnek N. Győr fele való útját észre nem-vette, Párkán mellet múltatott. — *Tiefenbach* sem várta-be a' nagy Vezért, hanem mihelyt *Mátyás* Hertzegnek a' dunán való által-költözésének hírét meghallotta, ő-is szedte 's vette a' satorfát, és Kassára visszament.

Mihelyt Budára érkezett *Sinanes* nagy Vezér, mindjárt leg-elsőben-is *Karaszferi Mekmet* Basát fojtatta-meg Nógrád váranak el-vesztése miatt, annakutánna két 's harmad napi pihenést engedvén hadi feregének, N. Győr felé indult, és útjában mind *Tatát*, mind Sz. *Mártont* el-foglalta (k). A' midőn N. Györhöz érkezett volna, a' városon alól egy ágyú lövesnire táborba szállott, és minden további halasztás nélkül el-kezette az ostromlást. Gr. *Hardeck* Györnek akkori fő-vigyázója, halván azt, hogy a' nagy Vezér a' réá bizatott várnak ostromlására igyekezik, fok kérdései között így szóllott: *Hálalegyen, ugymond, Istennek, hogy*

ö

(k) A' sz. Mártoni Apatúrfág (Abbatia S. Martini in monte Pannonio) leg-régibb papi szerzet Magyar Országban, mellyet sz. István Király azon jószágból és Kintsbül szerzett, a' mellyet a' pártos *Kupától* el-vett, és azt azoknak a' sz. Benedek szerzetén lévő papoknak ajándékozta, a' kiket édes atya *Geyza* Hertzeg a' magyar nemzetnek meg-téritésére 's a' keresztény vallásnak Hazánkban való terjesztésére Nemet Országból ki-hivott. Méltó lett volna, ha nem egyébre, tsak régifégre nevezve-is e' szerzetet meg-hagyni.

* nem más erőtlenebb, hanem ezen városnak ostromra igyekeznek; meg-mutatom én azt, hogy vagy utolsó tfepp véremig fogom magamat általmazni, vagy ő fog innen gyalazattal vissza-térni (1). Miképen védelmezte legyen magát ez az előre bakot nyúzó német Vezér, a' következendökbül világosan ki-fog fülni. Sinánesnek táborba való szállása után, két's harmad nappal *Gazzy Khán* vezérlése alatt 25. ezer nyilas Tatórok érkeztek a' török táborba, mellyen nem-tsak maga a' nagy Vezér, hanem egyszersmind az egész *Osmani* fereg nagyon meg-örült, tellyes teménységben lévén arról, hogy azoknak segittsége által nem-tsak a' meg-szállott várat el-fogják nyerni, hanem az egész *Austriai* hadi fereget-is semmivé tenni. Minthogy e' nemzettségnek minden hadi virtusa a' zfékmányozásban, pusztításban és rablásban áll; arra való nézve *Sinánes* nagy Vezér, elsőben is a' Tsaló-köznek pusztítására küldötte-kiket, a' kik a' duna vizébe ugratván által úsztak, és fel-is égettek egynehány helysüket. Ezeknek által-meneteléről *Pálffy Miklós* tudósítatván, őket meg-támadta, meg-

ver-

(1) Nicol. ISTVANFFY Histor. Libr. XXVIII. ad a. 1594.

verte, el-üzte, a' duna vizéhez fzorította, ottan-is közülök fokot le-vagdalt, és midön a' dunán ífmet vissza-akartak volna úfztatni, mivel egymásfra rohantak, fokban a' vízbe fúltak, és tsak ez egy történetkor 3000. Tatárok veztek-el.

§. 278.

E' Tatárokon történt fzerentsfétlenfégen nem-hogy meg rettentek volna az Osmanok; főt inkább annál jobban iparkodtak az os-tromlásban, és minekutánna az Affapfok a' fúto fántzokat el-végezték volna, a' bástyának alfo réfzen lyukakat áftek, és egynehány helyen le-is rontották azt. E' történet nem-tsak *Hardecknek* hanem *Mátyás Herzegnek*-is nagy fzeget ütött fejébe, és mivel immár a' szabados katonák többire haza mentek, minden Vármegyékre levelet küldött, és kérte a' tízfviselőket, hogy a' Hazának állapattyát fzivekre vévén, fieffenék segítségére menni. Hasonló kérő levelek küldettek a' Mórvai, Siléfiai, és Tfeh Országai Rendekhez, a' kik a' febak fájdalmát nem-érezvén késedelmeztek a' segítségnek küldésével. — Ellenben a' Magyarok, a' kik eleitől fogva fzerették Királyaikat, fzerették őfi örökségeiknek ífendes birtokát, keves napok alatt 40. ezer lovas és gyalog katonákat küldöttek

tek a' táborba, kik közül *Pálffy Miklós* öt ezer embert ki-választván, Kis-asszonyhavának 28-dik napján az ellenségnak sántzára ütött, az ágyúkat őrző Jantfárokat, vagy levágta, vagy el-tüzte, az azoknak segítségére ment Budai Basával *Hafúnessel*, és a' Rómániai Beglerbéggel össze kapott, fok vért ki-ontott, és annyira el-rettentette az Osmáni tábort, hogy ha ekkor, az eleve tett rendelés szerént néki segítségére ment volna a' hajó-fereg, kéntelen lett volna a' nagy Vezér Györnek ostromlását felbe-hagyni, és gyalázzattal el-futni. E' tsatában, melly reggeltől fogva szinte délig tartott, 3000. Törökök veszték-el, *Pálffy* serege közül pedig tsak 255 emberek hóltak - meg és estek sebbe.

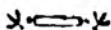
§. 279.

Sinánes tovább-is álhatatos volt fel-tett zéllýában, és hogy meg-ütkezhesen az Ausztriai sereggel, a' duna vizén hajó-hídat ké-szítettett, mellyen által ment Jantfárok és Tatárok, a' sántzokban fekvő magyar és német katonákat le-vagdalták, kiket mind-azáltal *Zrini György* tsak hamar el-üzött onnan, a' Tatárokat a' duna vizébe ugratra, mellyben fok száz el-is veszett. Ez a' tsata-is igen véres volt, úgy annyira, hogy az ellenség közül 2000. a' *Zrini* emberei közül pedig 220. em.

ember veszett-el. Itten hóltak-meg *Kévay András* a' Nógrádi várnak fő-vigyazója, *Topos Ferentz*, és *Toth Benedek Pálffy* seregebeli vitéz Kapitányok. Még e' tsata alatt sem szünt-meg a' hidaknak tfinalapától az ellenség, és a' mit nappal el nem végezhetek, éjjel vitték azt tökéletességre, 's egyéb immár nem-volt hátra, hanem hogy azon által menvén az austriai sereggel meg-ütközzenek. Leg-ottan, hogy *Mátyás* Hertzeg az által szökött katonaktól ki-tanulta a' nagy Vezérnek igyekezetét, hat ezer emberrel öregbitette a' várt örző katonáknak számát, annak óltalmát továbbra-is *Hardeckre* és *Perlinire* bizta, maga pedig hadi seregeit Ovár alá vitte, a' kik semmi rendet nem-tartván utazásokban, szelledezve mentek. A' német katonák, a' Vezéreknek parantsollattya ellen-is fel-gyújtották tábori kunyhókat, mellynek tűzéből észre vévén azt az ellenség, hogy az austriai seregek el-sutottak, mingyárt lóra jügráltak a' Spáhik és Tatárok, a' tábor helyén kéfedelmező németeket levagdalták, minden tábori elefőget, bútort, barmokat, pénzt 's a' t. el-foglaltak, annak-utánna a' lovakok után indultak, kiket *Zrini György* magyarjaival vitézi módon tartóztatott, és fokat-is meg-ölt közülök. — Hasonló félelem 's rettegés között evezett a' hajó-sereg Mosonhoz.

§. 280.

Az Ausztriai feregnek illy gyalázatos el-
 futása után fokkal nagyobb erővel ostrom-
 lotta *Sindnes* Győr várát és az északi külső
 városnak helyére, melyet *Hardeck* az ellen-
 ségnek oda-érkezése előtt fel-gyújtatott, 10.
 ostromló nagy ágyúkat vonatott-ki, és szün-
 telen lövöldöztette a' várnak kö-falait. E'
 mellett a' délre fekvő bástyák alatt minákat
 ásatott, 's azokat fel-vettette, mellyen án-
 nyira meg-rettent a' maga erejében eleinte
 bizakodó *Hardeck*, hogy nem - gondolván
Mátyás Hertzegnek biztató, 's segítséget
 ígirő levelével, *Perlinit* Sivadés nagy Vezér-
 hez ki-küldötte, a' várat által-ajánlotta, sőt
 a' mi még több, fok szerentfét kívánt annak
 birtokához. A' vár kültfainak által adatása
 után, a' meg-egyezés szerent, katonáival
 együtt onnan ki-költözött, és ő maga 's *Per-
 lini Mátyás* Hertzeghez mentek, de mingyárt
 oda érkezések után vásfra verettette küldet-
 tek Bétsbe, holott hadi törvény tétetvén el-
 lenek, érdemek szerent következő 1595-dik
 esztendőben, mind kettőnek feje vétetett. —
Sindnes Győrnek el-foglalása után, a' Maho-
 metánusoknak vallasbeli szokása szerent, a'
 nyert győzedelemért Istennek 's nagy Prófé-
 tájoknak hálakat adott, azokat a' 20. mú-
 sulman rabokat, kik az ostrom alatt el-fo-
 gat-

gattatván tömlőtzen ültek, vas békójok alól fel-óldoztatta, vallásokban való állandóságokért meg-díjirte, az egész Osmani seregnek láttára lábaikat tulajdon kezeivel meg-mosta, és tiz, tiz aránnyal ajándékozta meg őket. Továbba két ezer lovas és gyalog katonát hagyván Györnek őrizetére, annak további őltalmát *Aly Beglerbegre* bizta, a' Tatárokat a' Ráb közti tartománynak pusztitására kiküldötte, Pápát a' Rómaniai Beglerbég által el-foglaltatta, ő maga pedig *Komárom* várnak ostromlására ment, 's azzal mére szlett ditfekedni, hogy ő mind addig vissza nem megyen Konstantzinápolyba, valameddig ezt a' Keresztényeknek győzhetetlen, 's szűz koszorút viselő erőffégét birtokába nem-veci. Ahoz képest, mihelyt mind-szent havának 4-dik napján oda érkezett, 's Szöny alatt letelepedett, mingyárt kezdette azt ágyúztatni; de minthogy a' viznek szeleffége 's ereje miatt meg-fáradott ágyú-golyobifok keveset árthattak a' köfalaknak, a' Szigetnél készített hajó-hidón által-ment, a' várastól fogva a' várnak fántzáig fútó fántzokat áfatott, és éjjel nappal lövöldöztette a' köfalakat. Legottan, hogy az ellenségnek dunán való általmenetelét *Mátyás* Herczeg meg-hallotta, Prucktól Komáromnak segítségére indúlt, a' Tsaló-közbe által-ment, Püspökinél letelepedett, és *Pálffy Miklóst* 1000. lovasokkal és

és a' felső magyar Országgi gyalogsággal az ellenségnek kémlélésére küldötte. *Sinanes* nagy Vezér halván *Mátyás* Hertzegnek közelgetését meg-rettent, az ostromlást felben hagyta, a' dunán által-költözött, és hogy *Pálffy* ne-üzhesse, hajó-hidját meg-gyújtatta. E' történeten nem-tsak a' Komáromi várnak őrizői, hanem még *Mátyás* Hertzeg-is nagyon meg-örült, és a' várnak további gondvifelését *Pálffy*ra bizván, hadi seregét haza botfátotta, és ő maga-is ide Bétsbe visszátért.

§. 281.

Sinanes nagy Vezér Konstantzinápolyba való vissza-térefekor rendkívül való örömmel fogattatott mind a' kösség, mind az uralkodó Fejedelem által, és mindnyajan olly értelemmel voltak ő rólla, hogy ő fogna még az a' valóságos musulman lenni, a' ki Mahomet Próféának jövendölése szerént az egész világot meg-hódoltattya. Maga *Sinanes*-is annyira el-bizta magát eddig kerestett Ásiái 's Európai győzedelmeiben, hogy ő közönségesen azzal méreszlett ditfekedni, hogy következő esztendőben Bétset-is el-fogja nyerni, és a' Német Tíászárt minden örökös birodalmaitól meg-fosztani. Melly helytelen

's éretlen lett-legyen ez az ő kérkedése, az 1595-dik esztendei hadi történetek eléggé meg-bizonyították. *Rudolf* Tízár, a' ki mind *Sindnesnek*, mind az ezen 1595-dik esztendőben Sultanfágra emeltetett III. *Mahometnek* magafan repülő gondolatjait jól ismerte, nem-tsak el nem tsüggedett N. Györnek el-vezetésén, és múlt esztendei szerentfétlen táborozásán, sőt inkább még jobban fel-buzdult a' hadakozásnak folytatására. Ahozképeft a' német és Olasz-Országi Fejedelmekkel újabb szövetséget kötött, *Zsigmond* Lengyel Királyhoz és *Bátory Zsigmond* Erdélyi Fejedelemhez-is követeket küldött és mind ezt, mind amazt serkengette a' Konstantinápolyi udvar ellen való szövetségnek bévételére. Maga a' Lengyel Király nem-is volt Rudolfnak szoros barattfágotól idegen, ellenben az Országnak Rendei, 's nevezetesen *Zamosci János* fő-Kancellarios, a' ki az ifjú Királynak szívet 's lelkét birta, fokokkal meg-mutatta azt, hogy hasznosabb legyen néki a' fenyves udvarral békefélegben élni, mint a' hadakozásnak kétfeges ki-menetelére támaszkodván, mostani bóldogfágát szerentfétetni. Melly fontos okoknak nem tsak a' Király, hanem az egész köz-társaság-is engedett, és így üres válasszal botfátattak *Rudolf* Tízárúak követei onnan vissza. — Az Erdélybe küldetett követek amazoknál sze-

tféebben jártak, mivel mind az Ország, mind maga *Bátory Zsigmond* Fejedelem az Osmani járomnak terhét meg-únván, és nem-tűrhetvén tovább *Sindnes* nagy Vezérnek feletébb való kevélységét, *Rudolf* Tsfázzárral belső szövetségre léptek, mellynek allandóságára *Bátory Zsigmond* Kristiernát, *Károly* megholt Styriai Hertzegnek leányát magának feleségül adatni kívánta, 's meg-is nyerte.

§. 282.

A' tapasztalás bizonyította azt, hogy a' hadi sereg jó 's szerentfés Vezér nélkül, hasonló a' fő nélkül való testhez. Illyen volt a' múlt esztendőbben az Auszriai egyesült sereg, sok volt a' fegyvert fogható ember, de keves az azt böltsen 's okosan kormányzó hadi Vezér. Ennekfelette, a' katonaság szabadon élt, semmi fenyiteknek nem engedett, csak addig maradt a' táborban, míg magának tettzet, és mintha ellenség lett volna, úgy pusztította hazánkat, 's úgy üldözte a' szegény adó fizető kölléget. 's a' t. E' gonoszoknak meg-orvoslására *Rudolf* Tsfászár Gr. *Mansfeld Károlyt* a' Belgiomi hajó seregnek fő-kormányozóját hívatta a' Spanyol Királynak engedelméből a' fő vezéri hivatalra, 's erre bizta hadi seregének igazgatását, a' ki mivel zöldellő ifjúságától fogva szüntelen

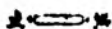
len fegyverben forgott, és a' hadi mesterséget nem-tsak könyveknek olvasása, hanem a' gyakorlás által-is jól meg-tanulta, mindjárt által lett jövetele után jobb rendbe vette az Ausztriai seregeket, a' katonai kemény fenytéket lábra állította, és külömbkülömbféle nemzetekből, u. m. Belgákból, Vallonokból (*m*), Olaszokból, Németekből és Tsehekből álló seregét magyar Óvárnál öszve gyűjtötte, szándékat titokban tartotta, és minnekutánna ide 's tova való mozdulásai által függöbe tartotta volna az ellenféget, sz. Jakab havának első napján Esztergomot megszállotta, *Aldobrandit* a' Pápának katonáival a' városnak napkeleti részére, *Svartzenburg Adolfot* a' Vallonokkal a' dunának, északi részére állította, ő maga pedig a' tábornak közepén üttetett fátort, és mind egy, mind más részről erősen lövöldöztette a' várost. Egyébb hasznos rendeléseket meg-tenni sem mulatott-el. Ennekfelette, hogy a' Budai helytartó Basának szándékát ki-tanúlhatta, egynehány könnyü szerü magyar lovas sere-

(*m*) *Vallonoknak* neveztetnek Belgiomnak völgyes tartományaiban lakó és ó frantzia nyelven beszéllő lakofai, nevezetesen az *Artisiai*, *Hannoviai*, *Namuri*, *Luxenburgi*, *Limburgi*, 's rész szerént a' *Flandriai* és *Brabanciái* lakofok-is, kik másképen *Flamendereknek* neveztetnek.

regeket küldött ki kémlélésre, kiknek szorgalmatoſſága által észre vette azt, hogy a' nevezett Osmani Vezér fok eleféggel, hadi eszközökkel és katonákkal meg-terhelte tette hajókkal és fajakkal igyekszik a' meg-szállott városnak segítségére. Ezeknek megakadályoztatására, 1500. magyar gyalog katonákat küldött *Mansfeld* a' dunának északi partjára, déli részének őrizetét pedig *Afficourt* Kapitányra bízta, a' ki egynehány Belgiomi seregeket és tábori ágyúkat maga mellé vévén szüntelen való vigyázatban volt. Azomban oda érkeznek a' segítségre küldött Törökök-is, és látván a' környül-állásokat, az északi parton álló magyarokra rohantak, 's őket hosszas viaskodások után onnan el-is üzték, és mivel semmit sem ártott nekik az ágyúkkal *Afficourt* a' vízi városnál ki-szállottak, és szerentseffen lett bé-menetelek által, nagyon meg-örvendeztették a' félelem 's reményfég között tántorgó török örző katonákat.

§. 283.

Bátor mind eddig keveset kedvezett légyen *Mansfeldnek* a' szerentse, ő mindazáltal csak ugyan meg nem szűnt a' várnak és városnak kemény ostromlásától, és minekutanna elegendő réseket ütett volna a' fántzo-

kon, *Afficourtnak* vezérlése alatt oda küldötte a' Belgiomi feregeket, de mivel ezeket az ellenség vissza-verte, más nap reggel a' Vallonokat és Magyarokat rendelte a' réfeknek ostromlására; de ekkor sem bódogúlhatott, mivel olly dühösséggel vívelték magokat az őrizetben lévő Osmanok, hogy amár a' fz. Tamás hegyén, és mafutt ki-szegeztetett ágyúk fok kárt tettek legyen-is ő nekik, még-is el nem lehetett őket a' leomlott köfalaknak óltalmazásától üzni, főt az ostromlók közül 200. embert meg-ölvén, a' többit el-üzték. E' két szerentfétlen próbán *Mansfeld* hadi vezér meg-bószonkodván, tulajdon zászlója alatt vitézkedő, 's magával hozott Belgiomi katonákat allította-ki, ezeket biztarta, 's emlékeztette nemzetek dicsőségének meg-gondolására, a' kik minden kéfedelem nélkül a' réfekre rohanván, mingyárt el-üzték onnan az örző Törököket, velek egész 24. óráig viaskodtak 's el-nyomták, és szerentfellen el-foglalták a' váraft. — Mindezekről tudósítatván *Hafánes* Budai Bafa, 30. ezer embert vitt *Mansfeld* ellen, és a' midön közelgetett volna már hozzája, egynehány ezer Spáhikat 's Jantsárokat küldött az austriai feregnek meg-kemlélésére. *Mansfeld* 3000. magyar és német lovasokat küldött *Pálffy Miklós* vezérlése alatt ezeknek eleibe, a' kik nem-gondolván a' lesbe álló

Spá-

Spáhikkal nem-tsak öszve-tsaptak velek, hanem visszá-is nyomták őket. Így bántak a Vallonok és Belgák a Károly hegyén kifizegeztetett ágyúknak el-foglalására ment Jantfárokkal. Mindezek pedig tsak elő-járó postai voltak a kis-alfzony havának 4-dik napján történt emlekezetes ütközetnek, a midön *Hafanes* Bafa az Osmani sereget két részre osztván, és annak egyikét a Romániai Beglerbégre, másikat *Mchemet* Karamániai Bafára bizván, a táborból az Auszriai fereg felé indult. Az első fereg, melly 7000. Spahi-Oglánokból, és más Ásiai válogatott lovalokból állott *Svartzenburgra* ütött; a másik és számofabb fereg, holott voltak a Spahilárok és Jantfárok, magát *Mansfeldet* támadta-meg, a ki ellen a magyar és német lovassággal *Pálffy* és *Núdasdy* küldettek, ezeket követte maga *Mansfeld* 12. ezer válogatott német és olasz gyalogokkal, a Vallonokkal és vasalokkal. Mihelyt egymáshoz közelgetett a két ellenfég, mingyárt öszve tsapott *Pálffy* és *Núdasdy* a Spáhikkal, fegitte őket hátul *Mansfeld*-is, és két óráig tartó viaskodások után annyira meg-nyomták a Jantfárokat és Spáhikat, hogy azok minden tábori szerzámoknak oda-hagyásával vissza-futottak, és ki az erdőkben és völgyekben, ki a hegyek között akart el-rejtezni, kiknek nagyobb részét a könnyü szerü ma-

gyar lovakok futásokban le - vagdalták, és csak keveset fogtak-el-életben. Hasonló módon bánt *Svartzenburg* a' Karamániai Bafával, kinek seregében a' sz. Tamás, Károly és György hegyein fekvő ágyúk olly nagy kárt tettek, hogy 7000. közül 500. embernél több nem-mehetett bé a' vízi városba, a' többit az ágyu-golyóbifok és *Svartzenburgnak* fegyvere emészttette-meg. — E' győzedelem után mingyárt a' török táborra ütöttek az austriai egyesült seregek, az ott maradott gyalogságot le-vagdalták, és minden tábori bútorokat, eszközöket és barmaikat el-vitték, mellyek között 1500 fátorok, és ugyan annyi tereh-hordó tevék, 's öszvérek, 37. tábori ágyúk és csak nem annyi hadi tzimerek voltak. A' nyert préda a' győzedelmes Vezéreknek és vitézeknek hagyattatott, a' hadi eszközök és tzimerek a' Tsfászárnak küldettek. Az itten el-fogattatott és meg-öletett ellenségnek száma 14. ezerre ment.

§. 284.

Elég kárt vallott a' fényes udvar ez ütközetben; de sokkal többet szenvedett *Rudolf* Tsfászár és az Austriai sereg *Mansfeldnek* ezután csak hamar következett halalában. Ez a' nagy Vezér az egész ütközet alatt meg-nem szünt a' hadi rendnek egyik szárnyától

a'

a' mafikhoz nyarkalódzván , viaskodó vitézeit szüntelen biztatni , és mind vezéri, mind vitézi kötelességét folytatni, melly nagy kiáltafok között kapott szomjúságának meg-enyhítésére, az ütközetnek vége után fris gyümölcstöt, 's nevezetesen görög dinnyét evett. E' inohon való ételből kapott hideg-lelését egy olly vakmerő has-folyás követte, melylyet femmiféle gyógyító szerek meg nem állithattak. Ezokáért Esztergom várának továbbbi ostromlására tett rendelései után, Komáromba vitette magát, holott Kis-asszony havának 15-dik napján életének 52-dik esztendejében meg-is holt. Kinek reménytelen halálát nem-tsak a' Belgiomi és német, hanem még a' magyar katonák-is felettebb sajnálták. Az ő halála után ismét *Mátyás* Hertzegre bizatott az Auszriai feregnek kórmánya, és az Esztergomi ostromlásnak folytatása, a' ki *Mansfeldnek* halála előtt tett rendeléseit helybe hagyván, mingyárt oda érkezése utan a' vizi várost kezdette ágyúztatni, és az annak sántzain üttetett réseken a' katonákat bé-küldötte, az ellen-álló Osmánokat le-vagdaltatta, a' kik pedig életben meg-maradhattak, azokat a' várba szoritatta, mellyet még ekkor meg-vett volna, ha a' hirtelen támadott szélvész és zápor effő félbe nem-szakasztotta volna az ostromlást. Az alatt *Hafánes* Budai Bafa, és a' Romániai Beg-

lerbeg-is, a' kik *Pálffival* és *Svartzenburgal* való ütközetekben szerentfétlenek voltak, ismét ölzve gyűjtötték minap széllyel szaladt katonáikat, és újobban segitfégre indultak *Esztergomnak*. Ezeknek szándékáról *Mátyás* Herczeg eleve tudósítván, 8. ezer német gyalog és lovas, és négy ezer válogatott magyar katonákat küldött *Károly* Burgáviai Mark-Gróf és *Nádasdy Ferentz* vezérlések allatt ellenek (n), kikre leg-elsőben-is *Nádasdy* ütött, és valóba vitézi módon-is vifelte magát; de mivel mind jobban jobban szaporodott az ellenségnek száma, kéntelen volt a' Burgáviai Márk-Gróftól segitféget kérni. Mi okon nem nyert légyen pedig töle semmit, bizonytalan, elég az ahoz, hogy ő, irigységből e', vagy más fontos okokból, nem-tudatik, semmi segitféget nem-küldött néki, mellyet *Oberenpruck* a' Belgáknak és Vallonoknak Vezére meg-fajditván, sebes vágatva futott az ütközetnek helyére, és a' mint lehetett, segitette-is *Nádasdit*. Ekkor osztán nemtsak hátra veretett, hanem igen sok kárt-is vallott az ellenség, és nem-kevesen ölettek

's

(n) *Burgovia* (Burgau) az *Iler* és *Lech* folyó vizek között fekvő, és az Auszriai birodalomhoz tartozó Márk-Gróffág.

's fogatattak el közülök, az utólsóbbak között volt a' Kopáni fő-vigyázó-is *Abdullah Bafa*, és ő rajta kívül még más nevezetes, Török tisztek-is. Es így, mind minap, mind most szerentfétlen lévén a' Romániai Beglerbég és *Hafánes* Budai Bafa, nem-is eröltették többé a' dolgot, hanem fok embernek, tábori eszközöknek és bútoroknak visszahagyásával, a' honnan jöttek, oda ilmét visszatertek. Ekkor osztán látván azt az Esztergomi űrizök, hogy ők semmi segítségre nem-támaszkodhatnak, ennekfelette a' vizi városnak el-vezetése után gyakran szomjúfágot-is szenvedtek, sz. Mihály havának első napján azon várat, mellyet 52. esztendővel annakelőtte *Soliman* el-foglalt volt, visszaadták, és minden hadi eszközöknek és elefégnek hátra-hagyásával ki-is költöztek onnan.

S. 285.

Mdtyás Hertzeg tovább-is akarván a' kedvező szerentfének vezérlése után halgatni, Esztergomtól *Visegrád* alá ment, és rész szerént a' duna vizének jobb partyán, rész szerént *Maros* nevezetü mező városka mellett szállította táborba hadi seregét. Mihelyt az űriző katonák az Austriai hadi sereget látták, mingyárt a' felső várba vonták magokat, és azt utólsó tsepp vérekig akarták-
is

is védelmezni, de leg-ottan, hogy az ostromló ágyúk a' hegynek tetejére fel-vonattattak, 's immár derekafan-is hüllöttak a' várnak régi, és a' gyakorta való ostromlás miatt meg-erőtlenedett köfalai, ök-is másképen kezdettek gondolkodni. *Pyrrhus* Aga, a' várnak fő-vigyazója ennek látására meg-rettent, és félvén attól, hogyha az Austriai fereg erőszakosan fogná a' várat meg-venni; sem ő neki, sem katonáinak nem kegyelmezne, meg-egyezett annak fel-adafában olly feltétellel, hogy minden hadi eszközök és elefeg a' győzedelmesnek hagyattasson, ő pedig és katonái óldal fegyverekkel botfátassanak ki. Ennek nyomdokát követte *Mehemet* Vátzi fő-vigyazó-is, a' ki mindent, a' mit magával el nem-vihetett, meg-gyújtván, a' várat üresen hagyta, 's Budára által-ment (o), melylyet *Pálffy* el-foglalván, annak további gondviseletét *Orosz Andrásra* bizta, maga pedig *Mátyás* Hertzeghez vissza-ment. — Ugyan azon időben, sőt egy napon, mellyen t. i. a' Rómániai Beglerbégen és Hasánes Budai Basán *Mansfeld* győzedelmet vett, indúlt

Zri-

(o) Ez a' *Mehemet* Basa születésére nézve magyar volt, Borfi Gergelynek neveztetett, a' Palotai várból a' Törökökhöz által szökött, a' keresztény vallástól el-hajlott, és Mahometnek dogleletes tudományát bé-vévén, Basafágra emeltetett. *Conf. Nicol. Issvánffy* Histor. Libr. XXIX. ad a. 1595.

Zrini György, a' Kanisfai várnak fő-vigyazója, Babótfának ostromlására. Mihelyt a' *Zrini* 10' ezer emberből álló seregének közelgetését hallották a' Babótfai Törökök, mindjárt tüzet vetettek a' várba, 's el-futottak. Gr. *Zrini*, a' mennyire lehetett, a' tüzet el-óltatta, a' várat ismét meg-építette, és azt sok fantzokkal 's töltésekkel környülvévén, annak gondvifelését *Horváth Miklós* kapitányra bizta. *Herberstein Zsigmond* a' Horvát Országí vég-helyekben fekvő katonaságnak fő-kormányozója, Babótfának el-foglalása után, *Erdödy Tamás* Bánnak, *Eckenbergnek*, és *Lenkovits* hadi vezéreknek javaslására *Petriniát* meg-szállotta. Kinek oda érkezése után *Ruftanes* Bafa lóra ugorván, keménnyen kezdett a' gyalogság ellen viaskodni, és még azután-is, midön már ő halálos sebbe esvén a' várba bé-vitetett, katonái olly vitézi módon vifelték magokat, hogy lehetetlen vólt a' kerefstényeknek miattok a' bástyákra fel-hágni, azért ök egynehány haszontalan tett próbáik után a' Sifcia mellett fekvő táborba vissza-is mentek. Azomban egy kerefstény szüléktől származott, de a' múlt esztendőben el-fogatott ifjatska, *Ruftanesnek* az Ilyriai nyelvben író deákja a' kerefstényekhez által ízőkvén, tudtára adta a' Vezéreknek, hogy az ő ura az ütökötben kapott seb miatt immár meg-hólt,

és

és hogy annak halálán meg-rettent Török örizök Petrinia várát üressen hagyták, 's el-futottak. Eleinte semmi hitelt nem akartak a' Vezérek az ifjú beszédének adni, hanem a' környül-állásoknak meg-visgalására 100. köz embert, és egy bátor szívű Kapitányt ki-küldöttek, a' kik hét török katonát el-fogván, 's a' táborba vivén, bizonyosabb hirt vittek *Rustanesnek* haláláról, és az üressen hagyatott várát minden akadály nélkül el-foglalták, az el-futottak után mentek, és közülök fokakat el-fogván vagy meg-ölték, vagy rabfágra hurtzoltak, és így nagy predával meg-terhelve tértek vissza a' táborba.

§. 286.

Fellyebbimmármeg-jegyzettük azt, hogy az Erdélyi Fejedelem, *Bátory Zsigmond*, tapasztalván a' Konstantzinápolyi udvarnak ravaszágát, szoros barátságot kötött *Rudolf* Tífázzarral, és annak allandóságára *Cristierna* Ausztriai Hertzeg Afzonyt magának feleségül ki-kerte, 's meg-is nyerte. Mivel eleve el-látta ő azt, hogy ha e' frigy-kötésnek hírért a' fenyves udvar meg-hallya, el-nem mulatytja rajta boszszúját állani; ahozképest a' Móldvai és Havasalföldi Vajdákat-is titkon arra úntatta, hogy a' török igát nyakokról le-rázzván, vele 's a' Római Tífázzarral békes-fég-

fégben éllyenek, és esküdjének a' magyar koronának hűségére, mellynek végbe-vitele után keményen kézfitette magát az Osmanok ellen való hadakozásra. Ez épen nem-várt történetnek hallására a' fényes udvar nagyon meg-boffzonkodott, és *Sinán* nagy vezérnek vezérlése alatt nagy hadi sereget küldött e' két pártos tartományoknak 's Fejedelmeknek meg-zablázására. *Sindnes*, a' ki már régtől fogva agyarkodott *Mihály* Havasalföldi Vajdára, tökéletesen meg-akarta ötét birodalmától fosztani, linek segitfégre 2500. lovas és ugyan annyi gyalog katonát küldött *Bátory Zsigmond*, Király Albert vezérlése alatt. (p), kikkel *Mihály* Vajda Buigariának fok helyfégeit el-pusztította, a' lakofokat le-vagdaltatta, *Achmet* kappan Basának 14. ezer emberből álló seregét öszve rontotta, és nagy győzedelmi örömek között tert Bukarestbe vissza. Ennek meg-boffzulására 100. ezer emberrel ment *Sinanes*, Bukarestet el-foglalta,

és

(p) Ez a' *Király Albert* eredetére nézve Gömör Vármegyei nemes vólt; a' Szathmári Királyoknak nagy érdemü Öfe, a' ki *Bátory István* Lengyel Országí Királynál nagy kegyelemben állott, és igen nevezetes emberré lett az Oroszok és Lengyelek között támadott hadakozásban.

és Havafalföldnek nagy részét semmivé tette. *Mihály Vajda* és *Király Albert* érezvén magok erőtlenségét, *Sinánest* bé nem várták, hanem az Alpes hegyei közé vonták magokat, a' hová a' kösziklás hegyek és ingoványos helyek 's tók miatt nem könnyen mehetett volna az ellenség. Azomban *Sinanes* mind Bukarestet, mind Tergovistát fántzokkal 's töltésekkel meg-erősítette, és azokban elegendő őrizetet hagyván, ellenségeinek üldözésére indult.

§. 287.

Oda érkezése után következő napon, 10. ezer válogatott embert küldött *Mihály Vajda* és *Király Albert* ellen. Ezek nem a' seregeknek foklágában, hanem vitésségében bizván, bátran szembe szállottak az Osmanokkal, a' kik eleinte vitézi módon vívelték magokat, úgy annyira, hogy egy darabig nem-lehetett meghatározni, mellyiknek kedvezzen inkább a' szerentse, *Sinanesnek* e', vagy a' keresztényeknek; végtére mindazáltal ezek amazokat viűza-űzték, futásokban fok musulmant elvesztegettek, és kevesbe múlt, hogy magát a' nagy Vezért-is el nem fogták. E' győzelem után *Mihály Vajda* és *Király Albert* bellyebb vonták magokat a' hegyek közé, és mind addig ki sem mozdultak onnan,

valameddig *Bátory Zsigmond* segítő seregeivel oda nem ment. Kinek oda létt érkezésén *Sinanes* nagy Vezér meg-rettenvén, *Tergovistat* fel-gyújtotta, és ismét Bukarestbe ment. Ekkor *Bátory* és *Mihály Vajda* a' hegyek közül ki-mentek, *Tergovistat* el-foglalták, az onnan titkon ki-ment őriző Törököt le-vágták, *Aly Trapezunti Beglerbég* get, és *Bali 's Mehemet* Bégeket rabfágra vitték, a' várban találtatott két 56. fontos golyóbißt hordó és 44. ostromló ágyukat magoknak hagyták, utóllýára a' nyert prédát a' vitéz Székely katonák között fel-osztatták. — E' történetnek hallására *Sinanes* nagy Vezér el-annyira meg-rettent, hogy ő mingyárt szekerekre 's tevéknek hátára rakatta minden tábori bútýorat, és Bukarestből el-futott, utánna ment *Bátory Zsigmond*, tár szekereit el-foglalta, annak őrizőit meg-öldöste, a' keresztény rabokat markokból ki-szabadította, az el-futottakat egész *Georgevoig* üzte (q), és őket a' dunának tulfó ágán épült hajo hidhoz ízorítván, rész szerént le-vágta, rész

(q) *Georgevo*, Havafalföldi régi. és a' Duna szigetében sekvő erös város, mellyet *Zsigmond* Tíáfszár, *Radul* Havafalföldi törvénytelen Vajdának meg gyözetése, 's méltóságától való meg-fosztása után epitetett.

rész szerént a' vízbe ugratta, úgy hogy csak itten öt ezer ember veszett-el közülök, és hat ezer társzekerék fogattattak-el. *Giorgevol*-is két napi ostroma után el - nyerte, 800. török katonát ott-is le-vágott, és így valamerre fordúlt, mindenütt győzedelmeskedett az ellenségen. *Sindnes*, ez az Ásiai 's Afrikai győzedelmeiben kevélykedő Osmáni Vezér, kinek hadi böltséffégén és szentféjén az egész Birodalom arany várakat épített, a' rajta történt gyalázatot meg nem emészthetvéu, önképen mérget ivott, és kelesztény vért szomjúhzó lelket egyszerre kifűvta. *Bátory Zsigmond* ezen hadi dolgainak szerentsés folytatása után *Havasalföldet Mihály* Vajda gondviselésére bizta, azután győzedelmes seregét ismét vissza-vezette Erdély-be.

§. 288.

Mennél tovább tartott a' háború, annál inkább öregbedett a' két hadakozó nemzetnek egymás ellen való gyűlölfége, mellynek veszedelmes tüze 1596-dik esztendőben legelőször-is Dalmáciában ütött-ki. Sok jeles vitézek 's fő emberek nehezen szenvedték azt, hogy ez előtt 60. esztendővel, *Amurat* Verbofániai helytartó *Klifsját* fortélyos tselekedete által el - vette. Ezokon *Lenkovits György*

Györgynek javaslására közönlégesen elvégeztek azt, hogy mihelyt jó módját ejthetik, mi-gyárt vissza-veheltek az említett várost. Ezen fel-tételnek tökéleteslégre való vitelére Hufvét előtt való valárnapot, melyet a' Ke-resztények Palma - ágak Innepének szoktak nevezni, választották, a' midön a' Klissiai fő-vigyázó a' Driloni várnak a' *Morlachi* és *Ufochi* haramjak ellen való óltalmazására mindenkor egynehány száz katonát szokott ki-vinni (r). E' nevezett napon *Bertuci Rhó-dufi* vitéz, 50. Klissiai és Seguai fegyveres lakosokkal ment azon város mellett fekvő hegyre, mélynek tetején egynehány Törökök vigyáztak, a' kiket elsőben meg-resze-gitette, azutan pedig fejeket vette, több hozza-ment tárfaival a' várnak régi erőtlen fa-lai alá-ment, és egy lyukon bé-bújván, a' várnak külső udvarán lármát ütött, 30. Tö-

M m 2

rö-

(r) A' *Morlachufokról* már fellyebb (§. 105. p. 207.) emlekeztünk. Az *Ufochufok* Dalma-ciában, 's nevezetesen *Segniában* lakó nem-zettség, a' kik Török Dalmaciából elsőben Klissziába, 's innen Segniába költöztek-által, tolvajfágokkal élnek, és gyakran ki-tfápnak Tör. Horváth Országba. Catholica valláson vagynak ugyan ök, de még is régi pogány házaffág-'s temettségbeli szokásokat még most fem hagyták-el.

rököt le-vagdalt, és azokat-is, a' kik magokat a' felső várba vették, meg-hódoltatta. Mihelyt a' győzedelmet jelentő ágyú ropogásokat hallotta Drillóban mulató *Ibrahim Bafa*, mindjárt észre vette a' dolgot, és mivel uralkodó Fejedelmének halált hozó haragjától félt, *Apárdi Bosniai Beglerbégnek* segítségére által 10. ezer fegyveres embert gyűjtött öszve, azokkal *Kliffiát* meg-szállotta, és három oldalról-is kezdte a' várat ágyúztatni. Jól tudván azt *Lenkovits*, hogy annak megtartásától függene a' Dalmáciai Császári jobbágyoknak és helységeknek tfeudes megmaradása, mindjárt hajokra ültetett 3000. fegyveres embert, 's azokkal ment *Kliffiának* segítségére, az ellenféggel meg-ütkezött, és fokoknak meg-ölése után el-üzte őket onnan. A' győzedelmes katonák az Elő-járóknak akarattya ellen az ellenféggel el-hagyatott táborának prédalására rohantak, melyet *Apárdi Beglerbég* és *Ibrahim* észre vévén, a' szellyel özlott katonákat ismét öszvegyűjtötték, a' prédalásba merult győzedelmeket meg-támadták és ölték, ismét a' várnak ostromához fogtak, és mivel sem elefégek, sem italok elegendő nem volt az őriző katonáknak, utollyára a' várat-is el-nyerték. Ekként szokott az álbatatlan szerentse az emberrel jádzodozni.

§. 289.

A' Kliffiai szerentfétlen történetnek visszao-
nozására, *Herberstein Zsigmond*, az Ilyriai
vég helyeknek őltalmazója, *Kostunicának* meg-
szallására vetette gondolatait, és a' Styriai,
Karinthiai és Kárnioliai lovasokkal, 's *Len-
kovitsnak* Kliffiánál életben meg-
maradott gyalogságával, sz. Jakab havának 15-dik nap-
ján *Kostanica* alá ment, és minden felől kez-
dette azt ostromlani. — *Apárdi* Bosniai Beg-
lerbég, halván az ágyúknak ropogását, mán-
gyárt más nap segítségére ment a' meg-szál-
lattaknak, és az Unna vizének túlsó partyára
való érkezése után azon iparkodott, hogy a'
vizen által költözhesen, és a' várba bé-me-
hesen. Ennek meg-gátolására, *Herberstein*
a' Unnának gázló helyein által vitte lovás
és gyalog feregeit, az ellenébe ment ellen-
féggel ölzve-tsapott, és még az első tűzben
vissza-nyomta őket, el-annyira, hogy a' Spá-
hik hadi tzimereiket el-hányván hátat vetet-
tek, és mint a' vad ketskék úgy másztak a'
hegyek közé, a' meg-félemlett gyalogság pe-
dig két felé szakadt, egy része a' sürtü er-
dőbe, más része némelly titkos ösvényeken
imide ámoda futottak, holott fokan el-húl-
lottak közülök. E' szerentfés történet után
a' gyözedelmesek a' várost fel-prédálták, is-
mét a' várnak ostromához fogtak, és kétfélg

kivül el-is nyerhették volna azt, ha *Herberstein* Achmet kappan Bafa oda való közeli-tésének hamisan költött híren meg nem rettent, és az ostromot félbe nem szakasztotta volna.

§. 290.

Ez az *Achmet* kappan Bafa sz. Mihály havának 13-dik napján ugyan csak ki-is jött Tóth Orizágba, és *Petriniát* meg-is szállotta. A' mint a' mindent nagyozó muszulmanok hírlelték, 100. ezer emberből állott az ő serege. mellynek nagy részét a' Jóniai, és Egeumi tengernek szigeteiből erőszakosan szedte öszve, és a' Bosniai helytartó Bafa-is hozzá kaptsolta magát. *Petriniának* ekkori fő-vigyázója volt *Tergesti Francol Daniel* 250. katonákkal, kiknek segítségére ez előtt keves idővel 100. gyalogokat küldött *Draskovich János*. Leg-ottan, hogy *Achmet* kappan Bafa *Petriniához* érkezett, hozzá fogott annak ostromlásához, 's annyira meg-erőtlenítette a' sántzokat, hogy az őrizőknek tellyefféggel semmi reményfégek nem volt annak megtarthatására. *Erdödi Péter* Horvát Országi Bán, *Lenkovits* és *Herberstein* tudósíttatván e' környül állasokról, segítségére mentek, 's a' Koiapis vize mellett táborba szálltak, és csak ez a' folyo-viz választotta-el őket az el-

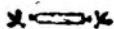
ellenfégtől. Minthogy a' gyakorta való effőzések által ez a' viz annyira fel-duzzadt, hogy azon sem hidat tfinálni, sem által gázolni nem lehetett, Sifciához tértek vissza, úgy mindazáltal, hogy minekelötte táborokból ki-indultak volna, egy Segniai századosf titkon bé-küldöttek, és a' meg-szallattaknak fektett tzellyokat meg-jelentették, 's biztat-
tak azzal, hogy bizonyosan segítségekre fog-
nának lenni. Mihelyt a' Tzfázi seregek a'
táborból ki-indultak, mingyárt meg-batorod-
tak az Osmanok, és a' Kolapis vizén által-
úf-tatván, az utól menő sereget meg-tamad-
ták, a' midön az ausztriai seregek a' jel adás-
ra meg-fordulván, öfzve-kaptak a' dühös
ellenféggel, lötték 's vágtak öket, kik a'
kemény tüzet fok ideig nem-szenvedhetvén
hátat vetettek, vissza-futottak a' Kolapis vi-
zéhez, abba ugrándoztak, és mind a' gyö-
zedelmefek fegyvere, mind a' viznek ereje
miatt három ezren veszték-el ottan. Ekként
az ausztriai seregek békeféggel Sifciához men-
vén, a' Kolapisra hajó-hidat vetettek, azon
által mentek, és annyira el-rémitették *Ach-
met* Basának Petrinia alatt fekvő táborát,
hogy azt semmi igiretek 's fenyegetések ál-
tal meg nem lehetett tartoztatni, hanem szely-
lyel futottak, minden tábori eszközöket, 's tár-
fzekeret vissza-hagyták, mellyeket a' gyö-
zedelmes ausztriai sereg el-foglalt. — Illyen

folyamattya vólt ezen esztendőben a' hadi-történeteknek.

§. 291.

III. *Mahomet* Osmani Tíászár uralkodásának kezdetet hadi virtusokkal akarván nemelíteni, minden tartományaiban nagy hadi készületeket tett, és azzal biztatta a' muszulmanokat, hogy ő e' folyó 1596-dik esztendőben személye szerént fogná a' hadakozást Pannoniában folytatni. Mindezekről *Rúdolf* Tíászár tudósíttatván, hadi seregeit őregbítette, *Bátory Zsigmond* Erdélyi Fejedelmet tett igireteire emlékeztette, sőt még a' Lengyel Királytól-is segítségét kért. *Maximilian* Hertzeg *Rudolf* Tíászárnak testvére, a' kire az hadakozásnak folytatása bizattatott, Esztergomba alá menvén azon tanátskozott a' hadi Vezérekkel, mellyik váraft kellene elsőben-is meg-szállani, Budát e' vagy Hatvant. Utóllýára azoknak értelme gyözött, a' kik Hatvannak ostromát javaslották. Mellyre nézve *Svartzenburg* a' Vallonokkal, *Pálffy Miklós* pedig a' Magyarokkal előre el-is küldettek, a' kik minekelötte még Vátzhoz érkeztek volna, az ott fekvő muszulmanok megrettentek, a' várat magok meg-gyújtották, és ki lovon, ki hajón Budára futott. *Pálffy* a' tűznek ég felé ment nagy füstéből a' dolgot

got észre vévén, sebes lépésekkel sietett annak meg-óltafára, mellyet szerentfésen végbe vivén, *Komáromi Istvánra* bizta a' várnak gondviselését és meg-építését. Innen mind ő, mind *Svartzenburg* Hatvan alá mentek, utánok indúlt *Maximilián* Hertzeg-is a' többi sereggel, és Kis-alfzony havának 15-dik napján meg-szállották azt. — A' Hatvani várnak ekkori fő vigyázója vólt *Arslanes* ifjú, de bator, és az egész katofág előtt nagy kedvesfében álló két ló farkas Balátska. Mihelyt ez az ifjú Osmáni Vezér meg-látta előre járó seregeinket, mingyárt ki-ütött a' várból, katonáinkal öszve-kapott, de egynehány vitézeit el-vesztvén, abba ismét visszament. — E' rövid isfatázás után mingyárt a' várnak ostromához fogott *Maximilián*, és nem-tsak meg-károfitotta a' sántzokat, hanem még a' várnak közepén épült minaretos tornyot-is az abba ülő Dervissel együtt lelövete. *Fatima* Arslánésnek édes anyja, nem neméhez, hanem serjfiúhoz illendő bátorsággal bíró alfzony, ottan ottan emlékeztette fiát meg-hólt attyának virtusaira, 's arra kérte szüntelen, hogy inkább dítössfégesen hallyon-meg, mint az ostromló ellenfének meg-hódollyon: *Nem sokára itt leszen, ugymond Fatima, az uralkodó Fejedelem Mahomet, és ha élni fogsz, 's a' várat meg-tartod, hitefd-el magaddal, hogy ő nagy meltofággal*

és gazdagsággal fogja hűségedet meg-jutalmaztatni; hogyha pedig az isteneknek változhatatlan vezéje szerent meg kell halnod, úgy is nagy dicsfirttel fog rólad emlékezni. Ennél több olajat nem-önthetett Fátima Arslanes fiának heves vérének tüzére. Kinek dicsfirtre vágyódó szive fel-buzdúlván, a' legnagyobb veszedelem között-is vígan 's bátran viselte magát, és egy-szálnit sem rettegett a' keresztény seregnek éjjel nappal halállal fenyegető ményaörgő ágyúinak ropogásától. — Régi de helytelen köz példa-beszéd az a' magyar közfég között, hogy a' *hit az Isten meg-akar büntetni, elsőben-is az eszét veszi-el annak.* Illy formán történt itten a' dolog, az őriző Osmanok a' kapott sebek és szüntelen való nyughatatlanfágok miatt el-fáradván, és úgy gondolkodván, hogy az ostromlók-is pihenni fognak, mindnyájan szállásokra mentek, azomban egy magyar és német katona, a' kik történetből tüzre való venyegének szedegetésére titkon a' fántzba mentek, e'zre veszik, hogy az őriző katonák elhagyták rendes vigyázattyyokat, jelentik azt másoknak-is, közönsegeffe lesz e' dolog az egész austriai táborban, a' Vezérek-is kapnak a' jó alkalmatosságon, és egynehány zászló allyát ki allitnak, mellyekkel minden akadály nélkül fel-hágnak a' köfalákra, és mineke-lötte eszre vette volna azt az ellenfég, el-

fog-

foglalták a' várost, és mindent, a' kit elő-
 's utól értek, le-vágták. A' hirtelen esett
 lármára öszve fut az ellenség, oda nyargal
Arslanes-is, öszve tlap az ostromlókkal, és
 erős viaskodása után mellybe-lövetik, 's lo-
 váról le-dül. A' győzedelmesekek senkinek nem-
 kedveztek, mind fegyveres, mind fegyverte-
 len férfiakat, sőt még az ártatlan asszonyokat
 és gyermekeket-is egy aránt vágták 's ölték,
 azokat, a' kik a' viadalnak tüze alatt pin-
 tzőkbe, vermekbe 's másuva rejtettek onnan
 ki-huzták, és rablágra vitték. Ebbé a' sze-
 rentfétlenségbe esett *Fátima* Arslanesnek au-
 nya-is, a' ki nagyra termett életét holtig tar-
 tó szolgafágban töltötte 's végezte-el.

§. 292.

Azon közben *Mahomet* Tifáczár-is ki-in-
 dúlt Konstantinapolyból, Drinapolynál ösz-
 ve-gyült 200. ezer emberből álló hadi seregét
 meg-visgálta, Pannoniába által-jött, Szöged
 városánál le-telepedett, a' honnan *Giaffer* Beg-
 lerbéget 30. ezer emberrel Szólnokra küldötte.
 Mingyárt fajditotta azt *Maximilián* Hertzeg,
 hogy *Mahomet* Tifáczár bizonyosan Eger vára
 ellen feni a' fogát; ezokaért mind *Nyári Pál*-
 nak akkori Egri kapitánynak, mind *Tiefen-*
bach-nak parautfolt, hogy az ottan fekvő őri-
 zetnek izámát szaporittfák, a' várat elegendő
 ele-

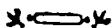

eleföggel és hadi készületekkel tölték-meg, a' héjános fántzokat és bátyákat épitesfélk-meg, az ágyúknak és táborig bútoroknak szerkezéfére minden helyfégekben igás barniokat rendellyenek 's a' t. Nem-is t'falatkozott-meg *Maximilián* gondolattyában, mivel mihelyt meg-hallotta azt *Mahomet*, hogy a' Hatvani vár el-vétetett, és az ifjú *Arslanes* is el-vezett, *Ibrahim* nagy Vezért, Sinánesnek hivatalbeli követőjét, hadi feregének nagy részével Eger felé ki-indította, söt *Giaffer* Beglerbégnek-is meg-hagyta, hogy magát a' nagy Vezérrel égyesíttse, 's vele együtt táborba szálljon. Egynehány nappal azután maga-is a' Jantfárokkal és Spahi-Oglánokkal ki-indúlt, és sz. Mihály havának 27-dik napján Egerhez érkező, annak minden környékét el-foglalta, 's fátoraival bé-töltötte. A' várnak őrizetében fekvő 4500. őriző katonák, az ostromnak kezdetében olly nagy bátorfágot mutattak, hogy még a' várasnak kapuitsem zárták-be, söt abból gyakorta ki-űtvén sferentféfen t'fatáztak az ellenféggel. — A' szalma tűz hamar lángot szokott vetni, de hamar el-is alufzik; épen illyen vólt ezeknek az erejekben bizakodó Egri őrző katonáknak vitézi tüze-is, eleinte, mig még t'fák imigy amúgy bántak velek az ostromlók, erőfen köpték markokat, ellenben mihelyt a' várasnak keritése és fántzai a' kemény ágyu-

ágyuzás miatt egynehány helyen le-düllöttek, az ő előbbi bátorfágok-is el-múlt, el-alutt vitézi sziveknek tüze, és nem lévén a' várasnak meg-tartáfhhoz reménylégek, azt felgyújtották, 's a' várba vonódtak. A' midőn az Osmanok-is a' Magyar kapun bé-rohánván, azt el-foglalták, az ágyukat oda bé-vonták, a' bástyákon nagy réfeket ütöttek, de mivel még ekkor vitézi módon vífelték magokat az őrizők, kéntelenekvóltak az oszromlástól el-álni.

§. 293.

Bátory Zsigmond Erdélyi Fejedelem *Maximilián* Hertzeghez küldött követé által örömmel jelentette néki, hogy ő immár N. Váradhoz érkezett segítő seregével, 's tölle tudni kívánta, hol kellefien a' két sereget égyefitni. E' kellemetes üzenet nagyon meg-víditotta a' Hertzegnek sok gondokkal bajoskodó elméjét, és *Kornis Gáspárnak* Bátory követének kívánt válasszal való vissza-küldetése után, 800. magyar és német gyalog katonát küldött *Nyari Pálnak* segítőfégre, és a' többi sereggel maga-is utánnok indúlt. Az alatt, míg a' kívánt segítőfé Egerbe érkezett vólna, az Osmanok keményen hozza láttak az ostromhoz, és a' fántzokon üttetett réfeken bé-rohánván, az őrizők közül 400. embert meg-öltek.

tek. E' véres ütközeten annyira meg-felem-
 lettek a' német és Vallon katonák, hogy min-
 gyárt titkon tanátskozni kezdettek a' várnak
 fel-adafaról, és nem hogy engedni akartak vol-
 na a' fenytéknek, és az Elő-járok kérésé-
 nek, főt inkább halállal fenyegették mind azt,
 valaki nekik akadályokra lenni igyekezne,
 azután a' köfalakon üttetett réseken a' török-
 táborba ki-mentek, 's alkudni kezdettek az
 ofstromlókkal. Az Osmani Vezérek, kiknek
 keves reményfégék volt a' várnak erőszakos
 meg-vételéhez, kaptak a' jó alkalmatosságon,
 és nem-tsak szabad el-menetetelt hanem e' mel-
 lett arany hegyeket ígértek a' német 's Vallon
 katonáknak. Miképen tellyesítették legyen
 be ezek a' fokát ígérő, 's keveset adó em-
 berek tett igireteket, abból ki-tettzik, hogy
 mihelyt a' vár az Elő-jároknak meg-égye-
 zése 's akarattya ellen fel-adattatott, és az
 őrizők mind szent havának 14-dik napján ab-
 ból ki-mentek, körül-vétettek a' Jantsárok
 által, és vagy le-vagdaltattak, vagy rablág-
 ra vitettek, *Nyári, Tersko, Kinszki, Gr. Tur-
 ridani, Bártzi János, Bessenyei György*, és
 más fő-tisztek *Mahomet* Tsáfzár eleibe hur-
 tzoltattak, a' ki őket *Nyárin* kívül, mind
 Nandorfejevárra küldötte. *Kinszki* és *Bártzi*
 a' foglágbol nem fokára ki-szabadulván, ha-
 zájokba vissza-jöttek, *Bessenyei György* még
 Eger alatt el-szökött az őriző Jantsároknak

ke-

keze közül, *Tersko* és *Turriáni* szivbeli banat-tyok miatt a' foglágban meg-hóltak, mások másféleképen múitak-ki e' világból, következképen e' vólt az a' jutalom, mellyet *Mahomet* Tfálszár Eger-várát önképen fel-adó katonáknak osztogattatott.

S. 294.

Noha igen nehezen szenvedte *Maximilián* Eger várának el-vefztését, de azért még sem tfüggedett-el reményfégében, sőt erős bizodalomban vólt arról, hogy ő nem sokára bosszúját fogja az ellenfégen álni. Ezokon mind *Bátory Zsigmondot*, mind *Tiefenbachot* arra kérte, hogy néki mentül elébb lehet, segítségére siessenek. Ennekfelette hadi seregét, melly 39. ezer gyalog és lovas katonákból állott, a' Rima-Szétfi mezőfégen számba vette, 's meg-vifgálta, és minekutánna a' hadakozásnak további folytatásáról a' Vezérekkel együtt tanátskozott vólna, Keresztes alá-indúlt, de még oda sem érkezhett, midön immár *Giaffer Bafa*, mind szept havának 22-dik napján a' tábornak készítésére 600. lovasokkal előre-küldetett *Rosvurm Hermány* Vezérnek úttját el-állotta, és ötöt a' *Hejőnek* által menetelén még-akarta akadályoztatni. Kinek *Svartzenburg* az austriai lovasokkal, *Pálffy Miklós* a' Magyarokkal, és *Kirdly Albert*

bert az Erdélyiekkel és hat táborigyűléssel fejtésére küldetvén, *Giaffer* Basát visszaverték, futásában 1000. Jantfárokot és 400. Spáhi-Oglánokat levágtak, sőt 43. tábori gyűlést is elfoglalták. Mingyárt más nap az austriai egyesült sereg Keresztelen felül egy fertály mélyföldre táborba szállott, 's ottan bé-is várta az ellenfelet. Másnap hajnalkor *Mahomet* Császár is oda érkezett 150. ezer emberből álló seregével, és az austriai táborhoz olly közel telepedett-le, hogy annak könnyen szemébe nézhetett. Az előjáró török sereg (avant-garde) mellynél *Hafanes* Budai helytartó, *Sindnes* 's *Cihala* Beglerbég, és *Ibrahim* nagy Vezérek Kiahája voltak, mingyárt elkezdette az Austriai tábor nyughatatlankodtatni, és a' miképen minden rendeléseiből kitézett, környül akarta azt keríteni. Ezokáért *Maximilian* Hertzeg, egynehány ezer lovas és gyalog katonát rendelvén a' tábornak őrizetére, a' többi seregeket hármashadirendbe állította. *Svartzenburgot* és *Tiefenbachot* az ott fekvő tónak innelőlő partyához küldötte, a' kik az ott által jött Osmanokat megtámadván, közülök mint egy 4000. embert levágtak, négy tábori gyűlést elvették, 's a' többit visszaverték.

Jól tudván azt *Maximilián* Hertzeg, hogy az ellenség nem-fogna fokáig vesztegleni, azon éjel a' stráfákat meg-kettőztette, szorosan vigyáztatott, és más napnak hajnalán, u. m. mindszent havának 26-dik napján egész feregét hadi rendbe ütközetre ki-állította. Már ekkor az Osmahok-is készen voltak, és a' két tábor közt fekvő tón által-menvén, a' hadi musikáknak harfogtatása által alkalmazást kerestek a' viadalra. Az Auszriai feregnek hadi rendbe állított jobb szárnyát *Swartzenburg* és *Pálffy* kormányozták, derekát maga *Maximilián* Hertzeg és *Bátori Zsigmond*; bal szárnyát pedig *Tiefenbach*, *Forgács Simon*, és *Bátory István*. A' feregnek jobb szárnya két helyen tamadta-meg az ellenséget, és csak hamar meg-is futamtatta azt, 43. ágyúit, és fok puska-porral, golyóbifokkal 's más hadi eszközökkel meg-terhelt tárfekereit el-foglalta. Elföben meg-nem akarta azt *Maximilián* a' győzedelmes seregeknek engedni, hogy ök a' meg-futott ellenséget a' tón túl üzhessék, azután mindazáltal a' Vezéreknek kérésére nem csak meg-egyezett abban, hanem maga-is által-ment a' tón, és amazokkal együtt üzte a' meg-félemlött ellenséget. *Mahomet* Tászar, a' ki mind ekkorig *Frigiai* varrással ékeült sátorában várta a' re-

ménylett győzedelemnek kellemetes hírét, halván, sőt tulajdon szemeivel látván hadi feregének el-futását, maga-is lóra kapott, 's test őrző katonáival Szólnokra szaladt. Mihelyt a' török táborhoz értek a' győzedelmek, mingyárt félbe hagyták az ellenfégnek tüzését, a' prédálásba merültek, és sem a' Vezérek intésének, sem a' *Maximilián* Hertzeg parantsolattyának nem-engedvén, jobban örültek az ott talált penzes ládáknak, mint a' győzedelemnek. — Mind ezeket észrevévén az el-futott Spáhik, visszafordultak, a' ragadományban foglalatlos Astriakusok közül sok ezer embert meg-öltek, a' nyereléget kezek közül ki vették, 's olly nagy félelmet okoztak szivekben, hogy többire mind el-futottak, és még magok árnyékától-is rettegtek. — Ebben az egész ütközetben 20. ezer Osmanok, és 10. ezer Tf. K. katonák veszték-el, kik között nevezetesek voltak *Forgács Sebestyén, Zelemeri István, Pálffy Péter, Felegdy János, Hathalmi Miklós, Eszterházy István* és mások. *Dóczi Farkas* és *Sós János* halálos sebet kapván, azután harmad nappal meg-is hóltak.

S. 296.

E' nevezetes ütközet után *Mahomet* Tsfár sem-mulatott sokáig Szólnokon, hanem ha-

hadi serege egy részének Pannoniában való maradása, más részének Europai Osmaniába való vissza menetele után, Konstantinápolyba ment. — Noha *Maximilián* Hertzegnek nem kis kedve volt Eger várának még ebben az esztendőben való vissza vételére; de mivel sem hadi népe, sem tábori elefége, sem az ostromláshoz meg - kívántató eszközei nem voltak, maga-is ide Bétsbe vissza-jött, 's innen Prágába utazván, *Rudolf* Tízfázzárral a' hadakozásnak további folytatásáról tanáskozott. *Prestensci* János, kire az ágyuzó mesterfeg vala bízva, egy olly különös, a' Spanyól és Belgák között támadott háborúban találtatott, új ostromló eszközt hozott magával Belgiomból, melly még ennekelötte semmi más Európai nemzeteknél, 's annyival-is inkább a' Törököknél ismeretes nem-volt. *Peárdának* hívják azt a' pattantyúfok, melly ha puskaporral keményyen meg - töltetik, akarmelly erős vas-kaput-is ki vet farkából 's azt szellyel rontya (s). Elsőben-is Tatán akartak *Pálffy Miklós* és *Prestensci* azzal próbát tenni; arravalónézve Komáromból este kiindulván, *Ratx Illyést* nemelly török nyelvet jól-ertő 's beszéllő magyar katonákkal együtt

N n 2

előre

(s) Ez ostromló alkotmányának le-írását lásd *Osman. M. R. S. 219.*

előre oda küldötték, a' kik azon alkotmányt a' várba vivő hidra vivén, midőn tudakoztattak volna a' török vigyázók által: mit akarnának 's hová igyekeznének? a' parantfolat szerént azt felelték, hogy ők Budáról eleféget visznek Győrbe, és a' Magyaroktól való féltekben akarnák szekereiket oda húzni. Az ostoba vigyázók hittek az ál-ország Törököknek, és tsak akkor vették ezre az álnokfágot, midőn az el-süttetett petárda a' várnak kapuját, és az ottan stráfalókat a' földre terítette. Ekkor *Palffy és Préstensci*-is les-helyekből ki-ugrándozván a' várba bérohantak, és a' fő-vigyázon kívül, minden őrizetben fekvő muszulmanokat meg-öldöftek, 's a' várat el-foglalták.

§. 297.

Azomban *Maximilián* Herczeg-is lement *Óvár*hoz, oda gyűlt hadi seregeket meg-vizsgálta, a' Vezéreknek javaslására Pápát meg-szállotta, és minekutánna *Gr. Zrini György, Battyán Ferentz, E. Török István 's Dersffy Ferentz*, tulajdon banderiájokkal, és az alsó Pannóniai nemességgel oda mentek volna, két óldárról-is el-kezdette az ostromlást. *Semender* Bafa vólt az ottan fekvő 800. katonáknak fő-vigyázója, a' ki látván az *Auszriai* seregnek le-telepedését, a' vár és város között

zött fekvő tágas helyen, siettséggel 10. lépés mélységű, és 20. lépés szeleségű sántzot készített, olly szándékkal, hogy ha történetből el-veszteni-is a' varost, bátorfagofabban lehetne a' várban való meg-maradása. *Maximilián* elsőben-is a' Német, Olasz, Vallon, és Frantzia gyalogfágot küldötte a' sántzon üttetett réfeken való bé-rohanásra; de mivel ezek vissza-véretettek, következő napon, az az sz. *István Kirdly* napján, három különböző seregeket küldött azoknak ostromlására, a' kik az őrizökön hatalmat vévén, őket a' várba üzték. Mivel jól tudta azt *Maximilián* hogy a' vas addig nyúlik mig meleg, és ha egyszer meg-hül, akármelly nagy pörölynek-is nehezen szokott engedni; azért-is még hevenyében el-kezdette a' várnak ágyuzását, mellynek tovább való meg-tartására *Semendérnek* sem reménysege, sem tehetségge nem lévén, gondolkozásra egy napi fegyverszünést kért és nyert, a' melly idő alatt, a' várnak fel-adafáról alkudott. A' közbenjáró-fágot *Dersffy Ferentz* vállalta magára, ő járt ki 's bé a' várba, kitől meg-értvén azt *Semender*, hogy a' mostan ostromló seregnek fő-kormányozója *Maximilián* Heftzeg legyen, t. i. az, a' ki az ő győzhetetlen Fejedelmét múlt esztendőben Keresztesnél meg-szalasztotta, térdet 's fejet hajtott, és meg-elégedvén azzal, hogy néki és őriző katonáinak

szabad el-menetel engedtetett, a' várat által adta a' győzedelmeknek.

§. 298.

Egy keves pihenése után Papa alól ki-indult *Maximilián*, és sz. Mihály havának ötödik napján Győrt meg-szállotta. — *Eckenbert Rupert* és *Prestenfci János*, az ágyúzó eszközökkel, és az azoknak őrizetére rendeltetett gyalog és lovas katonákkal a' város alá menvén, a' batteriáknak és futó sántzoknak el-készülése után, erőssen kezdették a' várat lövöldöztetni. *Aly Bafa* a' várnak fő-vigyazója, és az ottan fekvő Jantfárok, *Satergis Mehemet Beglerbég*nek küldendő segítségében való biztokban, semmit meg nem retentek az ostromlóktól, sőt bátor sziveknek ki-jelentésére, nappal még a' kapukot-is nyitva tartották, és mind gyakorta való ki-tfapáfok, mind a' sántzról való ágyúzások által fok kárt okoztak ellenfegeknek, és *Prestenfci*-is agyon lötték. Nem-tsak e' hadi mesterfégben jártas Vezérnek reménytelen halála, hanem még a' tábori elefégnek szüksége, és az őszi esős idők-is nagy változást okoztak *Maximilián* fel-tételének. Ide járult még az-is, hogy *Satergis Mehemet Beglerbég*, ropant táborával immár Mohácsra érkezett, és meg-kettöztetett lépésekkel sietett a' Győri-
öri-

örizetnek segítségére. Mellynek hallására *Maximilián* az ostromot félbe szakasztotta, és a' dunán által költözvén a' Tsalóközi szigetbe ment. Csak hamar ezután *Satergis*-is el-érkezett, és meg-értvén azt, hogy *Maximilián* Győralól el-ment, *Talát* meg-szállotta, és ötöd napi kemény ostroma után el-is vette azt. Innen Buda felé indult, és a' miképen Pestnél lett által-költözéséből lehetett fajdítani, és az által szökött katonák-is bizonyították, Vátznak ostromlásához készült. Ezokáért *Maximilián* Hertzeg-is oda ment, Verőtze mellett le-telepedett, táborát fantzokkal, szeker-várakkal, Spanyol sarampokkal, és négy közel lévő halmokon epitetett batteriakkal megerősítette, *Dobóczy György*-is a' Vátzi Kapitány, az ott fekvő ágyukat hozzá-küldötte, és a' parantsolat szerént, a' várnak fundamentomát puska-por által fel-vettetvén, türe- fen hagyta azt.

S. 199.

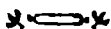
Vátznak el-foglalása után, *Satergis* *Maximilián*nal való ütközetre készítette magát, és sz. András havának 4-dik napján elsőben is azt a' föld-várat tamadta-meg, melly *Nefzmélynek* által ellenébe vala építve. Az ott fekvő magyar gyalogság keményen védelmezte magát, és sok kárt okoztak az ostromlók-

nak, a' kik másodszor-is próbát tettek, sőt harmadszor-is, a' midőn két sereggel ment *Hafánes* Bafa ellenek, de mindenkor visszautzték őket, és az utolsó próbában többet vesztettek-el 600. embernél, mellyen annyira megfélemlettek a' muszulmanok, hogy sem igiretek, sem fenyegetések által nem lehetett őket többre vissza-vinni. *Kolonitsnak*-is, a' ki ellen ment volt a' mafik Osmani sereg, láttatott eleinte a' szerentse kedvezni, mind addig, míg *Satergis* egész erejét ellene fordította, őtet körül-vette, és úgy meg-szorította, hogy ha *Nádasdy* 800. kopjás magyarokkal, azután pedig *Pálffy* 6000. emberrel segítlégre nem ment volna, mind néki, mind *Nádasdinak* ott kellett volna veszni. De mihelyt *Pálffy* oda érkezett, mindjárt meg-fordult a' koczka, *Satergis* vissza-nyomatott, 3000. katonája el-veszett, és egynehány tábori tzi-mere el-nyerettetett. Az után nem-is mérlezlett *Satergis* több próbát tenni, hanem tábori butorát hajon Budára le-küldötte, magais oda-ment, holott egynehány napig tartó pihenést engedvén a' seregnek, egyik részét Pannoniában teli quártelyba osztotta, más részével pedig *Nandorfejevárra* ment-vissza.

§. 300.

A' következő 1598-dik esztendő Győr városának tsudálátos, de szerentfes vissza-nyerése tet-

tette nevezetessé. Eleitől fogva tartván attól *Rudolf* Császár, hogy ha az Osmanok sokáig birtokában lennének Győrnek, ők Bétset-is meg-próbálnák; minden gondolattyaít, erejét 's tehetségét annak vissza-szerzésére fordította, és e' dolognak tellyesítését *Maximilián* Hertzegre, *Svartzenburgra* és *Pálffy Miklósr*a bizta, a' kik minekutánna mindeneket eleve el-készítettek vólna, Böjt-más havának 27-dik napján, 5150. válogatott katonákkal, kik között 1000. kopjás magyar lovasok, és ezer puskás magyar gyalogok voltak, ki-indultak Komaromból, minden tábori musikákat hátra hagytak, úttyokban *Felnémeti Mátyástól*, a' ki múlt esztendői Györi ostromkor foglágba esett, és mostan váltságára való pénznek szerzésére botfattatott-el, minden környül-állásokat, és azt-is ki tanúlták, hogy a' Györi őrizetnek egyik része zsoldért 's eleféért küldetett Budára, másik része pedig vigyazatlanfággal tölti idejét, 's azzal mérfelnek ditfekedni, hogy előbb meg-fogna a' Györi torony tetején álló vas pléhből készült kakas szállalni, mint a' Keresztények Győr várát vissza-nyerni. 's a' t. Böjt-más havának 28-dik napján ez a' sereg a' Németi völgybe érkezvén, minden jelenlévő tisztek öszve hivattattak, és mindnyájoknak tudtára adatott, mifsoda rendel mennyenek; hol telepedjenek-le; kik üssenek elsőben a'

városra; kik foglallyák-el a' piatzokat, kapukat, bátyakat, 's a' t. egy szóval, mind-egyiknek tudtára adatott e' téjendő próbában való köteleffége. A' Németi völgyből esteli hajnalkor ki-indulván, éjjél előtt egy órával érkeztek Győr alá, de mivel a' hóld nagyon világosított, és tartottak attól, hogy őket észre fogja az ellenség venni, a' Rátz temető mellet meg-állapottak. Úgy mondatik, hogy egész útjokban egy fas repdesett az austriai feregek felett, mellyet a' vitézek szerentfere magyarázván, erős hiedelemben voltak a' felől, hogy ezen utazások fogantos fogna lenni (t). Inkább isteni gondviseleléből, mind történetből esett, hogy az eddig világosító hóld meg-homályosodott, és maga a' természet-is láttatott a' Vezérek igyekezetének kedvezni, a' midön *Babakurt* kapitány, maga századjával 's a' petárdával a' Szekesfejérvári kapuhoz ment, a' petárdát annak eleibe vonatta, és midön mindenek kézzen lettek volna, el-süttette, melly által a' belső kapu szellyel szakasztatott, és 300. lépefnire hajitatott bé a' piatzra. A' petárdának szörnyü roppanására mélylly álmokból hirtelen felferkent muszulmanok mingyárt fegyvert kaptak

(t) Vid. *Nic. Istváffy* Histor. Libr. XXXI. ad a. 1598.

tak, és ki a' piatzra, ki a' kapuhoz, ki a'
 várba futott. *Babakurt* és *Oborenpruck* Svar-
 tzenburgnak segítője (adjutánfa) két zászló
 allya Frantzia és Vallon katonákkal még
 előre el-foglalták a' piatzot, ezeket követték
 más két századok, a' kik a' várba vivő utat
 zárták-el; a' magyar gyalogság *Orsi Péter*
 vezérlése alatt a' fántzokon állapodott-meg,
 's várta az ellenféget, *Svartzenburg* Tököly
 Sebestyénnel és egy zászló allyával a' kapu-
 nak bóltozattya alatt allott, onnan igaz-
 gatta a' városba bé-menteket, 's onnan tette-
 meg a' rendeléseket, *Pálffy Miklós* pedig a'
 magyar és német lovasokkal, a' kapú előtt
 fekvő mezőfégen volt vigyázatban. Három
 egész óránál tovább viaskottak a' mufulma-
 nok, és mind két részről fokban hullottanak-
 el. A' fő-vigyázó *Aly Bafa* harmintzad ma-
 gával a' belső várnak kapuja előtt ölettetett-
 meg, és még akkor-is, mikor immár lelket-
 len teste a' földön hevert, bal kezében egy
 zászlót, jobb kezében pedig szablyáját tar-
 totta. Három vagy négy Jantsár, mint a' meg-
 búsult orofzlán úgy viselte magát, és 500.
 Auszriai katonával szembe méredezlett szállni,
 's őket vissza-is nyomta, és ha *Pálffy* kato-
 náival együtt lováról le-nem szállott, és a'
 többinek segítségére nem ment volna, nem
 hilyem, hogy el nyerhettük volna a' győ-
 zedelmet. De mihélyt *Pálfit* 's a' magyar

lovasokat meg-látták a' Jantsárok, és más örizetben fekvő török katonák, mingyárt ki a' belfő várba, ki másuva futott, ki a' duna-ba, ki a' sántzba ugrott, 's el-veszett, az úgy nevezett *Jakofitzi* bástya alatt el-rejtett puska-port meg-gyújtották, mellynek tüze által, mind ö-mind a' mieink közül sokan széllyel szakasztattak.

§. 301.

Minekutánna tehát mind a' piatzról, mind a' bástyáról el-üzetett, 's rész szerént levagdaltatott volna az ellenfég, *Pálffy Miklós* azon kérte *Omeragdt*, a' ki egynehanyad magával a' belfő várba bé-futott, hogy mivel innmár semmi reménységek nem lehet a' várnak meg-tartásához, kedvezzen életének 's adja-meg magát. Még ekkor-is olly nagy meg-átalkodás volt ennek szivében, hogy, nem hogy engedett volna a' szép szónak, főt meg akkor-is tüzet adott *Pálffira*, mellyen ez-is megboszfzonkodván, mingyárt ágyukat vitetett oda, 's azokból kezdette őket lövöldöztetni. Már ekkor osztan ö-is más húron kezdette a' nótát fújni, fegyverét el-vetette, és a' vele valokkal együtt a' győzedelmeknek szabad akarattjára bizta magát. Azok, a' kik a' viadal alatt pintzékbe, vermekbe, istállóba 's másuva rejtettek, onnan ki-vonat-

nattak, és rélz szerént meg-ölettek, rélz szerént rablágra vitettek. Ez a' viadal éjféltől fogva világos virattig tartott, mellyben az ellenfég közül 1400. ember ölettetett-meg, és az affzonyokon 's gyermekeken kívül 300. esett rablágba. A' mieink közül-is több veszett-el 500. embernél, és majd két annyi esett sebbe. A' nyert gazdag préda a' Vezerek és katonák között egy arant osztatott-fel; az ott taláztatott hadi eszközök, mellyek közt 188. nagyobb és kisebb caliberű ágyúk voltak, *Rudolf* Tsfászárnak ajándékoztattak. E' győzedelemnek kellemetes hírével *Rudolf* Tsfászárhoz küldetett *Babakurt* 4000. arannyal ajándékoztatott meg, *Gr. Svartzenburg*-is 100. ezer aranyat és egy *Morvai Hustopeck* nevű mező várost kapott ajándékba, *Pálffy Miklós* hasonló ajándékkal kínáltatott-meg, melyet ő el-nem vett ez okon, hogy ő nem jutalomért, hanem hazajához 's Fejedelméhez való hűségéből mivelte, a' mit mivelte (u).

És

(u) E' jeles tselekedetért, és más nagy érdemért *Pálffy Miklós* az Országának kérésére, a' *Pozsoni várnak örökös Kapitánylagával*, az alatt fekvő külső városoknak birásával, és *Pozson Vármegyének örökös fő-ispánlagával* ajándékoztatott meg a' Tsfászár által. E' kettős hivatalt idönkben *Gr. Pálffy János* viseli.

És így négy ezrtendővel azután, hogy *Hardeck* Győr várát *Sindnes* nagy Vezérnek önképen fel-adta, *Svartzenburg* és *Pálffy Miklós* szerentféslen vissza-nyerték, a' mellyből ki-tettzik, hogy a' kitűny és meg-útáltatott erő idő forgásával öregbülni, 's veszedelmet fokott a' meg-útalónak okozni (x).

§. 302.

Képzelné lehet, minémű érzékenységet okozott legyen Győrnek el-vesztése mind a' Konstantzinápolyi udvarban, mind a' Pannoniában lakó Osmani hadi Vezérekben. E' történetnek meg-bosszúlására sokféle módot 's alkalmatosságot kerestek a' Törökök. *Solimán* Temesi Beglerbég tsak hamar azután, minden kormánya alatt lévő őrizeteket, (őt még a' Nadorfejérvári, és Szemendriai katonákat-is öszve-hivta, és négy ostromlő ágyúkkal szállotta-meg Tfanádot. Ennek fővagyázója *Lugassy Ferentz* érezvén maga erőtlenlégét, *Király Györgyöt* N. Váradnak kapitányát, és más szomfzédtségében fekvő kormá-

(x) *Hostem, quem spreveris, negligentia reddidisti valentiorum.* Így szóltak a' Scythia követek N. Sándornak. *Vid. Curtius in Libr. de Rebus gestis Alexandri Magni.*

mányozókat hívta segítségére, kiknek oda való közelgetését *Soliman* észre vévén, félbezakasztotta az ostromlást. E' nyughatatlan múfulman kevélyfégenek, és fokszor gyakrolott kegyetlenfégenek meg-zablazására *Bártzi András*, a' Karanzsebesi, és *Lugosi váraknak fő-vigyazója*, *Nádasdy Ferentz*nek hadi iskolájában tanúlt, 's nevedett vitez fő-tiszt, már regtől fogva keresett alkalmazot-ságot. Utólyára az által-szökött, és környül metéltetett magyarok által, kiknek ő titkon tökéletes engedelmet 's nagy jutalmat igirt, el-hitette azt *Solimannal*, hogy ő *Lugost* keves fárattfággal el-nyerhetné. Ez a' nyughatatlan Vezér kapott az alkalmazot-ságon, és sz. *Jakab havának 6-dik napján*, napnyugta után *Temesvárról* gyalog 's lovas seregeivel ki-indúlt, és más nap hajnal előtt *Lugos* alá ment, a' kit már akkor lesbe-helyeztetett katonáival készen várt *Bártzi András*. Az *Osmanok* olly gondolattal lévén, hogy a' *Lugosi örizöket* mély álomba merülve talállyák, nagy orditáfok között rohantak a' sántzokra, kiket *Bártzi* egész verratig erősen tartoztatott, ekkor a' városból ki-titött, az ellenféget lesbe állitatott katonáival két tűz köze szoritotta, és minekutánna 250. embert el-fogott, és 411-et le-vágott volna, a' többit szellyel verte, minden tábori bútorjokat, hadi eszközöket, 's tzimereket el-nyer-

nyerte, és e' győzedelme által annyira megalázta Solimant, hogy ő soha többé nem mérefzlette a' kereftényeket bolfizontani.

§. 903.

Nem sok idővel e' történet után *Satergis* Zferaskier Bafa nagy hadi sereggel küldetett Pannoniába, a' ki Pantsova mellett a' dunán által költözvén, és *Lugost, Tjanádot, 's Aradot* útjában el-foglalván; mindszent havának 4-dik napján N. Váradot meg-szállotta. Eleve el-látta azt *Maximilidn* Hertzeg; azért is minekelötte az ellenség oda érkezett volna, 2000. német és 1000. magyar gyalog katonát, egynehány ágyukat, sok hordó-puskaport, és 24. kapakkal, áfokkal, szekertzékkel, vas karokkal, 's más hasonló hadi szerzámokkal meg-terhelt szekereket küldött *Király Albert* fő-vigyazónak oltalmára, oda mentek *Nydri Pál, Rederer Menyhért* és *Ifo-lan Mark Janos*-is. Harmad nappal az ellenségnek oda érkezése után, az őriző katonák a' külső várost fel-gyújtották, és egész erejeket fordították a' belső várnak oltalmazására. Az alatt míg *Satergis* a' várat ágyuztatta, az egész környéket el-pusztították a' Tatárok, kiket a' Kallói, Tokáji, Etfedi és Rakamazi föld várakban 's erősségekben fekvő magyar katonák meg-támadván, a' gyűjtött

Őt prédát tőlök el-vették, a' kerefstény rabokat kezeből ki-szabadították, és fokakat meg-öltek a' dühös Tatárok közül. — A' meg-szállattaknak el-rettentésére, *Satergis* minákat áfatott a' bástyák alatt, azokon ütött réfeken bé-küldötte a' Jantsárokat, és Affapfokat, kiket mindazáltal szerentéssen vissza-verték az őrizők. E' tlatában rendkívül való vitésséget mutatott *Selestei János*, a' ki az ostromlok közzé vettetett puska-porral tellyes tserép edények által nekiek fok kárt tett. Valamennyi próbát tettek az ostromlók, mind annyiszor vissza-verették a' ferény őriző katonák által; az utolsó próbában maga a' fő-vigyázó-is *Kirdly György* agyon-lövettetett. Végtére, nem-tűrhetően tovább az ostromlók a' fok nedves és hideg levegőget, kéntelen volt *Satergis* 30. napig tartó farattfága után az ostromot félbe-szakasztani, 's téli quártélyba menni.

§. 304.

A' melly napon, főt a' melly órában N. Várad alá-ment *Satergis*, ugyan akkor 's azon órában szállotta-meg *Mátyás* Hertzeg-is Budát, és épen akkor szakasztotta azt félbe. Az ő serege 40. ezer külömb külömbféle nemzetekből álló emberekből állott. A' jelenvaló vezérek között *Pálffy Miklós*, *Nádasdy*
Osm. III. R. III. Sz. Oo Fe.

Ferentz, Svarczenburg, Rosvurm Herman, Athan Adolf, Eckenberg Rupert, és Prajner János leg-nevezetesebbek voltak. Az egész hadi sereg ó Buda és az úgy nevezett Sikambriai régi kö-omlások között telepedett-le. A' magyar gyalogság mingyárt elfo éjjel elfoglalta az alsó fördöket, sőt a' küllő várost is, és ha *Svarczenburg* nem-félt volna a' hányt-lés-helyektől, az egész vízi várost is elfoglalhatták volna. Ezután mingyárt elkezdették a' pattantyúfok a' várnak körülait lövöldözni, mellyeken üttetett réfeken egynéhány német és Frantzia seregek be-is tlap-tak, nyomták erőssen az ellenséget vissza; de mivel mind a' nagy, és apró golyóbisok, mind a' nyilak fok kárt okoztak benne, kérmelenek voltak onnan vissza-térni. Latván pedig azt, hogy a' magyarok segítségkre mennek, ök-is új szivet kaptak, és a' vízi városból-is ki-üzték az ellenséget, a' kik közül mintegy négy százan el-futottak, és midön sem a' felső várba, sem a' dunán épült hajó hidon által nem mehetek volna, egy moskebe vonták magokat, 's ugyan ottan mind egyig le-is vagdaltattak. *Mehemet* Karamániai Bafa, és a' Nátoliai Beglerbégen kívül 1500. török katonák veszték-el, és 40. ágyuk 's 100. tevék fogattattak-el. E' szerentlés történet után mingyárt közelebb vonatta *Mátyás* Hertzeg az ostromló ágyukat,

és az azokra a' városból ki-ütő Jantlárokat és Spáhikat nagyon meg-verte. A' Székesfejérvári kapu előtt-is zo. nagy ostromló ágyúkat szegeztetett-ki, minákat-is áfatott, és szorgalmatosan vigyáztatott arra, hogy a' Pesten fekvő Törökök a' Budaiaknak segítségére ne-mehessenek. Azomban mind jobban jobban nevedett a' hideg, á fár, és az északi szelek, a' fok esők miatt a' duna vize fel-emelkedett, a' minákba rakatott puskapor meg-nedvesedvén, haszontalanná-lett, a' barmok az elefőgnek szüke miatt el-bétegedtek 's el-húltak, a' katonák-is el-ködvetlenedtek, és így kéntelen vólt *Mátyás* Hertzeg az ostromlást félbe-hagyni, 's hadi seregeit haza botfátni.

§. 305.

Hajdár Sach a' Perfiái Sofinak Konftánztinápolyba küldetett követének, vagy inkább kezesének nyavalya, vagy igazabban, méreg ital által történt halála, 1599-dik esztendőben újabb alkalmatosflágot szolgáltatott a' Perfiak és Osmanok között támadott háborúflág tűzének. Ennek folytatására *Cikala Zseraskiért* küldötte *Mahomet*; *Ibrahim* nagy Vezért pedig *Rudolf* Tíászar ellen, kinek Pannoniába való érkezése előtt *Svartzenburg*, *Pálffy* és *Nádasdy* hadi seregeiket téli quartélyok-

ból ki-vezettek, *Petér* 's *Abraham* Harambafákat a' szabados rátz katonákkal a' dunán alá 's fel járó török hajóknak el-rablására küldötték, ö magok pedig igen nagy tífendesen szállották-meg Szekesfejérvárt. Midön a' Frantzia katonak az úgy nevezett Ingoványos külfő városnak kapuja eleibe akartak volna a' Petardákat vonni, az öríző Osmanok hirtelen rájuk rohantak, és nem-tsak el-üztek onnan öket, hanem el-is vették az egyik Petárdát. Melly történetből azt húzták-ki a' Vezérek, hogy ök ott szerentfések nem-fognak lenni, azért semmit nem-is próbáltak, hanem minden továbbra való halasztás nélkül ílmét visszamentek nagy Györbe. Ellenben *Péter* és *Abrám* Harambafák a' rátz katonáknak számát 1258. főre szaporitván, szüntelen való vigyázatban voltak a' duna mellett, és azokat a' török hajokat, a' mellyeken *Ibrahim* nagy Vezér minden féle tábori eszközöket és eleféget küldött Buda felé, Kalotfától nem messze meg-támadták, a' rajtok lévő Törökök közül 1000. embernél többet le-vágtak, 58 nagy hajókat és 34. fajakát el-foglaltak, de minthogy lehetetlen volt volna azokat bátorfágosabb helyre vinni, többire vagy a' vízbe süllyesztettek azokat, vagy puska-por által a' levegő égbe vették.

§. 306.

Ibrahim nagy Vezérnek Budára való jö-
vetele után leg első gondja a' volt, hogy a'
fényes udvart *Rudolf* Császárral meg-békel-
tethesse. Ezokon mingyárt egy igen hizel-
kedő levelet küldött *Pálffy Miklósnak*, melly-
ben nagyon javasolta néki a' békelességet,
nem azért, a' mint írta, mintha az Osmaní
Birodalomnak a' hadakozásnak további foly-
tatására-is elegendő ereje nem-vólna; ha-
nem leg-inkább azért, mivel mind ő, t. i.
a' nagy Vezér, mind *Mahomet* Császár faj-
nállyék a' hosszas háborúnak terhét viselő
szegényfégnék fokféle infégét, 's nyomorú-
ságát. Halonló értelmű levelet küldött *Pálffy-*
hoz Chazzy Tatár Khán-is. Mind a' két le-
velet *Rudolf* Császárhoz és *Mátyás* Hertzeg-
hez küldötte *Pálffy*, a' kiktől hatalom-is
adattatott nekie arra, hogy a' nagy Vezérrel
hasznos és tisztességes frigy-kötést szerezzen.
A' békelességnek meg-szerzőfére a' sz. Endrei
sziget választatott, holott *Rudolf* Császár ré-
széről *Kutafy János* Esztergomi Érsek, *Pálffy*
Miklós, *Nádasdy Ferentz* és *Péczy János* vá-
lasztattak; a' fényes udvar részéről pedig
Achmet-Aga a' Tatár Khánnak helytartója és
egyszersmind belső titoknokja, *Mehemet* *Ibra-*
him nagy Vezérnek Kiahája, *Ferhates* Jan-
tár-Aga, *Habel* Budai Effendi és *Paleologol*

Sándor. Az Osmani békefféget szerzeni akaró követek egy átallyában azt sürgették, hogy nékik minden múlt esztendőben a' Tsfászár ferege által el-vétetett varosok és erőslégek, 's nevezetesen Esztergom, N. Győr, Fileck és Nograd vissza-adattassanak; ellenben a' Tsfászári követek azon voltak, hogy nem csak azok maradjanak-meg Uroknak birtokában; hanem ennekfelette az Egri, Hatvani, Siroki és Tserépi várak-is vissza-adattassanak. Mivel pedig egy rész sem akart a' másíknak engedni, mind a' két udvarnak biztosai szelylyel ofzlottak.

§. 307.

Melly szörnyen bosszonkodott légyen azon a' nagy Vezér, hogy a' Tsfászári biztosok semmit nem engedtek az Osmani követek törvénytelen kivanfágának, abból ki-fült, hogy leg-ottan ki-küldötte a' Tatárokat fok inféget lató hazánknak pusztitására; a' kik az egelez Vág, Garam, és Ipoly között fekvő szép tartományt el-pusztitották, 13,000 ezer nagyobb és kissebb idejü keresztény lakosokat el-rablottak, minden szemek eleibe ötlő barom nyájakat el-hajtottak; egy szóval, nem vóltaz a' kegyetlenségnek neme, melylyet nem gyakorlottak vólna bóldogtalan hazánkfiái ellen. Kiknek szomorú sorfát *Pálffy*
és

és *Nádasdy* szivekre vevén, szüntelen arra kértek, és únszollották *Svartzenburgot*, hogy ezeket a' fene Tatárokat zabolazná - meg. De ez a' fejes német Vezér, sem a' Vezérek únszoláának, sem a' hadi sereg bosszú állást óhajtó kérefének nem-engedett, hanem tovább-is Esztergom alatt meg-erősített táborában maradt, és onnan nézte szegény hazánk' pusztulásának jelentő füstét, 's onnan halgatta az ártatlan, 's magát menteni nem-tudó szegény lakosoknak keserves jajgatását 's sirását. — Mennél több jeleit látta *Palffy Miklós* szegény hazánk romlásának, 's annál inkább öregbült meg-sebesített szívének fájdalma, 's addig nem-is nyughatott, míg *Svartzenburgtól* engedelmet nem-nyert a' pusztító elienfeg' kegyetlenségének meg-bosszulására, a' midön 5000. válogatott Magyar katonákkal utánnok menvén, Szétfén és Ipoly Palánk között utól érte, meg-támadta, a' kecsfényt rabokat kezekből ki - szabadította, és rész szerent le-vágta, rész szerent pedig az Ipoly vizébe fojtotta őket.

§. 308.

Ez a' jó hazafi és okos hadi vezér következő 1600-dik esztendőben, szintén akkor, mikor leg-nagyobb szüksége lett volna réa a' hazának, Böjtmás havában, életének 50-dik

dik esztendejében meg-hólt, és minden jó hazafinak szívében nagy sebet ejtett reménytelen halála által. Mind e' szomorú történet, mind a' Pápai örizetben fekvő, mintegy 1000. főből álló frantzia seregnek pártosságá nem kevés fájdalmat okozott *Rudolf* Császárnak és *Mátyás* Hertzegnek. Ezek a' gonosz frantzia katonák, sz. Iván havának első napján, a' várnak Kapitányát *Marothi Mihályt* erőszakosan tömlőtzebe vetették, a' várnak kapuit el-foglalták, és mindent, valamit csak a' városban találtak, el-prédálták, a' tisztösséges asszonyokat 's szémérmes szüzeket megfertéztették, és a' szegény lakosokat rablagra horták, egy szóval nem kerestényhez, hanem pogányhoz, sőt fenevadhoz illő dolgokat miveltek. Ennekfelette a' török foglyokat szabadon botlátottak, és azt igérték a' Székesfehérvári Osmanoknak, hogy ők kéfzék nekik Pápát fel-adni. Elsőben szép szóval 's igiretekkel akarta őket *Svartzenburg* le-teszdesíteni, de mivel azoknak nem-engettek, sz. Jakab havának 7-dik napján egynehány fereggel és ágyukkal környül-vette őket. Ekkor-is nem-hogy meg-rettentek, és nem hogy engedtek volna a' szép szónak, sőt a' mi több, az úgy nevezett tüzes kapun ki-tűtöttek és keményen viaskodtak az ostromlókka. A' viaskodásnak tüze között *Svartzenburg* minden sífak 's melly-vas nélkül se-gi-

gittfégre ment katonáinak, és midőn legjobban biztatta volna őket, akkor lövetett fejbe, 's akkor fordúlt-le lelketlen teste lováról. Kinek véletlen halálán nem-hogy megrettentek volna a' katonák; sőt inkább *Nádasdy Ferentznek* bátoritására újabb szívet kapván, a' partofokat vissza-nyomtak, és fokakat meg-is öltek közülök. Az itten el-fogatott, és példás halálnak nemével meg-ölettetett pártosoknak vallás-tétele szerént, a' megfállattaknak elefége immár annyira el-fogyott, hogy kéntelenek voltak ló, kutya, matska, sőt ember huft-is enni, meg-is mindazáltal akármit készebbek voltak el-fzenvedni, mint a' győzedelmeknek hatalmába esni. Végtére nem-türhetvén a' fok éhseget, Lörintz napján titkon oda hagyták a' várat, 's Székesfejérvárra indultak, meijet *Nádasdy* ezre vévén, a' lovasfokat utánnok küldötte, a' kik a' pártos Frantziákat a' Bakony erdőnek túlsó részén bé-érvén, rájok rohantak, és sem magoknak, sem feleségeknek és gyermekeiknek nem kedveztek, hanem egy aránt vágták és ölték őket, úgy annyira, hogy 800. közül 200-nál több el-nem futhatott, 90. fogságba esett, a' többi pedig mind el-veszett. Az el-fogattattak másoknak tanufágára példás halálnak nemeivel ölettetek meg, mivel némellyek malom kerekre köttetvén, mind addig forgattattak,

valameddig fekete lelkek belőlök ki nem szakadt, mások nyárfra vonattatván lassanként süttettek-meg a' tűznél, nem kevelen ehes kutyák eleibe vettettek, 's szaggattattak-el. és így pártoffágoknak érdemlett jutalmát el-vették.

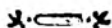
§. 309.

Ez idő tájban érkezett *Ibrahim* nagy Vezér-is Nandorfejevárra, holott egy darabig meg-állapodott, oly véggel, hogy ha jó móddal lehet, *Rudolf* Császárral békeességet szerezzen, ha pedig végét el nem érheti, Pannoniába ki-jöven Esztergomot meg-szálylya. E' fel-tételét mindazáltal kéntelen volt meg-változtatni, és *Nassuf* Szigeti Basának, és az alsó Pannoniában lakó muszulmanoknak kérésére meg-változtatni, a' kik könnyveszemekkel panaszoltak a' Tót-Országi haranjáknak ellenek gyakorlott kegyetlensége és ragadozása ellen. Ezeknek esedezésére tehát égyenesen Szigetvárra jött, *Mehemet* Kiaháját Babotjának el-vételére küldötte, ő maga pedig sz. Mihály havának 10-dik napján Kanisát szállotta-meg, annak egész vidékét a' Tatórok által el-pufztitatta. és két oldalról is kezdette a' várat ágyuztatni. *Paradisi* a' Kanisai várnak akkori fő-vigyazója e' szoros környül-állások között *Zrini Györgytől*
kert

kért segitféget, 's azt a' vigasztalást vette tőle, hogy nem csak ő, hanem *Mercurián* fővezér-is rövid nap mulva ott leszen (γ). A' minthogy sz. Mihály havának 17. napján 25. ezer emberrel Györből ki-indult, és Kanifához nem messze, Szemenye nevű helyfőgnél táborba szállott, 's azon tanátskozott, miként lehessen a' meg-szállotakon segitni. Minekelőtte a' két ellenség valamihez kezdett volna, *Ibrahim* nagy Vezér békefféget javaslott *Mercuriánnak*, és azt igrte, hogy ő és uralkodó Fejedelme kész *Rudolf* Császárral bizonyos pontokkal meg-békélni; de mivel az Austria Vezéreknek kívánsága szerént Kanifának ostromát félbe nem hagyta, ekkor-is haszontalan vólt békeffégre való igyekezete. Mellyre nézve *Mercurián* hadi

fe-

(γ) *Mercurián* *Filip Emmánuel* származott a' Lotharingiai Gróf *Validemonti Miklóstól*, kinek leányát *Aloysiát* III. *Henrick* Frantzia és Lengyel Országoknak Királya magának feleségül vevén, Ipájának sok jószágot ajándékozott, és ötöt *Mercurián* nevű várostól *Mercurián* Grófnak nevezte. *Mercurián Filip Emmanuel*, a' Spanyol és Belga nemzet között támadott haborúban, nagy nevet és emlekezetet szerzett magának, és 1601-dik esztendőben hazajában akarván vissza utazni, *Norimbergában* meg-hólt.

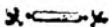

feregét elébb mozdította, Kanífa előtt egy fertály mélföldre le-telepedett, az ellene küldetett Spáhi Oglánokkal mingyárt öszve-rafaptott, közülök fokakat meg-ölt, a' többit vissza-üzte, és mivel előre el-látta ő azt, hogy *Ibrahim* nagy Vezér nem-fogna nyugodni, a' tábort fántzokkal és szeker-várakkal jól-meg-erősítette, *Kolonits Sigvertet* és *Herbersteint* 3000. emberrel a' török batteriákat őrző Jantfárok ellen küldötte, a' kik az austriai feregnek hozzájuk való közelgetésén annyira el-rettentek, hogy leg-ottan el-hányták fegyvereket, az ágyú-vonó bialokat hátra-hagyták, és futások által akarták életket a' veszedelemtől meg-menteni. Az említett austriai Vezérek a' futó Jantfárok után nyargaltak, őket mind égyig le-vágták, és egészlen a' török táborig bé-mentek, ottan öszve tfaptak az Osmanokkal, 3000. közülök le-vágtak, 's olly félelemmel borították-el az ellenféget, hogyha *Mercuridn* ekkor több segítséget küldhetett volna, bizonyosan tökéletes győzedelmet véhetett volna *Ibrahim* nagy Vezéren.

§. 310.

Azomban mind a' gyakor effözések, mind a' Tatároknak pusztitása miatt annyira megfogyott az austriai feregnek tábori elefége, hogy

hogy a' köz katonák az el-húllott lovak'-
 hufának ételére szorútlak, és e' miatt kü-
 lömbkülömbféle nyavalya érdeklte őket. E'
 szomorú környül-állások között, kéntelen volt
Mercurián a' többi hadi Vezérek' kéréfének
 engedni, 's velek abban meg-egyezni, hogy
 tsak addig-is, mig a' tábori gondvifelők ele-
 gendő eleléget gyűjthetnének üszve, költöz-
 zön által a' Muraközi tartományba, 's azutan
 térjen vissza a' Kanisfaiaknak segitfége. Ily-
 lenképen minőszent havának 13-dik napján
 első éjfelkor az egész sereg ki-indúlt a' tá-
 borból. A' Tatárok, ez a' nyughatatlan nem-
 zettfé tsak hamar észre-vette e' dolgot, és
 most hátul, majd óldalról kezdtték az ura-
 zókat háborgatni, 's egy keves rendezetlen-
 féget okozni. A' Törökök-is fel-ébredtek a'
 Tatároknek lármájára, és 20. ezren rohantak
 az útól menő seregre (Arrier-gardera), kiket
Tilli János és *Kolonits*, a' vasfokkal, pus-
 kás gyalogokkal (muskatérofokkal).és egyéb
 lovasféggel íok ideig tartoztatták, 's olly nagy
 vér - ontást tettek köztök, hogy kéntele-
 nek voltak a' Törökök meg-fördülni, és tsak
 messzéről nézni az austriai seregnek el-me-
 netelét. — Ez az a' nevezetes hátralás, melly-
 ben *Mercurián* Vezér hadi mesterféggben va-
 ló jártossféggát szembe ötlüképpen ki jelentette,
 's az által örökös emlékezetet szerzett magá-
 nak, mivel nem tsak az ő utánna menő el-
 len.

lenfégnék fokfágával, hanem egyförsmind a' természettel-is, az az, a' Kanisai ingoványos földel fokáig kellett néki küzködni; még-is mindazáltal mind hadi seregét, mind minden tábori eszközeit szerentfészen által vitte a' Mura-közre. — Bizonytalan lévén *Paradisy* és az őriző katonák *Mercurián* el-menetelének okáról, 45. napig tartó ostrom után, mindszent havának 21-ődik napján Kanisa várat az ellenségnék fel-adták, melly tfelekedetéért *Paradisy*, keves idővel azután törvénybe idéztetvén, egynehány tárfaival együtt fejével adódzott.

S. 311.

Gondolni lehet, minémű szorongatások között lett légyen ezen időben *Rudolf* Császár. Egy felől az Erdélyben támadott zenebona, más felől pedig az Osmanokkal való hosszas hadakozásnak folytatása gyötrötte, mind az ő, mind a' hazának elméjét. Nem kisebb szorgalmatoságok között volt a' Konstantinápolyi udvar-is, mellyet egy felől a' Persák, más felől pedig az Auszriai sereg szorongatták. Ezokáért mind ketten egy formán óhajtották a' békefféget, és 1601-dik esztendőben, ujóbban öszve mentek a' két hadakozó udvarnak biztosai, és valófággal szorgalmatoskottak a' békeffégnék meg-szerzésében.

ben. Mindazáltal ekkor sem vihették azt a fényes udvarnak törvénytelen kívánsága miatt tökéletességre. Ezokáért kéntelen volt *Rudolf* Császár hadi feregét három részre osztani, mellynek egyike *Mercurián* kormányá alatt Székesfehérvárt vitta; másika *Bajza György* Vezér alatt Erdelynek le-teszendesítésére küldetett; a' harmadikkal *Ferdinánd* Herczeg ment Kanifának vissza-vételére. Ennek hadi-ferege 22. ezer gyalog, és 8000. lovas katonából állott, mellyel sz. Mihály havának 13-dik napján Kanifa alatt táborba szállott. *Kis-Hafanes*, az említett várnak fő-vigyazója nem-bizván 900. örző katonáinak elegendőségében, a' Szigetvári és Pétfő fő-vigyazóktól kért magának segitléget, mellyet ha *Ferdinánd* meg-akadályoztatott volna útjában, minden bizonynyal el-nyerhette volna Kanifát. Mivel a' naponként öregbedő ősi bidegek miatt keves időt igirhetett magának a' Herczeg, arra való nézve mindenfelől kezdette a' várat ágyúztatni, a' körös környül fekvő ingoványos tókat tőmő vesszőkkel bétöltötte, és ekkent akart annak kézzel való ostromlásához utat készíteni. Az örző Osmánok sem mulatták-el köteleffégeket, és gyakorta való ki-tesapások által fok kárt okoztak az ostromlóknak, 's el-annyira meg-is bátorodtak, hogy sem egy, sem másféle fenyegetéseknek nem-engedvén, alhatatolák

völ

váltak a' várnak védelmezésében. Mennél tovább tartott az ostromlás, annál kevesebb reményfége volt *Ferdinándnak* és több Vezéreknek annak el-nyerésére, mivel nem csak az ellenféggel, hanem még a' természettel is kellett a' szegény katonáknak harczolni, a' hosszas esőt hideg és rendkívül való nagy hó követte, mellyet sem ember, sem barom el-nem tűrhetett, sok szegény katonát a' hideg vette-meg fátorában, a' barmok-is hullani kezdettek; egy szóval el-jött az az idő, mellyben a' hadi seregnek téli quártelyba kellett menni. Illyenképen sz. Audrás havának 18-dik napján *Ferdinánd* Hertzeg Kanifát oda hagyta, és mind ő maga, mind egész tabora haza o'zlottak.

§. 312.

Sokkal szerentésebb volt *Mercurián Székesfőjérvárnak* meg-szallafában, és elleniégével való ütközetében. A' halgatás egy fő virtus a' hadi Vezérekben, és hasznos eszköz a' hadakozásnak folytatására. Gyakran tapasztalta ezt *Mercurián* mind most, mind a' Spanyol és Belgák között támadott háborúban, azért-is minekötte még Györből ki-indult volna, azt hirdettette táborában, hogy ő Budának ostromlására fogna menni, mellynek hallására az ott lako Osmanok megret-

rettenvén, feleségeiket, gyermekeiket, és be-
tfelebb jószágokat Székesfejérvárra vitték ál-
tal, 's azombau, mikor nem-is álmodták
vólna, nem Budára, hanem amoda vitte ha-
di feregét, és azt meg-is szállotta. Tudva
való dolog az, hogy Székesfejérvár köröskör-
nyül igen mély, és nádas tóval vagyon kör-
nyül-véve, ezokáért minekelötte az ostrom-
hoz fogott vólna, meg-visgáltatta az úgy ne-
vezett Sziget külső város mellett álló tónak
mélységét, és ki-tanúlván azt, hogy egy szo-
ros helyen, ha mind nehezen-is, de tsak
ugyan által lehet abba menni, azon *Rosvur-*
mot válogatott Német és Vallon katonákkal
bé-küldötte, a' kik egész éjjel a' fáros vi-
zékkel, és éles nádakkal küfzködvén, hajnal
előtt az említett külső városnak széléhez ér-
keztek, az ott fekvő Osmanok közül többet
le-vágtak száznál, 's a' többit a' belfő vá-
rosba üzték. Mas nap reggel *Mercurián* oda
húzatta az ágyúkat, és azokból keménnyen
lövöldöztette a' köfalakat, az azokon üttetett
réseken *Althán* és *Svartzenburg* katonáit bé-
küldötte, a' kik a' magokat orofzlán módjá-
ra védelmező Osmanokat meg-futamtattak,
's le-vagdalták. A' győzedelmefek 3000. mind
két nemű muszulmanokat fogtak-el itten, sok
drága ruhákat, edényeket és pénzt nyertek,
's magok közt fel-öfztötték. Azon idő köz-
ben, hogy ezek a' prédának gyűjtésében fog-

lalatostkottak, a' Mária templomában, és némely polgároknak házában a' muszulmanok által el-rejtetett puska-por lángot vetett, és nem-tsak az említett dítfőfféges tempomot, holott a' régi Magyar Királyoknak hánva nyugodott, hanem még a' várost-is megemészttette, és fok ártatlan keresztény lakost szellyel-szaggatott. És így azt a' várost, melyet ennekelötte 19. esztendővel *Soliman* Tásár el-foglalt, vissza-nyerte *Mercurián* Vezér, 's annak őrizetére 1000. német és 600. magyar gyalogfőgöt hagyott.

§. 313.

Haffan Gimesgi nagy Vezér, minap döghalál által Budán el-vezett *Ibrahimmak* hivatalbeli követője, Székesfejérvárnak el-vezttésén való mérgében, hegyen völgyön, fáron vizen egyaránt sietett, 's mindszent havának 15-dik napján oda érkezvén, az Auszriai feregnek ellenébe táborba szállott. Mingyárt következő napon el-kezdették a' Spáhik a' mieinket bosszontani, a' kik ellen 2000. lovaffal küldetett *Rofvurm*, velek őszve-tfapott, és minekutanna újabb segítséget kapott volna, egész nap-nyugtáig izzadott a' Márs piatán. — Ezután harmad nappal, két nagy fereggel költ-ki a' nagy Vezér *Mercurián* ellen, mellynek egyikét *Amurat* Budai helytar-

tartó Bafa, másikat *Mehemet* előbbi nagy Vezérnek Kiahája kormányozta, a' tábori musikufok előtt mentek a' dühös Delyk, a' kik vállokon függő orofzlán és tigris bőrökkel, 's turbánok mellett, paifokon, lovoknak kantárján és farán lebegő sas tollakkal akarták ellenségeiket rettenteni. Ezeknek látására *Rosvurm* a' gyaloglággal, *Mátyás* Hertzeg pedig és *Mercurián* a' Magyar és Német lovassal az Osmani tábort megtámadták, és ámbár amazok számofabban lettek légyen a' mieinknél, mindazáltal olly erővel 's szível hartzoltak ellenek, a' mitsodást magok a' Vezérek sem reménylettek. Az ütközetnek helyén 5000. Törökök maradtak, kik között volt *Amurat* Budai Bafa, *Mehemet* Kiahája. *Dervis* Bosniai Beglerbég, és négy Sandfiakok. Az Auszriai hadi sereg közül mint egy 1000. ember veszett-el; itt maradtak *Battyáni Kristóf*, *Késéri István*, *Ostrosits Mátyás* és *Mérey István*. — *Hassan Gimesgi* nagy Vezér az ütközetet követő napon, a' tábori bútoroknak és eszközöknek előre való el-küldetése után, hadi népét Budára vezette, de előre tudtára adta az Auszriai Vezéreknek, hogy ő mind addig meg nem fogna nyúgodni, valameddig Székesfejérvárt birtokába nem veti, a' melly szavait következő 1602-dik esztendőben valósággal beteljesítette.

Hogy annyival inkább böldegúlhaflon szándékában, az egész télen nagy hadi készülettel vólt, még Mahometnek rongyos zászlóját-is ki-küldötte a' tartományokra, és testi paraditsomot igirt mind azoknak, valakik a' keresztények elle: fegyvert fognának. Melly fortélyá által rend kívül meg-öregbitette hadi feregét, és azzal kis-aszszony havának első napján 1602-dik esztendőben Drinápolyból kiindulván Pannonia felé szándekozott. Halván *Rudolf* Tíászar a' nagy Vezérnek közelgetését, hadi népének fő-kormányát *Rosvurmra* bizta, kinek leg-első gondja-is a' vólt, hogy Székesfejérvárt minden szükféges hadi eszközökkel, tábori eleféggel, és elegendőöriző katonákkal meg-töltse, a' mintnogy mingyárt 5000. embert-is küldött oda, ő maga pedig Óvári táborából vigyazott az ellenségnek mozdulásaira. *Hassan Gimesgi* nagy Vezér, Székesfejérvárhoz érkezvén, az ostromló ágyukat annak napkeleti részére helyhez-tette, 's éjjel nappal lövöldöztette a' köfalakat, és ugyan azon úton, mellyen *Rosvurm* múlt esztendőben a' külfő városba bé-ment, ő-is bé-küldötte a' Jantsárokat, a' kik az ott fekvő magyar és német gyalogfágot a' városba szoritottak, és onnan-is, az az, a' külfő városból kezdték azt ágyúztatni. Bizonyos-
 fan

ian meg-lehetett volna annyi erővel, a' me-nyyi ott vólt, a' váraft tartani, ha a' német katonák az ellenfég ágyúinak dörgésétől meg-nem rettentek és a' Vár Kapitányának Bo- noniai *Infulan Marcknak* hire 's akarattya ellen, a' nagy Vezérrel a' várnak fel-adafáról meg-nem égyeztek volna. Az alatt, mig ezeknek a' hűségtelen német katonáknak em- berei a' török táborban vóltak, a' Jantsárok bé-ütöttek a' városba, a' vigyazatokat el- foglalták, minden rendű 's nemű embereket egy aránt öltek és vágtak, az egész vároft fel-prédálták, és minden hadi tiszteket, 's nevezetesen *Infulan Márkot, Vatay Ferentzet Herberstein Györgyöt* el-fogták, és mint ra- bokat a' nagy Vezérhez vitték. Midön ezek állhatatofan azt mondották volna, hogy ök a' várnak fel-adafában soha meg-nem egyez- tek, de mivel már így bánt velek a' gonofz fzerentse, kéntelenek ök-is arra állani, és re- ménylik szabadon való botfátatáfokat; a' nagy Vezér meg - mérgefedett, és fokféle fzit- kokkal 's motskos beszédekkel illetvén őket, így szóllott: *Jól vagyon, ugymond, ha ti ab- ban meg-nem akartatok égyezni, én is titeket nem-botfátlak-el szabadon, hanem az én ural- kodó Fejedelmeknek foglak titeket, mint fog- lyokat küldeni.* Valófággal be-is tellyesítette ez a' gonofz nagy Vezér szavait, és mindnyá- jokat rabfágba küldötte, mellyben *Infulan*

és *Herberstein* szivbeli fájdalmok miatt meghóltak, *Vatay Ferentz* ki-tseréltetett, a' többinek-is, kinek jobb, kinek gonoszabb vége lett. Ilyenképen ezteudeig sem birhatták a' Kcresztények Székesfejérvárt, mikor már azt a' pártos német katonáknak hitetlensége miatt a' jobban el-vesztették.

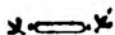
S. 315.

Mihelyt a' nagy Vezér ki-ment Pannoniából, mingyárt *Rosvurm*-is ki-indúlt Óvár-ról, és sz. Mihály havának 29-dik napján Budát meg-izálította. Hogy a' két városban fekvő Osmanok között való egyefféget kétfelé szakaszthassa, elsőben-is a' dunán álló hajóhidat foglalta-el, annak őrizőt le-vagdalta, 's a' vízbe ugratta, Pest városának ostromához fogott, és hogy annyival könnyebben juthasson annak bírására, ő maga a' hajó sereggel kezdette annak dunára fekvő részét vivni, a' ki ellen midőn az őriző katonák mind oda futottak volna, napkeleti részén lesben álló *Sultz*, *Alnan*, *Turriani*, *Nádasdy* és *Kolonits*, a' Hatvani kapura rohantak, a' köfalakra fel-hágtak, és a' *Rosvurm* ellen viaskodókat két tűz köze szoritván, rész szerént el-fogták, rész szerént pedig meg-ölték. Sokan közülük Budára akarván által futni, a' duna vizének ugrattak, 's annak örvényében el-

el-vesztek, némellyek de igen kevesen, feleségeiket 's gyermekeiket ölkbe szoritván kegyelmet kértek 's nyertek a' győzedelmestől. Az itten kapott nyerefég az ágyúkon, és hadi szerszámokon kívül 1000. paripában, fok arany 's ezüst edényekben, és betfes köntöfökben állott, mellyek a' Vezérek és katonák között fel-osztattak. Ezután mignyárt keményebben ágyúztatta *Rosurm* Buda várát, fok helyeken le-rontatta a' köfalakat, azoknak némelly részét minák által hányatta a' levegő égbe, és igen keves épület taláztatott abban, melly a' tüzes golyobifoknak zápora által meg nem károsított volna.

§. 316.

Pestnek el-vesztését olly nehezen szenvedte *Hassan Gimcsigi* nagy Vezér, hogy noha már ő annakelőtte *Szekely Mósesnek*, a' kit az Erdelyiek *Rudolf* Császár akarattya ellen Vajdának választottak, *Basta* ellen való segítségére igyekezett legyen; még-is mindazáltal előbbi szándékát meg-változtatta, és hogy mind a' Budai muszulmanoknak segítségére lehessen, mind Pestet vissza-nyerhesse, 30. ezer segyveres embert hozott-ki magával, és azokkal a' Rákos mezőn táborba szállott.

(z). Épen nem várta azt *Rosvurm*, hogy a' nagy Vezér támadja meg ötét, hanem ő ment az ellenfégnék eleibe, 's ő ütött elsőben-is réájok, de szerentféltlenül, mivel az Osmanok tartották-meg az iltközetnek helyét. E' keves győzedelem után sokkal meg-átalakodottabbak lettek a' Budai örzök, mint voltak az előtt, és tellyességgel semmit nem akartak az önképen való fel-adásról tudni. Mellyre való nézve mihelyt *Mátyás* Hertzeg a' táborba érkezett, mingyárt szorosabban fogta a' dolgot, és keményebben ágyúztatta a' várat. Épen így bánt a' nagy Vezér is Pest varosával, olly fel-téffel lévén, hogy ha más hafznot nem-tehetne, leg-alább egy keves pihenést fogna a' Budaiaknak az által szerézni. De minekutánna tapasztalta volna azt, hogy nékie lehetetlen volna a' Pesti örzöket meg-gyözni, ezen kívül nem tsak ellenfégeivel, hanem ennekfelette éhséggel, nyavalyákkal, főt még a' természettel-is küzköd-

(z) *Básta György* Olasz nemzet völt, kinek szülél az Epirus szigetéből származtak oda. Ifjúfágában köz katonának állott, és graditfonként ment a' fő-vezérségre. Ennek hadi tudományában és virtufában helyhezette *Rudolf* minden reményfégét, és a' mit ő mondott, olyan völt a' Császár előtt, mintha a' Delfuó Oraculum szájából származott volna.

ködni kellett, 2000. emberrel őregbitette Budának őrizetét, Pest városának ostromát félbe-hagyta, 's Nandorfejérvárra vissza-ment. Kinek el-menetele után *Nádasdy, Turzó és Pograni* a' magyar katonákkal hajókra ültek, és a' Dunán le-menvén, Adonyt, Pakfót, és Földvárt, holott meg-lehetős erőfégek volt az Osmanoknak, el-foglalták, és midőn onnan vissza-tértek volna, a' hajduk Tólnát és Kalotsfát-is fel-prédálták, 's el-pusztították. Így bánt e' bődögtalan időkben a' hazafi a' hazafival.

§. 317.

Buda vára volt az Osmani Pannoniában lévő birodalomnak fundamentoma, és annak meg-tartásától 's el-vesztésétől függött annak bődögtalansága 's bődögtalanúsága. Ennek a' fejedelem várnak segítségére 2000. emberből álló seréggel mentek, a' Szigeti, Székesfejérvári és Kanisai fő-vigyázók, kiknek közelgetéséről tudósíttatván *Mátyás Hertzeg*, eleikbe küldötte *Nádasdy Ferentzet, Turzó Györgyöt*, és *Herberstein Zsigmondot* a' magyar és horvát katonákkal, a' kik az ellenféggel őszve-találkozván, rajtok ütöttek, és mind egy, mind más részről keményen vicselték magokat a' vitézek. Vegtére még-is látat vetettek az Osmanok, és ki erre, ki

amarra futott, mindenütt nyomokba mentek a' győzedelmek, és 1000. embernél többet öltek-meg, 's fogtak-el közülök, és így *Mátyás* Herczeg szerentfés volt az Osmanok ellen. De bezzeg tsak hamar más ellenség költ ki ellene, t. i. a' természet, a' melly olly nagy északi szeleket, effözéseket és hideget küldött ellene, mellynek kegyetlenségét telylyességgel sem ember, sem barom ki nem állhatta. Ahoz képeft hogy semmit próbálatlanul ne-hagyon, sz. András havának 13. napján a' dunán fekvő hajokból 40. tüzes golyóbisokat küldött a' városba, ennekfelette a' batteriákon lévő ágyúk-is meg-szűnés nélkül dörgöttek, és igen fok kárt tettek az épületekben és emberekben. De mindezekre sem-lágyúlt-meg a' meg-átalkodott Osmanoknak szive, és minthogy az időnek járásából által látták ök azt, hogy az ostromlók rövid időn kentelenek lesznek az ostromát félbehagyni, álhatatosak voltak a' várnak védelmezésében. Ezokáért *Mátyás* Hertzeg sem töltötte ottan tovább haszon nélkül idejét, hanem sz. András havának 10. napján az ostromot félbe-szakasztotta. Pest városának őrizetét egynehány száz lovas és gyalog katonával erősítette, az ágyuzó szerzsámoqat Dunára rakatván, Esztergomba küldötte, és hűséges katonáit téli quártelyba botlátotta.

§. 318.

Amurat Budai helytartó Bafa, a' nagy Vezérnek parantfolattyára 1603-dik esztendőben a' Sárvizen Szekszárdhoz nem-messze egy hidat építtetett, 's ott várta a' nagy seregnek Pannoniába való ki-jövetelét. *Rosvurm* fő-Vezér, a' ki már ekkor az Ausztriai hadi seregeket téli quártelyokból ki-húzta, és Esztergom alatt táborozott, *Amurat* ellen *Kolonits Sigvertet* 2000. lovasokkal, és *Sultzot* a' Komáromi hajó sereggel, mellyen 3000. német és magyar katonák voltak, a' dunán leküldötte. Leg ottan, hogy ezek oda érkeztek, és a' hajókból ki-szállottak, rajtok ütött *Amurat* Bafa, 's darab ideig keményen-is viaskodott velek, végtére nem-tűrhetvén a' puska tűznek hévfégét, hatat vetett, és Szekszárdra futott. E' tsatában 500. Osmanok és 200. keresztény katonák vesztek-el; a' Szekszárdi Bafa fogfágba esett, a' győzedelmek az egész török táborot el-foglalták, és fok prédával tértek-meg Esztergomba. — Tsak hamar e' szerentfés történet után, u. m. Sz. Mihály havának 19. napján *Rosvurm* fő-Vezér ismét Buda ostromához fogott, hadi seregét Vázt és Buda között táborba szállította, és hogy a' Sz. Gellert hegye alatt fekvő szoros völgyben táborozó ellenféggel meg ütközhesen, sz. Endrénél építtetett hajó-hidakon gyakran

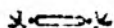
ran által küldötte a' lovasokat, és gyakran bosszontotta az Osmanokat. Ezek egy darabig békefészes türeffel szenvedték azt, és mivel sem a' várnak bátyáin ki-szegeztetett ágyúk, sem táborok körül áfatott fántzok és töltések miatt közel hozzájuk nem-lehetett menni, tsak nevétték a' mieinket. Utólyára ök-is meg-bosszonkodtak, és sz. Mihály napján *Hassan Karajazig* Romániai Beglerbég vezérlése alatt 10. ezer válógatott Ásiai lovasok és nem kevesebb Jantfárok ütöttek a' dunán fekvő hidaknak őrizőire, még pedig olly titkon, hogy ezeknek még tsak ányyi idejek sem vólt, mellyben hirt adhattak vólna *Rosvurm*nak az ellenfégnak oda lett érkezéséről. Elsőben-is *Nádasdy* vette őket észre, 's ő futott a' magyar lovasokkal az őriző katonáknak segitfégnére, és mind addig tartóztatta az ellenféget, valameddig *Kolonits* és *Turriani* a' német lovasokkal, maga *Rosvurm* pedig a' gyalogokkal oda nem-mentek. Ez a' viadal éjféltől fogva virattig tartott, és mind két részről fok vér ontatott-ki, de még-is több az ellenfég részéről, kiváltképen a' midőn *Sultz* Vezér 8. tábori ágyukkal kezdette őket ritkitni, úgy annyira, hogy az ütközetnek helye a' dög testekkel egészlen el-tölt. Legelsőben-is a' Jantfárok vetettek hátat, követték példájokat az Ásiai Spahik-is, és mindnyájan a' duna parthoz szorittatván, vagy le-

vag-

vagdaltattak, vagy a' vízbe ugrattak. A' Belgrádi és Szemendriai Bafákon kívül 7000. Törökök vesztek-el ez útközetben, és 35. tábori tzimerek, 's két ló farkas zászlók nyertettek-el. — Több próbát nem-is mertek az Osmanok ebben az esztendőben tenni, hanem egynehány nappal e' történet után, Budát el-hagyván hazájokba vissza-tértek. — A' Budai és Egri Törökök között való egyesfégnak el-rontására *Rosvurm* még ekkor megszállotta 's el vette Hatvant, holott 24. ostromló ágyukat, és sok hadi eszközöket nyert. Innen vissza - fordúlván, 200. lovasokkal' és ugyan annyi gyalogokkal erősítette-meg a' Pesti őrizetet, annak gondviselését *Gajspurger* Kapitányra bizta, Karatson havának első napján Esztergomba ment, és téli quartélyra osztatta hadi seregét.

§. 319.

A' következő 1604-dik esztendőt *Nádasdy Ferentznek* 's III. *Mahomet* Sultánnak halála, és *Botskay Istvánnak* *Rudolf* Császár ellen való fegyver-fogása tették emlékezetessé. Mingyárt Hatvannak vissza-vétele után halálos nyavalyába esett *Nádasdy Ferentz*, és Bódog-Affzony havának 4-dik napján, legszébb idejében, úgy mint életének 49-dik esztendejében meg-is holt, mellyen nem-tsak

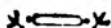

a' hadi fereg, hanem minden jó hazafi kefergett. III. *Mahomet* Sultán sem érhetette-el e' hadakozásnak végét, hanem csak hamar azután, u. m. az említett hólnapnak 14. napján, életének 38. esztendejében *Mahomet* nagy Prófetának udvarláfára ment, a' ki helyett I. *Achmet* neveletlen fia ültetett az uralkodó székbe, és mivel ifjúsága miatt elégtelen volt a' közönséges dolgoknak folytatására, a' Birodalomnak kórmánya a' nagy Vezérre bizattott. Hogy a' Konstantzinápolyi udvar- 's meg-únta legyen a' hosszashadakozást, abból ki-tettzik, hogy *Aly* Budai Bafa *Althan* *Adolf*-hoz küldött levelében *Rudolf* Császárt a' békeféggel meg-kinálta, a' melly levelnek *Mátyás* Hertzeggel való közöltetése után, köz birákká választattak *Szuha* *István* Egri Püspök, *Erdödy* *Tamás*, említett *Althan* Esztergomi, és *Molárd* *János* Komáromi fő-vigyzók és *Péczy* *Bertalan*, a' ki minthogy annakelőtte sokáig mulatott Konstantzinápolyban, jól ismerte az Osmanoknak természetét, nyelvét és szokását. A' Török udvar részéről *Amurat* Beglerbég, *Aly* Budai Bafa, és *Abil* Budai Effendi küldettettek a' békeféggnek munkalódására. A' köz birák egybe-gyűlésének helye volt a' Pesti mező, holott számokra 10. sátorok épitettek, és *Kolonis* kórmánya alatt 3000. magyar lovasok vigyáztak. Mind a' két udvarnak biztosai ki-

jelentették kívánságokat; az Osmanok erősen sürgették Győrnek, Esztergomnak, Hatvannak, 's más fellyebb múlt esztendőben fegyver által el-véttett váraknak vissza-adatását, és az esztendei adónak fizetését. Melly törvénytelen kívánságot az Auszriai biztosok meg-vetvén, Kanifát, Székesfejérvárt és Egretis vissza adadni kívánták, az esztendei adófizetéről pedig még-tsak hallani sem akartak, leg-inkább azért, hogy a' fényes udvar időnek előtte fel-bontotta a' kötöt frigyét. Es így még ekkor sem mehetett a' békeffég tökéletességre.

§. 320.

Nem hiszem, hogy még ekkor-is tökéletes szándéka lett volna a' fényes udvarnak a' meg-békélése, mivel még együtt voltak a' köz-birák, mikor immár *Haffan Gimefgi* nagy Vezérnek 70. ezer emberrel Pannoniához való közelgetésének hire el-terjedt. Előre tudta azt *Rudolf* Császár, hogy ő ismét megfogja Esztergomot próbálni; ahoz képest *Básta Györgyöt* Erdélyből ki - hivatván, Magyar Országban fekvő hadi seregeinek fő-kormányozójává tette őtet, a' ki a' hadi készületeknek meg-visgálása után, Párkán alatt táborba szállott, a' dunán kettős hajó-hidat készíttetett, azokat fántzokkal, batteriákkal, agyúk-

ágyúkkal és örző katonákkal elegendőképen meg-erősítette, *Aluhánt*, *Mansfeld Fridriket*, minap Komáromban meg-hólt *Mansfeld Károlynak* vér szerént való atyafiát, és más nevezetes fő-tiszteket a' városba bé-küldötte. Azomban el-érkezett *Hassan Gimcsigi* nagy Vezér-is, és a' Rákos mezején le-telepedett, kitől való féltekben a' Pesti és Hatvani őrizetben fekvő katonák el - futottak, 's ürefen hagyták hűséges vigyázatokra bízott városokat, mellyeket mindjárt el-is foglalt az ellenség. Innen kilentz nappal azután *Esztergom* alá ment a' nagy Vezér, a' *Károly* hegyén 's körülötte, mellyet a' régiek *Látónak* neveztek, taborba szállott, és két oldalról-is kezdette a' várat 's a' váraft ágyuztatni. Az ostromnak 8-dik napján 2000. gyalog és 500. lovas katonákat küldött *Basta György* a' török tábor ellen, a' kik az ágyúkra vigyázó *Osmanokat* többnire le - vagdalták, és tsak kevesen maradtak, a' kik futások által meg-tarthatták vólua életeket. Ezeknek segítségére akarván *Amurat Beglerbég* menni, az *Ausztriai* katonákkal öszve tlapott, de hosszas és vakmerő viaskodása után ő-is el-futott, a' melly tlapozásban 600. *Törökök* és 151. *kereftény* katonák maradtak a' vérmek mezején.

§. 321.

E' történet után a' nagy Vezér *Básta*-hoz levelet küldött, mellyben azt kívánta, hogy a' békeségnek megszerzésére mind két részről köz-biráák választatassanak. A' minthogy egybe-is gyűltek azok, de minthogy a' Törökök *Esztergomnak*, *Básta* pedig *Egernek* vissza-adatását sürgették, minden öröködések házontalan volt. Mellyet a' nagy Vezér nehezen szenvedvén, ismét el-kezdette a' várat ágyúztatni, és egyszersemind a' sz. Tamás hegyén épült föld-várat ostromoltatni. Elégge iparkodott az ellenség, hogy a' várat elfoglalhassa, és sem farattfogának, sem vérének nem-kedvezett; de akármerre fordúlt, 's akárhol tett-is próbát, mindenütt szerentfétlen volt, mindenkor vissza-verettetett az őriző katonák által. Többi szerentfétlenségéhez járult még az is, hogy a' Tatórok között szolgáló Kozákok a' nagy Vezérré megharagudván, a' külső vigyázaton álló Törököket mind le-apritottak, 's feregestől általföztek az *Austriai* táborba, és tudtára adták azt a' mi fő-tifzteinkek, hogy a' nagy Vezér nem csak az, hogy nagyon meg-únta a' hosszas ostromlást, hanem hogy még egy próbát fog-tenni, és ha az által sem boldogúlhatna, az ostromot bizonyosan felbeszakasztaná. Valófággal bé-is tellyesedett a'

Kozákoknak beszéde, mivel minekutánna mindszent havának 10-dik napján tett próbájokban sem lehettek szerentfések, az ágyúkat hajókra rakván Budára szállították, a' nagy Vezér pedig egész hadi feregével együtt táborából ki-indult, és egy részét Budára, más részét pedig egyenesen Nandorfejérvárra küldötte. A' magyar lovasok, a' kik minden körül 's belül lévő utakat és ösvényeket jól ismertek, utánna mentek az ellenfégnek, 's közülök fokot el-is fogdoftak és meg-is ölték. A' várban fekvő őriző katonák az Osmanoknak szégyennel való el-menetelén való örömknek jelentésére, a' bátyákon lévő ágyúkat ki-sütötték, és egynéhány napig ettek, ittak 's tántzoltak.

§. 322.

Soha sem szokott a' nyomorúság magánosan járni, hanem többnire tsuportosan, és egyik a' másikat vonnya maga után. E' köz példabeszédnek igazsága valósággal bé-tellyefedett a' mi szegény hazánkon ezen 1604-dik esztendőben. Még vége sem volt az Osmanokkal való hadákozásnak, mikor immár a' hazafiak között támadott zenebonának emészto tüze az egész felső Magyar Orizágot elborította, és tsak kevesbe múlt, hogy lenekesből együtt fel-nem fordította azt. E'

gonosznak valófágos okát a' már el-múlt történetekben kell keresnünk. Mindnyájan emlékezhetünk *Bátory Zsigmond* Erdélyi Fejedelemnek, *Rudolf* Császárral szerzett frigykötésére és arra is, hogy ő ezen barattfágnak állandóságáért *Krisztiánát Károly* Styriai Hercegnék leányát magának feleségül ki-kérte, 's meg-is nyerte. Ez a' tellyes életében álhatalatlan Fejedelem allig töltött-ele' drága erköltkü és elmés Fejedelem affzonnyal esztendődt, midön immár reá-únt, mennyegzői ajándékát le-fizetvén hazajába vissza-küldötte, és Erdélyt egészlen által - adta *Rudolf* Császárnak. Ezen tartománynak igazgatására *Basta György* küldetett, a' ki mivel eleitől fogva nagy ellensége völt a' magyar nemzetnek, mindeneket szabad tettzése szerént tselekedett, a' hazai törvényeket fel-forgatta, a' nemesi szabadságot egészlen lábai alá tapodta, az urakat és jobbágyokat egy formán terhelte, a' leg-föbberrel-is gorombául bánt, a' nemzetnek törvényét, erköltküét és szokásait gúnyolta 's tsufolta, és gonosz példája által alkalmatosságot adott az ottan fekvö német katonáknak arra, hogy ök-is semmi külömbiéget nem-tettek a' fő emberek és lakosok között, mindeneket egy aránt terheltek, 's fosztották - meg véres verejtékkel keresett kenyerétől, a' tisztességes affzonyokon 's leányokon erőszakot tettek, egy szó-

val, nem vólt olly törvénytelenfég, mellyet *Bástanak* erköltstelen katonái Erdélyben nem gyakorlottak vólna. Eleget esedeztek a' főrendek *Rudolf* Tíászárnak, hogy vagy hívja *Bástát* közülök vissza, vagy másképen orvofollya meg az ottan el-hatalmazott gonofzt; de mind azokra nem-tsak nem felelt a' szüntelen égi tñillagzatoknak visgalásában merñlt Fejedelem; sőt a' miképen a' következések-ből világosan ki-lehetett húzni, még több hatalmat engedett *Bástának* Erdélynek nyomorgatására. Végtére ök -is meg-únván a' fok nyomorúfágot, beltelenféget's gyalasztatást 's a'. t. *Rudolf* Tíászártól el-pártoltak, és elsőben *Szekely Mófést*, 's ennek erőszakos halála után *Bethlen Gábort* választották Fejedelmeknek. *Botskay István*, a' ki mind eddig pislogó szemekkel nézte az Erdélyi dolgokat, ekkor fel-ébredt, és gazdag igiretei 's adakozásai által arra vette *Bethlen Gábort*, hogy ez önként által engedte néki a' Fejedelemséget.

S. 323.

Ez az Erdélyben támadott tűz Magyar Országgra-is által repült, és minekutánna *Barbiani* hadi Vezér *Botskainak* veszedelmére igyekezett vólna, az egész felső Pannoniát el-borította. Régúta panaszolkodott a' magyar

gyar nemzet az ellen, hogy az uralkodó Ház a' hazai törvényekkel tellyességgel nem-gondolván, mindeneket szabad tettzése szerént mivel, és azon igyekszik, hogy a' Magyarral (zületett hadi virtust benne örökre meg-fojthassa, Emlékezhetünk arra, mitfoda pa-naizai lettenek legyen a' Nemzetnek II. *Maximilián* uralkodása alatt. Épen azok voltak most - is, sot még többek, nevezetessen:

1. Hogy a' Magyar korona, az Országnek fundamentomos törvényei ellen, nem a' Hazaban, hanem régtől fogva Prágában tartatott. —
2. Hogy *Rudolf* Tsfászár szüntelen Tsch Országban lakott, és nem a' közönséges dolgoknak folytatásában, hanem inkább az égi tfilagzatoknak visgalásában töltötte idejét.
3. Hogy ritkán tartott ország gyűlését, és ha tartott-is, abban személye szerént jelen nem volt. —
4. Hogy a' halasztást nem szenvedő dolgoknak tökéletességre való vitélében-is igen tunya volt.
5. Hogy sok Püspökségeket, udvari fo-tisztfségeket (regni baronatus), és fő-lspánfágokat üresen hagyott.
6. Hogy a' Horváth-Országi Bánnak, és az Ország Kapitányának (Supremi Armorum Praefecti) hatalmát, a' törvények ellen megszorította, és az egész hadi dolgot idegen nemzetbeli Vezérek által folytatta.
7. Hogy a' Pofoni hely-tartó Tanátsnak keves hatalmat engedett, és még a' polgári dolgokat

is idegen, és a' haza törvényeit, 's szoká-
sait nem-értő emberekre' bizta. 8. Az Ország-
nak költségét hafzontalan végekre fordította.
9. A' németkatonáknak erköltstelenfégét meg-
nem zablázta, a' kik, mintha magok-is el-
lenfégek lettek volna, a' szegény lakofokat
minden bosszúfágnak nemével illették, és
véres-veréjtékkal kerefett vagyonkájokat el-
ragadozták. 10. Hogy *Barbiáni* hadi Vezér
Kassa városának 28. faluit erőszakosan el-ve-
te, és azoknak jövedelmét magának 's ka-
tonáinak tulajdonította. — Utollyára, hogy
Illésházy Istvánt, a' ki meg-nem akarta en-
gedni, hogy az ő öfi öröklége *Bazin* és sz.
György királyi városokká tétessének, az Or-
szág törvényéinek férelmével Betfi Birák ál-
tal, minden jószágának, löt életének el-vefz-
tésére íteltette. Ezekhez járult még az-is,
hogy a' Jefus szerzeteseinek intfelkedésére,
ezen 1604-dik esztendőben tartatott Ország
gyűlésben, azt végezte legyen *Rudolf* Tzá-
fár, hogy a' Protestánfoknak, a' kik erőza-
kofan el-vetetett templomaiknak 's iskoláik-
nak vissza-adatásáért, és vallásfoknak szaba-
dos folyásfáért esfedeztek, soha szabad ne le-
gyen Ország gyűlésben a' Királynak esfedező
leveleket bé-adni, és azok által, a' mint a'
nevezett papok gondolkodtak, a' közönfleges
és nagy következő dolgoknak folyamaty-
tyát meg-akadályoztatni. 's a' t.

Imé ezek voltak azok a' nehezségek ,
 mellyek ellen régülta panaszokodott a' nem-
 zet; de semmi vigasztalást nem nyert. Melly-
 re nézve nem csak a' köllég, hanem töb-
 nire minden fő emberek, 's leg-elsőben is
Homonnai Bálint, Nyári Pál, Dersffü Miklós,
Mágoosy Ferentz, Szécsy György, Kátay Mi-
hály, Dessőfiek és Pereniek Botskay pártjára
 állottak, és mind polgári, mind vallásbeli
 szabattságokat fegyver által akarták vissza-
 szerezni. Nem akarom én azt vizgálni, nints-
 is annak itten helye, meg égyeztet e' az ő
 kívánfágok a' hazának törvényeivel, avagy
 nem, és vólt e' nekik jussok azok miatt fegy-
 vert fogni, avagy nem? hanem csak azt
 jegyzem-meg, hogy követerkező 1605-dik ez-
 tendőben *Botskay Szerentsen* közönséges gyű-
 lést tartott, mellyben tellyes vallásbeli sza-
 badság engedtetett a' Prótestánfoknak, a'
 polgári és hadi dolgoknak folytatófára érde-
 mes emberek választattak, és el-végeztetett
 az, hogy ha *Rudolf Császár* a' fellyebb emli-
 tett nehezségeket el-igazitrya, jó a' jó, vele
 békeslégre fognak menni; ha pedig nem, te-
 hát fosztassou-meg a' Magyar birodalomtól.
 Ezután mingyárt Erdélybe ment *Botskay*,
 holott a' Kolosvári közönséges gyűlés által
 fejedelemségre választatott, és ezen méltosá-

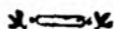

gában a' Konstantzinápolyi udvár által-is, melly eleitől fogva a' zavaros vízben szokott halászni, meg-erősítetett, sőt onnan való vissza-térése után, íz. András havában, a' Rákos mezején *Mehemet* nagy Vezér által egy arányos koronával, királyi páltzával, egy betfes kardal, zászlóval és Magyar Oszágnak királylagával meg - tiszteltetett, melly útolfót ő tellyességgel fel nem válalta. Ennekfelette azt igrte néki Fejedelmének képeben a' nagy Vezér, hogy ha ő a' fényes udvarral szerzett frigy-kötésben állhatatos lejénd, és *Rudolf* Császárral meg nem békél, néki mindenkor segítségére fog lenni, és azon tartományoknak birtokában, mellyeket eddig el-foglalt, és ezután-is el-fog foglalni, ötet örökösé teszi. Ezt a' fényes udvarral való szoros barattfágot nem-tsak helybe nem hagyták azok a' jó hazafiak, a' kik a' Konstantzinápolyi udvarnak álnokfágát ismerték, és hazánknek az által üttetett sebeinek fájdalomát még most-is éreztek, sőt inkább félvén nagyobb veszedelemtől, lassan lassan el-állottak *Botshaitól*, és törvényes Fejedelmeknek háféjére ismét vissza-tértek.

S. 325.

Meg tsak képzelni sem lehet azt az in-jéget, melly édes Hazánkat ez időben érdek-lette,

lette, egy felől a' Törökök Botskainak frigyefei pulztitották azt; más felől azou egy anyának gyermekei egymás ellen fel-támadván, vesztegették egymást, 's egymás vérét ontották, sőt a' mitől még maga a' természet-is iszonyodik, az atyák a' fiak, 's ezek amazok ellen keltek-ki, és az atyafi atyafiát, a' barát barattyát pénzen adta-el az ellenségnek, és így, a' midön arany szabadságoknak vífiza-nyeréséért akartak hadakozni, a' nemzeteknek szentféges törvényével ellenkező szolgáltságba ejtették magokat. Mindenek felett öregbitette Hazánkknak nyomorúságát az, hogy *Botskay* még a' Tatárokat-is segítségűb hívta, a' kik Lengyel Országou által jöyén, felső Pannoniának tsak nem minden városait 's helyfégeit fel-gyújtották, és sok ezer boldogtalan atyánkfiait hóltig tartó rabfágra vittek. *Mehemet*, nagy Vezér-is, a' ki ez előtt 10. esztendővel Esztergom várát el-vesztette, szüntelen vágyakodott annak vífiza-nyerésére. Mostan tehát, a' midön az austriai seregek két 's három felé-is osztattak, leg-jobb alkalmatossága lévén régi kivanóságának tellyesítésére, 1605-dik esztendőben, kis-alfzony havának utólsó napján Esztergomot meg-szállotta, és három részről-is kezdette azt ostromlani, u. m. a' vízi váraft, a' felső várat, és a' sz. Tamás hegyén lévő erősséget. A' vár Kapitányának *Vilhelm Oettingi* Grófnak nagy

fzerentfétlenfégére vólt az, hogy ennekelötte való hólnapokban az ott fekvö magyar gyalogfágot onnan mind ki-küldötte, és német katonákat vitt helyekbe, a' kik végtére gyalázatos árulásba estek. Allig töltötte-el a' nagy Vezér 8. napot az ostromlásban, mikor immár a' sz. Tamás hegyén lévö erőfféget meg-vette, és annak örizetét mind égyig levagdalta, egész erejét a' vízi város ellen fordította, éjjel nappal 30. ágyukból lövöldözötte, és minekutánra minden erőffégeit lerontatta vólna, azt is hatalmába vetette, és az ottan fekvö örizöket rész szerént megölette, rész szerént a' felsö várba szoritotta. Ezen alkalmatossággal vezette-el *Vilhelm Octávi* Gróf-is, kinek helyére *Dampierit* választották a' katonák. — Mennél tovább tartott az ostrom, annál nagyobb félelem vette az örizöket környül, a' kik nem-gondolván *Dampierinek* sem biztató, sem fenyegetö beszédével, *Aly* Budai Bazát a' várba bebottfátották, 's vele annak fel-adafáról megegyeztek. Ez az Osmani vezér kapván a' jó alkalmatosságot, a' nagy Vezérnek képében nem-tsak szabad el-menetelt ígirt ö nékik; főt arra-is kötelezte magát, hogy ha ök tovább-is meg-akarnának a' várban maradni; mindenkor elegendö zsoldjuk legyen. E' fényes igireten kapó német katonák közül 200. vettek török szolgálatot, a' többi pedig *Dampier-*

pierivel együtt a' várból ki-költözött, és által adtak azt *Mehemet* nagy Vezérnek.

5. 326.

Esztergom mostani el-vesztésének nem kis oka volt az-is, hogy ugyan azon időben a' *Botskai* követői Érsek Újvárt ostromlottak 's el-is vették. Hogy azért egész magyar birodalmát el ne veszesse *Rudolf* Tíászár, valójában kezdett a' hazafiak között támadott tűznek meg-óltásáról gondolkodni. Elméjének fok ide 's tova való hányattatása után, *Mátyás* Hertzegnek javaslására *Illéshazy Istvánt* Lengyel Országi Szankivetéséből vissza hívta, előbb el-vett örökségét neki vissza adta; és réá bizta a' hazai tűznek le-tfendefítését. Tökéletecsegre-is vitte azt ez a' nagy érdemű hazafi, kinek tanatslására *Botskay* illy pontokkal való békecséget kötött 1606-dik esztendőben *Rudolf* Tíászárral: 1. Hogy egész Erdély, és a' Tíszán túl fekvő Magyar Ország, Beregh és Ugotfa Vármegyékkel és Tokai Urasággal együtt, firól fira *Botskaié* legyen, hogyha pedig ő ferfi maradék nélkül meg-halánd, mind azok térjenek vissza a' Magyar koronához. (a) 2. Hogy a' leg-
kő-

(a) *Botskay* még ebbén az esztendőben meg-hólt, és femmi férfi magzatokat nem-hagyott maga után.

közelebb tartatandó Ország gyűlésben Nándor - Ispán (Palatinus) választasson. — 3. Hogy a' Magyar korona Prágából az Országba vissza - hozattasson, és soha többé ki ne vitetteffen. — 4. Hogy *Mátyás* Herczeg Magyar Országának Gubernatora legyen. — 5. Hogy a' Protestánsoknak szabad vallásbeli gyakorlás engedtesen, erőszakosan el-véteztett templomaik adattassanak vissza, és azon jussok legyen a' fő hivatalokhoz, melly vagyon a' Catholicusoknak. — 6. Hogy semmi fötisztségeket ne-visellyerek az idegen nemzetből származott férfiak. 7. Hogy minden Magyar Országi várakban, Győrt és Komáromot ki-vévén, Magyarok legyenek a' Kapitányok 's a' t. Mind ezeket nem-tsak jóvá hagyta, 's meg-erősítette *Rudolf* Császár, hanem ennekfelette kéz irásával arra kötelezte magát, hogy mind ő maga, mind minden ő utánna uralkodó maradékaik az Országának fundamentomos törvényeit szentül meg-fogják tartani, és még tsak egy haj-szálnira sem fognak azoktól el-távozni. Mennyire tellyesedett legyen-be *Rudolf* Császárnak ezen igirete, a' következő idők meg-mutatták. Ez az a' nevezetes Bétfi békefészerzés (*Pacificatio Viennensis*), mellynek ötödik tikkelyét szüntelen piszkálták 's sértegették a' Pápok, 's más vak buzgófágú hazafiak, és alkalmatosságot adtak arra, hogy az uralkodó

Fe-

Fejedelmek nem tartották magokat kötelesséknek lenni a' többi tziikkelyeknek megtartására.

S. 327.

A' hazafiak között támadott tűznek eloltása után, a' Belső és Konstantinápolyi udvar között tartó hosszás hadakozást-is lefendefitette *Illésházy István*, 's mind addig iparkodott, valameddig azt a' régen óhajtott békeesség-nem követte. Ennek tökéletességre való vitelére, ugyan ezen 1606-dik esztendőben Mindszent havának 20. napja rendeltetett, a' midőn a' köz-birák, u. m. *Rudolf* Császár részéről: *Althán Adolf*, *Molárd János*, *Battyán Ferentz*, *Kolonits Sivert*, *Erdődy Kristóf*, *Turzó György* és *Istvánffy Miklós*; Botskay részéről: *Illésházy István*, *Nydri Pál*, *Czobor Mihály*, és *Hoffmann György*; a' fényes udvar részéről pedig: *Amurat Beglerbég* és *Abil* Budai Effendi, Esztergomon felől Almásnál öszve gyültek, és egynehány napig tartó tanátskozások 's vetélkedések után az említett hólnapnak utolsó napján 20. esztendőkre, következő tziikkelyekből álló békeességet szerzetek: 1. Hogy *Achmet* Sultán *Rudolfot* Császárnak lenni ismerje, 's annak is nevezze (b). 2. Hogy ezen békeesség-

(b) Minden Európai uralkodó Fejedelmeket *Királyoknak* nevezik a' Törökök, és csak egyedül

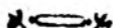
fégben a' Tatárok-is be legyenek foglalva, és ők se háborgassák a' keresztény Fejedelmeknek tartományait. 3. Mind azokat, melyeket *Rudolf* Tíászár *Botskainak* meg-igirt, szentül meg-is tartsa. 4. A' frigy kötésnek ideje alatt el-rablott keresztény lakofok botfátassanak szabadon, a' kik pedig az előtt 's azután estek fogfágba, urokkal való meg-egyezőések szerént fizeffék-meg a' válttság-pénzt. — 5. A' keresztények és Osmanok között támadandó pörököt a' Budai helytartó *Basa* a' Györi Kapitánnyal igazittsák-el. — 6. Szabad legyen a' meg-károfitatott várakat újonnan meg-építeni, de ne legyen szabad újakat építeni. 7. *Rudolf* Tíászár 200. tallerokat küldjön *Achmet* Sultánnak ajándékba, de nem kötelelőből, és nem minden esztendőben, hanem tsak most egyszer, és *Achmet*-is hasonló ajándékkal kedveskedjen *Rudolf* Tíászárnak. 8. Esztergomhoz tartozó majrok és faluk adattassanak által az Osmanoknak. 9. Nem tsak *Rudolf* Tíászár és *Achmet*, hanem az ő utanna következő Fejedelmek - is kötelesek legyenek ezen frigy-kötésnek 20. esztenten-

a' Frantzia Királyokat ismerik *Padisáhnak* az az Tíászaroknak lenni. Mi okon betsülyék fellyebb a' Frantzia Királyokat, más Kúropai uralkodóknál lásd *Ojm. II. R. §. 84.*

zendeig való meg-tartására. — 10. A' melly Magyar Országi helységek a' török járomalól ki-szabadáltak, nekik adót ne-fizessenek: ellenben azok a' helységek mellyek Eger elvétele után adó-fizetőive lettek a' fényes udvarnak, azok mostani állapottyokban maradjanak-meg. 's a' t.

S. 328.

Ezt a' *Rudolf* Császár és I. *Achmet* Sultán között szerzetett békefféget mind II. *Mátyás*, mind II. *Ferdinánd* meg-újították a' fényes udvarral; a' melly mindazáltal a' II. *Ferdinánd* és *Bethlen Gábor* között 1626. esztendőben támadott ellenségeskedésben megzontatott, mivel az Osmani Fejedelem nem-tsak alattomban, hanem nyilván-is segitette *Bethlent*, azzal méntvén tfelekedetét, hogy az ilyen segitfég által a' két udvar között szerzetett frigy meg nem sértetődik. — Hát a' Pannoniában lakó Osmani fő-vigyázók hányszor nem-pusztítottak házankat, hany ezer embert nem-vittek rablágra? Az egész okos világ kárhoztatta azt II. *Ferdinándban*, hogy ő az Osmanoknak istentelenségét tsak béhúnyt szemekkel nézte, ellenben vallasbeli vak buzgósága által tsak nem minden örökös tartományait meg-háborította, maga ellen fel-fegyverkeztette, és nagyobb ditsőffégnek lenni tartotta hármas koronáját keresztény vér.

vérrel meg-motskolni, mint hadi erejét Ha-
záng meg-eskütt ellenfégének erőtlenségére
forditni. A' *Bethlen Gáborra!* másodszor köt-
tetett békeség után, az Osmanok-is meg-
szüntek hazánkat világosan háborgatni; de
alattomban szokszor meg-rontották a' frigy-
kötést, sokszor meg-keferítették a' szegény
lakofokat. Példa erre az Egri és Esztergo-
mi Törököknek gonosz tőlekedete, a' kik
1652. eszt. Nyitra, Bars, 's más szomszéd
Vármegyéket csak nem egészen el-pusztított-
ták, a' lakofokat minden rend, idő, 's nem
külömbfég nélkül rabfagra horták, és olly
nagy félelmet okoztak a' föld népének szí-
vében, hogy azok el-hagyván eddig való la-
káfokat, más bátorfágofabb tartományokba
költöztek. E' pusztító nemzetség kegyetlen-
ségének meg-zablázására Gr. *Forgáts Adám*
a' nemes ifjúsággal Vezekénynél táborba száll-
lott, és sz. *Mihály* havának 25. napján a' fok
prédát 's rabokat vivő Törököket meg-tá-
madta, 800. embert közülök le-vágott, és
mind a' zfákmányt, mind a' szegény foglyo-
kat ki-vette ragadozó körmök közül.

§. 329.

A' Béthi és Konstantzinápolyi udvarok
között való békeséget, mellyet III. *Ferdinánd*
csendességet szerető Fejedelem-is meg-újított,

a' Dátziai forgó fzelek *Leopold* uralkodása alatt meg-háborították. *Rákotzy György* Erdélyi Fejedelem, a' fényes udvarnak akarattya 's intése ellen-is hadat indított a' Lengyelek ellen, és erőszakosan iraga fejére akarta a' lengyel koronát tenni. Melly dolgon IV. *Mahomet* Sultán meg-bosszonkodván, Rákotzit le-vettette a' Fejedelemségből, és *Rédey Ferentzet* helyhezette annak méltóságába. Amaz kéntelenfégből engedett a' fő Rendek' végzesének, olly bizodalomban lévén, hogy ö *Mahometnek* és a' Divánnak ellene fel-gerjedett haragját adakozása által meg-fogja engesztelni: a' minthogy nem-is kedvezett sem-fárattfágának, sem költfégének; de minekutánna tapasztalta volna azt, hogy semmi úton 's módon el nem érheti végét, utólyára az erőszakhoz nyúlt, egynehány ezer embert fegyverbe öltöztetett, és Erdelybe bé-menvén, előbbi méltóságát erővel vissza vette, és igiretei 's adakozásai által arra vette a' fő rendeket, hogy néki örökös hűféget, és mindenekben segítféget igirtek. Mihelyt e' változásnak hire *Mahometnek* fülébe ment, nem tsak Rákoczy, hanem az egefz Ország ellen fel-gerjedt haragja, és egy felöl a' Tatárok és Móldvai 's Havasalföldi Fejedelmek által nyomorgatatta őket, más felöl 100.ezer embert küldött a' Nagy Vezérnek kórmánya alatt ellenek. A' Tatárok 1658.

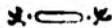
eszt. Kis-afzony havában, árviz módjára borították-el Brassó vidékét, és mindeneket félelemmel töltöttek-bé. A' nyomorúlt lakofok, a' kik sem karjoknak erejében, sem helyfégeiknek erősségében nem-bizhattak, keves vagyonkájokat-is oda hagyták, és élteknek megtartására a' havafok közzé rejteztek. A' Brassaiak látván a' dühös ellenfégnak közelgetését, fejr zászlókat függesztettek-ki a' küfalakon, és drága pénzen váltották-meg magokat, ezeknek példáját követte Szeben és Kolosvár-is. Károlyvárt, mellynek maga válttságára elegendős tehettége nem-volt, a' dühös Tatórok fel-prédálták, és a' midön a' Mária templomában semmit nem találtak volna, a' mig meg-enyhithette volna telhetetlenfégeket, a' temető boltokat hányták-fel, a' már meg-senyvedt testeket ki-hajították, azokon lévő ruhákat 's ékeffégeket le-vonták, és így nem-tsak az élők, hanem még a' holtak ellen-is kegyetlenkedtek, és sok ezer ártatlan lakofokat vittek rabfágra.

§. 330.

Más r'fzről a' nagy Vezér borította - el Erdély Országát, és Lugosnak, Karan-szebesnek 's más erőffégeknek el-foglalása után az egész vidéket el-pusztította katonái által. Látván a' fő Reudek e' szörnyü veszedelmet,

Bar-

Bartsay 'Akost és más nevezetes embereket ki-küldötték a' nagy Vezérhez, és magokat arra kötelezték, hogy ha ő a' további ellenfégedéstől egészen meg-szűnénd, mindeneket, mellyeket a' fényes udvar parantsolánd, késznek lesznek bé-tellyesíteni. Melly ajánlásokra meg-is engedett nékik a' nagy Vezér, de nem azért, mintha ellenek fel-gerjedt haragja le-tfendefedett volna, hanem inkább azért, mivel hirül vitték azt neki, hogy *Montekukuli* Ausztriai fő Vezér, nagy haddal indúlt ellene, és hogy immár közel vagyon Erdélynek határhoz. A' meg-égyezésnek két fő pontyai voltak: 1. Hogy esztendőnként 70. ezer tallér adót fizeszenek az Erdélyiek. — 2. Hogy *Rákoczi György* helyett *Bartsay 'Akost* tégység Fejedelemmé. Szükségből bé-is tellyesítették azt a' fő rendek, és 1658 eszt. tartatott Segesvári gyűlésben által adtak *Bartsainak* a' Fejedelemséget; de olly feltétellel, hogy ha *Rákoczi* meg-engesztelheti a' fényes udvart, akkor amaz ennek által-engedje méltóságot, és elégedjen meg Gubernátori tisztséggel. Ekkor mindenre örömezt kötelezte magát *Bartsay*, de csak szóval, valófággal pedig ellenkező indulatot mutatott, a' hazának veszedelmére tzelozó gondolokat forralt szívében, titkon a' fényes udvarral tzimborázott, és hogy annak kegyelmében meg-maradhasson, a' szegény lakosokat,

kiknek immár tessleknél 's lelkeknél egyétek nem maradt, mindenképen nyomorgatra, nyuzta, 's fosztotta, és az egész nemzet előtt gyűlölfégeslé tette a' *Bartsay* nevet. Ennekfelette, hogy tellyességgel ki-rekeszthesse *Rákotzy Györgyöt* a' fejedelemségből, ezer meg ezer rút szinekkal festette-le ötet, és szüntelen vádolta a' fényes udvar előtt. Mellyet *Rákotzi* meg-tudván, nem-gondolt a' Török Tífászárnak fenyegetéseivel, hanem minden tehetségét arra fordította, hogy *Bartsait* meg-foszthassa méltóságától, és maga lehessen Erdélynek ura.

§. 331.

E' két embernek egymással való vetelkedése újabb tüzet gerjesztett Erdély Országban, 's újabb veszedelem érdeklette azt. *Ismaël Budai* helytartó *Bafa* 40. ezer emberrel küldetetett 1660. eszt. *Rákotzi* ellen, a' ki ötet *Kolosvár* mellett meg-támadván, keményen meg-verte, hadi serege közül 3000. embernél többet le-vágott, 's a' többit el-fzelleztette. Maga *Rákotzi*-is halálos sebbe esett, és azután nyóltzad nappal, u. m. Pünköst havának 17. napján *N. Váradon* meg-is holt. Az *Osmanok* közül fokkal többen vesztek-el, kiknek halálát a' még életben maradt muszulmánok az el-futott, de utól-érett

tett keresztényeknek kegyetlen meg-ölése által bosszúolták-meg. Az ütközet után mingyárt fel-égették Kolosvárnak külső városait, a' belfőt fel-prédálták, és nyoltzad napi pihenések után nagy Várad felé-ki indultak, és azt sz. Jakab havának 14. napján *Aly* nagy Vezérrel együtt meg-szállották. Az ottan fekvő keves katonalág 's lakosok fokáig vítézi módon védelmezték magokat, és nem keves kárt-is okoztak az ostromlóknak, utólylyára mindazáltal, a' midön a' fántzokban álló vizet masuva vette az ellenfég, és az áfatott minák által fok helyen a' levegő-égbe vettette a' kőfalakat, kéntelenek voltak békefféget kérni, és a' várat sz. *Mihály* havának 25. napján által engedni. A' győzedelmek a' városba bé-menvén, mindent fel-dúltak, az ott lévő kiralyi temető bóltot felnyitották, minden ékeffégeket le-huztak a' hólt testekrol, és sz. *László* Királynak emlékezetére öntetett mesterfeges réz oszlopot öszve-olvasztották, 's el-vitték.

§. 332.

Az alatt, hogy az Osmanok Erdélyt eképen pusztították, *Leopold* Tsfászár *Montekulit* Magyar Ország széleire állította vigyázatba, a' ki szemen tartotta az ellenfégnek mozdulásáit, és hogy azok Hazánkba-is ki-

ne tűsájanak, a' Regétzi, S. Pataki, és Munkáti várakba német őriző katonákat helyeztetett. Ezekből azt a' következést húzta ki a' fényes udvar, hogy *Leopold* Erdélyt elakarja az *Osmani* óltalomtól vonni, 's azt örökösen magának tulajdonítani. A' *Diván*nak ezt a' gyanúfágát az - is felette őregbítette, hogy *Bartsay Akos*, hazafiainak magához való nagy idegenségét 's szeretetlenségét tapasztalván, 1660. eszt. *Kemény János*nak adta a' fejedelemséget által, maga pedig magános életet élt. Minthogy ez a' változás a' fényes udvarnak hire 's akarattya ellen esett-meg, nem tsak meg nem erősítette *Keményt* új méltóságában, sőt *Bartsait* előbbi hivatalának vissza-vételére kényszerítette, és így újabb tüzet gerjesztett a' hazafiak között. Ilyen környűl állások között *Kemény János* 1661. eszt. *Leopold*hoz folyamodván a' *Törökök* ellen segítséget kért, és arra kötelezte magát, hogy ha ellenségeit Erdélyből ki-
verheti, a' Magyar koronához fogja magát tűatolni. Ennekfelette vetelkedő társát, *Bartsay Akost*, baratsfágnak színe alatt *Répás* nevű falúba magához ki-hivatván, őtet titkos emberei által meg-ölette, testvér öttfét pedig *Bartsay András*t *Fogarason* fel-akasztatta. E' gonosz tűelekedete által újabb olajt öntött *Kemény IV. Mahomet* Sultán maga ellen rég-
ől fogva gerjedező haragjának tüzére, úgy
any-

annyira, hogy mingyárt 50. ezer emberrel küldötte *Aly* Budai Basát Erdélybe, a' ki *Keményt* méltóságától meg-fosztotta, *Apafy Mihályt* tette helyette Fejedelemmé, és így ismét más vetelkedő társa volt *Keménynek*, a' ki ötet *Kutsuk* Basának segítségé által, Bódog Asszony havának 23. napján 1662. eszt. Nagy Szőlősnél véletlenül meg-támadta, és nem csak méltóságától, hanem éltétől-is meg-fosztotta, és rajta vett győzedelmének bizonyfágára Konstantzinápolyba küldötte testétől el-vágott fejét.

§. 333.

Mennél tovább tartott az Erdélyi zenebona, annál inkább nevededett a' Bétsi és Konstantzinápolyi udvar között való gyűlölfég és egymásra való gyanúfág, mellyet leginkább öregbitett az, hogy *Leopold* Császár, a' Kolosvári, Kövári 's más több Erdély Országai várakban fekvő német örző katonait, sem Apafinak kérésére, sem a' Divánnak unszolására ki nem akarta onnan húzni. Völt is neki arra elegendő oka, mivel leg-ottan, hogy azok onnan ki-jöttek volna, egész Erdélyt el-foglalták volna az Osmanok, és a' miképen már a' titkos tanátsban el-végeztett völt, örökké tették volna azt, és így idő jártával egész Magyar Országot hatalmok

alá vetették volna. *Leopold* Császárnak e' vigyázósága újabb tüzet gerjesztett a' két udvar között, mellynek lángja következő 1663. eszt. ki-is ütött, a' midőn *Kiuperli* Bafa nagy Vezér 130. ezer emberrel küldetett Pannoniába. Előbb el-érkezett ennek híre ide, mint ő maga, a' melly nem keves bűt okozott *Leopold*nak, mivel ő tellyes reménységgel lévén a' békeesség idejének meg-hosszabíthataságáról, minden segítő seregeket vissza-küldötte hazájokba, úgy annyira, hogy ekkor *Montekukulinak* kormánya alatt 12. ezer lovas és 11. ezer gyalog német fenyitékes katonáknál többen nem-voltak. — Ulyetén szoros környül-állások között minden reménységét a' Magyaroknak hívfégében helyeztette *Leopold*, és abban nem-is találkozott-meg, mivel minekelötte még a' nagy Vezér a' Dráva vizén által költözhetett volna, tsupán a' Duna mellett fekvő Vármegyékből 20 ezer jól el-készült fegyveres magyar katonák 's nemesek gyűltek öszve, ide nem számlálván a' Horvátokat, a' kik hasonló hívféget mutattak uralkodó Fejedelmekhez. Az egész hadi seregnek kormányát úgy osztotta-fel a' Császár *Montekukuli* és *Zrini Miklós* között, hogy amaz a' német, e' pedig a' Magyar és Horvát katonákat vezérellyék, és függetlenül legyenek egymástól.

§. 334.

Kiuperli nagy Vezérnek Budához való érkezése után, *Leopold* meg-kínálta ötet a' békeféggel; de mivel immár a' Diván annakelotte hadi népének erőtlenségét ki-tánulta, és *Montekukuli*-is tsak lappangott az ellenfég eiött, 's eilenek menni nem-méreszlett, olly dolgokat kívánt a' nagy Vezér *Leopoldtól*, a' mellyeket ö a' hazának veszedelme, 's méltóságáúak nagy sérelme nélkül bé nem-tellyesíthetett. Az ö kívánfága ezekből állott: — 1. Hogy esztendönként 30. ezer arany adót fizessen a' fűnyes udvarnak. 2. Hogy az Erdélyi hadakozásra fordítatott költséget két milliomon váltfa-meg. 3. Hogy a' békeféggnek meg-erősítetéseére *Zrini Miklós*nak feje adattafson zálogúl. Minekutánna ennek hire *Zrininek* fülébe ment vólna, szüntelen fente ellene a' fogát, és szüntelen arra únfolta *Montekukulit*, hogy ne-halassa a' nagy Vezérrel való ütközetet, hanem minél előbb támadja-meg ötet, és semmit ne kételkedjen a' gyözedelmen, mivel ámbár számofabb legyen az ellenfég, mint ök, de öket bátorfággal és vitésséggel foha-is felül nem-múllyá. Ellenben *Montekukuli* nagyon félt a' szerentfének álhatatlanfágától, nem bizott az austriai égyesült seregnék erejében, és valamennyiszer alkalmatofágot adott neki a' nagy Vezér az

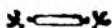
ütközetre, mind annyiszor hátra vonta magát, 's mindenkor kerülte a' vele való ütközetet. *Montekukulinak* illetén kéfedelmezésén nemcsak *Zrini Miklós*, hanem *Kiuperli* nagy Vezér-is bosszonkodott, és hogy minden hadi ditsüffég nélkül ne kellyen néki Konstántzi-nápolyba vissza-menni, *Érsék-Ujvárnak* ostromlátára fordította gondolatit (c). Ezen okból Kis-asszony havának első napján Esztergomba vezette seregét olly véggel, hogy ott a' duna vizén által-költöztvén, készületlen találhassa az örizőket. — Gr. *Forgács* ' *Adam E.* Újvárnak ekkori kapitánya halván a' nagy Vezérnek szándékát, a' Nyitrai, Pofoni és Trentsén Vármegyei nemefeket és katonákat öszve gyűjtötte, ezeken kívül 600. német lovasokat, és ugyan annyi gyalogokat vett maga mellé, és a' felyebb említett hólnapnak hetedik napján esteli hajnalkor ki-iadult, és hogy az ellenséget meg-akadályoztathassa a' dunán való által-mentében, egész éjjel utazott.

§. 335.

(c) Ez a' város a' Nyitra vize mellett Komárom és N. Nyitra között fekszik, mellyet 1592. eszt. II. *Rudolf* Császár építtetett a' Morva Országig és Austriaig zsfákmányra ki-járó Budai és Esztergomi Törököknek meg-zablazására. Idövel *Lippai*, *Várdán*, és *Oláh Miklós* Esztergomi Érsekek temérdek pénzt költöttek annak meg-erősítésére, és ez az oka, hogy a' Magyaroktól *Érsék-Ujvárnak* neveztetik.

§. 335.

Gr. Forgátsnak szándéka magában igen jó volt, de szereutfélten volt ki-menetele; mivel minekelötte ü a' dunához érkezett volna, a' nagy Vezér feregének nagyobb részével azon immár által - ment, és *Forgátsnak* ellene meneteléről tudositatván, *Parhan* mellett lesbe állott, 's meg-is támadta ottan ötet. Eleinte ugyan kedvezett a' mieinknek a' szereutfe, úgy hogy nem keves reményfége volt Forgátsnak a' győzedelméhez; de mivel mind több több ellenfég tödült a' dunán által, és mind jobban jobban fogyott a' mieinknek száma, utólyára kén-telen volt hátat vetni, és élteinek meg-tar-talát futása által keresni. A' magyar és né-met gyalogfág többire mind az ütközetnek helyén maradt, a' német lovasfág közül is 200. ember vágattatott-le *Taubner* 's *Mullet* Kapitányokkal, és más fő tisztekkal együtt. Itten veszték-el *Gr. Lippai*, *B. Eszterházy György* Dánielnek fia, *Lessényei*, két *Ujfalusiak* és *Szörényi*. *Illésházy Ferentz* hová lett-légyen, meg-ölettetett e', vagy fogfágba vi-tetett, nem-tudatik. A' febbe esteken kívül, mint egy 1000. ember vágatott-le a' mieink közül. Még több ki-ontatott véren vette-meg az ellenfég a' győzedelmet, mellynek meg-boffzúlására, küömbkülömbféle kegyet-len

len halálnak nemével ölette-meg a' fogfágba esteket a' nagy Vezér. Győzedelmének bizonyfágaúl 340. embert küldött Konstantzina-polyba, a' kik többire a' gályakon bóltak-meg. Az E. Újváriak 40. fogoly Törököket öltek-meg bofzúfágokban. *Zrini Miklós*-is az el-fogatott Árnaurákat rész szerént le-vá-gatta, rész szerént pedig szemeiket ki-tolat-ta, 's úgy küldötte a' nagy Vezérhez. Gr. Forgáts Ádam-is futása által menekedett meg a' dühös ellenféguek markától.

§. 336.

Keves napokkal e' győzedelem után, u. m. kis-afzony havának 14-dik napján, E. Újvár alá ment a' nagy Vezér, és minekelötte ostromló ágyúit ki-szegeztette volna, igire-tekkel 's fenyegetésekkel akarta Gr- *Forgáts* ' *Adamot* annak önképen való fel-adasára in-ditni. Ez az eléggé szemes, de még-is sze-rentfétlen hadi Vezér bizván *Montekukulinak*, és *Zrini Miklósnak* segítségében, semmit sem gondolt a' nagy Vezérnek fenyegetésével, sőt az alatta lévő tiszteket 's katonákat esküvéssel kötelezte arra, hogy ök utóifó tsepp vérekig fogják a' várat vedelmezni. *Zrini Miklós*, a' ki eleitől fogva szerentfés volt az Osmanokkal való ütközetben, eléggé únszolta *Montekukulit* a' nagy Vezérnek meg-táma-da-

adására, de ez az eleitől fogva keseredelmező hadi Vezér, irigyelvén *Zrininek* szerentfőjét, nem engedett kívánfágának, és így az egész tereh *Forgátsnak* vállain maradt. Tapasztalván azt a' nagy Vezér, hogy ő, sem édes, sem rettentő beszéde által meg nem lágyíthatta az őrző katonáknak szivét, az említett hólnapnak 19. napján el - kezdetté az ágyuztatást, és a' midőn elegendő réfeket üttetett volna a' bástyákon, háromszor küldötte azokra katonáit, a' kik noha egész erővel iparkottak azon, hogy azokon bé-mehessenek, és 17. zászlókat fel-is vittek a' köfalakra; mindazáltal minden tett próbákban vesztettek, 's mindenkor gyalázattal tértek onnan vissza. Utólyára az őriző katonák - is megűnták a' fok nyughatatlanságot, és femmi bizodalnok nem-lévé a' meg-igirt segítséghez, egymás közt fel-zendültek, és az Elő-járok-nak hire 's akarattya ellen titkon azt végezték, hogy ők a' várat a' nagy Vezérnek feladják. Ez őszve-eskűvés tsak hamar ki-nyilatkozott, mellynek kedvetlen hire *Forgáts* 'Adamban nagy meg-indúlást okozott, kiváltképen a' midőn sem fenyegetései, sem gazdag igiretei által el-nem hajthatta volna őket gonosz szándékoktól. És így ő is kéntelen volt másképen gondolkodni, és a' két gonosz között a' kissebbet választani, az az, tisztességes fel-tételek mellett a' várnak fel-adásában

ban meg-egyezni, a' mellyből minden hadi eszközöknek és elefégnek hátra-hagyásával, fz. Mihály havának 28. napján 2420. német katonákkal együtt (mivel egy magyar katoná sem volt ottan) ki költözni. E' nyereség után más szomszéd 's apróbb várakat is, u. m. Lévát, N. Nyitrát, Nogradot és Galgotzot el-foglalta az ellenség, és Silesiába, Morva Országba 's Austriába ki-tlapván 40. ezer ártatlan lakókat vittek örökös rabfágra.

§. 337.

A' következő 1664-dik esztendő szerentsebb volt *Leopóldra* nézve az el-múlnál, mellyben hadi seregét fok új magyar 's német katonákkal, és a' Spanyol Orzági, Frantzia Olasz és Német Birodalombeli segítő seregekkel öregbitvén, elegendő volt *Kiuperli* nagy Vezérnek meg-alázására. Ennekfelette *Zrini Miklós*-is kinek hadi virtusaiban 's szerentféjében egész bizodalma volt a' Tsfászárnak, fok helyeken le-törte az ellenségnek nagyon fel-emelkedett szarvát, egynehány Magyar és Horvát Orzági erőflegeitől megfosztotta, és a mi leg férelmesebb sebet ütött sziveken, a' Dráva vizén Eszeknél épitetett hajó-hidjokat, mellyen minden esztendőben által jöttek alsó Pannoniába, porrá égette.

Min-

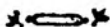
Mindenek felett leg nagyobb öröme vólt *Leopold* Tsfászárnak azon nevezetes győzedelmen, mellyet *Montekukulifő*-Vezér, kis-afszony havának elfő napján Sz. Gothárd mellett (Vas Vármegyében) vett a' nagy Vezéren, holott tífupán a' Jantfárok közül 13. ezer maradt az útközetnek helyén, nem kisebb számmal vóltak a' több seregek közül való holtak-is, 140.'s dobok zászlók, és az egész török tábor a' győzedelmeknek kezébe esett. E' szerentfés hadi történetnek emlékezetére azon a' helyen, holott az Auszriai sereg táborozott, egy kö-kápolna epitetett, mellyre ez a' homlok-írás (Inscriptio) tetetett: *Deus mihi*. Minémü félelmet okozott légyen ez a' győzelem a' nagy Vezérben, abból ki-tetzszik, hogy ő mingyárt alatsnyabb hangon kezdett beszélni, és maga meg-kinálta *Montekukulit* a' békefeggel, a' melly *Leopold* Tsfászárnak meg-egyezéséből, sz. Mihály havának 17. napján tökéletességre-is ment. Ennek nevezetesebb pontyai im e' következendők vóltak: 1. Hogy ez a' frigy kötés 20. esztendőig tartson, és azok alatt mind a' két udvar tökéletesen meg-szünnyön az ellenfégeskedéstől. — 2. Hogy mind a' két Fejedelem birodalmának határa légyen: *Vti possidetis*, az az, ki ki maradjon-meg annak birtokában, a' mellyben akkor vólt. 3. A' Konstantzinápolyi udvar sem nyilván, sem tit-

titkon ne segittse *Leopoldnak* ellenségeit. — 4. *Leopold* Apafit Erdely törvényes Fejedelmének lenni ismerje-meg. — 5. Mind a' két Tsfászár vonnya-ki Erdélyből hadi seregeit. 6. A' miképen eddig, úgy ezután-is maradjanak meg a' német őrizők, a' Rákotzi házhoz tartozó várakban, nevezetesen, Nagy Bányán, Szathmáron, Etséden, Kállón, Tokajban, S. Patakon, Regéczen 's a' t.

S. 338.

Úgy tartom, hogy e' két hatalmas udvar között szerzett békeffég nem 20. hanem több esztendőig-is tartott volna, hogyha újabb vissza-vonás nem-támadott volna a' Magyar nemzet és Király között. Mitfoda kút-főből származott légyen az, tzelomhoz képeft, tsak rövideden beszéllem-le. Eleitől fogva nem szenvedhették a' német Vezérek, 's nevezetesen *Montekukuli* a' magyar nemzetet, és így szüntelen hűségtelenféggel vádolták azt *Leopóld* Tsfászár előtt, mellyből a' következett, hogy félvén a' Fejedelem a' pártosfágnak tüzétől, minden német seregeit Magyar Országra takarította, és nem-tsak a' nemteleneknek, hanem még a' Püspököknek, Uraknak és nemeseknek házában-is quartélyoztatta, minden váraknak 's városoknak igazgatáfát német Elő-járokra bizta, a' ma-
gyar

gyar tisztvifelöket tisztségekből le-vetette, a' Vármegyéket itilö székektöl meg-fosztotta, a' nemesi just 's szabattlágot le-tapodta, egy szóval, az Országnak minden fundamentomos törvényeit fel-forgatta. Azok a' német Elő-járok, a' kik a' Hazában voltak, és minden lépésére 's nyomására vigyaztak a' nemzetnek, a' leg-főbb embereket-is szidták, motskoltak, pártosoknak nevezték, és minden bosz-szúlágnak nemével illették, hasonló törvénytelenléget gyakorlottak a' köz katonak, és a' izájából valo falatot-is ki-vették a' szegény lakotoknak. A' nemesek ado fizetéssel terheltettek, gabonájok erőszakosan-is el-véte-tett, és akár mint panaszolkodtak; sohol sem-mi elég-tétel nem-nyerhettek. E' hazánkban el-hatalmazott gonoszoknak el-fordítására, az Országnak nevezetesebb 's tehetősebb tagjai 1667. élt. *Vesselényi Ferentz* Nádor Ispánnal együtt *Trentjénben* titkos gyűlést tartottak, 's közönséges meg-égyezéssel el-végezték azt, hogy minden nehességeket adják-fel a' Fejedelemnek irásban, és esedezzenek előtte, hogy a' Hazának fájdalmas febeit kegyelmelen eny-hitse-meg, mellyet ha mivel, jó a' jó, ha-nem, II. *András* Király végzése szerént fegy-verhez nyullyanak. Erre való nézve minden tehetősebb Úrak titkon katonákat szedtek, azokat jól el-készitettek, és midön annak okáról tudakoztattak volna, azt felelték,

hogy nekik azokra szükfégek vagyon a' Pan-
noniában lakó, és prédára ki-járó Osmanek-
nak meg-zablazására, 's magok bátorfágára.

S. 339.

Leopold Tsfászárnak hazánkfiai ellen való
gyanúsága naponként mind jobban jobban
öregbedett, 's végtére kemény bosszú-állást
vont maga után, mellynek súllyát, *Veffele-
nyi Ferentzek* halála után sok érdemes ha-
zafiak, 's nevezetesen *Nadlasy Ferentz*, *Zri-
ni Péter*, és *Frangepán Kristóf* tapasztalták,
a' kiknek a' Fejedelem parantsolattyából feje
vétetett. Sokan a' büntetésnek el-távoztá-
tására hazájokat el-hagyván, vagy Erdélybe,
vagy Lengyel Országba mentek-által. Ezek
között volt *Gr. Tököly Imre-is*, a' ki még-
zöldellő ifjúságában *Apafy Mihály* Fejede-
lemhez futván, ott szam-kivetésben lévő ha-
zafiaival idővel fegyvert kapott, és *XIV. La-
jos* Frantzia Királynak úntatására 's fegedel-
me által hadat indított *Leopold* Tsfászár ellen.
Ekkor vette észre a' Fejedelem, hogy ő nem-
csak meg nem ólthattya a' kemény bünteté-
sek által Hazánkban támadott nagy tüzet.
hanem inkább még jobban gerjeszti azt, még
több tiukos és nyilván való ellenséget szerez
magának, 's még jobban el-idegeníti magatól
a' magyar nemzetet. Ezokáért *Tsfáky Ldsz-
ló-*

lónak Apafy Fejedelem Bétsben mulató követésnek tanács-adásából 1681. eszt. Sopronban Ország gyűlést tartott, abba mindenféle el-pártoltaknak meg-engedett, mindeneknek, meg *Tököly Imrénének* is kegyelmét ajánlotta, el-foglaltatott jószágokat visszaadta, a' nemzetnek íok panaszait, a' mennyire lehetett meg-orvoslotta, és azt tfelekedte ezen engedelmeffége által, hogy azok is a' kiö a' német tisztviselőknék gyakorlott kegyetlensége miatt a' Fejedelemtöl el-idegenedtek, Tökölit el-hagyván, vissza-tertek *Leopoldnak* hűségére.

§. 340.

Még eddig nagy reménységgel völt *Tököly Imre*, hogy ö azt, a' miért fegyvert fogott, tökéletessegre viheti, mostan pedig tapasztolván azt, hogy a' Soproni Ország-Gyűlés által érezhetöképen meg - kisebbült hadi ereje, ennekfelette *Apafy Mihály* barattságának allandóságához-is keves bizodalma lévén, IV. *Mahomet* Sultánhoz folyamodott, és fok fárattfága 's igiretei által végbe is vitte azt, hogy a' Diván még a' 20. esztendei szövetség el-folyásának ideje előtt *Leopold* Tíászár ellen hadat indított, és minden felöl igen nagy hadi készületeket tett. Noha fokáig titokban tartotta a' fényes udvar,

maga Izándékát és hol egy, hol más ki-fogásokkal mentette légyen magát: mindazáltal tsak ugyan eizre vette azt *Leopold* Tsfászár, és minthogy jól érzette akkori hadi erőtlenségét, Gr. *Káprdrat* rendkívül való követségbe küldötte Konstantzinápolyba, és minden úton 's módon azon igyekezett, hogy ha tovább nem; leg alább a' kötött frigy idejének el-folyásáig, mellynek immár tsak osztendő héjja völt, békeflégben maradhasson. Más felöl *Tököly Imrének* tökéletes engedelmet, és minden el-foglaltatott Magyar Országgi örökségének vissza-adását igirté, tsak hogy allyon-el az Osmanokkal kötött szövetségöl, és térjen törvényes Fejedelmének hűségére vissza. *Kara Mustafa* nagy Vezér, kinek igen nagy hajlandófága völt a' hadakozásra, mégtsak meg sem halgatta jól *Káprdrát*, *Tököly Imre*-is a' fényes udvarnak segítségében való bizakodásában a' jó tanátsot meg-vetette, és így kéntelen völt *Leopold* Tsfászár az Európai kerefztény Fejedelmekhez folyamodni, és töllök segítséget kérni a' Kerefztény valásnak meg-esküdt ellenfége ellen. Nevezetessen *Sobiesky János* Lengyel Országgi Királylyal olly szoros szövetséget kötött, melly szerint semmi némü nehez környöl-állások között egymást el-nem hagytak, és ennek barattfága leg-nagyobb hasznára völt *Leopoldnak*.

§. 341.

Minekelötte *Kara Mustafa* nagy Vezér Pannoniába által jött volna, mind *Apafy Mihály* Erdélyi Fejedelemnek, mind a' Budai helytartó Basának meg-parantfoltta, hogy magokat készen tartfák, és ha *Tököly Imre* kivanándja, vele öfzve tlatollyák hadi erejeket. Azomban az osmani roppant tábor-is öfzve-gyült Nandorfejeváron alatt, és Pünköft havának kezdetében 1683. esztendőben a' Sultán és nagy Vezér kórmányozások alatt onnan ki-indúlt. Eszéknél a' Dráva vizén által-jött, Székesfejeváron alól 8. mélfölddel meg-állapodott, holott a' Sultán Máhomet Prófétnak zászlóját nagy ágyú ropogások alatt a' nagy Vezérnek által-adta, az egész hadakozásnak folytatását szabad akarattyára bizta, ő maga pedig a' Sultana Favoritával, és a' nagy Muftival Konstantzinápolyba visszament. *Leopold* Császár 40. ezer emberből álló hadi seregének igazgatását *Károly* Lotharingiai Hertzegnek ajánlotta, a' ki minekutánna mindeneket jól el-rendelt, és a' sereget Pofon alatt meg-visgálta volna, elsőben is Esztergom, azután Érsek Újvár alá ment, ostromlotta-is azt egy darabig, de halván a' Török tábornak közelgetését, az ostromt félbe-hagyta, a' Tsalóközre által-ment, és onnan vigyázott az ellenségnek mozdulásaira.

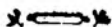
Kara Mustafának minden kézületeiből ki-lehetett azt húzni, hogy ő valófággal Béts városának ostromlására szándekozi, mellyen mind *Leopold* Tsfászár, mind a' lakofok annyira meg-rettentek, hogy az egész udvar *Lintzbe*, és 60. ezer lakofok Tseh Országba, 's másu-va mentek-által, *Károly* Loth. Hertzeg 12. ezer gyalogokat küldött a' városba, és annak őltalmát Gr. *Stahrenberg Ernestre* bizta, es mihelyt a' nagy Vezér 300. ezer emberből álló hadi seregével táborba szállott Béts alatt, ő-is fel-jött Pofon alól, és az úgy nevezett *Leopold* külfő városba állott keves lovas seregével vigyazatra (d).

§. 342.

Bétsi fzerentfétlen útközete után, ismét N. Győr alá ment a' nagy Vezér, holott, minden táboránál lévő nevezetesebb Basákat meg fojtatott, onnan-is alább vontta magát, az Esztergomi 's E. Újvári őrizetet őregbitette, és a' győzedelmefektől való félelmei között a' Budai várnak ágyúi alá vontta magát, ot-szállította-meg hadi seregét, és a' várnak fo-gond-

(d) Béts városának ekkori ostromlását, annak minden környül-állását, és végét lásd ezen munkámnak II. Részéb. §. 204-207.

gondviselését leg-kedvesebb emberére, *Kara Mehemet* Basára bizta. A' Béts alól nagy rettegések között el-futott ellenségnek, mindenütt nyomában mentek a' győzedelmefek, 800. Jantlárt Német Óvárnál le-vágtak, és a' duna vizén Poson alatt által költözvén, *Guttánál* a' Vág vize mellett (Komárom Várme-gyében) táborba szállottak. — Mindszent havának 6-dik napján a' Lengyel Király egy-néhány ezer katonával Párkán és Esztergom közé ki-ment a' vizsgálásra, holott már annak-előtte 4000. Török lesbe állott, a' Lengyeleket meg-támadta, közülök 2000. embert le-vágott, és ha *Károly* Lóth. Hertzeg segítségére nem ment volna, bizonyosan fogfágba esett volna maga a' Király-is. Mingyárt kö-vetkező napon meg-szállottá az egyesült Au-striai-Lengyel sereg Párkánt, és a' *Silifriai* Beglerbéggel, a' ki 18. ezer emberrel ment a' meg-szállattaknak segítségére, meg-ütköz-tek, ötöt meg - verték, egész táborát el-nyérték a' meg-futamodott, és a' dunán allo-de két felé szakadt hajó-hidon által menni akaró Osmanok közül 3000. embert le-vágtak, és mintegy négy ezret el-fogtak. A' Párkani őrizetben fekvő 400. Jantsárok látván a' török seregnek szerontfétlenségét, önként fel-adtak a' várost, de semmi kegyelmet nem nyertek, mivel a' Lengyel katonák nagyon meg-mérgefedtek ellenek, és őket mind az

utólsóig le-vágták. Párkónnak el-vétele után, más szomszédtságba fekvő váral.-is; u. m. Léva, Nograd. 's a' t. önként meg-hódoltak a' győzedelmefeknek. Illyen vége vólt ezen 1603. éltendői táborozásnak, a' midőn mind a' két hadakozó sereg meg-szülvén az ellen-fégeskedéstől, téli quártélyba oázott. Eleve képzelte azt *Kara Mustafa* nagy Vezér, hogy azok a' kik eddig-is irigylették Szerentfjét, mostani Szerentfétlenségét hasznokra fogják forditni, és őtet a' Sultán előtt mindenképen vádolni; ahoz képest minekelötte Konstantzinápolyba visszátért vólna, gazdag ajándekokat küldött mind a' Valida Sultanának, mind a' Diván tagjainak, és a' Seraili tekenetesebb tiszteknek, és azoknak közben-járása által akarta a' Sultánnak ellene nagyon felgerjedt haragját meg-engeasztelni; mindazáltal tsak ugyan így sem kerülhette-el a' veszedelmet, és minekelötte Nandorfejérvárra érkezett vólna, már készen várta őtet a' *Kapidzi-Bafi*, a' ki mingyárt meg - is fojtatta őtet, és testétől el-váगतott fejét Konstantzinápolyba vitte. És így ő rajta-is bé tellyefedett amaz evangeliomi példabeszédnek igazsága, hogy a' ki *mitfodds mértékkel mér másnak, ugyan azzal mérettetik neki vissza.*

§. 343.

A' meg-fojtatott nagy Vezérnek szerentfétlensége fok bít 's nyughatatlanfágot okozott *Mahomet* Tízfázárnak, és hogy Pannoniai birodalmát el neveszeffe, az egész telet nagy hadi készülétekben töltötte - el, a' Konstantzinápolyi Kajmakánt *Kara Ibrahim* Bafát nagy Vezérségre emelte, és a' következő 1684. esztendői hadi dolgoknak folytatását ő rá bizta. Ez a' tudós, de másként igen ravasz muszulman tudván azt fokoknak példájából, mitfoda jutalma legyen az Osmáni Birodalomban a' szerentfétlen nagy Vezérnek, magát betegé tette, és két Zseraskiért valasztott maga helyett, u. m. *Sejtan Ibrahim* és *Ajnadfi Soliman* három ló-farkas Bafákat, amazt az Auszriai sereg, és ezt a' Lengyelek ellen küldötte, a' *Kapudán*-Bafát pedig az Archipelagusba állította vigyazatra, a' ki a' fényes udvarral ellenfegeskedni akaró Velenizei köz-társafágnak mozdulásaira figyelmeztett. — *Károly* Loth. Hertzeg, nem várta azt, hogy *Sejtan Ibrahim* Zseraskiér Pannoniába jöjjön, hanem mingyárt Böjtmás havában öfzve-húzta hadi seregét, *Vifegradot* meg-szállotta, a' Budai Beglerbéget, a' ki 22. ezer emberrel akart a' meg-szállott Osmanoknak segítségére menni, 's gyakran-is bofzontotta az auszriai seregeket, Vátz felett

meg-támadta, 1500. emberét le-vágta, mind *Vifegradot*, mind *Váztot* el-foglalta, az ott fekvő török őrizeteket foglagra vitte, és mind a' két várban elegendő őrizetet hagyván, a' sz. Endrei szigetre átal-ment. Azomban, sz. *Iván* havának kezdetében a' Zseraskier-is érkezett az Ofmani nagy táborral, és három különböző időben - is meg-támadta *Károly* Hertzeget, de mind annyiszor vissza - űzette-tett, és több embert vesztett-el gyakorta való tsatázáia által, mintha valófágos nagy ütközetben erefzkedett volna ellenfegeivel. Gyakorta alkalmatosságot adott néki arra *Károly* Hertzeg, gyakran hadi rendbe állította seregeit, fuvatta a' trombitákat, bosszontatta őtet a' lovasság által, de-még-is semmi úton módon ki nem-tsalhatta táborából, és így a' Hertzeg-is meg - únván a' hosszas heverést, hogy ne láttasson az egész nyarat minden haszon nélkül tölteni, Sz. *Mihály* havának kezdetében Budát meg-ízállotta, és tsak nem három egész hólnapig ostromlotta azt. Az abban fekvő 16. ezer Jantsárok nem-tsak nem engedtek az ostromlóknak; sőt inkább gyakorta való szerentsés ki - tsapások által sok kárt okoztak az Auszriai seregeknek. És így, akármit ágyúztatta *Károly* Hertzeg a' sántzokat 's köfalakat, és akármit gondolt a' meg-átalkodott török őrizetnek meg-hódolására, semmiben nem-boldogúlt, anoz-ké-
peft

pest a' Pesti őrizetnek magához való vonása, és a' városnak fel-gyújtása után az ostromot félbe-hagyta, és téli quártélyra küldötte meg-fáradt hadi seregét.

S. 344.

Úgy vélekedtek a' Pannoniában maradt Osmanok, hogy *Károly* Hertzeg bizonyosan nem-fogja Budának ostromát tagítani, hanem következő 1685. esztend. újjobban meg-szálni; ezokon az egész telet annak erősítésében, és a' meg-károfitatott köfalaknak 's sántzoknak meg-jobbításában töltötték-el. Azomban nem Budát, hanem E. Újvárt szállotta - meg a' Hertzeg, 's ennek el-nyerése által akart a' Morváig 's Austriáig prédára járó musulmanok' dühösségének véget vetni, és a' bányavárosokat-is óltalmazni. *Sejtan Ibrahim Zseraskier* örömezt segíteni akart az E. Újvári Osmanokon, és három izben-is küldött nekik embert, fegyvert 's eleféget, de mindenkor szerentfétlen volt, mivel az ostromló austriai seregek szüntelen való vigyázatban lévén, rész szerént el-fogták, rész szerént pedig meg-akadályoztatták azokat. Útollyára a' mit ereje által vegbe nem-vihetett, fortélya által akar-za azt a' Zseraskier el-követni, és a' Hertzegnek E. Újvártól lejendö el - vonására, egyszer mind Esztergomot és Visegradot szállotta-

lotta-meg, és nem-is vólt minden haszon nélkül ez az ő faradsága, mivel Visegrádot egynehány napig tartó kemény ostroma után elfoglalta, az abban fekvő keresztény őrizetet minden személy-választás nélkül le-vágta, és mindent, a' mit csak ott talált el-prédáltatott katonái által. Esztergomot ugyan el-nem vehette, de olly szoros környül-állásokba ejtette azt, hogy ha a' Hertzeg korán nem ment vólna annak segítségére, nem hiszem, hogy el-kerülhette vólna az ellenségnek markát. — Az E. Újvári Törököknek tábori eleségek megszükülván, ottan ottan ki-tsaptak a' városból, és nem keves kárt-is okoztak az ostromlónak, azért, hogy ezeknek vakmerőségét megtörhesse, *Káprara* kormánya alatt 16. ezer embert hagyott ottan a' Hertzeg, maga pedig Esztergomnak ment segítségére, és a' Török hadi fereggel által ellenbe táborba szállott. Abban a' hiedelemben lévén a' Zseraskier, hogy ötet *Károly H.* meg-fogja támadni, Esztergomon alól egy fertály mélföldre egy olly természetesen erős tábor helyet választott magának, mellyhez lehetetlen lett vólna nagy vér-ontás nélkül közelitni, annak-okaért, hogy ki-tsalhassa ötet onnan *Károly H.* Esztergomba minden ótalomra szükséges dolgokat 's clegendő embert küldött, 's azutan egész feregével ki-indúlt, 's hátra kezdette magát vonni. A' Zseraskier az

gon-

gondolta, hogy a' Hertzeg tőle való féltében ment-el; azért ő-is fel-ébred, utánna küldi a' Spahikat, maga-is követi a' Jantfárokkal, és éjjél tájban utól érvén keményen kezdi az utól menő austriai sereget (arriergardet) tífpedni, 's boffzontani. Virattig mind tsak szenvedte azt a' Hertzeg, és hol ide, hol amoda fordúlván tartóztatta az ellenféget; végtére, midön jól meg viradt és látta volna azt, hogy az ingoványos mezőben el-széledt az ellenfég, egyszerre meg-allott, hadi-seregeit rendbe állította, meg-támadta az Osmanokat, és bátor mind biztató mind fenyegető beszedei által eleget bátorította légyen őket a' Zseraskier, utollyára elsőben-is a' Jantfárok kezdettek hátrálni, és sok *Giaur-Basli* kiáltások között a' Spahikra rohantak, lovokról lerángatták, és az ellent-állokat meg-öldösték; és így nem tsak az austriai seregnek fegyvere, hanem tulajdon katonáinak dühössége által-is sok emberét el-vesztette a' Zseraskier, és több maradt 7000-nél a' vérnek mezején. Maga a' Zseraskier-is meg-maradott seregével el-futott, és egész táborát a' győzedelmeseknek hagyta által, holott egynéhány ezer mázsa puska-poron, apró és nagy golyóbisokon 's gránatokon kívül, 30. tábori ágyúk, 1500. bombák, 16. mőzfár ágyúk, egynéhány ezer tábori sátor, és 40. zászlók találtattak 's estek

a' vitezkedő seregnek kezébe. Ez a' t'fatázas 's titkózet éjféltől fogva csak nem más nap délig tartott.

§. 345.

E' nevezetes győzedelmnek kettős haszna volt az Austriai hadi sereghez nézve: *elsőben* Esztergom meg-szabadult az ellenségnek ostromától; *másodszor* az E. Újvári őriző muszulmánoknak nem lévén többé bizodalom a' segítséghez egészen el-rémültek; mégis mindazáltal kézszebbek voltak mind el-veszni, mint a' várat *Káprara* Vezérnek önképen feladni. Utóilyára ök-is látván, hogy azt meg nem tarthatták, fejer zászlókat függesztettek ki a' bástyákon, 's fegyvereket el-hányták, mellyre keveset hajtottak a' meg-búsult Austriai katonák, hanem erőszakosan bé-rohánván oda, mérgekben a' kit elő 's utól értek le-vágták, úgy hogy 3000. muszulmánból 300. több életben meg nem hagyattatott. Félelmének palástoláására, el-széledt katonáit újokban öszve gyűjtötte a' Zséraskier, és hogy annyival erősebb lehessen serege, a' Nógrádi, Visegrádi és Váczi várakban fekvő őrzeteket-is magához vonta, és hogy a' két elsőbb váraknak hasznát ne vehesse az ellenség, azoknak erőfégeit minák által széllyel hányatta. Ennekfelette minthogy *Mercy* és

Hausler aultriai vezérek felső Magyar Országban-is szerentfélék voltak, sok nevezetes helyeket, u. m. Tokajt, S. Patakot, Ónodot, Homonnát, Pálótzot el-foglalták, *Tökoly Imrét* Kafiáról ki-tűzték, és 100. ezer-forintból álló kiutját, mellyet a' Mankátli várba akart titkon küldeni, el-nyerték, és félt attól hogy még több hadi elő-meneteleket-is fognak tenni; békefféget kért *Károly* Hercegtől, mellyet midőn meg nem nyerhetett. vólta tölle, minden Eger vidékén fekvő helységeket fel-égettetett, és meg-maradt seregével Elzékre ment téli. quártélyba. Még az a' szerentfétlenség is érdeklette *Tökoly Imrét*, hogy ötet a' N. Varadi Bafa baratlágos tanátskozásnak színe alatt magához hivatván. vashba verette, és 100. Jantfárnak őrizete alatt úgy küldötte Konstantzinápolyba.

§. 346.

Sejtan Ibrahim Zseraskiernek szerentfétlen táborozása leg-több gondot okozott a' nagy Vezérnek, a' ki szüntelen tartott attól, hogy ő-fog a' Pannóniai hadakozásnak folytatására küldettetni. Azért az említett Zseraskiért meg-fojtatta, és arra vette a' Sultánt, hogy nem ötet, hanem *Ajnadszi Soliman* Lengyelek ellen rendeltetett Zseraskiért küldötte *Leopold* Tifázar ellen. A' nagy Vezér.

zérnek álnok fortélya fok ideig titokban nem maradt, és életétől ugyan meg nem fosztott, de méltóságos hivatalát el-vefztvén Rhodus szigetébe küldetett számkivetésbe. Ennek helyére *Soliman* nevű Beglerbég választatott, a' ki nem hogy több szerentfével folytatta volna következő 1686. eszt. a' hadakozást, sőt a' mi több Budát-is el-vefztette. A' mint már fellyebb (II. R. §. 234-241.) hosszasan elő beszéllettem, *Károly* Herczeg a' Baváriai, és Brandenburgiai választó Fejedelmekkel együtt, sz. Iván havának 13. napján *Buda* várát meg-szállotta, és sz. Mihály havának második napján szerentfésen meg-is vette azt. A' nagy Vezér, a' ki nem messze fekütt Budához, nem mérészlott *Károly* Herczeggel szembe szálni, hanem háromszor-is segítségét akart *Aebdi Rohaman* Budai Beglerbégnak küldeni, de egyszernél többször nem-szolgált neki a' szerentfe, akkor-is észre vették *Káprára* és *Häusler* Vezérek, és a' várba titkon bé menni akaró Jantfárok közül egynehány százat is-is vágta. Halván a' nagy Vezér *Buda* várának el-vefztését, meg-némúlt, szeme 's szája el-állott, és mint a' bálvány álló-helyéből mint egy fél óráig ki sem mozdult, 's félelmei között úgy képzelte, mintha ég's föld szakadott volna ő réá. Elméjének fok ide 's tova való hanyafa után, végtére trombitát fuvatott, a' szomszéd várakban fekvő őrzők

ka.

katonákat magához húzta, és Szegednek 's Temesvárnak meg-erősítése után Nandorfejevára vonta magát.

§. 347.

Mivel az egész nyáron került a' nagy Vezér az ütközetet, *Károly* Herczeg két részre osztotta hadi seregét, mellynek egyikét *Kaprára* és *Häusler* Vezéreknek kormánya alatt felő Magyar Országba küldötte, másikat pedig *Lajos* Bádeni Herczeg vezérlése által alsó Pannoniába, a' ki *Kaposvárnak*, *Siklós*nak, *Eszék*nek és más apróbb váraknak szerentés el-foglalása után, *Szegedet* is meg-szállotta. Halván a' nagy Vezér ezt a' történetet, és azt-is, hogy *Károly* Hertzeg maga nintsen ott jelen, meg-bátorodott, és 12. ezer emberből álló segitféget küldött a' Szegedieknek, a' kik többire Spáhi és Tatárok voltak, maga-is követte őket a' Spáhi Oglánokkal és Jantfárokkal. Nem-várta azt a' Bádeni Herczeg, hogy az ellenség ö réá üffön, hanem *Veteráni* Vezért egynehány ezer emberrel eleikbe küldötte, a' ki őket Szentesnél megtámadta, meg-verte 's el-üzte. A' nagy Vezér, a' vissza-futottakat magához tlatolta, és 20. ezer emberrel ütött *Veteránira*, 's olly dühösséggel viselte eleinte magát, hogy két egész óraig bizonytalan volt, mellyik rész-

nek kedvezzen inkább a' szerentse, a' mufulmanoknak e' vagy a' kerefztényeknek. Vegtére ki-nem álhatták a' Törökök a' német tűznek hevét, hanem lassan lassan visszahúzták magokat a' hátok megett sekvő halomra, holott ágyuik voltak ki-fzegezve. *Veterdni* így sem tágitotta a' dolgot, mindenütt nyomba üzte őket, és nem keves vér-ontást tett köztök. E' szerentfés viadalt csak hamar Szeged várának fel-adása követte. Az Auszriai fegyvernek illy szerentfés előmenetele, nem keves bűt szerzett IV. *Mahomet* Sultánnak, és hogy Pannoniai birodalmától meg-ne folytasson, mind Európai, mind Ásiai és Áfrikai tartományaiban nagy hadi készületek tetetett, és hogy annyival szerentfésében folytathassa következő 1687. évt. a' hadakozást a' *Charatzot* meg-keztörtette, sőt még Seraili betsefebb jószágot-is pénzre fordította. A' Divánnak nemelly tagjai, 's nevezetesen a' Kajmakám a' nagy Vezér restségének és vigyázatlanfágának tulajdonították az Osmani fegyvernek szerentfétlenfégét, és hogy törbe ejthessék ötöt, Konstantzinápolyba hívták a' Sultán által. A' nagy Vezér a' neki készült roz vendégfégnek szagát meg érezvén, azzal mentegette magát, hogy neki Nandorfejer-várban kellett maradni, és az ellenségnek mozduláaira vigyázni.

Az aló Pannoniában telelő fereg 1687: eszt. Buda alatt gyüllött öfzve, és molt-is két részre ofztatott. Az egyik a' Baváriai választó Fejedelemnek kormányá alatt Szolnokhoz ment, 's ott vigyázott az Egri Törököknek ottan ottan segitfégére küldetett, de mindenkor szereutfésen vissza-veretett Osmanokra. Már ez előtt két vagy három holnappal *Doria* Mark-Gróf (Marchio) meg-szállotta Eger városát, és úgy el-zárta az abba vivő utakat 's ölvényeket, hogy tellyefféggel semmi eleféget nem kaphattak a' már éhel-haláfra jutott öriző katonák. Akartak ugyan 4000. Tatárok oda bé menni, és lovoknak farára kötött gabonával tellyes zfákokat bévinni, de ezek sem bóldogúlhattak, mivel *Häusler* Vezér útjokban meg-tamadta, és közülök 600. embert le-vágván öket vissza-verte. Mennyi nyomorúfágot látott, és mitfoda ki-menetele lett-légyen az Egri vár ostromlásának, már másutt (ll. R. §. 218.) meg-beszélttem. — Azon idő tájban, a' nagy Vezér is ki-indúlt 80. ezer emberből álló feregével Nandorfejérvárról, és Észéknél táborba szállott. Ez ellen a' második Ausztriai sereggel *Károly* L. Herczeg ment, és minden reudeleseket úgy intézett, hogy vele a' szabad mezőn meg-ütözheffen, de semmi úton 's

módon ki nem vehette keményen meg-erősített fekvő helyéből, azért hogy az időt héjjába el ne töltsé, az Eszék, Szigetvár, és Kanisa között épített töltést szellyel bányatván, Siklós felé vissza-indult, hogy az alatt, míg a' nagy Vezér ottan kesedelmezik, Székesfehérvárt-is meg-vehesse. *Károly* Herczegnek vissza indulását félelemre magyarázták az Osmanok, és a' Spáhik mindenütt nyomon üzték, 's tlatáztak vele, hogy az alatt a' Jantfárokkal a' nagy Vezér-is utól érhesse őket. Midőn a' Mohátsi mezőre értek volna az Austriai seregek, imé egy jeles Görög ifjú a' Török táborból által szökött a' mieinkhez, és mindeneket fel-fedezett, valamelyeket a' nagy Vezér el-rendelt, 's el-végzett. Ahoz képest nem várta *Károly* Herczeg azt, hogy a' török sereg oda érkezzon, hanem ő ment amannak eleibe, és kis-afszony havának 12. napján, azon a' helyen, holott ez előtt 161. esztendővel *Soliman* Tifáczár II. *Lájos* Királyt 's a' magyar nemzetnek szinét meg-ölte, velek meg-ütközött, sok ezer muszulmant le-vágott, és az ellenségnek egész táborát el-nyerte, melly többre betfültetett öt milliommál.

§. 349.

Hasonló izerentfével táborozott *Dünevald* Austriai Vezér Tóth Országban, 's úgy el-
ret-

rettentette az Osmanokat, hogy azok töbnire minden erősségekből, 's nevezetesen Valkóvárból, Szalánkeménből, Karlovitzból, Péterváradból, Mitrovitzból 's a' t. el-futván, minden emberi vér-ontás nélkül által adták azokat a' győzedelmefeknek. Valpó várának ostromlása alatt 2000. lovast küldött az említett Vezér Elzéknek vizsgálására, kiknek közelgetésekor úgy gondolkodtak a' Törökök, hogy az egész Auszriai had oda fog menni, 's azert-is nyakra före ki-futottak onnan. E' fok szeretsétlenségnek meg-gondolása által meg-aláztatott nagy Vezér *Maximilián* Baváriai-választó Fejedelemhez és *Károly* Loth. Herczeghez küldött leveleiben békefféget kért, de sem egyiktől, sem másiktól választ nem kapott, és ázután nem sokára fejét-is elvesztette. A' Konstantzinápolyi köffég-is eszrevévén a' hadakozásnak szerentsétlen folyamattját, fel-zendült, és a' Sultánt, a' ki minden idejét a' Seraili affzonyoknak ölében töltötte-el, és keveset gondolt á közönséges dolgoknak kórmányával, birodalmától megfosztotta, 's helyette II. *Solimant* ültette az uralkodó székbe.

§. 350.

Tekjurdagi Mustafa Bafa nagy Vezérnek egy tfeppel sem vólt több kedve a' hadako-

zásnak személy szerént való folytatására , mint volt *Kara Ibrahimnak*; azért, előben-is azt hitette-el II. *Solimán* Tífszarral, hogy ha ő Pannoniába maga fogna menni, fokkal nagyobb kedve, tüze 's szerentfége lenne az Osmáni hadi seregnek, és így, könnyen visszanyerhetné a' mult esztendőben el-veztett várakat, 's városokat. Minthogy pedig gyakorlatlan volt a' *Sultán* a' hadi dolgokban, azért egy híres Beglerbéget, u. m. *Redif* Bafát tett Zseraskiére, 's ezt küldötte maga helyett 1688. eszt. Pannoniába. Még ki sem indultak Drinápolyból a' Sultán és Zseraskiér, midőn immár, mind *Munkácsot*, mind *Székesfejérvárt* el-foglalta *Károly* Herczeg (II. R. §. 219.), *Häusler* Vezér-is keménnyen meg-verte *Tökölly Imrét* nagy Várad mellett, és *Titult* el-foglalta, következőképen utat nyitottak Nandorfejérvárnak ostromlására. *Maximilián* Baváriai választó Fejedelem, a' kit *Leopold* Tífszár ezen esztendőben hadi seregeinek fő-kormányozójává tette, kis-afszony havának 7-dik napján meg-szállotta azt, kitől való félelmében a' Zseraskiér onnan Szendröbe (Szemendriába), 's onnan Sofiába futott, és így mind a' két város a' győzedelmeknek markába esett. Nem kevesebb szerentfével folytatta *Lajos* Bádeni Mark-Gróf Bosniában a' hadakozást, holott az *Unna* vizén való által menetele után, *Kosztanovizdt*,

Du-

*Dubitzá*t, *Jassenoviczá*t, és *Gradiská*t minden vér-outás nélkül el-foglalta, a' *Travniki Beglerbéget*, a' ki ötet his-afszony havának 25. napján 15. ezer emberrel meg-támadta, keményen meg-verte, 6000. katonáját le-vágta, és így az egész Bosniát *Leopold* Tsfászárnak birodalma alá-vetette.

S. 351.

Az *Austriai Háznak* engesztelhetetlen ellenfége *XIV. Lajos* Frantzia Király irigyelvén *Leopold* fegyverének szerentfés elő-menetelét, 1689. eszt. hadat indított ellene, és azt végezte a' lényes udvarral, hogy ő nap-nyugot, e' pedig nap kelet és dél felől szorongassák a' *Bétsi* udvart. Illyen környül-állások között kéntelen volt *Leopold* hadi feregét felsztani, és egy részét az *Osmanok* ellen hagyni, más részét pedig a' *Frantziák* ellen fordítani. Úgy gondolkodván *II. Soliman*, hogy az *Austriai* feregek egészen a' *Frantziák* ellen mentek, és így könnyü volna néki *Szervidt* vissza-szerezni, maga táborba szállott, és sebes lépefekkel lietett *Nandorfejevár* felé; de még uttyában meg-halván ő azt, hogy a' *Bádeni Márk-Gróf* 24. ezer emberrel indult eleibe, *Sófiába* meg-állapodott, és *Redseb* Zseraskiért küldötte az ellenfég ellen, mindazáltal olly parantfolattal, hogy azzal

szembe ne szálljon, hanem csak tartóztassa azt. A' Zseraskiér a' Sultánnak szavát nem fogadta, hanem udvari Ég-visgalójának (Astrologusának) szerentjét jövendőli biztatására, a' *Morava* viz mellett meg-támadta a' Bádeni Mark-Grófot; de szerentfétlenül, mivel azokon kívül, a' kik az ütközetnek helyén maradtak, egy szoros úton 5000. Spáhit vagdaltak-le az austriai katonák. E' szerentfés ütközete után egynehány nappal *Niffa* felé indult a' Bádeni M. Gróf, ottan-is meg-ütközött a' Zseraskiérrel, még pedig szerentfétlen, innen vissza-fordulván Bodonhoz (Viddinhez) ment, ott is meg-verte az Osmanokat, és így az egész Szerviából ki-üzte az ellenféget, *Niffát* 's *Bodont* el-foglalta, és valamerre fordult, mindenütt nagy félelmet okozott az Osmanoknak.

§. 352.

Ennyi fok szerentfétlenségeinek hallására nagyon fel gerjedt *Solimannak* haragja, és mihelyt vissza-ment Konstantzinápolyba, mindigárt sejtét vétette a' Zseraskiérnek, *Tekjurdagi Mustafa* nagy Vezért számkivetésbe küldötte, és *Kiuperli Ogli Mustafa* Basát emelte azon méltóságos hivatalra, a' ki 1690. elzt. a' Mársnak piatzára ki-álván, az Osmani Birodalomnak eddig tántorgó szerentfétjét szemlálá-

látomást meg - jobbitotta. Elsőben - is azon iparkodott ő, hogy a' német katonákat egész Szerviaából ki - űzhesse, és így annyival könnyebben vissza - nyerhesse Belgrádot (Nandorfejevárt). E' végre *Sofia*ba való meg - érkezése után halván azt, hogy egynehány ezer Austriai katonák mennek Nissának erősítésére, eleikbe küldötte a' Tatár Khánt, a' ki a' szegény németeket mind egy lábíg le - mészárolta. Illyen környül - állások között sem a' *Seherkjoi*, sem a' *Nissai* örizőknek nem lévén a' segítséghez reménységek, önként fel - adták örize - tekre bizatott várakat. Ezeknek példáját követték a' Bodoni, és Szemendriai német katonák. Nandorfejevárnak sem vólt jobb szerentféje, mellyet nyóltzad napi ostroma után el - vett a' nagy Vezér. — Ebben az esztendőben történt idösb *Apafy Mihály* Fejedelemnek halála, a' ki *Leopold* Császár sok jó - tétemenyeinek viszonlására, utólsó akarattya által ötet örököséve tette. Ellenben a' fenyés udvar *Tököly Imrét* küldötte oda, 's ötet tette Erdélyi Fejedelemmé, és méltóságában való meg - erősítésére a' Tatar Khánt, és a' Nöldvai 's Havasalföldi Vajdákat küldötte segítségére, a' kik *Häusler* Vezért megtámadvin, minden hadi népét környül - vették, és vagy le - vágdalták vagy el - fogták öket, ezek között vólt *Häusler* maga - is. *Tökölynek* illyjó szerentféje nem - vólt, és mihelyt

Lajos Bádeni Márk-Gróf ellene ment, mingyárt hátrább kezdette ő magát vonni, utólyára Török Országba ment, 's onnan fok ideig ki sem jött. A' nagy Vezér szerentfés táborozása után, nagy gyüzedelmi pompák között ment Konstantzinápolyba, és II. *Soliman* Sultánnak történt halála után II. *Achmet*et ültette az uralkodó székbe.

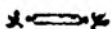
S. 353.

A' nagy Vezér szerentfésjének örvendetes hire minden Osmaniai tartományokban elterjedt, és a' nyereségnek szerelme fok katonákat vont 1691. ezrt. Drinápolyhoz; kiknek egy részét vissza-küldötte a' nagy Vezér, más részével pedig onnan Pünköft havában ki-indúlt, 's Nandorfejeváralatt letelepedett. Eleve el-tökéllette ő azt magát, hogy akárhol talállya az Auszriai seregeket, mingyárt meg-ütöközik velek, és ha vissza-húznák magokat, Budáig-is kész vólna őket üzni. Ekkor már Péterváradnál feküdt *Lajos* Bádeni Márk-Gróf; és halván azt, hogy a' nagy Vezér a' Száva vizén által akarja menni, egész táborát *Islánkemén* alá vitte, 's azt keményen meg-erősítette. De mindezekkel keveset gondolt a' nagy Vezér, hanem mihelyt oda érkezett, mingyárt öszve-tesapott vele, és olly erőssen vitézkedett; hogy mind addig,

addig, míg főbe nem lövetett, bizonytalan volt az ütközetnek ki menetele. Ekkor ofztán a' török tábori muskafok meg-némúltak, a' vitézek meg-félemlettek, és mindnyájan szellyel-futottak. Ez a' vérés ütközet tovább tartott hat óránál, mellyben a' Törökök közül 28. ezer, a' keresztények közül pedig 8000. ember veszett-el. E' külöös győzedelmen *Lajos* Bádeni Mark-Gróf meg vidúlván *Lippát* el-foglalta, 's N. Váradnak oftromlására ment. Az ütközet után szellyel futott musulmanok Nandorfejérvárnál ísmét öszvegyültek, magoknak egy Zseraskiért választottak, a' Sultán pedig a' Konftántzinápolyi Kajmakánt *Acnébedsi-Aly* Basát emelte nagy Vezérlégre, a' ki mindazáltal gyakorlott kegyetlenfége 's fősvényfége miatt azon méltóságból hat hónap múlván le-vettetett, és *Serpotsj Aly* Basa tétetett helyére (e).

§. 354.

(e) Ez s' nagy Vezér alávaló ágyból született ember volt, és sokaig aszronyi fej-kötöknek mosása 's varrása által kereste kenyerét, és ezen okból neveztetett *Serpotsinak*, a' melly török nyelven fej-kötöt jelent. Conf. *Hayne* Abhandlung über die Kriegskunst der Türken I. Theil. §. 69.

Ez a' nagy Vezér, mint ifjúágától fogva a' Háremi puhafághoz szokott ember, nem bizván maga karjainak 's fegyverének erejében, 1692. eszt. maga helyett egy Zferaskiért küldött a' táborba, 's ez által akarta a' Pannoniai hadakozást folytatni. De mivel a' múlt évben Iszlankeménél rajtok történt szerentfetlenféget, sem a' táborba való menetelre, 's annyival inkább az ellenséggel való veredékre semmi kedvek nem vólt. És így az egész esztendőben egyéb nevezetes dolog nem-történt, hanem hogy Pünköft havának 25. napján N. *Váradot* a' német katonák hosszas ostromok után el-nyerték, és hogy a' Zferaskiér keves hadi népével az Osmani tartományoknak határain feküdvén arra vigyazott, hogy az ellenség azokba bé ne ütessen. Azon közben azon munkálódott a' nagy Vezér, hogy a' két hadakozó nemzet közt békefféget szerezzon, mellytől a' Divánnak nevezetesebb tagjai idegenek lévén, réa meg-boffzonkodtak, méltóságától meg-fosztották, és *Bijikli Mustafa* Basát emelték helyére. Ez a' tüzes nagy Vezér elsőben is Erdélynek el-foglalása által akarta magát a' Diván 's nemzete előtt kedvessé tenni, és 1693. eszt. nagy hadi sereggel ki-is indúlt oda,

oda, de mivel már annakelőtte, hogy ő a dunához érkezett 's azon által köitözhetett volna, az austriai hadi seregek B. Jenőt és Vilagosvárt el-foglalták, és de la Croy Vezér-is Nandorfejevárt, holott 16. ezer Törökök feküttek őrizetben, meg-szállotta; kéntelen volt szándékát meg-változtatni, és a' meg-szállattaknak segitfégre viſza-menni. A' várnak ostrom alól való szerentfés fel-szabadtása után, nem-ment az ellenfég után, hanem a' Tatar Khánt *Selim Gjirajt* küldötte-ki a' szomszéd tartományoknak pusztitására, és elégféges tábori elefégnek gyűjtésére, a' kit Tfanád vidékén a' német seregek meg-támadtak, és úgy környül-körítették, hogy sem előre sem hátra nem-mehetett. E' szoros 's veszedelmes környül-állások között a' Tatarok lovaikról le-ugrándozván, azokat által szurdaltak, és markokban szoritott kardjok által akartak magoknak az austriai katonafégnek öfzve-kaptsolt rendein által utat nyitni, de mindnyájan ott vesztek, és maga a' Khán-is egynehány test-örzöivel igen nehezen menekedhetett meg a' gyözedelmefeknek kezéből. — Ennél több nevezetes dolog nem-is történt ebben az esztendőben.

§. 355.

Hiába pökte tehát *Bijikli Mustafa* nagy Vezér-is a' maga markát, és a' miképen az elő-

elő-beszéllett történetek bizonyították, ő sem sokkal többet vihetett végbe az előtte való fő Vezéreknél. Ő ellene-is fel-támadt a' nyughatatlan irigység, és mind addig meg sem szűnt, valameddig fényes de veszedelmes urafágától meg nem-folztotta. Az ő hivatalbeli követője *Saam Tirabolu Basy* hajlandóbb volt a' Háremi testefült angyalokkal való nyájas mulatozásra, és a' Vénus óltárán való tömjénezésre, mint a' kegyetlen Marsnak rettentő szava után való halgatásra, és mingyárt 1694. esztendőnek kezdetében békeféggel kínálta meg a' Bétsi udvart, de minthogy fok törvénytelenfégeket kívánt abban, tzellyát el nem érhetette. Ezen esztendőnek vége felé a' Pannoniai hadakozásnak folytatására küldetett Zseraskiér, elsőben-is *Titult* szállottamag, holott reménylett szerentléjét *Káprara* Vezérnek serény vigyázofága meg-tsalta 's héjábavalóvá tette. Az Osmanok ellen rendeltetett 23. ezer gyalog és 13. ezer lovas katonákból álló hadi seregek Pétervárad alatt fekütek táborban, mellynek jobb szárnyát a' duna vize, bal szárnyát egy nagy álló tó, hátát pedig a' vár fedették, a' homloka-is, a' melly felől lehetett volna azt-érdekelni, mélly fántzokkal, Spanyol sarampókkal és fzeke-várakkal volt-meg erősitve. Ide szállott a' Zseraskiér sz. Mihály havának 9-dik napján 30. ezer emberével táborba, itten áfatta a' futó

futó sántzokat, itten hanyatott 15. mozár és közönléges tábori ágyúknak való batte-riákat. E' mellett 500. sájkákkal, apró galyakkal és elefég-hordó hajókkal záratta-be a' város alatt a' duna-vizét. Elégge ipar-kodott azon a' Zseraskiér, hogy *Káprardt* fekvő helyéröl ki-tsallya, de minden fortélyá hafzontalan vólt; azért-is 8000. Tatárokat küldött a' dunának túlsó partjára, hogy azok által az ott fekvő lovasságot el-üzhesse, a' tár-szekereket el-prédálhassa és a' város alatt épült két hajó-hidat el-foglalhassa; követke-zésképen, hogy *Káprárát* két tűz közé szo-rithassa. De mivel az ott fekvő Austriai lo-vasság a' Tatárokat keményen meg-verte, 's el-üzte, így sem böldegülhatott, és így kéntelen vólt Mindsz. havának 12. napján ortza-pirulással onnan el-menni.

§. 356.

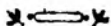
A' következő 1695-efztendőnek kezdetén II. *Achmet* Sultán meg-halván II. *Mustafa*, IV. Mahometnek kedves fia ült a' birodalomnak székébe, a' ki mingyárt azzal vigasztalta a' muszulmanokat, hogy ő maga-is el fog a' táborba menni, és mind addig meg nem nyugodni, valameddig a' *Alahomet* Pró-fétának ellenségeit, a' keresztényeket lábainak zsámolya alá nem veti. A' természet-

nek

nek sok ajándékaival ékesült Fejedelem volt ez, melyeket ő okos tapasztalásai 's gyakorlása által-is nagyon öregbitett. A' Márs fiait rend kívül szerette, és hogy mind ezek, mind a' köllég szeresse 's betfülye ötet, ő maga tette-meg a' következendő táborozásra szükféges rendeléseket, maga-is gyakorlotta a' katonákat a' fegyverben, maga-is táborba szállott velek Drinapolynál, és gyakorta megváltoztatván köntöfét, velek tárfalkodott, együtt pipazott, beszélgetett, és mind magához, mind hadi Elő-jaróikhoz való indulttyokat ki-tanulta. A' többi közt észrevén azt beszédekből, hogy a' nagy Vezérhez semmi hajlandóságok nintsen, mingyárt meg-fojtatta ötet, és *Elmás Mehemet* Basát IV. *Mahomet* Sultárnak igen kedves belső emberét emelte azon méltóságos hivatalra (f). Ezzel együtt maga a' Sultán-is táborba szállott, Nandorfejérvárhoz érkezvén egynehány napig meg-pihent, és minthogy semmi akadályt nem-látott a' dunán való által-menetenben, egész feregével együtt által költözött azon, *Lippát* 's *Titult* meg-szállotta, egynehány

(f) Ez az *Elmás Mehemet* eredetére nézve Tzir-kassfiából való igen szép ábrázatú és elmés ifjú volt, a' kit IV. *Mahomet* Sultán minden feleségei felett leg-inkább szeretett, vele zsfodomáskodott, és ötet *Gyémantjának* nevezte.

hány napig tartó ostroma után el-vette , és mind kettőnek erőffégeit a' földig le-rontotta. Azomban meg-halván a' prédálni járó Tataroktól, hogy *Veteráni* Vezér 7000. emberrel megyen Erdélyből *Fridrik August* Saxoniai választó Fejedelemnek, a' kire ezen esztendőben az Auszriai seregeknek fő-kormányása volt bizattatva, segítségére, és immár csak nyóltz óra járó földre vagynak egymástól, eleibe küldötte a' Romániai Beglerbéget a' könnyü lovasokkal, és maga-is utánament a' Jantsárokkal és Spahi Oglánokkal. Látván *Veteráni* az Osmanoknak közelgetését, mingyárt meg-állapodott, seregét le-telepítette, annak két szárnyát és hátát szekervárakkal, homlokát pedig Spanyol sarampókkal erősítette-meg, úgy hogy nem könnyen férhetett hozzá az ellenség. Ambar sokkal több népe volt a' Romániai Beglerbégnak, mint *Veteráninak*, mind azáltal mind addig nem-méreszlett vele öszve kapni, valameddig a' Sultánnal a' Jantsárok-is oda nem érkeztek. Ekkor osztan maga *Mustafa* Császár-is megvizsgálta *Veteráni* táborának fekvését, és előben-is a' Spahikat küldötte ellene, kiket mindazáltal szerentésen vissza üzték az auszriai seregek, és minden bizonyjal győzedelmessettek volna a' tífzer-is nagyobb ellenségen, ha az ő kormányozó Vezérek *Veteráni* kemény sebbe nem-esett volna. De mihelyt ötöt ez a'

szorentsétlenség érte, mingyárt meg-tökkent a' német katonáknak bátorfága, és az egész sereg hátrább vonta magát. A' Sultán meg-elégedvén azzal, hogy ő *Veteránit* visszaverte, keményen meg-tiltotta katonáinak a' *Musti* által hogy senki az ellenféget ne-üzze, 's ne bosszontsa, ne talám ók-is visszafordulván, több kárt okozhatnának néki, mint annakelőtte. Hogy *Mustafa* Császár nagy árron vette légyen meg ezca győzedelmet, abból ki tettzik, hogy őt Beglerbégek vesztenek-el ez ütközetben, melyen való bánat-tyát egy kevesfé meg-enyhitette az, hogy a' Dunán lett szabados által-menetele után *Lagost* és *Kararszebest* el-foglalta, és egészien földig rontatta azoknak erőffégeit. És így fokkal többet vitt ő maga véghez, mint ennekelőtte való esztendükben a' nagy Vezérek, a' kik többire puha emberek lévén, féltek magok a' Mársnak mezejére ki-szálni, és az egész hadakozást Zseraskierek által folytatták, meg nem gondolván ők azt, hogy a' musulmanoknak fokkal nagyobb kedve 's bátorfága vagyon az uralkodó Fejedelmeknek 's nagy Vezéreknek kormányja alatt való hadakozásra. A' Sultán győzedelmeinek hallására a' Konstantzinapolyi kösség felette örvendett, és hozzá való szeretetenek bizonyfágára, az oda visszavert Fejedelmet ezer meg ezer *Allah* kiáltások között vezették az útzá-

kon,

kon, és kifirték ditfőséges Serailjába, holott kéfzen vártak ötet a' Tfszári háremnek ründér lakofai, és azok a' Georgiai 's Tzirkaflziai mofolygó angyalkák, a' kikkel ő, haladatoflagának bizonyflgára, ilyenkor a' Venus óltára eleibe szokott a' szokas fzerént menni, 's velek együtt áldozni.

§. 357.

Könnyen lehet azt képzelni, hogy *Mustafa* Sultánnak ezen fzerentfés táborozáfa nagy tüzet gerjesztett a' muszulmanokban, és hogy a' követező 1696. eflztendőben, fokkal nagyobb számmal gyüllöttek Drinápoly alá, mint annakelötte; főt még maga a' gyözedelmeiben kevélykedő Sultán-is nagyobb hadi készületeket tett mostan, mint ennekelötte. Két nevezetes dolog által tette ő magát ez eflztendőben emlékezeteffé. *Elsőben*, hogy Temesvárát, mellyet a' Saxoniai válaflztó Fejedelem meg-flzállott, az ostrom alól fel-flzabadította. *Máflzodflzor*, hogy az Anfltriai hadi fereget *Islánkemén* alatt meg-verte, a' melly dolog követekezendőképen történt-meg. A' Saxoniai válaflztó Fejedelem Temesvár alól való el-menetele után *Islánkemén* mellett flzállott táborba, ide ment, 's itten telepedett-le *Mustafa* Sultán-is, még pedig olly közel amához, hogy a' két tábort fflak egy fflérés me-

zűtske választotta-el egymástól. Ezen a' tice-
 ren által egy éjjel 24. utat nyefetett a' Sa-
 xóniai választó Fejedelem, és mindenikre
 egy egy tábori ágyút vonatott, mellyekből
 egyszerre tüzet adatott az Osmani táporozó
 seregre, és ugyan akkor más felől meg-is
 támadta azt. Eleinte szolgált volt neki a'
 szerentse, úgy hogy, egészen a' Sultán fáto-
 ráig be ütöttek a' német katonak, és tsak
 kevesbe múlt, hogy el nem fogták öter.
 Mellyet *Elmás Mehemed* nagy Vezér ezre vé-
 vén, 3000. Bostandfit és egynehány ezer Spá-
 hit küldött a' meg-nyomatott és sürűen hulló
 Jantfároknek segítségére, a' kik meg-mérge-
 sedvén, a' már tsak nem gyözedelmeskedő
 aultriai katonákat vissz-üztek, és a' tserében
 fekvő 24. ágyukat is el-foglalták. E' szeren-
 tsés hadi történet nagy örömet indított a' mu-
 sulmanokban, mellynek bizonyfágara, a' Sul-
 tán nagy gyözedelmi pompa között ment-bé
 Konstantzinápolyba; előtte ballagtak a' had-
 ban el-fogatott 's vas lántzokra fűzetett ke-
 resztény rabok, utánna vitettek az Islanke-
 meni ütközetben általa nyert 24. ágyúk, mely-
 lyeknek szemleléséerc örömökben tapfoltak 's
 ugrándoztak a' muszulmanok, és tellyes re-
 ménységben voltak arról, hogy azokat a'
 tartományokat, 's erősségeket, mellyeket a'
 meg-hólt Sultánok 's nagy Vezérek el-vez-
 tet-

ettek, II. *Mustafa* Tíászár bizonyosan vissza fogja nyerni.

§. 358.

A' reményfég, ez a' minden embert biztató 's kevesnek kedvező elmebeli képzelődés a' szegény muszulmanokat-is rúttól megtfalta, és ambár 135. ezer fegyvert viselő emberrel szállott-légyen-ki következő 1697. esztendőben a' Mársnak mezejére a' Sultan, 's bator arany hegyeket igirt légyen ő magának; de egyetlen egy szerentfés változás, t. i. XIV. *Lajos* Frantzia Királynak, *Leopold* Tíászarral való meg-békellése, minden fennyen járó gondolatait semmive tette, és az austriai fegyvernek múlt két esztendőben való szerentfétlenfégét jobbra változtatta. Ebben az esztendőben állott-ki *Eugen* Szabaudiai Hertzeg-is elsőben e' világnak dísfősséges piatzára, a' ki mindjárt első hadi jeles tfelekedete által az Osmani Birodalomnak reszkető félelmet, magának pedig, még a' késői maradékok előtt-is örök emlékezetet szerzett (g). Ez a' Mársnak

U u 3

is-

(g) *Eugen* (Eugenius) Austriai igen igen nevezetes fő-Vezér, született Frantzia Országban 1663. eszt. Szülei voltak *Eugen* Móritz Szabaudiai nem-uralkodó Hertzeg, és *Olympia* Man-

iskolájában nevedett nagy hadi Vezér, sz. Jakab havának 15. napján 1687. eszt. *Leopold* Tsfáizárnak parantfolattyára az austriai hadi fereg-

Mancini Mazarini Kárdinál hűgának fia, a' ki még gyermekségében papságra szenteltetett, és szüntelen papi köntösben járt, a' honnan már akkor le *petit Abbé*-nek, az az, kis papotskának nevezték ötet a' Frantziák. (Frantzia Országban minden világi papok *Abbeknek* neveztetnek). Elfő ifjúságát szüntelen való tanulásban töltötte-el, de mindenkor nagyobb kedve 's hajlandósága vólt a' katonaságra, mint a' papi életre. Mellyre nezve édes Attya XIV. *Lajos* Frantzia Kírályt gyakorta kérte, hogy *Eugen* Hertzegot hadi tisztségre emelje. De fo ha sem vehette arra a' Fejedelmet, a' ki Eugennek komor tekintetéből semmi nagy lelküféget nem nézett-ki. Onuan ide hozatott, és mingyárt Kapitányfagra emeltetett *Leopold* Tsfáizár által, és mind az Osmanoknak, mind a' Frantziáknak nagy félelmére vólt. A' Spanyol Orzági örökségért támadott háborúban ő kórmányozta a' Frantziák ellen küldetett hadi fereget, és többire mindenkor gyüzedelmet vett rajtok. Bezzeg ekkor bánta meg XIV. *Lajos*, hogy ötet maga szolgálattyára fel nem vette. E' nagy hadi Vezér életének, és gyüzedelmeinek historiája négy rézben vagy on le-irva, illy nevezet alatt: *Eugens, Hertzogs von Savoyen Heldenthaten*. Franckfurt und Leipzig 1709. in 8vo. IV. Theile. Ennek örökös emlékezetére még most-is *Savoyen* nevet vífel egy Auúriai könnyü-szerü regiment.

feregnek, melly tfak 46. ezer emberből állott kormányát kezére vette, és minekelötte még *Mustafa* Sultán Nandorfejejérvárhoz érkezett volna, Gyula várát meg-vette, 400. abban fekvő Törököt le-vágott, 78-at el-fogott, és minden ottan talált gyűjteményeket a' vitezek között fel-olztotta. Az Osmani Fejedelem Szerviába való érkezése után *Tökoly Imréncké* javaslására, a' Temesi Bánátba jött-által, és hogy N. Váradot el-foglalhassa, Zenta mellett hájó hidat tfináltatott a' Tifzára. A' melly igyekezetét *Eugen* Herczeg egy Huszárok által el-fogattatott Basa által ki-tanulván, Petervárad táboraából fel-költ, és sebes lépésekkel ment az Osmanok eleibe. Sz. Mihály havának 12. napján nap nyugotkor el-is érkezett Zentához, a' midön immar a' Spáhik és a' Sultán által-mentek a' vizén, és tfak a' Jantsárok maradtak a' Nagy Vezérrel a' túlfó parton. Ezt látván *Eugen* Herczeg a' Tifzán álló hájó hidat le-lövette, a' Jantsárokat meg-támadta, és az Osmani Fejedelemnek szeme láttára 30. ezret vágott-le közülök. Azoka' Spáhik, a' kik a' viaskodó Jantsároknak segítségére akarván menni, a' viznek ugrattak, rész szerént agyon lövettek, rész szerént pedig a' vízbe fuladtak. Ezeken kívül maga a' nagy Vezér-is és vele együtt 116. külömbkülömb rangú Basák vefztek-el ez ütközetben.

E' nevezetes hartzot követő éjjel, maga *Mustafa* Sultan-is, életben maradt test-örzöivel el-akárt onnan futni, a' *Kapidfy-Bafyt*, a' ki ellenkező tanáts-adása által előtte gyanu-fágba esett, meg-fojtatta, és egyenesen Temesvárba ment, holott a' gyözedelmefektől való félelmei között a' kapukat bé-záratta, és mind addig titkoltatta ottan való mülátáfát, valameddig szellyel oszlott katonai odanem-gyültek. Így osztan ezekkel együtt Nandorfejérvárra ment, de itt sem mulatott fok ideig, hanem az ott vigyázatban maradt *Emidsj Oglj Hussein* két ló-farkas Bafát nagy Vezéri méltoságra emelte, és ortza-pirulással tert-vissza Koustantzinápolyba. Az effős idők, és a' naponként öregbedő hidegek miatt lehetetlen volt Temesvárt és Nandorfejérvárt meg-szállani, azért seregének nagyobb részét teelni küldötte *Eugén* Herczeg; más részével pedig, a' melly öt lovas seregekből, és 2500. gyalogokból állott, mindszent havának 12. napján Bosniába ment-által, holott *Dobajt*, *Maglajt*, sőt még annak anya-városát *Seragliot*-is el-foglálta. Az ezen tartományban tsfavargó muszulmanok történetből egy *Delta-ban Mustafa* nevű két ló-farkas Bafát tettek Zseraskierré, és olly szerentfélek voltak annak kórmánya alatt, hogy kéntelen volt *Eugén* Her-

Herczeg Bosniát el-hagyni, és a' vele való fereget - is téli nyugodalomra küldeni. — *Mustafa* Sultánnak ezen esztendői szerentfétlen táborozása. 's kiváltképen a' *Zentai* véres ütközetnek emlékezete, az egész *Osmani Birodalomnak* szívét meg-keferitette, a' katonáknak minden hadakozásra való kedvét el-rontotta, 's illy balgatag vélekedést ütött fejekbe, hogy törvénytelen hadakozásokért haragszik rájuk, 's bünteti őket *Mahomet* Prófétájók.

§. 360.

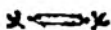
Mind e', mind más fontos okokra nézve szív-szakadva ohajtotta *Mustafa* Sultán és a' Diván a' békeességet. Hasonló indulattya volt a' Bétsi udvarnak-is, nem-tsak azért hogy a' hosszas 's költséges hadakozást meg-unta, és örömeit nyugodalmat akart volna szegény jobbágyainak engedni; hanem kiváltképen azért, mivel eleve el-látta azt *Leopold* Tsfászár, hogy a' szüntelen betegeskedő Spanyol Országi Királynak II. *Károlynak* halála után, bizonyosan újabb hadi tűz fogna támadni. Mind a' két hadakozó rész ohajtotta tehát a' békeességet, de egyik sem akarta azzal egymást meg-kinálni. Nem *Leopold* Tsfászár, mivel nem ő, hanem a' fényes udvar rontotta-meg a' frigyét, ő kezdette-el a' hádakozást,

és a' miképen eddig tapasztaltuk, *Leopoldnak* jobban kedvezett a' Mária isten, mint a' mulmanoknak. *Mustafa* Sultán sem akart elfö lenni a' békeffégnek ajánlásában, mivel az Oímanokkal született nemzeti kevélyfégg meg nem engedte azt, hogy ö ellenfége előtt magát meg-alázza 's ö kérjen attól békefféget. Ezt a' két hadakozó Fejedelmek között való vetelkedést, egy igen tanúlt, és álnok Görög *Maurokordato Sandor* elmés talalmánya által így tfalta-meg. Elföben-is a' nagy Vezérhez menván ezt a' kérdést tette elötte, hogy, ha a' Keresztenyek meg-kinálnák ötet a' békefféggel, réá áll e' avagy nem? Mellyre amaz jó feleletet adván, el-ment a' Bétsi, Lengyel, Orosz és Velentzei követekhez, és úgy tet-tetvén, hogy ö a' nagy Vezér-által küldet-tett hozzájuk, hogy velük beszélgessen a' bé-keffég felöl, és tfinofan kinállya meg azzal öket, azoknak szivét-is meg-nyerte, és a' nagy Vezérhez vissza-menván, vele el-hitette azt, hogy ötet u. m. *Maurokordatót* vála-fz-tották légyen a' kereszteny követek köz-bi-róva. És így elmés talalmánya által mind a' két udvart annyira vette, hogy azok kö-vetkező 1698. eszt. biztosokat küldöttek *Kar-lovitzba*, a' kiknek serény foglalatossága által, Böldög Asszony havának 26. napján 1699. eszt. következendö pontokban égyeztek meg a' hadakozó Fejedelmek: 1. Hogy a' Bétsi,

's Konftántzinápolyi udvar és Velentzéi köz-társaság 25. éftendeig szünnyőnek-meg a' hadakozástól. 2. Valamit *Leopold* Tíáfszár ezen hoftzas hadakozásban el-nyert, maradjon-meg annak birtokában. 3. Erdély, és annak Fejedelme, többé nem a' fényes udvarnak, hanem a' Magyar Országí Királyoknak őltalma alatt legyen. 4. A' Temefi Bánátnak Havafalkődével határozó része engedteffen az Osmánoknak. 5. Az Oroszok, Lengyelek és Velentzei köz-társaság-is foglaltassanak-be ezen frigykötésben. 6. Az *Oroszok* birjak mind azt, valamiteddig fegyverrel el-vettek. A' *Lengyeleké* legyen Podólia, Ukrajnia, és Kaminiék vára. A' *Velentzei* köz-társaságnak adattasson-víflza *Mórea* szigete (*h*). 7. Mind ezeknek, mind az Osmánoknak szabad legyen a' Korinthiai tengernek kebelén hajókázni és kereskedni. 8. *Ragusa* íűghetetlen köz-társaságnak lenni ísmertessen.

§. 361.

(*h*) *Morea* hajdan *Peloponezusnak* neveztetett, fél-sziget (*Peninsula*) és Görög Orzágnak dél felöl való részéhez ragadt. Ennekelőtte a' *Velentzei* köz-társasághoz tartozott az, melly miatt fok emberi vér ontatott-ki. E' mostan íszerzett békeíűégben víflza-adatott ugyan az a' Velentzéseknek, mindazáltal újokban el-vették azt a' Törökök, és a' Passarovítzi békeség által, a' melly 1718. éft. íszereztetett, örökőfen meg-is tartották birtokokban.

Illyen ki-menetele volt ezen 16. ezzen-
deig tartó hosszas hadakozásnak, mellyhez
olly fel-tétellel fogtak az Osmanok, hogy
égész Magyar Országnek birtokából ki-küszö-
bölhessek a' Fels. Auszriai Házat, és mind
ezt, mind Erdélyt örökös szolgálattyokba
vethessek. E' hosszas hadakozásnak folyafá-
ból 's ki-meneteléből nyilván ki-tettzik, hogy
nem olyanok az Istennek gondolatai mint az
embereké, és hogy ő gyakorta édesféget szo-
kott legyen ki-hozni a' keferüfégből. A' go-
nosz Osmanok azért lettek hit-szegökké, 's
azért bontották-fel a' békeféget, hogy Ha-
zánknek a' Mohátsi szerentsétlen ütkezettől
fogva kezdődött, és szüntelen öregbedett in-
ségének keferü poharát fordóltig tölték,
hogy nemesi szabattságra született nemzetün-
ket örökös jobbágyfág alá vessék, sőt még
emlékezetet-is el-töröllyék a' földnek színé-
ről. Sok ideig engedelmes szemekkel nézte
azt a' mi büneinkért 's egyenetlenségünkért
bennünket sújtolni akaró igaz Isten; de mi-
nekutánna eléggé meg-lakoltuk volna enge-
detlenségünket, meg-eléglette Hazánknek sok
nyomorúfágát, meg-halgatta sok ezer özve-
gyeknek, árváknak és örökös rabfágban nyö-
gő keresztény atyánkfiainak könyves siráfát,
's olly kegyes Fejedelmeket támasztott e' vi-
lá-

lagon, a' kiknek ferénysége által szegény Hazánk a' Török iga alól fel-szabadlttatott, 's fel-dertült másfél száz esztendőknél tovább homályba borúlt napja, vissza-ádatott élténélis betsefebb szabattsága. Méltó dolog, hogy nem-tak mi, hanem még késői maradékaink is háladatos szivel emlékezzünk a' Fels. Ausztriai Háznak Hazánkhoz mutatott kegyesfégeről; a' Római szentféges Pápának XI. *Intzének* (Innocentiusnak) adokozófágáról, a' ki e' hosszas hadakozásban két milliom arannyal segitette *Leopóld* Tsfászárt; a' Római Sz. Birodalomnak, 's nevezetefen *Maximilián* Baváriai, és *Fridrick August* Saxoniai választó Fejedelmeknek szereteteről, a' kik nem-sajnálották értünk betses élteket a' hadakozásnak kétsféges ki-menetelére bizni; V. *Károly* Lotharingiai Hertzegnek vitétsfégeről, a' ki Országunknak anya-varosát Budát a' *Mahomet* tudományának mételyétől meg-tisztította, és a' Mohátfi mezön nemzetünkre ragadott motskot, ugyan ottan le-is mosta; *Eugén* Szabaudiai Herczegnek jótéményeiről, a' ki a' kevély Osmanokat tökéletellen meg-alázta, 's Hazánkból ki-irtotta. Utólyára, aldjuk 's tisztellyük el-húnyt dítősféges őseinknek hamvát, a' kik mind tehetségeket, mind betses élteket készek voltak kedves Hazájoknak 's Hazánkknak böl-

dog.

dogfágáért fel-áldozni, és az által nekünk maradékjainak örömet 's tündes lakást szerezni. Utollyára szüntelen elménkben forgassuk azt, hogy a' hazafiak között való szeretetlenség 's egyenetlenség miatt a' leg-virágzobb birodalmak-is fennive szoktak lenni.

NEGYESEDIK SZAKASZ.

A'

Karlovitzi békeségtől fogva a' jelenvaló időig történt Magyar-Török hadakozásokról.

S. 362.

A' Karlovitzi békeségben *Morea* a' Velentzei köz-társaságnak visszadatott, és annak tündes birtókában való meg-maradhatásáért a' Betsi udvarral együtt az Anglusok és Hollandusok-is magokra váltatták a' *garantiát*, az az, kezességet (§. 360). A' Tantalusi természetű biró Osmanok meg nem emészthették e' gyönyörűféges és gazdag felszigetnek el-vesztését, hanem alattomban mind a' szárazon, mind a' vizen nagy készületet tettek, és mikor ingyen nem-is álmodták volna a' Velentzések, akkor indítottak ellenek

nek hadat, akkor ragadták-el tőlök *Moreat*, és sok Dalmátziai örökségeket. Illyen kétféles ki-menetelű környül-állásaik között, leg-inkább biztak a' Velentzések VI. *Károly* Római Tsfászárnak és Magyar Királynak frigy-baratttságában, és azzal hizelkedtek magoknak, hogy ő, mint a' fellyebb említett békeffégnék leg-főbb tagja és keze, el-nem fogja őket nyomorúságok között hagyni, hanem inkább a' hit 's frigy-rontó *Osmanok*nak hitetlenségét valósággal meg-bosszúllani. — A' Velentzei köz-társaságnak, ex XI. *Kelemen* Római Pápának úntatására, *Károly* Tsfászár *Konstántzinápoly*ban múlató követe *Fleismann Anselm* által, mind III. *Achmet* Sultánt, mind a' *Divánt* barátságosan emlékeztette a' *Karlovitzi* békeffégre, és arra kötelezte magát, hogy, ha a' Velentzések adtak elsőben az ellenfégeskedésre alkalmatosságot, 's ha ők fértették-meg a' fényes udvart, ő, t. i. *Károly* Tsfászár mindenkor kész leszen az elégtételt magára vállalni, csak hogy szünnyön meg a' Sultán a' hadakozástól, és adja vissza a' Velentzei köz-társaságnak *Moreat* és más el - ragadott tartományait, és városokat; külömben kéntelen leszen ő-is mint azoknak hűségös frigyese, ügyöknek igazságát fegyvere által-is óltalmazni. A' *Bétsi* követnek illetén hir-adása a' miképen váratlan, úgy kedvetlen-is volt a' *Divánnak*, a' melly eleinte
 úgy

úgy vélekedett, hogy *Károly* Tíászár a' *Frantzia* udvarral való haborúja miatt a' *Velentzések*et nem-segitheti, és így könnyü lesznek őket *Moreának* birtokából ki-küszöbölni. Most pedig már tapasztalván a' *Bétsi* udvarnak ellenkező indulattját, 1715. eszt. *Ibrahim Agd*t követtségbe hozzá küldötték, ollyszándékkal, hogy általa a' Tíászárt a' *Velentzei köz-társaságnak* szoros egyességétől el-vonhassák. De a' *Fejedelem Eugén Szabaudiai* Herczegnek javaslására álhatatos vólt fel-tételében, hűféges a' *Velentzésekkel* ízerzett barátságban, és másodszor-is meg-üzente *Fleismann* által *III. Achmet* Sultánnak, hogy hanemha a' *Velentzei-köz-társaságnak* mindeneket visszaadánd, hanemha meg-szünik az ellenségeskedéstől, ő, mint a' *Karlovitzi béke*ességnek leg-főbb keze, kéntelen lesz a' *frigy-ron-tók* ellen fegyvert fogni. Mellyre rövideden, de igen dölfösen ták azt felelte *Achmet*: *Lássa*, úgy mond, a' *Tíászár*, mit mivel, de el-hiteffe azt magával, hogy még most-is jól tudják az *Osmanok* *Béts* felé az utat.

§. 363.

E' meg-útálással és kevélységgel tellyes feleleten *Károly* Tíászár-is meg-bosszonkódván, a' fényes udvarnak hozzá-küldetett követét, vagy inkább hadi erejének vizsgálására
ment

küldetett kémjét vissza-küldötte, sz. *György* havának 13. napján 1716. eszt. újabb izöve-
tséget kötött a' Velentzei köz-társalággal, hadi seregeit lassan lassan öregbitette, és annak kormányát, tellyes hatalommal bizta *Eugén Szabaudiai Hertzegre*. — Mihelyt *Achmet* Sultán meg-hallotta ezt, mingyárt ö-is a' hét tornyos várba záratta a' Bétsi követet *Fleisnann Anselmt*, egyszersmind a' Nandorfejevári és Bosniai Beglerbégek által el-kez-
dette az ellenségeskedést, és esküvéssel való fogadást tett *Mahomet* Próféjának, hogy ha ő, ezen *Károly* Tíáfszár és Velentzések ellen való hadakozásában szerentsés lejénd, Isten's vallásához való buzgófiágának meg - muta-
tására, minden birodalmában lévő keresztény raboknak vérével fog neki áldozni, melly fogadásnak kötele alól mindazáltal a' Péterváradai és Nandorfejevári vérés gyónásban, a' mint majdan fogjuk tapasztalni, *Eugén* Hertzeg által fel-öldoztatott. Ennek a' *Károly* Tíáfszár ellen inditatott hadakozásnak folyta-
tására 1716. eszt. 180. ezer emberrel küldötte *Achmet* Sultán a' nagy Vezért, a' ki sz. *Jakab* havában a' Száva vizén által költözvén, azon erölködött, hogy elsőben-is *Péterváradot* vehesse-el, hogy annyival szabadosabban ki-üthessen alsó Pannoniába. Ennek szándé-
káról tudósítatván *Eugén* Hertzeg, Futaknál táborozó 70. ezer emberből álló seregével,

onnan ki-índúlt, és hogy addig-is tartoztassa az ellenséget, míg ő oda érkezhette, 4000. lovalal küldötte Gr. *Pálffy Jánost* eleibe, a' kit noha 40000. Törökök vettek környöl, még-is mindazáltal ez a' nagy magyar Vezér, a' Török feregen magát által vágta, és szerentfélen vissza-ment az Austriai fereghez. *Eugén* Herczeg kis-afszony havának 3-dik napján Péterváradhoz érkezvén, annak vidékén táborba szállott, azutan egynehány órával oda jútott a' nagy Vezér-is, és olly nagy reményfége vólt a' gyözedelemhez, hogy a' várnak Kapitányához *Löffelholzhoz* illy értelmű kevély levelet küldött: *Add fel, ugymond, mingyárt a' várat, külömben sem az örző katonáknak, sem a' város' lakosinak nem fogok kedvezni, hanem mind le-fogom őket vagdaltatni.* Mellyre *Eugén* Herczeg röviden azt üzente, hogy ő maga fogná a' választ megvinni. Úgy-is történt az, mivel *Eugén* kis-afszony havának 5-dik napján viradtakor jelt adatván a' viadalra, a' *Würtembergi* Herczegnek és Gr. *Pálffy Jánosnak* vezérlése alatt katonáit ki-küldötte, a' kik egynehány óráig tartó véres viaskodások után az ellenséget keménnyen meg-verték, és szellyel üzték. Hiaba únszolta a' meg-félemlött musulmanokat a' nagy Vezér a' viadalnak meg-újítáára, hiába biztatta őket nagy adományai által, sem az igiret, sem a' fenyegetés nem-használt.

nált, mellyen a' nagy Vezér meg-búsúlván, sebes vágatva rohant az Auszriai seregek közé, holott egynéhány halálos sebet kapván lováról le-düllött, 's lelkét ki-fúvta. Örajta kívül, a' Janfár-Aga, 15. Beglerbégek és 30. ezer Törökök hullottak-el ez ütközetben. A' győzedelmek az egész török tábort el-nyerték, holott 5. ló-farkas zászlók, 159. hadi tzi-merek, 50. ezer tábori sátor, igen sok puska-por, ágyú és apró golyóbis, 2000. teve, egynéhány nyáj bialok és ökrök, és sok ezer mázsa kaffé találtatott (i).

§. 364.

Mi lehetett volna *Eugén* Herczegnek nagyobb öröme, 's dicsőségére, minthogy ő annak a' fel-fuvalkodott nagy Vezérnek gazdag sátorába, a' ki mind ötet, mind a' Péterváradit őrizőket 's lakosokat kegyetlen halállal fenyegette, győzedelmi muzsika harfogások között mehetett-bé, és abban az isteni kegyelemnek meg-hálalása után, felsőbb rangú hadi tiszteit meg-vendégelhette, 's kit kit érdeme szerént meg-dicsírhetett. E' győzedelemnek méltóságát öregbitette majdan

X x 2

az-

(i) E' nevezetes ütközet bővebben le-vagyon írva ezen munkámnak II. Részében §. 208-210.

az-is, hogy *Eugén* Herczeg Temesvárnak ostromlására ment, és a' Belgrádi Bástya, a' ki 28. ezer emberről akarta a' nevezett várost az ostrom alól fel-öldözni, meg-verte 's szelylelyel üzte. Mellyet látván az ott őrizetben fekvő muszulmanok, elő-jároik ellen fel-támadtak, és mind addig meg sem szüntek a' zenebonától, valameddig azok a' várnak fel-adásában velek meg nem-égyeztek. És így azt is el-nyerte *Eugén* Herczeg, a' honnan mind-szent havának 13. napján 12. ezer Törökök költöztek-ki, a' kik minden ingó bingó jószágokat magokkal el-vitték, de a' hadi eszközöket és tábortelepeket kéntelenek voltak ott hagyni. Temesvárnak el-nyerése által az egész Bánát birtokakába esett *Károly* Császárnak, a' melly 1778-dik esztendeig különös tisztek által kormányoztatott, ekkor pedig b. e. édes Anyánknak *Mária Theresiának* kegyelmességéből vissza-adatott koronánknak, Vármegyékre osztatott, és a' régi Bánok helyett *Gr. Nitzky Kristóf* tétellett Temesi Gróffá, a' melly méltóságos hivattal minap *B. Spleny József* ajándékozott-meg.

§. 365.

Noha nem kevés reménysege volt, 's lehetett-is *Eugén* Herczegnek a' felől, hogy a' mint eddig, úgy ennelutánna - is jobban fog-

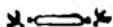
fogna néki a' szerentse kedvezni, mint a' musulmanoknak; ő mindazáltal, mint a' hadi mesterfőgben gyakorlott, 's előre néző bölts hadi Vezér, az egész telet következő táborozásra szükleges készülétekben töltötte-el, és hadi seregeit minden tsászári 's királyi örökös tartományokban öregjütette. *Achmet* Sultán, a' ki a' Pétervárad vées ütközetnek kedvetlen emlékezetét szüntelen elméjében forgatta, elsőben-is azon erőlködött, hogy a' Párisi, és Bétsi udvar között eddig tartó ellenfégeskedésnek tüzére újabb olajat önthessen; de minthogy XIV. *Lajos* Király már ekkor meg-egyezett *Károly* Tsászárral a' békefégnek pontyaiban, és méltóságának nagy sérelme nélkül vissza - nem húzhatta volna szavát, e' részben nem-bóldógúlt. Annakokáért nem-tsak Európai, hanem minden Ásiai 's Afrikai tartományaiban-is erőssen szedette az új katonákat, a' helytartó Basákra nagy adót vetett, a' *Charatzot* meg-kettőztette, és mivel előre el-látta ő azt, hogy *Eugén* Herceg Nandorfejrvárnak ostromlását el nem múlttya, 30. ezer örző katonával, és 600. ágyúkkal erősítette azt-meg. *Károly* Tsászár böltsen meg-szontolván azt, hogy a' hadakozásfoknak szerentfés ki-menetele, sem nem a' seregeknek fokfágától, sem nem a' kórmányozó Vezéreknek vigyázófágától, hanem leg-inkább e' világnaktörténeteit böltsen igazgató meny-

nyei Valófégtól függ ; egész birodalmában meg-tiltotta a' közönféges játékokat, tántzot, muzsikát, vendég éget, trágárfágot, és más efféle hafzontalan mulattfágokat, és az Osmanok ellen ki-vont fegyverének szerentfés elő-menetelécért, közönfégesen imádkoztatott. Ennekfelette *Eugén* Herczegnek egy aranyas fezfületet ajándékozván, egész hadi seregének fő-kormányát 's birodalmájának óltalmát tellyes hatalommal réá bizta, mellyekre le-is kötelezte magát e' nagy Vezér, és fok ezer áldáfoknak kifiréfe között innen ki-indúlván, Pünköft havának 19. napján 1717. ezft. Futakra alá ment. A' már akkor ottan öfzve-gyült, 100. ezer emberből álló hadi sereget mingyárt jól meg-visgálta, mindeneket el-rendelt, és azt sz. Iván havának 10. napján onnan ki-is indította, és Panisovához érkézvén, 's az ellent-állókat széllyel üzvén, az ellenfégnék szeme láttára által költözött a' dunán, Nandorfejérvárt meg-ízállotta, a' Duna és Száva vize közt fekvő mezőféget elfoglalta, és hogy sem a' várban lévő, sem az azoknak segitfégére jöhető ellenfég néki ne-árthafson, elől hátúl mély fantzokkal erő-fítette-meg táborát. E' mellett mind a' Duna, mind a' Száva vizén hajó-hidakat építette, 's azokat kemennyen meg-erőlitette, olly véggei, hogy ha talán a' szerentfés néki nem kedvezne, azokon egész seregével együtt által-

által-mehessen, mellyeknek el-végzése után, mind a' vizről mind a' szárazról keménnyen kezdette a' váraft ágyúztatni, úgy hogy, fenki is abban élete felől bátorfágos nem-lehetett.

§. 366.

Ki nem-lehet mondani, minémü félelem 's szorongatáfok között voltak a' Nandorfejérvári musulmanok, kiknek nem tfak az ellenféggel, hanem az éhféggel-is kellett küszködni, és ha ök a' menendö segitféggben megbizakodtak vólna, még ekkor mingyárt feladták vólna a' várat. Ennek ostrom alól való fei-óldozáfára, sz. Jakab havának 28. napján 200. ezer emberrel ment *Numa Kiu-perli* nagy Vezér, és úgy helyhezette táborát, hogy annak-is egyik szárnya a' Dunát, másik a' Szávát érte, és így minden felöl környül volt *Eugén* Herczeg véve, előtte fekküdt Nandorfejérvára, mellyben 30. ezer musulmanok voltak, hata megett a' számtalan ellenfégg, két óldalán pedig az említett két nagy folyó-vizek. Eléggé iparkodott a' nagy Vezér, hogy ötet fekvö helyéböl ki-mozdítassa, és eleféget küldheffen-bé a' meg-szállattaknak; mindazáltal még-akkor-is, midön ő 130. ágyukkál lövö'döztette *Eugén* táborát, és fok derék vitezeit meg-ölte, el nem érhetette végét, amaz mint bölts, és a' hadi mes-

terfégeben jártos Vezér el-várta a' jó alkal-
matosságot. Bosszúfágában a' szakállát-is
tépte a' nagy Vezér, és táborában lévő ne-
vezetesebb Beglerbégekkel hadi tanácsot tart-
ván, az' végezte, hogy kis-afzony havának
17. napján, a' várban lévő őrizők elő, ő ma-
ga pedig hátul üssenek a' várat ostromló Aus-
triai seregre. Kétfélg kívül veszedelmes kör-
nyül állások közzé volt *Eugén* Herczeg hely-
heztetve, és hogyha a' nagy Vezérnek szán-
déka tökéletességre mehetett volna, az egész
Ausztriai seregnek el-kellett volna ottan veszni.
De egyetlen egy nemzetét 's hazáját szerető
jó magyarnak tfelekedete által e' veszede-
lemből ki-szabadítatott. *Numa Kiuperli* nagy
Vezér, egy *Vékony János* nevezetű kedves
embere által akarta a' Nandorfejevári Basát
végzese felül tudósítani (k), ennek kezébe
atta a' parantsolatot, a' ki hazájához való
szeretetől vonattatván, égyenenen *Pálffy Já-
noshoz* jött által, annak kezébe adta a' levelet,

an-

(k) Ez a' *Vékony János*. II. *Rákóczi Ferentzel*
ment Török Országban, és jeles vitésségéért
nagy betűletre kapott az Osmanok között,
's kiváltképen *Numa Kiuperli* előtt nagy ked-
vességben volt. Ennek a' jó hazafinak mostani
hasznos tfelekedetét *Károly* Császár, Kapitány-
fággal, és 12. ház-hellyel jutalmaztatta meg,
holott egész falukra lett volna érdemes.

annak befzéllette meg az ellenfégnék szándékát, és rendeléseit, mellyekről *Eugén* Herczeg tudósítatván, a' jelenvaló vezedelemnek, el - fordítására, a' nagy Vezérnek fel - tett tze'llyat meg előzte, és az említett hólnapnak 15. napján, titkos parantfolatot adott a' Vezéreknek, melly szerént *Broun* hét sereggel a' tabornak őri-zetere, és a' várdan fekvő ellenfégre való vigyázatra hagyatott; a' pattantyúfok főigazgatójának-is meg-parantfoltatott, hogy mihelyt az első puska szót hallándja, azonnal ő-is kezdjen a' várnak ostromlásához, még pedig fokkal több ágyúkkal, mint annakelőtte. Az ütközetre ki-rendeltetett hadi seregeket pedig úgy osztotta fel, hogy a' gyalogfágot a' *Württembergi* Herczeg, a' lovasfágot pedig *Gr. Pálffy János* kormányozták. Az előre tűzbe menő seregnék jobb szárnyát *Stahrenberg*, bal szárnyát *Harrach*; a' második tűzbe menő sereget pedig a' *Beveráni* Herczeg vezették. A' lovasfág jobb szárnyának kormánya *Ebergényire*, *Merjire* és *Ettéra*; bal szárnyának igazgatója pedig *Gr. Nádasdy Ferentzre*, *Martignira* és *Montkukuirra* vélt bízva. *Seckendorf* olly véggel hagyatott a' segítő sereggel hátra, hogy ő lassú lépésekkel mennyen a' viaskodásra rendeltetett seregek után, és ha látándja, hogy annak egyik vagy másik szárnya meg fog az ellen-

fég által nyomattatni, azt azonnal segitse. Utollyára, hogy mind a' vitézek, mind lovak ki-nyughassák magokat, de le leg-inkább, hogy a' tett rendelések titokban maradjanak, az egész tábor idején küldetett nyugalomra.

§. 367.

A' fő Vezérnek rendelése szerént mind-járt éjféli után fel-költek a' vitézek, fel-ké-izültek, 's segyverben talpon állottak, a' mi-dön *Eugén* Herczeg, az immár hadi rendbe állott feregeket el-járta, és mind maga jelen-létele, mind biztató szavai által olly nagy tüzet gerjesztett benne, hogy allig lehetett őket tovább tartóztatni. Ezokáért reggeli három órakor nagy tündelen ki-indúlt *Eugén* onnan, és elsőben-is a' külfő vigyázatokon álló muszulmanokat vagdaltatta-le 's üzte vissz-a, azután az ellenség táborának sántzain rohantak-be a' gyalogok, és mind ezek, mind a' lovasok el-borították az álomba me-rült, és e' veszedelemről nem-is álmodó el-lenséget, és öt egész óráig tartó viaskodások után sok ezer Osmanokat küldöttek Maho-met Prófétához. Minden úton 's módon erőlködött *Numa Kiuperli* nagy Vezér, hogy a' félelemtől el-borított 's futásnak indúlt ka-tonáit bátorithassa 's meg-tartoztathassa, de semmiképen nem segithetett magán, főt utoly-lyára

lyára csak nem mindenektől el-hagyattatván maga-is el-futott, és egész táborát a' győzedelmeknek engette. A' mint a' történt dolgoknak írói emlékezetben hagyták, az Osmanok közül 30. ezer, a' keresztények közül pedig 810. ember veszett-el, és 1830. esett febbe. A' Török táborban 131 tábori-és 35. mazfár ágyú; 3000. eleféggel, puska-porral, ónnal, bombákkal, kézi gránatokkal, golyóbiókka és más hadi szerzőmokkal rakott szekerek, 9. ló-farkas, és 59-lobogó zászlók fok dobok, ennekfelette egynehány ezer ökrök, bialok és juhok maradtak. Mingyárt az ütközetnek végződése után vissza - ment előbbi táborába *Eugén* Hertzeg, és egynehány rabfágba esett nevezetes Török tiszteket, a' kik szemmel-látó bizonyfágai voltak győzedelmének, 's a' nagy Vezéren történt veszedelemnek, küldött-bé a' városba, 's egyszerűsminő fel-kérlette azt a' hely-tartó Basától, mind néki, mind az örző katouáknak szabados el-menetelt igirvén. Ő néki-is semmi reményfége nem lévén a' segítséghez, hogy annal inkább meg-ne boldzontsa a' győzedelmes Vezért, kis-afszony havának 17. napján, (és így az ütközetet követő napon) a' várat fel-adta, és az affzonyokon 's gyermekéken kívül, 20. ezer fegyveres emberrel ment onnan ki, mivel a' többi énfég, nyavalya és fegyver által emésztetett-meg. Az ottan lévő

ele-

elefég, hadi szerzámok, és a' dunán fekvő hadakozó hajók ott hagyattak. Ilyen ki-
menetele volt ezen 1717. esztendei, 's egész
Európát függöben tartó táborozásnak, melly-
nek szerentfés végződése után hadi feregeit
jó idején telelni küldötte *Eugén Herczeg*, és
mindfzent havának 19. napján, maga-is sze-
rentfésen vissza tért ide, és fok ezérl-ezer
Vivat kiáltások között fogadtatott az örven-
dező fokafág által. *Károly* Tsfászár halván
kedves hadi vezérének közjelgetését, követe-
ket köldött - ki köfzöntésére, és hozzá való
szeretetének bizonyítására, egy drága kö-
vekkel ékefült kardal ajándékozta ötet meg.

§. 368.

Eugén Herczeg fényes gyözedelmeinek
meg-gondolása, Szerviának, a' Temesi Bánat-
nak, és más Osmani tartományoknak el-vefztése
nagy ízorongattatások közzé helyhezette III.
Achmet Sultánt, úgy annyira, hogy ő előbbi
kevény befzedeiről el-felejtkezvén (§. 362.),
meg-alázta magát, 's békefféget kért a' gyö-
zedelmes *Károly* Tsfászártól. Külömbözö ér-
telemmel vóltak annak adása, vagy nem-
adása felöl a' Bétsi udvarnak belső tanátfosai
(Ministerei). A' hadi mesterfégben gyakor-
latlan réfze, úgy gondolkodott, hogy jobb
a' fényes udvarral békeffégre lépni, és Na-
poly-

poly 's Szicília országát V. *Filep* Spanyol Király ellen általmazni, mint a' bizonytalanért a' bizonyost el-vesztetni (1). Más része, 's nevezetesen *Eugén* Herczeg ellenkező gondolatokkal voltak, és fok fontos okokkal megmutatták azt a' Fejedelemnek, hogy jobb volna az említett Olasz-Országi tartományoknak védelmezését a' frigyos Anglusokra és Hollandusokra bizni, az ausztriai hadi erőt pedig egészen az Osmanok ellen fordítani, a' kik eddig való ütközeteikben szerentfétlenek lévén, el-annyira meg-félemlettek, hogy igen könnyű lenne őket egész Európából kiűzni, és a' napkeleti birodalmat a' nap-nyugotival öfzve kaptfolni, 's az által a' Kereszténységnek-is állandó nyugodalmat szerezni. Ez a' magában felettébb hasznos javallás, sem az udvari Tanátfosoknak, sem az Anglusoknak és Hollandusoknak nem-tettzett, a' kik, hogyha *Eugén* Herczegnek tanátfa bévé-

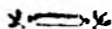
(1) Az *Ausztriai* és *Burbóniai* Ház között szerzetett békeségben, *Filep* Andegáviai Hertzegnek XIV. *Lajos* Frantzia Király unokájának engedtetett a' Spanyol birodalom, az Ausztriai Háznak pedig *Napoly* és *Szicília*, melly békeséget V. *Filep* Spanyol Király ezen 1718. éfzt. második felefégenek, Pármai Erfébetnek únszoláfára, meg-rontotta, ez ezen okon indított *Károly* Tífzar ellen hadat.

vétetődött volna, kötelesek voltak volna a' *Risviki* békeességnek ereje szerént *Nápoly* és *Siciliá* általmának terhét viselni, és a' napkeleti Indiai kereskedésben-is kárt vallottak volna. Tehát ök-is inkább javaslották a' magok hasznáért, a' fényes udvarral kötendő békeességet, mint a' hadakozást, és arra kötelezték magokat, hogy ha a' Tsfászárnak tétteni fog, ök lesznek leg-munkásabb eszközei annak tökéletessegre való vitelésben. Sok okokra nézve, meg-is egyezett abban velek a' Fejedelem, és a' két hadakozó résztől rendeltetett köz-biráék *Passzarovúzbán*, Szerviának Morava vize mellett fekvő várofában gyűllöttek öszve. Hogy pedig a' fényes udvarnak követői annyival hajlandóbbak legyenek a' *Károly* Tsfászár kívánságainak tellyesítésére, *Eugén* Herczeg-is le-ment Nandorfjérvárra, és olly nagy hadi készületeket tett, mintha tovább-isfolytatni akara volna a' hadakozást. És éppen e' volt az oka, hogy immár sz. Jakab havának 21. napján 1718. esztendőben, ez a' *Passzaroviczi* békeesség tökéletessegre ment, és mind a' Bétsi, mind a' Konstantzinápolyi udvar által jóva hagyatott, mellynek nevezetesebb pontyai e' következők voltak: 1. Ez a' békeesség, 24. esztendeig mind a' két Fejedelem által szentül megtartattasson, és azon idő alatt semmi ellenfégeskedés köztök 's jobbágyaik között ne-
le-

legyen. 2. *Temesvár* a' Bánattal, *Nandorfejérvár* Szervianak fele részével, *Havasalfölde* az Ólt vizig, és *Bosnia* a' *Karloviczi* békeségben tett határozás szerént *Károly* Tsfászaré mint Magyar Kiralyé legyenek. 3. A' hadban el-fogatott rabok, mind a' két résztől botfataffanak vissza hazájokban, még pedig minden válttság-pénz nélkül. 4. A' Tsfászári 's Királyi jobbágyok szabadosan kereskedhessenek a' napkeleti tartományokra. 5. A' *Jerusalembe* szarandokoskodni akaró keresztényeknek szabados oda menetel 's vissza-jövetel engedtesse. 6. *Mórea* szigete adattasson-vissza a' *Velentzei* köz társaságnak. 7. és utóllýára, ezen békeség 30. napok alatt mind a' két frigyet kötő Fejedelem által erősítessemeg, a' kezefféget pedig az Anglusok és Hollandusok válallyák magokra.

§. 369.

Ha valaki más, valóban a' Fejedelmek szoktak leg-álhatatlanabbak egymásnak tett fogadáfoknak bé-tellyesítésében lenni, és ök ezer meg ezer hamis szinekkal tudják törvénytelen tfelekedeteket szépíteni. — Ezt a' gonosz mesterléget mások felett leg-jobban értik az *Osmani* uralkodók, a' kik telhetetlen fösvényfégeknek enyhítésére, majd e, majd más ki-fogáfokat találnak. Példa erre,
töb-

többek közt, 1. *Mehmud* Sultánnak tfelekedete, a' ki, hogy az Orosz birodalomnak erőtlentése által maga hatalmát 's ditiöflégét öregbithefle, szüntelen nyughatatlankodtatta a' szomszéd tartományokban lakó Orosz jobbágyokat a' Krimiai Tatárok által. Gyakorta panaszt tett ezek ellen *Anna* Orosz Tsfáizárné a' fényes udvar előtt, gyakran kérte 's intette a' Divánt arra, hogy ezt a' gonosz, és minden emberi érzékenység nélkül való nemzettiséget zablázná-meg; de mivel maga e' fő-Tanáts-is égyet értett a' Tatárokkal, főt úgy láttzik, hogy maga untatta azokat, femmi elég-tételt nem-nyert *Anna* Tzárné, és így kéntelen volt 1736. eszt. a' Tatárok 's Törökök ellen fegyvert fogni. Minekelötte pedig hadi feregeit ki-szállította volna a' Mársnak mezejére, a' nemzeteknek szokása fzerént egy közönléges levelet (manifestumot) botfátott-ki, mellyben az Osmani Fejedem ellen inditatott hadakozásának okait terjefztette e' világnak szeme eleibe; mindazáltal még ekkor-is arra ajánlotta magát, hogy ha a' fényes udvar a' Tatárokat megzablázza, és eddig gyakorlott törvénytelenfégekert, tsáfzari méltóságához illendö elég-tételt adánd, ö-is kész a' fegyvert hüvelyébe vissza-tenni, 's velek a' frigyvet meg-újítani. De mind ezekre nem tsak femmi jó választ nem adott a' Sultán, főt, bizakodván abban,

hogy

hogy *Károly* Római Császár, *Anának*, mint frigyefének, a' *Burbónial* házzal való bajoskodása miatt segítségére nem-lehet, nagy hadi készületeket tett ellene, és újabb újabb bosszúságokkal illette-ötet (m). A' *Konstantinápolyi* udvarnak ennyi sok törvénytelenégeit nem-tűrhetvén tovább *Anna* Tzárné, penna helyett kardot vett kezébe, és jó elkészült hadi seregét két részre osztotta, mellynek egyiket *Münnich* Oroz fő-Vezérnek kormánya alatt *Krimia* ellen, másikat pedig *Lascy* vezérlése alatt *Asófnak* ostromlására's el-vételére küldötte (n). Ennekfelette azt kívánta *Károly* Császártól, hogy az 1725. eszt. vele kötött szoros frigy szerént néki 30. ezer embert küldjön segítségére (o).

§. 370.

(m) *Burbóniai* Háznak neveztetnek azok az *Európai* uralkodó Fejedelmek, a' kik *IV. Henrik* *Frantzia* Királytól származtak, u. m. a' *Frantzia*, *Spanyól*, 's *Siciliai* Királyok és a' *Párizsmai* Hertzeg.

(n) Ez a' *Lascy*, a' mostan élő *austriai* fő-hadi Vezérnek *Lascynak* édes atyja volt.

(o) Vide *Memoire historique, politique et militaire sur la Russie* par le General de *Manstein* pag. 116. et *seqq.* Item: *Histoire des Negotiations pour la paix conclue a' Belgrad* par Mr. l' *Abbé Laugier* Tom. I. pag. 21. et *seqq.*

Ösm. III. R. IV. Sz.

Y y

Eleve ki-tanúlták azt a' Divannak ravak tagjai, hogy *Károly* Tsfászár *Anna* Tzárnet el-nem fogja hagyni, annakokáért, hogy annyi-val inkább el-távoztathassák a' nap-nyugotról támadható tüzet, köz bírójokká választották ötöt, úgy gondolkodván, hogy leg-alább ad-dig-is, míg ő a' sel-bomlott egyességnek hely-re állításában foglalatoskodik, semmi ellen-fegeskedést nem fogna ellenek kezdeni. Ezt az ajánlott békefég-szerzésnek munkáját örö-mest magára válalta *Károly* Tsfászár, és hogy annal-hamarabb tökelleteffégre vihesse azt, egynehány ezer embert küldött *Seckendorfnak* vezérlése alatt Török Országnak határá-ra, és világosan meg-tízente a' Divánnak, hogy, hanemha *Anna* Tzárnenak törvényes kívánfágait bé-tellyesíténdik, ő, mint frígyes barattya, köteles leszen mellette fegyvert fog-ni. A' minthogy őszve-is gyültek a' két ha-dakozó Fejedelmeknek békefég-szerző köve-tei *Nemirában* Lengyel Országnak mező-vá-rofában, és tovább foglalatoskodtak a' bé-kefégnek helyre állításában két hólnapnál, de mivel egyik udvar sem akart a' másík-nak engedni, minden vég nélkül oszlottak széllyel, és így kéntelen vólt *Károly* Tsfászár minapi fenyegető szavainak bé-tellyesítésére, következő 1737. esztendőben *Máhmud* Sultán ellen

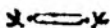
ellen hadat indítani, a' melly, a' miképen alább tapasztalni fogjuk, nagy kárát szolgált az Auszriai Háznak. Ennek a' hadakozásnak folytatására, egész hadiseregét, melly már ekkor Futaknál táborban fekütt, négy apróbb részekre osztotta *Károly* Tíásár, az első Szerviában *Ferentz* Lotharingiai Herczeg (mostan uralkodó Fejedelmünknek édes Attya) és *Sehendorf* kormányozták; a' második Bosniában *Printz Hildburghausen*; a' harmadikat Erdélyben *Olivier Wallis*; negyediket Horváth Országban *Gr. Eszterházi Miklós*. Ez az egész Auszriai hadi sereg 50. ezer embernél többől nem állott, a' melly az ellenségnek foklágához képest tsékélység vólt, és mivel egész erejét ellenünk fordította az Osmani meg-haragudott Fejedelem, egynehányszor segítő seregeket kért *Károly* Tíásár az Orosz Fejedelem Asszonytól. Maga a' Tzárné nem is vólt attól idegen; ellenben *Münnich* fő Vezér, az Auszriai Háznak titkos ellenfege, *Annának* baratságos igyekezetét meg-akadályoztatta, és így tsak nem az egész hadakozásnak terhe *Károly* Tíásárra háramlott.

S. 371.

Sz. Jakab havában, 1737. oszt. mind két részről el-kezdődtek az ellenségeskedések. Egy felől *Olivier Wallis* ütött Móldvába, és

Xy a

a'

a' Vajdától 75. ezer tallért fatsart-ki; más felől *Seckendorf* a' Török határon bé-ütvén, Niffát meg-szállotta, és szerentfésen el-is foglalta. Ugyan ekkor fogott Printz *Hildburghausen*-is Bányalukának ostromához, a' ki ellen 20. ezer embert vitt a' Bosniai Beglerbég, vele meg-ütközött, és mingyárt annyira meg-zavarta 's meg-rettentette a' lovasfágot, hogy ha a' gyalogság Spanyol sarampokkal nem vedelmezte volna magát, vagy mindnyájan rabfágba estek, vagy le-vágattak volna. Az ezen szerentféstlen ütközetben el-veszteknek számát nem-határozza-meg *Laugier*; kétfég kívül többet szenvedett az Ausztriai fereg, mint az Osmanok, és a' mi-képen az említett Iró meg-jegyzette, tsupor-tonként ugrattak a' hufzárok és a' német könnyü szerü lovasok a' Száva vizébe, és vagy annak ürvényébe fúltak, vagy agyon lövettek úzfágokban. És így kéntelen volt *Hildburghausen Bányalukának* ostromát féibe-szakasztani, kormánya alatt lévö eröten fe-teget a' Száva vize mellett alább-húzni, és mind addig ott táborozni, valameddig a' te-lelésnek ideje bé-nem érkezett. Ugyan ezen idő tájban szállotta-meg *Khevenhüller* fő Vezér-is *Bodont* (Widdint), és tovább fekütt az alatt egy hólnapnál. Történt pedig, hogy midön *Pallavicini*, az ausztriai hájó-seregnek fő-Vezére a' *Timok* vizének dunába való fo-lyása

lyáfa mellett alá-hajókázott volna, a' léshen fekvő Jantsárok reá rohantak, és agyon-is lötték egynehány hajós katonáját. Ennek feigtféére két sereget küldött *Khevenhüller*, a' kik a' Timokon épitetett hájó - hidakat ugyan meg-égették, de tsak ugyan meg-nem akadályoztathatták az ellenségnek azon való által-menetelét, és mivel annak száma mind inkább inkább szaporodott, kéntelenek voltak amazok magokat vissza-vonni. A' *Timok* vizén által költözött *Osmanok* két seregre osztotta fel *Aly Basa* kórmányozójok, mellynek egyikét az *Austriai* tábornak el-foglalására küldötte, 's az ott lévő táborigi szolgákat, és beteges katonákat le-vagdaltatta, másikkával pedig *Khevenhüllerre* rohant, és annyira megnyomta ötet, hogy ha a' pattantyúfok oda nem érkeztek volna, sem ő, sem katonái ki nem szabadúlhattak volna az ellenségnek körme közül. Ez az egész viadal reggeli kilentz órától fogva, esteli hat óráig tartott, és mind két részről sok ember veszett-el, de még-is több az *Osmanok* közül, a' mint ezt *Schmettau*nak jegyzéseiből ki lehet tanulni (p). E'

Y y 3

tör-

(p) Vid. Memoires secrets de la guerre de Hongrie pendant les campagnes de 1737, 1738 et 1739, avec des reflexions critiques par Mr. le Conte de *Schmettau* General de l' Armée du Roi de Prusse. Francfort 1771. 8.

történet után mingyárt oda hagyta *Khevenhüller* Bodonnak ostromát, Új-Orsovába ment, *Aly Hafa* pedig, mindszent hájának 11. napján Nissát szállotta-meg, és egynehány napi ostroma után el-is foglalta azt.

§. 372.

Ez az 1737. esztendői táborozás, a' mint fzeleltük, szerentsétlen volt *Károly* Tíászárra nézve, mellynek három nevezetes okai voltak 1. Az Auszriai hadi seregnek erőtlensége, a' melly az Osinani roppant tábornak ellene nem áthatott. 2. *Ferentz* Lotharingiai Herczegnek nyakassága, a' ki, minthogy nem hadi tudományáért, hanem csak betűletből tétetett fő-kormányozóvá, jobban akarta a' hadi dolgokat *Seckendorf*nál érteni, annak minden hasznos rendeléseit meg - vetette, és így sem egyik sem másik semmit nem vihetett végbe. — 3. Az is nagyon akadályoztatta az Auszriai fegyvernek előmenetelét, hogy a' midőn már minden rendelésüket meg-tett volna *Seckendorf* az ellenséggel való meg-ütközésre, akkor vett a' Tíászártól ellenkező parantsolatot, és így mind a' két keze meg-lévén kötve, a' leg-jobb alkalmazással sem élhetett, és még-is ötet idezte a' hadi Tanács porbe, ő vonattatott szerentsétlen táborozásáért szam-adásra, ő vetetett

tetett Brünben fogfágba. Hasonló, sőt még nagyobb szerentfétlenség érdeklette *Abdulla* Bafa nagy Vezért Konstantinápolyban, az ő vigyázatlanfágának 's resztfégének tulajdoniratott az Osmani hadi seregnek *Münnich* fő Vezér által lett gyakor meg-verettetése, és az Oszakóvi várnak 's tartománynak el-vezetése; azért mihelyt ő Konstantinápolyba, vissza-ment, mihelyt *Mahomet* zászlójat le-tette kezéről, mingyárt számkivetésbe küldetett; 's helyette a' Kajmakán *Yeghin* Bafa emeltetett méltóságos hivatalára. Ez a' másként mind polgári, mind hadi dolgokban igen jártos, de rend-kivül fejes, és az alatta valókhöz kegyetlen múfulman, még előbbi tisztségében meg-fajditotta az Európai követeknek két-szinűségét 's fortélyát, és azt-is által-látta, hogy azoknak nem volt valóságos igyekezete a' fel-bomlott békeségnek helyre-állitására. Annakokáért ő-is másképen intézte a' dolgot, és hogy meg-akadályoztathassa az Orosz fegyvernek Krimióban és Bessarábiában való szerentfés elő-menetelét, egész erejét *Münnich* fő-Vezér ellen akarta fordítani, 's őtet Krimióból ki-űzni, melly fel-tétele mindazáltal, a' mint alább tapasztalni fogjuk, fok részben változást szenvedett.

Nem várta a' Bodoni Beglerbég *Ammiakum* Bafa az Auszriai hadi seregnek téli quár-
télyből való ki-jövetelét, hanem még Bőjt-
más havában 1738. eszt. 20. ezer emberrel
szállotta-meg *Mehadiát*, 's el-is nyerte egy-
nehány napig tartó ostroma után, és már
Pünköft havának kezdetében U. *Orfova* alá
ment. A' nagy Vezér meg-változtatván előbbi
szándékát, egy Zseraskiért, és a' *Kapután*
Bafát küldötte az Oroszok ellen, ő maga pe-
dig az Auszriai seregek ellen indult 's szállott
Bodonnál táborba. Gr. *Königseck*, a' kit *Ká-
roly* Tíálsár *Seckendorf* helyett *Ferentz* Loth.
Herczeg mellé küldött, halván a' nagy Ve-
zérnek közelgetését, sz. Jakab havának 3-dik
napján *Kornidhoz* ment, 's ott szállott tábor-
ba, és mingyárt oda érkezése után, két gra-
natéros századot helyhezterett vigyázatba az
auztriai, és török tábor között fekvő dombra.
Más nap dél tájon egynehány száz Török
bétűszott a' hegynek túlsó oldalán az aus-
triai seregnek bal-szárnyához, holott elsőben-
is a' dombon vigyázó granatérosokat tamadta-
meg, 's üzte el onnan, azután a' tábornak
középre bémenvén, egész *Ferentz* Herczeg-
nek sátoráig befúrta magát, a' mellyben az
eledelt szinte asztalra vivő és szolgáló ina-
fokat le-vagdalta. A' muszulmanoknak ezt

a' vakmerő bátorfágát látván két austriai lovas sereg, hirtelen ló-hátra ugrott, 's őket onnan el-üzte. Azon közben egy sereg ellenfég az austriai tábornak jobb szárnya, más pedig a' dereka előtt állott tfoportba, és azon két lovas seregnek helyén, mellyek a' tábor bal-szárnyának segítségére mentek, bé-tfapott, az ott fekvő gyalogságban igen sok kárt tett, és még többet tett, főt az egész táborot nagyon meg-zavarta volna, ha a' réá adatott tüznek füstét szemek közé nem horta volna a' szél. Ez a' hadi történet tovább tartott négy óránál, mellyben sokkal több népünk veszett-el minékünk, mint az ellenfégnek; és még-is nem az Austriai seregek, hanem az Osmanok futottak-el, és egész táborokat oda hagyták, mellyben az elefég, és külömb-küiömbféle bútoron kívül, 7. ágyúkat, 1. ló-farkas-és 5. lobogó zászlókat, és egynehány dobokat nyertek a' győzedelmefek. E' viadalnak *Károly* Tsászár nézve kettős haszna volt; előben *Mehadiának* vissza-vétele; másodszor, új *Orsovának* ostrom alól való fel-szabadítása.

§. 374.

Kornia mellett való szerentfétlenségét keves idővel azutan, *Mehadiának*, *U. Orsovának*, *U. Palankának* el-vétele, és *Nissának*

ostrom alól való fel-óldozása által pótolta-ki a' nagy Vezér. Még-is mindazáltal el-nem kerülhette irigyeinek ellene titkon gerjedő haragját, hanem következő 1739. eszt. Böjtmás havának 22. napján, méltóságától megfosztatván, szankvetésbe küldetett *Mehmud Sultán* által. Az ő hivatalbeli követője *Elvids Mahomet Bafa*, sz. Iván havában, 125. ezer fegyveres emberrel jött-ki Szerviába, és erőssen fel-tette azt magában, hogy mind addig meg-nem nyugszik, valameddig az Auszriai seregeket onnan ki nem űzi, és Nandorfejérvárt 's Szabátsot kezekből ki nem fatfarja, a' melly valósággal bé-is tellyesedett. A' múlt esztendőekben többire szerentfétlen volt *Károly* Tsfáárnak fegyvere, és ez okon minden táborozáskor változtatta a' fő kormányozó hadi Vezért, de így sem engedzelhette-meg a' réá meg-haragudott Márs istent. Ebben az 1739. esztendőben *Wallis Oliviért* választotta azon hivatalra, úgy gondolkodván, hogy a' mit az előbbi fő Vezérek el-rontottak, e' meg fogja jobbitni. Világos parantsolatot adott ennek *Károly* Tsfászár, és a' Bétsi hadi tanáts, hogy mihélyt jó alkalmatosságot lát, mingyárt'ütközzön-meg az ellenféggel. A' nagy Vezér *Pafszarovitz* mellé való érkezése után 12. ezer Spáhit küldött előre az Auszriai seregnek megkémlelésére, maga-is követte őket a' gyalog-
lág-

fággal, és a' *Krotzkai* hegyeken táborba szállott. *Wallis* fő-Vezér halván az ellenségnek közelgetését, 100. szabad lovás Rác katonákat, és két huszár, egy vafas 's egy könnyű szerű német lovas fereget küldött eleikbe, a' kik mihelyt bé-értek a' *Krotzkai* völgybe, mingyárt minden felől környül vétettek az *Osmanok* által, és többire agyon lövöldöztettek, 's le-vagdaltattak. Más nap maga is oda ment *Wallis* a' gyalogfággal; de minthogy már ekkor minden környül-beiől fekvő hegyeket el-foglalt az ellenség, és megszünés nélkül ágyúztatott rá, nem mert vele a' helynek szorossága miatt meg-ütközni, hanem vissza-tért, és a' dunán által költözvén, a' nagy Vezertől való félelmei között egész seregével együtt *Szalánkemén* alá ment, holott *Nandorfejérvár* alatt az *Eugéni* fántzok között bátorfágosan meg-maradhatott, és ezt az erősséget-is meg-tarthatta volna. *Wallis* el-menctelének híret halván a' nagy Vezér, által ment a' *Moraván*, sz. *Jakab* havának 25. napján az *Eugéni* fántzokat el-foglalta, és mind a' szárazon, mind a' vizen el-kezdette *Nandorfejérvárt* ágyúztatni. Olly jó állapotban volt ekkor ez az erősség, hogy akármedly hosszas ostromlást-is ki-álhatott volna, még-is mindazáltal annak nyúl szívű őrző Kapitánya *Suchov*, az ostromlóktól való félelme miatt, kis-alfzony havának 15. napján

Wal-

Wallishoz küldött levelében, annyira szörnyitette a' bátyákon és fántzokon esett károkat, és reá következhető veszedelmet, hogy tellyességgel fel nem tudta magát *Wallis* találni, hanem egy *Grosz* nevezetű kapitányt küldvén a' nagy Vezérhez, ötet a' békefleggel meg-kinálta, és *Zinzendorf* Bétfi leg-főbb tanátfos oktatása szerént, mindjárt által-igirte *Nandorfejervárt Szerviával*, és az *Auftriai Havasalföldet*.

S. 375.

Minden környül-állásokból ezre vette azt a' nagy Vezér, hogy *Wallis* nagy félelem 's szorongattatások között legyen, azért nem-is akart előbb *Nandorfejervárnak* ostromától meg-szünni, míg azt akkori valóságában meg-nem igirte *Wallis*. Maga *Károly* Tízfár-is a' fok költött hírek és hadi seregének szerentfétlenségét szertelen nagyozó levelek által öztönöztetvén, és tartván attól-is, hogy, ha erőszakkal el-veheti az ellenség *Nandorfejervárt*, azzal meg-nem elégszik, hanem alsó *Pannóniát*-is el fogja borítani; tellyes hatalmat adott *Gr. Neuperg Willidm*nak a' békeflegnek szerzésére, a' ki *Wallis Oliviernek* hire nélkül a' Török táborba által menvén, *Zinzendorf* fő-ministernek titkos oktatása szerént a' szeresztetendő békeflegnek első funda-
men-

meutomául tette Nandorfejérvárnak, Szabátsnak, Új-Orsovának, 's egész Szervianak és auftriai Havafálföldnek által engedését, mellyekre örömeft is állott a' nagy Vezér (q). Azon idő közben, hiteles emberei által ki-tanúlta azt *Wallis*, hogy koránt sínts Nandorfejérvár olly veszedelmes környül-állások közt, mint a' miképen *Suckov* neki hí-rül adta 's nagyozta. Arravaló nézve annak további gondvifelését és védelmét Gr. *Schmet-taura* bizta, és hadi tanátsban el-végezte azt, hogy az egész hadi sereg mennyen által Nandorfejérvár alá, 's véletlenül üffön a' nagy Vezérré. E' magában gondoltatván igen haf-znos szándékokat haszontalanná tette *Neuperger*ek sz. Mihály havának elfő napján *Wallis*-hoz küldött levele, mellyből mind ő, mind a' több hadi Vezérek fájdalommal értették Nandorfejérvárnak által adatását, és mindnyá-
jan bosszonkodtak azon, hogy ez a' Keresz-ténységnek általom bástyajá olly könnyen ál-tal engedtetett légyen az ellenségnek. Min-denekfelett fájlalta azt a' Magyar nemzet, hogy a' Tsfászár, azt az erősséget, melly alatt eleitől fogva fok magyar vér ontatott - ki, mellyet mint szemefényét szüntelen általma-zott,

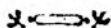
(q) Vid. *Langier* Histoire des negotiations pour la paix conclue a' Belgrad Tom. II. pag. 59.

zott, mellynek erőltetésére 's óltalmára annyi fok költséget tett, és most-is kész lett volna azért vért ontani, az ő hírek 's meg egyezések nélkül által adta az Osmanoknak. Fajlalták azt-is, és nem ok nélkül, hogy a' Fejedelem hűségében kételkedvén, a' hazának törvénye szerént meg nem engedte a' nemesfégnak lóra való ülését (az Infurectiót). Valóban fajlalta azt maga *Károly* Tíászár-is, és tagadta, hogy ő abban meg-egyezett volna, az ő parantsolatrya szerént tfak akkor kellett volna azt által adni, midön már egyéb módon meg nem lehetett volna a' békeféget szerezni, melly dolgon való bosszúfágában *Wallijt* a' Glaczi, *Neuperget* pedig a' Gréczi várba küldötte fogfágba.

§. 376.

Ennek a' réánk nézve igen betstelen és káros békefégnak fiettetéséből által látván azt a' nagy Vezér, hogy nem tfak a' hadi Vezérek, hanem még a' Betli udvar-is nagy szorongattatáfok közt legyenek, nem kése-delmezett annak tökéletesfégre való vitelével, hanem mindjárt bé küldötte a' Romániai és Bosniai Beglerbégeket Nandorfejérvárba, a' kik *Villanoua* Márk-Gróf Frantzia kövernek jelen-lételében 's együtt munkáffága által, sz. Mihály havának 18. napján 1739. ezst.

22. pontokból álló békeességet kötöttek, mely-lyek közt ezek voltak a' nevezetesebbek: 1. Belgrád avagy Nandorfejevár, és Szabáts Szerviaival együtt adattasson által a' fényes udvarnak, úgy mindazáltal, hogy a' városnak ez előtt nem régen épitetett bátyái és erősségei egészen rontassanak - le, és hogy Szerviaának Bosnia fele való határa ugyan a' legyen, a' melly volt a' *Karlovitzi* békeesség után. 2. Új Orsova azon állapotban legyen a' Törököké, a' mellyben akkor volt, Sz. Er-sébet bastyájával együtt. — 3. A' Temesi Bánát egész Havafalföldnek hataráig maradjon *Károly* Tsfászárnak birodalmában. 4. A' Szerviai Catholicus lakosoknak olly szabad vallásbeli gyakorlások legyen ezután-is, mint volt a' *Passzarovitzi* békeesség után. — 5. Mind a' két békeességet szerző rész botfássa szabadon a' hadban el-fogatott katonákat, még pedig minden pénzbeli váltság nélkül. — 6. Mind a' két nemzetbeli kereskedőknek szabad legyen a' kereskedés, és ezután-is csak annyi harminzadot fizessenek, mint enneke-lötte. — 7. Hogyha valaha ezen békeesség fel-bomolna, és újra háború támadna, jó eleve adattasson az a' kereskedőknek tudtára, hogy ekképen költön ki-adott pénzeknek 's adosságoknak bé-szedésére elég idejek lehet-sen. 8. A' való, avagy ezután Duna és Száva közt leendő szigetek azon birodalomhoz tar-

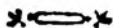

tozzanak, a' mellyikhez közelebb feküsznek. 9. Minden további ellenfégeskedes tökéletesen szülnynyön-meg. 10. Miad a' két Fejedelem küldjön egymáshoz követeket, kiknek mind magcoknak, mind házi tselédjeknek szabad legyen nemzeteknek köntöfét vise'ni. — 11. A' Tsfáziari Konstantzinápolyba menendő és ottan lakandó követnek soha femmi bán-todása ne legyen, sőt még akkor-is, mikor a' két frigyet kötő Fejedelem 's maradeki között háború támadand, szabadon botlátasson hazajába. — 12. Ez a' békesiég 27. eszten-deig tartson, úgy mindazáltal, hogy azon időnek el-telése után, szabad legyen azt meg-újítani, 's meg-hosszabbítani. — 13. Mind a' Krimiai Khán és Tatárok, mind más Osmani jobbágyok kötelesek legyenek annak szoroffan való meg-tartására. 14. Minden halasztás nélkül tétetteffen ez a' békesiég a' két birodalomnak határain lakó lakosok között közön-ségessé. 's a' t.

§. 377.

Szeme szájja el-állott *Károly* Tsfáziárnak e' gyalázatos és ártalmas *Belgrádi Békesiég'*, pontyainak olvasására, és a' miatt támadott szívbeli fájdalmát 's bosszúfágát, mind szomórú tekéntetében, mind beszédeiben ki-nyilarkoztatta. Bosszonkodott fegyverének elő-

elő-menetelét irigylő álhatatlan szérentsére, bosszonkodott kormányozó hadi Vezéreinek, 's nevezetesen *Neupergnek* és *Wallisnak* féltékenységére, 's vigyázatlanlágára; de még első udvari miniszterének Gr. *Zinzendorfnak* hirtelenségére-is bosszonkodott, a' ki szűklég nélkül siettette a' békefőnek tökéletességre való vitelét. — E' kettős szívét halálig nyughatatlankodtató kedvetlen indulatját öregbítette *Munnich* Orosz fő-Vezérnek levele-is, mellyben azt jelentette, hogy ő az Osmanokat Móldvában keményen meg-verte, szétlyel-üzte, és *Khotzínót* el-vette, egyszersmind panaszolkodott az Ausztriai fő-Vezérnek vigyázatlanlágáról. E' gyalázatos *Belgrádi Békefő*' pontyainak szoros meg-vizsgálatafa után, hármat kívánt azokban a' Frantzia követ *Villanova* Marck-Gróf által megnyhítani 's meg-változtatni: 1. Hogy az Austria Havasalföldön sok költséggel épített utak rontassanak-el. 2. Hogy Belgrádnak a' békefő szerént le-rontatandó küllő erősségei, soha többé meg ne építellessenek. — 3. Hogy mind a' két békefőget szerző Fejedelemegek szabad legyen jobbágyinak bátorságára, birodalmának határain új várakat 's erősségeket építeni. A' mi az *első* pontot illeti, arra rövideden csak azt felelte a' Diván, hogy a' kereskedésnek gyakorlására szűkléges a' jó

Tsfászárnak szabad a' *Temervári és Pétervárad* várakat, jobbágyinak tfendeffégére 's oltalmára meg-erősíteni: úgy szabad a' fényes udvarnak-is Belgrád' erősségeinek meg-tartása által, birodalmának bátorfágára vigyázni; a' *harmadikra*, ugymond a' Diván, nem-is szükséges a' felelet, mivel arról semmi emlékezet nintsen a' békeességben, és arra, a' nemzeteknek törvénye szerént, minden uralkodó Fejedelemnek tellyes hatalma 's szabattfága vagyon.

§. 378.

Mindezeknél kefervebben esett *Károly* Tsfászárnak az, hogy minekutánna az Oroszok az Osmanokkal meg-békéltek, keveset vagy épen semmit sem gondolt a' fényes udvar a' Belgrádi békeességgel, ennek majd tfaknem minden tzikkelyeit meg-rontotta, még ollyakat-is kivánt a' Bétsi udvartól, mellyekről tellyességgel semmi emlékezet nem-volt a' békeességben, egy szóval, szabad tettzése szerént tfináltá a' határokat, 's szaporította birodalmát. — E' nem reménylett törvénytelenfégnék szomorú következéseit *Károly* Tsfászár szemei előtt forgatván, *Villanova* Marck-Gróf Frantzia követ által nevezetesebb nehézségeit a' Diván eleibe terjesztette, és mind ennek tagjait, mind a' Sultánt em-

lékeztette a' Belgrádi békeesség tzičkelyeinek tellyesítésére. A' többi közt azt kívánta: 1. Hogy azon szoros tartomány, melly a' Száva partyán a' Drinától fogva az Unnáig ki-terjed, és a' Passzarovitzi békeességben az Aus-triai Háznak itiltetett, továbbá-is maradjon annak tsendes birtokában. 2. Hogy az emli-tett békeesség szerént, elégedjen mega' fényes udvar azon térd-földel, a' melly néki Ó-Or-sova mellett engedtetett, és ne kívánnyon ahoz még többet-is. 3. Hogy azok az Os-mani Basák, a' kik a' békeesség után sem szüntek-meg az Aus-triai jobbagyoknak ha-borgatásától, illendöképen büntetteffenek-meg. 's a' t. Maga a' Diván-is meg-ismerte *Károly* Tszászár törvényes kívánfágainak igaz-ságát, a' Frantzia követ által-is meg-gyözet-tetett arról; még-is mindazáltal semmiben nem engedtek néki; sőt hogy a' Belgrádi bé-keességnek bé-telleyesedését akadályoztathassák, naponkent mind újabb újabb ellenvetéseket kerestek 's tettek, és meg nem elégedvén nye-refégekkel, valami t'fak szemeknek 's szájok-nak tettzet, erőszakosan-is el-foglalták. Több gyakorlott törvénytelenlégek között, ez egyet emlitem., Nandorfejérvárnak ellenébe fekszik egy *Velika Ostrova* nevü sziget, melly a' Bel-grádi békeességnek 8-dik tzičkelye szerént igazságosan *Károly* Tszászárhoz tartozott volna; még-is a' telhetetlen muszulmanok ma-

goknak foglalták azt, illy okátadván, hogy ők az ott lakó németekre soha-is szép szemmel nem-nézhetnének. Több ehez hasonló törvénytelenégeket-is tfelekedtek ők, és akár-mint, 's akarmennyifzer panaszokkodott *Károly* Tsfászár, akár-mint kérte 's intette őket a' békeesség tzikkelyeinek szoros meg-tartására, még t'fak meg sem halgattatott jól panaszja, és így méltó oka volt *II. József* Tsfászárnak a' fényes udvar akkori fok törvénytelenégeinek meg-bosszulására ellenek hadat inditni, és az akkor hitetlenül el-foglalt, Hazánkhoz tartozó tartományokat, 's nevezetessen Nandorfejérvárt fegyvere által visszavenni.

* * *

§. 379.

A' jelenvaló hadakozásnak okáiról sokféle értelemben vagon e' világ. Némellyek úgy gondolkodnak, hogy *II. Józsefnek* és *II. Katalinnak* tzellyok lett volna az *Osmanoknak* Európából való ki-üzése, és a' régi *Görög Birodalomnak* fel-állítása. Sokan ezt az egész háborút a' *Stockholmi* és *Konstantzind-polyi* udvarok között kötött régi titkos szövetségnek tulajdonittyák, mellyben azt igirte volna az utólsóbb az elsőbnek, hogy az *Oroszok* által 1742. eszt. el-vétetett örökségeit

a. m. *Pinnlandiát* és *Livoniát* neki vissza fogja szerezni. Mások úgy képzelődnek, hogy II. *József* Császár tsupán az Orosz Fejedelem Afzornynak kedvéért indított volna az Osmannok ellen hadakozást. A' mi engemet illet, sem egyik sem másik résznek értelmét jóva nem hagyhatom. Nem az *elsőnek*, mivel bátor kedve lett volna-is arra II. *Józsefnek* és *Katalinnak*, de az a' kérdés véghez-vihették volnaá ök azt, meg engedték volna e' a' többi Európai uralkodó Fejedelmek? Láttuk az Osmani Birodalomnak témérdekfégét (I. R. I. Sz.), láttuk annak népességét-is (I. R. II. Sz.), láttuk hadi seregének sokfogat és vitezféget-is (II. R. II. Sz.). A' hol *József* és *Katalin* három 's négy-fzáz ezer embert kiállithattak a' Márs' mezejére, ottan a' fényes udvar öt 's hat szaz ezer embert-is fel-fegyverkeztethet, és még sem telik annyi költségében, mint amazoknak a' kevesebb. A' hadi seregeknek ki-állitására és tartására témérdek költség kívántatik, sem egyik sem másik Fejedelemnek kints-tára nem hasonlittathatik a' Török Birodalomnak gazdagfágához (II. R. I. Sz.). Azt-is ki-tanúltuk, hogy mi-helyt a' mahometána vallásnak palástyával fedezik az Osmani uralkodók a' háborút, kéz a' buzgó muszulman annak fen-tartásáért mindenét fel-áldozni, és a' néki igirt testi paraditsoméért magát meg-öletni. Ennekfe-

lette, az Európai Fejedelmek nagyon vigyáznak az egyarányúfágra (aequilibriumra), és ha ezre veszik, hogy egyiknek, vagy másiknak hatalma felettébb öregbül, hárman 's négyen-is szoros frigyét kötnek ellene, és ha szinte világosan nem-is, de titkon meg-:kadályoztattyák ötet igyekezetében, 's fegyverének szerentfés elő-menetelésében. A' *Stockholmi* és *Konstántzinápolyi* udvaroknak régi frigykötését ugyan tagadni nem-lehet; de hogy egyedül ebből származott volna a' mostani hadakozás, tagadom, és azt húzom-ki a' jelenvaló környül-állásokból, hogy a' *Svekufok* meg-nem emészthetvén *Finnlandiának* és *Livoniának* el-vesztését, a' mostani háború alatt kaptak a' jó alkalmatosságon, és azoknak vissza-nyerhetéséért indítottak az Oroszok ellen hadakozást. *Jósef* Császárnak Katalinnal való szoros barattfágot bizonyittyak az elsőnek 1780. és 1786. esztendőben Muszka Országba és Chersonba való utazása; de e' két hatalmas Fejedelem között szereztetett frigykötésnek (Alliáncnak) ereje szerént, nem tartozott volna *Jósef* egész hadi erejét annak óltalmára fordítani, hanem csak 80. ezer ember segítségét adni. És így, sem egyik, sem másik, sem harmadik nem volt fundamentomos oka e' mostan folyó véres hadakozásnak. Az elmúlt időkben 's hadi-történetekben kell tehát

bát azt keresni, mellyetén tzéломhoz képest rövideden le-fogok írni.

§. 380.

Lengyel Országnek lakosai között a' valás miatt 1767. elzt. támadott ártalmas hadakozásban, a' *Diffidensek* II. Katalin Tzárné-től, a' *Confoederatusok* pedig az Osmani uralkodó Fejedelemtől III. *Mustafától* kértek, 's nyertek egymás ellen segítségot (r). Az e'

Zz 4

miatt

(r) *Diffidenseknek* neveztetnek Lengyel-Országban a' Proteftáns és 6 vallású lakosok, kiknek az 1578, 1611, 1627, 1638 és 1667. elztedükben szerzetetott és meg erőstetett egyezések (Pacta Conventa) szerént, szabados valásbeli gyakorlás, és minden felsőbb 's alsóbb közönféges hivatalokra való jus engedődött. Ezt a' köteft nem-tfak meg nem tartották a' Catholicusok, füt inkább a' Papságnak, 's nevezetelen a' Jesus rendén lévő szerzeteseknek ingerlésére, valahol 's valamiben lehetett, ártalmára vóltak a' *Diffidenseknek*, mellyből egymás közt származott gyölölfég, mind jobban jobban öregült, 's végtere véres, és az egész országra nézve igen káros hadakozás támadt belőle, melly alatt a' Bétfü, Berlini, és Petervári udvarok Lengyel Országnek nagy részét minden vér ontás nélkül el-foglalták 's tulajdonokká tették. Ilyen következése szokott

miatt Oroszok és Osmanok közt 1768. éft. támadott háború egy darabig változó szerentlével folyt, és majd ezeké, majd amazoké volt a' gyözedelem. Végtére erőt vettek az Oroszok a' muszulmanokon, valamerre fordultak, mindenütt meg-verték az Osmáni hadi sereget, és 1774. éft. úgy meg-szorította *Romanzof* az akkori nagy Vezért Bulgariában, hogy sem ide, sem tova nem-mozdúlhatott, és így kéntelen vólt az előibe tétett békeffégnek elő-jaro tzikkelyeiben meg-egyezni, 's magát annak tökelletesítéfére le-kötelezni. A' két egymással hadakozó Fejedelemnek biztosai *Kajnárdgban* Bulgariának mező várofában gyültek-öfzve, holott egy-néhány hetekig tartó tanátskozáfok után, sz. Jakab havának 21. napján 1774. éft. 29. tzikkelyből álló békefféget szereztek, melyek közül én tfak azokat fogom emliteni, a' mellyekből a' jelenvaló hadakozásnak okait bizonyofsan ki-tanúlhattyuk. Ezen *Kajnárdg* „ békeffégnek *harmadik* tzikkelye szerént, szá- „ bad és fűghetetlen nemzeté tétettek a' *Kri-*
 „ *miai,*

kott a' hazafiak között való égyenetlenségnek és vallásbeli vak buzgófágnak lenni. *Confederatusoknak* nevezettek azok, a' kik a' *Diffidensék* ellen egymás közt erös szövetséget kötöttek, és a' Konftántzinápolyi udvarhoz folyamoútak segétfégért.

„ *miai, Budgyaki, Kubáni, Indiffzai, Szedikuli*
 „ és más eddig fényes udvartól függő szom-
 „ széd Tatórok, még pedig úgy, hogy a'
 „ *Dzsingis* Khánnak maradékai közül válasz-
 „ tatandó Khanok semmi Fejedelemtől ne-
 „ függjének, szabadon választathassanak, sem-
 „ mi külfő hatalmaságnak szám-adói ne le-
 „ gyenek, régi törvényeik 's szokásaik sze-
 „ rént élhessenek polgári 's hadi dolgaikban,
 „ a' mi pedig a' vallást illeti, minthogy ök-
 „ is Mahomet Prófétának követői, és *Sonni-*
 „ *ták*, az Osmani Fejedelmet fő-Kalifájoknak
 „ tarthatták és tartják, és a' Kóránnak tör-
 „ vényei szerént, attól erőssítenek-meg mél-
 „ tóságokban, egyéb árant semmi egyessége
 „ ne legyen a' fényes udvarnak ezen szabad
 „ Tatór nemzetnek polgári 's hadi dolgai-
 „ ban. Ennek bizonyosságára mind a' két mos-
 „ tan békeségre lépő Fejedelemnek hadi se-
 „ rege mennyen-ki a' Krimiai Khánnak tar-
 „ tományaiból, és minden eddig el-foglalta-
 „ tott városai adattassanak-vissza. A' 11-dik
 „ cikkelyben, melly által, mind a' két békes-
 „ séget szerző nemzetnek szabados egymással
 „ való kereskedés engedtetett, arra kötelezte
 „ magát a' fényes udvar, hogy minden Bi-
 „ rodalmaiban lévő tartományokban, váro-
 „ sokban, tengereken, és folyó-vizeken,
 „ olly szabados kereskedést enged az Oro-
 „ szoknak, a' minémüttl engedett a' Fran-
 „ zziák-

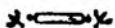
„ tziáknak, Anglufoknak, Hollandufoknak,
 „ Svekufoknak, Spanyóloknak és Velentzén-
 „ seknek, és hogy amazoktól sem fog soha
 „ nagyobb harmintzadot kívánni a' be-és ki-
 „ vitetendő áru-portékáktól, mint ezektől,
 „ mindenrévekben, ki-kötő helyekben 's hely-
 „ ségekben szabados ki - szállást fog nekik
 „ engedni. Ezekre kötelezte magát az Orosz
 „ Fejedelem Afzony-is. — A' 18. és 19-dik
 „ tzikkelyek szerént Oczakóv egész tartomá-
 „ nyával együtt a' fényes udvarnak, *Kinburn*
 „ pedig, *Jenikale*, *Kerts* az ott lévő rév-par-
 „ tokkal és az egész vidékkel a' fekete ten-
 „ gertől fogva az *Afzofi* tengerig az Oroszok-
 „ nak adattatott által “ (s).

§. 381.

Ennek a' *Kajnárdgi* békeességnek fel-bon-
 tására leg elsőben is a' Divánnal titkon tzim-
 borázó Krimiai Tatárok adtak alkalmatossá-
 got, a' kik mingyárt következő 1775. eszt.
Sachim Gueraj Khánt meg-fosztván méltósá-
 gától, *Devlet Guerajt* választották helyére, és
 egy

(s) *Jenikale* és *Kerts* Krimianak napkeleti részé-
 ben fekvő erős várak, *Kinburn* kis Tatár-Or-
 szágnak *Oczakóv* által ellenbe lévő erőffége,

egy általlyában az Osmáni Birodalomtól akartak függeni, sőt 1776. eszt. Konstantinápolyba küldetett követtyeik által világosan megüzénték *Abdul Hamidnak*, hogy ha őket oltalma alá nem-véltzi 's párttyokat nem-fogja, öök bizonyosan a' Persák alá fogják magokat vetni. Hogy a' Divánnak titkos ingerléseire történtenek-légyen mind ezek, abból ki-fül, hogy az Osmanok-is, tsak hamar a' Kajnardgi békeesség után el-kezdették az Orosz kereskedöket bosszontani, háborgatni, több harmintzadot húztak rajtok, mint más nemzetbeli kereskedökön, több adöt vetettek a' Muizka Országból vitetett árrükra, mint más idegen tartományokból oda-vitetetett portékákra, sőt az említett *Kajnardgi* békeességnek világos tzikkelye ellen, a' Krimiai Tatór Khánnak választáfában-is avatták magokat, öök tettek ottan bírákat, harmintzadosokat; sőt *Devlet Guerajnak* - is segitléget küldöttek *Sachim Gueraj* ellen, és világosan arra kényszeritettek az Orosz követet *Repnin* Herczeget, hogy Fejedelem Afzonyának képeben mondjon-le Krimióának füghetetlenségéről, és igírje vissza-*Kertst*, *Jenikalét* és *Kinburt* az Osmáni Birodalomnak. E' völt az oka, hogy II. *Katalin*, mingyárt hadi seregeket küldött Krimióába, *Perecop* várát el-foglaltatta, *Sachim Gueraj Khánt* vissza-heiyhezttette előbbi méltóságába, és *Stachiev* rend kívül való követe által

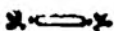

által égyenesen meg - üzente a' Divánnak, hogy ha nemha a' Kajnárdgi békeffégnek tzikelyeit mind az utólfó pontig bé-tellyesíteni, fegyvert fogni kéntelen leszen. A' Diván még most-is érzvén minapi háborúban szivén esett sebnek fájdalmát, nem mérészlette *Katalinnak* szavát el-halgatni, hanem Bőjtmás havának 10. napján 1779. eszt. újobban jóva hagyta 's meg-erősítette a' *Kajnárdgi* békefféget, annak tellyesítésére ajánlotta magát, Krimiának süghetetlenységét és *Sachim Gueraj Khánnak* választatását törvényesnek lenni meg-ismerte, Móldva 's Havafalföld lakosainak szabados vallásbeli gyakorlást engedett, és esztendei terhes adajokat-is megkissebbítette. 's a' t. És így az Orosz Fejedelem Affzony-is vissza - vonta hadi seregeit Krimiából, és leg-kissebb alkalmatosságot sem adott a' Divánnak a' barátságatlanfágra.

§. 382.

Sachim Gueraj Khán, mint fel-nyílt szemü, elmés és a' tudományokat 's Európai tfinos nemzeteknek erköltsfét és szokásait szerető Fejedelem, sok jó rendeléseket kezdett durva 's fene erköltsfü jobbágyinak boldogítáására tenni, Orosz köntösbe öltöztette hadi népét, és azoknak modja szerént gyakoroltatta őket a' fegyverben. 's a' t. Minden újítás zen-
dü-

dülést szokott a' tudatlan köffég között tenni, mennyivel inkább a' muszulmanok között, kiknek mind egyházi, mind polgári, mind hadi dolgait 's rendeléseit szorossan meghatározta *Mahomet* Próféta. Ez az ujtás mingyárt illy gyanúfágba ejtette a' fényes udvart, hogy *Sachim Gueraj* az Orosz Birodalommal akar egyefülni, és a' Tatárokat a' keresztény vallásra vinni; annakokáért elsőben-is a' lakosokat ingerlette-fel a' Khán ellen, titkon puskaport, ágyukat 's más hadi eszközöket küldött nékik, *Sachim Guerajnak* testvérét *Bacchi-Guerajt* emelte Khánfágra, *Tamánt* 's *Kubánt* el-foglaltatta, katonákkal megtöltötte, 30. hadakozó hajót küldött-ki a' fekete tengerre, és minden úton 's módon azon iparkodott, hogy Krimiát előbbi állapottyára vihesse-vissza. *Katalin*, a' ki már régen magáéva akarta azt tenni, kapott az alkalmatofágon, és 1783. eszt. 110. ezer embert küldött oda *Potemkin* és *Repnin* Hertzegeknek kórmánya alatt, a' kik egész Krimiából kiűzték a' Törököket, és mivel ez idő tájban *Sachim Gueraj*-is önként lemondott a' Khánfágról, azon tartományt *Kúbannal* és *Táman-nal* együtt el-foglalták, azoknak lakosait *Katalin* hűségére eskették, és így, egyszerre nyakát vágták a' fényes udvar eddig való fortélyosságának. Ennekfelette az Orosz Fejedelem Asszony világosan meg-üzente a' Di-ván-

vánnak, hogy hanemha az említett három tartománynak el-foglaltatását jóva hagyja 's helyesnek lenni ismeri; hanemha a' *Kajnárdgi* békefőgnek tizenegyedik tikkelye szerént szabados kereskedést engedend az Orosz nemzetnek az Osmani Birodalomnak minden tengerein, folyó-vizein, tartományaiban és városaiban; hanemha bé-telleyesíti annak minden pontyait, mingyárt hadat indit ellenek, mingyárt fegyvere által fogja őket annak telleyesítésére hajtani. Nem-csak a' szegény *Abdul Hamid* Sultán, hanem még a' Divánnak leg-kevélyebb tagjai-is reszkettek a' Pétervári udvar mendörgő beszédének hallására, és mivel már akkor Besszarábia és Oszakóv mellett 110. ezer Oroszok, és Szerviának határain 80. ezer austriai katonák pengették az ijt, karátson havának 28. napján 1783. eszt. szereztetett Konstantzinápolyi égyezésben, *Katalinnak* kívánfágát bé-telleyesítették, és Krimión, *Kubánon* 's *Tamánon* való urafágát törvényesnek lenni ismerték.

§. 383.

Ennél mélyebb sebet nem-ejthetett volna *Katalin* az Osmani Birodalomnak szivén. *Krimia*, ez a' természetnek fokféle adományaival ékeskedő tartomány, a' honnan ennekelötte sok ezer mázsa viaszok, méz, hüvely-

vélykes vetemény, u. m. borsó, lentse, bab, káfa, sok ezer mérő gabona, buza, árpa, és más természeti ajándék hordattatott a' fekete tengernek sebeseen repülő kerekein Konstantinápolyba; a' honnan háborúfágnak idején 80-100. ezer Tatór szokott a' fényes udvarnak segítségére menni, most már idegen nemzetnek birtokába esett, idegen nemzet veszi annak halznát. Az egész Osmani Birodalom fájlalta azt, és alattomban készülgetett annak vissza-vételére. Kiváltképen akkor érzette leg-jobban szívén esett sebnek fájdalmát, midőn látta az Orosz hadi és hajó seregnek Krimióban való szaporodását, a' fekete tengeren indított kereskedésének virágzását, és azt-is képzelte, hogy nem sokára a' Konstantinápolyi kapuk-is fel-nyilatkoznak *Katalin* előtt, nem sokára tellyes hatalommal fogja a' fekete tengert bírni, 's ötet pedig annak birtokából ki-küszöbölni; hogy nem sokára fel-támad a' Görög Birodalom régi hámvából, az Osmani pedig el-temettetik. E' rajtok eshető veszedelemnek el-háritására egyéb eszközt nem-láttak a' fegyvernél; de hogy ne láttassanak az eddig való szines barátság fel-bontásának okai lenni, a' jó alkalmatosságra várahoztak. Történt pedig, hogy *Katalin* Krimioi új jobbágyinak, és az ott viragzani kezdett kereskedésnek meg-szemlélésére,

sére, és talám más titkos okokra nézve-is, 1787. éjzt. II. József Császárral együtt *Chersonba* utazott, és mind utazásának bátorfággal való tételére, mind Krimiai tartományainak őrizetére 160. ezer embert küldött oda előre. Sokféle gyanús gondolatokat öntött e' váratlan történet a' Divánnak fejébe, és mihelyt *Bulgakov* Orosz követ Chersonból Konstantinápolyba vissza ment, mingyárt, u. m. sz. Jakab havának 15. napján 1787. éjzt. közönséges gyűlésbe hivatta őtet, egyszerre le-vetette eddig viselt ál-ortzáját, és a' *Kajnardgi* békeességnek, és az azt 1783. éjzt. követő meg-egyezésnek világos zikkelyei ellen, nem csak Krimianak, hanem minden 12. éjztendőtől fogva el-vétetett öröklégeinek vissza-adatását kívánta, és 35. napnál többet nem engedett a' feleletre. Meg-mutatta azt *Bulgakov*, hogy azon keves idő alatt lehetetlen legyen neki arra a' Pétervári udvartól feleletet kapni, ő pedig annak hire 's engedelme nélkül semmire sem kötelezheti magát. *Jusuf Bafa* nagy Vezér (t), és *Soliman* Rejs-Effen.

(t) Ez a' nagy Vezér alávaló ágyból született ember volt, ifjúágában fazék-gyártóságot tanult és gyakorlott, azután katonai életre adta magát, mellyben hadi virtusai 's más talentomai által ezen fő Osmani tisztfélig emelkedett,

Effendi, mind ketten engesztelhetetlen ellenfégei az Orosz nemzetnek, a' fellyebb engedtetett időnek el-telését sem várták, hanem kis-alfzony havának 15. napján újra a' Divánba hívták *Bulgakóvt*, és egyenes 's haladék nélkül való feleletet kértek kívánságokra, mellyet midön az orosz követ magától nem mivelhetett volna, a' nemzeteknek törvénye ellen a' hét tórnyú várnak fogfágába küldöttek ötet, és ezen tfelekedetek által hadat indítottak a' Pétervári udvar ellen.

§. 384.

Bulgakóv' fogfágba való küldetésének mingyárt ellene mondottak a' több Európai követek, és a' *Rejs-Effendihez* küldetett irások által szabadon kívánták ötet botfáttatni. Mellyre nemtfak semmit sem felelt a' Diván, sőt még a' Konstantzinápolyi révben álló orosz kereskedő hajókat-is el-foglaltatta, a' görög lakosoktól a' fegyvert el-szedette, a' Serailnak külső kapuján *Mahomet* Prófétának zászlóját, mint a' haborúfágnak tshalhatatlan tzi-merét ki-függesztette, és a' ki-küldetett *Fermá-*

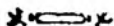
dett, ekkor még 53. ezteendő volt, az Európai nyelveket jól-értette, szerette a' tudományokat, szép. mesterfégeket és a' katonát.
Ofm. III. R. IV. Sz. Aaa

mdnok által minden Osmani tartományokban ki-hirdettette azt. *Abdul-Hamid* Sultán-is *Sabbas Guerajt* emelte Krimiai Khánfágra, egy tzifra kaftánnal, 's kardal meg-ajándékozta, és mint *Zferaskiért* úgy küldötte Bessarábiába. Ennekfelette, minden Európai Konstantinápolyban múlató követektől meg-kérdette a' Diván, hogyha akarnának e' ezen mostani hadakozásban részefülni, avagy nem? mellyre mindnyájan azt felelték, hogy ők egyik részre sem hajolnak, egyedül *B. Herbert* Ausztriai követ nem adott egyenes feleletet, azzal mentvén magát, hogy ő mind addig, míg Fejedelmétől parantsolatot nem-kap, sem jót, sem rosszat nem-tud mondani. Tudva volt a' Diván előtt a' Bétsi és Pétervári udvaroknak egymással való barattfága, és frigy-kötése, tudhatta tehát azt-is még előre, hogy *József* Császár nem fogja e' történetet el-mellözni, hanem egész erejével segíteni *II. Katalint*, a' minthogy sz. Mihály havának 14. napján 1787. eszt. illy értelmű feleletet adott-be *B. Herbert* által a' Divánnak: *Nem reménylette Eö Felsége, t. i. József Császár, hogy a' fényes udvar olly illetlenül, és barattságtalansággal fogná ő Felségének a' mostani környül-állásokról való értelmét kívánni; hogy az Orosz Fejedelem affzony ellen indított háborút tellyesféggel jóvá nem-hagyhattya, és mind azokat a' rossz következőket, mellyek*
abból

abból folyhatnak, szeme eleibe terjeszti a' fényes udvarnak ; hogy a' felséges R. Császár, mint II. KATALINNAK baráttya és frigyese köteles leszen ötet segiteni. Hogyha a' fényes udvar ö Felségének e' tselekedetét ellenségeskedésre fogja magyarázni, róla nem tehet, készen vagyon minden történetekre, kész a' tromfot tromfal vissza-ütni. Hogyha pedig a' frigykötés szerént adandó segítséget nem fogja a' fényes udvar ellenségeskedésre magyarázni, fel maradhat ezután - is az eddig való barátság, és szomszédi égyeség, és ö Felsége örömmel magára fogja vállalni a' közbenjárói hivatalt 's a' t.

§. 385.

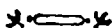
Ebből ki-tettzik, hogy egy részről a' fényes udvarnak Krimidnak Oroszok által lett el-foglaltatása miatt való nyughatatlanfága, és annak vissza-szerzésére való kívánfága ; más részről pedig a' Bétsi és Pétervári udvaroknak szoros frigy-kötése és barattfága lett legyen a' jelenvaló háborúnak indító oka. Ide járult II. József Császárnak részéről a' Belgrádi gyalázatos és káros békeségnek meg-gondolása, a' fényes udvarnak akkor gyakorkorlott fok törvénytelenfége, melly szerént annak minden tzikkelyeit szabad tettzése szerént meg-rontotta, 's bővítette Birodalmának

határait, ezt az igasságtalanfágot akarta II. *József* meg-bosszúlni, és a' hajdan magyar koronához tartozó tartományokat, u. m. Móldvát, Havafalföldét, Szerviát, Bulgáriát és Bosniát vissza-szerzeni. Ennekfelette, tudva vagyon előttünk, hogy II. *József* nagy gazda volt, szerette kints-tárát szaporítani, 's nem akart másnak kötelese lenni, azt-is ki-tanulta ő más Európai virágzó Országokon való utazásában, hogy a' Birodalmáknak boldogsága nem-egyedül a' fok népüfégeben, hanem a' lakosóknak szorgalmatosságában, és az idegen nemzetekkel való kereskedésben áll. Mit használ kedves hazánknak a' természetnek adakozása? mit használ, hogy borunk, búzánk, marhánk, gyapjünk, rezünk, vasunk 's a' t. bőféggel vagyon, ha azokat hasznunkra nem-fordithattyuk? Ezeknek meg-gondolása indította tehát ötet az Orosz Fejedelem Asszonnyal kötött szövetségére 's szoros barátságára, és azon iparkodott, hogy boldog földünknek termését a' Muszka 's más északi és napkeleti tartományokkal-is közölhesse, ezt pedig a' dunán, közép, fekete 's fejer tengereken való szabados hajókázás nélkül el-nem érhetette. Es így, a' mint egy részről *Katalinnal* való szoros barátsága, úgy más részről Birodalmainak jövendőbeli virágzása indította ötet az Osmanok ellen való hadakozásra.

§. 386.

Ha tehetségemben állana, szeretném a jelenvaló háborúnak folyását le-festeni, szeretnék a' múlt két esztendei hadi történeteknek igaz le-irásával a' Magyar Hazának kedveskedni. De miként fogjak ehhez, nem tudom, én magam jelen nem voltam a' Mársnak piatzán, és ha jelen lettem volna-is; de minthogy mindenütt jelenvaló-'s lehető valóság nem vagyok, nem tapasztalhattam volna tulajdon szemeimmel minden történeteket. Az újfág-íróknak sem lehet mindenkor, 's mindenben hitelt adni, mivel ők-is csak annyit tudnak a' táborban történt dolgokról, mint én, más, 's harmadik, és ha meg-akarnák-is az igazságot írni, nem lehet, lakat van szájokon és pennájokon. Az ide való hadi tanátsnak ugyan minden történetek valójában meg-foztak irattatni; de az a' kérdés, közlie' ez azokat a' publicummal tökéletesen, avagy nem? tartozik e' azokat közönségessé tenni, mellyeknek a' kösségre nézve, talám rosz következei-is lehetnének. — A' bölts orvos a' leg-veszedelmesebb nyavalyát-is szépíti a' beteg előtt, kiváltképen az olyan előtt, a' ki nem-örömeft akarna férjétől, feleségétől, gyermekeitől, barátitól-'s rokonitól meg-válni, a' ki szeretné tovább-

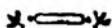

tolgatni. A' jó orvos a' leg keferőbb orvos-
 fágot is édelíti a' kényes iz-érféü beteg előtt,
 hogy annyival jobban rá-vehesse ötet annak
 itálára, 's nyavalyájának el-üzéfére. Igy
 szokott a' böltis igazgató a' félénk, és az
 árnyékot-is vaiofáguak lenni képfzelö köffég-
 gel, tfak azt szokta nékie ki-nyilatkoztatni,
 a' mi az ö kellemetes érfekenységeit tükfán-
 doztattya, a' mi pedig féleimet 's kedvet-
 lenséget okozna neki, azt böltfen el-halgaty-
 tya. Igy szokott a' hadi Tanáts a' hadi törté-
 néteknék ki-nyilatkoztatáféval bánni. Példa
 erre 1788. éfzt. történt Dubitzai szerentfélen
 próba, holott fok jó tífzteket 's katonákat
 el-vefztettünk, és maga a' fö-kórfmányozó
 Herczeg *Lichtenstein Károly*-is nagy vefze-
 delemben forgott. Példa az említett éfzten-
 döben történt Lugosi szerentfélen hátrálás,
 mellyben magunk árnyékatól való felelmünk
 között, tábori eiefegünket meg-gyújtottuk,
 marháinkat meg-öldöftük, hogy az ellenfég-
 nek kezébe ne effenek, főt a' mi több, egy-
 máfira való tüzeléfünkben egymáft vefzteget-
 tük. E' két történetet máfként jelentette-ki
 a' hadi Tanáts, máfként befzéllették azok,
 a' kik ottan jelen vóltak, és magok-is nyak-
 ra före futottak. Mind ezökböl éfzre ve-
 hetik az E. O. hogy még most modom nintfen,
 a' jelenvaló háborúban meg-efett hadi törté-
 néteknék igazfágos le-irafára, és ha le-ir-
 nám-

nám-is azokat, mitfoda haszon származna belőlök? Egynehányszor ugyan meg-korbátsoltuk az ellenféget, de ök-is minket, el-foglaltuk Khotzimot, Dubiczát, Dresniket, Berbirt, Szabátfot, és Nandorfejérvárt; de ki tudja nem-vesztyük e' el azokat ujobban, kivált a' mostani szomorú környül-allások között; és ha el nem vesztenénk-is, ki-tudja, nélkülünk engedtetneké azok a' háborúfágot követő békeességben, avagy nem? Nem sokára fognak az idegen Tüdófok között olyanok találatni, a' kik minden részre való hajlás nélkül le-fogják e' mostani hadakozásnak hystoriáját írni; tehát én is akkorra halasztom annak igazságos le-irását, most pedig, csak egynehány nevezetesebb történeteket beszélek-elő, 's azzal ezen munkámat bé-rekesztem.

§. 387.

Mihelyt Bétsbe érkezett a' Pétervári és Konstantinápolyi udvarok között támadott háborúfágnak hire, mingyart harfogni kezdettek Márs istennek musikái, a' vitézek régi fészkekből ki-indúltak, meg-kettőztetett erő fordítatott a' hadi készületekre, a' tábori szekereknek és a' dunának szöke vizén alárepülő terhes hajóknak vége 's hossza nem-volt, Magyar, Erdély, Horváth 's Lengyel

Országoknak túlsó határaitra le-érkezett Márs-nak fiai *Tergestumtól* fogva egész *Khotzimig*, Kordont vontak (u). Az Aultriai hadi sereg hat táborra osztattatott-fel, és ugyan annyi hadi vezérektől kormányoztatott. Az első és fő tábor, melly a' seregeknek színéből állott, leg-erősebb vólt Szerimben fekütt, 's Gr. *Lascy* fő hadi Vezérre bizattatott; a' Bánati Gr. *Wartenslebenre*; a' Tót Országi *Mitrovszkira*; a' Horvát-Országi *De Vinsre*; az Erdélyi *Fábrisra*; a' Gallitziai, melly többire öreg és váraknak őrizetére rendeltetett emberekből állott, Printz *Sax Koburgra* (x). Az ellenség ellen küldetett hadi teregek száma könnyen rá ment 200. ezer före, ide nem-számlálván

a'

(u) *Kordon* lat. *Muri corona infra loriam*, tulajdonképen a' várak kö-kerítésének bé-párkányozását jelenti, a' hadi mesterfégben pedig tetzen olly töltékes fántzot, melly a' tábort körös-környül keríti. Erre a' *Tergestumtól* fogva *Khotzimig* vonatott *Kordonra*-153507. ember kivántatott.

(x) *Hadick*, *Laudon*, és más próbált Vezérek ithon hagyattak, a' honnan midön egy műláfágostársfágban lévő Bétsi dámak azon szorgalmatoskodnának, ha vallyon nem jön e' a' Török Béts alá, mint tfelekedett 1683. eszt. így vigasztalta őket egy elmés ifjú Ur: *Ne fellyűnk*, úgymond, *mivel a' Tsfájzar* ithon hagyta a' leg-jobb *Generálokat*.

a' tlajkáfokat, mina-áfokat, jager- és szabados katonákat. A' miképen egynehány hiteles Iróknak irásiból olvastam, az Osmani fereg eleinte 348920. emberből állott. Az alatt-is pedig, míg *Jósef* Tlászár minden felől tétette a' hadi készületeket, meg nem szüntek a' Bétsi és Párisi követek az Oroszok és Osmanok között immár ki-ütött tűznek óltásában szorgalmatoskodni, nevezetesen *B. Herbert* meg-mutatta azt a' Divánnak, hogy hanemha a' fényes udvar az Orosz Fejedelem Asszonnyal meg-békellend, hanemha a' *Kajnardgi* békességnek tzikkelyeit bé-tellyesíténdi, kéntelen leszen az ő Ura, a' szövetség szerént igirt segítségét a' Pétervári udvarnak meg-adni, sőt talám masképen-is részefülni a' hadakozásban. E' fenyegető be-ízéddel keveset gondolt a' Diván, sőt még jobban meg-köttöztette hadi készületeit. Mellyre nézve *B. Herbert* Böjtelő havának 9-dik napján 1788. eszt. háborút jelentő irását a' *Rejs-Effendinek* által-adta, és így a' Bétsi és *Konstantzinpolyi* udvar között-is el-kezdődött a' háborúlag.

S. 388.

A' melly napon *B. Herbert* a' háborút jelentő irást a' Divánnak be-adta, ugyan azon napon kezdeték-el a' határokon fekvő vite-

zek is az ellenfégeskedést, mingyárt akkor a'
Dresniki vár ellen küldött *De Vins* Vezér,
 és szerentféssen el-is foglaltatta azt. Ugyan
 e' napon ütött *Knefevich* Oberstlieut. két ba-
 talion Horváttal *Dubiczdra*, és minthogy azt
 gondolta, hogy az ottan fekvő ellenféget
 kézületlen talállya, egy ágyút sem vitt ma-
 gával. De felettébb meg-tfalatkozott, mivel
 már akkor készen várták ötet a' Törökök,
 és a' várnak kapuján ki tlapván, 82. emberét
 meg-öltek, 349-et pedig meg-sebesítettek,
 melly miatt kéntelen volt a' várnak ostromát
 félbe szakasztani. A' többi háborúnak elein
 történt apró tlatázásokat el-halगतom. II. *Jó-
 sef* Tláfzár, a' ki jól tudta azt N. *Sándornak*
Cesárnak és a' halhatatlan emlékezetű II.
Fridrich Prusliai Királynak példájából, hogy
 a' Fejedelemnek táborba való jelenlétele a' vi-
 tézeknek tüzét gerjeszti, maga-is kostolni akar-
 ta a' katona kenyeret, le-ment sz. György ha-
 vának elein, és hadi tudományának élfő és
 utólfő próbáját adta Szabátsnak ostromában
 's el-foglalásában, melly történetnek rövid
 historiaja ekként hirdettetett-ki a' hadi Ta-
 náts által. Az említett hólnapnak 18. nap-
 ján Zimonba érkezvén a' Fejedelem, minde-
 neket jól meg-vísgált, és harmad nappal
 azután által küldött a' Száva vizén egyne-
 hány gyalog és lovas feregeket, maga-is ál-
 tal ment *Lascy* fő Vezérrel, és mingyárt kö-
 vet-

az ostromban, erőssen biztatta nyáját, és legelső volt a' palánkra való fel-hágásban.

§. 389.

Egész nyáron Zimony vidékén feküdt az Austriai hadi seregnek színe, ott voltak a' granateros batalionok, ott a' hajó sereg-is, még-iski vévén egynéhány apró tífát, semmi nevezetes dolgot nem-miveltek. Tudjuk *Hunyady Jánosnak, Zrininek, Pálffy Miklós-nak, Nádasdy Tamásnak,* 's közelebb *Eugén Szabaudiai Herczegnek* példájából, hogy ők keves sereggel hadakoztak az Osmanok ellen, 's vettek rajtok győzedelmet; de azt-is jól tudjuk, hogy ők soha bé nem várták az ellenféget, hanem mindenkor eleibe mentek, és mindenkor ők kezdték-el az ütközetet. Mindenha nagyobb bizodalomban vagynak a' musulmanok a' győzedelemhez, bátrabban-is viaskodnak, és mindenkor szerentfésebbek szöktak lenni, ha ők támadhatták meg ellenfegeiket. Azt hallottam egy tífak minap el-húnyt, gyermekségétől fogva a' fegyverben gyakorlott, és abban meg-is öszült híres magyar fő Vezérnek Gr. *H*** szájából, hogy soha nem-tanátfos az Osmanokat bévárni, jobb őköt fel-keresni, az ő tartományokat égetni és pufztitni. Vólt olyan, a' ki vagy nem-tudta, vagy nem-akarta tudni ezt a' gyakor

kor tapasztalás által meg-erősített régulat, ő a' kordonnál tovább nem-ment, 's azt várta, hogy az eger szaladjon-be az eger fogóba. A' nép a' nappali nagy hévfég, és a' szüntelen fegyverben való gyakoroltatás által el-lankadván, külömbkülömbféle nyavalyákba esett, és többet emésztett meg közülök a' betegség, mint a' fegyver. *Jusuf* Bafa nagy Vezér, sz. Jakab havában roppant sereggel jövé-n-ki Szerviába, annak egy keves részét, szemfény vesztésnek okáért Nandorfejevár alatt hagyta 's telepítette-le a' dunának túlsó partyán, nagyobb részével pedig a' Temesi Bánatba ütött, és csak nem egészen el-pusz-tította ezt a' böldegtalan tartományt. Elkör vette *L*** ezre, hogy az okos eger el-szok-ta az eger fogót kerülni, és hogy keveset vagy épen semmit sem használt az ő költsé-ges kordona az ellenlégnek meg-tartóztatá-sára.

§. 390.

Herczeg *Lichtenstein Károlyra* biztatva-n a' Horváth Országi hadi seregnek kór-mánya, sz. György havának 21. napján 1788. eszt. az *Unna* vizén által-ment, Tör. *Dubitza* alá szállott, és a' futó sántzoknak 's batte-riáknak el-végeztetése után mindjárt hozzá fogott annak ágyúztatásához. A' várban lé-

vö török örző katonáknak, tellyes reményfé-
ge lévén a' Bányalukai Beglerbégnek segí-
tségéhez, keménnyen tartották magokat, és
a' fántzokon 's bátyyakon üttetett nyiláfokon
bé-menni akaró austriai katonákat még nyár-
fakkal-is szurdaltak, 's onnán el-üzték, sőt
midőn már látták volna azt, hogy 12. ezer
musulman megyen segítségekre, a' várból ki-
táptak, a' futó fántzokat, batteriákat és az
azokon fekvő ágyukat el-foglalták, és egy
felől ezek, más felől amazok szorongatták az
ostromlókat. Ebből három óráig tartó ke-
mény viaskodás következett, mellyben, a'
mint iratik, 124. emberünk holt-meg, és 400.
esett sebbe, maga Herczeg *Lichtenstein*-is
nagy veszedelembe forgott, és ha a' *Graeven*
huszárjai nem-lettek volna, elevenen esett
volna az ellenségnek kezébe. Annyiban sze-
rentfés vólt hadi seregünk, hogy az ütköze-
tet követő éjjel békeességben által-jöhetett az
Unna vizén, táborba szállott a' *Dubicza* és
Bacin közt fekvő hegyekre, és onnan nézte
's vizsgálta az ellenségnek mozdulását. Ezt
a' mostan rajtunk történt szerentfétlenséget,
De Vins hadi Vezér, kis-afszony havának
9-dik napján eléggé meg-boffzúllotta, és nem-
csak ki-üzte az ellenséget a' *Dubitzai* fántzok-
ból, hanem ötet keménnyen meg-is vervén,
egész táborát el-foglalta. E' történet után
kilentzed nappal B. *Laudon* fő hadi Vezér

oda érkezvén, az ott lévő seregnek kórmányát által-vette, és a' mitsodás örömet szerzett vitézinknek szivében, olly nagy félelmet okozott a' muszulmanoknak, a' kik tífupán nevének hallására 's emlékezetére-is reszkettek. A' Dubiczai őrizetben fekvők is mingyárt el-vesztették bátorságokat, és minekutánna *Laudon* kis-alfzony havának 25. napján, ostromló seregeivel hozzájuk közelgetett a' házakat fel-gyújtatta, és tők nem köhalommá változtatta volna a' várat, önként fel-adták magokat. Az itten fogfágba estek között, 2 Bégh, 18. Aga, 24. Barjakdár, 4. Kianaja, 34 Oda-Bafa, 19 Tifauz, és 313 köz emberek voltak; a' tiszteknek oldal fegyvere meg-hagyatott, a' köz emberektől el-véte-tett, és mind ezek, mind amazok Károlyvárba küldettek fogfágba.

§. 391.

Az Osmanoknak Dubicza alattvaló megverése után mingyárt *Novi* ala küldötte *De Vins Klebeck* Generált, a' ki K. Alfzony havának 12. napján jó reggel oda érkezvén, a' felső városi házakat meg-gyújtatta, a' városon kívül fekvő muszulmanokat szellyel-üzte, és minden táborigeszközöket 's bútorokat elnyerte. B. *Laudon*-is oda ment Dubitzának el-foglalása után, minden ostromhoz való készü-

kézfűleteket meg-tett, keménnyen lövöldöz-tette a' bástyákat, és kettős minának afatása, 's fel-vettetése által olly tágas nyilásfokat üt-tetett a' köfalakon, hogy azokon könnyen 20. ember-is bé-férhetett egymás mellett. Elein-te keménnyen vívelték magokat az őrzők, és egy szót sem akartak a' fel-adásról hallani; hogy azért B. *Laudon*-is várakozással ne-töltse idejét, és az immár hideg őszi idő-is ne ne-hézítse az ostromot, a' várnak erőszakosan való meg-vételét mindszent havának 3-dik nap-jára rendelte, a' midőn egynehány batallion gyalogság mind a' két bástyát el-foglalta, a' nyilásfokon ki-szegeztetett ágyúkból kemény-nyen tüzelt a' várba, melly által annyira meg-lágyítatott az őrzőknek nyakassága, hogy mingyárt fegyver szünésért, és szabadosan való el-menetelért esedeztek. Minthogy pedig erre nem állott *Laudon*, végtére szabad tettzésére bizták magokat, és mingyárt következő na-pon ki-költöztek a' várból, kik között 1. két ló-farkas Bafa, 3. *Thoptsi-Aga*; 7. *Serden-Gietfi-Aga*, 18. *Kihaja*; 36. *Barjakdar*, 1. *Hod-sia*; 25. *Oda-Bafi*; 24. *Tsauz*, 402 Jantfárok és 24. Oláhok voltak. Ezek mindnyájan fog-ságba küldettek; az affzonyok és gyermekek pedig, kiknek száma, mintegy 1490. főre ment, *Predorba* kísértettek, és bútoroknak oda vi-telére-is elegendő szeker rendeltetett. — A' nyerefég 69. hosszú ágyúkból; 200 mázsa

puska-porból; és fok külömbkülömbféle caliberü golyóbifokból; 4000. mérő köleskáfából; 3132 mérő gabonából, és fok mérő árpából, zabból 's török-búzából; 84. lóból; 16. tehenből és 21. borjuból állott. Részünkről az egész ostrom alatt 3. tífzt, 154. közember holt-meg, és 14. tífzt, 's 352. közember esett sebbe. Az ellenség közül el-veszteknek számát azért nem-lehetett meghatározni, mivelök bé-vett szokások szerént, mindjárt el-szokták a' muszulmanokat temetni.

§. 392.

Bukovinában fekvő hadi seregeknek fő-kormányozója Printz *Koburg* fok jeles vífelt dolgai által tette magát a' múlt két esztendei háborúban nevezetessé. Az ő vezérlése alatt vitézkedő *Erdödi* regementbeli huszárok fogták-el *Ypsilándit* a' Móldvai Vajdát; az ő bölts rendelései által verte meg *Fábry* Oberster *Ibrahim Nagir* Basát; és ő foglalta-el *Khotyim* várát-is, mellynek historiáját itten rövideden le-irom. Még sz. Iván havában *Khotyim* alá ment Pr. *Koburg*, de minthogy az Orosz segítséget várta, ennek oda való érkezéséig nem-is fogott az ostromhoz. Minekutánna pedig a' segítő Orosz sereg sz. Jakab havának 13. napján szerentfésen oda érkezett volna, mind ő, mind *Soltikóv* szo-

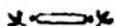
Ofm. III. R. IV. Sz. B b b roffan

roffan környül vették a' várat, és nem-hajtván az ellenségnek kemény tüzelésével, a' futó-sántzokat 's batteriákat el-készítettek, és azoknak végbe vitele után, mind ketren, és mind két oldalról keményen kezdték a' várat ágyúztatni, úgy hogy 96. óráig sem éjjel, sem nappal nem vólt a' tüzelésnek szünete, azután pedig *Osman* Bafától fel-kérette a' várat, a' ki harmad napot kért és nyert magának a' gondolkodásra. Azomban 4000. Tatór érkezvén segítségére, és a' mint hírleltett, *Ibrahim* Bafa Zseraskier-is 30. ezer emberrel indulván oda, a' Khotyimi Bafa világosan meg-üzente Pr. *Koburnak*, hogy mivel ö neki tellyes reményfége vagyon a' segítséghez, tiz nap előtt nem-botsátkozhatik vele a' várnak fel-adásáról alkuba. Ennek meg értése után, újobban el-kezdték a' mi pattantyusaink az ágyuzást, és egy bomba által a' várban lévő tárházat-is meg-gyújtották.

§. 393.

A' *Khotyimi* ostrom alatt nyögő várnak segítségére siető *Ibrahim* Bafa Zseraskiernek meg-akadályoztatására, B. *Spleny* Gábor és Gr. *Elmpt* Generálok rendeltettek, a' kik K. Asszony havának 30. napján *Strojeftiei* és *Jakobáni* táborokból ki-indulván, szerentséffen vég-

végbe vitték a' réájok bizatott dolgot. A' Zferaskiér 3000. Törökkel, 4000. Tatárral, 1500. Jantsfárral, két Tatár Sultánnal, az az Printzel, és 4. ágyurval feküdt *Jaffy* mellett táborban. Az ellenség ellen előre menő sereget (avantgardét), melly 543 gyalogból, 285 *Erdödy* és 343. Szekely-hufzárokból és 20. sebeseen lövő katonákból állót, *Kepiró* Oberstlieut. vezérlette, és *Belcestie* mellett négy szögü hadi rendbe állitatott seregével várta az ellenséget. A' Zferaskiér K. Asszony havának 31. napján reggeli négy óraker táborából ki-menvén, szörnyü orditással ütött *Képiróra*, és a' négy szögü rendnek hol egyik, hol másik oldalát háborgatta, és kilentzer tett próbát, de mind annyiszor vissza-üzetett a' maga árnyékától meg-nem rettenő magyar Vezértől 's hufzároktól. Ez a' tlatázás reggeli 4. óratól fogva, dél előtt 11. óráig tartott, a' midön *Nemes* Oberstlieut. egy *Escadron Erdödy*, és egy *Escadron Székely* hufzárral oda érkezvén, mint a' káposztát úgy aprította a' török kopasz fejt, és a' mint iratik, tulajdon kezével 24. vágott-le. Már e' bizony *Herculesnek*-is elég lett volna egyszerűre! Az ellenség a' magyar kardnak és karnak füllját nem-türhetvén tovább, hátat vetett, és 1000. emberénél többet veiztett-el e' tlatában. A' vitéz hufzárók közül 22. ember holt meg, és 65. esett sebbe. A' *Jaffyba*

futott ellenség olly nagy félelemmel töltötte el a' váraft, hogy mind az új Móldvai Vajda *Majoletti*, mind a' Tatár Khán, mind két török Bafa, nagy hirtelenséggel ki-futottak onnan, és így B. *Splény Gábor* Generál minden ellenállás nélkül el-foglalta *Jafsy* váro-fát. Mihelyt e' történetnek hire *Osman Kho-*tyimi Basának fülébe ment, mindjárt meg-szomorodott, és mivel már mind az elefég-nek szüksége, mind a' fegyver sok emberét meg-emészttette, és attól-is méltán félt, hogy az őrizet ellene támadván őtet meg-öli, Pr. *Koburghoz* 's *Soltikóvhoz* küldött emberei ál-tal, a' várnak önképen való fel-adására aján-lotta magát, úgy mindazáltal, hogy a' Török Birodalomhoz tartozó hadi szerzsámok ugyan a' várban hagyattassanak, de-néki és kato-náinak szabad legyen fegyveresen onnan ki-menni, és a' musulman lakófoknak-is búto-rokkal együtt onnan ki költözni. Ez a' meg-égyezés sz. *Mihály* havának 19. napján Pr. *Koburg* és *Soltikov* által helybe-hagyattatott, és minekutánna minden ottan lévő hadi esz-közök által adattak volna nékik, az említett hólnapnak 29. napján, az őrizettel együtt 16857 ember ment onnan - ki, a' kiket B. *Karajtzay*, a' *Lövenehr* német huszároknak Oberstere 1. batalion gyalog és 7. Escadron lovas katonával kísért a' Khotyimi Raján, az az, kerületen túl. Az itten nyeretett hadi

elzöknek számát másutt immár (II. R. II. Sz. §. 221.) említettem, azért mostan oda utasítom az E. Olvasókat.

§. 394.

Hadi seregeinknek 1789. elztendeitáborozását reményfégünk felett bóldogították a' kegyelmes egek, és még jobban bóldogították volna, ha, nem-tudom, az irigyfégé, vagy inkább a' környül állások meg nem kötötték volna, Hazánk' minap elhúnyt díszének Gr. *Hadik Andrásnak* vitéz kezeit. Nem tsak mi, hanem az egész Auszriai Birodalom örvendett, halván, hogy a' Fejedelem Szerimi 's Bánati hadi seregeinek fő-kormányát e' szerentsés Vezérre bizta. Maga-is örült ő azon, és ambar régi tüze álmosan dobogó ereiben immár tsak pislogott, 's teste gyakor erőtelenségekkel küszködött; még-is mindazáltal kész volt Hazájának 's Fejedelmének első intésére reszkető kezeit óldal fegyverére vetni, és ifjúságának jeles viselt dolgait újabb virtusokkal meg-koronázni. De minden készsége héjába esett, másuva hívták őtet az istenek. Az egész világ előtt ismeretes a' magyar hadi seregek, 's kiváltképen a' huszároknak a' mostani török háborúban mutatott vitéssége, és még-is hány magyar

tízt

tiszt nyert jutalmaztató kerefztet, hány ment-elő közülök? Mit nyert *Fábry*, hogy egynehány osztály hufzárjaival Móldvának nagy részéből ki - üzte az ellenféget, és annak anya - városát Jaffyt el - foglalta? Generálifságot, de már régen meg - érdemlette volna azt; mit *B. Szörény* Kapitány, hogy a' Móldvai Vajdát *Ypsilándit* el-fogta? semmit sem; mit *Képiró*, hogy valamerre fordúlt, mindenütt vágta 's üzte az ellenféget? Obersterféget, úgy de ez a' fegyverben meg-öszült magyar vitéz többre-is érdemes lett volna már; mit nyert, hogy egyebeket el-halgassak *Nemes* Oberstlieutenant, hogy egy tsatazásban herkulesi karjával 24. török fejet vágott-le? Igazat szólván, semmit sem. De azért el ne tsüggedjetekek vitéz hazámfiak, mert ámbár keves jutalmat nyertetekek-is, de elég jutalom tintekek Hazátokhoz 's Fejedelmetekhez mutatott hivségtekekben való meg-nyugovástok; elég jutalom, hogy a' ti emlékezetetekekre egy háladatos magyar társafág oszlopot készítettett, mellyel fok jó hazafinak háza ékeskedik; elég, hogy az egész Európa valófágos Bellóna fiainak lenni ismer titeket; elég jutalom, hogy tsupán emlékezetetekektől-is rettegnek a' muszulmanok! Fel-derül még valaha a' ti régtől fogva homályban borúlt arany napotok-is, és az az idő-is el jö, mellyben meg-szégyenülnek a' ti irigyeitekek, a'

ti

ti dítfireteteknek hangja pedig az egész égnek kárpittyát el-teli. Legyetek hát jó szível vitéz hazámfiak, és valamint eddig, úgy ennekutánna-is vitézkedjétek hiven kedves magyar Hazátok mellett.

S. 395.

Mavrojéni Havafalföldi Vajda félvén *Pr. Koburnak*, és az Orosz seregeknek tartományába való bé-ütésétől, segítséget kért 's nyert magának *Kudtsuk Hafsán Bafa* nagy Vezértől. Ez a' 30. ezer emberből álló *Osmani* sereg, *Dervis Mehemet Bafa Zseraskier*, *Osman* két ló farkas *Bafa*, és *Sülejman Bafa* vezérlések alatt *Fockján* mellett a' *Putna* partján fekütt táborban, mellyről *Pr. Koburg* tudósítatván, *Suvarov* Orosz Genéralt hívta segítségül. Minémü késséggel tellyesítette légyen ő *Koburnak* kérését, tsak abból-is kitettzik, hogy minden haladék nélkül lovat nyergeltetett, és *Koburg* levelének hátára illyetén rövid feleletet irt: *Mengyek*, 's azzal vissza-küldötte a' postát. Mingyárt útnak-is indúlt ő, és 24. óra alatt 10. mélföldet hagyvan hátra, sz. *Jakab* havának 28. napján éjjeli 11. órakor *Pr. Koburghoz* érkezett, holott úgy helyhezette segítő seregét, hogy ötöt tellyességgel eszre nem vehette az ellenfé. Más nap az ütközetre való rendelések-

is meg-tétettek, mellyek szerént az austriai fereg jobbra; az Orosz balra állitatott; amannak jobb szárnya bizatott B. *Splény Gábor* Generálra, bal szárnya pedig *Löwenhrre*; az Orosz fereget maga kórmányozta *Szarov* Vezér. Illyen módon az említett Kolonnának 30. napján három kolonnében indúlt az egyesült hadi fereg útnak (y), az elfő kolont, mellyben voltak az Oroszok egy batallion gyalogfággal és két osztály (Divisio) lovasfággal, B. *Karajtzay* Oberster fedezte, a' más két kolont pedig *Képiró* Oberster két osztály huszárral, és egy batallion gyalogfággal. Mas nap hajnalban, u. m. sz. Jakab havának 31. napján mind a' három kolonne egyizersmind érkezett a' *Putna* vizé mellé, és midőn által akarna azon költözni, imé akkor állott-eiő egy rakás ellenfég, és mindenképen azon iparkodott, hogy az egyesült fereget általmenetelében meg-akadályoztathassa; de minthogy a' hajó hidon alól 's felől ki-szegeztetett ágyúknak hévféget fokáig ki nem álhatta, vissza vonta magát, és így az egyesült fereg békeffégesen által-költözött.

§. 396.

(y) *Kolonne*, *Colonne*. lat. *Series longa exercitus in itinere constituti*, olly hadi fereget jelent, mellyben három 's negy ember egymás mellett utaz a' rendelt helyre, és így hofizan ki nyúl, kiváltképen ha fok ezer emberből álló a' fereg.

S. 396.

Allig mentek a' hidon által *Suvarov* Generál az Orosz sereggel, és *Koburg* a' *Löwenhr* osztalyával, midön immar a' Spahik *Suvarovra* rohantak, és erősen kezdtek vele tlatázni, a' kik mindazáltal B. *Karajtzainak* vitéssége és az ágyúknak heve által szellyel üzettek. Az alatt mind B. *Splény*, mind *Löwenhr* kórmányára bizatott seregek által költöztek a' vizén, és így az egész egyesült Aultriai-Orosz sereg hadi rendbe állitván, mind közelebb-közelebb ment a' *Fokján* mellett fekvő ellenfélghez. Oda lett érkezése után, *Suvarov* a' Jantsárokat, Gr. *Koburg* pedig a' Spáhikat támadta-meg. Eleinte mind a' két e len.ég vitézi módon vitelte magát, és valameddig *Mészáros* Oberster két batalion német gyalogsággal, és három osztály hufzárral oda nem ment, kétféges volt a' győzedelem; de mihelyest őt meg-látták a' Spahik, mingyárt meg-sélemlettek, és hátat vetvén *Fokjánon* túl fekvő *Sámucl* nevezetű klastromig futottak, és sokan közülök abba vetették magokat. *Suvarov* B. *Karajtzáival*, és Pr. *Koburg* *Képiróval* mingyárt meg-támadták a' Jantsárokat, sántzokból ki üzték, és minden ágyuikat el-foglalták. Az említett klastromot, a' hova, a' mint mondtam, sok ellenfég vette magát, a' mieink mindenfe-

löl környül-vették, a' puska-por tórnyot meggyújtották, a' kaput bé-törték, és az oda rejtezett ellenféget mind egy lábíg le-vagdalták. A' meg-félemlett Osmáni hadi seregnek egyik része, 's nevezetesen a' Spáhik *Rimnik* és *Busco*, a' gyalogfág pedig *Brailov* felé futott, és egész táborát hátra hagyta. Ezen ütközetben mintegy 1500. ember veszett-el, és 96. esett fogfágba az ellenfég közül; az égyefült seregből pedig tsak 25. hólt meg, és 70. esett sebbe. A' magyar tisztek közül itten vitézi modon vífelték magokat: B. *Splény Gábor*; a' Tászar huzár regimentiből: *Mészáros Oberster*, *Blaskovitz Oberstlieut. Nagy* és *Szentiványi fő-stráfa-mélterek*; Gr. *Gvadány Német* és *Szombaty Kapitányok*; Gr. *Pálffy*, B. *Luzsinky* és *Bezerédy fő-hadnagyok*, és *Göntzi 's Farfás al-hadnagyok*. A' Barkó regimentiből: *Képiró Oberster*, *Otvös*, *Barkó* és *Lovász kapitányok*, és *Krizsár al-hadnagy*.

§. 397.

Berbirnek, avagy világosabban szólván, Tör. *Gradiskának* sz. Jakab havában lett szerentfés el-vétele után, az egész Tóth Országban fekvő hadi sereget, és minden ágyuzó eszközőket Szerimbe küldötte *Laudon fő-Vezér*, maga-is oda ment, és minden dolgokat
 úgy

úgy intézett, hogy a' réá bizatott nagy munkat tökéletességre vihesse. Az Auszriai seregeknek Zimonyhoz való gyűlése mingyárt gyanúfágba ejtette az Osmáni hadi Vezéreket, mellyhez képest *Abdy Bafa Zseraskiér* 30. ezer emberrel küldetett Nandorfejérvárnak óltalmára. Ennek oda érkezését meg akarván *Laudon* előzni, és a' vároának környékén fekvő, 'stáborozáfra alkalmas hegyeket elfoglalni, sz. *Mihály* havának 10-dik 's következő napjain, egész seregével együtt átköltözött a' dunán, és mind a' *Dedina*, *Ordia* 's mas hegyeket, mind az *Eugen* Hercegnék sántzát, mellyet t. i. ez a' halhatatlan emlékezetű auszriai hadi Vezér 1717. esztendőben készítettett, és ott *Numa Kuuperli* nagy Vezért meg-is verte (§. 365, 366.), elfoglalta, meg-újította, és minden illy erős várnak ostromához szükséges készületeket megtétetett. Mihelyt *Addy Bafa Zseraskier* meghallotta *Laudonnak* által költözését, mingyárt meg-ijedt, *Tjupria* mellett meg-állapodott, és Szemendriának el-vételéig ki sem mert onnan mozdúlni. Az ellenségnek mozdulásaira való vigyazatra, egy felől *Ottó* Generál küldetett két osztály *Erdödy* huszárokkal, más felől pedig *Mihaljevich* Oberstlieut. szabad katonáival, kik mind ketten olly helyet választottak magoknak, hogy akármelley felől ment volna az ellenség Nandorfejérvárnak

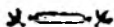
nak segítségére, mindenkor két 's harmad nappal előbb tudtára lett volna *Laudonnak*.

§. 398.

Naudorfejérvárnak ostromát és el-nyerését fieltette Pr. *Koburnak Kudtsuk Hafsán* Bafa nagy Vezéren, sz. Mihály havának 22. napján vett győzedelme. Halván ez a' szerentfés hadi Vezér az Osmani 100. ezer emberből álló hadi seregnék Havasalföldére való érkezését, és *Martjnieftie* mellett való táborozását, az említett hólnapnak 18. napján ismét *Suvarovot* hívta segítségül. Két táborba feküdt az ellenség, *Mavrojéni* Havasalföldi Vajda *Tirku-Kukuli* mellett balra, a' nagy Vezér pedig *Martinieftie* mellett jobbra, mind kettő a' *Rimna* vizén túl. Az ellenség fekvésének, és a' vidék' tulajdonságának szoros meg-vizsgáltatása után úgy végzetek *Koburg* és *Suvarov* egymás közt, hogy mindketten által-mennyenek a' *Rimnán*, és egyik *Mavrojénit* támadja-meg, az alatt pedig a' másik a' nagy Vezérnek mozdulásaira vigyazzon. Illyenképen mind a' két sereg meg-indult más nap hajnalban, az Orosz sereg két osztály magyar huzárok által meg-erősítette jobbra, az austriai pedig balra, mellyet B. *Karajtzai* fedezett elő-menő seregével. Az említett hólnapnak 22. napján mind a' két sereg

fereg által költözött a' Rimnán, és mingyárt hadi rendbe állott annak túlsó partyán, *Suvarov* ment *Tirku - Kukuli* felé, *Pr. Koburg* pedig a' nagy Vezér táborával által ellenbe meg állott. *Mavrojéni* ezre vévén az Orosz feregnek közelgetését, 6000. embert és öt ágyút küldött eleibe, a' kik nen gondolván az Oroszoknak kemény tűzével, egész a' bajonetig, az az, a' puska végébe való hegyes vasig mentek, és erőssen viaskottak a' gyalogfággal. 'A midőn *Matyaszovszky*, Császár hufzár regimentbeli fő-ítráfa-mester, magyar hufzárjaival, és hat escadron orosz karabélyosokkal, Kozákokkal és Árnautakkal rajtok menvén, hátokba tápott, mint a' torzját úgy aprította, és egész táborokig vissza-üzte őket. A' meg nyomattattaknak segítségére 18. ezer embert küldött a' nagy Vezér, kiket *Karajtzay* Generál és *Graven* Oberstlieutenant megtámadván, őket az Orosz feregtől el-fordították 's vissza-ülték. Az alatt *Pr. Koburg*-is megindult az elötte hadi rendben álló Jantsárok felé, és hogy Jantszokon ki-szegeztetett ágyuik által ne-veztegetődjön gyalogferege, közikbe vágatott a' lovasság által, és mingyárt vissza-is nyomta őket, ugyan azon szempillantásban gyalog ferege-is fel-hagott Jantsaik-ra, minden ágyuit el-foglalta, és egynehány ezret le - mézárlott közülök. A' Spáhik látván a' Jantsároknak veszedelmét, ök-is há-

tat

fordítottak, és mint a' meg-félemlett tőrök úgy futottak széllyel. A' *Tirku-Kukuli* mellett és itten való ütközetben, melly reggeltől fogva napnyugtáig tartott, több veszett el az ellenség közül 7000. embernél, az egyesült austria-orosz sereg közül pedig mintegy 400. A' győzedelmek az egész török tábor el-foglalták, holott 100. zászlót; 6. mészár ágyút; 7. ostromló ágyút; 64. külömbkülömbféle caliberü tábori ágyút; 4000. tábori elefeggel és hadi eszközökkel meg-terhelt szekeret, és egynehány ezer tereh-hordó lovat, tevét, bialt, és másféle marhát nyertek. A' mint iratik, 100. ezer fegyver viselő emberből állott a' nagy Vezérnek tábora, az egyesült austria-orosz sereg pedig csak 25. ezer emberből, és így magánál négyszerte több ellenséget vert 's győzött-meg. *Kudtsuk Hafsán* Bafa nagy Vezér, a' ki bizván roppant seregének fokfágában, még előre vas békót készíttetett *Pr. Koburnak*, olly nagy félelem közt futott el *Martjniestie* alól, hogy még tizfra fátorát, és abban lévő ágyát, és gazdag bútorát is hátra hagyta. A' győzedelmes seregek az ütközetet követő éjjelt a' török tábor helyén töltötték-el, és jól ettek 's ittak a' nyert gazdag zsákmányból. A' magyar tisztek közül e' következők mutatták itten különös vitézségeket. *Mészáros* Generál, *Blaskovits* Oberster, *Nagy* Oberstlieut. *Matyasóvszky* és

Szent-

Szentiványi fő-straámesterek, Német, Med-
 rey, Szombaty Halász, Gombos, Bezerédy,
 és Boronkay kapitányok; Pálffy, Luzsensz-
 ky, Kahony, Bárány, és Pusks fő-had-
 nagyok, Szerdahelyi, Kofztony, és Motfáry
 al-hadnagyok a' Tsfászár hufzár regimentiből.
 Képiró Oberfter, Barkó, Ötvös, Farkas,
 Eperjesy és Pakfy Kapitányok; Lány, Kri-
 zfár, Porofzlay és Jobbdgy fő-hadnagyok, 's
 Madarasy al-hadnagy a' Barkó hufzár regi-
 mentiből. Lajos Oberftlieut. Kovdts kapitány,
 Boér fő-hadnagy, és Bdnffy 's Nemes al-
 hadnagyok a' Székely hufzárok közül.

§. 399.

Tfak hamar e' nevezetes győzedelem után
 következett Nandorfejevárnak el-nyeretése
 is. Laudon fő-Vezér meg-halván Pr. Koburg-
 nak Szerentfájét, meg-kettőztette az ostromra
 fordított erejét, és elfőben-is a' külfő varosok
 ellen intéztette az ágyúzált, és minekutánna
 egynehány nagy nyiláfokat ütett volna a'
 külfő fántzokon és palánkokon, négy colonra
 osztatott gyalogfágot küldött azoknak el-fog-
 lalására. Ez a' négy colonra osztatott vitézi
 fereg, egyszersmind négy külfőmböző helyen
 ütött az ellenségnek fántzaira, és tfak hamar
 bé-menvén azokon, az ellen-álló musulmano-
 kat rész szerént le-vágták, rész szerént el-

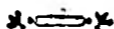
ülték, ágyúikat el-nyerték és a' Bodoni 's duna kaput-is el-foglalták. Sok volna mind azt elő hordani, a' mit a' győzedelmek a' külfő városnak el-foglalásától fogva, a' vár-
 n k fel - adásaig miveltek, elég legyen azt jelenteni, hogy minekutánna a' vár és külfő város közt felvő mezőfégen, a' futó sántzok, battériák, és más ostromhoz szükséges készü-
 leték tökéletességre mentek volna, mindszent havának 2-dik napjától fogva, annak hete-
 dik napjáig szüntelen dörgöttek az ágyúk, szüntelen repültek a' tüzes golyóbisok és szur-
 kos koszorúk a' várba, mellyek mind az épü-
 letekben, mind a' szegény lakosokban nagy kárt tettek, kiknek keserves jajgatása éjel nappal hasogatta az égnek kárpittyát. *Ofnan* Basa Nandorfejevárnak kormányozója kép-
 zelvén végfő vezedelmének közelgetését, reszkető felelmei között nem-tudta mit mi-
 vellyen, egy felől az uralkodó Sultánnak és Divánnak bosszú-állása, másfelől *Laudonnak* emészto tüzet okádó haragja retentette ötet. Végtere, midön az alatta lévő tisztektől bi-
 zonyfág levelet vett volna arról, hogy ö min-
 den pontban bé-telleyestette köteleffégét, az említett mindszent havának hatodik napján követeket küldvén *Laudonhoz*, azon esede-
 zett, hogy nékie 15. napi segyver szünést engedne, és hogyha az alatt semmi segit-
 éget nem kaphatna, bizonyosan fel-adná a'
 várat.

várat. Ez a' fegyverben meg-öszült szeren-
 tés austriai hadi vezér jól tudván azt, hogy
 addig kell a' vasat kalapálni míg meleg, hat
 óránál több gondolkodásra való időt nem-
 engedett, az alatt-is pedig szüntelen készi-
 tette az ágyuzó szerszámokat. Kéntelen volt
Osman Bafa a' gyüzedelmes Vezérnek enge-
 delmeskedni, és a' nyert hat óráig tartó fegy-
 ver-szűnésnek el-mulása után, három nevezetes
 török tisztet küldött ki az Austrial táborba,
 a' kik következendő tikkelyekben egyeztek-
 meg *Laudonnal* a' várnak fel-adásában: 1. Hogy
 az örző katonák, és muszulman lakofok, min-
 den ingó-bingó vagyonokkal szabadon me-
 hessenek-ki onnan. — 2. A' hadi szerszámok és
 dunán fekvő hajok maradjanak a' gyüzedel-
 meseknek. — 3. Szabad legyen velek együtt
 azoknak a' keresztény lakofoknak-is ki-köl-
 tözni, a' kiknek kedve vagyon az Osmani
 birodalom alatt tovább - is meg-maradni. —
 4. Az Austriali seregből által szökött, és el-
 fogatott katonák, a' kik még Mahometnek
 zászlója alá nem esküttek, minden váltság
 nélkül adattassanak-ki. 's a' t. A' meg-égye-
 zésnek mind két részről való meg-erősítése
 után harmad nappal, mind az örző katonák,
 mind a' muszulman lakofok onnan ki-költöztek,
 kiknek száma mind öszve 25. ezer főre ment,
 a' kiket két batalion gyalogfág, és három
 osztály magyar huzárok kifiztek O. Orsovaig,

az alatt-is pedig, míg ezek onnan visszatertek volna, öt török fő-tisztek maradtak zálogban. A' várban hagyatott hadi eszköz 351. ágyúból, 6000. mázfa puska-porból, 2500. mázfa ónból, és fok ezer nagy és apró golyóbisból állott. A' dunán 20. fajak és 45. apróbb hajók maradtak. Nandorfejérvárnak mostani egész ostroma alatt 289. emberünk holt meg, és 732. esett sebbe. Az őriző katonák és lakosok közül el-veszteknek számát meg-határozni nem lehet, mivel az Osmanok mingyárt el-temették a' meg-öletett muszulmanokat, a' meg-holt keresztény lakosoknak testét pedig a' föld színén hagyták, mellyeknek meg-bűszödött szaga egészen el-töltötte a' várat. — A' Szemendriai őrizetben fekvő 300. őrző katonák halván e' történetnek hírét, mindszent havának 13. napján *Laudonhoz* küldetett követeik által a' reájok bizatott várnak önképen való fel-adására ajánlották magokat, hogyha nékik hasonló szabados el-menetel engedődne, mint engedtetett a' Belgrádi őrizőknek és lakosoknak. Örömmel vette *Laudon* ajánlásokat, és Ottó Generált oda küldvén, az igirt várat el-foglaltatta, holott 14. külömbkülömb caliberű ágyúk; 25. hordó, 's 16. láda puska-por, és fok mindenféle hadi szerizámok találtattak.

§. 400.

Gondolni-is allig lehet nagyobb örömet annál, mint a' mellyet Nandorfejevárv megvételenek mindszent havának 12. napján Bétsbe érkezett örvendetes hire II. *Jósef* Tsfászárban és a' lakosokban indított. Öreg ifjú, nagy kjtfiny, ép nyomorúlt, a' ki tsak fejét 's lábait birhatta, mind a' várba futott, és örömmel égyeles nyughatatlanfággal kivánta ezen örvendetes hirrel jövő postát, *Klebeck* Generált látni. Az ü elötte lovagló postalegényeknek ostorral való tfattogása, az örvendező foklágnak *Ellyen Laudon* kiáltása harfogtatta a' fényes levegő eget, és maga a' tündöklő nap-is mosolygott'a' nyert gyözedelmen. A' követő éjjel égő szövetnekek, ragyogó lámpások, a' muzsika szerfszámoknak pengése, az úttzákon feregestől járó ifjúságnak öröme, 's vig kiáltozása nyilván való bizonyfágai voltak a' nagy nyereségnek. A' Fejedelem az Egek' kegyelmességének közönfeges helyen való meg-hálalásfára, minden szentek' napján, az örvendező foklágnak ki-firése között sz. *István* templomába ment, ellenfégéin vett gyözedelmeiért hálakat adott, és a' mitfodas örömmel oda ment, ollyannal tért vissza tszfászári lakó palotájába. Ekkori örömének édességét majdan meg-keserítette koporsóba siető testének naponként mind job-

ban jobban öregbedő nyavalyája, 's közelgető halála fulánkjának eleve való érzése. Héjjába iparkottak Eskulápnak tudós fiai, héjjába hányták 's vetették elméjeket, nem találtak olly szert, 's olly füvet az egész földnek szinén, melly által bomlandó teste alkotmányának új erőt 's elevenféget adhattak volna. Végtére ki mondták a' sententziát. Nem hogy meg-rettent volna ennek hallására a' Fejedelem, sőt inkább mosolygott azon, és böltfen meg-fontolván azt, hogy néki-is, mint más teremtéseknek meg kell halni, kegyes elmélkedések között kézfűlt a' minden élöknek útára. Illyetén környül-állasai között észébe jutott a' Magyar Nemzetnek a' Fels. Auszriai Házhoz mutatott fegyhétetlen hűfége, észébe jutott, hogy ennek vitéz fegyvere szerzette vissza ősi örökségeit; hogy a' midőn 1741. esztendőben b. e. édes Anyja karjain hordozva mutogatta, 's ajánlotta volna ötet hazánkfiainak óltalmába, kezek voltak azok érette véreket 's örökségeket fel-áldozni. Ezen hűségünknek meg-jutalmaztatására koronánkat vissza-küldötte, haldokló nyelvünket, törvényeinket, 's jussainkat vissza adta, és dicsőféges emlékezetü Öseinek hite 's esküvése által meg-erősítetett nemzeti szabadságunkat, e' mostan folyó 1790. eszt. böjtelő havának 20. napján történt halálával meg-petsfételte.

MUFATÓ TÁBLA.

A'

HARMADIK RÉSZBEN ELŐ-FORDULÓ DOLGOKNAK RÖVID SUMMAJA.

ELSŐ SZAKASZ.

§. Lev.

<p>Az Osmanoknak Európába lett első jö- veteléről, kik ellen <i>Paleologus János</i> Gör. Tsfászár I. <i>Lajos</i> Magy. Király- tól segítséget kért, de a' Római Pápának tilalma miatt azt meg nem nyerhette.</p>	<p>I. I.</p>
<p>I. <i>Bajazeth</i> Sultán a' Magy. Koronához tartozó tartományokat-is kezdette há- borgatni, a' ki ellen <i>Zsigmond</i> Tsfász. és Király hadat indított.</p>	<p>4. 7.</p>
<p><i>Zsigmond</i> Ts. és Királynak Nikopolyi sze- rentsétlen ütközete.</p>	<p>6. 11.</p>
<p><i>Ihak</i> Boszniának Fejedelme <i>Péterffy Miklós</i> által meg-veretett és meg-öletett.</p>	<p>11. 20.</p>
<p>II. <i>Amurat</i> Sultán <i>Zsigmond</i> Királlyal frigyet köt, de mingyárt meg-ron- tya azt, a' Keresztényeket meg-tá- madja, a' melly ütközetben allig me- nekedhetett-meg <i>Zsigmond</i> K. az ellen- ségnek markától.</p>	<p>13. 23.</p>
<p><i>György</i> Szerviai Despota <i>Albert</i> Ts. és Királytól kér <i>Amurat</i> ellen segítséget.</p>	<p>16. 27.</p>
<p><i>Amurat</i> Nandorfejérvárt meg - szállya, holott <i>János</i> Aurániai Prior kemény- nyen meg-veri ötet.</p>	<p>17. 29.</p>

I. MUT. TABLA.

§. Lev.

<i>Amurat Mezes</i> nagy Vezért Erdély Ország ellen küldi, <i>Hunyady János</i> akkori Erdélyi Vajda ellene megy, de sz. Imre mellett meg verettetik.	20.	33.
<i>Hunyady János Mezes</i> nagy Vezér után indul, 's ötet keményen meg-veri.	21.	35.
<i>Amurat</i> Tifszár <i>Sciabadin N.</i> Vezért küldi Mőldvának és Havasalföldnek pusztitására, a' kit Hunyadi János a' Vas kapnál meg gyöz.	24.	41.
<i>Ulászló</i> Magy. Király <i>Karamb</i> Bafa N. Vezért a' Haemus hegye közt meg-veri, 's magát-is el-fogja.	32.	55.
<i>Ulászló</i> Királynak győzedelmi pompa között Buda városába lett bé-meneteléröl.	33.	58.
<i>Eugen R.</i> Pápa, és Európának keresztény Fejedelmei <i>Ulászló</i> Királyt az Osmanok ellen való hadakozásra serkengetik.	35.	62.
<i>Amurat</i> Sultán bekefféget kér és nyer <i>Ulászló</i> Királytól.	36.	65.
Ezt az esküvéffel erőssitetett békefféget <i>Julián</i> Kardinálnak ingerléséből <i>Ulászló</i> K. fel bontya.	38.	69.
<i>Ulászló</i> Királynak <i>Várnánál</i> való szerentfétlen ütközete 's halála.	43.	81.
Meg-tfalatkoznak, a' kik a' <i>Várnai</i> ütközetnek szerentfétlen ki-menetelét, és <i>Ulászló</i> Király halalának okát <i>Hunyady János</i> nak tulajdonittyák.	50.	97.
Kik vóltak annak valóságos okai.	51.	99.

MÁSODIK SZAKASZ.

<i>Hunyady János</i> a' <i>Várnai</i> szerentfétlen et rész szerént meg-boffizúllya.	53.	104.
		Kis

I. MUT. TABLA.

	§. Lev.
Kis <i>László</i> Kirallyá, <i>Hunnyadi János</i> pedig Magy. Országai Gubernátorrá választatnak.	54. 106.
<i>Hunnyadi Jánosnak</i> szerentfétlen ütközete a' <i>Rigó</i> mezön.	57. 111.
— — Gubernátorfága alatt történt hadi dolgokról.	64. 128.
— — betegfége és példás halála.	76. 151.
— — halalának híre egész Európának fájdalmat okoz.	78. 156.
— — eredetéről és nevedéséről.	79. 158.
<i>Mátyás</i> Király uralkodása alatt történt magyar-török hadakozásokról.	81. 166.
<i>Szilágyi Mihály</i> az <i>Osmanok</i> által el-fogat-tatik, és <i>Konstántzinápolyban</i> feje vétetik.	86. 172.
A' <i>Kenyermézöi</i> nevezetes ütközetről, holott <i>Kinyisi Pál</i> leg-többit mivelt.	91. 180.
II. <i>Ulászló</i> Királynak uralkodása alatt történt magyar-Török háborúkról.	99. 195.
<i>Derentséni Imre</i> Horvát Országai Bán <i>Jakupp</i> Bafát <i>Bosniai Beglerbéget</i> <i>Motrusz</i> mellett meg-támadja, de szerentfétlenül, mivel mind hadi seregét el-veszti, mind maga fogfágba eüik.	101. 199.
<i>Kinyisi Pál</i> <i>Szendröt</i> (<i>Szemeneriát</i>) el-fog-lalja, és <i>Alibég</i> Bafát, keményen meg-veri.	102. 201.
— — a' <i>Nandorfejérvári</i> pártos <i>Rác</i> katonákat példásképen meg-bünteti.	103. 203.
II. <i>Bajazeth</i> Sultán a' <i>Velentzések</i> ellen hadat indit, ezek <i>Ulászló</i> Királytól kérnek segítséget.	104. 205.
<i>Korvius János</i> II. <i>Bajazetet</i> <i>Jajtza</i> városa alatt meg-veri.	105. 206.

I. MUT. TABLA.

§. I. ev.

- Korvinus János és Gr. Szentgyörgyi Péter*
Erdélyi Vajda, Bodont és Kladvát el-
foglalják, és egész Nikopolyig bé-men-
nek Bulgariába. 106. 208.
- Bakótsi Tamás* Eszterg. Ersek és Kárdi-
nál X. *Leo* Pápnak közbenjárása által
akarta a Európai Fejedelmeket I. *Se-
lim* ellen fel-gerjeszteni. 109. 211.
- — tellyes bün-botfánatot igirt
mind azoknak, valakik az Osmanok
ellen fegyvert sognak, és magokat ke-
resztel meg-jegyeztetni engedik. 110. 213.
- A' keresztes parasztoknak *Dósa György*
tétetik Vezérévé. 111. 214.
- — a' Magyar Hazában gyakor-
lott rendkívül való kegyetlenfége. 112. 215.
- Zapolya János* Erdélyi Vajda a' keresz-
tes parasztokat meg-veri, *Dósa Györ-
gyöt* el-fogja, és mind öt, mind más
pártosokat példás halál által végezteti-
ki e' világból. 113. 216.
- — Zsarnónak ostromlására megyen
de *Kutsuk* Basától való féltében félbe-
szakasztya azt. 114. 218.
- II. *Ulászló* és *Lajos* Királyok alatt a'
Nemzetnek vitéz szive el-puhúlt, és
készült a' Mohátsi szerentfétlen vesze-
delemhez. 117. 222.
- I. *Soliman* Tifszár II. *Lajos* Királyhoz
követeket küldvén, atya által köt-
tett békefféget meg-akarja vele újítani. 122. 231.
- Lajos* válfazának halogatását, útalatra
magyarízáván, Szabáts és Nandorfejér-
vár ellen küldi *Pyrrhus* nagy Vezérét. 123. 232.

I. MUT. TABLA.

§. Lev.

A' <i>Bátfi</i> Ország gyűlésnek végzesei az <i>Insurrectio</i> felől.	126. 237.
<i>Tomori Pál</i> Kalotfai Érsek, és <i>Frangepan Kristóf</i> Ferhatas Báfát Szerimbe megverik.	127. 239.
<i>Frangepán Kristóf</i> <i>Ujref</i> Báfát Jajtza alatt meg-gyözi.	129. 242.
<i>Solimán</i> Tsfászár nagy hadi készületeket tétet <i>Lajos</i> Király ellen.	132. 247.
<i>Lajos</i> Király a' jelenvaló veszélynek elhárítására serkengeti a' Magyarokat; ezek nem fogadják a' Királynak szavát.	134. 250.
— — segitséget kér az Európai Fejedelmektől <i>Solimán</i> ellen.	135. 251.
A' Mohátfi ütközetet meg előző hadi készületek, az ottan történt szerentfétlenségnek historiája.	136. 253.
A' Mohátfi szerentfétlen ütközetnek szomorú következései.	146. 272.
Ki vólt ennek a' szerentfétlen ütközetnek leg-főbb oka?	149. 277.

HARMADIK SZAKASZ.

<i>Zapolya János</i> és <i>I. Ferdinánd</i> egymás közt vetelkednek a' Magyar korona miatt.	152. 283.
E' kettő miatt a' hazában következett nagy meg-hasonlás.	153. 284.
<i>Zapolyának</i> és <i>Ferdinándnak</i> Olmutzba gyűllött követei, a' meg - égyezésben munkálodnak, de minden haszon nélkül.	154. 287.
<i>I. Ferdinánd</i> <i>Bátory Istvánnak</i> ingerlésére hadat indit <i>János</i> Király ellen.	155. 289.

I. MUT. TABLA.

	§. Lev.
<i>I. Ferdinánd Szekesfejeváron Királyságra</i> koronáztatik.	156. 291.
<i>János Király segítségét kér Ferdinánd</i> ellen az Európai Fejedelmektől.	157. 292.
Egyiktől sem nyervén <i>Soliman</i> Sultánhoz folyamodik segítségért.	158. 294.
<i>Soliman</i> 1529. élt. 150. ezer emberrel jö Jánosnak segítségére.	159. 297.
<i>János</i> K. Ország gyülelt hirdetett Bu- dára, holott kevesen jelennek meg.	161. 301.
— — békeféltre lép <i>Ferdinándal</i> <i>Bátory Istvánnak</i> halála után.	163. 304.
— — meg-házafodik, a' <i>Tordai</i> gyűlésben <i>Ferdinándal</i> tett szövetségét meg-másollja, az Országot <i>János Zsig-</i> <i>mond</i> fiának hagyja.	165. 308.
<i>Soliman</i> Sultán <i>János Zsigmondnak</i> tūtor- ságát magára vállalván, nagy hadi se- reget küld <i>Ferdinánd</i> ellen.	167. 311.
Maga-is Hazánkba jö, <i>Budát</i> el-foglallja, <i>Ijabella</i> Királynét <i>János</i> K. özvegyét pedig fiastól együtt Erdélybe küldi.	169. 314.
A' Német Országi Fejedelmek fok fegi- tléget adnak <i>Ferdinánd</i> Királynak <i>Soli-</i> <i>man</i> ellen.	174. 324.
Ez az egész hadi sereg <i>Joakim</i> Bränden- burgiai Hertzegnek vezérlése alatt <i>Pest</i> alá szállott, a' váraft ostromlotta-is egy darabig, de mivel egy 's két tűtájában szerentsétlen vólt, félbe hagy- ta az ostromlást, 's minden haszon tétel nélkül tért vissza.	175. 326.
Melly dolgon való bosszúfűgában <i>Soliman</i> Sultán 1543. észt. nagy hadi sereget küld <i>Ferdinánd</i> K. ellen.	180. 334.

1. MUT. TABLA.

§. Lev.

- Valpót, Siklóst, Szigetvárt, Pétfet, Elztergomot, Tatát és Szekesfejérvárt el-foglalja. 181. 336.
- Zrini Miklós Horvát O. Bán a' pusztító Tatárokat Somlyó vidékén keménnyen meg-veri. 189. 349.
- A' Budai Beglerbég Vissegrádot megszállja, és egyszersmind Nógrádot és Hatvant-is el-foglalja. 190. 350.
- Ferdinánd Király békefégre lép *Solimannal*. 194. 355.
- Martonosi György titkon által-igiri Erdélyt Ferdinándnak, *Isabella* özvegy Királyné-is meg-égyez abba. 195. 357.
- Solimán Császár *Isabellát* vissza-helyezteti Erdélybe. 197. 361.
- Mehemet Rómániai Beglerbég Temesvárt megszállja, miként óltalmazta legyen ezt *Loffontzi István?* 198. 362.
- Kasaldus német Vezér és *Martonosi György* Lippát megszállják. *Nádasdy Tamásnak* itten mutatott vitézsége. *Ulamánes* Basát szabadon botfáttya *Martonosi*. 199. 364.
- — *Martonosi Györgyöt* titkon meg-ölette. 202. 369.
- Tóth Mihály Szögedre ütött, a' külfő várost szerentésen el-veszi, *Haly* Basa Budai helytartó által még-verettetik. 203. 371.
- Haly* Basa Veszprimet el-foglalja. 206. 378
- Achmet* N. Vezér Temesvárt megszállja. *Loffontzi István* vitézi módon védelmezi azt, végtére fel-adja alku által, az ellenség adott paroláját meg nem tartya, *Loffontzinak*, 's másoknak szerentéslen ki-menetele. 208. 381

Ka-

I. MUT. TABLA.

§. I.ev.

- Karacszebes, Lugos, Lippa és Tjünád* minden vér-ontás nélkül esnek az ellenfégnak kezébe. 215. 395.
- Aly* kappan *Bafa a' Drégelyfalvi* kastélt meg-szállya. *Zondy Györgynek* itten mutatott vitézsége. 216. 396.
- A' Salgói, Bujáki, Ip. Sági, Szétféni,* és *B. Gyarmati* kastélyoknak örizői nem követték *Zondy Györgynek* példáját. 217. 398.
- Ferdinánd Király Tajfel Rézmánt* küldi *Aly Bafa* ellen, a' ki mindazáltal az ellenfég által meg-verettetik. 218. 399.
- Aly Bafa Szólnokot* meg-szállya 's elfoglallya. 220. 402.
- — és *Achmet* nagy Vezér 150. ezer emberrel szállják meg *Eger* várát, mellyet *Dobó Ferentz, Metskey István* és *Bojnemisza György* 2000. magyar öriző katonával serényen oltalmazták, és meg-is tartották. 221. 404.
- Igaz Antal* Pétfi Püspök és *Zay Ferentz* *Konstantzinápolyba* küldetnek békesfégnak szerzésére. 233. 427.
- Hamja B. g* Szétféni *Bafa Filek* várát elfoglallya. 234. 429.
- Soliman* Tlászár *Ferdinánd Királynak* törvényes kérését meg-veti, parantfollattyára, *Erdély Ifabellának* hűségére esküszik. 235. 432.
- Aly Bafa* *Szigetvárt* meg-szállya, de az ostromt félbe szakasztja. 236. 434.
- Erdély* meg-hasonlik, *Ijabella Királyné* viszá-hvattatiék. 239. 439.

Ru.

I. MUT. TÁBLA.

§. Lev.

- Ruflanes* Budai helytartó *Veligiánes* Béget Szikszó ellen küldi, a' kit *Telckefy Imre* Kaza alatt keménnyen meg-ver. 240. 440.
- Eisbeck Auger* 8. ezttendőre való békeflőget nyer *Solimantól*. 241. 443.
- Ez a' békeflég nem - vólt allandó, és miért nem? 242. 445.
- Arslánes* Budai Beglerbég *Palotát* megszállja, de félbe-haggya. 243. 447.
- Solimán* Tzfálszárnak utófló Pannoniába való jövetele. 245. 450.
- Pertafa* Bafa Gyula várának ostromához fog. *Kerecsény László* meg-ijed, feladja azt, adott parola ellen Konftanztinápolyba küldetik, 's ott meg-is fojtatik. 246. 452.
- Maximilián* Ts. és K. táborba szál *Solimán* ellen, de semmit sem mivel. 247. 455.
- Solimán* Tl. Szigetvárt meg-szállja, *Zrini Miklós* a' várnak kapitánya készebb vólt vitézi módon meg-halni, mint az ellenségnak markába esni. *Solimán* Tzfálszár-is meg-hólt itten has-folyásból. 248. 457.
- Tlvi György* *Mahmut* Szekesfejérvári Bafát meg-veri. 254. 472.
- Maximilián* Ts. és K. békeflégre lép *II. Selim* Sultánnal. 255. 474.
- Ezt a' békefléget *III. Amurat* 8. ezttendővel meg-hóflzabíttya. 256. 476.
- A' Magyar Nemzetnek az uralkodó Fejedelem ellen való panaszai, -és nehéflégei. — —
- A'y* Szigetvári Bafa nem-gondolván a' békefléggel, *Kanifát* meg-támadja. Hasonló módon bánt *Ferhates* Boszniai

Beg-

I. MUT. TABLA.

§. Lev.

- Beglerbég Horvát Országgal. Vissza
tromfolták a' Magyarok. 257. 479.
- Ferhates* Budai Bafa Szikszó városa ellen
küldi *Karali* Béget, a' kit *Rákotzi*
Zsigmond és mások keményen meg-
vernek. 259. 484.
- III. *Amurat* Sultán hajlandó vált a' *Ru-*
dolf Tífászarral való békeségre; *Sina-*
nes n. Vezér alattomban háborút okoz. 261. 488.
- Hafanes* Bosniai helytartó Siciát és Bi-
hátfot ostromollya. 262. 491.
- Eddig gyakorlott kégyetlenségének méltó
jutalmát veszi Siscia alatt. 263. 492.
- Melly miatt, *Rudolf* Ts. és *Amurat* kü-
zött háborúfag támad. 265. 497.
- Hafanes* Natoliai Beglerbég *Siciát*, *Vesz-*
primet, és *Palotát* el-foglalja. 266. 498.
- Palfy Miklós*, *Nádasdy Ferentz* és *Har-*
dec *Szekesfejérvár* alatt, nagyon meg-
verik a' Törököket. 268. 502.
- Tiefenbach* a' Szabadkai kastélyt földig
rontya, *Filek* várát vissza-veszi. s. a. t. 270. 507.
- Alátyás* Auszriai Hertzeg *Nograd* várát
vissza-veszi, *Esztergomot* meg-szállya,
de el-nem foglalhattya. 274. 516.
- Tiefenbach* *Hatvant* ostromollya, *Forgáts*
Simon *Hafanes* Budai helytartót *Jász-*
berény alatt meg-veri. 276. 520.
- Sinanes* N. Vezér N. Györt meg-szállya
's el-foglallya. 277. 522.
- Rudolf* Tífászár erős szövetséget köt *Bá-*
tory Zsigmond Erdelyi Fejedelemmel
a' *Konstantinápolyi* udvar ellen. 281. 529.
- Hadi seregének kormányát *Mansfeld Ká-*
rolyra bizza. 282. 531.

Mans-

I. MUT. TABLA.

§. Lev.

- Monsfeld* Elztergomot meg-szállya, az
Osmani sereget két izben-is meg-veri,
betegségben esik, a' kormányt *Má-*
tyás Hertzegre bizza, Komáromba
meg-hal. Elztergom vissza-vetetik az
Osmanoktól. 284. 533.
- Mátyás* Hertzeg Visegrádot meg-szállya.
Pyrrhus fel adja azt. 285. 539.
- Bitorj Zsigmond*, Erd. Fejed. *Mihály*
Havafalföldi Vajdának segítségére megy,
Achmet Basát meg-veri. 286. 542.
- Meg veri *Sinanes* nagy Vezért-is, és
egész táborát el-foglallja. 287. 544.
- Lenkovits György* Klikiát el-nyeri, de
ismét el-veszti. 288. 546.
- Herberstein Zsigmond* Koslanicát meg-
szállja, a' Bosniai Beglerbéget *Arpa-*
dít meg-veri. 289. 549.
- Achmet* Basa Petrinlát ostromlya, *Erdö-*
dy Péter Horvát Orzági Bán által meg-
veretik. 290. 550.
- Schwartzenburg* és *Pálffy Miklós*. Hatvant
meg-veszik. 291. 552.
- III. *Máhomet* Sultán Egret meg-szállja,
Maximilián Hertzeg ellene megy, *Ros-*
vurm meg-veri a' nagy Vezért. 292. 555.
- — Eger várát el-veszi. 293. 557.
- Prestenci János* Tatának kapuját petárda
által bé-ütteti, a' várat és várost el-
foglallja. 296. 562.
- Maximilián* Hertzeg N. Györt meg-szály-
lya, 's el nyeri. 298. 566.
- E' történet nagy érzékenvséget okozott
a' Konstantinápolyi udvarnak, mellyet
fokféleképen akart meg-boszlúlni. 302. 574.

I. MUT. TABLA.

S. Lev.

- Satergis Zseraskier Lugost, Tfanádót, Aradot* el-foglalta, és *N. Váradot*-is meg-szállotta. 303. 576.
- Azon időben szállotta-meg *Mátyas* Herzeg-is *Budát*, és ugyan akkor szakasztotta annak ostromát félbe. 304. 577.
- Schvartzenburg, Pálffy* és *Nádasdy* Szekesfejérvart meg-szállyak. 305. 579.
- Ibrahim* nagy Vezér hajlandóságát mutattya a' békeslégre, melly mindazáltal törvénytelen kívánságai miatt tökelleteslégre nem-mehet. 306. 581.
- Haragjában az egész Vág, Garam, és Ipoly közét a' *Tatárok* által pusztitattya. 307. 582.
- A' Pápai örizetben fekvő frantzia katonák pártot ütnek *Rudolf* Tsfászár ellen, *Svaritzenburg* Pápát meg-szállya, agyon lövetik. *Nádasdy Ferentz*, példásan meg-bünteti a' frantziákat. 308. 583.
- Ibrahim* N. Vezér *Kanifát* meg-szállya, *Mohemet* Kiaháját *Babotjának* ostromlására küldi. 309. 586.
- Mercurián* Auszriai Vezér a' tábori elefének szüke miatt *Kanifát* nem-segitheti, a' *Mura* közre vonnya magát, melly hátralásában jeles példáját mutattya hadi tudományának. 310. 588.
- — *Szekesfejervárnak* ostromát ment; *Bafta György* Erdélynek letfendefítésére, *Ferdinánd* Hertzeg *Kanifának* vissza-vételére. 311. 590.
- — szerentfehen vissza-nyeri *Szekesfejérvárt*. 312. 592.
- Haffan Gimesgi* N. Vezér *Szekesfejérvárt* vissza akarja venni, meg-veretik.

I. MUT. TABLA.

	§. Lev.
Mátyás Hertzeg, Rosvurm és Mercurián Vezérek által.	313. 594.
Hassan Gimesgi újobban meg-szállya Szekesfejérvárt, a' német katonának az Előjáróknak hire nélkül fel adják a' váraft.	314. 596.
Rosvurm Budát meg-szállotta, az alatt Pestet el-foglalta, Budának ostroma félbe-szakasztatik.	315. 598.
Kolonits Sigver és Schultz Vezérek Amurat Budai Basát Szexárd alatt meg-verik.	318. 603.
Rosvurm újobban Budának ostromához kezdett.	— —
Aly Budai Basa a' Divánnak parantfolattýára békefféget próbál, de tökelleteffégre nem-viheti.	319. 605.
Bassa György Austriai fő Vezér Esztergomot meg-erőfíti, a' Pesti és Hatvani Austriai örző katonák el-futnak. Hassan Gimesgi N. Vezér Esztergomot meg-szállya. Békefféget próbál.	320. 607.
Botskay István fegyvert fog Rudolf Tsfászár ellen, és miért?	322. 610.
E' miatt Hazánkra következett nagy nyomorúfág.	325. 610.
Rudolf Tsfászár valójában gondolkodik a' Hazában támadott nagy tűznek meg-óltáfáról.	326. 619.
— — a' Konstantzinápolyi udvarral - is meg-békél.	327. 621.
Ezt a' békefféget mind II. Mátyás, mind II. Ferdinánd meg-erőfítik.	328. 623.
Bethlen Gábor II. Ferdinánd ellen fegyvert fog.	— —
A' Rétfi és Konstantzinápolyi udvarok között szerzett békefféget III. Ferdinánd - is meg-erőfíti.	329. 624.

I. MUT. TABLA.

	§. Lev.
<i>Rákotzi György</i> fegyvert fog a' Lengyelek ellen.	— —
Erdély békeffégre lép a' Konstantzinapolyi udvarral. Mitfoda tzikkelyek mellett?	330. 626.
<i>Bartfay Akos</i> és <i>Rákotzi György</i> között újabb ellanfésedes támad.	331. 628.
<i>Leopold Tíászár</i> Magyar Ország hatarira küldi <i>Montecuculi fű</i> Vezért. Kemény Jánost óltalmába veszi. E' miatt haborúfág támad a' Bétű és Konstantzinapolyi udvarok közt.	332. 629.
<i>Kiuperlinagy</i> Vezér meg akar <i>Leopold Tíászár</i> al égyezni, de a' békeffég nem-mehet tökéletteffégre.	334. 633.
— — <i>Érfek Ujvárt</i> meg-szállya. <i>Forgáts Adám</i> szerentfétlenül ütökzik meg vele.	335. 635.
<i>Leopold Ts.</i> szerentfésfen hadakozik az <i>Osmanok</i> ellen, tfak hamar meg-békél velek, és miért?	337. 638.
— — a' Magyar nemzetet fok féleképen fanyargatt. <i>N. asdy Ferentz</i> nek, <i>Zrini Péter</i> nek é, <i>Frangepán Kristóf</i> nak fejét véteti.	338. 640.
<i>Tiköny Imre</i> fegyvert fog <i>Leopold Tíászár</i> ellen, és miért?	340. 643.
Miatta háború támad a' Bétű és Konstantzinapolyi udvarok között.	— —
<i>Kara Mustafa N.</i> Vezér Bétfet meg-szállya, meg-veretik.	341. 645.
<i>Leopold Tíászár</i> fok Magyar Orszagi várofokat és várakat visszanyer.	342. 646.
<i>Károly</i> Lotharingi Hertzeg, <i>Vifegrádot</i> , <i>Váztot</i> el-foglallya, <i>Budának</i> ostromát félbeszakasztya. E. <i>Ujvárt</i> meg-szállya, 's visszaveszi. <i>Budát</i> -is meg-szállya 's elnyeri.	343. 649.

I. MUT. TABLA.

§. Lev.

- Lajos Bádeni Hertzeg Szegedet vissza-vefzi. Veteráni Szentefuél meg-veri a' nagy Vezért.* 347. 657.
- Dória Mark-Gróf Eger várát vissza-vefzi, Károly Loth. Hertzeg Mohátsnál a' N. Vezért meg-veri.* 348. 659.
- Düneváld minden vér ontás nélkül vissza-vefzi Tóth Országot.* 349. 660.
- Károly Loth. Hertzeg Munkátsot és Szekesfejérvárt vissza-nyeri, Tüköly Imrét meg-veri. Maximilián Bavária Valásztó Fejedelem Nandorfejérvárt és Szemendriát elfoglallya, Lajos Badeni Herczeg szerentés Bosniában.* 350. 661.
- XIV. Lajos Frantzia Király hadat indit Leopold Ts.ellen, Redseb Zferaskiert Lajos Badeni H. meg-veri.* 351. 663.
- Kiuperli Ogli Mustafa N. Vezér Niffát és Nandorfejérvárt vissza-vefzi.* 352. 664.
- — *Lajos Badeni Hertzeggel Islánkeménnel meg-ütközik, agyon lövetik.* 353. 666.
- Az austriai katonák vissza-vefzik N. Váradot, Jenöt és Világosvárt.* 354. 668.
- Kaprára szerentféfen hadakozik a' Zferaskier ellen.* 355. 669.
- II. Mustafa Sultan maga-is táborba szál, Lip-pát Titul el-foglallya, Veteráni meg-veri.* 356. 671.
- Islánkemén alatt meg-veri az Austriai sereget.* 357. 675.
- — *keményeu meg-verettetik Zentánál.* 358. 677.
- — *békefféget szerez Leopold Tsáfzarral, a' melly 1699. ezst. Karlovitzban tökelletéffégre vitetik.* 360. 681.

NEGYEDIK SZAKASZ.

- A' Karlovtzi békeflég a' Velentzei köz-
társaság miatt 1716. ezst. fel-bomol. 362. 686.
- Eugen Hertzeg az Osmanokat keményen
meg-veri Peterváradnál. 363. 688.
- — Temesvárt meg-szállya, 's el-nyeri. 364. 691.
- — a' következő telet hadi készületben
tölti-el, következő ezst. Nandorfejérvárt
meg-szállya, el foglalja, és az Osmani
hadi sereget keményen meg-veri. 365. 692.
- III. Achmet Sultán békefléget kér 's nyer
Károly Tífászártól, melly-is Passzarovitz-
ban tökéletesflégre megy. 368. 700.
- Mehmud Sultán 1736. ezst. hadat indit az
Oroizok ellen, mellybe VI. Károly Tífá-
szar belé egyeledik. 369. 703.
- Ennek a' három ezstendei hadakozásnak
historiája, 's Károly Tf. nézve szomorú
kimenetele. 371. 707.
- A' Belgrádi gyalázatos békeflégnek histo-
riája 's okai. 375. 716.
- Ennek tzikellyeit az Osmanok hitetlenül
meg-rontották. 378. 722.
- Az 1788. ezst. II. Jófef Ts. és II. Katalin
Oroiz Tífászárné egy részről, más rész-
ről Abdul Hamid Sultan között tamadott
hadakozásnak valóságos okai. 379. 724.
- E' mostan folyó hadakozásnak rövid histo-
riája, 1788. ezst. szerentflétlen, 1789.
ezst. pedig szerentflés folyamattya Jófef
Ts. haláláig. 386. 741.

U.V.S.